ימי מגורי

פרקי זכרונות מימי קדם בגור וחצר הקודש בתפארתה

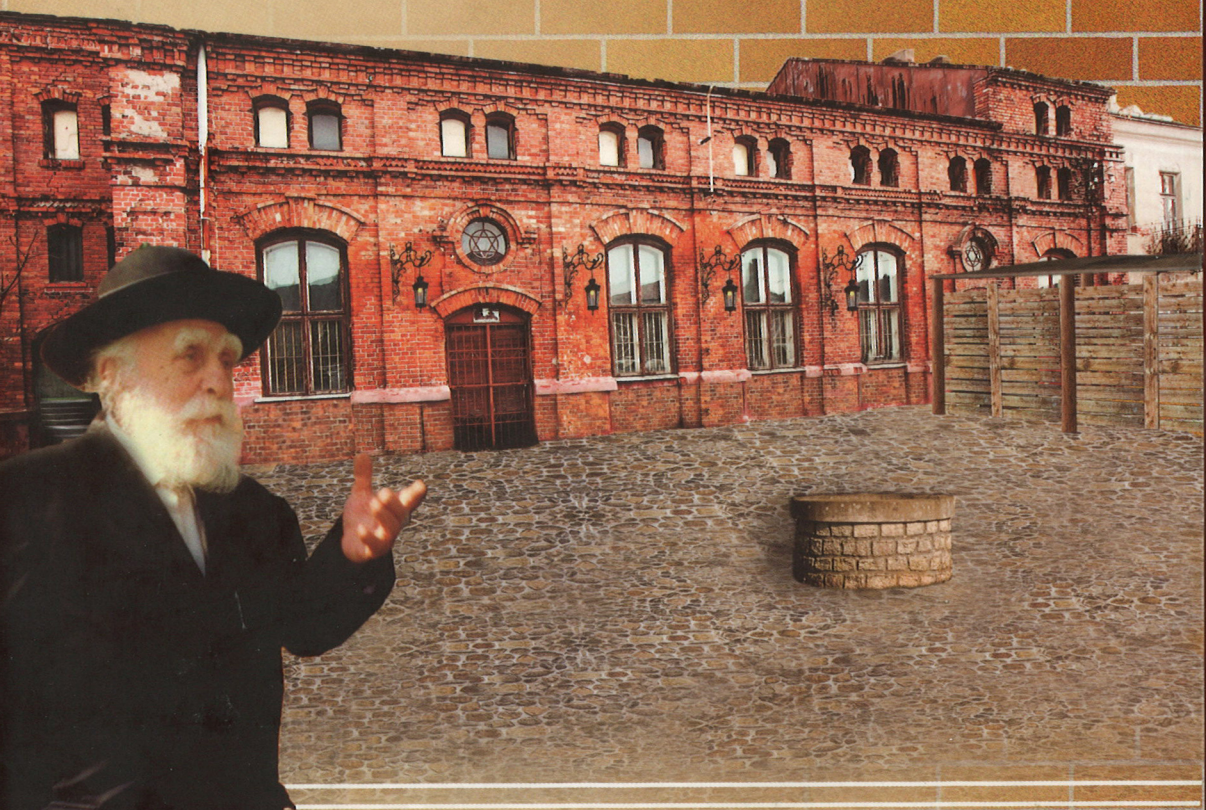

מאוצרו של
הרה"ח ר' **בערל צישינסקי** ז"ל
איש גור

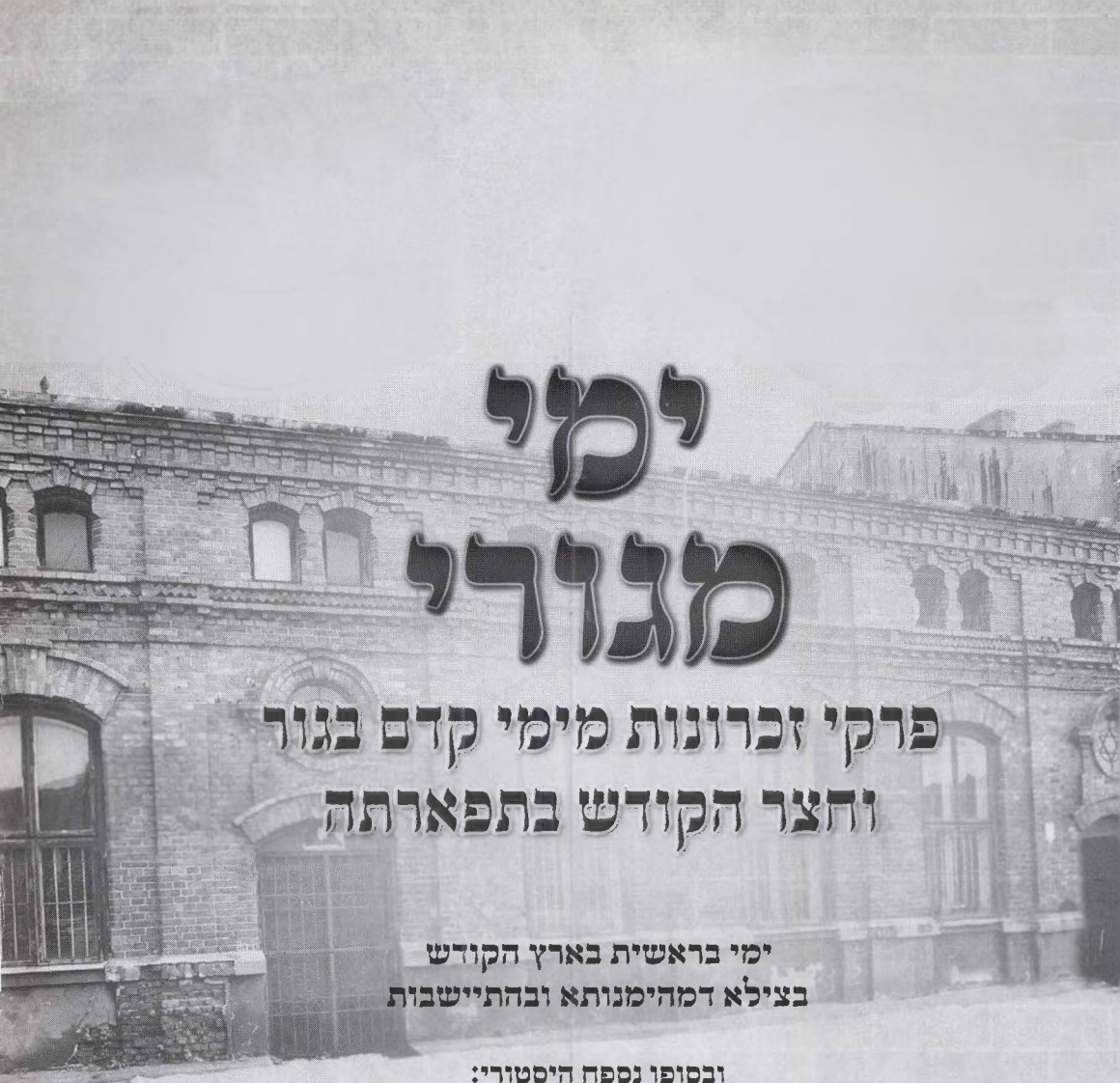

ימי מגורי

פרקי זכרונות מימי קדם בגור וחצר הקודש בתפארתה

ימי בראשית בארץ הקודש
בצילא דמהימנותא ובהתיישבות

ובסופו נספח היסטורי:
פרק מקיף על תולדותיה ודברי ימיה
של העיירה מיום הווסדה ועד לחורבנה

מאוצרו של
הרה"ח ר' **בערל צישינסקי** ז"ל
איש גור

נכתב ונערך ע"י
מרדכי פסח קנובלביץ

שנת תשע"ז לפ"ק

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

©
כל הזכויות שמורות

אין להעתיק ולצלם בכל צורה שהיא
ללא רשות מהמו"ל

יצחק מאיר קונופניצקי
הרב לוין 25/1 אשדוד
טל/פקס 08-8659512 (153)

מרדכי פסח קנובלביץ
נועם אלימלך 5 ב' בני ברק
טל. 03-6183130

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

עיצוב ועימוד פרסום
יהודה הפקות
03-6187365

הקדמה

בשבח והודיה לה' יתברך שהגיענו עד כה, הננו מגישים לפניכם ברגש מהול בדמעה פרי יבול עמלינו, פרקים ערוכים מדברי ימים ראשונים, בהם התגדל זקננו הבלתי נשכח הרה"ח ר' בערל צישינסקי ז"ל בצל הקודש בגור, ינק מדבשה, שתה מחלבה ושאב מלא חפניים תורה ועבודה, חסידות והנהגות טובות. גדש ואצר באסמיו זכרונות מרטיטים ורגעים נעלים במחיצתו של כ"ק אדמו"ר בעל ה'אמרי אמת' זי"ע, ולימים פתח אוצרותיו בפני באי שעריו, ומפיו קלחו בחסד ובחיות רעננה ללא הפוגה במשך שנים רבות מרגליות טובות ויקרות, שהאירו עיני השומעים והחיו לבבות.

שיירי דמעה עוד ניצבים על עפעפינו וממאנים לסור, על דמותו שנסתלקה כבחטף מנגד עינינו. הארת פניו שליוותנו במשך כל השנים בזוהר שלא כהה, הליכותיו שנעצבו ונתקנו בימים אחרים, וכל הוויתו שאמרה שירה ורננה בכל המצבים. באר דולה ומעיין נובע למעשיות וזכרונות מלאים טעם זקנים. אולם פרקים אלו שהעלינו על הכתב המה ינחמונו, ובזה נעלה זכרו הטוב.

חן מיוחד יש להם לדברים שאינם כמעשיה גרידא, אלא הוראה לשעה ולדורות. מי שראה את הרבי בעל ה'אמרי אמת' זי"ע שהיה רבן של ישראל ונשיא בדורו, כיצד כל הליכותיו בענווה ותכלית השפלות, לא יכל שלא להתפעם ולנצור את הדברים בלבבו ימים רבים. להיות נוכח בחדר ההמתנה כאשר הדלת נפתחת בידי הרבי, והוא מביט אנה ואנה כמבקש דבר מה, וכאשר לא ניגש אי מי מיוזמתו להציע עצמו לשליחות, היה הרבי סב ללא אומר ושב לחדרו משל לא נצרך דבר, כאשר כלל גדול בעיניו שלא להטריח אחרים ואף לא את צאצאיו. או לעת שהיה מיסב בשולחן הטהור בראש אלפי ישראל, ומרחיק מאיתו את מנתו ושואל: אלע האבן גיהאט? ואינו נפנה לאכול עד אשר אחרון שבישראל יהיו לפניו צלחת וכלי אכילה.

פנינים זעירות שנחבאו בהנהגתו שלא באו לכדי מעשיה, אלא תנועה קלה שחדרה ללבבות. כמו בליל ה' בשבט, יום היארצייט של אביו בעל ה'שפת אמת' זי"ע, כאשר ניגש הרבי לפני התיבה לתפילת מעריב, מה מפעים היה זה לעת שסיים את תפילת הלחש ופסע לאחוריו, היה מיסב פניו ובוחן בעצמו את המתפללים האם ניתן להתחיל באמירת הקדיש. או לעת עריכת ברית מילה בבית מדרשו, אשר כנהוג היה מתכבד גם באמירת הברכות, ובעת אומרו 'ויקרא שמו בישראל', באיזו פשטות היה נרכן לעברו של אבי הבן לשמוע מה שם ינתן לרך הנולד.

דברים אלו ודומיהם לא נמסרו בגדר הנהגות אציליות ופלאיות בלבד, אלא נחקקו בלב זקנינו כיסודות לחיים ואבני דרך, וכך הנחיל לצאצאיו ושומעי לקחו: וכי איך יכול אני לאכול בעוד סביב השולחן ממתינים חלק מהמסובים שטרם קיבלו את מנתם, כאשר באותם רגעי המתנה שופע וקולח בחן אותו מעשה בו נמנע הרבי מלאכול עד שנמצא אותו יהודי נמוך קומה אשר נסתר מעין רואים וטרם קיבל מנתו. נער קט נמרץ ככל שיהיה, הוא גם כן נפש לעצמה. למה לנצל אותו בשליחויות כל אימת שניתן לעשות זאת לבד. קולו של הרבי בערוב ימיו במשעולי הכותל המערבי, כמו מתלווה ואומר: רוה זיך אָפּ אביסל - נוחו מעט ואל תטרחו עבורי למעלה מכוחכם.

הנהגות טובות שראה בגור אצל הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע והדרכות קודש שנשמעו מפיו למבקשי ה', עשו מסילות בלבבו וליוו אותו מיום עלותו לאר"י במשך שמונה עשורים כמורי דרך נאמנים בכל צעד ושעל, בשבתו ובקומו ובכל הוויתו. בהשכמת הבוקר כאשר עלטה עוד על פני כל הארץ לזנק מהמיטה כארי לעורר השחר, הרבי הרי פסק את פסוקו: ווי ווארפט זיך נישט ארויס פון בעט - הכיצד זה אינך מושלך מן המיטה שעה שניתן כבר לומר 'שלא עשני גוי'.

וישנם דברים שיותר מסיפור המעשה גופו הונחלו בעיקר ללא אומר, ודי היה לנו במראה עינים. לראות ולחוות מהי אמונת צדיקים בלא מתום, זריזות ועשיה ללא שהיות וללא דחיות, שנינות ורעננות בענוות חן וחסד.

ולא רק הליכותיו של הרבי נחקקו בלבבו, אנשי המעלה שנתברכה בהם גור חפפו מהודם עליו והשפיעו על נפשו עמוקות ומהם למד בעיקר מידת חסידות, הנהגת חסיד אצל רבו שהיתה כה מרוממת ומיוחדת בגור. ביטול לצדיק עד לעפר ממש שהקיף בחוט השני את כל היושבים ראשונה בגור. איך האב גיזעהן א וועלט [=ראיתי עולם] - התבטא לימים בערגה.

כאשר בשנות שיבתו הגיע לבית המדרש בירושלים, והכין עצמו להיכנס לכ"ק אדמו"ר שליט"א ל'שלום נעמען' באותו רטט וזיע שליווהו כל חייו, הציע לפניו אחד הנכדים שישתה קודם כוס תה להחיות נפשו. הוא לא שעה להצעה, הטיב את אבנטו וסיבר באזניו, כיצד היו החסידים שבאו בשערי גור ממהרים לביהמ"ד ליטול 'שלום', וזאת לאחר שהיטלטלו בדרכים שעות ארוכות. און איך וועל דיר נאך זאגן א תורה פון גער - ואספר לך אמרה מחכימה ששמעתיה בגור: היה אחד מחשובי העדה שהציעו לפניו לטעום דבר מה בטרם יכנס לקודש לנטילת שלום מהרבי. סרב החסיד ותמה: אריין גיין צום רבי'ן מיט א פולן בויך? - להיכנס לרבי בכרס מלאה?

באופן מיוחד עמדה לנגדו דמותו המאירה של רבי משה בצלאל הי"ד והנהגותיו שהיו יראה ופחד ללא שיעור. רעד כמו חלף בעצמותיו שעה שהעלה ברגש

זכרונות נעלים מחיי רבי משה בצלאל. מרבי משה בצלאל למדתי היאך נושאים תפילין - היה שונה ואומר, כאשר הוא ממחיש כיצד בכל בוקר היה רבי משה בצלאל יוצא מביתו, כאשר התפילין אחוזות בשני ידיו בדבקות כנגד ליבו. כל ימיו לא יכול סבינו להבין היאך ישנם האוחזים את התפילין תלויים בידם ברפיון, ולא תחת בית שחיים, וכאשר הבחין באברך חסידי הצועד בדבקות עם התפילין אורו עיניו ממש.

חוט של חסד היה משוך על שפתותיו, עת העביר את הדברים בחיות רעננה ורגש כמו מתרחש המעשה כעת לנגד עיניו. מפליא היה להיווכח כיצד לא כהו רושמם של דברים במשך השנים, ועד זקנה ושיבה נמסרו באותו טעם וחינניות. כאשר חזר על הדרכות קדשו של הרבי, היה משמיע את הדברים בלחישה ויראת הכבוד כאילו בעל השמועה עומד כנגדו. בניגון, בתנועה וב'שפראך' שנחצבו בחצר בגור.

חוויה מיוחדת היתה לנו לשמוע את הדברים בשפת אידיש עשירה ומקורית שנשתכחה ברוב הימים, כאשר מעת לעת מילים שונות משפת המדינה קבעו לעצמם חוק ומקום בין התיבות. כאשר דיבר בשטף על הקלאַטקע והקלאַמקע, הבלעמער, הסליפן והשינעס, הברוּנעם, הקאַפלען, הסיפית והקאָרבּע [=התורים ל'שלום נעמען' וידית דלתו של הרבי, הבימה, העמודים והמסילות שביניהם, הבאר, אריחי התנור, מעזבת התקרה וגלגלת הגג], נשאבנו הרחק לימים ההם.

הטיב להגדיר זאת חד מן חבריא, כי כל עוד עמד ר' בערל בינינו חשנו כי אותם ימים עומדים בפתחינו ממש כמו התרחשו זה עתה. ואילו עתה כאשר נדם קולו, אזי התבהר לנו באחת עד כמה רחוקים אנו מאותם ימים בשנים ובמהות.

בחפצנו כי עז לשַמֵר את הדברים, זכינו בחסד ה' להעלות על הכתב מעשיות אלו שהעניקנו מקירות לבבו לאורך שנים מלוא חפניים, וחדרו לעצמותינו מגיל רך כדבש וחלב. ובזאת אמרנו להנחילם ולזכות בהם את הרבים, ולהרוות נפשות הקוראים בטללי אורה.

❋ ❋ ❋

ספר זה הרואה אור ומוגש לפניכם היום, הינו ביזמתו ובהשראתו של בן דודי היקר הר"ר **יצחק מאיר קונופניצקי** הי"ו מאשדוד, אשר בכל עת שם אזנו כאפרכסת לשמוע ולקלוט את המעשיות והזכרונות מפיו של הסבא בקשב רב. כיבדו וסייע לו לאורך שנים רבות, ובשנות הזקנה עמד לצידו לתמכו ולסעדו במסירות ראויה לכל שבח. הוא אשר דרבן והמריץ להעלות על הכתב כל אותם עובדות ופרטים למאות, שנתבדרו מפיו לאורך השנים.

בחודש אלול תשס"א לקראת יומא דהילולא של הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע, נתלווינו לסבינו במסעו לפולין בצוותא חדא עם מו' הגה"ח רבי יעקב מאיר אלתר בנו בכורו של כ"ק אדמו"ר ה'פני מנחם' זי"ע והרה"ח ר' אברהם מרדכי בר"ב אלתר. נסיעה זו שהעלתה אותנו טפח וטפחיים מעל הקרקע, ניתן לומר עליה כי ממנה נשתת אבן היסוד לכתיבת הספר. כל אותה עת נתלוינו לצידו, לשמוע ולחוש מקרוב את הימים ההם, נתנו אוזננו לכל שיח והתחלנו להעלות את הדברים על הכתב.

יחדיו עשינו את הדרך הארוכה מראשיתה ועד כה ויגענו ללבן כל פרט, כאשר הוא נותן את עצתו בטוב טעם ומסייע בכל עת בשיקול דעת נבון ואורח רוח. כן סייע רבות בעריכה כאשר רשימת ידו ניכרת בין השיטין, וליווה את הספר במסירות עד שזכינו לברך על המוגמר.

עיקרם של פרקי הזכרונות הם ממה שספג זקננו בינקותו בחצר הקודש בעיירה גור, בעת שרבינו הקדוש בעל ה'אמרי אמת' זי"ע הנהיג את העדה, וכן שמונה שנות ישיבתו בירושלים עד להסתלקותו בחג השבועות תש"ח. על כן בכדי שלא לגרום חוסר בהירות, כאשר מוזכרים שאר רבוה"ק הזכרנום בעיקר בשם ספרם, ואילו רביה"ק ה'אמרי אמת' מוזכר כ'הרבי'.

בכתיבת הפרקים השתדלנו לשמור על מקוריות הדברים, ועל כן פרטים שנוספו לנופך הדברים ולא נמסרו מפיו, השתדלנו להדגיש זאת בניסוח ולכתוב 'ומסופר', 'יש להוסיף' וכדו', או לציין בהערה מקורותיהם. לבד מפרקי תולדות המשפחה, בהם שולבו זכרונות נוספים מבני המשפחה וכפי שצויין בפרקים אלו.

השתדלנו להקיף ולשלב בפרקים אלו את משנתו הערוכה על ימי מגוריו בגור, על שלל המעשיות והפרטים שנשמעו מפיו, עד כמה שידינו מגעת. אם כי חלקם כבר נכתבו מפיו במשך השנים, וניכרים בין השיטין של חיבורים שונים מחיי רבותינו הקדושים מגור זי"ע, ובמאמרים שונים שנדפסו בכתובים.

אמנם, נראים הפרקים כי כמו נמסרו כסדר קורותיהם על שלל פרטיהם, ועלינו היה אך להעלותם על מכבש הדפוס. אך לאחר התבוננות יבחין כל אחד כי לא בנקל עלתה המלאכה ולא בחדא מחתא כינסנו הכל לפונדק אחד. בעמל רב וביגיעה צירפנו גרגיר לגרגיר ופרט לפרט, עד שנתקבצו כעמיר גורנה פרקים גדושים הראויים לתתם לפני הקורא. השתדלנו בכל מעשה לגופו לדייק ככל הניתן ואף לשמוע מפיו פעמים מספר, למען יהיו הדברים נהירים וחלקים ולא נכשל באי הבנה שתגרום שיבושים וחוסר דיוק.

כאן המקום להדגיש, כי זכרונות סבינו מבית המדרש בגור, הינם ברובם עד לשלהי שנת תרצ"ה בה עלה ארצה, לבד ממה שראה בשנת תרח"ץ בתקופת היותו עם

ה'לב שמחה' זי"ע בגור. בוודאי שפרטים מסויימים השתנו לאחר מכן, ובעיקר סדרי ביהמ"ד, וכמו ניתן להמליץ על כך: אין בית המדרש בלא חידוש. חסידים שהגיעו לפולין בשנות התר"ץ המאוחרות סמוך לשנות המלחמה, הבחינה עינם בפרטים שונים שככל הנראה לא היו קיימים בשנים קודמות.

כן יש לתת את הדעת לכך, כי ממרחק של שנים, קשה ביותר עד בלתי אפשרי לדייק במספר כה רב של פרטים, ולרדת לדקויות של שעות וזמנים. מה גם שישנם דברים רבים בסדרי ביהמ"ד שלא היתה להם קביעות אחידה, ונשתנו בין ימות החורף לימות הקיץ או משנה לחברתה.

על כן, מלבד תיעוד הזכרונות בצורה מדוייקת ואמינה, יש כאן גלעד לעולם מופלא שהיה ונחרב, שם וזכר ליהודים שחיו כל ימיהם באהלה של תורה וחסידות למרות חיי עוני ומחסור, בהפקירם מאחרי גוום כל הבלי עולם. רווח להתבונן בדרכי חיים גדושים בשמחה וחסידות, אהבת חברים וחמימות. חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא, תוך כדי עמידה איתנה בנפתולי החיים.

אמנם, זקני החסידים לא הרבו בהעלאת זכרונותיהם על הכתב, ורובא דרובא נרכש מפיהם בשמיעת האוזן. אולם אז היו עמנו בכל פינה חסידים מהתקופה ההיא, הם היו המזכרת החיה והם קישרו אותנו עם העבר המופלא. כיום כאשר התמעטו השרידים, וכמעט שאין איש שיזכור את גור בתפארתה, ראינו חשיבות מרובה להעלות את הדברים על הכתב למען יעמדו ימים רבים.

בחלקו האחר של הספר הוספנו פרקי חיים מתולדות אבותיו וימי חייהם בצל רבוה"ק, ולאחר מכן עלייתם לאר"י. כאשר בד בבד משולבים פרקי הוד מעלייתם ארצה של הרבי ה'אמרי אמת' ובניו הקדושים זי"ע, ודברי ימים ראשונים בארץ הקודש בצילם. כמו כן פרק נכבד בפני עצמו על ימי סבינו בחבורתא קדישתא במחיצת רבינו ה'בית ישראל' זי"ע, מאז עלותו ארצה בחסד הבורא בשנת ת"ש, עד שהחל בהנהגת העדה הקדושה בשנת תש"ח עם הסתלקות הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע לגנזי מרומים.

ימי בראשית אלו, החל משנות התר"פ והתר"צ בהם עלו ארצה חסידים למאותיהם, ועד לשנות הת"ש המאוחרות כאשר נהרו ארצה פליטי המלחמה, היו ימים הרי גורל לעיצוב דמותם הרוחנית של הדורות הבאים. כל אשר הוקם ונוסד אז בעמל על ידי בני הדור ההוא, ממנו יתד וממנו פינה, ומהם אנו רואים ברכה עד היום הזה. החייאת רוח החסידות והקמת בתי חסידים, מסירות נפש לדברים שבקדושה וציות מוחלט לדעת קדשם של רבוה"ק, היו יסוד ראשון לברכה זו המלווה אותנו כל הימים. על כן ראינו צורך לשלב מקורות אותם הימים ותהלוכותיהם.

וזאת למודעי, כי אין חלילה כוונה לתיאור קומתם הרוחנית של קדושי עליון המוזכרים כאן. גבהו דרכיהם, מידותיהם ומחשבותיהם מעמנו, וכפי ששמע פעם סבינו מהבית ישראל בענין זה על משקל הכתוב: "כי לא מחשבותי מחשבותיכם". אין זה כי אם העברת זכרונות ממה שראו במחיצתם, ולימוד הנהגות טובות שראו במחיצתם בבחינת תורה הצריכה לימוד.

קורת רוח מרובה הסב לו עצם העלאת הדברים על הכתב בצורה מסודרת. לבקשתינו מסר מזמנו וכוחו בסבלנות אין קץ לספר שוב ושוב בישוב הדעת ולעיין בעלי ההגהה, בידעו שכך יתחוורו הדברים כדי צרכם, וירשמו בדיוק מרבי ככל הניתן.

בחודש אדר תשע"ה, סמוך לימים בהם גברה מחלתו ונפל למשכב, עוד הספיק לעבור על הפרק בו מובא על סדר עריכת השולחן, כאשר הוא עובר בדקדקנות על כל פרט ופרט לראות שנרשם כפי שמסר, הוסיף הוספות חשובות והעיר על מספר פרטים שלא הובנו כראוי ונשתבשו.

❋ ❋ ❋

בזאת הננו לברך בברכת טוב את דודינו היקרים בני סבינו זכרונו לברכה תולדותיו כיוצא בו, מכבדיו בחייו ובמותו, הלא הם יבלחט"א האחים החשובים: הרה"ח ר' **משה אברהם** הי"ו, הרה"ח ר' **ברוך יצחק** הי"ו, הרה"ח ר' **חיים מאיר** הי"ו, הרה"ח ר' **שלמה** הי"ו והרה"ח ר' **יוסף** הי"ו, שהוסיפו בחן מאוצרותיהם ומאשר שמעו מסבינו במרוצת השנים, וסייעו במאור פנים ובסבלנות פעם אחר פעם להעמיד דברים על דיוקם ולבחון כל מעשה לגופו. יזכו לרוב נחת מכל יוצאי חלציהם מתוך פרנסה והרחבה ובריאות גופא.

יבורך ממקור הברכות איש מרבה להטיב, הרה"ח ר' **אברהם מרדכי** ב"ר בנימין **אלתר** הי"ו, אשר הכניסנו לראשונה לעולמם רווי ההוד של היכלי החסידות בפולין. העניקנו ברוחב לב מאוצרותיו, וכן מסר לנו מזכרונות אביו מו' הרה"ח ר' בנימין מנחם ז"ל נכד הרבי, כפי שמסרם בחדות ובהירות בעת מסעו לפולין בחודש אייר תנש"א. דברים שברובם תאמו להפליא למה שהעלינו על הכתב מפי סבינו, וכן הוסיפו לנו ידע רב ובהירות.

ישר כח ורוב תודות להרה"ח ר' **אברהם מרדכי סגל** הי"ו מירושלים, משמר תורתו והליכותיו של רבי, שזיכה את הרבים בספריו 'ראש גולת אריאל' לתולדותיו של הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע, אשר עבר על כל הספר ביסודיות ועין בוחנת, וענה לשאלותינו בבהירות, למען יוגשו הדברים כראוי וכנכון.

נודה בזאת קדם הרבנים החשובים שעברו על פרקי הספר: הגה"ח רבי **מרדכי** מיירנץ שליט"א, אשר שקל כל דבר בישוב הדעת ובמתינות, העיר את תשומת

ליבנו לנקודות חשובות ונתן לנו הכוונה בסיסית שהנחתה אותנו בעריכת הדברים. הגה"ח רבי **אפרים מנלה** שליט"א משיירי החבריא מסוסנובצא, אשר הטעימנו מאווירת הנסיעה, השיב על שאלותינו בסבלנות ובחן, והיה לנו לעזר רב.

מו' הגה"ח רבי **יעקב מאיר אלתר** שליט"א שקיבלנו במאור פנים, האיר נקודות חשובות וכן פרטים ששמעם מפי אביו כ"ק מרן אדמו"ר בעל ה'פני מנחם' זי"ע. הרה"ח ר' **אברהם מרדכי** ב"ר לייבל **אלתר** הי"ו, שנתן מעיתותיו ומזמנו כמה וכמה פעמים, הוסיף לנו מעשיות שאצר במשך השנים מפי סבינו ר' בערל ואביו ר' יעקב יואל, וכן הטעימנו מאוצרותיהם של אביו מו' הרה"ח ר' לייבל אלתר ז"ל וסבו מוה"ר ר' שמעון אלתר ז"ל נכדי הרבי.

עמהם בברכה הרה"ג רבי **אברהם מרדכי מרקסון** שליט"א שהאיר וליבן הלכתית את פרטי ההלכה המובאים תוך ציטוט המקורות, וחיזק את ידינו בחשיבות מעשינו, בתיעוד החיים הרוחניים מלאי השמחה שפיכו בקרב החסידים בפולין.

ברכה מיוחדת שלוחה להרה"ח ר' **נחמיה בלושטיין** הי"ו משמר הגנוזות של בית רבי, אשר תצלומים רבים מארכיונו המיוחד, מעטרים את הספר כפנינים. נתן וחזר ונתן בעין יפה וברוח טובה מעידית שבאוצרותיו וגדש את אסמינו בכל הנדרש. יזכה לשפע ברכה והצלחה ולכל מילי דמיטב.

כמו"כ אלו אשר פתחו בפנינו גנוזותיהם: מו' הגה"ח רבי **שמואל היינה** שליט"א וחתנו הרה"ח ר' **מאיר גורט** הי"ו, נכדי כ"ק אדמו"ר בעל ה'אמרי אמת' זי"ע, ושארי בשרינו הרה"ח ר' **משה אברהם איינפלד** והר"ר **אברהם שמואל צוייגנבוים** שהעניקו לנו ברוחב לב מהתצלומים אשר תח"י.

עמהם אלו שהעשירו את היריעה בחומר רב ערך והערות נחוצות: הרה"ח ר' **מנחם אלתר** מי-ס, הרה"ח ר' **אליהו מנהיימר** מב"ב, הרה"ח ר' **יהודה הרצוג** מאשדוד, הרה"ח ר' **חנוך** ב"ר יעקב **וידיסלבסקי** מאשדוד, דודנו הרה"ח ר' **אלימלך שיף** ובני ביתו מי-ס, בני המשפחה הרה"ח ר' **שמואל דב שיליץ** מי-ס, הרה"ח ר' **שמחה בר"ל צישינסקי** מאשדוד והרב **יצחק שלמה פייגנבוים** מב"ב, בני דודנו הר"ר **יחיאל זאב צישינסקי** מקרית גת, הר"ר **אריה לייב קונופניצקי** מב"ב והבה"ח **שמחה בונם קונופניצקי** מחצור, הר"ר **רפאל יהודה מרקס** מת"א, הר"ר **מנחם שמואל פריעדמאן** מאשדוד והר"ר **ישראל בר"ב ברלינר** מאשדוד.

לקראת סיום עריכת הספר הובא לידינו אוצר יקר מארכיונו של הרה"ח רבי **מאיר מאנדל** ז"ל, אשר פעל רבות במסירות לקומם את אוהל רבוה"ק בבית החיים בגור ולשמר את בית מדרשם. תצלומים ורשימות מנסיעותיו הראשונות לפולין בשנות ה'תש"ם וכן מנסיעתו בשנת תשמ"ח עם סבינו ז"ל. תודתנו נתונה לבני משפחתו שיחי' אשר מסרו לנו בנפש חפצה את הדברים להעתקה.

אות יקר ותודה שלוחה בזאת לידידנו הר"ר **חנוך צבי רובינשטיין** הי"ו מחבר הספר 'ואמונתך בלילות', ממוקיריו ושומעי לקחו של זקננו, אשר תרם מזמנו ומכישוריו הברוכים, החכימנו בעצה טובה והתמסר בלב ונפש למען יצא הספר כראוי וכנכון ובשלמות ההידור, וכן עיטר את הפרקים בתצלומים מארכיונו.

אחרון חביב הר"ר **יצחק יהושע גבריאלוב** הי"ו ממכבדיו ושומעי לקחו של זקננו, אשר בשבת יחדיו לעת מצוא בביהח"ס 'בית ישראל חיים' גמע בצמא את דבריו, והוסיף לנו פנינים ומרגליות מאוצרו הטוב. כמו"כ עבר על פרקי הספר והעיר את הערותיו המחכימות.

לעת סיום נעלה את זכרו של הרה"ח ר' **אהרן פרומר** ז"ל מבני ברק, משרידי לודז' בתפארתה, שהעניק לנו את השיר 'דער געערער חבריא', אשר נשתמר בזכרונו בדייקנות, וכן את השיר 'יאדום חסידים' בגירסתו היחודית שנפוצה בין החבורות בלודז'.

ובצאתנו נביע תפילה, שכשם שהדברים היו חרוטים על לוח לב סבינו הרה"ח ר' בערל ז"ל, וכה הרבה להעניקם ולהנחילם בחפץ לב, כן יחדרו לליבות הקוראים ותהיה בהם תועלת וסיפוק עבור חסידים ואנשי מעשה, החפצים לדעת ולחוש מרוממות אותם הימים, ובזאת יהיה נר לזכרו ולעילוי נשמתו.

מרדכי פסח קנובלביץ
בלאאמו"ר הרה"ח ר' **משה** ז"ל

דברים אחדים

נודה לה' מאוד בפינו אשר זיכנו להיום הזה, בו רואה אור לראשונה ספר זכרונות גדושים ורוויים מהווי חצר הקודש בגור, כפי שנשמעו מזקננו הרה"ח ר' יהודה דוב צישינסקי ז"ל שהיה נקרא בחיבה בפי רבוה"ק ואנ"ש 'בערל געריר', ואשר זכה מנעוריו להיות סמוך ונראה ולחסות בצל רשכבה"ג כ"ק מרן אדמו"ר בעל ה'אמרי אמת' זי"ע.

חלק רב מן הדברים הינם בבחינת "מילתא אלבישייהו יקירא". זר לא יבין את האהבה העצומה שהיתה כמים הפנים לפנים בין הרבי לרבבות חסידיו. זכרנו את שרידי הדור ההוא כיצד היו כרוכים אחריו באהבה אין קץ ובאיזו ערגה הם הזכירו 'דער רבי זכרונו לברכה'. כיצד מילה אחת ששמעו מפיו נחקקה בליבותיהם והחזיקה אותם בכל נפתולי החיים.

סיפוריו של זקננו אותם היה מעביר בחן ובעין יפה, נשמעו מפיו לשומעים ומאזינים רבים. אולם צורך חשוב היה לא רק להתענג על החוויה והשמיעה, אלא להעלותם על הכתב בדיוק מרבי, כי אלמלא כן לא היה נותר כמעט שריד ופליט מכל אוצר יקר זה.

תיתי ליה לש"ב היקר הבה"ח מרדכי פסח קנובלביץ הי"ו ברוך הכשרון ובעל נשמה חסידית יוקדת, בן דודי אציל הנפש הבלתי נשכח הרה"ח ר' משה ז"ל, אשר נטל על עצמו מלאכה זו ללקט גרגיר לגרגיר ולערוך הכל בעמל רב ממסד ועד טפחות, ולזכות את קהל החסידים בספר זה אותו העלה בקולמוסו הטבול בניחוח אוירת הימים ההם.

במשך שנים ישב רבות עם זקננו ושאב ממנו מלא חפנים מהווי החצר והקדושים שהילכו בה. נוספו לאלו רשימות שהצטברו בידינו במשך השנים בראשי פרקים ובקיצור, מה ששמענו מזקננו ז"ל בשבתות, במועדים ובעתות שמחה. אולם היות והדברים נרשמו ברובן לאחר זמן ובקצרה, נפלו בהם שיבושים וחוסר דיוק.

על כן ישב שוב עם הסבא וליבן הכל שוב פרט אחר פרט על מנת להעלותם על הכתב ולעורכם בצורה מסודרת. ואגב כך נוסף חומר רב בתוספת מרובה על העיקר, כיון שכל שאלה והתעניינות פתחו צוהר ופרוזדור לזכרונות רבים מלאי טעם שהיו חבויים בנבכי הזכרון, והם אשר העשירו והשלימו יצירה זו, המוגשת לפניכם כיום הזה.

ישנם מעשיות וזכרונות גדושים בהווי החסידים שיש בהם טעם ומוסר השכל, שהיו יפים לשעתם. יש מהם הראויים לשמיעה אך לא לכתיבה. הזהירות מהמילה הנכתבת, הנחתה אותנו בכל שלבי עריכת הספר, ורבים מן הדברים נותרו כ'תורה שבעל פה', דברים העוברים מפה לאוזן בשיח חסידים, ולא העלנום על גבי מכבש הדפוס.

אמנם, לא על דעתנו בלבד סמכנו, ולא חסכנו את שבט ביקורתם של חסידים יראים, תלמידי חכמים ואנשי חינוך מאישי הסגולה הנודעים שבעדה. במחשבה מעמיקה וביסודיות לאורך חודשים ארוכים נתלבנו הדברים אחד לאחד, על מנת שיהיה הספר ראוי לעלות על שולחנם של חסידים יראי ה'.

כל ימיו נשא זקננו בליבו את זכר הימים ההם ובני התקופה המסולאים, ויהי רצון שיהא ספר זה זכרון עולם לאותם קדושים וטהורים אשר קידשו שם שמים בחייהם ובמותם.

יצחק מאיר קונופניצקי

בלאאמו"ר הרה"ח ר' **משה יוסף** הי"ו

תודות וברכות

לכל המסייעים אשר העשירו את הספר במסמכים ותצלומים

- אוסף העיתונות של הספריה הלאומית ומפעל התיעוד של אוניברסיטת ת"א, אשר באדיבותם נמסרו חלק ניכר מקטעי העיתונות המתפרסמים כאן
- ארכיון התצלומים של יד ושם
- גנזך קידוש השם בבני ברק והצוות המסור
- המרכז העולמי לחקר היוחסין - הר"ר נפתלי אהרן וקשטיין
- מכון אור הגנוז - ש"ב הר"ר נחמיה פינקוסביץ
- מכון תל אביב של מעלה - הר"ר יעקב שלמה לוי
- ספריית מורגנשטרן באשדוד
- מר פיוטר ריטקו - חוקר תולדותיה של גורה קלווריה
- ר' אבנר יונאי מקליפורניה - מתעד העיירה ומהדיר הספר 'מגילת גער'
- האחים הרב צבי והר"ר מאיר דב בני הרה"ח ר' אהרן שינובר מיוצאי גור
- הרה"ח ר' בנימין קלוגר - ירושלים
- הרה"ח ר' חנוך וידיסלבסקי - בני ברק
- הרה"ח ר' מאיר קיהן - ירושלים
- הר"ר אפרים נוסבוים - קרית גת
- הר"ר יצחק ב"ר חנוך זיידמן - אשדוד
- הר"ר יצחק שאול יוסקוביץ - ירושלים
- הר"ר ישראל לוי ואגף ההפקות של 'איחוד מוסדות גור'
- הר"ר מאיר יחזקאל קמפינסקי - בני ברק
- הר"ר ראובן הרצברג - ירושלים
- משפ' אלתר - תל אביב
- משפ' וינברג-ירושלמי
- משפ' שבתאי - פתח תקוה
- משפ' שיקמן - בית שמש
- משפ' שרייבום-בלושטיין
- ועמהם כל אלו אשר סייעו בידינו בחפץ לב, אשר אין אתנו המקום לפרטם כי רבים הם

יבורכו כל אחד בשמו הטוב ותלוום ברכת ה' בכל מעשי ידיהם

תוכן העניינים

העיירה וחצר הקודש

מבוא 21

שערי ביהמ"ד נפתחים בווארשא ◦ המעבר מווארשא לגור ◦ עד אמצא מקום לה'

פרק ראשון - זכרונות העיירה - החיים וההווי 25

העיירה ומבואותיה ◦ מפת העיירה ◦ בחיי העיירה ◦ בימי השוק ◦ בהווי הימים ◦ החיים בימות הקרה ◦ בית מגורינו ◦ המאפיה בגור ◦ נועם השבת בחוצות העיירה ◦ המרא דאתרא רבי דוד וינברג הי"ד ◦ תשב"ר ובית תלמודם ◦ מזכרונות ימי ילדותי ◦ בנועם עול המצוות

פרק שני - בשערי בית המדרש 53

מבואות בית המדרש ◦ מפת חצר ביהמ"ד ◦ היכל בית המדרש ◦ נר למאור ◦ הכניסות ועליית הגג ◦ החצרות

פרק שלישי - בית המדרש לתורה ולתפלה 73

באשמורת הבוקר ◦ תפילת השחר ◦ בקבלת החסידים ◦ הבריתות ◦ בין הערביים ◦ והערב נא - מעורר לבבות ◦ מתפללי בית המדרש

פרק רביעי - ביום השבת 85

במעלי שבתא ◦ תפילת המנחה וקבלת שבת ◦ בשעת ההפסקה ◦ תפילת מעריב ◦ בצפרא דשבתא ◦ העומדים בבית ה' ◦ בקריאת התורה ◦ הקריאה בבית שני ◦ בקידושא רבא ◦ לעת רעוא דרעוין

פרק חמישי - בשולחן הטהור 100

השולחן אשר לפני ה' ◦ יושבי השולחן ◦ העומדים בשורה ◦ בווין תתקטר ◦ הכנת השולחן ◦ בשולחן ליל שבת ◦ אלע האבן גיהאט?! ◦ סעודת הלילה ◦ סעודת היום ◦ שיחות הקודש ◦ עין טובה לכל אחד ◦ תקנת נפשות ◦ ברכת המזון ◦ במנחתא בחדותא דזעיר אנפין ◦ בעיתות שמחה ◦ בשמחת נישואין

ימי המועדים

מבוא - בשערי המועדים 127

חיי תורה וחסידות ◦ הנסיעה לגור ◦ יאדום חסידים ◦ דער געדער חבריא ◦ די הייליגע טעג ◦ עולי רגלים

פרק שישי - ערבי ימים טובים 137

בקולייקע בואכה לגור ◦ בנטילת שלום ◦ ה'קלאַטקעס' ◦ עטרה לראש ◦ האכסניות דמתא ◦ ההכנות לחג ◦ גדולה לגימה

פרק שביעי - מועדי תשרי בצל הקודש 151

ימי הסליחות ◦ ימי הדין ◦ בשעת ההפסקה ◦ ובשופר גדול יתקע ◦ בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים ◦ לעת צאת החג ◦ יום הכיפורים ◦ בימי הסוכות ◦ הושענא רבא ◦ שמיני עצרת ושמחת תורה

פרק שמיני - חנוכה ופורים 171

ימי החנוכה ◦ ה' שבט - הילולת ה'שפת אמת' זי"ע ◦ אוהל רבוה"ק זי"ע ◦ בבית החיים ◦ ימי הפורים ◦ פורס מפה ומקדש ◦ שושן פורים במחיצת הרבי

פרק תשיעי - ימי הפסח 185

ברכת האילנות ◦ ניקוי הספרים ◦ בשאיבת 'מים שלנו' ◦ אור לארבעה עשר ◦ בארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור ◦ אפיית מצות מצוה ◦ עריכת הסדר ◦ במעמד הנשגב ◦ בימי הפסח

פרק עשירי - קבלת התורה 199

ביום הזה באו מדבר סיני ◦ ובאו כולם בברית יחד ◦ זמן מתן תורתינו ◦ בעריכת השולחן ◦ כל עוד קיים הניצוץ ◦ הכנסת ספר תורה

בקרב קדושים

פרק אחד עשר - מבית חיינו 215

לא להטריח איש ◦ שבת היום לה' ◦ כי יעמוד לימין אביון ◦ דקה מן הדקה ◦ מלאכי אלוקים עולים ויורדים ◦ יפה שעה אחת ◦ הדרכות ישרות ◦ כלביא יקום ◦ מתן אדם ירחיב לו ◦ באוטווצק בצל הקודש ◦ טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו ◦ התנערי מעפר ◦ בכבוד הרב דמתא ◦ להשמר מהרמת יד ◦ שלא להכות יהודי ◦ שולט בשני ידיו ◦ בלישנא חכימא ◦ מְצָוֶה לאכול

פרק שנים עשר - רבי משה בצלאל 231

מורא רבך כמורא שמים ◦ בתפילתו ועבודתו ◦ לקיים המצוה לקדש הלבנה ◦ יראת ה' טהורה ◦ לשמוע דברי חכמים ◦ כנגד כולם

פרק שלושה עשר- בקרב קדושים 241

רבי איטשע רבינ'ס ◦ בצפרא דשבתא ◦ פטירתו של ר' איטשע ◦ קח נא את בנך ◦ ר' נח איטשע'ס ◦ בני המשפחה ◦ רבוה"ק ה'בית ישראל' וה'לב שמחה' זי"ע ◦ הרבי ה'פני מנחם' זי"ע

פרק ארבעה עשר - יושבי בית המדרש 254

ה'יושבים' ◦ הבחור נפתלי קאלושינר - ראש היושבים ◦ יסוד החבורות - ר' משה ור' פינטשע אייזיק'ס ◦ ראש החבורה - ר' דוד'טשע זמבא ◦ הבחור נפתלי בורנשטיין-לוקווער ◦ תחת עולה של מלכות ◦ א פייער זאל ברענען

פרק חמשה עשר - חסידים ואנשי מעשה 271

רבי מענדל דאָמבראָווער ◦ רבי מענדל ליטמורסקער ◦ מורי-ורבי רבי מרדכי וולף לוסטיג ◦ רבי דוד'ל ברודר ◦ ר' מנדל משמש ואביו ר' חיים אליעזר ◦ ר' בונם לוקווער ◦ ר' יוסל כץ מוואַרשא - איש קהילנא ◦ ר' איטשל גרונמ'ס - באש ובמים

מדור לדור

פרק ששה עשר - מדור לדור 287

דורות ראשונים ◇ זקני ר' שמעון אהרן - איש קולביעל ◇ הדוד ר' מרדכי מנדל מפאלניץ ◇ זקני ר' יהודה בער - איש קורטשב ◇ סבתי הצדקנית מרת חיה שרה ע"ה ◇ הדודים - בני ר' יהודה בער

פרק שבעה עשר - אבי מורי 303

במחיצת ה'שפת אמת' ◇ כראות פני אלקים ◇ בישיבת 'דרכי נועם' בגור ◇ אברך כמדרשו ◇ מגוריו באוטווצק ◇ אדמור"י אוטווצק זי"ע

פרק שמונה עשר- בית אבא בגור 317

ביגיעת כפים ◇ ולא אמר אדם צר לי המקום ◇ משפחת סבי - ר' חיים מאיר בֶּנֶט ◇ בעל האכסניה בגור ◇ טוב עין הוא יבורך ◇ הסבתא מרת פריידא בנט הי"ד

אז תרצ"ה הארץ - העליה לא"י

פרק תשעה עשר - אז תרצ"ה הארץ 333

עלייתנו ארצה בשנת תרצ"ה ◇ ר' שמחה - ראשון העולים ◇ עלייתנו ועלייתו של ר' איטשע ◇ בקרב החסידים העולים ברינה ◇ לציון ברינה ◇ שבת אחים גם יחד ◇ ר' איטשע והשטיבל ברחוב הקישון 33 בת"א ◇ שמחה לארצך - וששון לעירך

פרק עשרים - בישיבת 'שפת אמת' בירושלים 356

בשערי הישיבה ◇ בחיי הישיבה ◇ כדאגת אב לבנו ◇ רבי נחומ'טשע זי"ע מרחמיסטריווקא ◇ בצלם של זקני החסידים ◇ במעגלי חסד

פרק עשרים ואחד - לחונן עפרות ציון 368

הרבי עולה לירושלים ◇ והנגלות לנו ולבנינו ◇ במועדי תשרי ◇ בעריכת השולחן ◇ כי רצו עבדיך את אבניה ◇ ענוותנותו של רבי ◇ שומר פיו ולשונו - שומר מצרות נפשו ◇ הרבי שב לגולה

פרק עשרים ושנים - עם ה'לב שמחה' זי"ע בירושלים ובנסיעה לגור 379

ימי אורה במחיצתו ◇ הנסיעה לגור ◇ ימי הפסח תרח"ץ בגור ◇ בין פסח לעצרת ◇ תחת אחד השיחים - בקולייקע לוואַרשא ◇ בעצרת על פירות האילן ◇ חג השבועות בגור ◇ ה'לב שמחה' נותר בפולין ◇ בשובו מפולין ◇ וראשו מגיע השמימה

ברחמים תשוב

פרק עשרים ושלושה - ברחמים תשוב ו'תשכון' בתוכה 399

מוציא אסירים בכושרות - בכי ושירות ◇ שבת שכולה הודאה ◇ הרבי בארה"ק משנת ת"ש ◇ רשב"י הרי נמצא בגמרא ◇ במחיצת הקודש ◇ הפוך בה והפוך בה - דכולא בה ◇ כינוסו וכינוס בניו ◇ בכותל המערבי - שלא להטריח ◇ נישואי ה'פני מנחם' זי"ע - "אני אברך בחתונה" ◇ לשולחן גבוה ◇ אחי ר' לייבל בתקופת החיתום ◇ וזרח השמש ובא השמש

פרק עשרים וארבעה - במחיצת ה'בית ישראל' זי"ע בירושלים 420

פנים חדשות באו לכאן ◦ השבתות במחיצתו ◦ בקידושא רבא ◦ בשפתי צדיקים ◦ לבלתי ידח ממנו נדח ◦ חסידים הראשונים ◦ בימי הרחמים והסליחות ◦ לך אכול בשמחה לחמך ◦ צלותהון בכן מקבל ◦ ולא ידום ◦ צדיק גוזר והקב"ה מקיים ◦ העוסק בתורה לשמה ◦ ערבות וידידות בצל קדשו ◦ כאילו הקריב ביכורים ◦ שפת אמת בפיהו ◦ הנסיעה למירון

פרק עשרים וחמשה - מגורי בירושלים ובבני ברק 441

שמחת הנישואין ◦ בקרב האברכים ◦ וחסידים ברינה יגילו ◦ מירושלים לבני ברק ◦ מאפיות 'יהודה' ו'הנחתום' ◦ במחיצת גדולים וצדיקים ◦ ביהח"ס דגור ברחוב רבי עקיבא ◦ יסוד ביהח"ס דאברכים 'גבעת רוקח' ◦ בקרב המתפללים

פרק עשרים וששה - אהבת תורה ויראת שמים 459

דבקות בתורה ◦ שקוד ללמוד תורה ◦ דף של ספינה ◦ נודע בשערים ◦ באמונת אומן ◦ בדרך הישר ◦ לעורר הלבבות ◦ בהדי פניא דמעלי שבתא ◦ ולא נצחה הרוח את עמוד העשן ◦ בימי מלחמת ששת הימים ◦ בסוד קדושים ◦ באחרית ימיו ◦ פטירתו וזכרו הטוב ◦ שקמתי אם בישראל - מרת חוה צישינסקי ע"ה ◦ זרעו לברכה

אשא עיני אל ההרים

פרק עשרים ושבעה - איש חסיד היה 491

בית חותנו ◦ נין ונכד מדבית יהודה ◦ דורות חסידים ואנשי מעשה ◦ בעול מלכות - שטרי קודם ◦ זקננו - רבי נתן חסיד ◦ בְּנֵי נתן ◦ בית נאמן בישראל ◦ 'תפרה' ונחלת את הארץ ◦ נאמן ומסור לבית רבוה"ק ◦ במסירות ונאמנות ◦ בצל רבוה"ק זי"ע ◦ זכרו כריח הניחוח ◦ בנים ובני בנים

נספח

גורה קלווריה - תולדותיה ודברי ימיה 521

הכפר 'גורה' - כמרכז איזורי ◦ מכפר לעיר - ירושלים החדשה ◦ איסור למגורי יהודים ◦ מרן ה'בעל שם טוב' בגור ◦ התיישבות היהודים בגור ◦ האוכלוסיה ◦ רשימת יהודי העירה ◦ תעשיה ומסחר ◦ תיאור מבנה העיר בשנת תרי"ב ◦ רבני העיר ◦ מורי הוראה ◦ משפחת ברודר - צאצאי ה'חידושי הרי"ם' ◦ ר' אהרן אליהו רוטנברג מיאנוב ◦ ה'שפתי צדיק' זי"ע ◦ פרנסי הקהילה ◦ תולדות הקוֹלֶיקע ◦ בהמוט מוסדות תבל ◦ אחרית ימי הקהילה

הקמת אוהל רבוה"ק ופתיחת שערי ביהמ"ד בגור 554

לב שמח ייטיב פנים - קווים לזכרו 563

אוטווצק, י"א אדר ראשון תרע"ט ◦ נהנה מיגיע כפו ◦ ולישרי לב - שמחה ◦ דבקותו בצדיקים ◦ הללו עבדי ה' ◦ נאה מקיים ◦ עוד ינובון בשיבה ◦ לעת מצוא ◦ ושם אשה גדולה

דברי חיזוק - בדבר שלום ואחדות 585

שער ראשון

העיירה וחצר הקודש

מבוא

ערש הולדתה של גור עמדה בעיר הבירה ווארשא, בה התגורר רבינו הקדוש בעל ה'חידושי הרי"ם' זי"ע, ובה פתח לראשונה את שערי בית מדרשו לחסידים בחודש אדר של שנת תרי"ט. בעיר ווארשא התגורר החידושי הרי"ם במשך קרוב ליובל שנים טרם הנהגת העדה, ובה הקהיל קהילות לתורה ועשה נפשות לחסידות, בימי חיותם של רבוה"ק הרבי ר' בונם מפשיסחא והרבי מקוצק, זי"ע.

שערי ביהמ"ד נפתחים בווארשא

ביום כ"ב בשבט שנת תרי"ט נסתלק הרבי הקדוש מקוצק זי"ע לגנזי מרומים, ואדרת ההנהגה הוטלה על תלמידו הגדול בעל ה'חידושי הרי"ם' זי"ע, האדמו"ר הראשון לשושלת רבוה"ק מגור. כאשר החל בהנהגת העדה בווארשא, ניגשו נכבדי החסידים להקים בית מדרש ובית מגורים סמוך עבורו, ולאחר שהציעו כמה מקומות ראויים לכך, לא הוטבו בעיניו ובחר בעצמו שטח עליו ניצב בנין ישן ברחוב זשעלאזנא 57 [=בלשה"ק: רחוב הברזל, ובאידיש: אייזנגאס][1].

"בה פתח לראשונה את שערי בית מדרשו לחסידים"
ביהמ"ד של בעל ה'חידושי הרי"ם' ברחוב הברזל בווארשא
מימין נראה ביתו של החידה"ר ולמעלה נראים שרידי הקומה העליונה

מקום זה היה באותם שנים רחוק מן המרכז היהודי, וכאשר שאלוהו על כך, השיב ה'חידושי הרי"ם' זי"ע כי דווקא במקום כזה ראוי לקבוע את בית מדרשו[2]. היו שהבינו

---

1. מקור הדברים הינו על פי הנכתב בספר מאיר עיני הגולה לתולדות רבינו בעל החידושי הרי"ם זי"ע. דבר זה הינו תמוה, כיון שבתחילת חודש אדר הראשון קיבל החידה"ר את ההנהגה, ושלושה חודשים לאחר מכן בר"ח אייר כבר באו פרנסי גור לעטרו בראשם, וכיצד יתכן שכל זה התרחש תוך זמן כה קצר. ישנם אכן המוסרים כי החידה"ר קבע ישיבתו בביהמ"ד זה עוד שנים קודם לכן, ובמקום זה הרביץ תורה לתלמידים וניהל את ישיבתו.

2. בספר שש"ק ח"ה קונטרס 'שיח הרא"ם' כותב ר' שמואל אלי' עהרליך מוולוצלבק נכד החידה"ר, כי

מדעת קדשו, כי רצונו היה שבית מדרשו ישמש מגן ושמירה לעיר ווארשא, ומנהגו של עולם לבנות את מגדל השמירה בפאתי העיר.

המבנה והקרקע נרכשו על ידי החסידים, את המבנה הקיים הרחיבו והגדילו וכן בנו קומה נוספת מעליו, ובמקום זה ניהל החידושי הרי"ם את העדה בחודשים הראשונים לנשיאותו. גם לאחר שהעתיק מושבו מווארשא לעיירה גור, מספר פעמים בשנה היה מגיע לעיר ווארשא, שם שהה במעונו הקודם ברחוב הברזל והתפלל עם החסידים במקום זה. כן אף המשיכו אחריו צאצאיו רבוה"ק ה'שפת אמת' וה'אמרי אמת' זי"ע, כאשר נזדמנו לווארשא התפללו בבית המדרש שהתפלל בו זקנם החידה"ר.

בהיכל זה התפללו בכל ימות השנה מאות חסידים וכן בחורים רבים מבקשי ה'. היה זה השטיבל הגדול ביותר בגליל טווארדא, אולם שמו הראשון נותר ונקרא 'בית המדרש הגדול דגור' ולא 'בית החסידים'. בימים נוראים היו מתאספים במקום זה המוני חסידים שלא עלה בידם לנסוע לגור, והתפללו ברוב עם כשהם גודשים את כל מבואות החצר. לפני התיבה היו ניגשים הבעל-שחרית ר' אליהו אוליבנשטיין (אלי' וועלוול'ס), והבעל-מוסף הדומ"ץ רבי משה מיכל קאהן.

בשנות מלחמת העולם השניה נחרבה הקומה העליונה, אולם רוב קומת המסד וכן מעון המגורים של החידה"ר שרדו שנים רבות לאחר מכן. לפני כחצי יובל שנים, כאשר הוקם סביב לביהמ"ד בנין רב קומות, נחרב המקום לחלוטין, ובמקומו הקימו מחדש שחזור של הדירה[3].

המעבר מווארשא לגור

לאחר תקופה קצרה מאז נפתחו שערי בית מדרשו ברחוב הברזל, שמעו החסידים מפיו של ה'חידושי הרי"ם', כי אין ראוי לאברכים דורשי חסידות לשהות זמן רב בעיר גדולה והומה כווארשא, ומדבריו הבינו כי ברצונו להעביר את מקום מושבו וחצר הקודש לעיר קטנה שדעתו הקדושה תהיה נוחה ממנה.

כאשר אמרו לחידה"ר שלא גרים יהודים במקום זה השיב: עבור זה אני מצוה לכם לבנות שם ביהמ"ד, שמא יהיה אדם על אייזענגאס אונד עהר ווירד וועלען דאוונען מנחה אונד עהר ווירד נישט האבען וויא, זאל עהר קענין דאוונען אין ביהמ"ד [=יהודי שישהה ברחוב זה ויחפוץ להתפלל מנחה ולא יהיה לו היכן - אזי יוכל להתפלל בביהמ"ד]. רש"א עהרליך היה בנו של ר' אברהם מרדכי מווארשא אשר אמו מרת חיה רחל היתה בתה של מרת ראצל אחות השפ"א מבעלה הראשון ר' ישעיה פלאטו מפיעטרקוב.

3. השלטונות בפולין טענו אז כי היה זה בשגגה, אולם כפי הנראה היה זה בכוונה תחילה כיון שמבנה ביהמ"ד חסם את שטח החצר.

השמועה עשתה כנפיים ופרנסי עיירות שונות הגיעו לווארשא, ובידם כתב רבנות להציע לחידושי הרי"ם לקבוע דירתו בעיירתם ולכהן כרב העיר, אולם ה'חידושי הרי"ם' לא השיב לאף אחת מהם תשובה ברורה, והיה נראה שאין דעתו נוחה לקבוע ישיבתו בעיירות אלו.

בין המשלחות הבאות, הופיעו במעונו שני תושבים מהעיירה גור הסמוכה לווארשא, והציעו שהרבי יקבע מושבו בעיירתם. תיכף ומיד נענה החידושי הרי"ם לבקשתם, כיון שבעיירה זו שימש ברבנות באחרית ימיו אביו רבי ישראל רוטנברג זצ"ל, ובה נסתלק ונטמן. הבשורה הגיעה לעיירה גור וביום ר"ח אייר תרי"ט יצאה משלחת מראשי הקהילה ופרנסיה ורבים מתושבי העיר, למסור בידי בעל ה'חידושי הרי"ם' כתב רבנות ולהזמינו לכהן כבוד בעירם. אכן, כעבור תקופה קצרה עקר החידושי הרי"ם מווארשא והתיישב בעיירה גור[4].

תקומה היתה לה לגור עם בואו של החידושי הרי"ם מווארשא, הן ברוחניות והן בגשמיות. תושבי העיירה ברובם אם כי פשוטי עם היו, אולם חרדים לדבר ה' ומדקדקים בקלה כבחמורה. רבים מבני התושבים נמשכה נפשם לחצר הקודש ונעשו לחסידים נלהבים.

כן גם בגשמיות, פרנסתה של העיירה היתה ברובה מבואם של החסידים. הן בעלי האכסניות, ובעלי הבתים שהשכירו את מעונם בימות החגים, והן בעלי המלאכות, בעלי החנויות והסוחרים, שהתפרנסו רבות בידי החסידים.

עד אמצא מקום לה'

כאשר יצא רבינו הקדוש בעל ה'חידושי הרי"ם' מווארשא ועשה דרכו להתיישב בעיירה גור - המקום בו עתידה להתנוסס לתפארה חצר הקודש למשך שמונים השנים הבאות, נתלוו עמו פמליא של נכבדי החסידים וביניהם החסיד ר' נאטשי אונגער שהיה מגדולי וחשובי העדה. סיפר לימים ר' נאטשי, כי כאשר קרבו לשערי גור יצאו כל בני העיירה לקראתו בכבוד גדול, ואז פתח ה'חידושי הרי"ם' ואמר לבני העיירה: הנני מבקש

---

4. לפי דברי החסיד ר' יעקב יצחק קארו בפתקא הידועה שהגיש לרבי האמרי אמת זי"ע בתחילת הנהגתו (=דער קאצקער קוויטל) בו כותב "ונסעתי לגור על חג השבועות הראשון", נראה כי בחג השבועות תרי"ט כבר הגיעו החסידים לגור, אולם בספר מאיר עיני הגולה ח"ב אות קכ"ד-קכ"ה מביא דברי תורה ששמע רב"צ מאוסטרובה בפרשת ניצבים, השבת הראשונה לבוא החידה"ר לגור. יתכן שהקוצקער קוויטל לא דק בין ווארשא לגור, אולם גם יתכן כי בספר מאיר עיני הגולה מדובר בשתי נסיעות, האחת באות קכ"ד "מה ששמע מפ"ק רבינו זצ"ל אז בש"ק הראשון לבואו לעיר גור", ואילו מה שנכתב אח"כ "וסיפר הרה"ח ר' בנציון הנ"ל ששמע אז מפי רבינו בש"ק פ' נצבים", אין הכוונה לאותה נסיעה ממש, אלא באותה תקופת הימים.

מכם שתתנו מקום לאסיפת החסידים שתהיה פה. מקום היינו יראה כמו שנאמר "מה נורא המקום הזה". דוד המלך עליו השלום ביקש מקום לה', כנאמר: "זכור ה' לדוד את כל ענותו, אם אתן שנת לעיני וגו' עד אמצא מקום לה'".

פסק בעל ה'חידושי הרי"ם' זי"ע מדבריו לרגע, הגביה עיניו הקדושים כלפי מעלה וקרא בדחילו: הלואי שיהיה כן, שלא יהיה ביכולת לישון (=ס'זאל נישט לאזן שלאפן), עד אמצא מקום לה'[5].

מאז בואו של החידושי הרי"ם בשלהי שנת תרי"ט, במשך כשמונה עשורים נהרו חסידים ובני עליה לעיירה גור. אברכים מסולאים מבקשי ה', מנעו שינה משמורות עיניהם ושקדו על התורה ועל העבודה שעות ארוכות בימים ובלילות. אותה משאלה חוצבת שהביע רבינו החידושי הרי"ם זי"ע בבואו בשערי גור, אם אתן שנת לעיני - עד אמצא מקום לה', הדהדה בקרבה כדרישה מתמדת, ובערה בלבבות החסידים ימים רבים.

בעיירה זו ובקרב ההיכל הגדול הניצב במרכזה, השמיעו רבותינו הקדושים זי"ע את דברי תורתם כטל תחיה על ליבותיהם של ישראל. כאן פתח בעל ה'חידושי הרי"ם' מקורות דעת למבקשים מים חיים, כאן חצב מרן ה'שפת אמת' בבארות את דברי תורתו המופלאים, אשר העלם על הכתב בספרו הק' 'שפת אמת', וכאן פתח הרבי ה'אמרי אמת' שערי בית מדרשו בפני צעירי הצאן, כרועה נאמן וּדַבֵּר לדור, אשר הפליג לראות נכוחה והציל את דורו והדורות הבאים אחריו מרדת במצולות.

במקום זה נצרפו נשמות ישראל כמנורה בכור, נזדככו ונטהרו נפשותיהם במשך שמונים שנה, כאשר רבוה"ק מראים להם את הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון. רבבות ואלפים מישראל נתקשרו בכל נימי נשמתם למקום זה ולדמות קדשו של הרבי, ואליו היו כל מאוויהם ותשוקתם. מכאן יצאו מחושלים נגד פגעי הזמן, ספגו לקרביהם חסידות ולהט, עוז ושמחה, שעמדו להם בכל המצבים. ברבות הימים שיברו באזני יוצאי חלציהם ממה שראו בעיניהם וחוו בעצמותיהם במקום הזה, והעבירו לדורות מזכר הימים.

נבוא נא בזאת בשעריה, בחרך שפתח בפנינו סבינו רבי בערל צישינסקי ז"ל, וננסה לדלות ממעיינה מים חיים משיבי נפש. להתבונן בשערי ההיכל, מקום אשר רגלי אבותינו השתוקקו אליו בכל מאודם, ולחוש מעט מאותה רוח טהרה שנשבה כאן בעת שרבוה"ק קבעו בה את מושבם, ומכאן האירו לכל מחשכי הארץ, והרעיפו טללי אורה על נשמות ישראל.

---

5. הדברים המובאים עד כה מקורם בספר 'מאיר עיני הגולה' לתולדות רבינו בעל ה'חידושי הרי"ם' זי"ע, חלק שני, אותיות פ"ג-פ"ה, קי"א-קכ"ב.

פרק ראשון

זכרונות העיירה - החיים וההווי

גור העיירה היתה מעוז לקדושה וחסידות, תל תלפיות לכל רחבי פולין ואליה נשואות עיני כל החסידים. לא נוכל באחת לגשת לפני ולפנים להיכל ביהמ"ד הגועש שהתנוסס במרכזה. על מנת לבוא בשעריה, ראשית עלינו לפסוע בשבילה, לתת מבט לרחובותיה ולסמטאותיה, ולהביא קווים כלליים לחיי היום יום בקרבה כדרכם של עיירות. מעט מזעיר על יהודיה התמימים והישרים אשר התפרנסו ממלאכת כפיים קשה, על חיי פשטות מלאים שמחת חיים למרות כל הקשיים, ועל הווי יהודי טהור וזך עליו הושתתו חייהם של יהודים במשך דורות רבים.

העיירה ומבואותיה

העיירה גורה קלווריה הניצבת סמוך לווארשא הבירה, שוכנת על גבעה, ועל שם כך נקראה 'גורה קלווריה' דהיינו: קלווריה השוכנת על ההר[6]. תחילה נקראה העיירה 'גורה', אולם ברבות הימים הוסב שמה ל'גורה קלווריה', ובקרב היהודים נקראה 'גור' או 'גער'.

מרכז העיירה גור ממעוף הציפור

נראה צומת הרחובות פיארסקה-דומיניקנסה-פשירינק-קלווריסקה. במרכז התמונה ברחבה היה השוק ומלפניו בית העירייה. באופק משמאל נראה נהר הויסלה

ממערב לעיירה, שכנה העיירה גרוֹיֵיץ - היא גריצא. גריצא היתה עיירה גדולה יותר ושימשה כ'עיר הנפה' - המקום המרכזי אליו השתייכו עיירות וכפרי הסביבה. בגריצא שכן בית המשפט המחוזי של הנפה, ובו נערכו המשפטים עבור תושבי כל עיירות הסביבה.

---

6. בפרק הנספח על תולדות העיר יובא בהרחבה, כי תחילה לפני כשמונה מאות שנים ומעלה, היה קיים במקום זה כפר בשם 'גורה' - ע"ש ההר עליו שוכן הכפר. לאחר מכן נרכש הכפר בידי הבישוף של פוזנא סטפן וייז'בובסקי, שיסד במקום זה עיר חדשה, והקים בה לשיטתו את 'ירושלים החדשה'. הוא הקים בה בתי טומאה רבים ובראשם 'קלווריה' - שורת אתרים לזכרו של אותו האיש שר"י. לעיר החדשה הוא קרא 'נובי ירוזלם' - ירושלים החדשה. כאשר ירדה העיר מחשיבותה, חזרה לשמה הראשון, אולם נקראה מעתה 'גורה קלווריה', ע"ש הקלווריה שהוקמה בה.

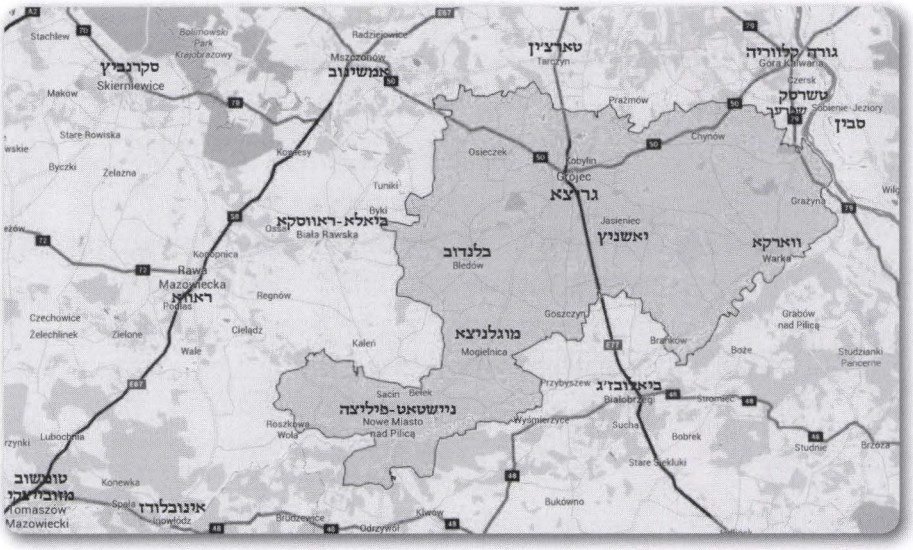

נפת גריצא כיום. בעבר היתה גור חלק מנפת גריצא

בשנים שלפני מלחמת העולם השניה השתייכה גור לנפת גריצא ולמחוז ווארשא (=גריצער פּאָוויאַט און ווארשאווער געגנט)[7]. לא הרחק מהעיירה - מצידה המזרחי, חלף נהר הויסלה המפורסם, וכפי שנקרא בקרב היהודים: "דער ווייסל". הנהר שחצה את פולין כשהוא מתפתל לאורכה וערים ועיירות רבות שכנו על שפתו, או שנחלקו לשניים משני גדותיו[8].

מרכזה של העיירה היה בחלקה המזרחי בסמוך יותר לויסלה, ואילו בחלקה המערבי לכיוון בית הקברות היו בעיקר שדות ופרדסים. כך שרוב שטחה של העיירה כיום, לא היה מיושב בעבר.

יהודי העיירה התגוררו בעיקר במרכזה של העיירה, ואילו התושבים הפולנים התגוררו בעיקר סביב לעיירה וכן בחלקה המערבי בו שכנו השדות. היות שהפולנים היו בעלי

---

7. בשנת תשי"ב (1952) הוקמה נפה חדשה שבירתה פיאסצנא, ומאז ועד כיום משתייכת גור לנפת פיאסצנא.

8. הידועות ביניהם הינם מצפון לדרום: טאָהרן, צ'כוצ'ינק, וולוצלַבק, דוּבְּז'ין על נהר ויסלה, פְּלוֹצק, וישָׁגרוֹד, טְשָׁרווינסק על נהר ויסלה, זַקרוֹצ'ין, נוֹבידְבוֹר מאזובייצק, עיר הבירה ווארשא, דָמְבְלִין היא מודז'יץ, פּוּלאַווי היא פילוב, קַז'ימיֶיז' דוֹלְנִי היא קוזמיר, יוזָפּוף על נהר ויסלה (להבדיל מיוזפוף אורדינצקי הסמוכה לטומשוב-לובלסק), אַנוֹפּוֹל, זאַוויכוֹסט, סַנְדוֹמְיֶיז' היא צוויזמיר, טַרְנוֹבְזֶ'ג היא דז'יקוב, פּוֹלַניץ, נוֹבי-קוֹרְצ'ין היא ניישטאט דקראקא, וכן העיר רבתי קראקא. אחד מיוצאי גור הגדיר באידיש את נהר הווייסל: "דער בארימטער טייך וואס פליסט אויס פון די קארפּאַטן בערג, אין פאלט אריין אין באַלטישן ים [=הנהר המפורסם, אשר זורם מבין הרי הקרפטים, ונשפך לתוך הים הבלטי].

הקרקעות, ופרנסתם היתה מהתוצרת החקלאית אותה מכרו לתושבי העיירה בימי השוק, או שהיו מחכירים את שדותיהם ליהודים[9].

מראה העיירה בעבר ממזרח למערב
ניתן להבחין כי כל האופק מרחוב פיארסקה ואילך מיושב בבתים בודדים.
מסומן בחץ: ביהמ"ד הכללי

שמה של העיירה נקרא כאמור 'גורה' על שם הגבעה עליה היא שוכנת. אמנם, רוב שטח העיירה הוא מישורי ללא עליות ומורדות, אולם כאשר פונים מזרחה לכיוון הוייסל מבחינים בירידה תלולה וארוכה, היורדת מהגבעה עליה שוכנת העיירה לכיוון הנהר. דרך הוייסל היו חוצים מזרחה לכיוון העיירות: אוטווצק, קורטשב, פאלניץ, קולביעל, סבין ועוד.

דעם רבינ'ס גאס
רחובה הראשי של העיירה. משמאל נראה בנין מגורי בני המשפחה. מימין היה ביתו של הרה"צ רבי משה בצלאל זצ"ל והכניסות לחצר ביהמ"ד

רחובה הראשי של העיירה ומרכז החיים היהודיים היה רחוב פיאַרסקה. אולם בעיירה כמעט ולא הכירו את הרחוב בשם זה, אלא היה נקרא בפי כל: 'דעם רבינ'ס גאס' - הרחוב של הרבי. מכיון שברחוב זה באחת החצרות התנוסס לתלפיות בית המדרש הגדול של רבוה"ק מגור ובית מגוריהם[10].

---

9. שמם של הרחובות שהוקמו לאחר המלחמה באיזורי הפרדסים, נקראים ע"ש החקלאות שהיתה באיזור זה, כמו הרחובות: פולנה, אוגרודובה, סדובה, שפירושם: השדה, הגינה והפרדס.

10. היו יהודים מיוצאי גור שהתגוררו סמוך לבית המדרש, וכאשר שאלנום על שם הרחוב, לא ידעו כלל היכן הוא רחוב 'פיארסקה', אלא ציינו כי התגוררו ב'דעם רעבינס גאס'.

מחנה צבא
דומיניקנסקה- קאשארן גאס
לקוז'ניץ ומאגנישוב
לגריצא

סנטורסקה - סיניי
ליפקובסקה - לכפר לובקוב-ליפקוב
בית החולים
חניון האוטובוסים
שמחה ורשביאק
בית - המדרש של רבוה"ק
בית יעקב יואל צישינסקי
טשארני דוואהר
דאר
שוק דגים
בית רבי משה בצלאל
מאזיות וולוזיל רוזנבלום
מכולת
פיארסקה - דעם רבינ'ס גאס
בונם לעבל
איששל גרונמ'ס
בית מגורי המשפחה
מנדל ישראל יוסל'ס
ברכת האילנות
ביהמ"ד העירוני קהלישע שוהל
מקוה
בית הכנ דמתא
רבן דוד ווייזברג
בית הפרנס
ר' מאיר בירנבוים
ישיבת דרכי נועם תלמוד-תורה
למוציידלוב
קולייקע
לוואדשא
לפיאסצנא
פיארסקה - סיניי
פשעוינק
קאלוואריסקה גאס - לאחל רבוה"ק

בית המדרש של רבוה"ק ניצב בחצר הפנימית של רחוב פיארסקה 10. מול הכניסה לחצר בית המדרש של רבוה"ק מגור, מעבר לכביש ברחוב פיארסקה 5, ניצב בית המדרש העירוני, שהיה נקרא 'קהָלִ'ישֶׁע שׁוּהְל' או 'קהָלִ'ישֶׁע בית מדרש'[11]. בביהמ"ד העירוני של ק"ק גור התפללו מרבית יהודי העיירה, בראשותו של הרב דמתא הגה"צ רבי דוד וינברג הי"ד. ביניהם חסידים שונים ודמויות חן מהעיירה, כמו המלמד ר' ישראל איטשע והבעל תפילה ר' מאיר מעסינג, בעלי בתים חשובים, וכן יהודים פשוטים, בעלי מלאכות שעמלו קשות לפרנסתם ימים שלמים ובאישון ליל[12].

בעיירה התגוררו כ-500-600 משפחות יהודיות, שמנו כ-3,300 נפשות יהודיות מתוך כ-6,000 תושבים[13]. חלק מהתושבים היהודיים היו חסידים וחלקם יהודים פשוטים ובעלי מלאכות. חסידי גור בעיירה מנו כ-60 משפחות אשר קבעו מקום תפילתם בביהמ"ד של רבוה"ק. בנוסף היה בעיירה שטיבל של חסידי סקרנביץ בבית ר' אברהם ראווסקי, בו התרכזו בעיקר בני משפחות ראַווסקי וטאומן, וכן שטיבל מצומצם של חסידי

קהל'ישע שוהל
תצלום משלהי שנות ה'תש"ם בו נראה ביהמ"ד הכללי בגור הניצב ברחוב פיארסקה 5 מול היציאה מחצר ביהמ"ד. בקומה העליונה שכנה עזרת הנשים

11. בעיירות הגדולות בפולין היה בנין נפרד לבית הכנסת ובנין נפרד לביהמ"ד, כפי הנזכר בגמרא. אולם בגור שימש ביהמ"ד גם למקום תפילה וגם למקום תורה, ונקרא בשתי השמות: קהל'ישע שוהל וקהל'ישע בית מדרש.

12. בספר 'מגילת געגר' - ספר הזכרון לעיירה, עמ' 104, מופיע כי ר' אליעזר מוצידלובר ובנו ר' מֹשֶׁה'ל שימחוביץ היו עוברים לפני התיבה פסוקי דזמרא בניגון מעורר לבבות. בימים טובים היו עוברים לפני התיבה בשחרית ר' הערשל בעקער ור' יענקל שעפס, ואת תפילת המוספים התפלל ר' מאיר מעסינג שנקרא 'מאיר חזן', כאשר מסייעים על ידו שלושת בניו: ביניש, משה אלעזר ושלמה ראובן. ר' מאיר מעסינג היה יהודי בר אוריין, ששימש לפרנסתו כמלמד דרדקי.

13. כפי שיוזכר להלן בפרק הנספח, במרשם התושבים נמנו 7,000 נפש. סיבת הדבר, כי אמנם רוב תושבי העיירה היו יהודים, אלא שהנוצרים כדרכם, בכדי להשיג רוב יצוגי בעיריה ובמוסדות השלטון, צירפו לרשימת התושבים נוצרים מתושבי ערים אחרות, וכמו כן חישבו את החולים ששהו בבית החולים הנוצרי, וכך הוסיפו כאלף נפש שהכריעו את הכף לטובתם.

אלכסנדר. בשטיבלך היו מתפללים רק בשבתות, ואילו בימות השבוע היו קובעים את מקום תפילתם בביהמ"ד העירוני.

בעיירה היו גם חסידים נוספים, כמו חסידי אוטווצק, קוז'ניץ, גרודזיסק וקוצק[14], כן היו גם יהודים רבים 'עמך' ובעלי מלאכות שלא נמנו על החסידים. אלו ואלו קבעו מקום תפילתם בביהמ"ד העירוני.

מימין לבית המדרש העירוני היה שביל שהוליך למקוה. במקוה היו שלושה בורות לטבילה: אחד היה מחומם היטב כאשר במרכז הבור היה דוד גדול ובתוכו בערה אש וכך נתחממו המים, השני של מים קרים ששימש בעיקר לימות הקיץ, והשלישי בור קטן בחדר נפרד ששימש בימות השנה לטבילת כלים.

בסיום השביל שהוליך למקוה, היתה פניה ימינה, אשר בסיומה עמד המבנה הגדול של ישיבת 'דרכי נועם', שנוסדה בראשית הנהגתו של הרבי האמרי אמת. הישיבה נסגרה בפרוץ מלחמת העולם הראשונה כאשר רבים נמלטו מהעיירה, כיון שבגור היה מחנה צבא גדול בו שכן גדוד צבא של הרוסים, והעיירה היתה יעד להפגזות. בשנים שלאחר מכן התקיים בבנין זה התלמוד תורה הכללי של העיירה.

מבנה בשטח מחנה הצבא בגור ברחוב דומיניקנסקה
תצלום משנת תשע"ו

ביציאה מחצר בית המדרש דגור ימינה לאחר מהלך מה, מתעקל רחוב פיארסקה שמאלה. במקום זה מימין לרחוב, ניצב בית החולים העירוני, והרחוב הנמשך לצידו נקרא גם כיום 'שְׁפִּיטַלְנַה' על שם בית החולים[15].

---

14. כפי שניתן להבחין, רוב החסידים בעיירה היו משושלות בית ווארקא וקוז'ניץ. חסידי אלכסנדר, סקרנביץ ואוטווצק - מגזע ווארקא, חסידי קוז'ניץ וגרודז'יסק - מגזע קוז'ניץ, כיון שהעיירות ווארקא וקוז'ניץ היו סמוכות לגור. עוד בימי החידה"ר אנו מוצאים בעיירה גור את 'בית החסידים דווארקא'.

15. לצד בית החולים התגורר המשמש ר' שמחה ורשביאק, ואילו מעבר לכביש התגורר המשמש ר' בונם לעבל.

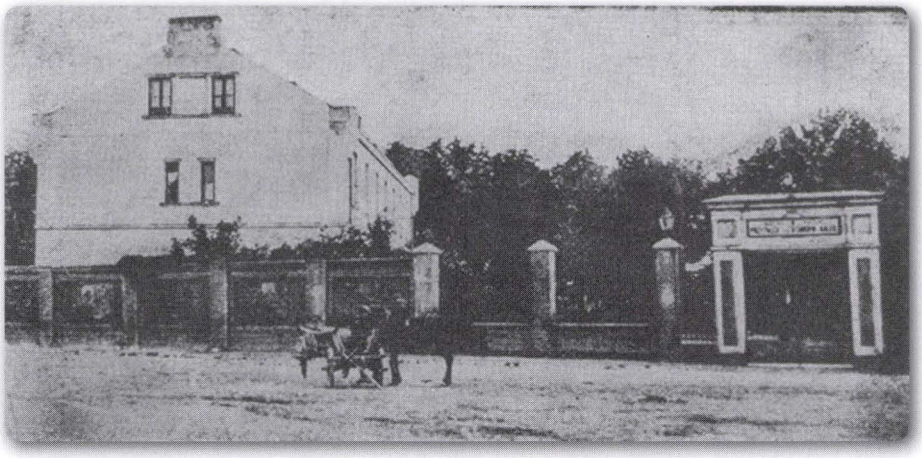

מראה בית החולים בגור לפני המלחמה בפינת רחוב פיארסקה

תצלום נדיר ויחיד מסוגו של תחנת הקולייקע בפאתי רחוב פיארסקה

מבית החולים ושמאלה ממשיך רחוב פיארסקה, ובהמשכו בצד ימין ניצבה תחנת הקולייקע, הרכבת הקטנה המפורסמת שהביאה את המוני החסידים מעיר הבירה ווארשא לעיירה גור, ונקראה בפי כל 'דער געררער קולייקע' ו'דעם רבינ'ס קולייקע'[16].

16. בשנת תשל"ב בוטלה הקולייקע מווארשא לגור כליל, וכיום מקום התחנה איננו קיים. מיקום התחנה היה ברחוב פיארסקה 46, וכיום עומד במקום מבנה חדש.

הדרך מחצר ביהמ"ד ושמאלה מובילה לצומת בו מתחיל רחוב פיארסקה. מהצומת והלאה, משתרע רחוב דוֹמיניקַנסקה שנקרא בפי היהודים 'קאָשאַרן גאס', על שם ה'קאָשאַרן' - מחנה הצבא הגדול של חיל השריון ששכן משמאל הרחוב, ונקרא בשפת המדינה 'קאָשאַרי וואוֹיסקי'. בשטח מחנה הצבא קיימים כיום כמה מבנים גדולים שנותרו מאותם ימים.

בצומת בין רחוב פיארסקה ל'קאשארן גאס', ישנה פניה ימינה ל'קאַלוואַריסקא גאס' - רחוב 'קַלְוַרְיסְקָה', אחד הרחובות הראשיים של העיירה. רחוב ארוך זה מוביל עד לבית החיים דגור ודרכו נערכו הלוויות עד בואכה בית החיים. כיום הרחוב מיושב ברובו, אולם לפני המלחמה היה רחוב זה מיושב רק בתחילתו, ובהמשך לכל אורכו היה שדות ופרדסים עד בואכה בית החיים.

הפניה שמאלה מרחוב פיארסקה, מובילה לכיוון מערב לצד הווייסל. באיזור זה היה מרכז חיי העיירה ובו שכנו: רחבת השוק, בנין העיריה, חנויות הקצבים, בית הדואר (=דעם מאַרק, דעם מאַגיסטראַט, די יאַטקעס, דעם פּאָסט), וכן בתי מסחר ומבני ציבור.

קאָזע געסל

תמונה עתיקה של הסמטה מאחורי בית העירייה, בה התגוררו יהודים מדלת העם

רחובות נוספים במרכז העיירה שפיכו בהם חיים יהודיים, היו בין היתר: ברק יוסלביץ בו שכן מכבי האש העירוני - כיום סטרַז'צקה, סנטורסקה - כיום סייני, סמטת 'טשאַרני דוואָהר' השוכנת מאחורי חצר ביהמ"ד, מקום בו התגוררו דלת העם, וכן 'קאָזע געסל' - רחוב 'קוֹזַ'ה', בו התגוררו עניים מרודים, רחוב שכיום איננו קיים.

בחיי העיירה

אבי מורי היה החסיד ר' יעקב יואל צישינסקי ז"ל, מילידי קורטשב השוכנת בסמוך לגור מעברו השני של הווייסל. לאחר שנשא בשנת תער"ב את אמי מורתי מרת חוה ע"ה

בתו של ר' חיים מאיר בֶּנֶט מגור, עבר להתגורר לצד חותנו בגור. ביתנו התברך בשבעה ילדים: אחי הגדול היה ר' יהושע אפרים, אחריו נולדתי אני, ולאחריי מרת טאובה שלימים נישאה לר' שאול שיליץ, ר' שמעון אהרן, ר' יצחק אריה (לייבל), יוכבד גיטל, ובן הזקונים ר' משה[17].

מרכז חיי ילדותנו היה בית המדרש וחצר בית הרבי, שם ספגנו מינקות כמיהה לתורה וחסידות. מה גם שסבי ר' חיים מאיר התגורר בחצר ביהמ"ד מול בית הרבי, שם היתה לו אכסניה רחבת ידים עבור הבאים לשהות בצל הרבי, והייתי מרבה לשהות במעונו בינות לחסידים שהתארחו באכסניה. על כן את משעולי העיירה וקורותיה לא הכרתי היטב, אך עם זאת שמורים עמי מעט זכרונות מחיי היום יום בעיירה.

תשמישי קדושה היו רוכשים בין היתר אצל ר' אייזיק שפירא (=אייזיק ישראל יוסל'ס). אצלו היו קונים גם שטריימלך, גארטלך, כיפות, טליתות, סידורים וכדומה.

ר' אייזיק היה נגיד ובעל בעמיו, אשר לפרנסתו סחר ביבוא ויצוא סחורות שונות, מפולין לגרמניה ומגרמניה לפולין, וכך הרוויח עליהם כראוי. לבד מעיסוקיו במסחר ומכירת תשמישי קדושה, היו לו ברשותו שטריימלך רבים להשאלה, עבור החסידים בעיתות נסיעה.

נ. ע. ר'
יחיאל שלמה שפאנימאכער
הנקרא שלמה שפאנימאכער מעיר גער
איז נאך לעבנס אזן שמערץ ביי רבין נעקשאפטען אל "פאב כ"ג ניסן איז ער עלטער פון 72 יאהר.
די לויה קומט פאר היינט 12 בייטאג פון קראכמאלנע 23
די אזן. סיעסטען טרויער 8 טע בל-בענע
פרוי, זיהן, טאכטער, איידעם, פנמרטן, אייניקלעך אזן פאמיליע.

"הנקרא שלמה שפאנימאכער מעיר גער"
מודעת פטירה משנת תרפ"ח. שפאנימאכער - יצרן שבבים, מלאכה יהודית טיפוסית בעיירות פולין

מלבד ר' אייזיק היו בעיירה גם שטריימל מאכער'ס - יצרני שטריימלך, וכן היטל מאכער'ס - יצרני הכובעים, שיצרו את ה'יידישע היטל' - הכובע המסורתי של החסידים בפולין העשוי ללא שוליים, כובע שנקרא גם כן 'טיכענע היטל'. מלבדם היו חייטים שידעו את המלאכה וייצרו אף הם יידישע היטלער.

תפילין ומזוזות היו רוכשים אצל סופר הסת"ם של העיירה, ר' דוד שיניאַוועֶר. מחשובי חסידי גור בעיירה וממתפללי ביהמ"ד, שהיה נקרא על שם אומנותו 'דוד סופר'. הוא אשר כתב עבורי את התפילין בבואי לגיל המצוות[18].

---

17. שאר תולדות המשפחה יובאו להלן בהרחבה.

18. בנו ר' אהרן ז"ל סיפר, כי אביו היה מתקן בביהמ"ד את ספרי התורה הטעונים תיקון. כמו"כ סיפר כי אביו ר' דוד סופר היה בעל קורא מיוחד במינו, והיה קורא את מגילת אסתר בביהמ"ד בגור.

מוצרי היסוד היו נקנים במכולות שהיו פזורות בעיירה. במכולת עמדו שקים עם קמח, סוכר, מלח ועוד, שהיו נמכרים לפי משקל. גם נרות נמכרו במכולת. במרכז העיירה היו המכולות של ר' פייבל דנציגר ושל חתנו ר' אלימלך, ובסמוך למאפיה שלנו עליה יסופר להלן, היתה המכולת שניהל בנו של המלמד ר' בערל (=בערל דער קנייפער).

את מוצרי החלב, כמו גבינה, לבן ושמנת, היו קונים באופן ישיר מבעלי הרפתות, אשר הכינו מוצרים אלו בייצור עצמי.

בהיותי ילד רך עמדתי תמיד נפעם לראות את פלאי הבריאה ביום יום, כיצד חנן הקב"ה דעת גם בבהמות. בבוקר היו פותחים בעלי הרפתות את שעריהם והפרות היו יוצאות יחדיו לרעות מחוץ לעיירה. בסוף היום כאשר שבו לעיירה, היו נפרדות דרכיהם, וכל פרה היתה חוזרת מעצמה לרפת בעליה. כדברי הפסוק בישעיה: "ידע שור קונהו" וגו'.

סמוך לבית המדרש, היתה המסעדה של ר' מנדל גלבפיש, שנקרא בגור 'מנדל ישראל-יוסל'ס', על שם חותנו ר' ישראל יוסל ברודר. ר' מנדל היה מראשי הקהל בגור ואצלו היו נכבדי החסידים מטיבים את ליבם בימים טובים, וכן שותים קוואֶס - משקה מי דבש. בקרבת מקום שכנה חנותו של גיסו ר' יענקל ברודר שנקרא 'יענקל ישראל-יוסל'ס', אצלו היו רוכשים אווזים צלויים (=געבראָטענע גענדז).

בפולין אכלו בעיקר בשר תרנגולים ואווזים. לעומת זאת ברווזים כמעט ולא נאכלו, ורובם נמצאו טריפות, מכיון שהם שטים רבות במים, ולפיהם חודרים תולעים אשר מנקבים את מעיהם ומטריפים אותם. אכילת אווזים פטומים ומולעטים (=געשטאָפטע גענדז), אסרו רבני פולין לדורותיהם בכל תוקף. היתרם התפשט רק בערי הונגריה, מאחר ומרן החת"ם סופר זי"ע התיר אכילתם.

למעשה, ההכנסה העיקרית של בני העיירה, היתה מהחסידים הרבים שנהרו לגור בכל שבת ובפרט בימים טובים. אם במכירת דברי מאכל ותוצרתם, ואם בהעמדת אכסניה והשכרת הבתים. ביניהם נמנו גם יהודים פשוטים ותמימים, אשר היו נקראים בשפת המדינה 'קראַדניקעס', והיו עושים כל שביכולתם להתפרנס ולהרוויח עוד פרוטה.

בימי השוק

בכל שבוע נערכו בעיירה ימי שוק (=טאַרג), בהם היו איכרי הסביבה הגויים מביאים העירה מתוצרתם החקלאית. השוק היה נערך בימי שלישי ושישי ברחבה שלפני בנין

אחיו הגדול של ר' דוד סופר, היה ר' יקיר שלום, הנקרא: 'יקיר סופר מגור'. הוא נפטר ביום ב' דר"ה תרפ"ט ונטמן בבית החיים בווארשא.

ה'מַגיסטרַט'
בית העירייה הניצב לפני רחבת השוק. תצלום מלפני המלחמה

העיריה, והאיכרים היו מביאים מיבול שדותיהם ומגידוליהם, מיני פירות וירקות, תרנגולים חיים ואווזים מקרקרים, ביצים ועוד. בימי שישי היו מוכרים בעיקר דגים לכבוד שבת קודש.

כן מכרו בשוק בלוקי קרח שנחצבו בויסלה הקפואה בימות החורף. את הבלוקים היו מניחים ב'קעלער' - מרתף הבית הקריר והאפל, שם שטחו אותם ארצה אחד לצד השני כמרצפות, והם נשמרו קפואים זמן רב.

בית העירייה כיום
מימין במבנה הארוך הנתמך על עמודים היו ה'יאטקעס' - האיטליזים

בפולין לא גדל מבחר רב של מיני פירות. בעיקר גדלו בפולין אגסים, שזיפים ותפוחים, וכן מינים שונים של פירות יער: דובדבנים, תותים, יאגדעס ומאלינעס, בהם השתמשו למרקחת. שאר הפירות היו מיבוא חו"ל, בעיקר מהונגריה, שם גדלו מיני פירות רבים. תפוזים היו יקרי המציאות והיו משתמשים בהם בכדי להטיף לפיו של חולה אנוש. לימון אחד יכל להתחלק עבור חמישים כוסות תה.

לעומת זאת ירקות גדלו בשפע ממינים שונים, והאיכרים היו מביאים אותם

משדותיהם בימי השוק. בין היתר היה גדל חריין בשפע, אותו היו מכינים עם חומץ וסוכר - ללא סלק[19].

בשלהי החורף היו גדלות צנוניות קטנות, אשר לרוב היו גדלות במשך ימי חודש אדר ובר"ח ניסן כבר היו בשלות וראויות לאכילה, ונקראו במליצה 'ראש חודש רעטעכ'לעך'.

מראה השוק בגור לפני המלחמה
צולם מכיוון בית העיריה

מקררים חשמליים לא היו בימים ההם, הירקות גדלו באופן טבעי ותוחלת טריותם היתה קצרה. על מנת לשמר את הירקות לזמן רב, היו מאחסנים אותם ב'קעלער' - מרתף הבית, שם היה אפל וקריר וכך הם נשמרו במשך חודשים.

בית חולים רשמי לא היה בעיירה, כיוון שבית החולים הניצב במרכז הרחוב הראשי, היה למעשה מעין בית מחסה לחשוכי מרפא וכד'[20]. אלו שנזקקו לרפואה היו פונים לד"ר רוזנברג, הרופא היהודי של העיירה, או ל'פעלדשער' - כפי שנקרא בפולין הרופא-חובש המקומי. הפעלדשער של העיירה היה יהודי בשם יָאקיל פעלדשער, וכן עסק ברפואה גם ר' נפתלי שרייבום מחשובי החסידים, בנו של רבי מרדכי'לה, המורה הוראה דמתא בימי השפת אמת (=נפתלי מורה הוראה'ס). יהודי שנזקק לבית חולים היה נוסע לווארשא או לפאַלניץ, שם היה בית רפואה ראוי לשמו עם רופאים בעלי שם.

יָאקיל פעלדשער הנזכר, לבד מהיותו פעלדשער היה גם כן סַפָּר, ומדי פעם היה מגיע לביתנו לספר את כל הילדים. בפולין היתה עניות גדולה והיו עושים כל טצדקי להתפרנס. יאקיל היה משכנע במתק לשונו שהגיע כבר הזמן הראוי להסתפר. כאשר ניסו להיפטר

19. חריין אדום העשוי עם סלק, לא היה מאכל מקובל בפולין.
20. וכפי שהיה נקרא: 'בית מחסה לחולים וזקנים'.

ממנו באמתלה שאין עדיין הרבה שיער, היה משיב יאקיל על אתר תשובה השמורה עמו: אבער דו זעהסט נישט פון הינטן [=אבל אינך רואה מאחורה].

בבנין זה בקרן רחוב השוק ורחוב סנטורסקה שכן בית הדואר העירוני
בסמוך אליו התגוררו רבי בונם ראווסקי ורבי יעקב יואל

בית הדואר העירוני שכן סמוך לביתנו. הדוור של העיירה היה גוי בשם וְולאַדָק, אשר מרוב עיסוקיו עם יהודים, השתרשה בפיו אידיש עסיסית והכיר היטב את מנהגי היהודים. סבי ר' חיים מאיר בנט בהיותו מתגורר בחצר הרבי, היה שליחם של רבים להעביר טלגרמות שנשלחו להזכרה בקודש פנימה. הם היו רושמים על גבי הטלגרמה את כתובתו של סבי, והדוור היה עולה לביתו רבות. תמיד בכניסתו היה וולאדק מכריז באידיש: דעק צו דעם ווין, איך גיי שוין אריין... [=תכסה את היין, אני כבר נכנס].

בהווי הימים

ימי ילדותנו עברו עלינו תוך הסתפקות במועט, תפנוקי הדור המצויים היום לא היו נחלתנו. מים טרם זרמו בברזים, השימוש הנפוץ בגז וחשמל טרם היה, הבישול בכיריים נעשה באש ועצים, הלימוד בלילות היה לאור הנר או העששית, כיבוס הבגדים נעשה באופן ידני ובעמל רב, וכפי שיסופר בהרחבה.

ברזי מים עדיין לא היו באותה תקופה נחלת הכלל. על מנת להשתמש במים היו מעמידים חבית בפינת הבית. ה'וואסער טרעגער' - שואב המים של העיירה, היה מביא מים בדליים מהבארות ומהווייסל, וממלא את החבית במשך כמה פעמים עד שהתמלאה כפי הצורך, וכך היה מים לכל ימי השבוע. מלאכתם של שואבי המים היתה מן הקשות ביותר ושכרם היה דל מאוד.

היו גם שואבי מים משוכללים יותר ששפר עליהם מזלם. ברשותם היה דוד ענק מפח

אותו הרכיבו על גבי סוס ועגלה, וכך נסעו לעבר הנהר ושאבו לתוך הדוד מים בשפע[21]. רק בבתי עשירים ובדירות הסמוכות לביהמ"ד, כבר הותקנו בימים ההם ברזים שפעלו על משאבות, כפי שיובא להלן.

הכיריים במטבח היו עשויות אבן. מתחתיהן היו מבעירים עצים עם מעט פחמים, וכך היו מבשלים. כאשר היה צורך להקטין את הלהבה, היו מניחים טבעות מפח וכך כיסו חלק מן האש. בימות החורף היתה זו מלאכה קשה להבעיר את האש, כיון שפעמים רבות היו העצים לחים, ואז היה צורך להשהותם ולהמתין עד שיתייבשו בכדי שיוכלו לבעור כראוי.

בימי ילדותי טרם היתה תאורת חשמל בבתי העיירה ובבית המדרש. על מנת להאיר במקצת את החשיכה, השתמשו בעיקר בנרות או במנורות לוקס שפעלו על נפט דחוס.

בתחילת שנות התר"ץ חוברו בתי העיירה למערכת החשמל. אמנם בעיר הבירה וואַרשא ובערים הגדולות כבר היתה מערכת חשמל עוד קודם לכן.

ציור עתיק של לימוד תורה לאור הנר

עדיין צרובים בזכרוני אותם הלילות בהם היה אבי ר' יעקב יואל זכרונו לברכה יושב בשעות הקטנות של הלילה ושונה את פרקו לאור הנר.

באופן דומה גם היו מכבסים את הבגדים. הנשים היו יוצאות בעיקר בימי ראשון לחצר הבית, שם היתה גיגית גדולה מפח. את הגיגית הציבו על גבי שני לְבֵנִים והבעירו עצים תחתיה, וכך הרתיחו את הכביסה.

בכל העיירה היו מכשירי טלפון בודדים. אחד מהם היה בביתו של העסקן ר' מאיר בירנבוים, ששימש כ'דאָזאר' - פרנס הקהילה. יהודי נכבד, בעל צורה הדורה וקומה תמירה, שהיה עסקן נמרץ וחבר בכל ועדות הצדקה בגור. מתוקף תפקידו היה אחראי על המטבח הכשר שהוקם עבור חיילים יהודיים ששירתו במחנה הצבא בגור.

טלפון נוסף היה בבית רבי משה בצלאל אחיו של הרבי. כפי שיוזכר, היה לרבי משה

---

21. שואבי מים אלו נקראו 'וואסער פירער' - מוביל מים, להבדיל מנושא דליים שנקרא 'וואסער טרעגער' - נושא מים.

בצלאל רשיון למכירת כרטיסי פיס, ובביתו היו זקוקים לקבל הודעות שונות מרשות ההגרלות, למסור את פרטי ההגרלות למעוניינים, וכן להודיע לזוכים, מלאכה שעשה חתנו ר' לייבל קמינר.

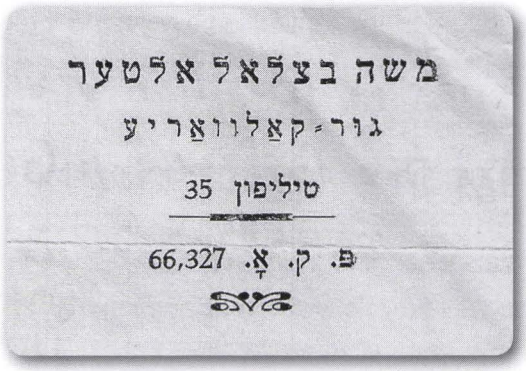
משה בצלאל אלטער
גור-קאלוואריע
טיליפון 35
פ. ק. אָ. 66,327

כאשר התקשרו בטלפון, היו ממתינים לפעמים כמה שעות עד שחוברו הקווים והתקבל מענה מהצד השני. על כן מי שהיה זקוק להעביר הודעות באופן דחוף, היה פונה לבית הדואר ושולח טלגרמה.

פּוילישע לאסען
כאשר השגתי לאסען מהדירעקציע בכן מי ממכירי שרוצה לקחת צעטיל להצלחה ישלם בפק"א ע"ח נומר 62439 בעד המחיר צעדאַאָס 40 זהובים, חצי 20 זהובים, רבע 10 ואפילו לו אי"ה הצעטיל ע"י פאָסט החוזרת.
משה בצלאל אלטער מגור

"כאשר השגתי לאסען מהדירעקציע בכן מי ממכירי שרוצה לקחת צעטיל להצלחה"

החיים בימות הקרה

בימות החורף הקרים התחממו בבתים רבים מאש הכיריים. מי ששפר מזלו היה לו גם תנור חימום שהוסק בעצים ופחמים, אולם תנורים חשמליים באותם ימים לא היו בנמצא. היו שהניחו על גבי כירת הבישול לבֶּנה בודדת מסוג הלבנים המשמשים לבניית תנורים, ולאחר שלובנה כהלכה היתה הלבֶּנה מפיצה ברחבי החדר חום נעים.

דודי ר' חיים צישינסקי היה בעל מאפיה בעיירה סאַבִּין הסמוכה לגור, והיה אומן מיוחד בבניית תנורים. הוא בנה עבורנו בביתנו תנור קטן מלבנים וטיט (=ציגל מיט ליים) שהוסק בפחמים, ולאחר שהתנור ספג את החום היתה מתפשטת בבית חמימות נעימה במשך שעות ארוכות. בתנור זה הנחנו את בקבוקי הקפה שהובאו מהמאפיה כפי שיסופר להלן, וכן בימים טובים כאשר תנור המאפיה היה גדוש, היה לנו מקום נוסף להניח בו בקבוקי קפה.

ליד תחנת הקולייקע היו מחסנים לכלכלת העיירה, אותם הביאה הקולייקע מווארשא. בין היתר היה שם מחסן של 'קוילן' - פחמים, משם היו רוכשים כל התושבים פחם להסקת התנורים בבתיהם.

כאשר החל עיצומו של החורף, והשלג כיסה את פני הארץ, השתמשו במזחלות מיוחדות שנרתמו לסוסים ונקראו 'שְׁלִיטָן'. בקדמתם היה ברזל מעוקל כלפי מעלה וכך

הם היו גולשים על השלג. הקור בחורף היה כל כך עז, עד שהמים שהוכנו עבור נטילת ידים בבוקר קפאו במשך הלילה, ובבוקר היה צורך לשפות עליהם מים רותחים מהמיחם.

עוד בימי הסוכות, בטרם החל עיצומו של החורף, כבר שלט הקור ברחבי פולין. כאשר העלינו את המרק המהביל מהבית לסוכה שעמדה על הגג, כבר איבד המרק את חומו בדרך. היו שנים בהם בחודש תשרי כבר היה החורף בעיצומו, ולא ניתן היה כלל לשבת בסוכתנו על הגג. לשכננו הנגיד ר' בונם ראווסקי היתה סוכה בנויה היטב ומוסקת כראוי. הוא הזמין אותנו במאור פנים לסוכתו והניח לנו מקום לכל צרכינו.

בעיצומו של החורף, כשלושה חודשים לפני פסח, היו מכשירים את המטבח להכנת 'שמאַלץ' משומן אווזים עבור ימי הפסח. את חתיכות השומן היו מטגנים וממיסים ב'פּאָטעלנא' [=מחבת] ולאחר מכן יוצקים את השומן הנמס לכלים. במחבת היו נותרים חתיכות בשר קטנות שהיו בתוך השומן (=גריוון), והם היו המאכל האהוב ביותר על הילדים.

כאשר השומן קרש, היו מכניסים את השמאלץ למרתף או לחדר ללא חלונות, על מנת שישמר בקירור עד ימי הפסח. כאשר קרבו ימי החג, הרתיחו את השמאלץ מחדש ותיבלוהו במלח.

העיתון היומי של אגודת ישראל שיצא בשנות התר"פ היה 'דער יוד', ולאחר מכן בשנות התר"ץ היה 'דאס יודישע טאָגבלאַט'. זכיון החלוקה של ה'טאגבלאט' בעיירה היה בידי ר' חיים ברוך שטרנשוס, שסובב בעיירה לחלק את העיתונים. לבד מחדשות וידיעות מסחריות, היה מופיע גם סיפור בהמשכים, והילדים כדרכם היו ממתינים בכליון עינים לפרק הבא. זכורני שהופיע הסיפור 'דער אומבעקאנטער - אַטאַמאן גורקא' [=הסיפור הבלתי נודע, על אטמן גורקא], אשר גם ילדי השכנים באו לקראו.

בחורי ואברכי בית המדרש משכו ידיהם מעיון בעיתון. ידוע מכתבו של הרבי בו הוא מעורר שלא לקרוא את העיתון 'בעתים המקודשים', ובחורים בני בינה ראו בכך רמז לימי הבחרות - שהנם עתים מקודשים לתורה ועבודה. היו גם חסידים רבים שרכשו את העיתון רק על מנת להחזיקו (=אונטער שטיצן) ולקיים רצון הרבי, אבל לא על מנת לקראו.

בית מגורינו

החיים בביתינו כמו בשאר בתי העיירה, התנהלו בפשטות שבפשטות, וחדוות חיים של הסתפקות במועט. הבית בו התגוררנו היה שכור מהשכן הפולני שנתן ה' חיננו בעיניו, והוא לא היה מתרעם על איחור התשלום וכדו'. הבית כלל חדר אחד גדול ומטבח. במשך השנים כאשר גדלה המשפחה שכרנו מחוץ לדירה בחדר המדרגות חדר קטן נוסף לשינה. בחדר זה היינו עורכים סעודת מרעים עבור בני החבורה בעיתות שמחה, ובימים טובים שימש חדר זה כ'אכסניה', כאשר ארחנו את הדודים ובני המשפחה בעת שבאו לרבי.

הכריות עליהם הנחנו את ראשינו מולאו בחול, והמזרונים היו שקי שינה אשר מולאו בקש נוקשה, ומדי תקופה התרכך המזרון והיה צריך להחליף את הקש. שירותים לא היו בכל בית, אלא בחצר כל בנין היה חדר אחד בודד עבור כל דיירי הבנין.

המאפיה בגור

אבי ר' יעקב יואל תפס אומנות אבותיו, והקים לפרנסת המשפחה מאפיה בה אפה לחמים וחלות. המאפיה ניצבה בקרבת מקום לביתינו, לא הרחק מה'קאָשאַרן גאס', הרחוב בו שכן מחנה הצבא.

בימים ההם, בטרם עידן התנורים והמערבלים החשמליים, מאפיה אחת לא יכלה לייצר יותר מאשר מאתיים לחמניות ליום, ועל כן לתושבי העיירה היה צורך בכמה וכמה מאפיות. למעלה מעשר מאפיות היו בגור, רובם בבעלות יהודים ושניים מהם בבעלות גויים.

סמוך לביהמ"ד של רבוה"ק מגור היו שתי מאפיות. ביציאה מהחצר בצד שמאל, סמוך למעונו של ר' דוד סופר, היתה המאפיה של ר' וועלוול רוזנבלום, בה היו מניחים בתנור בימות השנה את הטשולנט עבור הטיש[22].

ביציאה מהחצר ימינה בדרך לקולייקע היתה מאפיית אביהם של האחים ר' משה ור' אהרן מאברכי ביהמ"ד, אשר בהיותם מהחסידים הנאמנים רכשו אצלם חסידים רבים את החלות בערבי שבתות וימים טובים. כמו כן בסמוך למאפיה שלנו, בבנין של ר' יענקל רפפורט היתה מאפיה נוספת של יענקל גרייפמן.

בימות השבוע היו אופים לחם ולחמניות, ובערבי שבתות וימים טובים, חלות קלועות ו'בילקעס' [=לחמניות] לכבוד שבת ויו"ט. במקביל, היו קונדיטוריות בהם ייצרו עוגות ומיני מאפה שונים.

---

22. בנו ישראל שרד את המלחמה ונפטר ביום כ"ח שבט תשע"ה.

את הקמח רכשנו מסוחר הקמח ר' יענקל רפפורט, שהיה מנכבדי מתפללי ביהמ"ד וסיפק קמח למאפיות בעיירה. בשדות פולין לא היה יבול רב של חיטים, אלא צמח בעיקר שיפון שכונה בסתמיות 'קאָרן' [=דגן]. לעומת זאת חיטים ייבאו מעבר לים מאמריקה ומחירם היה יקר יותר. ככלל מחיר הקמח בעונת הקצירה היה זול, וככל שחלפו החודשים הלך המחיר והתייקר, וממילא התייקרו גם הלחמים והחלות. ההבדל בין הלחמים שנאפו מחיטה ללחמים משיפון היה כמקובל היום: לחם חיטה היה מוארך, ואילו לחם שיפון היה עגול.

בארצות הקרות שבמזרח אירופה כמו פולין ורוסיה, לא היו מצויים תולעים בקמח, ולא היה צורך לנפותו מתולעים. רק קמח החיטה שהגיע מאמריקה היה פעמים רבות מתולע. את הקמח המקומי היה צורך לבדוק רק מזכוכיות ושברי כלים, עמם מדדו את הקמח ולפעמים נפלו פנימה ונשברו. הרשויות התייחסו לכך בחומרה, וכאשר נתפסה מאפיה אשר בקמח שלה נמצאו זכוכיות, היתה ננעלת על אתר בידי הרשויות.

הלישה היתה נעשית בעבודת יד, ולשם כך העסיק אבי במאפיה עוזר, יהודי בעל זרוע ורחב גרם בשם יאַטשע, שהיה לש בידיו החסונות את העיסה הגדולה.

האפיה נערכה בהסקת אש, ולשם כך היו מפזרים פחמים בקרקעית התנור שנבנה מלבנים מיוחדות האוגרות בתוכן את חום האש, ומפיצות חום גם זמן רב אחר שכבתה האש. לאחר שהתנור הוסק כראוי, היו גורפים את הפחמים, ואז הוכנסו החלות שהיו נאפות בחום ההסקה.

הפחם לתנורים היה מגיע מהמחצבה בגושים גדולים, והיתה זו מלאכה בפני עצמה לשבור את הגושים לחתיכות קטנות, על מנת להסיק בהם את התנורים.

בימי חמישי, בנוסף לאפיית החלות לכבוד שבת קודש, היה אבי אופה שתי עוגות עגולות העשויות משמן מיוחד שנקרא 'שעפאק אויל' - שמן המופק מצמח הכרוב, משובחות בטעמם. האחת נשלחה לבית הרבי והשניה לבית ר' איטשע רבינ'ס.

אבי היה משכים קום בשעת חצות ויוצא למלאכת האפיה במשך מספר שעות. כשסיים נעל את שערי המאפיה ושב לביתינו להעירני, ויחד פנינו לבית המדרש ללמוד בצוותא. בבוקר היתה אמי מרת חוה ע"ה פותחת שוב את שערי המאפיה, והיא אשר ניהלה את החנות ומכרה במשך היום.

ככרות הלחם היו נקנים ישירות במאפיה ולא כמקובל היום בחנויות המכולת. היו יהודים מעוטי יכולת שהיו באים לקנות חצי כיכר ואף רבע, ולשם כך עמד סכין מיוחד.

לא חסרו גם חסרי כל שהגיעו לאחר השבת לקנות בזול את החלות שנותרו משבת או לחמים שנותרו מהשבוע החולף, וזה היה מזונם לכל ימות השבוע הבא.

כאמור, המאפיה שכנה בסמיכות למחנה הצבאי. מהמחנה היה שער יציאה לכיוון הרחוב בו שכנה המאפיה, וחיילים יהודיים היו רגילים לצאת דרך אותו שער בכדי לקנות לחמים במאפיה. גם גויים שהתגוררו בסמוך היו נכנסים בשערי המאפיה ונהנו מהתוצרת.

נועם השבת בחוצות העיירה

"דער שווארצער שמעון וואס ארויס טשולנט"
יהודי טיפוסי מתושבי גור הלבוש בכפפות עמם היה מוציא את הטשולנט מהתנור הלוהט

בערבי שבתות היו אנשי העיירה מביאים את סירי הטשולנט מבתיהם למאפיות הפזורות בעיירה, שם היו מניחים את הסירים בתוך התנור. אספקה של גז טרם היתה בימים ההם, ולא היתה אפשרות להטמין את הטשולנט כהלכה בתנור הביתי, אשר במשך השבת הלך והצטנן. לעומת זאת תנור המאפיה הגדול נותר לוהט שעות רבות לאחר סיום האפיה, מהאפיה המרובה במשך של כל ימי השבוע ובפרט בליל שישי. החום העצום נשתמר בעומק קרקע התנור ובדפנות העשויות מלבנים מיוחדות, כך שבערב שבת ובמשך כל הלילה רתח הטשולנט, ובשבת בבוקר לאחר התפילה היו באים ליטול את הסירים לסעודה.

היה זה מראה מיוחד מהווי העיירות שהיה ואיננו, לראות ביום השבת את שיירות הילדים צועדים עם סירי טשולנט מהבילים מבתי האופים ברחבי העיירה לכיוון בתיהם.

בנוסף, בערבי שבתות היו מביאים תושבי העיירה למאפיה מגשים עם בשר אווזים, על מנת שיאפו בתנור. מזה ומזה היתה הכנסה נוספת לבעלי המאפיות, שהיו שואלים מי הביא טשולנט ומי אווז, אשר לכל אחד מהם היה מחיר שונה[23].

---

23. הערה הלכתית נחוצה: למרות שבהלכה נפסק שאין לאפות לחם בתנור בשרי, אולם בתנורי האבן ניתן היה להסיק את התנור לחום גבוה עד שהיו ניצוצות ניתזין. על כן, במוצאי שבתות - אחר שבמשך השבת הונחו בתנור מאכלים בשריים, הוכשר התנור מבשרי לפרוה, וכך יכלו להמשיך לאפות בתנור לחם פרוה. כמו כן בערבי פסחים יכלו להכשירם לאפיית מצות. אמנם התנורים כיום עלולים להיפקע מהחום, ולא ניתן להסיקם עד שיהיו ניצוצות ניתזין.

בהתקרב זמן הדלקת הנרות, היה השמש הממונה על כך מכה בפטישו על פתחי החנויות שלוש דפיקות, ומעורר בנעימה את הסוחרים ובעלי המלאכה כי הנה קרבה השבת ויש לסגור את החנויות. היו אלו שעות מרהיבות לחוות כיצד פורסת השבת את כנפיה על העיירה. אפילו יהודים פשוטים ובעלי מלאכה, השקועים בחולין בכל ימות השבוע, היו חשים ומרגישים היטב בקדושת השבת. בגור ובכל עיירות פולין שבתו החנויות כולם, אף אלו שלא שמרו תורה ומצוות לא עלה על דעתם לחלל שבת בפרהסיא ואף לא לעשן סיגריה ברחוב. קדושת השבת הורגשה בכל פינה ושלווה ברוכה ירדה לעולם.

בסמיכות אלינו התגורר החסיד הנכבד ר' בונם ראַווסקי, שניהל בית מסחר למשקאות חריפים ובירה. לא אחת ראיתי כיצד משאיות עמוסות בסחורה המובלות בידי גוי, ממתינות ביום השבת בחצרו עד בוש, אולם נאלצו להמתין עד מוצאי שבת. היה בזה משום מראה חי, מהי מנוחת השבת ששרתה בפולין בכל עיירה יהודית.

באשמורת הבוקר של יום השבת בעוד החושך על פני הארץ, היו עולים לביתנו בני חבורתו ומכריו של אבא, וחיממו ליבם בשתיית קפה שחור מהביל. באותם ימים בטרם היה גז בבתים, היתה זו הדרך היחידה לשתות משקה חם בשבת, והחיינו בכך את נפשות החבורה.

בערב שבת היינו מכינים כמות גדולה של קפה מוכן בבקבוקי זכוכית, אותם הצבנו במאפיה שברשותנו בפי התנור ושם הם רתחו כראוי. מלאכה זו היתה נתונה בידי, והצבתי מראש בפי התנור מרצפות בשיפוע אשר עליהם נתמכו בקבוקי הקפה, מכיון שקרקעית התנור היתה מלאה מהמורות, ולא ניתן היה להציבם בעמידה.

בבוקרה של השבת, השכים אבי קום כבר בשעה שתיים לפנות בוקר. הוא העירני ושמתי פעמי לכיוון המאפיה, על מנת להביא את הקפה לביתנו. ראשון הופיע המלמד ר' עזריאל פופוביץ, ואחריו עלו בזה אחר זה שאר החבריא. עיני אבי היו נתונות בספר כשהוא שקוע בלימודו, ואנו הילדים עמדנו ושימשנו לפני הבאים.

חוטי ה'עירוב' של העיירה נקרעו לא פעם מפגעי מזג האוויר הסוער, ולפעמים אף חיבלו בהם הגויים בכוונה תחילה. היה זה מילתא דשכיחא אשר יוכרז על ידי אחד מגבאי ביהמ"ד כי העירוב נפסל ואסור לטלטל. במקרה כזה, היו הילדים הקטנים יוצאים בעת הסעודה למאפיה להביא את הטשולנט[24].

---

24. ראה בשו"ת חידושי הרי"ם או"ח סי' ג' מה שהאריך להמליץ על המנהג להוליך על ידי קטן במקום שאינו רשות הרבים בו איסור טלטול רק מדרבנן ("על דבר מה שנוהגין בכמה מקומות להביא החמין הטמונים

המרא דאתרא רבי דוד וינברג הי"ד

צילום משנת תרנ"ו בו נראה ע"פ פרסומי הממשלה הגה"ח רבי דוד וינברג הי"ד אבד"ק גור כאשר החל לשמש ברבנות - עשור לפני בואו לכהן בגור

רבה של גור, החל משנת תרס"ו ועד לחורבנה של הקהילה בימי השואה, היה הרה"צ רבי דוד וינברג הי"ד, נינו של הרה"ק רבי ישעיה מפשעדבורז שהיה מגדולי תלמידי מרן החוזה מלובלין ומשרי התורה בדורו[25]. בילדותי קיבלתי תורה מפיו של רבי דוד, כאשר הצטרפתי לשיעור בו לימד את נכדו שנתגדל בביתו.

פעמים רבות הייתי פונה לביתו עם עופות וביצים, על מנת לשאול על כשרותם. היות ועל פי רוב רכשו ביצים בשוק אצל גויים, היו פונים עם הביצה לרב על מנת שיפסוק האם זו ביצה כשרה של תרנגול, או ביצה עגולה של עוף טמא. כמו כן כאשר היה מראה דם בתוך הביצה, היו הולכים לשאול את פי הרב. בפולין היתה דחקות גדולה, וכל ביצה היתה בעלת ערך.

לצורך זה היתה ברשות הרב פיסת עץ מיוחדת, אותה היה מעביר על גבי הביצה בבחינה מדוקדקת. תוך כדי מלאכתו הסביר לי הרב בחביבות, כי כאשר יש נקודת דם על גבי החלמון - הצהוב שבביצה, אם הנקודה ניתנת להסרה בקלות מהביצה, אין זה דם מהחלמון אלא דם מהחלבון ומותר לאכלה. רק כאשר הנקודה שקועה ממש בפנים ולא סרה בקלות ממקומה, סימן שאכן הדם מגוף החלמון.

לשבת ע"י קטן מבית האופה כשאין מצוי להם נכרי ורב א' כתב אליך שמחויב אתה להזהיר העם להביא דוקא ע"י נכרי").

25. רבי דוד יוסף וינברג הי"ד היה בנו של רבי ישראל אלטר, מהחסידים המפורסמים של הדברי חיים מצאנז, בנו של רבי ישכר דובער (בעריש) וינברג אבד"ק גומבין ואח"כ דומ"ץ בפשעדבורז. זוגתו של הרי"ד היתה מרת טויבא רחל בתו של רבי ישעיה מפשעדבורז. בהגיעו לפרקו נלקח רבי דוד כחתן לבית דודו ר' משולם זושא וינברג מגומבין שנפטר בארץ ישראל.

כמעט כל בני משפחתו של רבי דוד אבד"ק גור נספו עקדה"ש. שרד לפליטה נכדו ישראל אלטר וינברג חתנו של ר' אביגדור זמבה, שעלה ארצה לפני המלחמה ונפטר בא"י.

תשב"ר ובית תלמודם

כאשר מלאו לילדים שלוש שנים, היו עושים להם 'פיאות' בלי לגלח לגמרי את כל הראש, אלא סיפרו מעט את השערות, כלשון חז"ל: מיקל בשערו. ואילו מנהג ה'חלאקה' - התגלחת, הנהוג כיום בתפוצות ישראל, נתקבל רק לימים בארה"ק.

בין המלמדים שליוו את הילדים הרכים בראשית דרכם, ולימדום את אותיות ה'אלף בית' ופרשיות החומש, התבלט בזוהרו יהודי בעל שאר רוח בשם ר' ישראל איטשע. מלמד יקר אשר הטיב לחדור לליבם ולהבנתם של הילדים, ודמותו ליוותה אותם לאורך ימים.

ר' ישראל איטשע היה המלמד הראשון של ה'פני מנחם' זי"ע בשחר ילדותו, ואצלו למדו גם כן אחיי הצעירים ר' שמעון ור' לייבל[26]. ר' שמעון שהיה מבוגר מהפני מנחם בשנתיים, היה מלווה אותו כל יום מהבית לבית תלמודו של ר' ישראל איטשע, וכן חוזר עמו אחרי הלימודים. כאשר הגיעו יחדיו לבית הרבי היה שמעון מקבל על שכר טרחתו שוקולד מהרבנית. לעתים עלתה זכות זו גם בידי שאר האחים, לקחת את בן הרבי לבית תלמודו.

בעיירה היו מלמדים נוספים, אנשי מעלה ודמויות חן. ביניהם נמנו ר' מאיר מעסינג ששימש כחזן ביהמ"ד של הקהל בגור, ר' מנדל וורקר שלימד את אותיות הא' ב', ר' ירמיה שלימד משניות את בני הגיל האמצעי, וכן ר' עזריאל פופוביץ, ר' משה'לי אוסטרובצר ור' בערל דער קנייפער, שלימדו גמרא את הילדים הבוגרים.

"1 זלאטע להחזקת ת"ת דפה גור"

למעשה היה בעיירה תלמוד תורה כללי ובו למדנו תקופת מה. אולם לאחר מכן נוכחו ההורים, כי בת"ת הכללי ישנם ילדים רבים מבתים פושרים, ויש להעניק לילדים חינוך יהודי שורשי וחסידי. על כן שכרו עבורנו מלמדים פרטיים, כפי שהיה נהוג בקהילות ישראל בפולין. אבי ר' יעקב יואל שכר באותם ימים מלמד וכן מקום ללימוד, על מנת שנוכל לקנות תורה מפיו.

---

26. בשנים מאוחרות יותר למד ה'פני מנחם' אצל המלמדים ר' ליבוש הענין קינצקער (ליטווין) ור' אברהם יצחק חרש אחיו של ר' משה יוסל. ר' ליבוש הענין היה גם מלמדם של בני ר' איטשע מאיר אלתר חתן הרבי.

בהגיעי לגיל הגמרא, נכנסתי ללמוד אצל המלמד הידוע ר' עזריאל פופוביץ[27]. ר' עזריאל היה תלמיד חכם ואיש ספר, והוא לימד במשך השנים גם את צאצאי הרבי, ילדי ר' איטשע רבינ'ס ור' יצחק מאיר בן רבי משה בצלאל. כמו רבים אחרים באותם שנים, הכילה כל דירתו חדר אחד גדול. הוא היה פורס וילון באמצע החדר, וכך נעשה חדר נפרד עבור התלמידים[28]. ר' עזריאל היה יהודי יקר ספוג בתורה, והיה מדבר בהגייה ליטאית, כלשונם של יוצאי גלילות ליטא.

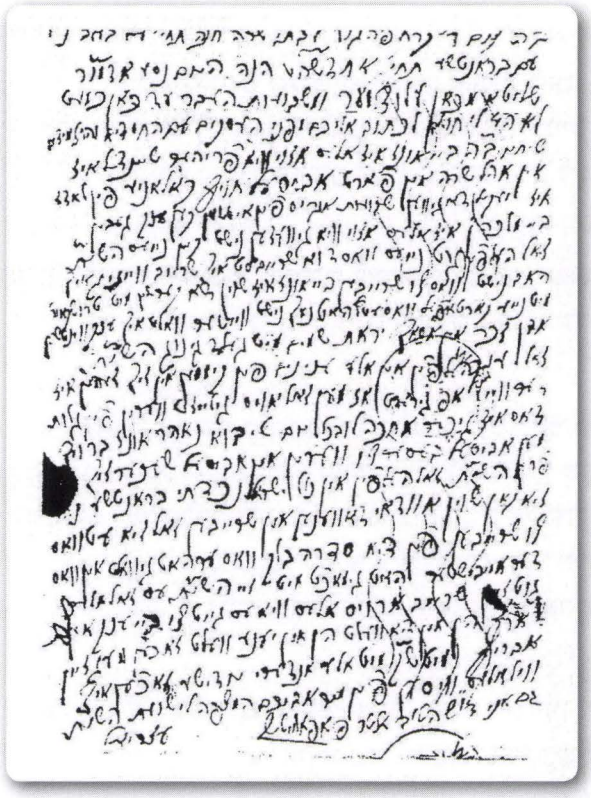

"היום נסע אדמו"ר שליט"א מכאן ללודמער ומשבועות העבר עד כאן כמעט לא היה לי חושב לכתוב אליכם מפני העסקים עם החסידים והתלמידים שיחיו"
מכתב משנת תרצ"ט מהמלמד ר' עזריאל ובנו אלטר לא"י

תקופה לימדני אחד מחסידי פוריסוב אשר נשתכח ממני שמו, וכאשר הוצרך לעזוב הגיע במקומו מאוסטרוב רבי יוסל מנדלקורן, אשר בין הפרקים היה מטעימנו רבות מצוף אמריו של מורו ורבו החסיד רבי בן-ציון אוסטרובר. דברים שנדפסו תחילה על ידו בין בתרי הספר שיח שרפי קודש, ולימים בספריו 'וילקט יוסף' ועוד. היה זה בתקופה הסמוכה להסתלקותו של רבי בן-ציון. זכרו עדיין בער בלבבות כל רואיו, ואנו הקשבנו ברטט לזכרונותיו של המלמד ר' יוסל, תלמיד נאמן לאותו חסיד.

לאחר המלחמה, כאשר עלה ר' יוסל מנדלקורן מגולת סיביר לירושלים, יצאתי לקבל את פניו. כאשר אך ראני הושיט לי ר' יוסל את ידו בחביבות וקרא: שלום עליכם

27. הוא נקרא בגור 'עזריאל ביאלטשובר' ע"ש עיר מוצאו ביאלטשוב הסמוכה לאופוטשנא.

28. בתו מרת שרה חנה ובעלה ר' אברהם בורוביצקי מחסידי גור עלו ארצה בשנת תרצ"ה והתגוררו בקרית מוצקין, וזכו לצאצאים דור ישרים יבורך ההולכים בדרך התורה.

ביום א' קרח י"ט סיון תמלאנה שבה לפטירת הרב החריף החסיד הותיק
המפורסם לשם בגודל חסידותו ונועם מדותיו מוהר"ר
בן ציון ז"ל רבינוביץ מציר אוסטרובה
(פלך לומזה)
הנקרא "ר' בן ציון אוסטרובר".
מתכבדים אנחנו להודיע כי ביום הזה תזקם מצבתו בשנה א' אחר חצהרים
פה ורשה בבה"ח הנשאר.

"זכרו עדיין בער בלבבות כל רואיו"
הידיעה על הקמת המצבה של החסיד רבי בן-ציון אוסטרובר

החסיד רבי יוסל מנדלקורן זצ"ל
תלמידו של רבי בן-ציון אוסטרובר

רבי. נותרתי משתומם, ור' יוסל משיב על אתר: ומתלמידי יותר מכולם, עוד שמורים בזכרוני הקושיות ששאלת באותם ימים, כיצד היטבת לשאול ולחדד את הנלמד.

אחד ממלמדי באותם שנים היה חסיד ישיש ששמו נשמט מזכרוני, אשר היה מעלה בפנינו זכרונות מימי נעוריו, בהם הסתופף בצילו של ה'חידושי הרי"ם' זי"ע.

בימי חמישי, היה מתקיים ב'חדרים' יום הבחינה שנקרא 'פאַרהערונג'. ביום זה היו המלמדים בוחנים את הילדים על הנלמד בכל השבוע, כיון שבימי שישי לא התקיימו לימודים. גם בימי ר"ח לא התקיימו לימודים, והילדים היו יוצאים לטייל מחוץ לתחום העיירה. לפעמים אף היו משחקים ב'חץ וקשת' כמנהג ל"ג בעומר.

החוק בפולין חייב את כל התלמידים ללמוד את השפה הפולנית. בערים הגדולות החוק היה יותר בתוקפו אולם בעיירות הוקל הדבר, ובגור היו שעתיים שבועיות בלבד. המורה הפולני של העיירה היה מגיע פעמיים בשבוע לבנין התלמוד תורה של הכללי, לשם הגענו על מנת ללמוד את מקצועות החול. המורה לימד אותנו לכתוב בפולנית, וכן רכשנו ידע בסיסי בשפה.

מזכרונות ימי ילדותי

בהיותי בן עשר, בשנת תרפ"ט, הגיע הידיעה לגור כי אחד מרבי ההשפעה בממלכה הפולנית מתעתד לבוא מווארשא לבקר בעיירה. התושבים מירקו את כל העיירה לכבודו,

חזיתות הבתים נצבעו מחדש, ולאורך הדרך בה עבר נפרסו שטיחים אדומים. ברחוב הסמוך לבית המדרש יצא למולו רב העיר רבי דוד וינברג, כשספר תורה אחוז בידיו משום שלומה של מלכות. הרבי עצמו לא חפץ להיות נוכח בעת ביקורו, וקודם בואו של איש המלוכה יצא הרבי לאוטווצק[29].

כן זכורני את הבחירות לסיים ולסָנַט [=בתי המחוקקים בפולין], בהם היהדות החרדית נתבקשה להצביע בהמוניה 'דריי און דרייסיג' [=33]. הוא המספר שהופיע על פתק רשימת אגודת ישראל בקלפי.

נראים משמאל לימין: הדאזאר ר' דוד קלמנוביץ (או ר' יעקב בנימין שפירא) והבעל קורא ר' יוסל גרונמ'ס מקבלים את פניו בחצר ביהמ"ד בספרי תורה ובצלחת עם לחם ומלח כנהוג לקראת מלכים

בימי ילדותי, בצילו של אבי המתמיד השוקד על התורה יומם ולילה, נמשך ליבי לשנן משניות בעל פה. שיננתי רבות פרקי משניות מסדר מועד, כאשר פרק הצטרף לפרק ומסכתא למסכתא. הייתי יושב מול אבי מורי בשולחן הפינתי שמשמאל ההיכל, ומרצה לפניו בעל פה משניות מסדר מועד: שבת, סוכה ועוד.

באחת הפעמים נזדמן לשבת לצידנו בשולחן אחד מנכבדי חסידי גור באמריקה, אשר הגיע 'נסיעה' לרבי מעבר לים. המראה החינני הזה של ילד רך השונה משניות בעל פה, שבה את ליבו והוא התבונן בנו בהנאה. לאחר שסיימתי, קראני אותו יהודי, האיר לי פנים ופנה לומר לי: ביום ראשון הקרוב אני כבר שב לאמריקה, על כן בקשתי שתבוא כבר במוצאי שבת הקרובה לאכסניה שלי, בביתו של ר' יעקב בנימין שפירא, ושם אתן לך מתנה נאה כראוי. ואכן בבואי, העניק לי שעון כיס, שהיה באותם ימים דבר יקר ערך.

---

29. כפי המסופר שלחו מכתב שהרבי נאלץ לצאת מן העיר, באותה תקופה נעשה הפני מנחם בן שלוש ולכן הכניסו אותו למלמד בורשה.

בנועם עול המצוות

כאשר קרבתי לגיל המצוות, שאל אבי את הרב דמתא רבי דוד וינברג, כיצד אנהג לגבי הנחת תפילין, מאחר והייתי שולט בשני ידים מלידה. הרב הורה לאבי כי מהיום והלאה עלי לכתוב רק ביד ימין, ואת שאר המלאכות אמשיך לעשות בשניהם, ואז תחשב היד הימנית כעיקר ואוכל להניח תפילין ביד שמאל.

ביום ד' באדר א' תרצ"ב נכנסתי בעול המצוות. את דרשת הבר מצוה לימדני אחד מטובי האברכים בגור, חתנו של ר' יוסל פיניע'ס. סעודת הבר מצוה נערכה בביתנו, בהשתתפות בני המשפחה ובחורי החבורה. מורי ורבי ר' מרדכי וולף לוסטיג, אשר עוד קודם הבר מצוה העמידני במבחן לראות האם אכן הדרשה שגורה על פי כראוי, לא הניח להפסיקני בשירה כנהוג, עד שאמרתי את כל הדרשה עד תומה.

בשבת שלאחר הבר מצוה - פרשת תרומה, עליתי לתורה בבית המדרש. באותה עת ערך הרבי את מסעו הרביעי לאר"י בו נסע דרך היבשה, ובשבת בה עליתי לתורה, שהה הרבי בירושלים עיה"ק.

עינינו וליבנו היו נתונות לרבי השוהה בעיה"ק ירושלים. באותם ימים הגיעה ידיעה מעניינת שאף התפרסמה בעיתונות, על אחד מחסידי גור בירושלים, שערך ברית מילה לבנו בביתו וכיבד את הרבי בסנדקאות. בירושלים שרר באותה עת מזג אוויר חורפי ביותר, ושלג כיסה את כל הרחובות. על כן יצאו החסידים לרחובה של עיר, ופילסו את השלג עבור הרבי שיוכל להגיע לברית[30].

דער נערער רבי
פֿאהרט ווידער
קיין ארץ-ישראל
אין די נערער שטיבלעך
האָט מען נעכטען שׂמח
איבערגענעבען די ידיעה,
אז דער נערער רבי זאָל
אינגיכען ווידער פֿאהרען
קיין ארץ-ישראל.

ידיעה בשער העיתון "היינטיגע נייעס"
לקראת מסעו הרביעי של הרבי

הרבי יצא משערי גור ביום שני י' בשבט תרצ"ב, ימים מספר לאחר שהתחלתי להניח תפילין, ובטרם צאתו של הרבי נכנסתי עם אבי לקודש פנימה. באותו מעמד אבי החסיד לא פצה פיו מאימת רבו, אך כאשר קרבנו לשולחן פתח הרבי ואמר לאבי: זאלסט האבן נחת

30. אבי הבן היה ר' געציל גולומב ז"ל, והרך הנולד היה בן זקוניו ר' העשקע הי"ו.

[=שיהיה לך נחת], ולאחר מכן הוסיף ואמר: אז ער וועט וועלן - וועט ער קענען [=אם יהיה ברצונו - אזי יוכל].

היו אלו רגעים נעלים במחיצת הקודש, שאך למותר לציין כמה השפיעו עמוקות על הנפש לאורך ימים ושנים.

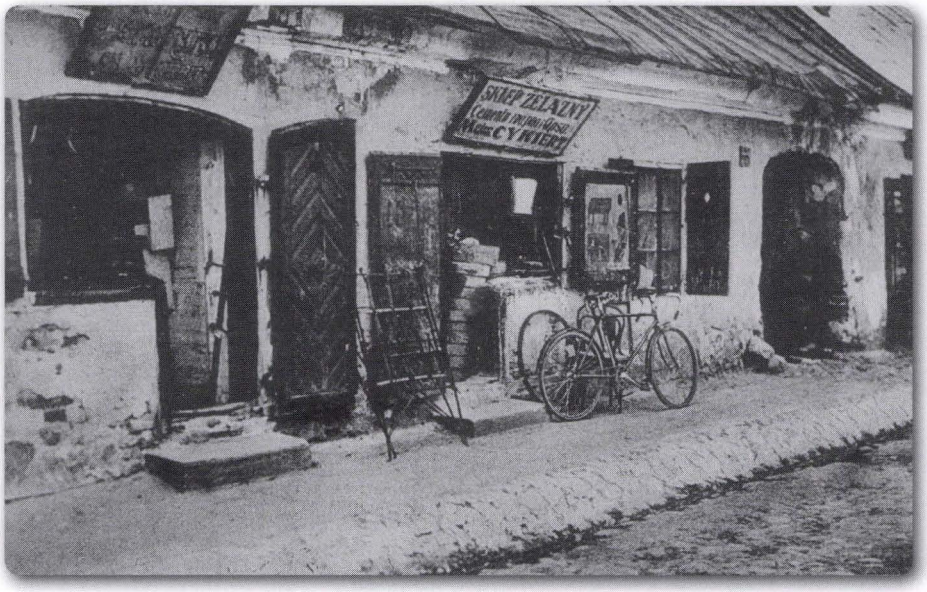

יידישע געוועלבער
חנויות ובתי עסקים יהודיים במרכז העיירה

פרק שני

בשערי בית המדרש

גולת הכותרת של העיירה ומרכז חייה הרוחניים, היה בנין בית המדרש הגדול של רבותינו הקדושים מגור. לְבֵנִים אדומות ועמודי מתכת דוממים, שספגו לתוך תוכם לחלוחית והבל של תורה וחסידות שגעשו בקרב ההיכל ימים ולילות, ונותרו על מכונם ללא פגע. כעין האמור בבבא מציעא בענין תנור של עכנאי: "כתלי בית המדרש יוכיחו - ועדיין מטין ועומדין" - נותרו כמות שהם להעביר מהווי הימים לדורות יבואו.

כאשר קבע בעל ה'חידושי הרי"ם' זי"ע בשנת תרי"ט את מושבו בגור, התגורר תחילה בדירה שעמדה לרשותם של רבני העיר, ואת תפילתו קבע בבית המדרש העירוני 'דער קהל'ישע שוהל'. אולם המקום היה צר מלהכיל את המוני החסידים שנהרו מכל קצוות ארץ לחסות בצילו ולשמוע תורה מפיו, ועל כן ניגשו נכבדי החסידים להקים בית מדרש עבור הרבי. המגרש נבחר על פי ה'חידושי הרי"ם' בעצמו, ובו הוקם בית המדרש דגור וכן בית דירות למגורי המשפחה, וכלשון הספר 'מאיר עיני הגולה' לתולדות החידה"ר: "ועל פי רבינו זצ"ל נבחר מגרש גדול ורחב ידים ובזמן קצר הועמד שם בית מדרש גדול מאוד, גם בית בנוי לתלפיות עבור רבינו זצ"ל".

בראשונה נבנה בית המדרש מעץ כנהוג בשנים ההם, אולם כאשר פרצה השריפה הגדולה בגור בשנת תרס"א, עלו בלהבות רוב בתי העץ של העיירה, ובכללם ביהמ"ד שנבנה בימי החידושי הרי"ם וכן ביהמ"ד של הקהל, ואז הוקם מחדש בית המדרש ובית הדירות מלְבֵנים, והוא הניצב עד היום על מכונו.

מעת פרוץ המלחמה וכיובל שנים לאחריה, היה נתון בית המדרש בידי זרים שחיללוהו, כאשר הפולנים משתמשים בו לצרכים בזויים. שנים רבות שכנה בו נגריה וחנות רהיטים, כשהחפצים להיכנס נאלצים לשאת ולתת עם בעלי החנות שיאותו לפתוח בפניהם את דלתות ביהמ"ד[31].

---

31. באותה תקופה היה ביהמ"ד מחולק לשניים, החלק הימני שימש כמחסן והיה עמוס בסחורה, עד שכמעט ולא ניתן היה להיכנס אליו, ואילו החלק השמאלי והגדול יותר שימש כחנות רהיטים. הבאים לגור היו נכנסים רק מהדלת השמאלית, בה נראה חלקו השמאלי של ביהמ"ד עד לאחר מקום ארון הקודש. ניתן כיום להבחין כי רצפת ביהמ"ד מרוצפת במרצפות קטנות, למן הקיר השמאלי ועד מעט אחר מקום ארון הקודש, ואילו השטח הנותר מרוצף במרצפות בטון גדולות. דבר זה נותר מאותם שנים בהם ביהמ"ד היה מחולק, וריצפו כראוי רק את שטח החנות.

בשנת תשנ"ד, לאחר השתדלותם המאומצת של רבי מאיר מאנדל ורבה של פולין הרב מנדל יוסקוביץ יזכרו לטוב, נגאל המקום הקדוש מידיהם, ובית המדרש שוקם ושב על מכונו למקום תפילה, עבור הבאים בשערי גור. מאז ועד היום מתרפקים כל הבאים בשעריו על זכר הימים ההם, כאשר בערה כאן האש הגדולה, וחסידים באלפיהם גדשו את ההיכל.

בפרק שלפניכם, נסקור תחילה את היכל ביהמ"ד וחצרותיו הניצבים סביבו, בטרם ניכנס לפנים, להתבונן בחיי תורה ורוחניות שפיכו בו יומם ולילה.

מבואות בית המדרש

בית המדרש הגדול של רבותינו הקדושים מגור, מתנוסס על תילו עד היום בחצר הפנימית של רחוב פיארסקה 10. מימין לביהמ"ד, בצמוד אליו, ניצב בנין המגורים בו התגוררו משפחת הרבי.

ביהמ"ד ובית המגורים

כאשר נבנה בית המדרש, הורה השפת אמת שיש להגביה במעט את בית המדרש יותר מבנין הדירות, כפי המובא בהלכה, שיש לרומם את בית אלוקינו. על כן בנין ביהמ"ד בקצהו הימני הצמוד לבנין הדירות נבנה גבוה יותר, כפי שניתן להיווכח גם כיום.

בנין הדירות. במרפסת הימנית ניצב הרבי בחג השבועות

בנין המגורים נחלק לארבע דירות, שתי קומות ובכל אחת מהם היו שתי דירות. הרבי התגורר בקומה העליונה באגף הימני, ולשמאלו התגורר חתנו ר' איטשע פישל היינה. המרפסת הימנית היא המרפסת הידועה של בית הרבי, אליה היה יוצא בחג השבועות לראות וליראות בפני החסידים כאשר כל החסידים מתאספים בחצר, ואילו המרפסת השמאלית הסמוכה לבנין ביהמ"ד, היא מרפסת ביתו של ר' איטשע פישל היינה.

בקומת המסד של בנין המגורים, מימין - מתחת דירתו של הרבי, היתה דירתו של ה'שפת אמת' זי"ע, ומשמאל, בצמוד לבית המדרש, היו חדרי ה'שלום שטוב' וחדרי הספרים שנספחו לביהמ"ד.

בנין הדירות מאחור

בקומה הראשונה לכל האורך היו חדרי הרבי. מסומנים בחץ חלונות חדר ה'שלום שטוב' ודלת היציאה שנסתמה. מול חדר ה'שלום שטוב' היתה סוכת הרבי ובהמשך סוכת ביהמ"ד.
בקומה השניה משמאל היה אגף נוסף של בית הרבי שנחרב ובו היה חדרו של הפנ"מ.
ניתן להבחין כי החלונות והעיטור מעליהם חסרים במקום זה.

מלפנים, כל קומת המסד (=דער גאנצער פאַרטער) השתייכה לשפת אמת, מימין היתה דירתו ומשמאל היו חדרי ה'שלום שטוב', וחדרי לימודו וספריו.

לאחר הסתלקותו של בעל ה'שפת אמת' זי"ע בשנת תרס"ה, המשיכה אלמנתו מזיוו"ש הרבנית רייזל ע"ה להתגורר במעונו. החדרים שמשמאל נותרו על מכונם, בהם היו חדרי הלימוד והספרים, חדר ההמתנה וה'שלום שטוב'. במקום זה קבע בנו וממלא מקומו הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע את מקום תורתו ועבודתו, וכאן קיבל את קהל הצובאים על פתחו.

נעשטאַרבע די אלטע גערער רביצין

כ"ט תמוז תרצ"ו

הידיעה על פטירת הרבנית הצדקנית מרת רייזל ע"ה

מצבת קברה של הרבנית רייזל
שנמצאה לאחרונה בשלמותה באוטווצק

בחלק האחורי של דירת השפת אמת [לצד מזרח] היה המשך חדרי הספרים ששימשו את הרבי, כך שלכל אורך הקומה מאחורה, היו חדרי הספרים של הרבי וחדר ה'שלום שטוב'[32].

בתקופה זו בה החל בהנהגת העדה, נכנס הרבי ה'אמרי אמת' להתגורר בקומה העליונה מימין[33]. כך שלמעשה עמדו לרשותו חצי מהקומה למטה וחצי מהקומה למעלה. בקומה העליונה מימין היתה דירתו, ובקומה התחתונה משמאל - מקום תורתו ועבודת קדשו וקבלת החסידים.

---

32. פרט חשוב זה מפי מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל. כיום השתנה לחלוטין מבנה החדרים, וגם החדר הקטן שנותר מסופח לחדר ה'שלום שטוב' הינו שונה לגמרי מגודלו המקורי.

33. עד אז התגורר הרבי בבנין הדירות של המשפחה מעבר לכביש, ולדירת הרבי הקודמת נכנס להתגורר חתנו ר' איטשע מאיר אלתר - מפי מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל. סיפר ר' בנימין כי את שני חדרי הספרים הגדולים בהם היתה ספרייתו של הרבי, חילקו לששה חדרים.

הרבנית רייזל אלמנת השפת אמת, שנקראה בגור 'די אלטע רעבעצין', המשיכה להתגורר במעונו של השפת אמת במשך למעלה משלושים שנה עד לפטירתה בשלהי שנת תרצ"ו[34]. עמה התגוררו נכדיה ר' לייבל בנו של ר' איטשע וזוגתו[35].

מבט מרחוב ברק יוסלביץ אל חצר ביהמ"ד
משמאל נראה ביהמ"ד ומימין בינות לעצים ביתו של רבי משה בצלאל

בבנין המגורים החיצוני, הניצב על שפת הרחוב הראשי, היה ביתו של רבי משה בצלאל אחיו של הרבי. רבי משה בצלאל התגורר במרכז הקומה העליונה בצד הפנימי הפונה לחצר ביהמ"ד, ועמו התגורר חתנו הצעיר ר' לייבל קמינר. בקומת המסד מתחת ביתו של רבי משה בצלאל התגורר סבי ר' חיים מאיר בנט. בדירתו של סבי התגורר לפנים רבי יעקב מאיר בידרמן חתנו של השפת אמת, וכאשר בפרוץ מלחמת העולם הראשונה עבר רבי יעקב מאיר להתגורר בווארשא, שכר ממנו סבי את הדירה וניהל בה אכסניה רחבת ידים עבור החסידים.

---

34. בפי צאצאי הרבי ובני המשפחה נקראה הרבנית 'מומע רייזל' [=הדודה רייזל, כפי שנקראת אם חורגת]. הרבנית רייזל נישאה לבעל השפת אמת זי"ע בפרשת תצוה תרס"ב, כשלוש שנים לפני פטירתו. ע"פ תעודת הנישואין היו הנישואין ביום חמישי י"ג לחודש אדר הראשון תרס"ב, ובסידור קידושין נתכבד הג"ר נח אבד"ק פיאסנצא, רעו מנוער של השפ"א.

הרבנית רייזל נפטרה בת ע"ה שנים, בערב ש"ק כ"ז בתמוז תרצ"ו באוטווצק, ונטמנה בבית החיים המקומי. לפני מספר שנים נתגלתה המצבה שעל קברה בשלמות. אביה היה רבי ברוך מגורליץ, בן בעל ה'דברי חיים' מצאנז, ואמה היתה הרבנית פעסיל בתו של בעל ה'ייט"ב לב' מסיגעט. כפי הנראה נטמנה באוטווצק מפאת קוצר הזמן, וכן מפני שהחוק הרשמי בפולין אסר להעביר נפטרים מעיר לעיר. כן סיפרה מרת מאטיל לוין ע"ה, כי הרבנית יוכבד רבקה ע"ה אשת השפת אמת שהתה בימי מחלתה באוטווצק, ובר"ח אב בסמוך לפטירתה הורה רבי פינטשע מפילץ שיעבירו אותה לגור, וכאשר נפטרה נקברה בביה"ח בגור.

35. בביתה של הרבנית התגדלה נכדתה שלאמצ'י, שהיתה בתו של רבי משולם פיבוש הלפרין, חתנה של הרבנית מזיווג ראשון (=זי איז אויף געכאָווען בארן רעבעצין אין שטוב). לימים כאשר נישאה מרת שלאמצ'י לר' לייבל איטשע'ס נכד הרבי, נכנס הזוג להתגורר במעונה ולתומכה בימי זקנותה.

צפון

רחוב ברק יוסלביץ

אכסניית יעקב בנימין שפירא

אכסניית פנחס יעקב בנימינ'ס

מקום אכסניית ר' בן-ציון אוסטרובר

כניסה אחורית

כניסה לבהמ"ד

תנור

היכל ביהמ"ד

כיור

ליל הסדר

מקום הטיש

כיור

תנור

חצר אחורית

שכונת טשארני דוראהר

מזרח

ערשטע שטוב

שלום שטוב

סוכת הרבי

סוכת בהמ"ד

ספרים

דריטע שטוב-ספרים

גאטן

ספרים

ספרים

בית מגורי השפת אמת

חדר נוסף בקומה ב'

מרפס

הרב

סוכת

בית הר

בקומה

דרום

לווייסל

נערך ע"י
ישראל אולבסקי
אדריכלות ועיצוב פנים
052-7143190

ביתו של רבי משה בצלאל מול ביהמ"ד ותחתיו האכסניה של רח"מ בנט
משני צידי הבנין היו שתי הכניסות לחצר
אולם הכניסה העיקרית הנראית מימין נסגרה והוקם בה אגף נוסף

בבנין הדירות בו התגורר רבי משה בצלאל, בסמוך לכניסה הימנית בה נכנסים כיום לחצר ביהמ"ד, התגורר רבי דוד'ל ברודר נכדו של החידושי הרי"ם. לאחר שרבי דוד'ל עקר מגוריו לווארשא, נכנס להתגורר בדירה זו ר' דוד בנו של רבי משה בצלאל. בצידו השני של המבנה, סמוך לכניסה השמאלית של החצר, התגורר ר' אייזיק שפירא. לפני הבנין לכל אורכו, היה בנוי קיר גבוה שהפריד בין חצר הבנין לבין חצר ביהמ"ד, והכניסה לבנין היתה משער שהיה קבוע בפינה השמאלית[36].

פיארסקה 10-12
מראה הכניסה השמאלית הסגורה מכיוון הרחוב.
מכאן היו נכנסים אלפי החסידים לחצר ביהמ"ד

על מנת להיכנס ל'הויף' - חצר ביהמ"ד, היו שתי כניסות משני צידי הבנין החיצוני. גם מצד ימין היכן שנכנסים כיום, וגם מצד שמאל. הכניסה השמאלית היא זו ששימשה כמעבר העיקרי לביהמ"ד, ואילו הכניסה הימנית שימשה את באי הבית וכן עבור הבאים לקודש פנימה. כיום הכניסה השמאלית והעיקרית לא קיימת, כיון שלפני כעשרים וחמש שנים נבנה בשטח זה

36. כן מסר מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל.

אגף נוסף שמחבר בין המבנים[37]. סמוך לכניסה הסגורה כיום, היו גם הדירות של אחיי הרבי, רבי נחמיה'לי מלודז' ורבי מנדל מפאביאניץ.

בכניסות לחצר ביהמ"ד ניצבו שערים מברזל. בכל אחד משני פתחי החצר היו שני שערים זה לפנים מזה. הראשון שימש על מנת להיכנס לבנין הדירות החיצוני, בו התגוררו רבי משה בצלאל וסבי ר' חיים מאיר, והשני שימש ככניסה לחצר ביהמ"ד. משני צידי בית המדרש עמדו שני שערים נוספים, ובכדי לעבור מהחצר הקדמית לחצר האחורית ששכנה מאחורי ביהמ"ד, היה צורך לעבור דרך שערים אלו.

על מנת לשמור על בטיחות דיירי החצר בלילות ועל בית המדרש, היו נועלים בשעת לילה מאוחרת את שערי חצר ביהמ"ד הסמוכים לרחוב פיארסקה, כפי שהיה נהוג בפולין בכל חצר מגורים, שבשעת לילה מאוחרת היה השוער נועל את שערי החצר.

היה בעיירה אברך בשם ר' שמואל בער, אברך חסידי וגיבור חיל, מהעומדים ראשונה ב'שורה' סמוך לרבי בעת עריכת השולחן. ר' שמואל בער שימש מעין 'שומר הפתח', והיה ממונה לנעול את שערי החצר בשעת חצות וכן לפותחם בשעת בוקר מוקדמת. לצורך הדבר אף היה מצוייד באמצעי שמירה, כשהוא מסייר הלוך ושוב במשך הלילה.

בחורים שחפצו להאריך בלימוד ולהישאר בבית המדרש עד מאוחר, נזקקו לאחר מכן לפנות לחצר האחורית של ביהמ"ד, שם היתה גדר נמוכה יותר שניתן היה לקפוץ מעליה. לחילופין היה עליהם להמתין בשערי החצר עד שיחלוף שם ר' שמואל בער ויפתח עבורם את השערים.

מעברו השני של רחוב פיארסקה, שלושה בנינים מימין ביהמ"ד העירוני, בפיארסקה מס' 11, היה בנין מגוריהם של שאר בני המשפחה. בקומה העליונה התגוררו: מימין ר' שלמה יוסקוביץ, ומשמאל ר' איטשע רבינ'ס. בקומה זו היה גם חדר גם עבור ר' מאיר רבינ'ס בהגיעו מווארשא עיר מגוריו לגור. בקומה התחתונה התגוררו: משמאל ר' יצחק מאיר בנו של רבי משה בצלאל[38], ומימין היתה אכסנייתו של ר' מנדל שרייבום. באותה חצר היתה גם האכסניה הידועה של ר' איטשל גרונמ'ס, ובשתי אכסניות אלו התאכסנו

---

37. כאשר שבו לפולין החרבה ראשוני חסידי גור בשנות התש"ם המאוחרות, עדיין היה מעבר בין הבתים, אולם לא היה ניתן לעבור כיון שהוצבו שם מבני עראי מפח. גם כיום ניכר שחלק זה איננו מקורי, אלא נוסף לאחר מכן לחבר בין שני הבנינים.

38. בדירה זו התגורר לפנים הרבי האמרי אמת זי"ע בטרם החל בהנהגת העדה וכפי שהובא לעיל מפי מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל. כאמור, התגורר בדירה הימנית ר' מנדל שרייבום. לאחר שעלה ר' מנדל שרייבום ארצה בשנת תרצ"ז, נמסרה דירתו ככל הנראה לידי ר' מאיר רבינ'ס.

בנין המגורים של משפחת הרבי ברחוב פיארסקה 11
בדירה השמאלית בקומת הקרקע המסומנת בחץ התגורר הרבי בימי השפ"א. בקומה השניה דירתו של רבי איטשע. מימין הבנין נראה מעבר מקורה לחצר האחורית

גדולי הרבנים ועשירי החסידים. ר' יצחק מאיר לוין חתן הרבי, קבע מקומו באכסניית ר' איטשל גרונמ'ס.

שאר בני המשפחה התגוררו ברובם בווארשא: רבי מאיר רבינ'ס, רבוה"ק ה'בית ישראל' וה'לב שמחה', חתני הרבי, ר' איטשע מאיר לוין ור' שלמה יוסקוביץ, אשר אמנם היתה לו דירה בגור ובה שהו בני משפחתו, אולם בהיותו נשיא המתיבתא בווארשא, היה שוהה בימות החול בווארשא. כמו כן התגוררו בווארשא רבי יעקב מאיר בידרמן חותנו וגיסו של הרבי, גיסיי הרבי רבי משה מוזס ורבי משה שחור[39], וכן אחיי השפת אמת רבי יוסל'ה ורבי שלמה'לי אלתר[40].

היכל בית המדרש

היכל בית המדרש נבנה צר וארוך כצורת מלבן, ואורכו מצפון לדרום כמעט כפול מרוחבו שממזרח למערב[41]. במרכז כותל המזרח ניצב ארון הקודש, מימינו היו שלושה

39. הנודעים בשם: 'דער גרויסער משה' ו'דער קליינער משה', ולהלן יובא אודותיהם.

40. במרכז העיר ווארשא היו שני איזורים יהודיים מובהקים: החלק הצפוני גליל נאלעווקי והחלק הדרומי גליל גז'יבוב-טוואדא. גליל נאלעווקי היה המרכז הגדול ובו היו מרבית הישיבות הידועות: תורת-חיים, דעת-משה, בית-אהרן, ה'קיבוץ' של ר' אברהמ'לה וינברג, המתיבתא, ועוד, ובו היו בין היתר הרחובות נאלעווקי, גענשא, פאוויא, נובוליפקי, נובוליפיא, דז'עלנא, מוראנוב, פראנצישקאנער, זמנהוף, סמוצ'ה, סולנא. בגליל גז'יבוב-טוואדא היו בין היתר הרחובות קרוכמלנא, גז'יבוב, טוואדא, טשעפלא, קאמיטעטאווא, פאנסקא, שליסקא, שעננא ועוד. מרבית בני משפחת הרבי התגוררו בגליל טוואדא, כהבית ישראל, הלב שמחה, רבי יעקב מאיר בידרמן ורבי שלמה'לי אלתר. לעומת זאת בגליל נאלעווקי התגוררו ר' מאיר רבינ'ס, גיסי הרבי דער גרויסער משה ודער קליינער משה, וכן דודו רבי יוסלה אלתר.

41. אורכו מעט יותר מ-22 מטר ורוחבו כ-12 וחצי מטר. גודל זהה פחות או יותר להיכל ביהמ"ד דגור ברחוב רלב"ח בירושלים, בטרם נוסף לו האגף החדש.

חלונות ומשמאלו שלושה חלונות נוספים[42]. מימין לארון הקודש היה עמוד התפילה של החזן ומימין לחזן, בסמוך לחלון היה מקום עומדו של הרבי בתפילה.

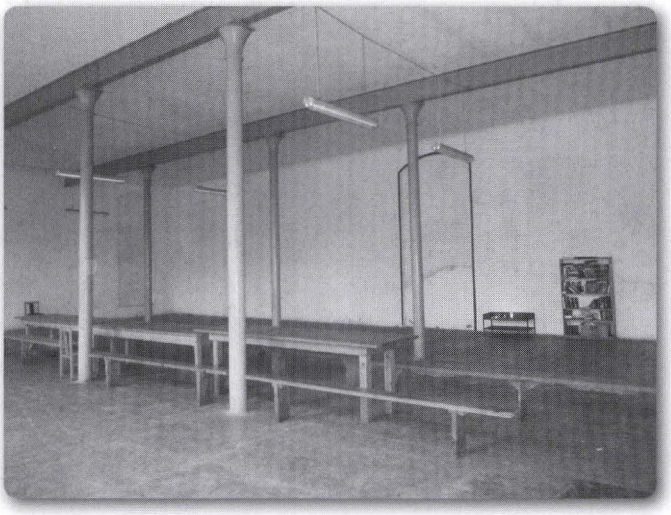

נראים ארבעת העמודים המרכזיים ביניהם ניצבה הבימה
מול הבימה בשקע שבקיר היה ארון הקודש

שתי הכניסות לביהמ"ד
ביניהם היו הברזים ושתי שולחנות. בפינה הימנית היה שולחן נוסף וכן בשמאלית

בבית המדרש היו שמונה עמודים, שתי שורות של ארבעה עמודים. במרכז ביהמ"ד עמדה הבימה, שהיתה בנויה בתווך בין ארבעת העמודים המרכזיים של ביהמ"ד, כאשר העמודים סמוכים למדרגות הבימה. בכל השטח שמעל הבימה, לא היתה תקרה אלא חלל פתוח לקומת ה'בוידם'. בנוסף, תחתית הבימה היתה מוגבהת מעט מהקרקע שם היה חלל בו הונחו ה'שמות'.

במזרח ביהמ"ד היו שלושה שולחנות משמאל ארון הקודש, ומימין לארון

42. יצויין כי בביהמ"ד היו י"ב חלונות וכמובא בהלכה. ששה חלונות בכותל מזרח, חמישה בכותל מערב וחלון נוסף בפינה הצפונית סמוך לכניסה לחדר המדרגות. אמנם גם בצידו השני של הכותל הצפוני יש תבנית חלון סתום בלבנים, אולם שם נעשה הדבר לנוי בלבד ומלכתחילה לא היה שם חלון. ניתן להבחין כי הלבנים הינם מהבניה המקורית ולא נוספו לאחר מכן. גם מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל מסר בבירור כי במקום זה לא היה כלל חלון, וא"כ היו י"ב חלונות.

קודש עמד שולחן ארוך בו ערך הרבי את הטיש. במערב ביהמ"ד היו ארבעה שולחנות: אחד בפינה השמאלית בה ישב החסיד ר' מנדל ליטמורסקר, בהמשך בין שתי הכניסות הראשיות היו שני שולחנות ולצידיהם שני ברזים, ואחרי כן בפינה הימנית שולחן נוסף.

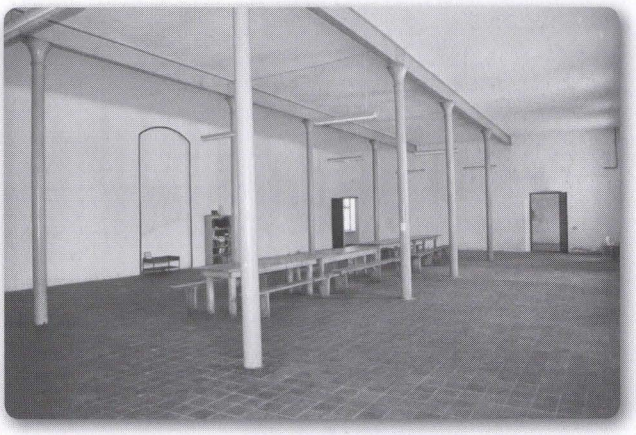

מראה ביהמ"ד מצפון לדרום
מימין הכניסה לחדר ההמתנה ומשמאל הכניסה לחדר ה'שלום שטוב. בין שני הפתחים עמד תנור חימום גדול

בשני צידי בית המדרש, היו שני תנורי חימום גדולים שהתנשאו עד סמוך לתקרה. אחד במרכז הקיר הדרומי ואחד במרכז הקיר הצפוני, אותם הסיקו עם גושי פחם.

מימין לבית המדרש, בצד דרום, ניצבים חדר ההמתנה שנקרא 'די ערשטע שטוב' וחדר ה'שלום שטוב'. מלפנים חדר ה'שלום שטוב' היה ה'דריטן שטוב' - החדר השלישי, חדר שהיה נקרא ג"כ 'דעם קאסע שטוב', וכן חדרי הספרים של הרבי. כותלי ביהמ"ד וחדרי הרבי היו עבים ביותר, ובכל הכניסות והיציאות בחדרי הרבי היתה דלת לפנים מדלת. לאחר שפתחו דלת אחת, היתה לפנים ממנה דלת נוספת סגורה.

פנים ה'שלום שטוב'
בפינת החדר השמאלית נראה המקום בו ישב הרבי, מימינו המעבר לחדר הפנימי ומימין לפתח ניצב ארון קודש קטן

גם ביציאה מחדר ה'שלום שטוב' לכיוון ביהמ"ד היו שתי דלתות. הפנימית דלת רגילה, ואילו החיצונית היתה דלת שחציה העליון היה ניתן לקיפול, ובין שני החלקים היה 'שפאַרע' - חריץ צר. בעת עריכת השולחן היו פותחים את הדלת הפנימית, ואילו את החיצונית היו מקפלים לשניים. את המנות היו מכינים בחדר ההמתנה, ולאחר מכן הועברו מאחד לשני דרך דלת זו[43].

43. מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל הבהיר, כי דלת זו בה הוציאו את המנות, איננה הדלת הניצבת כיום בפינת

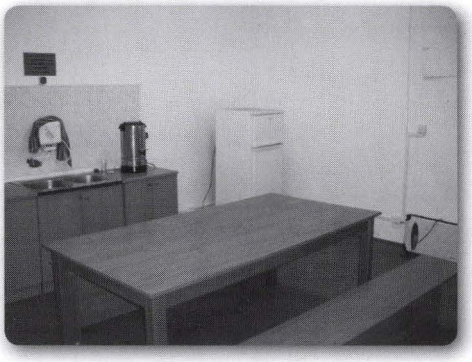

"די דריטן צימער"
החדר שלפנים מה'שלום שטוב'. מכאן היה המשך לחדרי הספרים. כיום הכשירו את המקום עבור הבאים בשערי ביהמ"ד, שיוכלו להשיב נפשם במשקה חם

כפי המסופר, נעשו הדלתות הכפולות בעקבות מעשה שאירע. היה זה בשנת תרנ"ט, כאשר הכבידה מחלתה של הרבנית יוכבד רבקה ע"ה אשת השפת אמת, והביאוה בפני אחד מגדולי הרופאים בווארשא. הרופא הבחין מיד כי המצב חמור אולם הסתיר ממנה את האמת. בצאתה קרא הרופא לאחד ממכיריו, יהודי נכבד ממשפחת חוואַט, מחסידי גור בווארשא, ושלחו שיסע לגור לבעל ה'שפת אמת' כדי שימסור לו את פרטי מחלתה.

תשס"א - מחווה כל פרט בחדר ה'שלום שטוב'

אותה שעה שהתה הרבנית מעבר לדלתו של הרבי, וכאשר סיפר השליח לשפת אמת מצבה הקשה, הגיעו הדברים לאוזניה של הרבנית ונתחוור לה במה דברים אמורים. מיד אמרה שמקבלת באהבה את גזר הדין, כאשר היא יודעת איזה בן היא זוכה להשאיר - בהתכוונה אל בנה הבכור הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע. מיום זה והלאה לשם זהירות, ציווה השפת אמת שבכל הפתחים יציבו דלת לפנים מדלת, לבל יִשָּׁמַע דבר החוצה.

רצפת בית המדרש היתה עשויה עץ כפי שנותר כיום בחדר ההמתנה ובחדר קדשו של הרבי - ה'שלום שטוב', והיתה צבועה במעין צבע חום-ארגמן. בנוסף גם קירות ביהמ"ד היו מחופים לוחות עץ עד קרוב לקומת אדם[44].

ביהמ"ד, אלא היתה יותר במרכז. אולם בשנים האחרונות לפני המלחמה היה קשה על הרבי לפנות ימינה בצפיפות הגדולה על מנת להיכנס לטיש, על כן פתחו בפינת ביהמ"ד את הדלת הניצבת כיום, ודרכה היה נכנס ישירות למקומו, וגם בעת התפילה היה עובר דרך שם. לעומת זאת הדלת המקורית נסתמה ולא קיימת כיום.

44. פרט זה ניתן גם להבחין בתצלום משנת תרצ"ה, בו נראה פנים ביהמ"ד.

בבית המדרש לא היו תולים מודעות, וגם לעיתות שמחה לא היו נתלים הזמנות או הודעות.

נר למאור

בימי ילדותי לא היתה תאורת חשמל בביהמ"ד, אלא רק מנורות לוקס, אמצעי התאורה של אותם שנים. כעבור תקופה כבר הובאו חוטי חשמל שנתלו ברפיון לאורך התקרה והשתלשלו מטה, אולם פעמים רבות באמצע תפילת מעריב או בשעות הערב נמשך החוט ממקומו והחשמל נכבה. שמש ביהמ"ד היה מוציא נרות ומחלק ללומדים וכל אחד ישב ולמד עם נר.

לאחר תקופה נוספת כבר התקינו תשתית חשמל ראויה. אחד מבחורי ביהמ"ד אשר היה לו ידע רב בחשמלאות, עמל במשך תקופה ארוכה להתקין את חוטי החשמל בתוך הקירות כראוי, וכאשר סיים את מלאכתו העמידו מנורות קבועות.

שעוני שבת כמובן שלא היו בנמצא, ועל מנת לכבות את האור היתה שיטה מיוחדת. בחדר ההמתנה העמידו שני שעונים מעוררים, השעון מעורר היה עשוי כך שכאשר מגיעה השעה היעודה היה הקפיץ משתחרר ומסתובב חזרה למקומו הראשון. בין הקפיץ של השעון הראשון למתג הראשי קשרו חוט, וכאשר הגיעה השעה היעודה, לערך בשעת חצות, הסתובב הקפיץ בחזרה כאשר החוט מתגלגל עליו ומושך את המתג, וכך נכבה האור. באותה שיטה גם נדלק בבוקר האור, כאשר השעון השני משך את המתג לצד השני והדליק את האור. מלאכה זו היתה מופקדת נאמנה בידי המשמש ר' שמחה ורשביאק.

בכותל מערב סמוך לכניסה עמד ארון ספרים קטן, ומעליו ניצבה מנורת נפט (=נאַפט לאָמפּ). הצורך במנורה זו היה בעיקר מפני שבשנים קודמות בהם עדיין לא היה החשמל קבוע בקירות, היו חוטי החשמל מתרופפים ונעשתה חשיכה בביהמ"ד. הסטרוז' - גוי החצר של ביהמ"ד, שדירתו שכנה מימין חצר ביהמ"ד, היה מגיע כדרכו בחול, ומותח את חוטי החשמל וכך הפעיל בחזרה את האור. מנורה זו שהיתה מנפט נשארה להאיר גם כאשר כבה החשמל, וכאשר יש אור קלוש שניתן לראות מעט לאורו, מותר לכתחילה ליהנות מהאור שהוסיף הנכרי בשבת[45].

בעת סעודה שלישית כאשר בכל רחבי ביהמ"ד שררה אפלולית, היה זה האור היחידי שנותר להאיר. מנורה זו האירה הישר אל מקום מושבו של הרבי בשולחן הטהור, ובתוך האפלולית הוארו רק פניו של הרבי, מקום אליו היו עיניהם של החסידים נשואות.

---

45. כן נפסק בשו"ע אורח-חיים סי' רע"ו סעיף ד'.

הכניסות ועליית הגג

נראים שתי הכניסות הקדמיות והכניסה העיקרית משמאל באגף חדרי המדרגות

להיכל בית המדרש היו שתי כניסות בחזית הקיר המערבי, הקיימים גם כיום, ועוד שתי כניסות נוספות מצד חדרי המדרגות שנסתמו לאחר המלחמה, וכדלהלן.

משמאל ביהמ"ד היו שני חדרי מדרגות בהם עלו ל'בוידם' - כפי שנקראה עליית הגג. חדר מדרגות אחד היה מלפנים מצד מערב והשני מאחור מצד מזרח[46].

חדרי המדרגות לעליית הגג

מתחת חדר המדרגות הקדמי שהוביל לבוידם היה מחסן קטן של משמשי ביהמ"ד. במקום זה היו מונחים במשך השנה כלי הנקיון של ביהמ"ד, ובליל בדיקת חמץ, לאחר שאיבת 'מים שלנו' הונח שם הכלי עם המים לצורך אפיית מצות מצוה בערבי פסחים.

לחדר המדרגות הראשון היתה כניסה רחבה מצד החזית (צד מערב), ולפני גרם המדרגות היתה בצד ימין דלת צרה בה נכנסו לביהמ"ד, וזו למעשה היתה הכניסה העיקרית לביהמ"ד. בימות החורף אף נעלו את שתי הכניסות הקדמיות כדי שלא יחדרו רוחות וצינה, והכניסה היתה רק מדלת זו שמצד חדר המדרגות.

---

46. כיום העליה לבוידם הינה רק דרך חדר המדרגות הקדמי, אולם הכניסה אליו רק דרך ביהמ"ד, כיון שבכניסה המקורית שהיתה ישירות מהחצר נבנו חדרי נוחיות.

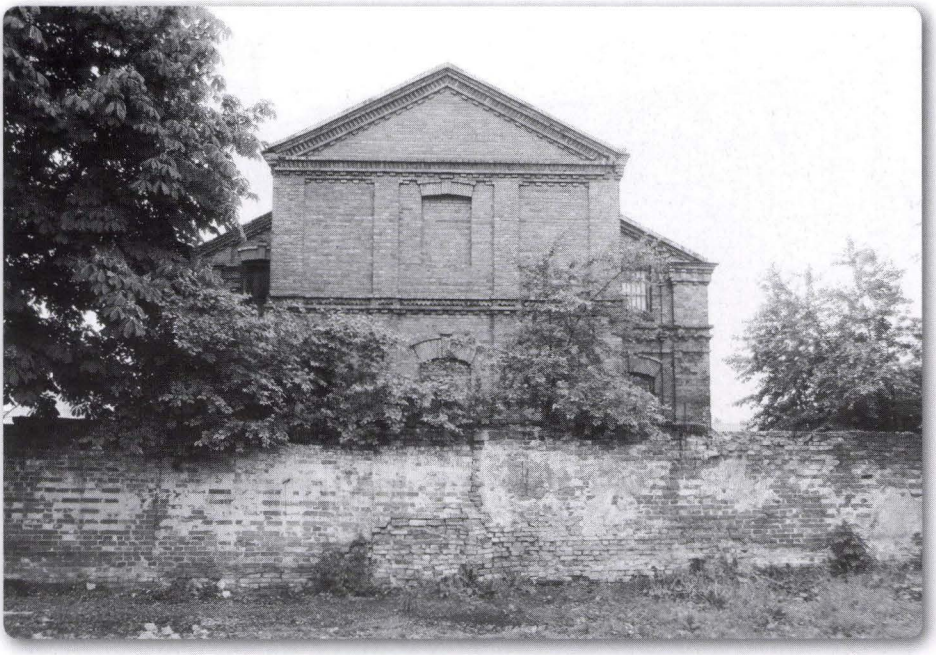

מבט אל בית המדרש מצד צפון, מרחוב ברק יוסלביץ
בחזית נראה אגף חדרי המדרגות

מערב-צפון ביהמ"ד
הפתח מימין התמונה שימש ככניסה העיקרית לביהמ"ד, מימינו המדרגות לבוידם ומשמאלו היציאה

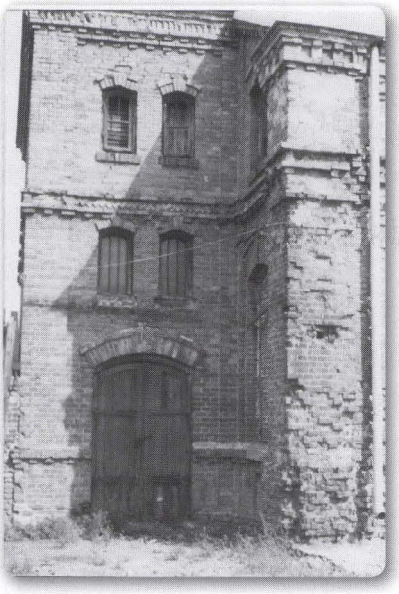

הכניסה העיקרית לביהמ"ד מצד שמאל
לאחר דלת זו היתה כניסה ימינה לביהמ"ד וממול הדלת היו המדרגות לעליית הגג. כיום בנו במקום הדלת חלון ולא ניכר כי כאן היתה הכניסה

לחדר המדרגות השני היתה כניסה דומה מצד החצר האחורית (צד מזרח) ובאותה תבנית, כאשר לפני גרם המדרגות היתה בצד שמאל דלת נוספת שפנתה לביהמ"ד, כך שמשמאל ביהמ"ד לצד צפון היו שתי כניסות נוספות האחת סמוך לקרן מזרחית והשניה סמוך לקרן מערבית. אולם הכניסה מהחצר האחורית לחדר המדרגות השני היתה סגורה בימות השנה, כך שהפתח הרביעי שבקרן מערבית לא היה בשימוש. דלת זו נפתחה רק בימים טובים בהם היו עולים לקומת הבוידם, או סמוך לימי הפסח כאשר עלו לאפיית מצות[47].

בשאר ימות השנה כמעט ולא היה צורך בקומת הבוידם. אולם בימים טובים כראש השנה ושבועות, כאשר ביהמ"ד והחצרות מלאו עד אפס מקום, עלו רבים להתפלל בקומת הבוידם. כמו כן ביום הכיפורים כאשר החל לרדת מטר ולא יכלו לשהות בחצרות,

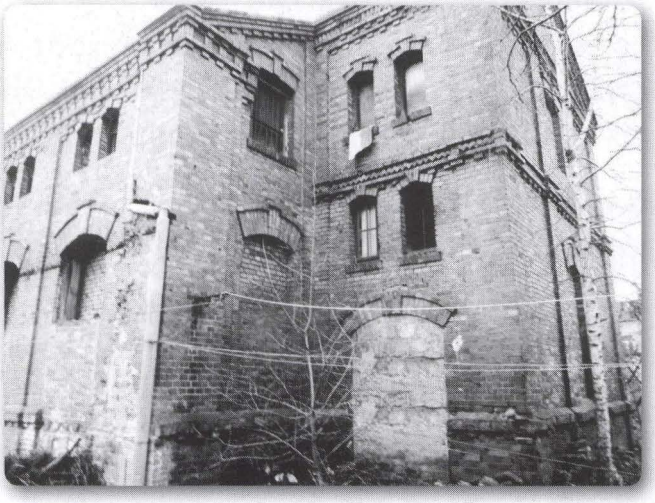

חדר המדרגות מצד החצר האחורית
החלון משמאל נבנה לנוי והיה סתום מלכתחילה

47. גם כיום, כאשר יורדים מהבוידם לחדר המדרגות השני המוביל לחצר האחורית, ניתן להבחין מיד אחר סיום המדרגות, כי בעבר היה פתח בצד ימין לביהמ"ד. מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל מסר, כי כפי שהיה בחדר המדרגות הקדמי, כך גם בחדר המדרגות האחורי היה מחסן קטן, ובו שהה והתגורר ר' משה אמשינובר, יהודי ת"ח וגלמוד, שהיה מדמויות החצר בגור.

היו עולים לבוידם. גם בחורים שלא השיגה ידם לשכור מקום לשינה באכסניות, היו ישנים בקומת הבוידם.

ליד שתי הכניסות הקדמיות במערב, היו שני ברזים לנטילת ידים. בימים טובים כשהיה צורך בכמות גדולה של מים, היה הסטרוז' הגוי - איש החצר של ביהמ"ד מעמיד בחצר חביות עם מים עבור כל הקהל, ולצד כל חבית עמדה חבית נוספת ריקה על מנת ליטול לתוכה.

החצרות

לבית המדרש היו שתי חצרות גדולות, אחת בקדמת ביהמ"ד ממערב ממנה נכנסו בשערי ביהמ"ד, ואחת מהצד האחורי במזרח. חצר ביהמ"ד הקדמית נקראה 'דער ערשטע הויף', או 'די ערשטע חצר'. חצר זו לא היתה לכל אורך ביהמ"ד ובנין הדירות כפי שהיא כיום, אלא בין חצר ביהמ"ד לחצר בנין הדירות של הרבי, הוקמה מחיצה מעץ שהפרידה בין החצרות, ובכדי לעבור ביניהם התקינו דלת. סמוך לכותל ביהמ"ד ניצבו ספסלים לישיבה, וכן היתה בחצר זו באר מים ששימשה עבור ביהמ"ד ותושבי החצר, וממנה נטלו 'מים שלנו' לאפיית מצות בערבי פסחים.

בבאר הותקנה משאבה ידנית מיוחדת, ומדי יום היה מגיע הסטרוז' - איש החצר, גוי גברתן בשם פראַנעק, אשר יחד עם שני בניו היה מפעיל את המשאבה. על ידי פעולת השאיבה התמלא מים מהבאר לצינורות שנמשכו עד לברזים של ביהמ"ד, של בית הרבי ולבנין ממול בו התגורר רבי משה בצלאל. סבי התגורר כאמור באותו בנין עם רבי משה בצלאל, וכך השתבחה האכסניה שלו עם מים בברז. לעומת זאת בשאר בתי העיירה לא היו ברזים עם מים, אלא העמידו בפינת החדר חבית מלאה למים ששימשה לכל צרכי הבית.

יצא לאור ספר
מאיר עיני הגולה
חלק שני
תולדות הח"י הר"מ וצקלה"ה
נמצא למכירה אצל המו"ל
A. S. ALTER
Pabjanice
P. K. O. 58980.
A. M. ALTER
Warszawa
ul. Nowolipie 29.
P. K. O. 19297.
בגור יש למכור אצל:
D. Alter P. K. O. 645.49.
מחיר הכרך בליב 2 ז. בפורן 2.50
שני חלקים ביחד 4.50 למו"ס תוספת

"בגור יש למכור אצל ד. אלטר"
מודעה בעיתון 'טאגבלאט' משנת תרצ"ב, על הוצאת חלקו השני של הספר מאיר עיני הגולה

סמוך לכניסה השמאלית לחצר ביהמ"ד עמד מבנה קטן בו היתה מכירת הספרים (=ספרים סקלאַד) של ר' דוד בנו של רבי משה בצלאל, שם מכר סידורים, מחזורים, ספרים וטליתות. בימי הנסיעות, כאשר רבו הבאים בשערי החצר, היה ר' דוד מעמיד דוכן בפתח המחסן עבור מכירת הספרים. ר' דוד התגורר תחילה בלובלין לצד חותנו הרה"צ רבי עזריאל מאיר אייגר מלובלין, ולאחר מכן העתיק מגוריו מלובלין לגור.

ר' דוד היה אברך ענוותן ושפל ברך והתרועע עם כל אחד בפשטות. תדיר הראה לי פנים שוחקות ודיבר עמי בלבביות. בשובי לגור בשנת תרח"ץ רכשתי אצלו סט ספרי 'שפת אמת', וכן מחזורי רעדלהיים מהודרים. בטרם מסרם לידי, פתח את הכריכה, ובדף הראשון ציין בכתב ידו: נכד ר' חיים מאיר מגור.

מראה כללי של חצר ביהמ"ד האחורית והמקום בו עמדו הסוכות וגינת הרבי

בחצר האחורית של ביהמ"ד, במקביל לבנין הדירות, ניצבו גינת בית הרבי (ה'גאָרטן'), סוכת הרבי וסוכת ביהמ"ד. היציאה לגינת ביתו של הרבי היתה מהחדר שלפנים מה'שלום שטוב', והגינה נמשכה לאורך החצר לצד מזרח, ואילו היציאה לסוכה היתה מחדר השלום שטוב[48]. בהמשך החצר לאחר סוכת הרבי לצד מזרח, עמדה סוכת ביהמ"ד, שהבדילה בין הגינה שמימינה לבין חצר ביהמ"ד האחורית שלשמאלה[49].

במרכז חצר ביהמ"ד האחורית היה שטח רבוע, בו גדל עשב אשר הוקף סביב בספסלים. בלילי ימים טובים היו ישנים בחורים הן על הספסלים והן על העשב. בנוסף היו גם ספסלים בסמוך לקיר ביהמ"ד וכן בסוף החצר בצד השני. חצר זו היתה גדולה מכפי שהיא כיום, רוחבה היה כרוחב ביהמ"ד ואורכה נמשך מביהמ"ד והלאה לכיוון מזרח, אלא שכיום הוקם מבנה ארוך שהקטין את החצר.

בחצר זו אירע סיפור מופלא בשנים הראשונות להנהגתו בקודש של הרבי. בשנים

---

48. בחדר הרבי היו לצד השולחן שני חלונות, וכן היתה דלת שפנתה החוצה. מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל בזכרונותיו מדגיש, כי מחדר הרבי היו יוצאים לחדר קטן נוסף שהיה בנוי בחוץ לפני סוכת הרבי, וממנו יצאו שמאלה לחצר ביהמ"ד.

49. חצר זו נקראה בפי סבינו 'דער צווייטע הויף' או 'די צווייטע חצר'. בנוסח אחר הנפוץ יותר נקראה החצר האחורית 'דער דריטע'.

אלו היה הרבי נוהג לצאת כפעם בפעם בשעות הלילה לשאוף אוויר בחצר. באחד הלילות כאשר הגיע הרבי לצידו המזרחי של החצר, התיישב למנוחה על אחד הספסלים שניצבו שם.

אותה שעה חלף שם אחד מבחורי ביהמ"ד שהיה עייף כהוגן. מפאת החשיכה לא הבחין שהיושב הוא הרבי, ונשכב לישון על שולי קפוטתו של הרבי. כאשר נפנה הרבי לעמוד הבחין בכך. קשה היה בעיניו להפריע את שנתו של הבחור, והוא נשאר לשבת על הספסל זמן ממושך בסבלנות מפליאה, כאילו לא נעצר באחת סדר יומו הגדוש. רק בהקיץ הבחור משנתו, התרומם הרבי ממושבו ונפנה לשוב לביתו.

מעשיה מופלאה זו שמעתיה בנעורי בגור, וממנה נתגלה לנו טפח מאצילות הרוח ורוממות הנפש שנתלוו בכל הליכותיו של הרבי כלווית חן.

מראה חצר ביהמ"ד האחורית בשנת תשמ"ה
פתח היציאה מחדר ה'שלום שטוב' עדיין פתוח כבעבר

פרק שלישי

בית המדרש לתורה ולתפלה

באשמורת הבוקר

בטרם האיר היום, החלו לבוא ראשוני הלומדים לביהמ"ד. דמויות של יהודים בני תורה וצורבים צעירים שחפצו לשקוד על התורה מתוך צלילות הדעת ושלווה. כמו כן נראו מתפללי ביהמ"ד העמלים לפרנסתם בשעות היום, והשכימו קום בכדי להקדיש את השעות הראשונות של היום לעבודת הבורא, וללמוד ברגיעה בטרם יפנו למלאכתם.

"שאם יראה איזה ספר על אכסניה או על מקום אחר יכניסו לבית המדרש או יודיע תיכף להגבאים"
חותמת בית המדרש דגור

תנורי ביהמ"ד שניצבו משני צידי ההיכל היו מוסקים כהלכה, ובהיכל ביהמ"ד היה חמים ונעים. זכורני כיצד זקני המתפללים שהגיעו בהשכמה הישר מצינת הליל, היו עומדים ליד התנורים ומחממים את כפות ידיהם הקפואות מצינת שחרית על ה'קאַפלען' - אריחי התנור. כאמור, בימות החורף הדלתות הקדמיות היו נעולות, והיו נכנסים רק מהכניסה הצפונית שהיתה פתוחה לחדר המדרגות וכך לא חדר קור.

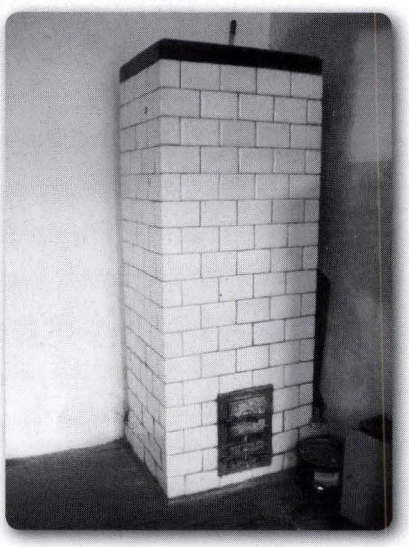

"ומחממים את כפות ידיהם הקפואות מצינת שחרית על אריחי התנור"
התנור שנותר בחדר ההמתנה

בשעות אלו בטרם האיר היום, שניתי בביהמ"ד יחדיו עם אבי ר' יעקב יואל את הדף היומי, בשלווה ובמתינות. שעה שהאוויר צלול והראש נקי מטרדות.

באמירת ברכות השחר היו הבחורים נוהגים להקדים ברכות התורה לברכת אלקי נשמה, וכדברי בעל ה'חידושי הרי"ם' זי"ע שאמר, שאם אינו עוסק בתורה - למה לו חיים.

מדי יום ביומו באופן קבוע, בשעה שלוש וחצי לפנות בוקר (=האלב פיר פארטאגס), היה הרבי יורד מביתו שבקומה העליונה לחדר ה'שלום שטוב'[50]. המשמש ר' שמחה ורשביאק היה מגיע לביהמ"ד בהשכמה כשתרמוס בידו, מתיישב במקומו הקבוע בחדר ההמתנה וממתין לשעה היעודה על מנת להכניס לרבי את השתיה. לאחר שהות מה מעת רדתו של הרבי, היה ר' שמחה מכניס לחדרו מגש קטן (=טעצל) עם תה, סוכר וחלב.

בחלוף כמה דקות נכנס שוב ר' שמחה על מנת להוציא את המגש. מנהגו של הרבי היה להותיר קמעא בכוס, ולא היה שותה עד תום. לא פעם נכחתי בביהמ"ד בשעה זו, ור' שמחה שחיבבני היה נותן לי את שיירי הכוס. בעת צאת המשמש, נעל הרבי את בריח הדלת מבפנים והמשיך בעבודת הקודש.

המשמש ר' שמחה ורשביאק היה יהודי בר אוריין. בחדר ההמתנה שנקרא 'די ערשטע שטוב' הניצב מימין לביהמ"ד עמדו שולחן וכסא וכן ארון ספרים. בשעות הבוקר המוקדמות היה יושב ולומד במקום זה עד תפילת שחרית, ושם במקומו ועל משמרתו, היה מתפלל שחרית[51]. אחיו הצעיר היה ר' נחום ישראל ורשביאק מווארשא, חסיד נלהב ותוסס, שהיה נאמן ומסור לכל צרכי בית הרבי, ומדמויות החצר.

תפילת השחר

תפילת שחרית החלה בקביעות בשעה שבע וחצי בדיוק. 'האלב אכט' - היה מושג ו'שם דבר' בפולין. היתה זו שעת התפילה שקבע הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע בראשית הנהגתו, ובשעה זו התפללו הן בביהמ"ד והן בכל בתי החסידים דגור ברחבי פולין, הן בימות החול והן בשבתות, בימות הקיץ ובימות החורף, בימים טובים, בשמחת תורה ובחולו של מועד, ותקנתו של הרבי לא זזה ממקומה.

בשחרית ובערבית בימות השבוע, היה הרבי מתפלל בחדרו ביחידות כמנהג רבוה"ק.

---

50. תחילה היה הרבי יורד מביתו דרך חדר המדרגות של הבנין. אולם לאחר שבשנת תרפ"ז מעד הרבי בחדר המדרגות, בנו מדרגות פנימיות שהוליכו ישירות מבית הרבי בקומה למעלה לחדר ה'שלום שטוב' למטה.

51. ר' שמחה היה מצאצאי החידה"ר ורבי נחום ישראל מליפנא. אביו ר' יעקב פייבל הכהן ורשביאק היה בנו של רבי נחום ישראל מליפנא, ואמו מרת שושא, היתה אחותו הבכירה של בעל השפתי צדיק ובת בתו של החידה"ר. מצאצאיו שרד לפליטה נכדו ר' אריה שחר (=לייבל יוטֶזֶ'נקֶה) ז"ל מגבעתיים, שזכה לאחר השואה להקים דור ישרים יבורך הולכים בדרך התורה, והיה עולה מפעם לפעם לירושלים להסתופף בצל הקודש. נפטר ביום כ"ב בתמוז תשנ"א ונטמן בבית העלמין בחולון.

את התפילות ערך בשעה שהציבור התפללו בבית המדרש, כשהוא מצטרף לתפילות מחדרו. רק בימי ר"ח וחנוכה היה הרבי מתפלל עם הציבור בביהמ"ד אף בשחרית, ולאחר הלל היה הרבי מסיר את התפילין במקום עומדו בביהמ"ד.

כפי הנזכר, בין חדר קדשו של הרבי לבין ביהמ"ד היו שתי דלתות, הפנימית רגילה והחיצונית נחלקת לשנים ובאמצעה חריץ צר. בעת תפילת שחרית ניגש הרבי בחדרו לפתוח את הדלת הפנימית של ה'שלום שטוב', ודרך החריץ של הדלת החיצונית יכולנו להבחין באור היוצא מחדרו של הרבי, וכך ידענו כי כעת פתח הרבי את הדלת. כאשר היה הרבי מביט דרך החריץ לביהמ"ד, היו נראים דרכו עיניו הקדושות.

בקבלת החסידים

שתי פעמים ביום, אחת בבוקר ואחת בערב, נפתחה דלת הרבי למשך חצי שעה, על מנת לקבל את החסידים המשחרים לפתחו[52].

אחד התצלומים המוקדמים ביותר של הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע

החסידים שהיו זקוקים לסיוע בכתיבת הפתקאות פנו לר' איטשע מאיר זעליג'ס, חסיד יקר נפש ממתפללי ביהמ"ד שהיה ממונה על כתיבת הפתקאות. היו יהודים שלא היו בקיאים בכתיבה בלשון הקודש כראוי, כיון שהשפה השגורה בפיהם היתה שפת האידיש, בה גם היו הורגלו לקרוא. בנוסף היה צורך לכתוב את הפתקא כראוי, בכתב ברור ובנוסח המקובל, ועל כן נעזרו בר' איטשע-מאיר זעליג'ס.

ר' איטשע-מאיר זעליג'ס היה יושב בכניסה הימנית לביהמ"ד משמאל הכניסה. לצידו ניצבה ערימת פתקים ריקים, ותור של חסידים עמדו תדיר בשעות קבלת קהל ליד שולחנו. גם סבי ר' חיים מאיר בנט היה מסייע מפעם לפעם לחסידים בכתיבת הקוויטלעך.

---

52. סבינו מסר כי כפי הזכור לו היתה קבלת הקהל משעה תשע וחצי עד עשר.

בחדר ההמתנה לפני דלתו של הרבי היו ניצבים החסידים עם הפתקאות וממתינים להיכנס לרבי. סמוך לפתח חדרו של הרבי היה יושב כאמור המשמש ר' שמחה ורשביאק, ובעת קבלת הקהל היה תפקידו להשגיח על סדר הנכנסים. טרם הכניסה לרבי היו הממתינים עורכים הכנה דרבה וקוראים פרקי תהלים בהתעוררות. חסידים רבים היו עוסקים בתורה כמה שעות להחיות ולטהר את הנשמה.

הרבי היה ניצב בפינה הימנית של החדר לצד החלון, בראש השולחן הארוך כאשר מבטו כלפי מטה. מדלת הכניסה ועד לרבי היה מרחק הגון של כמה וכמה צעדים, וכאשר נכנס חסיד לחדרו, היה הרבי מרים את עיניו המאירות, כאשר הוא סוקר את הבא בשערי היכלו מכף רגל ועד ראש, ונותן בו מבט חודר כליות, מלא רוך ואהבה.

ידוע החביבות והקירוב שהראה הרבי לפרחי החסידים, ובמיוחד בעת שהיו נכנסים לחדרו. לא אחת אירע והנכנס לא יכל לפתוח את פיו מרוב יראה, והרבי אמר לו ברוך ובמאור פנים: רעֶד, וואס ווילסטו, נאך וואס ביסטו אהער געקומען [=אמור נא את אשר ברצונך, עבור מה באת הנה].

בתו של הרבי, מרת אסתר היינה ע"ה סיפרה, כי כאשר נזקק אחד מבניה להתייצב לצבא הפולני, נכנסה לאביה הרבי לעורר כי מוכרחים לדאוג עבור הנכד שיפטר מהצבא. השיב לה הרבי ברוך: כעת אני אביהם של כלל הבחורים ודאגת כולם עומדת לנגד עיני בשווה.

היה בזה ללמד רבות, עד כמה היו אהובים החסידים לפניו כבניו וצאצאיו. כמים הפנים לפנים, זו היתה הרגשת החסידים שהיתה בהם אהבה עד אין קץ לרבי.

על שולחן הרבי עמדה באורח קבע קופת רבי מאיר בעל הנס של כולל פולין, וחסידים שנכנסו לקודש פנימה הטילו לתוכה מטבעות לטובת עניי אר"י.

מסופר שנכנס פעם חסיד עם ילדו הרך, ותוך כדי שהותו בקודש פנימה החל הילד להתעסק עם הקופה. אביו נרעד ומיהר להוכיחו על מעשהו. אמר הרבי לחסיד: 'חנוך לנער על פי דרכו', ואז פנה אל הילד ואמר ברחימאיות: דאס איז צדקה פון רבי מאיר בעל הנס, ס'איז דא יידן ארעמעלייט אין ארץ ישראל, און דאס געלט שיקט מען קיין ירושלים אויס צוהאלטן די ארעמעלייט [=אלו הם מעות צדקה של רמבעה"נ, יש באר"י יהודים עניים וכסף זה שולחים לירושלים כדי להחזיקם].

לאחר מכן נפנה הילד לשרפרף עליו היה מניח הרבי את רגלו לצורך בריאות, והחל להתעסק בו. האב שוב חש מבוכה ממעשי בנו, אולם הרבי שב ואמר: 'חנוך לנער על פי דרכו', מ'דארף איהם געבן צו פארשטיין [=צריך לתת לו להבין], ואל הילד פנה: דער פוס

טוהט מיר וויי, איך מוז אויף הייבן דעם פוס אויף א בענקאלע [=הרגל כואבת לי, אני נזקק להניחה על שרפרף].

בימי נעורי בעת קבלת הקהל היה הרבי ניצב במקומו סמוך לחלון, ומקבל את פני החסידים לנטילת שלום ולקוויטלך בעמידה. כאשר נתקרב הרבי לגיל השיבה ונחלש, החל לשבת בעת קבלת החסידים.

כאשר חלפה מחצית השעה בדיוק ונסתיימה שעת קבלת הקהל, היתה הדלת נסגרת והרבי היה קם ממקומו לנעול את הבריח (=האט פארריגלט דעם טיר), ונפנה להמשיך בסדר יומו הגדוש, בשיעורים ועבודת הקודש, ועול צרכי הציבור, שעות בהם איש לא ההין להפריעו. בשעות אלו עת שהה הרבי בחדרו ביחידות, לא היתה קיימת אפשרות להיכנס לרבי ללא רשותו, וגם לא הקרובים אליו ביותר. חסידים שלא עלה בידם להיכנס באותה מחצית השעה, היו ממתינים לשעת ערבית בה תפתח הדלת שוב.

מפה לאוזן שחו החסידים את אשר אירע באחד מגדולי הרבנים, אשר נזקק להיכנס לרבי בענייני ציבור והגיע לאחר שהרבי סיים לקבל קהל. הדבר כנראה לא סבל דיחוי, הוא לא ראה ברירה ופתח את הדלת שמשום מה לא היתה נעולה באותה עת. באותה שעה העלה הרבי עשן ממקטרתו וכל החדר היה אפוף עשן (=דער גאנצער צימער איז גיוועזן פאררויכערט), והרב נותר לעמוד ליד הדלת נפעם בחרדת קודש[53].

הרבי פסע אותה שעה בחדרו הלוך ושוב שקוע בשרעפיו, וכאשר הגיע לדלת, הבחין בו. נעצר הרבי והשמיע באזניו תוכחה ברמיזה: בארן טאטן, האבן מלאכים ושרפים אויך מורא גיהאט אריין צו גיין [=אצל אבא השפ"א, אף מלאכים ושרפים חששו להיכנס].

מעשה נורא זה ולשונו המופלאה של הרבי, יש בהם בכדי להבינו עד כמה שגבו עתים אלו, עת היה הרבי ספון בחדרו, קודש לתורתו ועבודתו, ולא קרב איש אל היכלו.

אמנם היו פעמים בודדות, כאשר הגיעו למעונו אדמורי"ם חשובים וגדולי הדור, או כאשר הוזמנו לחדרו אנשים מסויימים לשעה שנקבעה מראש, היה הרבי מקבלם מחוץ לשעות קבלת הקהל הקבועות. כן היה כאשר הרבי קרא לרבי מנחם זמבה או לגדולי תורה לשוחח עמם בחידושי תורה. להבדיל אלפי הבדלות, גם כאשר הזדמנו ראשי השלטון והצבא להתברך במעונו של הרבי, היו נכנסים בשעות שמעבר לזמן קבלת הקהל.

---

53. כידוע, כאשר היו צדיקים מעלים עשן מה'לולקע' - המקטרת, היה זה אות ועדות לזמן נשגב.

הבריתות

בעת שהרבי מסר את הרבנות דק"ק גור לרבי דוד וינברג, הותיר לעצמו את התפקיד לשמש בסנדקאות של תושבי העיירה, זכות השמורה בדרך כלל לרב העיר. בעיתות בהם שהה הרבי מחוץ לגור, נתכבד הרב בסנדקאות.

הרבי היה הסנדק בכל הבריתות שהזמינו אותו תושבי העיירה, גם הרחוקים מחיי תורה ומצוות, וכך זכו יוצאי גור להיכנס בבריתו של אברהם אבינו על ברכי הרבי. תנאי יסודי הציב הרבי, כי אינו נוטל סנדקאות רק כאשר אבי הבן קיבל על עצמו שלא יגלח זקנו בתער, כיון שהיה זה מכשול נפוץ באותם ימים, וכך עלה בידו למנעם מן החטא.

כל הבריתות נערכו בהיכל ביהמ"ד, ואף יהודים שהיו רחוקים מחיי חסידות, חפצו שבנם יכנס בבריתו של א"א על ברכי הרבי, וערכו את הבריתות בבית מדרשו.

את הבריתות אצל הרבי ערכו רק החסידים המקומיים וכן תושבי העיירה. בתנאי אותם ימים לא התאפשר לחסידים ממקומות אחרים להביא את הרך הנולד לגור על מנת לערוך את הברית אצל הרבי, על כן היה מצוי שתהיה רק ברית אחת בשבוע. נדיר ביותר היה שביום אחד יערכו שתי בריתות.

רבי אברהם אפלבלט שו"ב ומוהל דגור

הבריתות נערכו בשעה עשר, לאחר שהרבי סיים לקבל את הקהל. הרבי היה יוצא מחדרו לברית כאשר הוא עטוף כבר בטלית, והברית נערכה ליד ארון הקודש. עבור כסא של אליהו לעריכת הברית היה כסא רחב עליו ישב הרבי. כסא זה שימש גם בשבת במנחה לאחר ה'הגבהה', היות שבמנחה לא קראו על הבימה, אלא על שולחן סמוך לחלון שמשמאל הבימה כמסופר להלן.

המוהל דגור היה ר' אברהם אפלבלט ששימש גם כשו"ב ונקרא ר' אברהם שוחט[54].

---

54. היה לו שיעור בצוותא עם האמרי אמת בימי השפ"א, אותה המשיכו גם בתקופה הראשונה להנהגה. מעשה פלא אודות כך מובא בספר 'ראש גולת אריאל' ח"א עמ' קפ"ד. ר' אברהם שוחט עלה בסוף ימיו לירושלים, נפטר ביום ל' בכסלו תש"ד ונטמן בהר הזיתים סמוך למערת רבוה"ק. נכדו היה הרב חיים יצחק ברקוביץ מתל אביב.

היה מוהל מומחה וסייע על ידו בנו ר' לייבל, ולאחר עלותו לירושלים מילא בנו את מקומו. בהיות הרבי בירושלים שחט את הכפרות אצלו, ולמרות זקנותו שחט כראוי ולא שלט בו רעד.

בבריתות של אנשי שלומינו, לבד מהסנדקאות, היה הרבי מתכבד גם באמירת הברכות[55]. בהגיעו לתיבות "ויקרא שמו בישראל", היה הרבי נרכן בפשטות לעבר האב לשמוע את השם הניתן לרך הנולד.

"אותם השמיע בקול ארי ובנעימה"
הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל
מייסד וראש ישיבת חכמי לובלין

בבריתות שנערכו בשבתות בהם הזדמן לגור אורח רם מעלה, היה הרבי מכבדו באמירת הברכות. כן היה כאשר הזדמן רבי מאיר שפירא מלובלין לשבת קודש בגור, והרבי כיבדו באמירת הברכות אותם השמיע בקול ארי ובנעימה[56]. בעמידה לברכות נתכבד באופן קבוע רבי משה בצלאל.

בשעות הבוקר היה הרבי יוצא מדי יום בהמלצת הרופאים לשאוף אויר מחוץ לעיר, כאשר נכדיו מתלווים אליו. לעתים היה נוסע עד לבאניחא, כפר הנופש שהיה בסמוך לגור. ר' משה מנהיימר בנו של ר' מנדל סודה-מאכער סיפר, כי בסמוך לחצר ביהמ"ד היו ממתינים כמה עגלונים מקומיים עם סוס ועגלה (=קאָטש), כאשר כל אחד מהם מצפה אולי הרבי יסע עמו. בצאת הרבי מביתו, היה עולה בזריזות על אחת העגלות, אולם לא חפץ לגרום עגמת נפש לשאר העגלונים, ועל כן היה מפצה את אלו שהמתינו לשוא בסיגר.

---

55. בשנים האחרונות מסר הרבי את אמירת הברכות למשב"ק ר' שמחה ורשביאק, באמרו שעל הכהן לברך - הערת ר' אברהם מרדכי בר"ל אלתר הי"ו.

56. רבי מאיר שפירא הגיע לגור לשבת פרשת שמות תרפ"ה, בראשית ימי כהונתו כרבה של פיוטרקוב. היה זה בהוראת רבו רבי ישראל מטשורטקוב זי"ע, שהורה לו כי עתה שהוא רב בפולין, עליו לשחר את פני הרבי מגור.

בין הערביים

בעוד שתפילות שחרית וערבית היה הרבי מתפלל בתוך חדרו, לתפילת המנחה היה הרבי בכל יום נכנס להתפלל עם הציבור בבית המדרש.

חרדת קודש היתה בביהמ"ד בכל עת שהופיע הרבי, גם בתפילת מנחה של חול. הרבי היה פוסע למקומו שמימין לעמוד הש"ץ, ולאורך שעת התפילה היה עומד בתפילתו כשפניו אל הקיר, כשהוא ניצב נטוי מעט באלכסון שמאלה לכיוון עמוד הש"ץ וארון הקודש, באופן שלא היה כמעט ניתן להביט בפניו הקדושים.

"ביני עמודי"
בתפילת מעריב רוויה בהיכל ביהמ"ד כחלוף שבעים שנה

בשעת בין הערביים שבין מנחה למעריב היה הרבי שונה עם הנכדים גמרא, ובשבת בהפסקות היה לומד עמם מדרש. היה זה מראה מהווי החצר לראות את נכדי הרבי מתייצבים בזריזות לאחר תפילת המנחה סמוך לפתח חדרו של הרבי עם גמרות בידיהם, וממתינים בדריכות לבוא העת בה יזמנם הרבי להיכנס פנימה[57].

את עול הנהגת סדרי ביהמ"ד, נטל על עצמו ר' איטשע בנו של הרבי, אשר בהיותו מתגורר בגור סמוך ונראה לאביו, היה נותן עינו וליבו לדאוג לכל צרכי החסידים שלא יחסר המזג, והיה מעורה רבות בסדרי ביהמ"ד. החל מהכיבודים לעלות לתורה ולשבת בשולחן הטיש, וניהול צרכי חבורת ה'יושבים'[58], ועד לסדרי ההמתנה לנטילת שלום והחזקת ביהמ"ד כראוי. תדיר לאחר הימים טובים היה מתהלך בביהמ"ד ומתבונן, מה יוכל לשפר ולהקל על שהותם של אלפי החסידים ב'נסיעה' הבאה.

---

57. בשנים קודמות היה הרבי לומד עם חתניו שיעור במדרש, בעיקר עם חתנו ר' איטשע מאיר אלתר, וישנם הרבה ווערטער שר' איטשע מאיר רשם לעצמו משיעורים אלו שנקראו 'שיעור מדרש'.

58. על ה'יושבים' שקבעו תורתם בבית המדרש דגור, יובא להלן בפרק 'יושבי בית המדרש'.

והערב נא - מעורר לבבות

בשעה עשר וחצי בלילה, היה הרבי עולה מחדר ה'שלום שטוב' לביתו. לאחר שהרבי יצא מחדרו, היו בחורים שהיו ממונים להישאר בחדר ה'שלום שטוב' וללון שם במשך הלילה, על מנת לשמור על המקום.

במשך תקופה היה ישן בחדר ה'שלום שטוב' הבחור לייבל אלטשולר בנו של ר' מנדל משמש. לאחר נישואיו מילא את מקומו הבחור עקיבא, נכדו של השו"ב ר' אברהם אפלבלט.

כאשר ירד הרבי לחדרו באשמורת הבוקר, היה נשמר בכל תנועה לבל יפריע לבחור בשנתו, כיון שהיתה זו שעה מוקדמת ביותר. עקיבא היה בחור חסידי חריף ובעל נשמה יוקדת. לפעמים בעת רדת הרבי היה כבר ניעור וממתין בדחילו, אולם היה משים עצמו כישן והתבונן בדריכות אחר הנהגת הרבי.

תמיד היה חוזר לפנינו בערגה, כיצד מברך הרבי ברכת 'והערב נא' בקול רווי תחנונים, וכיצד הרבי בזריזותו מסיים ללבוש את קפוטתו, תוך כדי שהוא יורד במהירות בגרם המדרגות.

עקיבא היה מופלג בחסידות והתפלל תמיד ב'ברען' מיוחד בתנועות ובהתלהבות עצומה, עד שהרבי החווה לו פעם בידיו שעליו להרפות מעט (=מ'קען דאך שטייען גלייך).

מתפללי בית המדרש

בין חסידי גור שהתגוררו בעיירה וקבעו תפילתם בבית המדרש נמנו: ר' אברהם אפלבלט שו"ב, בנו ר' לייבל, ר' מאיר בירנבוים ה'דאָזאר' - פרנס הקהילה, סבי ר' חיים מאיר בנט, רבי דוד'ל ברודר נכד החידושי הרי"ם, ר' יעקב ברודר (יענקל ישראל-יוסל'ס)[59], גיסו ר' מנדל גלבפיש (מנדל ישראל-יוסל'ס) מראשי הקהל בגור[60], ה'בעל מתחיל' ר' יצחק מאיר המבורג שו"ב (איטשע מאיר שוחט), ר' שכנא וקסמן מחבורת המשוררים בעל בית מסחר לטבק ומוצרים נוספים, המשמש ר' שמחה ורשביאק, ר' מאיר זכרוביץ סוחר סיטונאי במוצרי מזון, ר' אביגדור אריה זמבה[61], ר' הרש בער

---

59. שלושה מילדיו נותרו לאחר השואה. בנו יצחק מאיר בעל המסעדה בתל אביב ומנהל משרד הנסיעות ברחוב אלנבי, בנו פנחס מבלגיה, ובתו יוכבד אשת יונה קורנווסר.

60. בנו יצחק פישל עלה ארצה לפני השואה והתגורר בחיפה.

61. אבי האחים החשובים איטשע, דוד'טשע ואברהמ'טשע, תלמיד חכם מופלג שהתפרנס מחנות בדים. מעסקני הקהילה, ושימש בין היתר כיו"ר אגודת ישראל בגור. אחותם מרת מרים נישאה לר' ישראל אלטר וינברג נכדו של הרב דמתא רבי דוד וינברג. לאחר נישואיהם עלה הזוג ארצה ונותרו לפליטה.

יורקביץ, ר' מוטל לבקוביץ חתן ר' חיים נחום קאלושינר (מוטל חיים-נחומ'ס, בעל האכסניה), ר' בונם לעבל המשמש[62], ר' מוטל הכהן מארדיקס, ר' אורי מורדוביץ[63], ר' מרדכי מנדל מנהיימר (מנדל סודה מאכער), ר' אברהם סקורניק, ר' עזריאל פופוביץ, ר' שלום פלינט, ר' מנדל פסטרנק, ר' הרשל פרבדה, ר' מאיר בער פרייס שניהל קרעטשמע בכפר שפרעך הסמוך.

האחים ר' איטשל גרונמ'ס ואחיו הבעל קורא ר' יוסל גרונמ'ס (למשפחת צאַלקָא), ר' מאיר צוקר שניהל 'אייזן געשעפט' - כעין חנות 'טמבור' למכר מסמרים, מנעולים, מפתחות, פטישים וכדו', ר' לייבל אבא'ס (קורנווסר) ממשמשי ביהמ"ד[64], ר' שלמה קעניגשטיין

ב. ע"ן. אחרי מחלה כבדה ומסושלה שבק חיים לבל' חי העיש
החזיר והישר באדם, בל' כלות נפלות וחרומיות ר'
מאיר יהודה קארנואסער
ע"ה אברהם אבא ור"ל (הנקרא ר' לייבל משמש פנור)
בשנת תנ"ח ליצי-חיין. חלויתו למנוחה שלומים תהי' חיום בשנה
1 מפ"ה"ח חיהודי בפשיסטא אל פיא תפלמין בפראנא
אשתו, בנות, כלותיו, אחיותיו וכ"ו

"הנקרא ר' לייבל משמש מגור"
הידיעה על פטירתו של רבי לייבל אבא'ס

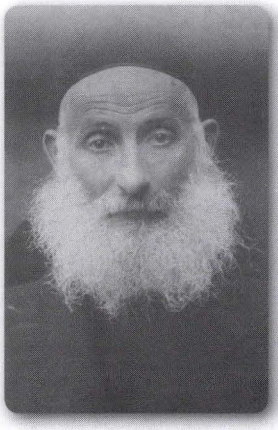
רבי מרדכי מנדל מנהיימר

רבי אורי מורדוביץ

רבי מוטל מרדיקס

אגב, ישנם המחשיבים אותו בטעות כאחיו של רבי מנחם זמבה. למעשה היה ר' אביגדור בן דודו של רבי מנחם זמבה, אביו ר' מנחם גבריאל מווארשא היה דודו של רבי מנחם זמבה. פרט זה מופיע הן במסמכים הממשלתיים והן בשטר הכתובה של בתו הגב' וינברג ע"ה עליה חתם בכתב ידו שמו ושם אביו: אביגדור אריה ב"ר מנחם גבריאל.

62. אביו החסיד ר' שלמה ישראל היה בנו של ר' שמחה בונם בן רבי הירש מטומשוב נאמן ביתו של הרבי מקוצק, אמו מרת חנה טאבא היתה בת ר' יואל בידרמן מקוצק. בן אחיו היה הרב משה יואל לייבל רב דקהל חסידים בטלז סטון.

63. בנו מנדל מורדוביץ (=מנחם בן אורי) היה מעורכי 'מגילת געור' - ספר יזכור לעיירה גור.

64. בנו יונה נקרא בגור 'יונה לייבל אבא'ס והיה חתנו של ר' יענקל ברודר. עלה ארצה לפני המלחמה ונותר לפליטה.

ה'שערער' [=סַפָּר], ר' יעקב רפפורט סוחר קמח מנגידי הקהל, ר' יעקב דוד שיניאַבר הסופר דמתא (דוד סופר), ר' מנדל שמחוביץ, ר' אייזיק שפירא (אייזיק ישראל-יוסל'ס), ר' יעקב בנימין שפירא מגבאי ביהמ"ד, בנו ר' פנחס שפירא (פנחס יעקב-בנימינ'ס), ר' מנדל שרייבום (מנדל שמחה'ס), דודו ר' נפתלי שרייבום (נפתלי מורה הוראה'ס), ר' משה'לי שפירא, ר' איטשע מאיר זעליג'ס כותב הקוויטלך, ר' אליהו אהרן סוחר היין (אלי' אהרן פון וויין), ר' אלימלך חתנו של ר' פייבל דנציגר, המלמד ר' בערל דער קנייפער, ר' יוסל פיניע'ס, ר' יענקל סגי נהור, ר' משה אמשינובר, ר' שמואל בער, ונוספים שנשתכחו ממני שמותיהם.

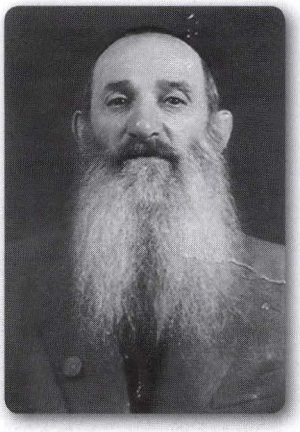

רבי מנדל שרייבום מגור-ת"א

מעטים עלו ארצה לפני השואה וכן בודדים שרדו את המלחמה, ביניהם נמנו השו"ב ר' אברהם אפלבלט שנפטר בירושלים, ר' שמואל מרדכי זינגר מביהח"ס נחלת בנימין בתל אביב, ר' שמואל זנוויל זלוטוגורסקי (הר זהב) שעבר במלחמת העולם הראשונה לכהן כשו"ב בהנובר-גרמניה, ובעלותו ארצה שימש כבעל תפילה ובעל תוקע בביהח"ס נחלת בנימין בת"א[65], ר' מנדל שרייבום מנכבדי חסידי גור בת"א[66], האחים הרב איטשע מאיר זמבה משיקאגו[67] והרב אברהם זמבה מניו יורק, ר' משה מאיר מנהיימר שהתפלל בביהח"ס פלורנטין ובביהמ"ד קוז'ניץ בת"א, ר' טוביה גרין שהיגר לטורונטו יחד עם אביו ר' נפתלי (=נפתלי זייגער-מאכער),

רבי שמואל זנוויל זלוטוגורסקי בתקופת היותו שו"ב בהנובר

---

65. בנו ר' שמעון הר-זהב הי"ו מת"א מוסר, כי כאשר נסע הרבי האמרי אמת בשנת תרע"ד לרופא עינים בברלין, נטל עמו למסע את אביו ר' שמואל זנוויל בתור שוחט אישי. כאשר ביקש ר' שמואל זנוויל לשוב, פרצה מלחמת העולם הראשונה והרשויות לא הניחו לו לחזור. על כן הוא נותר בגרמניה ונתקבל לשוחט בק"ק הנובר, שם התגורר עד לשנת תרצ"ד בה עלה ארצה.

66. עמו עלה בן הזקונים דוד ז"ל (או כלשונו: דוד - מנדל - שמחה - מורה הוראה'ס). בחודש האחרון לחייו סיפר לנו ברגש מזכרונותיו וסיפר בערגה ובגעגועים צורבים על ימי נערותו בחצר הקודש דגור כשעיניו זולגות דמעות. לאחר המלחמה הגיע ארצה מגולת רוסיה גם בנו שלמה ז"ל, יהודי בעל לב חם למוסדות התורה וסייע להם ביד רחבה. תהא נשמתם צרורה בצרור החיים.

67. ר' איטשע מאיר היה לפני המלחמה חתנו-חורגו של הפרנס ר' מאיר בירנבוים.

ר' חיים ברוך שטרנשוס שהתגורר תחילה בת"א שם התפלל בביהח"ס הקישון ולאחמ"כ מחשובי המתפללים בביהח"ס דגור בפתח תקוה, וכן ר' אהרן שינובר בנו של ר' דוד סופר, ממתפללי ביהח"ס רבי עקיבא 56 בבני ברק[68].

רבי נפתלי זייגער-מאכער בבית מלאכתו ב'קאָשאַרן גאס'
תצלום משנת תרפ"ח

לא היתה שעה שנדם בה קול התורה מבית המדרש. המאחרים לצאת - העומדים בבית ה' בלילות בשעות הקטנות של הלילה עדיין לא סיימו חק לימודם, וכבר הופיעו המזהרים לבוא - משכימי קום המעוררים את השחר. אמנם בשעות אלו היו בחורים מעטים בביהמ"ד, אולם כאשר החל להאיר היום כבר התרבו הלומדים, אשר חפצו להתכונן לתפילה כראוי בלימוד מזכך.

68. עליהם יש להוסיף את החסידים ילידי גור שלימים עברו לערים אחרות: ר' שלמה יחיאל הכהן גרודז'ינסקי שו"ב, וכן ר' יעקב יצחק בראון מייסד וגבאי בית החסידים דגור בקרית מוצקין, אשר למד בילדותו בעיירה גור.

פרק רביעי

ביום השבת

לקראת השבת הממשמשת ובאה, נראו בשערי גור חסידים שבאו לעשות את השבת במחיצת קדשו של הרבי. להחיות את נפשותיהם בקדושה, ולקבל במחיצתו מאותם השפעות טובות היורדות ביום השבת.

בין הבאים נראו גם חתנים שבאו לערוך את ה'אויפריפן' - העליה לתורה בשבת שלפני הנישואין במחיצת הרבי, להשתתף בקידושא רבא שערך עבורם הרבי, ולעמוד סמוך ונראה בשולחן הטהור.

ימי השבת בחצר הקודש היו מרוממים את החסידים טפח וטפחיים מעל הקרקע. רגשות קודש פעמו בחסידים מעת כניסתו של הרבי לתפילת המנחה של ערב שבת לאמירת 'הודו' ועד צאת השבת. התעלות מיוחדת היתה להתפלל במחיצת הרבי יחד עם בניו הקדושים, לשמוע את קריאתו חודרת הלבבות "לפניו נעבוד ביראה ופחד" לעת אמירת 'מגן אבות', להשתתף בשלושת השולחנות הטהורים שנערכו בכל שבת, בהם שמעו דא"ח מפה קדשו וקיבלו 'שיריים' מהשולחן אשר לפני ה'.

תושבי גור שבמשך ימות השבוע היו שקועים בשגרת חייהם ובמלאכת כפיהם, היו מספרים כי בעיירה החלו לחוש התעוררות וחמימות לקראת השבת כבר ביום חמישי, כאשר חסידים שהקדימו לבוא לשבת נראו ברחובה הראשי של העיירה, עושים דרכם עם מטלטליהם במרץ לעבר בית המדרש.

החסידים נראו מגיעים הנה בכל שבתות השנה. בעיקר הגיעו ב'שבתות נסיעה', כשבת חנוכה, שבת שירה, שבת שקלים, שבת החודש, שבת פרשת המועדות - פרשת אמור. אך פרחי החסידים שהשתוקקו לראות פני רבם ולהתחדש בעבודת הבורא, היו שמים פעמיהם לחצר הקודש בכל עת שחשו התעוררות.

בימות החורף (=ווינטער צייט) לא נראו חסידים רבים בגור, כיון שמזג האויר הסוער הקשה על הטלטול בדרכים, וכן לא היתה אפשרות ללון על הספסלים בחצרות בית המדרש או ב'בוידם', ורק מי שהיה בידו לשלם לאכסניה גם ללינה יכל לבוא. אולם לקראת ימות הקיץ (=זומער צייט) וכן לאחר חג השבועות כאשר הרבי היה עדיין בגור טרם צאתו למעיינות המרפא, הגיע לגור קהל חסידים רב יותר.

במיוחד נראו חסידים רבים בשבתות הסמוכות לחג השבועות, כיון שכל מי שלא יכל מכל סיבה שהיא להגיע לשבועות, השלים זאת בשבתות שלאחר מכן. כמו כן כאשר קרבו ימי הסליחות, כבר גדשו את בית המדרש בחורים ואברכים שבאו לקראת הימים הנוראים.

במעלי שבתא

בכל יום מימות השבוע היה הרבי לומד את הפרשה, וכן מעביר את הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום, מראשון עד שני, משני עד שלישי וכו', ובערב שבת היה מסיים.

סיפר אבי ר' יעקב יואל, כי פעם חלף בחצר האחורית של ביהמ"ד בעת שהרבי עמד בחלון והעביר את הסדרה של פרשת בשלח. והנה נשמע קולו של הרבי קורא: "מה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל ויסעו". אבי חזר כל ימיו בערגה על הנימה והנעימה בה אמר זאת הרבי עד כי היה נדמה לו שהנהו עומד כרגע בים סוף, ושומע את קול השכינה קוראת "מה תצעק אלי".

לעת הדלקת הנרות היתה הרבנית מדליקה בביתה נרות רבים, מתוכם היו המשמשים נוטלים שני נרות עבור כל אחד מחדרי הבית וכן חדרי ה'שלום שטוב', ובנוסף שני נרות גדולים עבור שולחן הטיש.

ר' בונם לוקווער שהיה שוהה תדיר בבית הרבי היה מספר לנו, כי כעשר דקות לפני זמן הדלקת הנרות היה הרבי עולה מה'שלום שטוב' לביתו להטבת הנרות ופונה לשאול בנעימה: עשרתם? ערבתם? הדליקו את הנר. לאחר הדלקת הנרות, כאשר היה הרבי רואה את הנרות דולקות, היה פונה לרבנית ואומר: "גוט שבת, גוט שבת" ונפנה לרדת לחדרו.

על שולחן הטיש היו פורסים מפה בערב שבת, אך על שאר השולחנות בביהמ"ד לא היו פורסים כלל מפות. כן היו מעמידים בערב שבת על שולחן הטיש שתי נרות מימין מקום מושבו של הרבי, אולם בדרך כלל עד זמן עריכת השולחן הם כבר כבו, אם מפני הרוחות ואם מסיבות אחרות שלא חסרו.

תפילת המנחה וקבלת שבת

לתפילת המנחה נכנס הרבי מחדר ההמתנה, ופנה בשיפוע עד מקומו. דרך פתח זה נכנס גם כן בכל יום למנחה וכן לאמירת סליחות, אולם לשחרית ביום השבת וכן לשחרית בראשי חדשים היה נכנס ישירות מחדר ה'שלום שטוב' - דרך הדלת המזרחית בה היה יוצא לעריכת השולחן. אולם לא עבר לצד שולחן הטיש אלא מיד בצאתו מחדרו פנה

שמאלה לצאת משטח המגודר סביב השולחן, והלך לאורך ה'ברעט' בינות לחסידים.

נתתי עיני וליבי להבין הנהגה זו, וככל הנראה היות ובשולחן הטיש ישבו בשעת התפילה כמה מזקני החסידים וחשובי העדה, לא חפץ הרבי להטריחם. על כן האריך את דרך הילוכו מחוץ לשולחן הטיש, ופילס לו דרך בינות לחסידים.

הרבי כדרכו היה הולך במהירות ובזריזות, אולם בכל פעם שהיה עובר ליד פתח היה נעצר ומביט בעיניו הקדושות על המזוזה לרגע קט, ולאחר מכן ממשיך.

בשעת התפילה היה הרבי עומד על רגליו כל העת, הן בשבתות והן בימים טובים. גם בשנים בהם נחלש וקיבל את החסידים בישיבה, אולם בתפילה היה עומד ניצב על מקומו[69].

הילדים הרכים היו עומדים בתפילות על שולחן הטיש ליד הרבי. פעם אחת, והיה זה בשחר נעורי, נגרם בעטיינו רעש והסיטו משם את השולחן על מנת שלא נעמוד שם. כאשר נכנס הרבי לתפילה שאל: וויא זענען די קינדער [=היכן הם הילדים], ומיד הושב הכל על מכונו.

כל עת התפילה כמעט ולא היה ניתן לראות את פני הרבי. הוא עמד כלפי מזרח והטה מעט לשמאלו כלפי עמוד החזן, מימינו שולחן הטיש ומשמאלו החזן וארון הקודש. בחורים שהשתוקקו בכל ליבם לחזות בפני הרבי בעת תפילתו, היו מטפסים בחצר האחורית על החלון הסמוך לארון הקודש - המקום בו ניצב הרבי, וראו למולם 'פלאם פייער' - להבת אש. רק בעת שירת 'בואי בשלום' סובב הרבי פניו למערב, ואז ראו את פניו הבוערות[70].

---

69. מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל העיד כי עד לפרוץ המלחמה הרבי לא ישב כלל בשעת התפילה. כן העיד הרב אפרים מנלה שליט"א שבחג השבועות האחרון בשנת תרצ"ט הגיע ל'נסיעה' ארוכה, ובכל התפילות הן ביום טוב והן בשבת הרבי ניצב על עומדו כל התפילה.

70. החסיד ר' אברהם אוסטרולנקער ז"ל סיפר על דרך תפילתו של השפת אמת, כי בקבלת שבת לעת

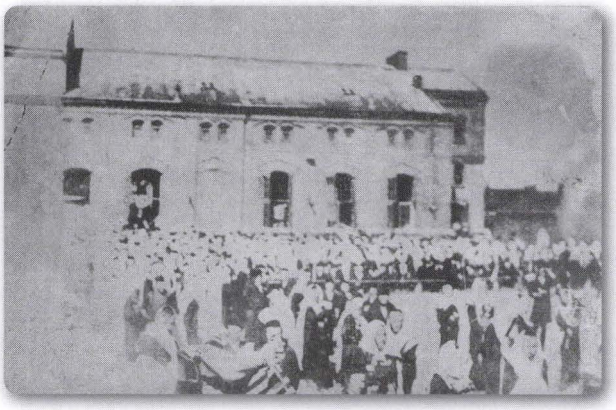

בחלון משמאל ארון הקודש ניתן להבחין במספר בחורים המביטים בהשתוקקות לכיוון הרבי

לעומת זאת, שונה לגמרי היה הדבר בעיתות בהם שהה הרבי באוטווצק למנוחה. בהיכל בו קבע הרבי את התפילות היה בכותל המזרח לכל אורכו שמשה גדולה, לפנים מן השמשה היתה מרפסת ארוכה, והעומדים שם זכו לראות פניו באיתגליא. זכורני מאוטווצק, אשר לעת קבלת שבת היו פניו של הרבי בוערים כלהבה ונשתנו לבלי הכר, כאשר מעת לעת משתנים גווניו חליפות. אם ניתן לדמות, מעין זה היה מראהו בהתקדש חג הפסח בעת עריכת הסדר. רק אז נָתַנו אל ליבנו מדוע הרבי כה נחבא בעת תפלתו. ככלל באוטווצק היתה עבודת קדשו של הרבי בעת התפילה יותר באיתגליא מאשר בגור, בהתלהבות אש ותנועות שנראו לעינינו.

החלון כיום. שרדה רק מסגרת העץ סביב

בשעת ההפסקה

כידוע, הרבי ה'אמרי אמת' הנהיג לערוך הפסקות ללימוד תורה בין התפילות. למעשה תחילה נתקנה הפסקה בבוקר יום השבת למשך שעתיים, ורק בתקופה מאוחרת יותר קיצרו את ההפסקה לשעה אחת. כאשר הגיעו ראשוני חסידי גור לפולין בשנות התש"ם מצאו בעליית הגג ספר 'שפת אמת' עליו נרשם: "נא לא להוציא מביהמ"ד אף לא

שירת 'בואי בשלום' היה מתנועע בהתלהבות עצומה ומתכופף לפניו ולאחריו בכל כוחו (=האט זיך געבויגן און געשאקלט זייער שטארק) - מפי דודנו ר' שלמה צישינסקי הי"ו.

לשעתיים", כיון שבהפסקות לא היה מקום בביהמ"ד ללימוד וחסידים רבים היו פונים ללמוד באכסניות בישוב הדעת[71].

בשנים מאוחרות יותר, הותקנה בנוסף הפסקה בשבת בלילה בין קבלת שבת למעריב[72]. שמורה עמי בזכרוני אותה שבת בה הכריזו בביהמ"ד, כי מיום זה ואילך תיערך הפסקה בכל שבת ויוכלו ללמוד. ההפסקה בליל שבת נערכה למשך שעה הן בימות החורף והן בימות הקיץ[73].

בשנים הראשונות בטרם הותקנה ההפסקה, היו ממתינים מעט בין קבלת שבת לאמירת כגוונא ותפילת מעריב. חסידים שנשתיירו מאותם ימים היו מספרים, כי באותה עת היה הרבי מחזיר פניו כלפי הקהל, ידיו אחוזות זו בזו לפניו, ומחככם בדבקות לקַבֵּל שבת מלכתא[74].

משמאל ארון הקודש היה השולחן של רבי משה בצלאל
לאחר מכן השולחן של רבי מרדכי וולף ובפינה השולחן שישב רבי יעקב יואל

לאחר קבלת שבת בעת ההפסקה, היו נכנסים נכדי הרבי לחדרו ללמוד עמו מדרש. בני וחתני הרבי היו נכנסים ללמוד בחדר ההמתנה. לציבור החסידים שהתיישבו ללמוד בהיכל ביהמ"ד האירה דמותו הטהורה של רבי משה בצלאל, אשר לאחר סיום קבלת שבת היה מתיישב בשולחן הסמוך למקום תפילתו, ועסק בתורתו בין החסידים בשעת ההפסקה.

---

71. מפי דודנו ר' משה אברהם צישינסקי הי"ו.

72. אודות כך ראה בספר 'ראש גולת אריאל' ח"א עמ' רי"א הערה 36.

73. אמנם בימים ההם טרם הונהג שעון קיץ, אולם גם כך היתה השעה מתאחרת כהיום. ואגב זאת, מספר הרב אפרים מנלה שליט"א כי בעת שהונהגה התקנה החדשה לערוך הפסקה בליל שבת, פנה אל הרבי סבו ר' איטשע בער מקובסקי מראשי חסידי גור בסלבקוב (שוכנת בחבל זגלמביה בסמוך לבעגדין וסוסנובצא), ובקשתו שטוחה: בבית החסידים דגור בעירם מתפללים גם חסידים מחצרות אחרות, אשר קשה הדבר בעיניהם לערוך הפסקה שעה בימות הקיץ ולסיים את התפילה בליל שבת באיחור רב. על כן בא בהצעה שבמקום ההפסקה בליל שבת, יערכו אצלם בבית החסידים הפסקה שעתיים ביום לאחר שחרית, כפי שהיה נהוג בתחילה. ואכן, קיבל הרבי את הצעתו והסכים לדבר.

74. כן מוסר הרב ישראל דוד רוסט שליט"א ששמע בשם מזקני החסידים.

בשולחן הסמוך לרבי משה בצלאל, היה יושב החסיד ר' מרדכי וולף לוסטיג. סביבו התאספו קבוצת בעלי בתים ואנשי עמל, והוא היה לומד עמם במתיקות את הפרשה, כשהוא מבאר לפניהם את דברי הרש"י והמפרשים. בשולחן השלישי והאחרון, סמוך לפינה שליד היציאה לחצר האחורית ישב אבי ר' יעקב יואל שקוד על תורתו, וכן החסיד ר' בונם לוין בבואו לגור.

השו"ב הישיש ר' אברהם אפלבלט, היה עובר משולחן לשולחן, ומחלק בין מתפללי ביהמ"ד אורחים לסעודות השבת. היו חסידים שהגיעו לשבת ולא היה בידם לשלם לאכסניה עבור סעודות, על כן כפי שהיה נהוג בכל העיירות היו מתחלקים בין הבעלי בתים דמתא. ילדי ביהמ"ד היו אצים לשולחנו של ר' שכנא וקסמן סוחר הטבק, יהודי חביב ממתפללי ביהמ"ד, שהיה חופן להם טבק באפם ביד נדיבה.

תפילת מעריב

בתפילת מעריב של ליל שבת היה החזן בעצמו אומר 'קדיש-ברכו' כנהוג בתפוצות ישראל, ולא היה נהוג לכבד 'חיוב' באמירתו. רק לימים באר"י בימי הנהגת ה'בית ישראל' החלו לכבד באמירת קדיש-ברכו לאחד מה'חיובים'[75].

בימות החורף לאחר תפילת מעריב היו עוברים לפני הרבי לברך ולהתברך 'אַ גוטן שבת', כאשר הרבי היה נשאר במקומו ומחזיר פניו כלפי החסידים. בימות הקיץ שהשעה היתה דחוקה היו עוברים ביום לאחר מוסף[76].

לאחר תפילת ערבית של ליל שבת קודש, היה הרבי חולף דרך ביתה של הרבנית רייזל אלמנת אביו ה'שפת אמת' לברכה בברכת שבתא טבא. כך שמעתי מסבתי מרת פריידא בנט, שהיתה בידידות עם הרבניות דבית גור והתגוררה בחצר ביהמ"ד.

בשבתות, בעיתות רצון ובכל עת מצוא היו החסידים מרבים בלימוד המדרש, ועל שפתותיהם נעימה מיוחדת של כיסופין וערגה, וכמו רוח טהרה נשבה אותה

---

75. בסידור האר"י שהוא אחד המקורות הראשונים לאמירת קדיש-ברכו, כותב בפשיטות כי קדיש-ברכו הוא קדיש יתום, ובאמירתו יש תועלת גדולה לנשמת הנפטר. ישנם קהילות ישראל הנוהגים כך מדורי דורות.

76. הישיש ה' אברהם פרייס הי"ו איש גור מספר כי זוכר משחר ילדותו, שלאחר מעריב היה הרבי עולה לבימה ונפנה לכל הצדדים סביב ומברך את החסידים בברכת שבתא טבא. יתכן כי כן נהג הרבי בשנות ה'תר"ף המוקדמות. כן מספר ה' אברהם פרייס, כי בהיותו יתום רך כבן שש-שבע שנים התארח בביתם קרובו החסיד ר' איטשע מאיר מנקר, והוא נטלו עמו לביהמ"ד של הרבי. הוא ישב בשעת התפילה לבדו בספסל שעל הבימה, וכאשר עלה הרבי לבימה לברכת שבתא טבא, האיר לו פנים בחיבה.

שעה. נעימה מעוררת לבבות כמאמר חז"ל: רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם, למוד אגדה[77].

בצפרא דשבתא

בבוקר יום השבת נכנס הרבי להיכל ביהמ"ד בשעה שבע וחצי, והתפילה החלה. לפני התיבה ניגש ה'בעל מתחיל' הקבוע דגור ר' איטשע מאיר שוחט, שהנעים את פסוקי דזמרא עד 'שוכן עד'.

בימי בחרותי עמדתי בקביעות ב'וועגטל' - המחיצה הנמוכה שהותקנה מאחורי הרבי, שם עמד בקביעות ר' שמואל זגערזשער. על מנת שלא ידחקו קרוב מדי לרבי ויפריעוהו, העמידו מאחורי מקום עמדו ומקום החזן מחיצה נמוכה, שהיתה כהמשך לקרש הרחב עליו נסמכו העומדים ב'שורה' מול השולחן. במרכז ה'וועגטל' הותקנה דלת נמוכה, דרכה היה יוצא הרבי ממקומו לעבר ארון הקודש לערוך 'הוצאה והכנסה'.

בעת אמירת סדר המערכה, כאשר הגיע הרבי לתיבות 'ואברים למנחה', היה ניכר עליו כמין התעוררות ורעד חלף בשני ידיו (=האט געציטערט מיט ביידע הענט)[78]. בקריאת שמע בפרשת 'ויאמר' באמירת 'ציצית', 'ה' אלקיכם אמת' וכו', היה הרבי טופח הציציות על פניו.

מי שזכה לעמוד בסמיכות לרבי בעת תפילת שמו"ע, היה עד למראה מרומם. הרבי עמד כמעט ללא ניע כאשר שפתותיו רוחשות והוא טופח קצובות בידו על כותל העץ שלצידו. עין לא שבעה מהביט בפני קדשו.

בדממה ששררה סביב ניתן היה לשמוע מפיו הברות מתיבות התפילה, כאשר הוא מטעים את התיבות. בברכת השנים שמענו כיצד אומר הרבי "ושבענו מטובך" כנוסח האריז"ל. אף בברכת מעין שלוש היה אומר "לשבוע מטובך", כפי ששמעתי ב'קידושא

---

77. הניגון בו היו לומדים מדרש הוא מעין הנעימה בה הדרשנים מעוררים את הקהל לבכיה.

78. דברים דומים סיפרו החסידים על ה'חידושי הרי"ם' זי"ע. בספר ליקוטי הרי"ם חלק ליקוטים עמ' קצ"ח מביא: פעם אחת בעת שאמר את התפלה אביי הוה מסדר וכו', כשהגיע לתיבות 'איברים למנחה' נזדעזע כל גופו, וארכובותיו דא לדא נקשן, עד שכל השומעים נמלאו פחד.

כן היה ר' חיים יצחק שוירץ ז"ל מת"א מרגלא בפומיה לספר, כי רבי יצחק פייגנבוים ראב"ד ווארשא חשקה נפשו להאזין לתפילת רבו החידושי הרי"ם שהיה מתפלל ביום השבת כשבע שעות בעבודה נפלאה, וכאשר ניגש לדלת לא שמע כי אם תיבות 'ואברים למנחה'. סיים על כך רבי יצחק פייגנבוים, כי במשך כל ימי חייו עד זקנה ושיבה בכל עת שהיה לו נפילת המוחין, היה נזכר כיצד יצאו תיבות אלו מפי רבו החידה"ר, ומיד חזר לתוקפו.

רבא' שהיה עורך לחתנים לאחר מוסף. בברכת 'ולמלשינים' לאחר "וכל אויבי עמך מהרה יכרתו", היה מוסיף "**ומלכות הרשעה** והזדים מהרה תעקר וכו'".

בנוסף, בתפילת 'ובא לציון' בסופה היה מדגיש והיה ה' מִבְטָחוֹ בקמץ, ולא כניקוד המקובל מִבְטַחוֹ בפתח. בקבלת שבת באמירת מזמור "שירו לה' שיר חדש" היה אומר "כי-בא כי-בא" בחדא מחתא ולא מפסיק ביניהם[79]. הסידור היה פתוח לפני הרבי בקביעות[80], אולם ברוב שעת התפילה היו עיניו עצומות בדבקות[81].

העומדים בבית ה'

הרבי עם בניו הקדושים

רבי משה בצלאל קבע מקום לתפילתו משמאל ארון הקודש בסמוך לקיר, שם היה עומד על מקומו ללא ניע מאימת רבו. משמאל החזן כנגד ארון הקודש, היה מקום תפילתו של ר' מאיר רבינ'ס. מטבעו היה ר' מאיר מתון ונינוח - א געלאַסענע מענטש, אולם בעת תפילתו בער כולו כשהוא מתנועע הלוך ושוב בחוזקה ומתפלל בקול גדול. באמירת קדושה היה קולו נשמע בכל רחבי ביהמ"ד כשהוא קורא: קדוש, קדוש קדוש.

עבודת התפילה של ר' מאיר רבינ'ס היתה כל כך בלהט, עד שלאחר התפילה היו

---

79. נאמרו בפסוק זה פירושים שונים, יש אומרים שיש הפסק ביניהם "לפני ה' כי בא, כי בא לשפוט הארץ" ויש אומרים ששניהם ענין אחד, וראה בפירוש האבן עזרא על תהלים שכתב כן. עוד מסרו החסידים, כי בסיום 'אשרי' היה אומר בהטעמה: ואת כל הרשעים יַשְׁ-מִיד כשהוא מאריך באמירת התיבה.

80. הרבי היה מחזיק את הסידור בידיו, וגם כאשר התקינו מדף עץ שיוכל להניח עליו את הסידור - היה מניח ידו על המדף והסידור נתון בב' ידיו. לימים עקב כך, הכין לו נכדו מוה"ר ר' שמעון אלתר ז"ל מחזור מחולק לתפילות שלא יכביד עליו הסידור.

81. ר' הרש לייב גרינשטיין שניצב סמוך לרבי בעת התפילה ליד המחיצה, סיפר כי בתפילת 'נשמת' לאחר 'ועני ואביון מגוזלו' היה מתנשא קולו של הרבי כשהוא קורא 'מי ידמה לך ומי ישוה לך', ולא היה אומר את התיבות 'שועת עניים אתה תשמע צעקת הדל תקשיב ותושיע. כמו"כ היה אומר 'וה' הנה לא ינום ולא ישן' כנוסח סידור הרב, ולא אמר 'וה' ער'. בבואו ארצה לאחר המלחמה בשנת תש"ז השתתף בעריכת הסדר והאזין בדחילו לכל תיבה היוצאת מפי הרבי, ובאותו שנה באמירת 'נשמת' אמר הרבי "וה' אלקים אמת הנה לא ינום" וכו', כנוסח סידור הספרדים.

כל בגדיו רטובים מהזיעה שהגיר בתפילתו, ואף בימות החורף. לא פעם בעת שהרבי יצא מהתפילה ושתי שורות של בחורים נדחקו משני צידיו, נפלו בחורים מהשורה ונשמטו על ר' מאיר רבינ'ס שהלך אחרי הרבי וחשו כאילו נפלו לנהר מים (=געפאלן אין א טייך וואסער אריין). גם לי אירע פעם אשר בעת שנדחקתי בתפילה מאחורי הרבי, נשמטתי לצד ארון הקודש על מקום עומדו של ר' מאיר רבינ'ס, וחשתי שהוא רטוב עד לשד עצמותיו.

ה'לב שמחה' זי"ע קבע מקום לתפילתו משמאל הבימה, לצד המדרגות העולות לבימה, שם שפך שיחו ביקוד אש. ה'בית ישראל' זי"ע בתפילתו הסתובב בוער כשלהבת בינות לחסידים ולא היה לו מקום מסויים, אולם בעת קריאת התורה היה על פי רוב עולה לבימה וניצב לצד הבעל קורא.

הגה"ק רבי יעקב מאיר בידרמן זצ"ל

שאר אחיו וגיסיו של הרבי, בני וחתני ה'שפת אמת', בבואם לגור לא ניגשו למזרח, אלא ניצבו בפשטות בינות למתפללים. רבי יעקב מאיר בידרמן גיסו וחותנו של הרבי, היה עומד בעת התפילה סמוך לעמוד הימני האחורי של ביהמ"ד, והעומדים סביב השגיחו שלא ידחקו אותו. גם נוספים מחשובי העדה מצאו לעצמם מקום לצד העמודים. הרב מבנדין רבי הערש העניך בשנותיו האחרונות בהם נחלש היה יושב בתפילה בשולחן הטיש.

רבי יעקב מאיר וכן רבי מנדלי מפאביאניץ התפללו כמעט ללא ניע וללא הרמת קול, רק ניצבו על מכונם באיפוק רב, כדרך תפילתו של רבי משה בצלאל. לעומתם זכורני דרך תפילתו של רבי נחמיה'לי, שהיתה יוצאת דופן בגור. באיזו התלהבות ו'ברען' היה מתפלל, כאשר מדי פעם בהשתפך נפשו בוקעים ממנו קולות נרגשים, והוא מוחה כף אל כף בהתלהבות כשפניו מאירות (=האט געפלעגט מאכן געוואלדן). מקום תפילתו היה לא הרחק מהבימה.

הגה"ק רבי נחמיה'לי זצ"ל

הגה"ק רבי מנדל מפאביאניץ זצ"ל

בקריאת התורה

לאחר סיום ההפסקה, ניגש הרבי לארון הקודש להוצאת ספר התורה, כמנהגו הקבוע בכל עת שקראו בתורה.

הבעל קורא דגור היה ר' יוסל גרונמ'ס - למשפחת צאַלקָא, מיקירי מתפללי ביהמ"ד, תלמיד חכם ואיש ספר, שהיה קורא מילה במילה, בנעימה וקול רם[82]. אביו ר' שמואל גרונם היה בעל קורא בימי השפת אמת וכן בעל תפילה בשבתות השנה[83]. ר' יוסל גרונמ'ס, לבד מהיותו בעל קורא, היה בנוסף גם מקריא בעצמו את העליות.

כן היה ר' יוסל גרונמ'ס בעל תפילה קבוע בשבתות רבות בימות השנה, ושימש כראש המקהלה בביהמ"ד. לבד מה'קאפעלע' - מקהלת בעלי המנגנים שהגיעו לגור בימים טובים, היתה מקהלה קבועה עליה נמנו קבוצה ממתפללי ביהמ"ד מתושבי גור, והם שוררו בשבתות השנה. ביניהם נמנו ר' שכנא וקסמן ודודי ר' יקותיאל בנט, ובראשם ניצב ר' יוסל גרונמ'ס.

---

82. ר' חיים ברוך שטרנשוס ז"ל שהיה לימים הבעל קורא בבית החסידים הקישון בתל אביב, היה קורא בניגון והטעמה כפי ששמע מר' יוסל גרונמ'ס.

83. בספר 'אביר הרועים' לתולדות בעל ה'אבני נזר' זי"ע מזכירו: "הרב החסיד ר' גרונם מגור המפורסם לשבח והיה כל ימיו בעל קורא אצל השפת אמת זצ"ל", ובהמשך מרבה בשבחו עד כמה כיבדו ה'אבני נזר' זי"ע (ח"ב אות רצ"א). כן מוזכר בקונטרס לזכרו של הבעל מוסף ר' ישראל משה אקשטיין. ר' גרונם היה בנו של ר' הרש מרדכי צאלקא וחתנו של ר' יעקב פומרנץ מגור, נפטר ביום כ"ז בתמוז תר"ס בגור.

קודמו של ר' יוסל גרונמ'ס, היה הבעל קורא ר' ישראל משה רוזנטל מראשי הקהל.[84] לפניו קרא כאמור ר' שמואל גרונם אביו של יוסל גרונמ'ס. מסופר, כי בהגיע לגור בימים טובים ר' ישראל מאיר הכהן מביאלא צעיר חתניו של החידושי הרי"ם, שימש כבעל קורא, והיה קורא בטוב טעם ובחן[85].

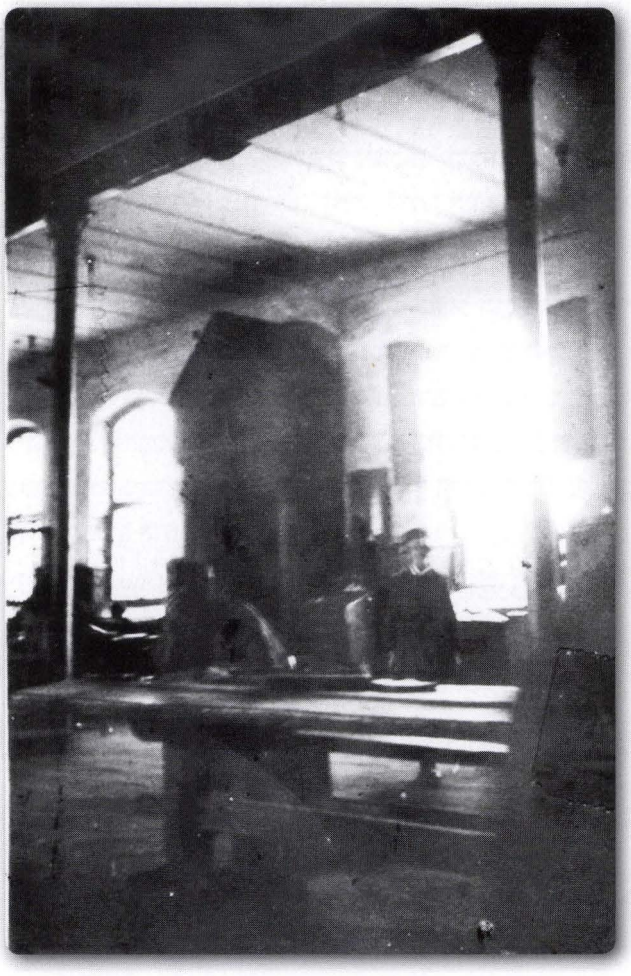

תצלום נדיר ויחודי בו נראה היכל ביהמ"ד בשנת תרצ"ה
נראים בין היתר: ארון הקודש, עמוד התפילה של החזן ומקומו של הרבי בסמוך לחלון, מדרגות הבימה הצמודות לעמוד ומשקופי העץ על קירות ביהמ"ד

בקריאת התורה עמד הרבי קרוב למקומו הקבוע בו התפלל, כאשר פניו כלפי הבימה ולא אחז בידיו חומש. בשנות ה'תר"ץ כאשר נחלשה שמיעתו, היה עולה לבימה וניצב מימין הספר תורה בכל שעת קריאת התורה. כאשר עלה הרבי לתורה הרכיב משקפיים, ולפני הברכה לא ראינו שנישק את הציציות בפיו. פרחי החסידים שהשתוקקו לראות את הרבי בעת הברכה, היו מטפסים על הבימה מסביב. אירע ומפאת הדוחק נפל בחור מהבימה ונחבט ארצה, והיה צורך לקחתו מיידית לווארשא לטיפול רפואי דחוף.

84. ר' ישראל משה נולד בגור ביום כ"ז כסלו תר"א לאביו ר' צבי ואמו שרה מאטיל, והיה חתנו של ר' ניסן נוסבוים.

85. פרטים אלו רשמנו ממקורות נוספים.

בעת קריאת התורה היה ניצב על הבימה משמאל הספר תורה ר' יעקב בנימין שפירא, שהיה מאנשי ביתו של הרבי ואחד מהדמויות המעניינות בגור שהותירו חותמם על באי בית המדרש[86]. כאשר נערכו שמחות אויפריפן לחתנים שהגיעו לגור, היה ר' יעקב בנימין חופן בכיסיו 'קאַלעכיקע ניסעלעך' - אגוזי לוז, ולאחר שעלו לתורה, כאשר פרצו הקהל בשירה, היה משליכם לעברם בששון. כאשר נישאו צאצאי הרבי ובני המשפחה, היו מלבד זאת משליכים גם הנשים מכיוון חדר ה'שלום שטוב', וכפי הנהוג כיום בכל שמחת אויפריפן.

משמאל הבימה היו מדרגות נמוכות לעלות, וכאשר הרבי נקרא לספר תורה היה מגיע במרוצה ועולה במהירות, ואילו מימין היו מדרגות גבוהות לרדת, ובירידתו היה יורד בניחותא מדרגה אחר מדרגה.

על הבימה עמד באורח קבע בכל שעת התפילה ר' אייזיק שפירא, שנקרא בגור 'אייזיק ישראל-יוסל'ס' על שם חותנו החסיד ר' ישראל יוסל ברודר נכד ה'חידושי הרי"ם' זי"ע. ר' אייזיק היה דמות מעניינת ומפורסמת, וממקומו במרומי הבימה היה תדיר נותן ליבו ומשגיח שלא ידברו כלל בכל עת התפילה, וכן היה מעורר את הקהל לעניית אמן, כאשר הוא מכריז בקול: "אמן, אמן, ברוך הוא וברוך שמו, אמן", עד שנקרא בפי הבריות 'אייזיק ברוך הוא וברוך שמו'.

ר' אייזיק זכה לארבעה בנים מופלגים משכמם ומעלה: ר' חיים לייב, ר' משה, ר' שמואל זנוויל ור' פינטשע. 'כלים' מפוארים שעוד יורחב להלן אודותיהם.

הקריאה בבית שני

חתנים רבים היו באים לגור לעלות לתורה בשבת שקודם נישואיהם - שבת האויפריפן - במחיצת הרבי. בדרך כלל היו החתנים באים לבדם, ללא איש מבני משפחתם ופעמים בודדות התלווה אליהם אביהם.

במשך שבתות השנה היו בביהמ"ד 'חיובים' רבים, וכן כמה וכמה חתנים ומחותנים, ומכיון שבגור לא היו עורכים הוספות על כן ערכו כל שבת מנין נוסף לקריאת התורה בחדר ה'שלום שטוב', שם עמד בקביעות ארון קודש עם ספר תורה. מנין זה היה נקרא 'בית שני' ושם שימש בקביעות כבעל קורא ר' חיים ברוך שטרנשוס. כאשר הגיעו לשבת יותר משתה חתנים, היו עורכים גורל מי יזכה לעלות לתורה אצל הרבי והשאר היו עולים לתורה במנין השני[87].

---

86. ר' יעקב בנימין היה גם הממונה להכריז מי המכובדים בהקפות בשמחת תורה.

87. במנין זה היה משתתף בקביעות ר' מאיר רבינ'ס בנו הבכור של הרבי.

לא זכורני אף פעם שערכו בגור הוספה, מלבד פעם אחת יוצאת דופן ויחידה במינה שהרבי נתן הסכמתו לערוך הוספה, וזאת משום מעשה שהיה. היה גביר נכבד שהגיע לגור לשבת אויפריפין ועלה בגורל בנו לעלות לתורה ב'בית שני'. התלונן הלה אצל הרבי כי הגיע עם בנו החתן על מנת שיעלה לתורה אצל הרבי, ניסה הרבי להניח את דעתו ואמר: דארט איז אויך ביי מיר [=שם גם נחשב כמו אצלי], אולם לא נחה דעתו, ועל כן באותה שבת באופן יוצא מן הכלל הורה הרבי שיערכו הוספה[88].

את קריאת התורה ב'בית שני' היו מסיימים כאשר בביהמ"ד עוד אחזו לפני 'שישי', והציבור השב מהמנין השני הספיקו לשמוע את ברכות התורה מפי הרבי בעת עלייתו לתורה. מתפללי ביהמ"ד היו מקבלים עליה אחת לתקופה, לפי תור.

בקידושא רבא

לאחר תפילת מוסף היה הרבי עורך בחדר ה'שלום שטוב' קידושא רבא עבור החתנים שעלו לתורה בשבת זו. לקידוש זה היו נכנסים רק החתנים בלבד, וכאשר הגיע גם אביהם לגור, היה אף הוא נכנס. את הקידוש היה הרבי עורך כאשר הוא עדיין מעוטף בטליתו. ר' איטשע רבינ'ס עמד בפתח החדר, והודיע שיכנסו "נאר דער טאטע מיטן חתן" [=רק האבא והחתן] ואף לאחים ולגיסים לא ניתנה הרשות להיכנס, אולם בלהט נעורים מצאתי דרך והשתתפתי שם בקביעות ור' איטשע שם עינו עלי לטובה והניח לי להיכנס.

בעת עריכת הקידוש לא היה הרבי ממלא את הגביע על גדותיו, אלא הותיר מעט לחשוש לשיטת הפוסקים ש'עיטור' הנצרך לכוס של ברכה, היינו ששולי הדופן הפנימית יעטרו סביב את היין[89].

---

88. אחד מהחתנים באותה שבת היה ר' אלעזר הנדלס ז"ל.

89. בגמ' ברכות פרק שלושה שאכלו (נ"א.) נאמר כי עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה, ואחד מהם הוא 'עיטור'. בשו"ע או"ח סי' קפ"ג מביאים המג"א והט"ז שישנם הסבורים ש'עיטור' הכוונה לעטר את היין בדפנות הכוס, דהיינו שלא ימלא את הכוס על גדותיו, וכך יעטרוהו שוליו סביב, אך להלכה קיי"ל כר' יוחנן דלא בעינן עיטור. אמנם, כך נהג רק בקידוש, אולם בהבדלה מובא בסי' רצ"ו שיש למלאות הכוס על גדותיו שישפך ממנו לסימן ברכה בתחילת השבוע.

וסיפר המשב"ק ר' אברהם רוזנווסר ז"ל ששימש את הרבי בערוב ימיו, כי כאשר מזג לרבי גביע לקידוש וביקש למלאותו עד גדותיו, אמר לו הרבי: גענוג, ס'איז נישט הבדלה [=מספיק, אין זה הבדלה]. לעומת זה כאשר מילא לרבי כלי לנטילת ידיים, הורה לו הרבי למלאות את הכלי על גדותיו, תוך כדי שהוא מזכיר את דברי רב חסדא המובאים במס' שבת ס"ב ע"ב: אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא.

הרבי חילק לנוכחים עוגת לעקעך מהמגש וכוס יין, ובסיום הקידוש בירך הרבי ברכה אחרונה ונפנה מעט לאחוריו, ומיד הושיטו כולם ידיהם לחטוף שיריים מהנותר במגש. פעם בימי ילדותי הושטתי אף אני את ידי לחטוף, ואז תפס הרבי בידי במקום הדופק ונענעה באומרו לי: האסט דאך שוין גיהאט [=הרי כבר הגיעך]. הדברים עשו רושם עמוק בלבי, ומאז הרחקתי ידי מחטיפת שיריים, מה שלא הגיעני. לאחר שבירך היה הרבי קם ומגלגל במהירות את הטלית בשתי ידיו, ולא היה מקפלה כלל.

לאחר הקידושא רבא, היו באים ילדי המשפחה דרך חדר המדרגות לחדר הספרים של הרבי לקבל מידו הקדושה פירות. היות והרביתי בילדותי להתרועע בצוותא עם נכדי הרבי, עמדתי ביניהם, והרבי נתן גם לי. הילדים היו עומדים עם שני ידיהם מוכנים לקבל והרבי היה מטיל לתוכם[90].

כאשר היה הרבי יוצא בשבתות מחצר ביהמ"ד, אם לשבע ברכות ואם לשמחות אחרות, ראינו לפעמים כי הוא מטלטל בידיו וסמך על כך שיש עירוב. היתה תקופה שרבו המערערים על היתר טלטול באמצעות העירוב, אולם הרבי אמר: הרב דמתא הרי פסק שהערוב כשר ואם כן אפשר לטלטל[91].

לעת רעוא דרעוין

בתפילת המנחה היו מנורות ביהמ"ד כבויים, ומפאת החשכה שהחלה לשרור, נערכה קריאת התורה על גבי שולחן שהועמד משמאל ארון הקודש מול החלון. לאחר קריאת התורה, כאשר הרבי המתין ליד ארון הקודש על מנת להכניס את ספר התורה למקומו ועמד כלפי הציבור, הבחינו כי הרבי ממתין בדומיה ואינו אומר את המזמור 'הללוי-ה אודה'.

בשעת התפילה היה הרבי עומד ופניו מוטות לצד עמוד החזן, לא יצא ממקומו ולא הסב את פניו. והנה בעת אמירת תפילת 'ובא לציון' היה הרבי מסובב באחת את פניו דרך ימינו לבחורים שהקיפוהו, וקורא לעברם בדחילו: והכן - לבבם - א - לי - ך, כשהוא סוקר את העומדים מאחוריו אחד אחד במבט רווי בקשה (=א נעם אדורך יעדער איינער),

---

90. חלוקת הפירות ביום השבת נקראה בפולין 'שבת הויבֶּס'. מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל מוסיף בזכרונותיו כי במקום זה היתה דלת כפולה, כיון שלאחר הדלת החיצונית אליה נכנסו מחדר המדרגות, עמד מימין ארון ספרים באורך כחצי מטר ששימש כקיר, ואחריו היתה דלת נוספת, ובין הנכדים היתה תורנות לפתוח את הדלתות לאחר הקידושא רבא בעת שהגיעו הצאצאים לקבל פירות.

91. כפי שנשמע מפי קדשו של הבית ישראל (הדברים מובאים להלן) וכן מפ"ק של הפני מנחם, היה הרבי האמרי אמת נמנע מלטלטל וטעמו עמו, בכדי שלא לשכוח מקדושת השבת, אולם מפעם לפעם היה מטלטל טלטול דרבנן להראות שניתן לסמוך על העירוב - מפי ר' אברהם מרדכי סגל הי"ו.

ובתיבת 'אליך' היה משיב את פניו לכותל. מראה מרטיט זה חזר על עצמו פעמים רבות כאשר הרבי התפלל עם הציבור בהיכל ביהמ"ד, אם במנחה בשבת, אם במעריב במוצאי שבת, ואם בשחרית בראשי חדשים.

בשנים כתיקונם בהם נערך השולחן בסעודה שלישית, היה הרבי לאחר הטיש מתפלל מעריב בביהמ"ד. כאשר היה ציבור חסידים גדול ורבתה המהומה, היה הרבי בסיום סעודה שלישית הופך פניו ומתפלל מעריב במקום הטיש, ולא יוצא למקומו הרגיל.

לאחר התפילה היה הרבי עורך הבדלה על הכוס בביהמ"ד, כשהוא עומד סמוך לשולחן הטיש ומסיר את המפה ממקום הכוס. על השולחן היו מונחים עבור ה'בשמים' עלי הדסים שהיו מוכנסים בתוך קליעת עלי לולב (כעין 'קוישעלע' ארוך של ארבעה מינים). המשמש ר' שמחה ורשביאק ניצב על השולחן כשהוא אוחז בידו את הנר, ובעת ברכת 'בורא מאורי האש' הביט הרבי משני צידי ידיו מרחוק[92].

על השולחן עמדו בקבוקים מלאים יין, ומשיירי כוס הבדלה היה הרבי מוזג טיפה לכל בקבוק וכך שתו כולם משיירי הכוס. בעת שירת המבדיל, היה הרבי טופח באצבעותיו בחדוותא על שאריות יין ההבדלה שנותרו על השולחן, והיה זה מחזה שלא ישכח.

92. יצויין כי גם לאחר הדלקת המנורות היה עדיין האור בביהמ"ד קלוש יחסית, וגם ממרחק היה בכדי שיאותו לאורו, ולא אור יום כפי התאורה שיש כיום.

פרק חמישי

בשולחן הטהור

טרם ניגש אל השלחן אשר לפני ה', שומה עלינו להקדים מילים ספורות אודות שגב מעמד זה, ועד כמה השפיע עמוקות על נפשות החסידים.

מבין המעמדים הנעלים אשר הותירו רושם כביר בלב החסידים, היה מעמד עריכת השולחן הטהור אשר לפני ה'. האוירה היתה מרוממת ביותר, סביב השולחן הסבו גדולי העדה ותלמידי חכמים מופלגים, ובסמוך הצטופפו בדוחק רב בחורים ואברכים בני תשחורת בהשתוקקות עזה לזכות לראות את פני הרבי.

לעת אמירת התורה מפי הרבי גבר הדוחק וההשתוקקות לזכות לשמוע מדברות קדשו, אשר כלהבות אש בערו בליבותיהם של ישראל. הדוחק היה נורא, אך ההשתוקקות גברה על הרגשת הדוחק. כאשר העיר אחד מגדולי העדה באזני הרבי כי זהו בגדר סכנת נפשות, השיב הרבי: איי, תקנת נפשות!

מכונות כתיבה וצילום לא היו נפוצים בימים ההם. לאחר הטיש היו מצטופפים קבוצות קבוצות בכדי לחזור על השמועס, ובשובם לעריהם יכלו להשמיע לבני החבורה דברי אלקים חיים ששמעו בגור מפי הרבי. היו כותבים את השמועס ומעתיקים זה מזה, והיה זה 'עסק' בפני עצמו.

היו שהחזיקו את עצמם ועברו את כל תלאות חייהם עם דיבור אחד שזכו לשמוע. החסיד ר' משה יוסל חרש היה חוזר כל ימיו בתשוקה על אמרה אחת ששמע: גמרא - גומרא - עס ברענט אויס אלעס דאס נישט גוט פון הארץ [גמרא מלשון גומרא=גחלים, מבערת כל רע השוכן במעמקי הלב].

מסופר כי אחד החסידים שהגיע ממרחק נדחק והצטופף בכדי לזכות ולראות בפני הקודש, אולם במשך כל העת לא עלה בידו לראות את פני הרבי. במוצאי החג התנחם בליבו שלכל הפחות עלה בידו לראות את קצוות השטריימל של הרבי.

השולחן אשר לפני ה'

הרבי היה עורך את שולחנו בבית המדרש בכל שבת שלוש פעמים בכל הג' סעודות. בגור כל הטישן הן בשבתות וימים טובים, והן בהושענא רבא וכדו' היו בנטילת ידים וסעודה שלמה. טרם היה מושג של 'פירות-טיש', גם לא בימים טובים לעת המנחה. הטישן בסעודות השבת ארכו בקביעות כשעה ורבע.

עריכת השולחן שלוש פעמים בכל שבת, היתה תדיר בקביעות חוק ולא יעבור. כפי שיובא להלן, גם בשבת ערב פסח שהשעה היתה דחוקה והיה צורך לאחר עריכת השולחן לנקות את פירורי החמץ, לא התבטל הטיש והוא נערך ב'די ערשטע שטוב' - חדר ההמתנה. כמו כן בשבת ערב תשעה באב נערך הטיש בעוד היום גדול. משלהי שנת תרצ"ד כאשר נחלש הרבי, בוטלו השולחנות בליל שבת וסעודה שלישית ונותר רק הטיש של סעודת היום.

לימים אמר לי ה'פני מנחם' זי"ע, כי היתה לו תועלת גדולה מכך, כיון שבאותם שנים בהיותו ילד רך עדיין לא היה נכנס לטיש, ועל כן לא זכה לסעוד עם אביו הרבי בסעודת שבת. אולם מיום שבוטלו הטישן היה סמוך ונראה לרבי בכל הסעודות ולראות בעין בוחנת כל הליכותיו.

יושבי השולחן

בכותל מזרח של ביהמ"ד היו כנזכר ששה חלונות, שלושה מימין ארון הקודש ושלושה משמאל. מקום עומדו של הרבי בתפילה היה מימין לחזן בסמוך לחלון שליד ארון הקודש,

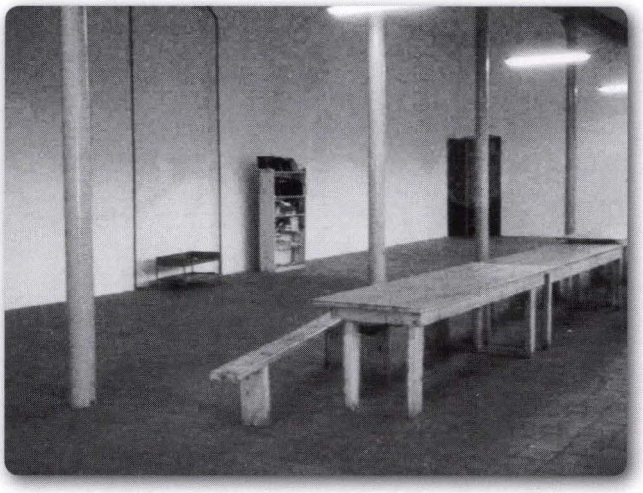

במקום זה, מדלת היציאה מחדר הרבי ועד היכן שניצב עמוד הספרים נערך השולה"ט

ואילו שולחן הטיש היה ניצב מהפינה הימנית של ביהמ"ד, לצד הדלת בה היה יוצא הרבי מחדרו לעריכת השולחן, ונמשך עד בקירוב למקום עומדו של הרבי בתפילה. כך שהטיש נמשך לאורך שני החלונות הימניים. בשנות ה'תר"ץ המאוחרות, הוארך מעט שולחן הטיש ממקום סיום החלון השני ועד תחילת החלון השלישי, סמוך ממש למקומו של הרבי בתפילה[93].

סביב השולחן לאורכו ומצידיו, כובדו לשבת כשבעים איש מחשובי העדה (=טיש זיצער'ס), כמו רבנים, מורי הוראה, חסידים ובני המשפחה. היות וסביב השולחן לא היה מספיק מקום עבור כל הקרואים, על כן העמידו מימין לטיש, בקרן דרומית-מזרחית של ביהמ"ד, ספסל פינתי משולש רחב שמילא את הפינה, ואלו שלא נותרו להם מקומות, היו עומדים על ספסל זה ואוחזים את הצלחות בידיהם. על הספסל עמדו כמה שורות זה לפנים מזה, בשורה החיצונית יכלו לעמוד כארבעה אנשים, ואילו בשורות הפנימיות שהיו יותר צרות, עמדו שנים שלושה. כפי שנזכר, ר' איטשע בנו של הרבי היה ממונה על סדרי השולחן וכיבוד הרבנים וחשובי החסידים לשבת בשולחן הטיש.

בשעת עריכת השולחן היה דוחק עצום ברחבי ביהמ"ד, ובכדי שלא יפלו על הטיש נבנה סביב השולחן ה'ברעט' - גדר איתנה מקרשים בגובה הכתפיים, הן מלפנים לאורך השולחן והן מצד שמאל (=ארום געגראָדזשעט) עליה נסמכו העומדים בשורות. מלפנים ניצבה השורה העיקרית ואילו מצד שמאל - השורה הקטנה (=די קליינע שורה). מימין לברעט בסמוך לקיר נקבעה דלת נמוכה להיכנס לשטח הטיש, וכן משמאל היכן שהיתה השורה הקטנה היתה דלת, דרכה יצא הרבי הישר למקומו בתפילה.

מקום ישיבתו של הרבי בעריכת השולחן היה בתווך בין שני החלונות הימניים של ביהמ"ד, והיה יושב על ספסל אחד עם שאר יושבי השולחן. בשבתות השנה ישב הראשון

93. פרט זה מסר מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל.

מימין לרבי בנו הבכור ר' מאיר, השני ר' איטשע ואחריהם ר' איטשע פישל היינה, ואילו משמאל הרבי ישב ראשון רבי משה בצלאל, השני בנו ר' איטשע מאיר ואחריהם ר' שלמה יוסקוביץ. כאשר הגיע רבי יעקב מאיר בידרמן היה יושב לאחר רבי משה בצלאל.

ר' מאיר רבינ'ס התגורר בווארשא אולם בכל שבת היה בגור ולא החסיר כל הזדמנות להיות סמוך לרבי ותדיר נראה במחיצתו. כמו כן ר' שלמה יוסקוביץ שהתגורר בווארשא היה מגיע בדרך כלל בכל שבת לגור. ר' איטשע מאיר לוין בהיותו יוצא ובא אצל הרבי בענייני הכלל והפרט היה מגיע לגור פעמים רבות בימות החול, ועל כן לא יכל להגיע בקביעות בשבתות ועפ"י רוב נותר בווארשא.

סדר זה היה בימות השנה אולם בימים טובים ובפרט בחג השבועות כאשר נכחו כל אחיי וגיסיי הרבי השתנה סדר ישיבת השולחן וכפי שיובא להלן בחג השבועות.

מול מקומו של הרבי היה מקומם הקבוע של בניו רבוה"ק ה'בית ישראל' וה'לב שמחה', הבית ישראל מימין והלב שמחה משמאל, ומשני צידיהם היו דפנות קטנות בולטות מהספסל, כדי שלא ידחקו על ידי היושבים לצידיהם. סיפרו כי בשנות ה'תר"ץ

ה'בית ישראל' וה'לב שמחה' לצידו של אביהם הרבי ה'אמרי אמת'

ה'פני מנחם' לצד אביו הרבי
נראים עוד רבי יצחק מאיר אלתר ובנו רבי בנימין

המאוחרות כאשר הותקנו שינויים בסדרי הטיש מפאת חולשתו של הרבי, דאג ר' מאיר רבינ'ס שיתקינו שני קרשים בצורה דומה משני צידי הרבי.

כאשר הרבי שלח כוס יין לעומדים ב'שורה' היו בניו הבית ישראל והלב שמחה מעבירים את הכוס למקבל. בנוסף היה נהוג להכניס לשולחן מגש עם פירות שלמים, וכאשר הניחו את המגש לפני הרבי היו הם נוטלים פרי אחר פרי ומשילים את קליפתם בסכין בזריזות מפליאה.

הבית ישראל היה מגיע לגור בקביעות אחת לשבוע, פעם לשבת ופעם ביום ראשון. הלב שמחה הגיע לשבת עפ"י רוב פעם בשבועיים, ולפעמים אף היה מגיע ברציפות כמה שבתות בזו אחר זו.

נכדי הרבי הנשואים ישבו בשולחן הרבי בתורנות אחת לארבע שבועות, אולם הנכדים שטרם נישאו לא היה להם מקום מיוחד, ועמדו על פי רוב ב'שורה' לצד שאר החסידים.

ספסל הטיש עליו ישבו הרבי והמסובים היה רחב וצמוד לקיר ומאחורי יושבי השולחן היו ניצבים על הספסל החתנים. היתה אף שבת שבה הגיעו לרבי כשנים עשר חתנים ועמדו

ששה מכל צד, אולם מאחורי הרבי ורבי משה בצלאל לא עמדו כלל, אלא התרחקו לצדדים[94].

הגה"ח רבי שמאי גינזבורג זצ"ל בימי חורפו

העומדים בשורה

המקומות ב'שורה' סמוך לשולחן הרבי, נשמרו כבר בימי חמישי ושישי על ידי עמידה במקום שעה קצרה ל'קניית שביתה'. זכורני את בואו של ר' שמאי גינזבורג בבחרותו רגלית מעירו לוקוב הרחוקה, הוא היה כולו מכוסה אבק (=קאָזש) מטלטולי הדרכים, אולם דבר ראשון ניגש לשורה 'לקנות שביתה' זמן מה ולשמור על חזקתו.

תשס"א בגור - בהמחשה חיה כיצד היו פרחי החסידים מטפסים על העמודים

משמאל שולחן הטיש מצד צפון היתה ה'קליינע שורה' ושם יכלו לעמוד ביתר קלות. בנוסף היו בביהמ"ד שמונה עמודים שחורים עשויים מברזל עליהם נתמכה תקרת בית המדרש, שנקראו בשפת המדינה 'סליפן', או באידיש 'קלעצער', עליהם נתלו פרחי החסידים לראות את הרבי. על כל עמוד יכלו לעמוד כמה וכמה בחורים, שהיו קשורים בחבלים זה לצד זה וזה מתחת זה כאשר ראשו של אחד תחת ראשו של משנהו[95]. המקומות על העמודים היו שמורים כבר זמן רב לפני החגים ומי שהקדים תפס הכי למעלה, כן היו מקומות שהיתה עליהם 'חזקה' קבועה.

---

94. מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל מסר, כי הספסל הרחב עליו ישב הרבי בטיש היה ניתן להרמה. כאשר נכנס הרבי לעריכת השולחן נעמדו כל היושבים וקיפלו את הספסל, וכך יכל הרבי להגיע עד למקומו.

95. כיום שהעמודים נצבעו לא ניתן לטפס עליהם מבלי להחליק, אולם לפני המלחמה היה ניתן להיאחז בהם.

מעל הארון קודש גידרו סביב על מנת שבחורים לא יטפסו שם ברוב להטם על מנת להטיב לראות את הרבי בטיש.

ה'שורה שטייער'ס' - עומדי השורה היו לובשים בעת הטיש בגדים בלואים ומטולאים שלא היו ראויים לשימוש על מנת שלא לקלקל את בגדיהם. בגדים אלו לרוב לא היו מתכבסים והיו צוררים את הבגדים ל'נסיעה הבאה'. על כן כאשר נשתנו סדרי הטיש בשלהי תרצ"ד, אחת התקנות החדשות היתה לבל ישתמשו יותר בבגדים אלו אלא רק במלבושים הרגילים.

דבר נוסף ששינו אז כדי להקל את המחנק היה ביטול השורה הקבועה, והחלו לערוך 'שורות מסתובבות' דהיינו שכולם עברו לנגד הרבי בזה אחר זה ויצאו מהשורה, כפי שהגה הבחור שמואל זגערזשער (ביאלסטוצקי). לשם כך מילאו את כל השטח הסמוך לטיש בשולחנות, והשאירו רק מעבר צר כדי שורה אחת. החסידים היו עומדים בתור שנמשך מחצר ביהמ"ד לתוכו, עד שהגיעו לטיש ועברו מול הרבי ויצאו מביהמ"ד. בנוסף העמידו סדרנים להשגיח על התור על מנת שלא ידלגו מעל השולחנות.

כך היה הסדר בשבת הסמוכה לר"ה, בר"ה וביום כיפור, אולם בהגיע סוכות הוחזרו בחזרה השורות הרגילות, כיון שהדבר גרם לרבי סחרחורת (=האט געשווינדלט אין די אויגן) והוא חש שלא בטוב כאשר כולם נדחקו לפניו בזה אחר זה ונהיתה מהומה.

בווין תתקטר

את החלות עבור שולחן הרבי היה אופה אבי ר' יעקב יואל. לשם כך היה אופה בליל שישי שלוש חלות גדולות ביותר לשלוש סעודות, חלה אחת עבור כל סעודה.

החלה שנאפתה עבור סעודת הלילה היתה עשויה 'גלאטיק' [=חלקה, עשויה מגוש אחד כמו ככר לחם ולא קלועה] ומסביב 'פלעכטאלע' [=קליעה דקה, לייצב את גוש הבצק באפיה], ואילו החלות של סעודת היום וסעודה שלישית היו קלועות כמו חלות רגילות אלא שהקליעה היתה משש רצועות ולא מארבע, כנאמר בזמירות "בווין תתקטר", וכך בשתי חלות ישנם י"ב חלות. במועדי חודש תשרי, החל מראש השנה ועד לאחר סוכות היתה חלה עגולה כרוכה כנהוג היום, ונקראה 'א פויגל'.

את החלות הנחנו בסל גדול מימדים שהיה ברשותינו במיוחד לשם כך, ובכל יום שישי נשאנו אותו אני ואחיי מהמאפיה לבית המדרש.

פעם בילדותי בעת שמיהרנו עם החלות, רץ אחרינו בחור צעיר בבקשה שנניח לו להצטרף לנשיאת הסל כשהוא מתחנן: לאז מיר אָנרירן [=הנח לי לכל הפחות לנגוע]. ילד

הייתי וחייכתי על משאלתו, קטן הייתי מכדי להבין את חשיבות הדבר בעיני חסיד הדבוק לרבי בכל נימי נפשו.

הכנת השולחן

את סעודות השבת עבור יושבי השולחן היתה מבשלת אלמנה מבוגרת מתושבי גור. האוכל היה מתבשל בסירים מוסדיים גדולים שהובאו סמוך לשעת הטיש לחדר ההמתנה, שם הועברו המנות לצלחות. את חלוקת המנות לצלחות בחדר ההמתנה, היה עורך סבי ר' חיים מאיר בנט בעל האכסניה, אשר מיהר לסיים את סעודתו וניצב הכן למלאכתו. הוא התאים לכך מכיון שהיה זריז במלאכתו, וכהרף עין היה מחלק מהסיר שבעים מנות בשני ידיו עבור כל יושבי השולחן.

לאחר מכן היו מעבירים דרך הדלת את המנות לשלום שטוב ומשם לביהמ"ד הישר לשולחן. בפתח ה'שלום שטוב' הפונה לביהמ"ד היו שתי דלתות זו לפנים מזו, את הדלת הראשונה פתחו, ואילו את הדלת השניה היו מקפלים לשנים. דלת זו היתה עשויה משני חלקים, כאשר החלק העליון ניתן לקיפול. שם בכניסה, עמד על משמרתו המשמש ר' שמחה ורשביאק, והעביר את המנות לשולחן הטיש, כאשר כל יושבי השולחן מעבירים את הצלחות מאחד לשני עד שקיבלו כולם.

המנות הועברו מאחד לשני במהירות הבזק, עד שהעומד מהצד בקושי הבחין במאומה, וראה בעיקר צלחות העושות דרכם במרוצה מצד לצד (=ס'האט זיך געפלויגן). ביד אחת היו מקבלים צלחת אחת וביד השניה מעבירים את הקודמת, וכך תוך זמן קצר ביותר הסתיימה החלוקה[96]. ממקומי במרומי העמוד כמו ראיתי בחוש את עבודת הכהנים בשחיטת קרבן פסח המובאת בפרק 'תמיד נשחט': "הכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם בזיכי כסף ובזיכי זהב וכו' ומקבל את המלא ומחזיר את הריקן".

בשולחן ליל שבת

בליל שבת נערך השולחן בקביעות בשעה תשע. בימות החורף היה זמן הדלקת הנרות בערב שבת כבר בשעה שלוש ורבע, ומעת סיום תפילת מעריב ועד הטיש נותרו כמה

96. מובא לקמן כי הרבי לא החל לאכול עד שכולם קיבלו את מנתם. כפי הנראה מסיבה זו נעשה הדבר במהירות, בכדי שלא לעכב את הרבי. ואגב זאת, באכילת המרק לא היה הרבי ממתין אלא אוכל מיד - הערת ר' אברהם מרדכי בר"ב אלתר הי"ו.

שעות, ואילו בימות הקיץ נותר פחות משעה. הזמן היה דחוק יותר ולחסידים בביתם לא היתה עת להאריך בסעודה[97].

לאחר התפילה, מיהרו החסידים לבתיהם ולאכסניות לאכול את סעודת השבת, על מנת להספיק להגיע לטיש מבעוד מועד. בעת הסעודה בבית לא היתה שהות לשיר את הזמירות כהלכה. אבי ר' יעקב יואל היה קורא את המילים ללא ניגון מיוחד, מה גם שלאחר מכן שוררו שוב את הזמירות בשולחן הרבי. היו חסידים שהחלו בסעודה ופסקו באמצע כדי ללכת לטיש, וסיימו אותה לאחר מכן, וכך הספיקו בניחותא, ואילו העומדים בשורה שתפסו מקומותיהם מיד לאחר התפילה - החלו את הסעודה רק לאחר סיום הטיש.

בליל שבת היה הרבי מקדש בביתו, נטל את ידיו ובצע את קצה החלה ולאחר מכן נכנס לביהמ"ד לעריכת השולחן, ואז הובאה החלה מחדרו לטיש[98].

כאשר נכנס הרבי לשולחן והתיישב במקומו היה סוקר את סביבותיו בעין בוחנת. תחילה היה סוקר את היושבים לימינו, לאחר מכן לשמאלו ולנגדו, ולאחר מכן שאר הקהל[99].

---

97. סביר להניח כי בימות הקיץ הארוכים התאחר הטיש קמעא, כיון שהדלקת נרות התאחרה עד שבע ורבע, ולא היה שייך לסיים את התפילה לפני שעה זו.

98. מוה"ר רבי יעקב מאיר אלתר שליט"א מוסיף, כי הרבי היה יורד מביתו כאשר בידו פרוסת החלה שבצע ובקבוק היין שעליו קידש.

99. מוה"ר ר' לייבל ב"ר שמעון אלתר ז"ל סיפר, שהרבי היה סוקר את החסידים על פי סדר קבוע שלא

אודות כך שמעתי מר' איטשע מאיר פיש, כי באחת השבתות בימי ה'שפת אמת', הצטנן בנו הרבי ה'אמרי אמת' וחש שלא בטוב, ועל כן לא היה נוכח בעת עריכת השולחן. לאחר הטיש נחפז לשאול: וועז דער רבי איז אריין געקומען צום טיש, וויא האט ער געקוקט צום ערשטנ'ס, צום רעכטס אדער צום לינקס [=כאשר הרבי נכנס לטיש להיכן הביט ראשונה, לימין או לשמאל], ויהי לפלא[100].

אלע האבן גיהאט?!

היה יהודי בגור בשם ר' מנדל גלבפיש, שהיה חתנו של ר' ישראל יוסל ברודר נכד ה'חידושי הרי"ם', הוא נקרא בגור 'מנדל ישראל-יוסל'ס'. יהודי פיקח, בעל בעמיו, מאנשי אמונו של ר' איטשע רבינ'ס, והיה כנזכר בעל מסעדה אשר אצלו אכלו בעלי אמצעים. ר' מנדל היה פעיל מאוד בטיש, היה יושב בקביעות בספסל שממול הרבי בסמוך למקום מושבם של הבית ישראל והלב שמחה. לאחר שהובאה החלה היה ר' מנדל פורס אותה עבור כל יושבי השולחן.

בעת שהביאו לפני הרבי את מנתו, היה הרבי מסיטה מעמו קמעא ופונה לשאול בקיצור לשון: "אלע גיהאט?" [=כולם קיבלו?]. ר' מנדל היה בוחן היטב סביב ומשיב לרבי: "יא, אלע האבן גיהאט", ורק אז הרבי נפנה לאכול.

אירע פעם שמנדל ישראל-יוסל'ס השיב לרבי: "אלע האבן שוין גיהאט", אולם הרבי לא הושיט ידו לצלחתו. הביטו היטב בכל היושבים סביב לשולחן וראו שלא נחסר אחד של קיבל, חזר ר' מנדל ואמר שוב לרבי שכולם קיבלו, אולם הרבי משים עצמו כאינו שומע.

החלו החסידים להביט הנה והנה ובדקו שוב ושוב, עד שמצאו כי על הספסל הרחב שעמד לצד שולחן הטיש עמד יהודי נמוך קומה (=א קליינע יודעלע) שהיה מוסתר על ידי העומדים לפניו, ולא היה ניתן כלל להבחין בו מן הצד, ובידו לא היתה צלחת. כאשר אך הגישו צלחת לאותו יהודי, קירב הרבי את מנתו והחל לאכול. היה זה נשגב מבינת אנוש כיצד הרבי הבחין בכך[101].

השתנה. תחילה לימינו ולשמאלו, ולאחר מכן את העומדים ב'שורה' מימין לשמאל שורה אחר שורה, לאחר מכן את העומדים על העמודים, ורק לאחר מכן החל לערוך את השולחן, כך שכל אחד ידע מראש אימתי יגיע המבט אליו והכינו עצמם לכך מבעוד מועד בלבבות פועמים.

100. ראה בספר ראש גולת אריאל ח"א עמ' ס"ד מה שסיפר ר' שמואל לוקובר כנ"ל, מימי חורפו של הרבי בהם התגורר בביאלא, ולא נוכח בשעת עריכת השולחן של השפת אמת.

101. לאחר מכן כאשר הוסיפו דלת בפינת ביהמ"ד עבור הרבי, מסתבר שכבר לא יכלו להציב שם את הספסל.

ר' מנדל ישראל-יוסל'ס הנזכר, היה גם מכריז מי העמיד יין בשולחן הטהור (=ווין שטעלן) וכן הכריז מי הם מקבלי היין משולחן הרבי (=האט גערופן ווין), מלאכה שעליה היה ממונה יחד עם ר' שמחה ורשביאק. ביום שביעי של פסח בשולחן היום לעת שירת 'ובכן ויושע', היו פוסקים מן השירה באמצע על מנת לחלק יין. כאשר שלח ר' מנדל יין למשוררים הכריז: נא דיר און זינג ווייטער [=קח ותשיר הלאה].

סעודת הלילה

למנת הדגים היו מבשלים דג מיוחד שנקרא 'העכט' שממנו הוגשו לשולחן פרוסות וקציצות. היה זה הדג הטוב והמשובח ביותר שהיה בנמצא.

בעת שהניחו לפני הרבי את צלחת הדג, היה מתרחש מעמד מרטיט ומעורר השתאות. הרבי משך את הצלחת בסמיכות אליו והתבונן ארוכות לתוך עינו של הדג, כשהוא מניד מדי פעם את ראשו קדימה. חרדת קודש ודומיה שררו באותם רגעים נעלים ביתר שאת.

לאחר מכן הרחיק ממנו את הצלחת והמתין כדרכו עד שכל יושבי השולחן יקבלו את מנתם. לאחר אכילתו היה הרבי מחלק שיריים מהראש ומהדג עבור יושבי השולחן ועבור העומדים ב'שורה'[102].

ידוע חידושו של הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע בהלכות ברירה, כי כאשר נופל זבוב או לכלוך למרק ניתן להגביה את הצלחת עם הכף, ולאחר מכן להוריד חזרה את הצלחת כאשר הזבוב או הלכלוך נשארים בכף. לא פעם ראינו בעת הטיש כיצד נוהג כך הרבי למעשה.

כנהוג בשולחנות הצדיקים מקדמת דנא, היו בגור אוכלים את הדגים והבשר בידים ללא שימוש במזלג. היה מורגל בפי חסידים ומטו ביה משמו של ה'חידושי הרי"ם', כי הנמנע מלאכול בידיו ממש מזלזל בנטילת ידים[103].

במנת הבשר היו מגישים לפני הרבי צלחת גדולה אשר ממנה חילק שיריים. בעת חלוקת השיריים היתה שעתם של אברכים שטרם זכו להיפקד בזרע של קיימא. בעת

---

102. ה'פני מנחם' זי"ע סיפר כי באכילת הדגים היה אביו הרבי אוכל תחילה את עיניו של הדג.

103. ראה שיח שרפי קודש ח"ד אות מ' ובהרחבה בליקוטי הרי"ם חלק ליקוטים עמ' ק"ל. סבינו היה מרבה לספר כי בהיות הרבי בועידה בחו"ל בה השתתפו כמה מרבני גרמניה, נערכה סעודה בהשתתפות הצדיקים והרבנים. ביניהם ישב אחד הרבנים שהיה בעל הליכות נימוסיות. הופלא בעיניו הדבר שהרבי אוכל בידיו, ופנה בשאלה, למה הרבי לא אוכל עם גאַפל [=מזלג], השיב לו הרבי בצחות: עם הגאפל שלך כבר אכלו הרבה, אולם עם הגאָפל [=דהיינו היד] שלי אף אחד עוד לא אכל.

רצון זו היו אברכים אלו נדחקים ב'שורה' בסמוך לרבי, והרבי היה שולח לאחד או שניים 'א ביין' (על משקל 'בֵּן') - עצם עם מעט בשר עליה.

אירע באחת הפעמים כי כאשר שלח הרבי עצם עבור אברך פלוני, הועברה העצם בטעות לאברך אחר שהיה זקוק להיפקד, אולם לא עליו הורה הרבי. העיר הרבי בלחישה: איך מיין נישט איהם, איך מיין איהם [=אין כוונתי עליו אלא למשנהו], והחווה בידו לאברך שלידו. האברך השני שעליו החווה הרבי זכה להיפקד בבנים, ואילו הראשון ל"ע לא נושע.

בחדר ההמתנה לאורך הקיר השמאלי ניצב ארון יינות, בו היה המשמש ר' בונם לעבל מכין בקבוקי יין להעמידם בעת הסעודה על שולחן הטיש - 'ווין שטעלן'. חסידים שחפצו להעמיד מכספם בקבוקי יין בשולחן הטהור, שילמו לו כפי הדרוש והוא דאג לכך. לאחר אכילת הבשר היה ר' בונם מוציא בקבוקים מארונו, ומוסרם למשמש ר' שמחה ורשביאק שעמד על כסא בכניסה לטיש על מנת להעבירם לשולחן. בעיקר חילק הרבי יין בסעודת ליל שבת ואילו בסעודת היום רק מעט.

מו' הרה"ח ר' אהרן נח יוסקוביץ

אירע בטיש שאי מי קרא ושנה לכיוון הרבי: לחיים, לחיים, והרבי אמר: איך האב שוין גיהערט ביים ערשטע מאהל [=כבר שמעתי בפעם הראשונה]. ידוע מה שסיפר מוה"ר ר' אהרן נח יוסקוביץ נכד הרבי כי כאשר נסע הרבי פעם ב'דראָשקע' [=כרכרה] שמע הרבי שאחד הנוסעים עונה לנהג הפולני: טאַק טאַק. שאל הרבי בקוצר אומר: טאק? (כשואל מה פירוש המילה), השיבו לו ש'טאק' בשפה הפולנית פירושו 'כן'. שאל הרבי בפליאה: לשם מה צריך לומר פעמיים.

בשולחן ליל שבת לאחר אכילת הבשר הוגש לשולחן קומפוט, והרבי היה מברך עליו 'בורא פרי העץ' כיון שהיה ניכר בו הפרי[104], אולם פירות הוגשו לשולחן רק בסעודת היום. ככלות הסעודה בליל שבת וכן בסעודות מצוה בסמוך לברכת המזון, היה הרבי מחלק ליושבי השולחן חלה עם הערינג, אולם בסעודת היום לא היה נהוג כן.

---

104. יש לתת את הדעת לכך שבימים ההם מעכו את הפירות במגרדת ידנית ולא היתה קיימת אפשרות למעוך כראוי ב'בלנדר'.

חנותו של רבי מנדל ישראל יוסל'ס ברחוב פיארסקה 9, מול היציאה הראשית מבית המדרש

סמוך לברכת המזון היה הרבי מחלק ליושבי השולחן הערינג עם חתיכת חלה שהובאו מהמסעדה של ר' מנדל ישראל-יוסל'ס. לא אחת בימי ילדותי הייתי יוצא מביהמ"ד בשעה זו לכיוון המסעדה של ר' מנדל ישראל-יוסל'ס ששכנה מול היציאה הימנית מביהמ"ד, שם כבר הכין מבעוד מועד הערינג ששלה מהחבית וסידרו חתוך במגש, משם מיהרתי עם המגש לטיש. את ההערינג היה הרבי מחלק בליל שבת עם חלה מיוחדת עשויה מרצועה דקה וארוכה (כעין באגט). ר' מנדל היה מביא גם כן את הבירה לטיש.

סעודת היום

ביום השבת נערך השולחן בביהמ"ד כשעה לאחר תפילת מוסף. מסופר, כי פעם כאשר נפנה הרבי לצאת מביהמ"ד לאחר תפילת מוסף, ניגש ילד ושאל לתומו מתי יערך השולחן, והרבי בפשטות הוציא שעון מכיסו ולאחר שהביט בשעון אמר לילד: נאך א שעה.

את ה'קידושא רבא' ביום השבת ערך הרבי בחדר ה'שלום שטוב' עבור החתנים. בהגיע זמן עריכת השולחן, נטל הרבי את ידיו בחדרו ובצע את החלה, שהובאה לאחר מכן לביהמ"ד, כסדר הנזכר בסעודת הלילה. כך נהג גם בסעודה ג' וכן בכל הסעודות, שהיה בוצע את החלה בחדרו.

לאחר הדגים הובא לשולחן 'ציבל'. במנת ה'ציבל' של הרבי לא היתה כלל ביצה, אלא הגישו לפניו צלחת גדולה ובה בצל עם שמן זית. הרבי היה מטביל את החלה בצלחת פעם אחת ומושך ידו הימנה, ומיד חילקו ממנה שיריים. אולם במנות שאר הסועדים בטיש היה ביצה עם כבד טחון וגאלער [=רגל קרושה] מבקר.

בנוסף היו מגישים לשולחן הטיש 'ווארעמע פוס' - 'הייסער גאלער' (גאלער לא טחון

המוגש מבושל כמות שהוא), שלא הוגש לכל אחד בצלחת נפרדת אלא העמידו לפני הרבי קערה גדולה (=וואַזע) מלאה בגאלער מהביל. הרבי היה ממלא לכל אחד בכף מעט מחתיכות הבשר עם הרוטב, והכפות הועברו מאחד לשני. כאשר הרבי היה מחלק את הגאלער היה תמיד מפטיר באהבת ישראל: וואָלנע, ס'איז הייס [=בזהירות, זה חם]. והיה מעשה שישב בקירוב לרבי אחד שככל הנראה היה ראוי לנזיפה, והרבי הפטיר לעברו: הוי זהיר בגחלתן.

לאחר אכילת החמין שוררו את הזמר 'ברוך ה' יום יום', ולאחר מכן חילקו קוגל ויין ולאחריהם בשר. בעת שהרבי סיים לאכול את מנתו מיד פסקו כולם מאכילתם, ומשיירי הצלחות נותרו לשאר החסידים שיריים משולחן הטיש[105]. בימים טובים היו מגישים מרק גם בסעודת היום. בשבתות מיוחדות ובעיתות שמחה היו משוררים זמירות נוספים, ולפעמים גם 'קה רבון'.

מן הראוי להוסיף ולציין את אשר אמר לימים אודות כך ה'פני-מנחם' זי"ע, כאשר דיבר מענין המאכלים שהיו מביאים בשולחן הטהור בגור, ששבעת המאכלים הינם כנגד הספירות חג"ת נהי"מ [=חכמה, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות], ואם כן ה'ציבל' שהוא השני בסדר המאכלים הוא כנגד גבורה ולכן מחתכים אותו. ה'ווארעמע פוס' וה'טשולנט' הינם כנגד נצח והוד, ועל כן מבשלים את הרגל עם החמין כי 'נצח והוד תרין רעין דלא מתפרשין'. כן הוסיף שהיו המאכלים כפולים: לחם משנה, ב' סוגי דגים - כנזכר, ב' סוגי ציבל וב' סוגי גאלער, כדאיתא ששבת כל מעשיה כפולים[105א].

בשולחן היום לאחר אכילת הבשר, היה הרבי מוציא מכיסו מפתח ומוסר לר' בונם לעבל שהיה הולך ל'דריטן צימער' החדר שלפנים מה'שלום שטוב', משם הביא מגש עם פירות ומחזיר לרבי את המפתח. בפולין כאמור לא גדלו הרבה מינים של פירות, היו בעיקר שזיפים ואגסים ומעט תפוחים (כמו כן מינים שונים של פירות יער שהשתמשו בהם למרקחת, אולם לא הביאו מהם לטיש).

שאר הפירות היו מיבוא חו"ל, בעיקר מהונגריה שם גדלו כל מיני פירות וזנים, וחסידים מסורים דאגו להביא לרבי מכל המינים. במיוחד היתה לרבי חביבות לפירות ארץ ישראל. בילדותינו, כאשר הרבי חילק פירות, היינו מטפסים על כתפי העומדים ב'שורה', ומפעם לפעם היה הרבי שולח לנו פירות.

---

105. מן ההכרח לציין שהרבי היה פעמים רבות מעכב את אכילתו כדי שיספיקו כולם לסיים את מנתם, אלא שבכל אופן למרות קוצר הזמן הסועדים לא דחקו עצמם לסיים את המנה.

105א. ועי' בספר פני שבת עמ' ר"ב.

בשבת שחל בו יו"ט וכן בשבת חול המועד, נהוג כידוע שלא לשיר 'אתקינו סעודתא' - זמירות האר"י הן ביום והן בלילה, אולם בשבת שלאחר יו"ט, בליל שבת אמנם לא שרו, אולם למחרת בסעודת היום נהגו לשיר 'אסדר לסעודתא' כבכל שבת.

שיחות הקודש

בליל שבת הרבי אמר שני מאמרים. המאמר הראשון לאחר אכילת הדגים ושירת 'אזמר בשבחין', והמאמר השני לאחר הבשר והזמר 'מנוחה ושמחה'. למחרת בצפרא דשבתא - סעודת היום - היה מאמר אחד אחרי הטשולנט והזמר 'ברוך ה'. בסעודה שלישית נאמרו שלושה מאמרים. הראשון לאחר 'מזמור לדוד', השני לאחר 'יצוה' והשלישי לאחר 'יום שבתון', כך שבכל שבת נאמרו ששה מאמרים. בימים טובים היה הרבי אומר שני מאמרים בליל יו"ט וביום לכל הפחות אחד, כך שבימים טובים היו בדרך כלל שלושה מאמרים[106].

אמירת התורה מפי הרבי נאמרה בקול רם וצלול, שנשמע היטב ברחבי בית המדרש, בניגון משבר לבבות כעין קרוב לבכי. לפעמים בין ענין לענין, או כאשר הזכיר משפט שיש בו כדי לעורר ולחדור לב וכליות, נשמעה מפיו אנחה מתמשכת שחדרה ללבבות: אההההה. היה אוחז את הגביע בשני ידיו וגוללו הלוך ושוב כשעיניו עצומות ומפיו מתמלטין זיקוקין. מדי פעם גם עשה כמין תנועה כשהוא מגביה את שני ידיו.

"בשפת אמת, בנפשנו נביא לחמנו אין גלות א יעדער האר יודישקייט קען מען נישט צו קומען נאר דורך מסירות נפש ... אא"ז האט נאך גיזאגט פון רבי ר' בונם אין די ערשטע פרשה פון קריאת שמע קבלת עומ"ש שטייט ושננתם לבניך לשון

106. ישנם שנים בהם נרשמו בסעודת היום כמה וכמה מאמרים, ויתכן שהדבר לא היה קבוע או שהיה זה 'דיבור פרטי'.

חרב שנון א שארף מעסער מ'דארף צו זיין מוכן מוסר נפש צו זיין אהן א קלעהר, אל תגמגם אלא אמור לו מיד"[107].

"בגמ' מפסיקין בקללות שבמשנה תורה, משה מפי עצמו אמרן, ס'איז אדורך געגאנגען דורך איהם, ס'איז דאך די אייגענע קללות פון משנה תורה, דא איז מ"ח דארט איז טאפלט צ"ח, דאס איז דאך די הפסק צו ווייזן אז אין עומק הדין איז אויך דא חסד, דערנאך שטייט פרשת ערכין צו ווייזן אז יעדעס נפש האט א ארט וויא ס'איז וועהן ס'איז"[108].

"דא זענען אלע גלייך"
הגה"צ רבי מנחם זמבה הי"ד

כאשר נשתררה דממה והרבי החל באמירת התורה היו נוהרים מכל רחבי ביהמ"ד לכיוון השורות לעמוד קרוב יותר. אירע פעם כאשר נדחק גאונה של פולין רבי מנחם זמבה בינות לאברכים אשר נהרו לשמוע את השמועס, הניח אברך בלא משים את ידו על כתפו. מיד געור בו אחד הסובבים: נעם אראפ די האנט [=הורד את ידך]. כאשר שמע זאת רבי מנחם זמבה, אמר לו בענווה שהיתה כה אפיינית בגור: דא זענען אלע גלייך, ער לייגט ארויף אויף מיר און איך לייג ארויף אויף א צווייטן, דא איז נישטא קיין מיוחסים [=כאן כולם שווים, הוא מניח ידו עלי ואני מניח ידי על אחר, כאן אין מיוחסים].

היתה זו אמירה ששיקפה את השפלות וההכנעה בה הילכו בגור גדולי הרבנים וחשובי המשפחה. וזאת למרות שהיתה לו לרבי מנחם זמבה קירבה מיוחדת, וכל אימת שהגיע לגור היה נכנס לחדר הרבי ביחידות שעה ארוכה, אולם היה בנפשו לחוש התבטלות כאחד החסידים, ולא ההין לשבת בשולחן הרבי

---

107. =אי' בשפ"א עה"פ בנפשנו נביא לחמנו שבגלות אי אפשר להגיע אפילו לכחוט השערה יהדות אלא ע"י מסירות נפש ... אא"ז אמר בשם הרבי ר' בונם, בפרשה ראשונה של קריאת שמע קבלת עול מלכות שמים נאמר ושננתם לבניך לשון חרב שנון, סכין חדה, צריך להיות מוכן למסור את הנפש ללא כל הרהור, כדאי' אל תגמגם אלא אמור לו מיד (בהר תרח"ץ).

108. =בגמ' מפסיקין בקללות שבמשנה תורה, משה מפי עצמו אמרן, זה עבר דרכו, אלו הרי אותם הקללות הנכתבים במשנה תורה, כאן מ"ח ושם כפול, צ"ח, זהו ההפסק להראות כי בעומק הדין יש גם חסד, לאחר מכן נכתב פרשת ערכין, להראות שכל נפש מישראל יש לה מקומה בכל מקום שתימצא ובכל עת (בחקותי תרח"ץ).

בהרווחה. דרכו זו של רבי מנחם השפיעה עמוק בלבבות כל רואיו, ונחרתה לדורות כדרך ביטול לצדיקים[109].

עין טובה לכל אחד

כפי שכבר הוזכר, היה סבי ר' חיים מאיר בנט עורך את המנות עבור הסועדים, ובנוסף חביב הייתי על המשמש ר' שמחה ורשביאק, ועל כן התאפשר לי מדי פעם בשעת הטיש לעמוד לצידו של ר' שמחה ורשביאק על הספסל בדלת הכניסה מה'שלום שטוב' לביהמ"ד, מקום בו היה ניצב ומעביר את המנות לטיש. לפעמים הצטופפתי ב'קליינע שורה' - השורה הקטנה משמאל הטיש ליד מקום תפילתו של הרבי, שם היה ניתן לעמוד יותר בקלות מאשר בשורה הגדולה, ולפעמים הצטופפתי גם בשורה הגדולה, אך לא בשורה הראשונה ממש בה עמדו אברכים ובחורים בוגרים בעלי כח, אלא בשורה השניה - ה'צווייטע שורה'. בשורה השניה עמדו בחורים צעירים יותר, ועל מנת לראות את הרבי היו עומדים על קוביות עץ גבוהות אותם קשרו לנעליהם, וכך ראו את הרבי גם בשורות הפנימיות.

לבד מכך, היה לי מקום במרומי ה'סליפ' - עמוד ביהמ"ד הסמוך לשולחן הטיש, מקום עליו היתה לי 'חזקה' לצד מקומו של ר' שמואל ביאלסטוצקי (=שמואל זגערזשער). מקומו של ר' שמואל היה בחזית העמוד, וכאשר שלח הרבי יין עבור הבחורים שעל העמוד, היה ר' שמואל נרכן עד סמוך לשולחן הרבי והעביר את השיריים עבור שאר הבחורים.

באחת הפעמים, כאשר ניצבו ה'שורות' והמתינו לכניסתו של הרבי לשולחן, הגיע ל'שורה' אחד שכוחו במותנו, הוא נכנס מקצה השורה בצד ימין, עד שהגיע למקום הנכסף, מול מקום שבתו של הרבי. כאשר נכנס הרבי לשולחן שם עינו על מעשהו, הושיט לו כוס יין ואמר לו: נא דיר און גיי ארויס, מ'דארף פארגינען יענעם אויכעט [=קח וצא מן השורה, צריך לנהוג בעין טובה גם לשני].

תקנת נפשות

הדוחק ב'שורה' היה בלתי ניתן לתיאור. לא אחת באמצע הטיש היה הרבי מבחין בראשו של אחד העומדים בשורה הנשמט לצידו ומיד החווה הרבי בידו שיפתחו עבורו ויוציאוהו. לעתים לאחר סיום הטיש כאשר נשמטו עומדי ה'שורה' ממקומם, נמצאו ביניהם כמה וכמה מעולפים. אזי היו ניגשים שנים-שלושה אברכים ונושאים אותם לחצר שם שפכו

109. בשנים האחרונות לפני המלחמה כבר הואיל רבי מנחם לשבת בשולחן הרבי כראוי לכבודו.

עליהם מים לעוררם. בימות השלג לא נזקקו לשפוך מים, אלא היו מטילים אותם על השלג שהצטבר בחוץ וכחלוף שניות מועטות היו מתעוררים מעלפונם בקול בהלה: אוי, ס'איז קאלט [=אוי, זה קר].

רבי מנדל 'סאדע-מאכער' נראה עם סיפוני הסודה, משמאל נראה בנו רבי משה מנהיימר

בחצר ביהמ"ד היו עומדים ה'סאָדע מאכער'ס' - יצרני הסודה ונותנים סודה בהקפה לחסידים שיצאו מיוזעים מהטיש. היו בגור שני יצרני סודה, ר' מרדכי מנדל מנהיימר ור' אלעזר[110], ושלוחיהם היו עומדים בחצר עם בלוני סודה. סביב הבלון היתה כמין תיבה בה היו מניחים גושי קרח על מנת לקרר את הסודה.

ר' משה מנהיימר בנו של 'ר' מנדל סאדע מאכער' היה מספר, כי כאשר הוציאו מה'שורה' חסידים שהתעלפו, פעמים רבות לא היה בנמצא מים לשפוך עליהם והיו שופכים עליהם סודה שהיה במקום בשפע, ולאחר יו"ט היו ה'סאדע מאכערס' גובים את התשלום מנגידי העדה.

ברכת המזון

בסעודת הלילה והיום היה הרבי מכבד את חשובי הרבנים יושבי השולחן לברך על הכוס, וכאשר המזמן היה יושב בקירוב אליו, היה הרבי מגביה עבורו את הכוס.

באמירת 'הרחמן' היה הרבי אומר "הרחמן הוא ישבור **עול הגויים** מעל צוארנו". בסיום ברכת המזון לאחר שאמר "ה' יברך את עמו בשלום" נהג הרבי לומר בקול רם "עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו" וכו'[111].

---

110. בספר 'מגילת געור' מוזכר ר' יענקל סאדע מאכער.

111. כאשר סיפר זאת סבינו, היה מוסיף ומעיר, כי לפני 'יראו את ה' קדושיו' היה הרבי מברך בלחישה, ועל

לאחר ברכת המזון היה הרבי או אחד מבניו מוזגים טיפה לבקבוקים שהעמידו לשם כך, ומהם חילקו עבור כולם שיירי כוס של ברכה. העומדים בשורה בסמוך לרבי היו רוכנים על השולחן סמוך לרבי כאשר כוסות בידיהם והרבי היה מוזג להם ישר מכוסו.

בקרב חסידים מקובל להוסיף טיפת יין לבקבוק ועל ידי כך נעשה הכל שיריים וכאמור כך נהג הרבי בשיירי כוס של ברכה. זכורני שר' איטשע רבינ'ס אמר לחסידים בצחות לשונו: וואס יאגסטו, וואס שטופסטו אזוי פול אויף כוס של ברכה. מ'וועט אריין לייגן אין דעם ווייסל אריין איין טראפ פון דעם און קענסט טרינקען דעם גאנצער ווייסל [=מה הנכם נדחקים כה רבות על כוס של ברכה, אפשר להטיף לווייסל טיפה אחת משיירי הכוס והנכם יכולים לשתות מכל מימי הווייסל].

לאחר סיום הטיש היו מתקבצים ברחבי בית המדרש חבורות חבורות של אברכים ובחורים (=קיפע קיפע)[112] וחוזרים על השמועס כאשר אחד משלים למשנהו. לבד מהשמועסן אמר הרבי גם כן 'ווערטער' - דברי תורה קצרים שהיו נקראים 'דיבור פרטי' אותם השמיע באזני הסמוכים אליו[113].

במנחתא בחדותא דזעיר אנפין

לעת רעוא דרעוין, לאחר תפילת המנחה, נערך בביהמ"ד השולחן של סעודה שלישית. היה זה מעמד מרומם מאוד ורווי התעלות. בבית המדרש שררה אפילה מוחלטת וקולו של הרבי באמירת התורה נשמע היטב, יורד ונוקב עד שיתי הנפש. רק פני הרבי הוארו באור קלוש, כיון שבכותל מערב היתה מנורה אחת שדלקה והאירה אל מול פני הרבי[114].

כן לא ידעו האם הרבי אומר 'עושה שלום' פעמיים גם במקומו הרגיל וגם בסיום, או שאמרו רק פעם אחת בסיום ואך שינה את הסדר, ובמקום לאמרו לפני 'יראו את ה' קדושיו' - אמרו בסיומו.

112. קיפע בשפת המדינה פירושה קבוצה, ואילו המילה הידועה כיום 'קיפקע' - פירושה קבוצה קטנה.

113. במכתב הבית ישראל לר' יודל רוזנשטרוך המובא בספר פאר ישראל ח"א עמ' קכ"ט כותב: מה שנקלט בזכרוני מחג שבועות העבר, וגם מאמרים פרטיים (בעינים פתוחות).

114. אודות מנהג הצדיקים לערוך ס"ג בחשיכה, בספר שש"ק ח"ג אות ק"נ מביא את דברי קודשו של החידה"ר: "אמר על המשנה יפה שעה את בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז, ואמר בשם כל הצדיקים דזה השעה, הוא שלוש סעודות, דאז הוא יפה בתשובה, ותשובה נבראת קודם בריאת העולם, אלא שמתערב עם

אודות כך סיפר לי אבי, כי בשנות מלחמת העולם הראשונה בעת ששהה הרבי באוטווצק והתפלל בבית מדרשו של רבי שמחה בונם מאוטווצק, היה ביהמ"ד מואר בעת הסעודה-שלישית, והרבי שינה מהרגלו ואמר רק מאמר אחד כמו בסעודת היום.

בניו של הרבי לא שאלוהו דבר מיראת הכבוד שהיה להם, אולם נתנו אל ליבם שהרבי נהג כך מפני שלא היתה חשיכה כפי שנהגו הצדיקים מקדמת דנא. בשבת שלאחר מכן דאגו בני הרבי שלעת ס"ג יהיה האור כבוי, ואז שב הרבי לומר שלושה מאמרים. אירע פעם נוספת לאחר מכן ששוב נשאר אור דולק והרבי שב לומר רק מאמר אחד, ואז נוכחו בבירור כי רצונו של הרבי שבבית המדרש תשרור חשיכה בעת אמירת התורה.

לסעודה שלישית עת רעוא דרעוין, היו מגיעים להשתתף בשולחן הטהור הרב דמתא רבי דוד וינברג וכן רבי דוד'ל ברודר. הרב דמתא היה משתתף מפעם לפעם גם בשולחנות הלילה והיום, אולם לסעודה שלישית הגיע בקביעות. בסעודה זו לא הגישו מאכלים ולא פירות ויין, אלא רק חלה עם הערינג וכן בירה, שהרבי היה מחלק ליושבי השולחן.

בזמירות 'בני היכלא' ו'יצוה', לאחר כל קטע ששרו בעלי המנגנים היה הציבור אומר אותם שוב בעל פה. את 'מזמור לדוד' שרו שלוש פעמים, ובסיום כל פעם נעצרו בעלי המנגנים, והציבור אמר יחדיו שוב 'מזמור לדוד'. לעומת זאת את הזמירות 'יום שבתון' ו'דרור יקרא' שרו פעם אחת כנהוג היום. הזמירות בני היכלא ומזמור לדוד היו כיבוד אחד, ומי שנתכבד לשיר בני היכלא המשיך גם לשורר מזמור לדוד.

אבי מורי ר' יעקב יואל עוררני בילדותי שאלמד בעל פה את הזמירות, כדי שבעת סעודה שלישית בה היתה חשכה, אוכל לאמרם עם הציבור.

לימים היה אבי מספר, כי בעת ששוררו בשולחן בגור 'יום שבתון', היה נשמע קולו של הרבי כשהוא חוזר ברגש ובתחנונים שוב ושוב על הפסקא: "לבל יעבר בם מקרי רעה". כה עמוקות השפיע עליו המעמד אשר כל שנותיו בכל שבת לעת רעוא דרעוין היה נעטף בדחילו בעת אמירת תיבות אלו, ואף בשבת האחרונה לחייו לא יכל לוותר על אמירתם.

בעומדינו דחוקים בחשיכה וקולו של הרבי מפלח כליות ולב ונפשנו הומיה, עלו וצפו לנגד עינינו תיאור קדשו של הרבי ר' העניך מאלכסנדר, על אותם ימים מקדם בהם הסתופף בפשיסחא עם ה'חידושי הרי"ם', אשר הרבי ר' בונם היה מפליג במעלת הסעודה

הטוב וצריך לברר הטוב מהרע, שהוא האור מהחושך, וזה בשלש סעודות שהוא בחושך צריך לברר האור, ובאמת הוא שהעולם הזה נברא ג"כ שמתחילה היה חושך ואח"כ אור". ראה שם באריכות אודות שגב סעודה שלישית.

שלישית שהוא עת עליה כימי הסליחות, ובאותו מעמד היו החסידים המקושרים אליו בוכים, וזרם דמעות היה שוטף מעיניהם[115].

בהיכל ביהמ"ד עד כמה שניתן להיזכר לא היה תלוי שעון קיר, מה גם שבאפילת ביהמ"ד לא הבחינו במאומה, אולם בהגיע זמן מוצאי שבת ממש באותם רגעים שיצאה שבת הרבי היה מוציא את שעונו מה'וועסטיל', מביט בו ואומר: ס'איז דאך שוין די צייט [=זהו כבר הזמן][116], ומיד כנהוג בגור החלו לזמר 'דרור יקרא'. חסידים שראו תדיר בחוש עד כמה עולמו של הרבי מדוד לרגעים ולשניות, לא נרעשו ביותר בראותם זאת. לאחר מכן היה ר' איטשל גרונמ'ס מכניס לשולחן הטיש שתי נרות שהאירו מעט את החשכה. בברכת המזון של סעודה שלישית היה הרבי מברך בעצמו על הכוס.

בעיתות שמחה

לעת שמחה כאשר נולד בן זכר במשפחת הרבי נערך ה'שלום זכר' לאחר הטיש בבית בעל השמחה, אם בבית ר' איטשע פישל היינה או בבית ר' איטשע רבינ'ס וכדו' בהשתתפות הרבי. ל'שלום זכר' הורשו לבוא רק בני המשפחה ומנין מצומצם של מוזמנים. לבד מה'זכר' שנערך בפרטיות היה בעל השמחה מביא ארבעס לשולחן הטיש בליל שבת, ומשתף בשמחתו את קהל החסידים. כמו כן כאשר נולדה בת נערך ה'קידושא רבא' בבית בעל השמחה בהשתתפות הרבי ולא בביהמ"ד.

סעודות הברית נערכו בשולחן ה'טיש' בביהמ"ד וארכו כחצי שעה[117]. גם סעודת בר מצוה לנכדי הרבי היתה נערכת בשולחן הטיש לעת הצהריים כאשר חתן הבר מצוה יושב בסמוך לרבי ואומר בפניו את דרשת הבר מצוה.

אבי ר' יעקב יואל היה בידידות אמיצה עם ר' לייבל קמינר חתנו של רבי משה בצלאל, אברך חכם ובר דעת. לעת הולדת בתו ערך קידושא רבא בבית חותנו בהשתתפות הרבי

---

115. "הרבי ר' בונם זצ"ל היה אומר דסעודה ג' הוא מעין ימי הסליחות שאין אוכלין ואין שותין והם ימי עליה, והמקורבים ביתר אל רבם הרבי ר' בונם זצ"ל היה זרם של דמעות שוטף מעיניהם אז, ולא היה ביכולתם להתאפק מלבכות וכו'. וסיפר אדמו"ר מאלכסנדר זצ"ל כי כאשר היה כבר רבינו [ה'חידושי הרי"ם'] זצ"ל איזה פעמים בפרשיסחא, רצה הוא לעמוד על דעתו זצ"ל עד כמה הנהו מקושר ודבוק כבר ברבם זצ"ל, ובש"ק קודם סעודה ג' העמיד עצמו אחורי רבינו זצ"ל ובתוך הסעודה כשהיה בבית המדרש חושך אפלה משש את פני קדשו של רבינו [ה'חידושי הרי"ם'] זצ"ל והנה כל פניו מלא דמעות, אז ידע והבין כי כולו שלהם הוא" - מאיר עיני הגולה ח"א אות קי"ד.

116. או שהיה אומר: מ'קען שוין זינגען דרור יקרא [=ניתן כבר לשיר 'דרור יקרא'].

117. הרבי היה משתתף גם בסעודות שלישי למילה, אולם בסעודת וואך-נאכט היה נכנס רק לרגעים ספורים וטועם דבר מה - הערת ר' אברהם מרדכי בר"ל אלתר הי"ו.

והזמין את אבי להיות בין הנקראים. היה זה בשבת ערב שבועות שיש דיון הלכתי לגבי אכילת סעודה שלישית בנטילת ידים והרבי כדרכו פתר את הדבר בפשטות מקורית: הוא ביקש להביא שני 'בילקאלעך', נטל ידיו, אכל דגים ובירך ברכת המזון, כשהוא נותן טעם לדבר שאכילה זו תהיה עבור סעודת היום, ואילו בעוד כשעה כאשר יטול ידים לטיש יצא ידי חובת סעודה שלישית[118].

כאשר נולד בן זכר לאחד ממתפללי ביהמ"ד, היו נכנסים לרבי ומביאים לרבי בקבוק יין עם עוגה או תבשיל. זכורני כאשר נולד אחי ר' לייבל נכנס אבי אל הקודש פנימה למחרת לידתו כאשר בידו בקבוק יין, דגים ואייער קיכלעך. לרוב היה אבי הבן גומר בדעתו איזה שם יתן לרך הנימול, אך צאצאי הרבי היו נכנסים לקודש, על מנת לקבל הוראה בדבר השם שיתנו[119].

כמו כן לעת בר מצוה או אירוסין ונישואין היו נכנסים אל הקודש להתברך, וברכות אלו אשר היה הרבי מרעיף על ראשם היו מלוות אותם לימים ושנים[120].

בשמחת נישואין

באירוסי נכדי הרבי נערכה שמחת התנאים בבית בעל השמחה כאשר הרבי קורא את התנאים. בשמחת ה'אויפריפין' בגור נערך ה'קידושא רבא' לאחר מוסף עבור בני המשפחה ומוזמנים. זכורני מאורע יוצא דופן: היה זה בעת נישואי ר' לייבל טעמקין בנו חורגו של הרבי ואחיו של ה'פני מנחם'. הרבי הסתובב כמעשה מחותן והשגיח אישית על המוזמנים שלא יחסר להם דבר.

יום-יומיים לפני החתונה היתה נערכת סעודת עניים שנקראה 'מאָהל צייט', והיו מגיעים אביונים וקבצנים מכל הסביבה להשתתף[121]. פעמים רבות נערכה סעודה זו בבית סבי ר' חיים מאיר שהיה מבשל את הסעודה. כאשר נישא בן חבורתי ר' פינטשע אלתר הי"ד בנו של ר' איטשע מאיר, השתתף בסעודה הסבא רבי משה בצלאל ברוב ענוותנותו לצד החתן יחד עם כל פשוטי העם והעניים.

שמחת הקבלת פנים היתה נערכת בבית אבי החתן במשך כמה שעות והרבי היה

---

118. ראה בענין זה בשו"ע הלכות יום טוב סי' תקכ"ט סעיף א' ובבאר היטב ס"ק ב'.

119. היה רגיל על לשונו של הרבי לברך: זאלסט איהם מגדל זיין צו אלעם גוט'ן [=שתגדלו לכל טוב], וכן בלשון זו היה מברך לעת הולדת בת: זאלסט זי מגדל זיין צו אלעם גוט'ן.

120. המנהג להשיב בקבוק יין לבעל השמחה החל לאחר שנים רבות, בימי הנהגתו של הרבי ה'לב שמחה' זי"ע.

121. מעין סעודת 'חתן מאהל' הנערכת בחצרות הצדיקים גם כיום.

מגיע לדקות ספורות ומחלק שיריים. החופות עפ"י רוב נערכו בחצר ביהמ"ד הקדמית - 'ערשטע הויף', אולם זכורני כי כאשר נישא ר' לייבל איטשע'ס, נערכה החופה בבית ר' איטשע בגג ביתו היכן שהיתה הסוכה, הורשו לבוא רק בני המשפחה ואילו שאר החסידים עמדו למטה. היה זה בימות החורף [ז' בחשון תרפ"ח], החופה נערכה בחשיכה והחתן ר' לייבל הלך עם פנס בידו להאיר לרבי.

בסעודת הנישואין היה הרבי ממתין לכניסתו של החתן ורק לאחר מכן נכנס לביהמ"ד. סעודת הנישואין היתה אורכת בדרך כלל כשעתיים ורבע.

בעת הסעודה היה נהוג בגור להגיש לרבי צלחת גדולה שממנה אכל גם החתן. לא פעם נרתע החתן להגיש כפו לצלחת הרבי, והרבי פונה אליו ברוך: נו, עס, עס.

את רשימת נותני ה'דרשה גישאנק' - דורון דרשה, היה מכריז ר' איטשל גרונמ'ס כאשר הוא עומד על שולחן הטיש בסמוך לרבי[122].

דברי בדחנות בסעודה נאמרו על ידי תלמידי חכמים ויודעי ספר שחרזו בשנינות ובמתיקות ותיבלו דבריהם בדברי תורה.

לימים, בתקופה שטרם החל ה'פני מנחם' זי"ע להנהיג את העדה, שלח לשאלני האם בגור בשמחת נישואין היו מתחפשים, והשבתי לו כי בנישואין לא זכור לי שהתחפשו, אולם בסעודת פורים היו חסידים שהתחפשו ועמדו בקצה השולחן, וכאשר הבחין בהם הרבי עבר שחוק על פניו הקדושים.

בברכת המזון הרבי היה מברך הן על הכוס והן את כל השבע ברכות, ובברכה אחריתא היו שרים לאחר 'ושלום ורעות' בניגון המקובל כיום, כאשר אחד מהמשוררים נתכבד באמירת 'מהרה' ושורר את המילים עד 'ונערים ממשתה נגינתם', וכל הקהל מצטרף לשירה. לאחר מכן יצא הרבי ממקום הטיש ורקד מספר דקות עם החסידים, כאשר משני צידיו החתן והמחותן כשהוא רוקד 'א גערער טאנץ' הלוך ושוב, אולם בסעודה עצמה לא רקד. לאחר רקידתו יצא הרבי מביהמ"ד, ובמצוה טאנץ כבר לא היה נוכח. הבחורים כפי שהיה מקובל בגור רקדו במעגל נפרד.

לשמחת הנישואין הגיעו להשתתף הקרובים, המוזמנים וכן מעט חסידים. לימי השבע ברכות היו מגיעים אדמורי"ם ורבנים רבים, ביניהם הרבי מאלכסנדר בעל ה'עקידת יצחק', הרבי מסוכטשוב ועוד רבים. באחת הפעמים כאשר ישב הרבי מאלכסנדר

---

122. בעיתונות התקופה אנו מוצאים כי בימי השפת אמת ובשנים שלאחר מכן, היתה חזקה זו נתונה בידי ר' משה חיים קמינר מקעלץ דודו של הרבי, שנפטר בשנת תרפ"ב.

הרה"ק בעל ה'עקידת יצחק' מאלכסנדר הי"ד

בשולחן הטיש לעת שמחה הביט אל צלחתו של הרבי בהמתינו ליטול שיריים. הרבי עצמו הביט אל צלחתו כלא משים, וברגע כמימריה תקע הרבי את כפו לצלחת הרבי מאלכסנדר בזריזות אופיינית ולקח ממנו שיריים. זריזות הרבי בכל הליכותיו לא ניתנת לתיאור.

כאשר הגיע הרבי מאלכסנדר קיבלו הרבי בכבוד גדול וכפי הזכור לי אף כיבדו לברך את כל השבע ברכות. היה פעם שבעת בואו לשבע ברכות שהיתי בדירת ר' איטשע פישל היינה, ומחלון הדירה הבחנתי כי הרבי יושב בחצרו בצוותא חדא עם הרבי מאלכסנדר ומשוחחים יחדיו.[123]

הגה"ק רבי יצחק זעליג מורגנשטרן מסוקולוב

בין הדמויות שנראו בשערי גור היה הרבי מסוקולוב רבי יצחק זעליג נינו של הרבי מקוצק זי"ע, אשר היה מגיע עם פמליא ממקורביו בימי 'שבע ברכות' וכדו' בתדירות. היתה זו דמות מיוחדת ששפעה חריפות, חכמה ולבביות[124].

גם הרבי הצעיר מאמשינוב רבי יעקב דוד קאליש חתנו של ר' שלמה יוסקוביץ, אשר באותם ימים טרם נהג באדמורו"ת, כאשר היה מגיע לגור כובד לשבת סמוך ונראה לרבי כראוי לבנן של קדושים, למרות שבאותם ימים טרם כיהן כרבי[125]. לעת הרקידה היה

123. הדוד ר' יהושע אפרים היה מספר כי היה נוכח פעם בשעה שהרבי קיפל את טליתו. הרבי עשה זאת בזריזות מפליאה עד שהיה נראה כאילו על ידי אחיזתו התקפלה מאליה, וברגע כמימריה היתה מקופלת.

124. הרבי מסוקולוב היה קשור אל הרבי בעבותות של אהבה והערצה, וידועה אמרתו של הרבי מסוקולוב אשר אמר פעם כי לגערער רבי יש עשרת אלפי חסידים שאינם מניחים תפילין ואינם צמים ביום כיפור, דהיינו נערים צעירים לפני גיל הבר מצוה, הדבקים ברבי בכל לב ונפש עוד מינקותם.

כן דיבר פעם בשבח חסידי גור ואמר בצחות: וכי מה בין חסידי גור לחסידים אחרים? אלא שכאשר נעשה מחלוקת בבית החסידים דסוקולוב למשל, פועל יוצא מכך שנסגר השטיבל ושלום על ישראל, אולם כאשר נעשה מחלוקת בגערער שטיבל, הפועל יוצא מכך שנהיה שני שטיבלך ומתרבה כבוד שמים.

125. רבי יעקב דוד הוכתר כרבי מאמשינוב בשנת תרצ"ו, לאחר פטירת אביו רבי יוסל'ה מאמשינוב.

זה מראה מיוחד לראותו מרקד בדבקות מופלאה ופנים מאירות, כשכל אבריו אומרים שירה ורננה.

בשמחת נישואי ילדי ר' איטשע מאיר בנו של רבי משה בצלאל היה רבי משה בצלאל נשאר מתחילה ועד סוף, וזכורני משחר ילדותי כי בנישואי נכדיו היה נשאר עד לאחר המצוה טאנץ. נכדו מוה"ר ר' לייבל ב"ר שמעון אלתר ז"ל היה מספר, כי בהיותו בילדותו בגור השתתף בשמחת נישואין שנערכה במשפחה. בעת המצוה טאנץ קם רבי משה בצלאל לרקידה כשהוא אוחז נרות דולקות, וממש רקד וקפץ לגובה לקיים 'כיצד מרקדין' בכל כוחו, והיה זה ממש מפליא, שכן היה בטבעו אדם חלוש.

עם הרה"ק רבי ישראל מגרודזיסק

בימי ה'שבע ברכות' נערכה סעודה הן ביום והן בלילה. ביום היה ה'שבע ברכות' נערך בהיכל ביהמ"ד בשעת הצהריים, ואילו בלילה היה נערך בבית המחותנים. רבנים וגדולי תורה שאיחרו לבוא לשבע ברכות בביהמ"ד, היו מוזמנים להשתתף בלילה. ב'שבע ברכות' בלילה לא השתתף הרבי בכל הסעודה, אלא הגיע באמצע ונשאר עד לאחר השבע ברכות.

עם הרבי מאלכסנדר

בין הפעמים הבודדות שהרבי היה יוצא מביהמ"ד לעיירה היה זה לביקור חולים ולהלוויות. כאשר השתתף בלוויות היה הרבי מלווה את המיטה 'א שטיקל וועג' - מהלך מה. אולם זכורני לוויה אחת יוצאת מן הכלל, כאשר נפטר שכנינו הנגיד החסיד ר' בונם ראווסקי, מראשי הקהל וממקורבי הרבי, והרבי השתתף בהלוויתו באורח יוצא דופן עד לסתימת הגולל.

ברחובות העיירה היו הרבה בתי טומאה וצלמים, וכאשר הרבי היה עובר בסמוך, היה עוצם את עיניו ושמעו את שפתיו לוחשות: שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא.

שער שני

ימי המועדים

המוני חסידים נדחקים בתחנת הרכבת לראות את פני הרבי

מבוא

בשערי המועדים

בבואנו בשערי הימים טובים במחיצת הקודש בגור, אם ניגש הישר אל חצר הקודש - אנו מחסירים פרק גדול בדברי ימיה של גור, והוא ה'נסיעה' לרבי שעלתה על כולנה. ההכנה הגדולה והשתוקקות הנפש שבערה בלבבות שבועות וחודשים ארוכים עד שזכו להגשים את משאלתם. חובה עלינו אם כן לתת מבט קצר לדרכם של החסידים שעשו דרכיהם מכל קצווי ארץ לחסות בצל הקודש.

למעלה מחמש מאות שטיבלך - בתי חסידים דגור היו פזורים בערים ובעיירות בכל רחבי פולין. משצ'מישיץ וסלבקוב שבחבל זגלמביה ועד ליפנא וריפין שבפולין-גדול, מבילגוריי שעל גבול פולין-גליציה ועד לטשכנובצא וביריינסק שבגלילות ליטא[126].

בראשם היו הערים ווארשא ולודז' שפיארו אותם עשרות רבות של בתי חסידים. הגדולים והנודעים שבהם היו בין היתר, בווארשא: נאלעווקי 19 (נאלעווקיס ניינצן), זשעלאזנא 57 (אייזנגאס-הברזל), נאוואליפיע 60, פאנסקא 35 וטוואַרדא 18. ובלודז': פולנוצנא 6, צעגעלניאנא 16 (זאַכצן), פיעטרקובר 64, קמייענא 6, נובומיעסקא 26, זכודניא 42, ווסכודניא 50 (=פופציג'ער שטיבל), פאלאדניאווא 18 וטארגאווא 14, אשר כל אחד מהם גדש בקרבו מאות מתפללים[127].

עשרת בתי החסידים שבקאליש ובראשם טשאסנא 19 וטשאסנא 15, ששת בתי החסידים שבזדונסקא-וואלא, בתי החסידים הנודעים לתהילה באוסטרוב ובויערשוב, בבענדין, בסוסנובצא ובקעלץ, מיידנא פינעף-5 בפאביאניץ ואָסְתָרַא פיר-4 בקראקא.

---

126. הרבי ה'פני מנחם' זי"ע כאשר היה מעלה בדרשותיו את זכר העדה העצומה שנספתה וחיי החסידות שלהטו בכל קצוות פולין, היה שונה ואומר כי בפולין היו כ-517 גערער שטיבלך. באחת הדרשות הזכיר את דברי המשנה בסוף מסכת יבמות: "מעשה בבני לוי שהלכו לצוער עיר התמרים וחלה אחד מהם והביאוהו בפונדק ובחזרתם אמרו לפונדקית איה חברנו, נומית להם מת וקברתיו", וכאן קרא בקול גדול: די הונדערטע טויזנטע וואס אומגעקומען, א-י-ה ח-ב-ר-י-נ-ו?! די עלטערע מענטשן געדענקען, אונזערע חברים אין לאדז', אין ווארשא, אין די שטעטלעך, אריבער פינעף הונדערט גערער שטיבלעך אויסער אנדערע שטיבלך אין פולין, וויא זענען זיי?! [=מאות האלפים שנספו, איה חברינו? היהודים המבוגרים זוכרים, את חברינו בלודז', בווארשא ובעיירות, למעלה מחמש מאות גערער שטיבלעך לבד מהשטיבלך האחרים בפולין. היכן הם?!].

127. בשלהי שנת תרפ"ב נערכה מגבית חירום בקרב הקהילות בפולין עבור פליטי המלחמה. בכל יום התפרסם בעיתון האגודאי 'דער יוד' עמוד שלם תחת הכותרת 'נדבות פאר די הונגעריגע יודען אין רוסלאנד און אוקראינא', ובו רשימות מלאות ובהם שמות כל המשתתפים שנתנו מעות במגבית, לפי העיירות ולפי בתי החסידים שבהם נערכה המגבית. מי שיתן עיניו ברשימות אלו ימצא שכבר בשנים אלו התפללו בבתי החסידים הגדולים בווארשא ובלודז' כמה מאות חסידים בכל אחד, כששמות המתפללים מפורטים אחד לאחד.

אנו מוצאים חיי חסידות ושטיבלך דגור באותם ימים אף בערים ועיירות שבגלילות ליטא כמו בריסק-דליטא ואף בקמניץ הסמוכה, בלומז'ה ובויזנא, בסוקולקה ובסטיטשין ועוד. בעיירות 'פולין גדול' כמו איזביץ-קוייבסקי, לובין וצ'כוצ'ינק. בכל רחבי גלילות לובלין וזאמושץ וביניהם בפוקשבניצא, פיאָסק, קוריב, שעברעשין ונאלנטשוב. חסידים בודדים אף קבעו ישיבתם בערי גליציה הפנימיים כטורנא, צאנז, יערוסלב וסאָניק.

"חסידים דפה לאדז א"ש
הנוסעים לק"ק גער"

חיי תורה וחסידות פורחים היו בהיכלי השטיבלך, בהם הגו בתורה אברכים ובחורים מסולאים בשקידה ויגיעה ימים ולילות. באותם שנים השתוללה סערה רוחנית מבית ומחוץ, בבתים וברחובות. לא ניתן כיום לשער את הרוח שאינה מצויה שהשתוללה באותם ימים, וקטפה מחיק אבות נפשות יקרות. בנים למשפחות חסידיות שורשיות נעקרו משורשיהם, והצטרפו לתנועות נוער ולזרמים פורקי עול שקמו בזה אחר זה.

ומנגד, בהיכלי השטיבלך, פיכו במלוא העוז והחדוותא חיי תורה שמילאו את הנפשות בסיפוק עצום וחדוות הנפש. הגוף אמנם היה רעב, אך הנשמות מלאו רננה ועוז. הורים רבים אף אלו שאינם מחסידי גור שלחו את בניהם להגות בתורה בבית החסידים דגור בעירם, להצילם מפגעי הזמן ולהחיות נפשם בהתמדה בתורה.

בראש חבורות הבחורים עמדו ה'קומדאנטן' - בחורים בני עליה, בעלי מחשבה וספוגים בתורה שהדריכו את בני החבורה. כדוגמת מאיר שיקמן שקומם חיי תורה בשטיבל באוסטרוב, אברהם אבא אורזך בסוסנובצא, וולף הורוביץ ויענקל גפן בקראקא והאחים זליג וישראל פיק בפאביאניץ.

ראשי החבורות בווארשא וביניהם אהרן דאָמבראָווער בטווארדא אכצן, האחים אברהם משה וישראל חיים גראבסקי בנאלעווקיס ניינצן, שמעון האלצקענער בדזיקע צוואנציג, ראשי החבורות בלודז' כדוגמת שמואל לוקווער והרש לייב גרינשטיין וחבורותיהם הנודעות בצעגעלניאנא זאַכצן, יוסל לבקוביץ בפיעטרקובר פיר און זעכציג, לייבל ברגר בקמייענא זעקס ושמחה דוידוביץ בזכודניא צוויי און פערציג, וכמוהם עוד עשרות רבות בכל רחבי פולין.

בעל ה'בית ישראל' זי"ע היה נותן עיניו וליבו על חבורות הבחורים בכל מקומות מושבותיהם, ומפעם לפעם היה חולף בעריהם ומשוחח עם הקומדאנטן להדריכם ולייעצם, או שלעת שהותם בחצר הקודש עלה בידם לגשת אליו לשיחה מרוממת ולהדרכה.

ועיני כל העדה נשואות בתשוקה עזה לחצר הקודש, מקום מושבו של רביה"ק בעל ה'אמרי אמת' זי"ע, אשר פתח שערי היכלו בפני עדת פרחי החסידים. אליו היו מקושרים בכל שיתי נשמתם, ונפשם חשקה ונמשכה להסתופף בהיכלו ולקבל מלוא חפניים יראת שמים טהורה והתעוררות הלב.

החסידים שנותרו לפליטה העידו לימים, כי לא ניתן להסביר ולתאר את התשוקה העזה שהיתה בליבם להגיע לגור. 'זה לעומת זה עשה האלקים', וכנגד רוח ההפקר שסערה בחוצות, עמדה להם דמותו הטהורה של הרבי וחצר קדשו, משם יצאה שפע חיות וקדושה, זוך וטהרת הלבבות שהחיום בכל מקומות מושבותיהם. משנה לשנה גאה זרם הבאים. הסחף היה אדיר, ונתן מענה לסחף האחר.

כל ימיהם עד זקנה ושיבה היו מונים בערגה את ה'ימים טובים' שזכו לעשות במחיצת הקודש. 'שבועות תרצ"ד', 'שבת חנוכה תרצ"ז', 'ימים נוראים תרח"ץ', 'סדר נאכט תרצ"ט', כשכל אחד בעיניהם כאוצר יקר וסגולת מלכים.

הקושי בימים ההם להגיע לגור עבור פרחי החסידים היה עצום. הן הצורך במעות לימי הנסיעה, הן הטלטול בדרכים והן השהיה הגשמית בגור. הפרוטה לא היתה מצויה בכיס, וכל דבר עלה כסף. הנסיעה לגור, התשלום לאכסניה ללינה ולסעודות, כוס משקה חם ואפילו עבור שתיית סודה בחצר ביהמ"ד. מכך היתה פרנסת יהודי העיירה.

פרחי החסידים היו מתחילים לחשב את ה'נסיעה' לחג השבועות כבר בימי החנוכה. שמרו את ה'חנוכה געלט' שקיבלו, וצירפו פרוטה לפרוטה עד שהיה להם סכום שהספיק בצמצום עבור ימי הנסיעה.

היו בחורים שקבלו סיוע מהוריהם, אולם לא חסרו בני עניים, או כאלו שלא באו מבית חסידי, אך מאומה לא עמד בפניהם, והיו לווים משכנים ומכרים וממשכנים עבור כך את חפציהם. פעמים רבות היה בידיהם מעות אך ורק עבור הדרך מביתם לגור, ואילו כיצד ישובו - לא נתנו מעייניהם כלל. כל חפצם היה לזכות להגיע לחצר הרבי.

ווארשא עיר הבירה היתה אמנם סמוכה לגור, אולם שאר ריכוזי החסידים היו בחלקם הגדול רחוקים במאות קילומטרים מגור, ובתנאים דאז היו הנוסעים מתנהלים לאיטם לילה שלם ואף יותר.חסידים ששפר עליהם גורלם והיו בידיהם מעות היו נוסעים בקווי הרכבות שהובילו לווארשא, כמו הרכבת מקאליש (=דער קאָלישער באַן),

מקטוביץ ומראדום. לחילופין היו מתארגנים יחד במקומות מושבותיהם לנסיעה באוטובוסים (=פאַסאַזשיר אויטא) שהגיעו ישירות לתוככי העיירה.

אך המוני הבחורים שחשקה נפשם להגיע לגור לא היה בידם מעות עבור כך, ואלו היו באים בדרך לא דרך. לרוב היו מצטרפים לרכב משא (=לאַסט אויטא) שעשה דרכו עמוס בסחורה לכיוון ווארשא, שילמו לו זלאטעס בודדים וישבו בין חבילות הסחורה המובלת. לפעמים היה עליהם להסתתר בין החבילות, כיון שמשאיות אלו היו זקוקים לרשיון מיוחד להובלת אנשים (=פּשָׁפּוֹסְטַקָה) שעלה תשלום הגון. כך ישבו כשעצמותיהם מיטלטלות, ובדרך היו מפזמים בערגה ניגונים חסידיים, 'וטהר ליבנו', 'עוצו עצה' וכדו'. לעת חדוותא היו משוררים יחדיו את השיר הידוע 'יאדום חסידים' או 'דער געראר חבריא' שהושר על הלחן של 'עוצו עצה'.

פעמים רבות נעצרו המשאיות ע"י משטרת הדרכים והבחורים הורדו בזה אחר זה מן המשאית. הם נותרו על אם הדרך והיה עליהם למצוא משאית חילופית שתוביל אותם לווארשא, ומשם המשיכו בקולייקע לגור. היו גם בחורים שמלכתחילה לא השיגו משאית שתקח אותם עד ווארשא, ועל כן היו עוברים ממשאית למשאית עד שהגיעו לווארשא.

היו חסידים שהגיעו ברגל מעיירות הסביבה ואף ממרחקים, ובדרכם מצטרפים מדי פעם לעגלה מזדמנת

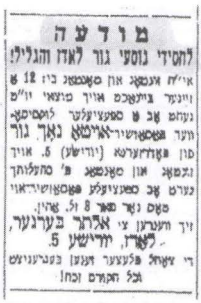
מודעה לאַרט־גור

סיר מאכען בעקאנט, דאָס דאָגערי זמאָל ב' תמוז, 11 צוגענג נעהמ אַב מין תוּוּ וויערזשטער 42

א לוקסאַוועט אויטא קיין גור

בלויז זיך־פלעצער. זעהר ביליג. מיט בעקוועמלעכקייט. ויך וועגרען וואָס פרי־ חער. מיט אַבטוּוּ.

בית־המדרש דגור זגיערזשער 42

"בלויז זיך-פלעצער זעהר ביליג"
מודעה מטעם ביהמ"ס דגור זגיערזשער 42 בלודז'

מ ו ד ע ה
לחסידי גוסטי גור לאדז והגליל:
אי"ה אנטאָג אוו מאָנטאָג בין 12 ש וויעזר בייטאָכס אויך מוצאי יו"ט נעהמ אַב ש סטעציעלער לוקסוס־ וועד פאַזשיר־אויטא נאך גור פון פאַזשיעלע (זוזושע) 5. אויך נאָטאָג אוו מאָנטאָג ש' סחלופוך בעדט אַב סטעציעלע פאַסאַזשיר־אוי פּאָס נאך פאר 8 זל. אחין. זיך וועגרען צו אלתר בערגער, לאדז, יחידשע 5. די שוחל פלעצער וועגן בעגיעניגס אל המדרש וכו!

"א ספעציעלער לוקסיסאוועט פאסאזשיר אויטא נאך גער"
אוטובוס שארגן רבי חיים אלתר ברגר

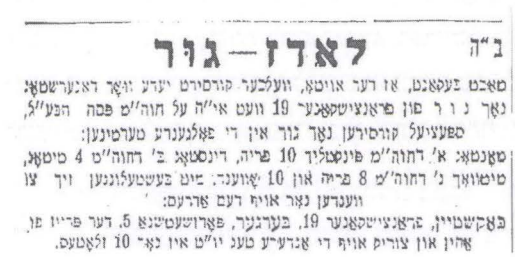
ב"ה
לאדז — גור

מאַכט בעקאַנט, אז רער אויטא, וועלכער קורסירט יעדע וואָך דאָנערשטאָג: נאך ג ו ר פון פראַנצישקאַנער 19 וועט אי"ה על חוה"מ פסח הפע"ל, ספעציעל קורסירען נאך גור אין די אַלגענדע טערמינען:

מאַנטאָג א' דחוה"מ פינסטליך 10 פריה, דינסטאָג ב' דחוה"מ 4 כיטאָג, מיטוואָך ג' דחוה"מ 8 פריה און 10 אַוונט: מיט בעשטעלונגען ויך צו וועגדען נאר אויף רעם אָדרעס:

פאַלקשטיין, פראַנצישקאַנער 19, בערגער, פּאַרושעטשנע 5, דער פריין פון שוין צוריק אויף די אַנדערע טעג יו"ט אין נאָ 10 זלאָטאָג.

"ספעציעל קורסירען נאך גור אין די פאָלגענדע טערמינען" - קו מיוחד לגור בתאריכים כדלהלן
נסיעות לגור שארגן רבי חיים אלתר ברגר יחד עם שותפו רבי אברהמ'טשע בוקטשין

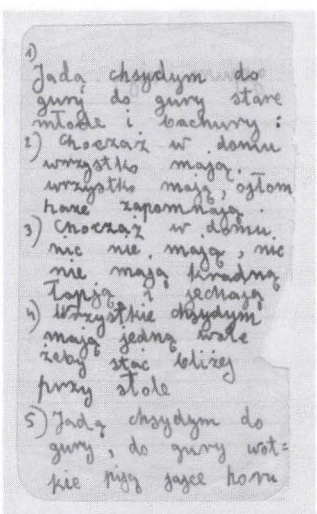
1) Jadą chrydym do
gury do gury stare
mtode i bachurzy :
2) Chocraż w domu
wrzygotio mają, wrzygotio mają, ogłom
hame zapamhają.
3) Chocraż w domu
nie nie mają, nie
nie mają tirading
Tapja i jechają
4) Wrzygotuie chrydym
mają jeden wsze
żeby stać kolizej
pusy stole
5) Jadą chrydym do
gury, do gury wot=
tie pigy gajee hora

"לכל החסידים יש משאלה אחת - לעמוד קרוב יותר לשולחן הרבי"
דף פנקס מלפני המלחמה עליו הועלה על הכתב השיר הנודע 'יאדום חסידים'

שנוסעת בכיוון היעד, ושוב ממשיכים רגלית. כמו החסיד ר' איטשע מאיר קאָלישער, שעשה דרכו ברגל מקאליש הרחוקה ועד לגור במשך ימים ארוכים, כשהוא שונה בדרכו ששה סדרי משנה עם תוי"ט שהיו שגורים על לשונו בעל פה. חסידים מופלגים שכאלו בבואם לחצר הקודש השתלבו בפשטות בין אלפי החסידים, וממש נתקיים 'כאיש אחד בלב אחד'.

בימים ההם, היו אלפי הבאים מורכבים למעשה מיחידים שכל אחד מהם בא ביזמה עצמית. למעשה רבים נשארו בביתם, השטיבלך המרכזיים בוואַרשא ובלודז' המו מתפללים. אבל איש איש הצטרפו לחבורות שהתאגדו לנסיעה, והצטרפו יחדיו לקהל האלפים שגדש את החצר בגור והמתין בשערי חדרו של הרבי ל'נטילת שלום'.

רבים מפרחי החסידים היתה זו עבורם הפעם היחידה בחייהם שזכו להסתופף בצל הרבי. אולם הרגעים הספורים בהם שהו בקודש פנימה, מבטו המאיר של הרבי והמילים הספורות שזכו לשמוע מפיו בהטעמה, כמו "זאלסט דינען דעם אייבישטער בשמחה", "זאלסט באגערן צו לערנען"[128] או "זיי א ירא שמים" - חדרו עמוק לליבם כצו חיים, וליוו אותם בכל תחנות חייהם.

במשך ימי ה'נסיעה' היתה האוירה מרוממת. כל העיירה פשטה צורה ולבשה צורה עם הגיעם של החסידים שגדשו את כל בתי העיירה ומבואותיה. ב'צווייטע הויף' התהלכו חסידים ושוחחו בעניני חסידות ועבודת ה'. ספסלי ביהמ"ד היו מלאים עד אפס מקום מלומדי תורה, כמו גם באכסניות וב'קהל'ס שוהל'. גמרות וספרים לרוב לא היו בביהמ"ד וגם לא מקומות ישיבה. כל אחד הביא עמו במזוודה גמרא ומדרש וכדו', בהם היו הוגים באכסניה.

לאחר צאת החג, היו רבים מן החסידים היו עורכים 'לינה' ונשארים בגור למחרת, וכדברי חז"ל על עולי רגלים: "ופנית בבוקר והלכת לאהליך" - מלמד שטעון לינה. כמובן היו גם בחורים רבים שנותרו לאחר החג לשבת הקרבה ובאה וכדו'.

ובהגיע עת הפרידה, חשו כעין פרידת נשמה מן הגוף, תחושה של געגועים עזים לימים הנעלים במחיצת הקודש. כמו מאליו עלה הניגון אשר תוכו רצוף געגועים עזים לעבר מפואר ההולך ומתרחק ולעת סיומו מביא עמו בכנפיו בשורת עידוד ונחמה:

וויא זענען די הייליגע טעג - וואס זענען פארביי געגאנגען
מען דארף זיי איין צו האלטן - מיט אייזערנע צוואנגען

128. שיהיו דברי תורה ערבים עליך, שתלמד תורה מתוך רצון וחשק.

וכך שבו הבחורים והאברכים איש איש לאהלו ומקומו, כאשר רישומם האדיר של הימים הנעלים ניכר בהם ימים רבים והאוירה בשטיבל נמלאה חיות ורעננות.

יאדום חסידים
המנון הבחורים הנוסעים לגור

א

יַאדום חסידים דוֹ גוּרִי, דוֹ גוּרִי
סְטַאַרָה מְלוֹדָה אִי בַּחוּרִי
יאדום יאדום, יא - א - דום

נוסעים חסידים לגור
זקנים צעירים ובחורים
נוסעים וכו'

ב

צְ'בַּארְטְקִי פְּיוֹנְטְקִי נְיֶה סְפַּאיוֹם, נְיֶה סְפַּאיוֹם
צַאלִי נוֹצִי חסידות גַּאדַאיוֹם[129]
יאדום וכו'

בימי חמישי ושישי אינם ישנים
כל הלילה משוחחים בחסידות
נוסעים וכו'

ג

חוֹצ'אַז' וְדוֹמוּ וְשִׁיסְטְקוֹ מַאיוֹם, וְשִׁיסְטְקוֹ מַאיוֹם
אוֹ עוֹלם הזה זַאפּוֹמִינַאיוֹם
יאדום וכו'

למרות שבבית יש הכל
שוכחים הם מהעולם הזה
נוסעים וכו'

בנוסח ב':

חוֹצ'אַז' וְדוֹמוּ וְשִׁיסְטְקוֹ מַאיוֹם, וְשִׁיסְטְקוֹ מַאיוֹם
אַ דוֹ גוּרִי אוּצ'קַאיוֹם
יאדום וכו'

למרות שבבית יש הכל
נמלטים כולם לגור
נוסעים וכו'

---

129. היו ששרו: צַאלִי נוֹצִי סעודות יַאדַאיוֹם - כל הלילה יושבים סעודות.

ד

נִיז נִיקוֹגוֹ נְיָע פִּיטַאיוֹם, נְיָע פִּיטַאיוֹם
טִילְקוֹ רַאבִּין וִיטַאיוֹם
יאדום וכו'

אינם שואלים איש דבר
רק יוצאים להקביל פני הרבי
נוסעים וכו'

ה

וְשִׁיסְצִי מַאיוֹם יָדְנוֹם וואָלע, יָדְנוֹם וואָלע
סְטַיז' בְּלִיסְקוֹ פְּשִׁי סְטאָלע
יאדום וכו'

לכולם יש רצון אחד
לעמוד קרוב לשולחנו של הרבי
נוסעים וכו'

ו

טַאם וְשִׁיסְצִי לַאפְּיוֹם שיריים, לַאפְּיוֹם שיריים
סְטַאל דוֹסְטַאיוֹם יראת שמים
יאדום וכו'

שם כולם חוטפים שיריים
בקביעות מקבלים יראת שמים
נוסעים וכו'

בנוסח ב'

קָעדִי רַאבִּין דַאיע שיריים, דַאיע שיריים
וְשִׁיסְטְקָע חסידים לַאפַאיוֹם שניים דְבַיִים
יאדום וכו'

כאשר הרבי נותן שיריים
כל החסידים חוטפים כפל כפליים
נוסעים וכו'

ז

אַ גְדִי רַאבִּין מוּבִי תורה, מוּבִי תורה
אוּצִ'י יך עבודת הבורא
יאדום וכו'

כאשר הרבי אומר תורה
מלמד הוא אותם עבודת הבורא
נוסעים וכו'

ח

מְיָענְסוֹ יָעדְזוֹם וּדְקִי פִּיאוֹם, וּדְקִי פִּיאוֹם
יצר הרע זאַ כפרה בִּיאוֹם
יאדום וכו'

אוכלים בשר ושותים יי"ש
יצר הרע שיוכה לכפרות
נוסעים וכו'

ט

אַ גְדִי שָׁאוֹ זְ-רַאבִּין ז'עָגְנַאיוֹם
חסידות זְ-סוֹבּוֹם זַאבְּיֵירַאיוֹם
יאדום יאדום, יאדום דו גורי

כאשר הם נפרדים מהרבי
נוטלים עמם חסידות
נוסעים נוסעים, נוסעים לגור

(ניגון חדוה זה שקנה לו שם בין החבורות בכל קצווי פולין, הושר בכל מקום בשינויי לשון)

דער געראַר חבריא

בניגון עוצו עצה למהר"ם שפירא

שירת החבריא העושים דרכם לגור, בלהט ומסירות נפש,
כמשתקף מתוכו כמו שחר

געראַר חסידים זענען מיר אלע	חסידי גור הננו כולנו
און דאס איז דאך אויך א גרויסע מעלה	וזהו הרי אף מעלה גדולה
א געראַר חסיד הייסט נאר דער	חסיד גור נקרא רק מי
וואס ער פארט צום רבי'ן מער	אשר מרבה בנסיעות לרבי
לעבן זאלן דער געראַר חבריא	בני החבורה הגוראית שיחיו
אז דער טאטע וויל דיר קיין נסיעה נישט געבן	אם האבא לא רוצה לתת דמי נסיעה
גייט מען אריין צום שכן וואס ער וואוינט דערלעבן	נכנסים לשכן אשר גר בסמוך
אז דעם שכן ווילט נישט בארגן	והיה אם השכן איננו חפץ להלוות
זאגט מען איהם צו - אפ צו געבן מארגן	מבטיחים לו שיחזירו לו למחרת היום
לעבן זאלן דער געראַר חבריא	בני החבורה הגוראית שיחיו
פזמון: געראַר חסידים וכו'	חסידי גור וכו'
דער קאָלייקע ברענגט חסידים אָן א שיעור	הקוֹלֶייקע מביאה חסידים ללא שיעור
און אלע פאקן זיך צום רבינ'ס טיר	וכולם מכינים עצמם לקראת דלת הרבי
דער קאָלייקע ברענגט חסידים פון דער גאנצע מפה	הקוֹלייקע נושאת חסידים מכל המפה
אסיה אמריקה און איראפע	אסיה, אמריקה ואירופה
לעבן זאלן דער געראַר חבריא	בני החבורה הגוראית שיחיו

(מפי הרה"ח ר' אהרן פרומר ז"ל משרידי לודז' בתפארתה, שנפטר אשתקד)

די הייליגע טעג

ניגון חסידי עתיק מלא ערגה וגעגועים עזים לימים הנעלים
במחיצת הקודש וקבלות טובות לעתיד

וויא זענען די הייליגע טעג
וואס זענען פארביי געגאנגען
מען דארף זיי איין צו האלטן
מיט אייזערנע צוואנגען

מיט אייזערנע צוואנגען צו האלטן
און תשובה צו טוהן אויפן אלטן
די עבירות אוועק צו ווארפן
און דעם בורא עולם צו האָרכן

די ערגסטע מידה איז גאוות
עס דערווייטערט פון אחוה ורעות
און נאר אביסל ענוה
דאס איז דאך א מדה טָבא

די כתר פון תורה איז אָפן
מ'קען דאס נישט קריגן מיט שלאפן
נאר מיט יגיעה רבה
קען מען קונה זיין עולם הבא

מיט תורה און יראת שמים
איז מען זוכה צו די אמת'ע חיים
א לעבן פון נצח נצחים
א חסד פון מלך מלכים

היכן הם הימים הקדושים
שחלפו ועברו
צריכים לעכבם
בצבתות של ברזל

לעכבם בצבתות של ברזל
ולעשות תשובה על העבירות הקודמות
את העבירות להשליך
ולבורא העולם לציית

המידה הגרועה ביותר היא גאות
שמרחיקה מאחוה ורעות
ואך מעט ענוה
זוהי הרי מדה טובה

כתר תורה מונח ועומד
ודבר זה לא ניתן לקבלו בשינה
רק ביגיעה רבה
ניתן לקנות עולם הבא

עם תורה ויראת שמים
זוכים לחיים האמיתיים
חיי נצח נצחים
וחסד ממלך המלכים

עולי רגלים

רננה שעלתה מפיהם של חסידים הראשונים בעת שנתאבקו בעפר הדרכים לעיר קאצק

קיין קאצק גייט מען	לקאצק הולכים ברגל
קיין קאצק פארט מען נישט	לקאצק לא נוסעים בעגלה
קאצק איז דאך מקום המקדש	קאצק היא הרי מקום המקדש
און ביהמ"ק איז מען עולה רגל	ולביהמ"ק הרי עולים ברגל

(ניגון זה הנחיל דודינו היקר הרה"ח ר' ישראל זימל רוטשטיין ז"ל)

פרק שישי

ערבי ימים טובים

בחצר הקודש בכל ימות השנה, היתה אווירה מרוממת של התעלות הנפש כבימי מועד. נוכחותו של הרבי, רבי משה בצלאל, בני הרבי ונכדי הרבי, ה'יושבים' וחסידים שהיו עושים נסיעתם ארוכה ושוהים תקופות ארוכות. אך ביותר התלהטה האווירה לעת התקרב ימים טובים.

בערבי ימים טובים פשטה אווירת חג בכל פינות העיירה. אלפי חסידים גדשו את כל מבואותיה: בתחנת הקולייקע, בנהר הווייסל, בשוק המקומי, בחנויות ובמאפיות ובעשרות האכסניות שהיו פזורות בכל העיירה, וכמובן בחצר ביהמ"ד שהמה חסידים המתכוננים בדחילו ורחימו להכנס אל הקודש לנטילת שלום, אחר הכנת לב ונפש והשתוקקות של חודשים ארוכים.

לבד מהמוני חסידים שהגיעו מווארשא עם ה'קולייקע' או שהפליגו על גבי הווייסל עם ה'סטאַטיק', הגיעו לעיירה אוטובוסים שהביאו חבורות אברכים וחסידים מכל רחבי פולין, רכבי משא שנשאו בקרבם המוני בחורים, סוסים ועגלות ואמצעי תחבורה שונים וכן חסידים שהגיעו ברגל מעיירות הסביבה ואף ממרחקים. כך, שבמשך היום התמלאה העיירה וחסידים נראו נוהרים מכל עבר.

בקולייקע בואכה לגור

העיירה גור כידוע שכנה בסמוך לעיר הבירה ווארשא, ומטבע הדברים הדרך לגור נעשתה דרך ווארשא. חסידים מכל רחבי פולין, היו נוסעים ברכבת או בכלי תחבורה אחר עד לעיר הבירה ווארשא. במרכז ווארשא היו עולים על ה'טראַמוואַי' [=החשמלית שנסעה בערי פולין] שהגיעה עד למונקיטוב, הפרבר הדרומי של ווארשא, שם היתה תחנת המוצא של הקוֶלייקע, ומשם המשיכו לגור עם הקולייקע[130].

לצד תחנת המוצא של הקולייקע עמד ביתן קטן למכירת כרטיסי נסיעה, אותם רכשו לפני הנסיעה. תחת הסככה ניצב הקטר, אשר בדרך כלל חוברו לו שלושה קרונות

130. על הווי הנסיעה בקולייקע הוספנו פרטים מפיהם של שרידי התקופה. אודות תולדות הקולייקע בפרטות, יובא להלן בפרק הנספח.

קטנים[131]. לאחר שהתמלאו הקרונות עלה המפקח להחתים את הכרטיסים והדלתות ננעלו.

כאשר ננעלו הדלתות, פשטה בקרון אווירה חסידית וחמימות. רובם של הבחורים היטלטלו עד כה במסירות נפש, ישבו שעות ארוכות בתוך מיכלי משאיות הובלה ובדרכים משובשות שפרכו את גופם. כעת לראשונה מתחילת מסעם שיכולים הם לחלץ עצמותיהם, לשבת

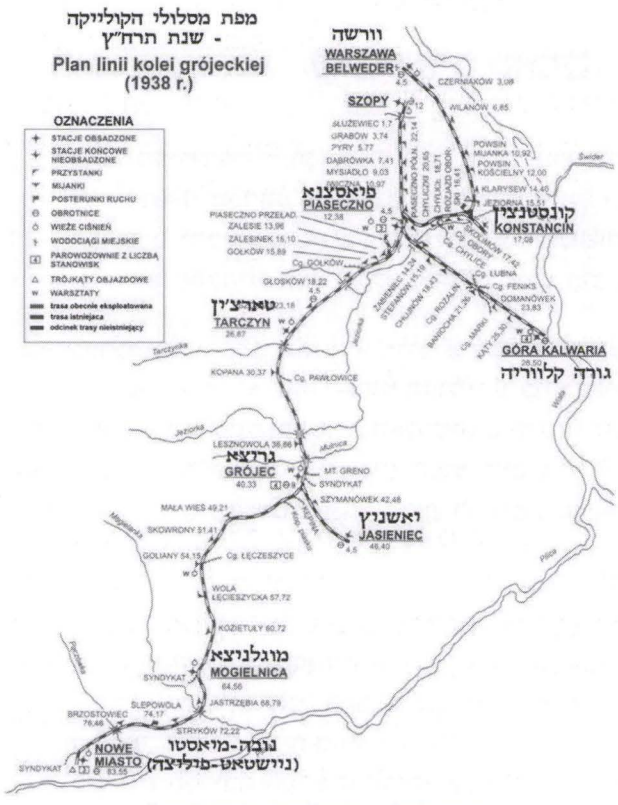
מפת מסלולי הקולייקה
- שנת תרח"ץ
Plan linii kolei grójeckiej
(1938 r.)
OZNACZENIA
STACJE OBSADZONE
STACJE KOŃCOWE NIEOBSADZONE
PRZYSTANKI
MIJANKI
POSTERUNKI RUCHU
OBROTNICE
WIEŻE CIŚNIEŃ
WODOCIĄGI MIEJSKIE
PAROWOZOWNIE Z LICZBĄ STANOWISK
TRÓJKĄTY OBJAZDOWE
WARSZTATY
trasa obecnie eksploatowana
trasa istniejąca
odcinek trasy nieistniejący
וורשה
WARSZAWA BELWEDER
SZOPY
CZERNIAKÓW 3,09
WILANÓW 6,85
ŁUŻEWIEC 1,7
GRABÓW 3,74
PYRY 5,77
DĄBROWKA 7,43
MYSIADŁO 9,03
POWSIN
MIJANKA 10,92
POWSIN N. 1
KOŚCIELNY 12,00
KLARYSEW 14,40
JEZIORNA 15,51
פיאסצנא
PIASECZNO 12,38
קונסטנצין
KONSTANCIN 17,08
PIASECZNO PRZELAD
ZALESIE 13,96
ZALESINEK 15,10
GOŁKÓW 15,89
GŁOSKÓW 18,22
טארצ'ין
TARCZYN 20,18
26,67
KOMANA 30,37
Cg. PAWŁOWICE
LESZNOWOLA 36,66
גרייצא
GRÓJEC 40,33
MT. GRENO
SYNDYKAT
SZYMANÓWEK 42,48
יאשניץ
JASIENIEC 46,40
MAŁA WIEŚ 49,21
SKOWRONY 51,41
GOLIANY 54,15
Cg. ŁĘCZESZYCE
WOLA ŁĘCZESZYCKA 57,72
KOZIETUŁY 60,72
מוגלניצא
MOGIELNICA 64,56
SYNDYKAT
JASTRZĘBIA 68,79
ŚLĘPOWOLA 74,17
BRZOSTOWIEC 76,46
STRYKÓW 72,22
נובה-מיאסטו
(נוישטאט-פילייצה)
NOWE MIASTO
SYNDYKAT
83,55
GÓRA KALWARIA
גורה קלווריה
Cg. LUBNA
Cg. FENIKS
OSMANÓWEK 23,83
Cg. MARKI
KATY 25,30
Cg. ROZALIN
BANACHA 21,58
Cg. OTWOCKI
OTWOCK 17,42
Cg. OTWOCKI
Cg. OTWOCKI
ZABIERZEW 14,27
STEFANÓW 15,19
OTWOCK 16,47
Cg. GOŁKÓW
Cg. PIASECZNO POLN.
Cg. OTWOCKI
Cg. GRABÓW
Cg. GRABÓW
Cg. GRABÓW

במחיצת חסידים ובני עליה, ולחוש היטב שקרבה השעה בה יזכו לבוא בשערי גור משאת נפשם, ולהיכנס לקודש פנימה.

בדרכה היתה הקולייקע עוצרת בכמה עיירות. הידועה והמרכזית שביניהם היתה פיאסצנא, השוכנת על אם הדרך ווארשא-גור. סמוך יותר לגור עצרה בכפרים באַניחא וקאָנטי. בימות השנה הרגילים התארכה דרכה של הקולייקע עד קרוב לשעתיים, מפאת התחנות בדרך, אולם בערבי ימים טובים היתה נוסעת ישירות כמעט ללא תחנות, ומגיעה תוך כשעה.

שירה חסידית עלתה מאליה ברחבי הקרונות, ואברכים רבים ניצלו את פסק הזמן להניח טלית ותפילין, ואף התארגנו מנינים לתפילות. תושבי גור שאינם בני ברית התרגלו לכך במשך הזמן, אולם תושבי עיירות אחרות שהזדמנו לנסיעה, ניצבו משתוממים על המחזה.

נסיעתה היתה באיטיות, עד שאמרו במליצה, כי ניתן לרדת לקטוף פרחים ולעלות חזרה תוך כדי נסיעה. סיפרו כי באחת הפעמים כאשר הרבי גופו נסע בקולייקע, שמע תוך כדי נסיעה כי הקטר צופר שוב ושוב במרץ רב, בעוד הקולייקע נוסעת לאיטה על המסילה. אמר הרבי דברי מוסר נוקבים, עטופים בדרך צחות: ער פייפט מעהר ווי ער טוהט... [=הוא צופר יותר מאשר עושה בפועל].

בנסיעתה נכנסה הקולייקע לתוך שטח העיירה גור, ותחנתה הסופית היתה לצד רחוב פיארסקה - הרחוב הראשי החוצה את העיר, שנקרא בפי כל 'דעם רבינ'ס גאס'. בתחנה היו ממתינים בעלי האכסניות וכן בעלי העגלות על מנת להסיע את הבאים עד

פרחי החסידים בתחנת הקולייקע בווארשא

לביהמ"ד ולאכסניות, אולם חסידים רבים העדיפו לצעוד רגלית מהתחנה ועד לביהמ"ד, כאשר מלבד מה שחסכו במטבע, עלה בידיהם שכר פסיעות והתעוררות הלב.

על מנת להגיע לבית המדרש היו החסידים צועדים עם מזוודותיהם ותיקיהם ברחוב הראשי 'דעם רבינ'ס גאס' עד לביהמ"ד, מהלך של כעשר דקות - רבע שעה. הרחוב באמצעו מתעקל ימינה, ובהמשך ניצב בחצר הפנימית שמשמאל הרחוב ביהמ"ד דגור בהדר גאונו. בעיתות ה'נסיעות' היה רחוב פיארסקה נשטף לכל אורכו בהמוני חסידים שעשו את דרכם לבית המדרש, ושמו היה נאה לו 'דעם רבינ'ס גאס'.

חסידים מעוטי יכולת או בחורים חסרי אמצעים, שלא היה בידם לשלם לקולייקע, היו מפליגים עם ה'סטאַטיק' - כמין סירה ששטה לאורך הווייסל מוואַרשא לגור, נסיעה שעלתה דמים מועטים. לאחר

"קליינע באַנ'ל, קליינע לאָקאָמאָטיוו און קליינע וואַגאָנען"
הקולייקע חולפת בפיאסצנא בדרכה לגור

הקולייקע בשערי גור

מכן משפת הווייסל היה עליהם לעלות רגלית כברת דרך עד לתוככי העיירה[132]. למעשה בימיו של בעל ה'שפת אמת' זי"ע היו החסידים מפליגים לגור עם הסטאטק'עס. אך כאשר הוקמה הקולייקע בשלהי ימי השפ"א, מכאן והלאה נותרו הסטאטק'עס רק עבור מעוטי יכולת.

סטאטקעס. זמני הנסיעות בסירות דרך הווייסל בערב שבועות תרפ"ז

החסידים בדרכם על הסטאטיק

היתה תקופה שנערים פולניים נטפלו לבחורים נוסעי הקולייקע ומשכו בזקנם ופיאותיהם, אך מנהלי התחנה העלימו עין ולא רצו להתערב בכך. ר' איטשע רבינ'ס, שתדיר נתן אל ליבו לרווחת החסידים, כאב על כך. במוצאי חג השבועות הורה לחסידים שישובו לווארשא רק עם ה'סטאטק'עס, ומכאן ואילך אין לנסוע יותר עם הקולייקע. באותה שנה במוצאי שבועות ובימים שלאחרי החג, עמדו קרונות הקולייקע ריקניים. כמובן שמנהלי התחנה נבהלו מהנזק העצום שייגרם להם, והם מיהרו להבטיח שמעתה ואילך ישגיחו שבעתיים[133].

---

132. משפת הווייסל ועד לביהמ"ד היה מהלך של כשני קילומטרים. דרך ארוכה בהרבה מאשר עשו מתחנת הקולייקע ועד לביהמ"ד.

133. כפי שאנו מוצאים בעיתוני התקופה, אירע מעשה זה בחג השבועות תרפ"ג. פרשיה זו הכתה גלים והתפרסמה אף בעיתונות היהודית בארה"ב.

בעוד שתחנת הקולייקע שכנה ממערב לעיירה, הרי שהווייסל שכן ממזרחה, ועל כן הבאים מהסטאטיק הגיעו לעיירה מצידה השני, ובנוסף מילאו אוטובוסים וכלי תחבורה את הרחובות, כך שכל העיירה כולה מלאה בחסידים.

בנטילת שלום

החסידים הבאים בשערי גור, מיהרו ראשית לכל להכנס לנטילת שלום אצל הרבי, טרם נגשו לכל ההכנות לחג והסידורים. היו פורקים מזוודותיהם באכסניה, ובלב מלא השתוקקות ממהרים לביהמ"ד ליטול 'שלום'. רק לאחר מכן התפנו לאכול בישוב הדעת ולסדר את צרכי החג המרובים. היו אף עגלות שעצרו הישר בחצר ביהמ"ד על מנת להיכנס לנטילת שלום.

נעכטען קיין איד נישט גאפאהרען מיט גערער קאלייקע

צוליב די אנפאלען אויף אידישע פאמאשירען

אלע חסידים געפאהרען צוריק מ'ט'ן דאמפער

"נעכטען קיין איד נישט גאפאהרען מיט גערער קאלייקע"
ידיעה מיום ט' סיון תרפ"ג אודות החרמת קו הקולייקע

סיפרו על אחד מחשובי העדה, שהציעו לפניו לטעום דבר מה בטרם יכנס לרבי, והוא השיב בתמיהה: אריין גיין צום רבי'ן מיט א פולן בויך? [=להיכנס אל הרבי בכרס מלאה?].

פרחי החסידים הבאים בשערי ביהמ"ד, היו ראשית לכל בהכנסם לחצר הקודש משלשלים את הפיאות למטה. בערי פולין חששו מן הגויים, וכאשר יצאו משערי השטיבל היו טומנים את הפיאות מתחת ל'יודישע היטל' או לכיפה, אולם עם בואם לגור, היו מורידים את הפיאות בחדוה ועוז חסידי[134].

134. הרב אפרים מנלה שליט"א מציין כי רק בחורים היו מורידים את הפיאות, ודבר זה היה סימן היכר בין

דלתו של הרבי היתה נפתחת בכל פעם שהתאספו ציבור גדול שהגיעו זה עתה מהקולייקע, ולא היתה שעה מוגבלת לנטילת שלום.

כפי שהוזכר, ברוב השנים היה הרבי מקבל פני החסידים לנטילת שלום ולקוויטלך בעמידה, הן בימות השנה והן בערבי ימים טובים, כאשר המוני החסידים נכנסו לקבל שלום במשך שעות ארוכות. בשנים המאוחרות יותר כאשר נחלש, החל לקבל את הבאים בישיבה, אך בעת שנכנסו לחדרו זקני החסידים היה מהדר בקימה לפניהם מלוא קומתו. כן עקבנו בדריכות בעת היכנסם לקודש של אחיו וגיסיו, וראינו כיצד הרבי היה מקבל פניהם ומתרומם לקראתם מלא קומתו[135].

ה'קלאַטקעס'

לחדר בו המתינו להיכנס לחדר קדשו של הרבי היו שתי כניסות. אחת ממערב, בה נכנסו ישירות מהחצר, ואחת מצפון, בה נכנסו מביהמ"ד[136]. עם השנים, כאשר גבר זרם החסידים הנוהרים לגור, היה נוצר בערבי שבתות וימים טובים לחץ עצום, כאשר כל החסידים נדחקו

תצלום משנות המלחמה
בחלון השני משמאל בבנין המגורים נראית הכניסה הראשית לחדר ההמתנה. מחיצת העץ בין החצרות וכן הקלאטקעס כבר נלקחו

בחורים ליונגעלייט. ככלל, בחורי גור היו ניכרים בכך שפאותיהם הארוכות מתחת להיטל, בעוד שחסידים רבים אחרים היו להם פיאות קצרות שהונחו מאחורי האוזן.

135. סבינו היה מוסיף על כך מה שהיה מספר ר' יוסל מנדלקורן, כי כאשר היה מורו ורבו רבי בן-ציון אוסטרובר בגור היה משתתף בשיעורי הרבי ה'אמרי אמת' עם בניו. אירע ואיחר לבוא וחשש להיכנס כיון שהרבי היה קם לקראתו מלוא קומתו ולא רצה להטריחו. כשנודע לרבי מפיו סיבת הדבר, אמר לרבי בן-ציון בפליאה: דו פארגינסט מיר נישט קיין יראת שמים?! [=אינך שבע רצון מכך שאזכה ליראת שמים?!], והלא בפסוק בפרשת קדושים נאמר מפני שיבה תקום וגו' ויראת מאלקיך אני ה', דהיינו שע"י המצוה של הקימה לפני שיבה זוכים ליראת ש"ש.

136. ניתן להבחין גם כיום, כי הלבנים מתחת החלון השני משמאל בנויים בקו ישר ולא משולבים עם שאר הקיר, כיון שבמקום זה ניצבה לפנים דלת הכניסה לחדר ההמתנה, ולאחר מכן סתמו את הפתח בלבנים אדומות עד לגובה של חלון, ובשאר הפתח הציבו חלון.

יחדיו על דלת החדר. על מנת לשמור על הסדר הטוב ולמנוע את הלחץ, יזם ר' איטשע רבינ'ס את הקמת ה'קלאַטקעס'[137] - מעברים מעץ שהובילו מחצר ביהמ"ד לחדר ה'שלום נעמען'.

משמאל למחיצת העץ שהפרידה בין חצר בית הרבי לחצר ביהמ"ד, כנגד הפתח הימני בו נכנסים כיום, נבנתה אכסדרה מקורה באורך כעשרה מטרים, משני הצדדים העמידו בולי עץ גבוהים ועליהם כיסו בגג שהצל מחמה והגן ממטר[138]. את האכסדרה חילקו לשלושה טורים צרים כדי מעבר טור אחד, אשר בהם המתינו החסידים לקבל 'שלום' מהרבי, ובכל פעם הוכנסו מתור אחר[139]. לאחר הכניסה לביהמ"ד היו המעברים פונים ימינה והובילו הישר לחדר ההמתנה.

כיון שההמתנה יכלה לארוך זמן רב, על כן התקינו במעברים אלו ספסלים לישיבה וכן הדפנות לא היו סגורים לגמרי אלא היו בין גזירי העץ רווחים, דרכם היו ילדי העיירה מוכרים לממתינים סודה וכעכים.

ציבור החסידים והבחורים נכנסו ל'שלום נעמען' דרך הקלאטקעס, ואילו הרבנים וחשובי החסידים היו נכנסים ישירות מהחצר דרך הדלת הרגילה של חדר ההמתנה, וכך לא הוצרכו להמתין זמן רב. דלת זו הפונה לחצר, היתה נפתחת בימות החול כאשר הגיעו חסידים מועטים, אולם בערבי שבתות נכנסו לחדר ההמתנה דרך הקלאטקעס. בנוסף, כאשר ציבור חסידים גדול נכנס לקודש ל'שלום נעמען', לא היו יוצאים בחזרה מהדלת בה נכנסו, אלא מהדלת שפנתה החוצה לכיוון סוכת הרבי, משם יצאו לחצר האחורית של ביהמ"ד.

אחד מזקני החסידים סיפר, כי באחת השנים כאשר המתינו החסידים ליטול שלום, יצא הרבי מחדרו וסקר את החסידים הממתינים. הוא ניצב כששתי ידיו שעונות על דפנות הקלאטקעס וקרא ברגש רב: וויא נעמטמען יראת שמים, וויא נעמטמען יראת שמים?! [=מהיכן נוטלים יראת שמים?!][140].

---

137. קלאַטקע פירושו תא, סוּרג.

138. כאשר ירד גשם בעת התפילה היו המתפללים בחצר נכנסים תחת קורת גג זו.

139. בערבי שבתות כאשר נכנסו חלק מהחסידים לקבל שלום וחלקם למסור פתקא או להזכיר חולה, חולקו התורים לפי הצורך. תור אחד מהיר עבור 'שלום נעמען', תור אחד עבור מוסרי קוויטלך וכדו'. כפי שמוסרים כמה משרידי החסידים שהגיעו לגור לחג השבועות תרצ"ט, באותה נסיעה הקלאטקעס לא היו שלושה מעברים נפרדים, אלא מעבר אחד שהתפתל הלוך ושוב בין התורים וכולם נכנסו לבסוף ממקום אחד. סביר להניח שלפעמים בערבי ימים טובים כאשר כל החסידים נכנסו רק לקבל שלום, שינו מעט את מבנה הקלאטקעס וכולם נכנסו מפתח אחד, שכן הקלאטקעס היו עשויים פרקים, מתפרקים ונבנים.

140. דבר זה סיפר החסיד ר' יצחק מאיר יוסטמן ז"ל.

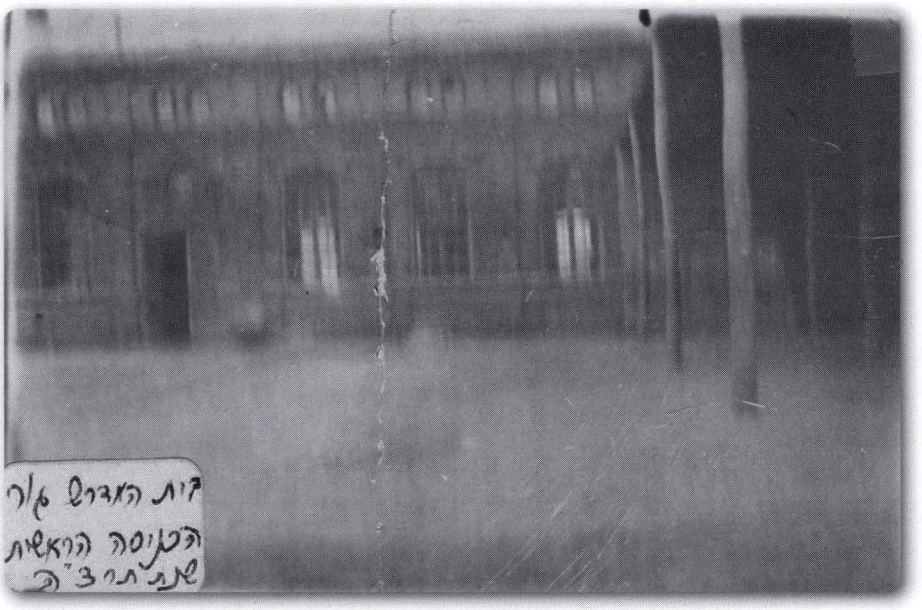

תצלום נדיר ויחודי משנת תרצ"ה של חצר ביהמ"ד הקדמית
מימין מול הפתח הימני נראה בסיס הקלאטקעס והגג ללא הקירות.
הצל מימין הוא מקיר העץ שעמד מימין לקלאטקעס והבדיל בין החצרות

עטרה לראש

בערים ובעיירות ברחבי פולין הקונגרסאית - להבדיל מקראקא וערי גליציה - לא חבשו החסידים בשבתות שטריימל ברחובה של עיר, כדי שלא להתגרות בעיני הגויים ולמנוע התקלויות עם שקצים, אלא היו הולכים לבית החסידים עם ה'יידישע היטל' כמו בימות השבוע[141]. רק מעטים, כמו זקני העדה ונכבדי החסידים, היו מהלכים בשבת חבושים בשטריימל.

האברכים החריפים היו מביאים עמהם את השטריימל וחובשים אותו בשטיבל. גביר'ישע איידם - מי שחותנו היה גביר, היה מקבל מחותנו לנישואיו 'נעלקין שטריימל' יוקרתי, אולם שאר השטריימלך היו מרוטים וישנים.

היו חסידים ששמרו את השטריימל בביתם, ובשובם מבית החסידים היו חובשים אותו לפני הקידוש עבור סעודת שבת קודש[142]. אולם לרוב החסידים לא היה שטריימל כלל.

---

141. יש המציינים כי החוק בפולין אסר על חבישת השטריימל ברחוב, ורק לרבנים וכלי קודש הותר מפאת תפקידם.

142. בכך מובן ביתר שאת מדוע הקפידו זקני וחשובי החסידים בארץ ישראל, על אברכים שהסירו מראשם

כל זה היה בעיירות פולין, אולם כאשר הגיעו 'נסיעה' לגור, היו כל החסידים חובשים שטריימל לראשם, ולשם כך היו לווים שטריימל טרם צאתם, או בעת בואם לעיירה. משום כך היו אומרים שבביהמ"ד בגור בימים טובים היה 'ים פון שטריימלך', מראה שלא היו רגילים לראות בשטיבלך או ברחובה של עיר.

בכניסה לחצר ביהמ"ד התגורר ר' אייזיק שפירא, הידוע כ'אייזיק ישראל יוסל'ס', מדמויות החצר בגור. לר' אייזיק היה בביתו שטריימלך רבים להשאלה עבור החסידים. חסיד שהגיע לגור ולא היה בידו שטריימל, היה פונה לבית ר' אייזיק או לאחד מה'שטריימל מאכער'ס, משלם כמה זלוטי 'נוץ געלט' - דמי שימוש, ולאחר שבת היה מחזיר את השטריימל.

גם בגור גופא לא היה מומלץ להסתובב ביחידות ברחובות העיירה עם שטריימל. אירע לא אחת שאברך צעד ביחידות ברחובות גור בשבת או ביו"ט, וכאשר חלף ליד חייל ממחנה הצבא הסמוך, חטף החייל מראשו את השטריימל והסתלק עם שללו אל תוך המחנה.

האכסניות דמתא

האכסניות בגור נתחלקו לשלושה סוגים. הראשונים במעלה היו האכסניות הקטנות שניהלו טובי הבעלי בתים דמתא כר' מנדל שרייבום, ר' איטשל גרונמ'ס, ר' יעקב בנימין שפירא ור' יענקל ישראל-יוסל'ס. באכסניות אלו התאכסנו נכבדי החסידים וחשובי הרבנים, והיו בהם מקומות מועטים עבור אנשים ספורים.

הסוג השני היו כדוגמת האכסניה של סבי ר' חיים מאיר בנט. היו אלו אכסניות טובות ומשובחות אולם נועדו עבור הציבור הרחב וחסידים למאות גדשו את מעונם. בין בעלי האכסניות הידועות בגור נמנו גם ר' מוטל גרונמ'ס, ר' מוטל חיים-נחומ'ס, ר' דוד סופר,[143] ר' דוד ז'אַבּע, ר' מתיס ור' וועלוול.

את ה'ספודיק' בהתיישבם לסעודת שבת, היות שבפולין היה זה העת היחידה בשבת בה עטרו את השטריימל לראשם והתיישבו לסעודה כמלכים.

ואגב, החזרנו עטרה ליושנה והזכרנו כאן אגב שיטפא דריהטא שוב ושוב 'שטריימל' כפי שנקרא בפולין, ולא 'ספודיק' כפי שמורגל כיום לקראו. השם 'ספודיק היה במקורו שם למין פרוות שיער גבוהה שהיו הולכים בו בימות הקרה, כעין לבושם של הקוזאקים. לובשי השטריימלך הנמוכים בכדי להבדיל ביניהם כינו את השטריימל הפולני 'ספודיק' ואילו החסידים בפולין קראו לשטריימלך הנמוכים 'שפיציק שטריימל' ע"ש שהיה עשוי קווצות קווצות שיער.

143. האכסניה של ר' דוד סופר שכנה ברחוב פיארסקא 8, משמאל היציאה מחצר ביהמ"ד.

על הסוג השלישי והנחות נמנו בעלי האכסניות ההמוניות והזולות. יהודים פשוטים ובעלי מלאכות מתושבי העיירה, אצלם סעדו כל אלו שלא השיגה ידם ובחורים שלא היה בידם מטבע הגונה.

ני"ע תזכרך החסיד וירי"ש
אברהם מאיר ב"ר מאמזיל (הנקרא טאטזל חיים נחמ'ס מגור)
לעווקאוויטש
נקסף באבים הללו אחרי מחלה כבדה ונקברת בגיה"ק ע"י אחרי בשנת שפ"ט ושפ"ט ליסי חיים, הלויה תהיה היום יום א' ג' קרושים בשעה 2 אחה"צ מסעניו ווראניץ 15. המודיעים בצער עמוק
אבין, אמן, אשתו, בנין, גיסין וכל משפחתו.

"הנקרא מאטיל חיים נחומ'ס מגור"
מודעת אבל משנת תרפ"ד על פטירתו בנו של רבי מוטל חיים נחומ'ס בעל האכסניה

בעלי האכסניות היו נקראים בפי החסידים 'געערער קראַדניקעס'. הם ובניהם היו יוצאים לכיוון תחנת הקולייקע, ושם המתינו לאורחיהם. כאשר עצרה הקולייקע וחסידים החלו לרדת מהקרון, ניגשו מיד בעלי האכסניות לסייע לחסידים בנשיאת המזוודות. כמו כן היו משתדלים להשיג אורחים חדשים, תוך כדי שהם מסייעים להם בנשיאת המזוודות, ומרגע שעלה בידם לאחוז מזוודה, זכו באותו אורח. היה זה מחזה מענין בפני עצמו.

ר' משה מנהיימר מיוצאי גור היה מספר, כי בעלי האכסניות היו מומחים לדעת ב'טביעת עין', מי הוא בעל ממון אשר רצוי להביאו לביתם, ומי אין בידו פרוטה, ויש להניחו לנפשו. החסידים שהגיעו לגור, באו כולם כאיש אחד, עשירים ועניים, ועל כן היה צריך להבחין ביניהם. כאשר אך נפתחו דלתות הקולייקע וחסיד הציג את כף רגלו על הארץ, הביטו בעלי האכסניות היטב על עקבי נעליו, האם הם רחבים - כמנהג העשירים, או צרים. ובלשונם: ברייטע אָבְּצַאסָן אדער שמאלע אָבְּצַאסָן.

בנוסף לבעלי האכסניות, היו רבים מתושבי העיירה שהיו מפנים את מעונם עבור החסידים ללינה, ועוברים להתגורר למשך ימי החג בחצר, בכדי להתפרנס משכר הדירה. באכסניות הגדולות לא היה מקום לשינה עבור כל הסועדים, ורובם היו פונים ללינה בבית אחד התושבים שהשכיר את ביתו.

חבורות האברכים והבחורים, היו מתארגנים ושוכרים דירות, בהם ערכו לבדם את כל הבישולים. היו תושבים, אשר מעל לדירת מגוריהם, היתה קומה נוספת אותה היו משכירים לחבורות, ועל בני החבורה היה מוטל לקנות בעצמם את כל צרכי החג, ולבשל את הסעודות.

היות והיו בעיירה בתים רבים, אשר לגודל הצער הילדים לא הלכו בדרך הישר, והיה חשש שמא אינם שומרים במטבח על כללי הכשרות, על כן היה מן הצורך לכונן 'ועד

הכשרות' להשגיח על כשרות האכסניות. בראש ועד הכשרות עמד המלמד ר' עזריאל פופוביץ, שהיה קובע לכל אכסניה את רמת כשרותה לפי דרגות בסדר א' ב' יורד.

כל יהודי שרצה לדעת היכן ראוי להתאכסן, היה פונה לר' עזריאל ואצלו בירר מהו המקום אליו הוא עומד להגיע ואם אכן ראוי עבורו. האם הוא א' או ב', או שהוא רק ג' ויש להכשיר את הכלים ולבדוק כל דבר בבחינה מדוקדקת. החבורות שסעדו בבתים שהיה חשש לכשרות, היו מביאים עמהם כלי בישול, מכשירים את המטבח כראוי, ולאחר מכן פונים לשוק המקומי לרכוש את צרכי סעודות החג.

אמנם, חלק גדול מהבחורים אשר לא התארגנו בחבורות, או שהגיעו ביחידות, כמעט ולא סעדו דבר במשך ימי החג. הם הסתפקו בפת לחם לקיום הגוף, ומילאו אסמיהם בסיפוק רוחני.

כיון שכל העיירה מָלאה דירות שנשכרו בידי חבורות מכל קצווי ארץ, על כן ראשוני החבורה הקדימו לבוא לגור וסידרו מקום ראוי עבור השאר. לאחר מכן היו מציבים בחצר הבית שלט, להודיע איזו חבורה קבעה כאן את מקומה: 'סאָסנאָווצע בחורים', 'בענדינע בחורים', 'זאוויערטשע יונגעלייט' וכדו', וכאשר הגיעו בחורים נוספים בשערי גור ידעו להיכן לפנות. דבר זה שימש גם מי שחיפש יהודי מסויים מעיירה פלונית, באותם ימים היתה זו כמעט ההזדמנות היחידה לפגוש או להעביר דברים מהכא להתם[144].

באכסניית סבי ר' חיים מאיר בנט שהתגורר בחצר ביהמ"ד אכלו ב'נסיעות' כמאתיים איש, אולם ללינה לא היה מקום בביתו והוא שכר לשם כך דירות. בדירתו של הסבא היו שבעה חדרים גדולים, בהם היה מקום שינה לכמה עשרות איש. מהם חדר אחד שהיה שמור לבניו של רבי יעקב מאיר בידרמן, שהיה בעל הדירה והתגורר בה לפנים, ובבואם לגור התאכסנו בקביעות אצל סבי. רבי יעקב מאיר גופו התאכסן תדיר בבית חתנו הרבי.

בין האורחים הקבועים אצל סבי היה רבי דַנַ'לה מוּרה הוראה מווארשא, מזקני העדה וחשוביה[145]. רבי דנ'לה היה שוהה בגור תמידין כסדרן, ותמיד התרועע בפשטות וענוה עם האברכים. במוצאי יום הכיפורים היה פונה בחדוותא לציבור הסועדים: יידן עסטס, אז עטץ זאלט האבן כח צו פאסטן איבער יאהר [=יהודים, אכלו כראוי, כדי שיהיה לכם כח לצום לשנה הבאה].

---

144. מזכרונות הרב אפרים מנלה שליט"א משרידי החבריא מסוסנובצא, שהתאכסן עם החבורה בבית 'אלעזר שוסטער' - יהודי מבני העיירה. כן מסר לנו בחן פרטים נוספים שהאירו את עינינו, והוסיפו נופך להווי הנסיעה.

145. כך היה נקרא, בפתח ולא בקמץ, וכן רבי מאיר דַן פלאצקי בעל ה'כלי חמדה'.

הבית ישראל בבואו לגור התאכסן אצל בן-אחיו ר' לייבל איטשע'ס שהתגורר עם סבתו הרבנית רייזל, והלב שמחה קבע אכסנייתו בבית ר' איטשע פישל היינה, שם גם התאכסן בבואו מאה"ק לגור בשנת תרח"ץ, כך ששניהם התאכסנו סמוך ונראה למעון הרבי ולביהמ"ד.

ההכנות לחג

אווירת החג והמולת החסידים הורגשו בכל העיר. אלו שכאמור היתה להם אכסניה ללינה בלבד והיו צריכים לרכוש בשוק את כל צרכיהם, אלו שפנו לאכסניות, ואלו ששבו מהם לביהמ"ד, זרם הבאים ממערב מצד תחנת הקולייקע וחבורות החסידים העולות מפאתי מזרח מכיון הווייסל, כך שכל העיר המתה מאלפי החסידים.

ליד השוק, לצד בנין העירייה, היה מבנה ארוך ובו שורה ארוכה של אטליזים (=יאַטקעס), בהם עמלו קשות לפרנסתם שורה של קצבים יהודים. על כשרות האטליזים היה מפקח מטעם הרב דמתא אחד ממתפללי ביהמ"ד, אברך חסידי בעל זקן צהוב[146].

כאשר המוני החסידים היו מגיעים לרכוש בשר בערבי שבתות וימים טובים, היו הקצבים ניצבים הכן בפתחי היאטקעס, וכל אחד היה מנסה לשכנע שיקנו דווקא אצלו באמרו: ביי מיר נעמט מען פלייש פארן רבי'ן [=אצלי קונים בשר עבור הרבי].

"ביי מיר נעמט מען פלייש פארן רבי'ן"
הקצבים עומדים הכן בפתחי היאטקעס. הראשון משמאל: ר' משה הערש גולדהכט

האכסניות גדשו את העיר, כמעט ולא היתה דירה בעיירה שלא נהפכה לאכסניה לחסידים. קולות השירה בקעו מכל עבר והאווירה היתה מרוממת.

---

146. בעיתונות התקופה אנו מוצאים את שמו: ר' אברהם יצחק בערנהולץ - ה'נאמן' על כשרות הקצבים והמנקר דמתא. ואגב, כאשר ביקשו צאצאיו של ר' אברהם יצחק להנציח את זכר המשפחה ב'יד ושם', היתה בידיהם תמונה משפחתית בה נראים כל בני משפחתו, אולם הוא גופו לא מופיע שם, ובדף עד שמילאו לזכרו הם מציינים: היה חסיד ולא הצטלם.

גדולה לגימה

כאן הורגשה המולת ערב החג
שדרת ה'יאטקעס' המשתרעת מימין לבית העירייה עוממת שוממה

בהשכמת הבוקר בימים טובים ובעיתות נסיעה, היו נוהרים לביתינו חסידים רבים להטיב ליבם במשקה חם בטרם ניגשו לתפילה. בין היתר הופיע דודי ר' איטשע יהודה בער'ס עם בני חבורתו מפאַלניץ, העיירה בה עשה נפשות רבות לתורה וחסידות. בביהמ"ד גופו לא היה מיחם ולא היתה אפשרות לשתות משקה חם. בשעות אלו טרם עלות השחר שררה הצינה במלוא עוזה, ובמעשה חסד זה זכינו להנות ולהחיות נפשות רבות.

כפי שהוזכר, גם בכל שבתות השנה היו עולים ידידיו ומכריו של אבא למעוננו לשתיית קפה, אולם בערבי ימים טובים הגיעו ציבור גדול של חסידים. לשם כך, הצבנו בערבי ימים טובים כעשרים-שלושים בקבוקים בפי התנור של המאפיה, כל אחד מהם של ליטר וחצי (=א האלבע ראָטל) ואף גדולים יותר. כאשר לא נותר מקום בתנור המאפיה, הנחנו בקבוקים נוספים בתנור הקטן שבביתנו.

למעשה היו בגור שתי אכסניות ששימשו גם כעין צֵ'יינָה - מקום לממכר משקאות קלים, בהם הועמד מיחם גדול לתה וקפה, ושם היו שותים בתשלום בכל ימות השנה. בערבי שבתות וימים טובים, היו בעלי הצ'יינה מוכרים 'צעטלעך' - פתקאות ששימשו מעין תלוש, עליהם שילמו עבור השתיה, וביו"ט הגיעו עם הפתק וכך קיבלו. אחד מהם שכן בסמוך לחצר ביהמ"ד.

חסידים רבים ובעיקר בחורים, לא השיגה ידם לרכוש שתיה בצ'יינה, והסתפקו במשך החג בשתיית מים. אולם אצלנו קיבלו בהשכמת הבוקר משקה חם, ללא כל תשלום, וזאת למרות שסוכר היה בפולין מצרך יקר (=צוקער איז גיווען א מאַיאָנטק). במשך חודשים ארוכים קיבצתי מעט מכל שק סוכר שהגיע למאפיה, וכן מעט קפה, עד שלקראת יו"ט כבר הצטברה כמות ראויה לשמה.

כן העמדנו בימים טובים לרשות החסידים את המאפיה שלנו. בחורים רבים לא מצאו מקום ראוי להניח את ראשם, ולהגן על עצמם מהקור הגדול והצינה ששררו בלילות, ואילו בתוך המאפיה היה חמים ונעים מהחום שהפיץ התנור.

פרק שביעי

מועדי תשרי בצל הקודש

ימי הסליחות

עדת החסידים שהתגוררו ברחבי פולין, וחפצו להכניס לרבי פתקא ולהזכיר את בני ביתם לברכה לפני ימים הנוראים, לא התאפשר להם בתנאי אותם ימים להגיע במיוחד לגור בחודש אלול, ועל כן הסתפקו בנטילת שלום מהרבי בערב יו"ט ובברכת 'לשנה טובה' לאחר תפילת ערבית. אולם אלו שהתגוררו בגור וכן יושבי ביהמ"ד שהיו סמוכים לרבי, היו נכנסים עם קויטל לקודש פנימה מספר ימים לפני ראש השנה להזכירם לברכה[147].

המתפללים בחצר ביהמ"ד האחורית

הסליחות הראשונים 'במוצאי מנוחה' וסליחות 'זכור ברית' נאמרו בשעת חצות הלילה. בשאר ימי הסליחות החלו באמירתם באשמורת הבוקר בשעה ארבע ורבע, וכאשר סיימו עוד היתה חשיכה.

בהתקרב ימי החג, היו מוציאים מביהמ"ד את כל השולחנות, ומותירים רק ספסלים סמוך לקירות, ששימשו עבור זקני החסידים. בנוסף, היו גם רבנים וזקנים שעמדו בתפילה בחדר ה'שלום שטוב'.

חבורת המשוררים היו מגיעים לגור שבועות מספר לפני ימי ר"ה, מתאספים באחת הדירות, והיו חוזרים יחדיו על הניגונים החדשים. זכורני את קולו המחונן של חיים תלמוד,

---

147. רבי מוטל מיירנץ הי"ו מספר כי באחת השנים לפני ראש השנה הצטברו פתקאות רבות להתברך בשנה טובה, ועל כן בערב ר"ה הונחו לפני הרבי כל הקוויטלך יחד, והרבי אמר בלשון חז"ל: "כולן נסקרין בסקירה אחת".

בנו של ר' יענקל, שבילדותו היה משורר בקאפעלע ובעת השירה בביהמ"ד נשמע היטב קולו המרטיט.

על השירה במחיצת הרבי אמרו, כי חסידים רבים היו נרתעים לשורר בפני הרבי, כיון שאדם בעת שירתו - הריהו כמראה ומספר את כל מעשיו והליכותיו, והרבי במבטו הטהור והזך רואה כל זאת, ועל כן היו עושים זאת באימה ויראה (=וועו א מענטש זינגט דערציילט ער אלע מעשיות וואס ער האט אָפגעטוהן אויף די וועלט און דער רבי זעהט דאס). בעת השירה אכן ראינו כיצד הרבי מדי פעם נפנה לאחוריו ונותן מבטו על המשוררים[148].

ימי הדין

בליל ראש השנה התפלל לפני העמוד הבעל מוסף ר' יוסלה חנצ'ינר. לאחר התפילה, היה הרבי נכנס ישר לחדרו ושם עברו על פניו 'לשנה טובה' בזה אחר זה במהירות, ויצאו מהדלת החוצה לחצר האחורית. בשנים כתיקונם כאשר הרבי היה בכוחו, היה עומד על רגליו במשך שעתיים-שלוש עד שסיימו כל החסידים לעבור. כאשר הדוחק היה גדול ונדחפו זה על זה, היה שגור על לשונו של הרבי לומר בנועם: וואָלנע, וואָלנע [=לאט, בזהירות].

"נפ' א' דר"ה תרפ"ז"
מצבתו של האברך רבי לייבל למפקוביץ מפלונסק שנותרה לפליטה בביה"ח בגור

באחת משנות ילדותי, בליל יו"ט ראשון של ר"ה בגור לקה אברך בליבו ומצבו היה אנוש. הוא הובא לדירתו של סבי ר' חיים מאיר שם ניסו להחיותו, אך המאמצים לא עלו יפה והוא השיב נשמתו לבוראה. הלוויתו התקיימה ביום ב' דראש השנה, וציבור עצום, 'ים פון שטריימלך', ובראשם הרבי, ליווה אותו למנוחות. מצבתו היא

148. מסופר כי אחד מבני המשפחה ביקש להדפיס מחזור ללא היוצרות, כיון שהרי בגור לא נוהגים לאמרם, והדבר גורם לאנשים אי בהירות. אמר לו הרבי: וכי מי אמר שאין אומרים זאת. וכפי שאכן ידוע, היה הרבי אומר את היוצרות - מפי מוה"ר רבי יעקב מאיר אלתר שליט"א.

בין הבודדות שנשארו לפליטה בבית החיים, משמאל השביל המוליך לאוהל רבותינו הקדושים[149].

את נרות החג היו מדליקים בגור לאחר מעריב לפני הטיש וכנהוג היום. גם סבתי שהיתה באה ויוצאת בבית הרבנית סיפרה לי, כי ביו"ט הדליקה הרבנית בסמוך לסעודה[150].

את תפילת שחרית החל ה'בעל מתחיל' הקבוע דגור ר' איטשע מאיר שוחט (המבורג), שכיהן כשו"ב לצד ר' אברהם שוחט. הוא היה משמש כ'בעל מתחיל' קבוע הן בימים נוראים והן בכל שבתות השנה. ר' איטשע מאיר ניגש לאמירת פסוקי דזמרא, ולאחר תפילת 'נשמת' החליפו ה'בעל שחרית' דגור ר' לייבל לנדשטיין מוואַרשא הנודע כ'לייבל מאיר'ס' על שם אביו החסיד ר' מאיר לנדשטיין[151]. לתפילת המוספים ניגש לפני העמוד ה'בעל מוסף' הנודע ר' יוסלה חנצ'ינר, שקולו האדיר לא נשכח מליבות הרבבות ששמעוהו בגור.

החצר האחורית
כאן עמדו המוני החסידים. דרך החלון השלישי משמאל שמעו את קולו של הבעל-תפילה

ה'בעל שחרית' ר' לייבל מאיר'ס היה בעל קומה ממוצעת ובעת תפילתו נשמע קולו היטב ברחבי ביהמ"ד. אך לעת תפילת המוספין כאשר החל ר' יוסלה חנצ'ינר בתפילתו,

149. על מצבת קברו נרשם: פ"נ אברך ישר ירא ד' כל פעלותיו היו באמת ותמים עסק בתורה ובחסידות גוע ומת בדמי ימים ר' יהודא ארי' ב"ר מאיר שמעון נ"י לעמפקאוויטש נפ' א' דר"ה תרפ"ז בן ל"ז שנים ת"נ"צ"ב"ה'.

150. יש להוסיף על כך, כי בכל שבת לאחר שהרבנית הדליקה את הנרות, היה המשמש מוריד שתי נרות לשולחן הטיש. סביר להניח כי גם ביום טוב מיד לאחר הדלקת הנרות הורידו שני נרות לטיש, וכך ראו ציבור החסידים במוחש אימתי הדליקה הרבנית. אמנם, יש המוסרים כי הרבנית היתה מדליקה ביו"ט בשעת כניסת החג, ויתכן שהיה זה בערוב ימיו בארץ ישראל. וכפי שהעיר על כך אחד הת"ח שבירושלים הי"ו, כי בחו"ל ביום טוב שני של גלויות אסור להדליק מבעוד יום, כיון שאין יום טוב מכין לחבירו ועל כן נהגו שלא לחלק וגם ביום טוב ראשון לא הדליקו מבעוד יום אלא רק משחשיכה, אולם בארץ ישראל שיש רק יום טוב אחד בטל הטעם, וחזר הדין לעיקרו.

151. אביו ר' מאיר היה מקורב ביותר לחידושי הרי"ם ונקרא מאיר מיכל'ס, על שם אביו ר' מיכל בנו של ר' העניך לנדשטיין אבי אמו של השפת אמת. ר' מאיר נפטר בן ע"ו שנים ביום ראשון של ראש השנה תרס"ד. ר' אברהם מרדכי בר"ב אלתר הי"ו מציין כי לבנו ר' לייבל מאיר'ס היתה חזקה להתפלל סליחות במוצאי שבת כיון שהיה זה סמוך ליארצייט של אביו.

היה קול הארי שלו מהדהד בעוצמה גם בכל הסביבה, למרות היותו נמוך קומה ביותר.

אגב האמור, נזכיר כאן כמה מבעלי התפילות שהתפללו בחצר הקודש בגור בשנים קדמוניות. בימי הרבי מקוצק שימש כבעל שחרית ר' שמואל אקשטיין אביו של ר' ישראל משה, לצידו של הבעל מוסף הנודע ר' הרש פרצובר (הרבסט). ר' הרש התגורר בנעוריו בפרצוב ולימים עקר לראדום, נפטר ביום ג' אדר תרו"ם ונטמן בבית החיים געגשא בוואַרשא[152].

"ב'ר ישראל משה עקשטין ז'ל ש'ץ אצל אדמו"ר בעל שפ"א ז'ל מגור"
מצבת רבי אלישע דוד עקשטיין בחלקת מרמרוש בשיפולי הר הזיתים

בימי הרבי מקוצק וה'חידושי הרי"ם' היה בעל תפילה נוסף מפורסם ושמו ר' זלמן טוטין מפולטוסק. ר' זלמן שימש לאחר מכן בהיכל רבי אברהם מטשכנוב ובנו רבי וולף סטריקובר. הוא נפטר ביום א' חשון תרנ"ב בן ע"ד שנים ונטמן בבית החיים הישן בלודז'[153].

מות אדם נדול
ר' זאב (וועלוועל)
אלטורעקשטין ז"ל.
אחר מהסיומדים שכרור בהכמתו ועזקתו.
למדן מגאנץ, תסיר שפורסם, התפלל
לפני צדיקי הדור כמ"ה שנה. נפטר בשנת
חשבעים ואחת ליסי חיי. והלויה תהיה
היום בשעה 12 מסעמנו וואלקאָ 3 אַ.
אחר מסוקיריין.

הידיעה על פטירתו של רבי וועלוול אוליבנשטיין

הבעל מוסף בימי ה'שפת אמת' זי"ע היה ר' ישראל משה אקשטיין מפראגא שנפטר כשנה לאחר פטירת השפת אמת ביום ו' בשבט תרס"ו. לצידו שימש כבעל שחרית ר'

"בך בחרו לבקש עתירה אורך ימים, ברבבות עם לפני צדיקים וחכמים"
מצבתו של הבעל שחרית רבי וועלוול אוליבנשטיין בביה"ח בוואַרשא

---

152. ר' הרש שימש כבעל תפילה בחצרו של רבי יוסף מטורטשין בנו של החוזה מלובלין, ולאחמ"כ אצל הרבי ר' בונם מפשיסחא, השרף מקוצק, החידושי הרי"ם, הרבי ר' העניך מאלכסנדר, ובסוף ימיו אצל השפ"א. בין צאצאיו יזכרו לטוב: ר' נח הרבסט ממלבורן, ר' יעקב זיידל מפתח תקוה ודו"ז ר' שאול שיליץ מירושלים.

153. בספר 'מצבות בית הקברות הישן בלודז' שי"ל בשנת תרח"ץ עמ' 104 מופיע נוסח מצבתו: תרנ"ב נפט' ב' דר"ח חשון ... שלמה זלמן בן הרב החסיד מנחם מענדעל מפלאצק עסק בתורה ותפלה ש"ץ היה אצל הרבנים בטשעכינאו וסטריקאו כ"ד שנים.

וועלוול אוליבנשטיין, אשר נפטר ביום י"ג טבת תרע"א בשנת הע"א לחייו[154]. לאחר פטירת ר' ישראל משה שימש ר' וועלוול תקופה קצרה כבעל מוסף.

בעלי תפילות נוספים שהתפללו לפני העמוד בבואם לגור היו: ר' ישראל סבינר מלודז' שהתפלל בימים אחרונים של סוכות ופסח, ר' פייבל פרנקל מבית החסידים 'קמייענא זעקס' בלודז' שהתפלל אף הוא בימים טובים בגור, ר' דוד גד וינברג מלודז' שהתפלל מוספים בבואו לגור ונקרא 'דוד לוקווער' על שם עיר הולדתו[155]. כמו כן ר' עקיבא בנצלביץ הנודע כ'עקיבא מונקיטובר' היה מתפלל לפני העמוד וכן כובד לשיר 'מנוחה ושמחה' בטיש בליל שבת.

"יצק מים על ידי גדולי ישראל, ישיש והעיר ישראל בתפילתו"
מצבת הבעל מוסף רבי הרש פרצובר
בבית החיים בווארשא

"שמו מפורסים הנקרא מו"ה דוד ליקיווער"
מצבתו של רבי דוד גד וינברג
בביה"ח בלודז

הרה"ח ר' עקיבא בנצלביץ בערוב ימיו

המלחין והבעל תפילה רבי ישראל סבינר

154. על פי הנכתב עליו בפטירתו שימש בעל תפילה לפני צדיקי הדור כמ"ח שנה, א"כ שימש כבעל תפילה משנת תרכ"ג ועבר לפני התיבה מספר שנים בימי החידה"ר, אולם יתכן שנכתב שם כמ"ה שנה, וא"כ שימש רק משנת תרכ"ו וספק אם עוד עבר לפני התיבה בר"ה האחרון לחיי החידה"ר.

155. ר' דוד נפטר ביום ר"ח אייר תרפ"ג ונטמן בלודז'. אלמנתו ושלושת בניו עלו ארצה לפני המלחמה ונותרו לפליטה, ה"ה האחים החסידים ר' חיים, ר' יונתן שאול ור' אריה.

בשעת ההפסקה

החביות לנטילת ידים בחצר ביהמ"ד

כאשר נסתיימה תפילת שחרית החלה נהירה של החסידים לכיוון האכסניות. בבית המדרש גופו לא היה מקום ללמוד עבור כל הציבור וכמעט לא היו בנמצא ספרים. על כן היו פרחי החסידים מביאים עמהם לפני החג ספרים, ובשעת ההפסקה היו פונים לאכסניות ועוסקים שם בלימוד בדבקות לקראת שעת התקיעות.

זכורני את דמותו של רבי דנ'לה המורה-הוראה הישיש מווארשא, מגדולי העדה, אשר באותם ימים כבר כהה מאור עיניו. בשעת ההפסקה היה יושב על הספסל שניצב בבימה, לצידו היה יושב הבחור המופלג נפתלי קאלושינר ראש ה'יושבים' עם מדרש בידו, ומקריא לו את פרקי המדרש בהתעוררות.

בעת כניסת ויציאת הרבי מביהמ"ד היה דוחק עצום וחסידים נדחפו מכל עבר. מאחורי הרבי היה מתלווה ר' איטשע מאיר אירנשטיין מראשי חבורת המשוררים, אחיו של ר' הענין מת"א. ר' איטשע מאיר היה גיבור חיל והיה מסוכך משני צידי הרבי בידיו כבשני מטילי ברזל, אך הדוחק בביהמ"ד היה כה גדול, כך שלא תמיד עלה הדבר בידו. הוא גם היה מרעים בקולו בתחילת ההפסקה: אַ שעה.

אבי ר' יעקב יואל סיפר לימים מעשה מפליא מאצילות נפשו של הרבי. אירע פעם שלאחר קריאת התורה, כאשר ירד הרבי מן הבימה ונדחקו סביבו, דרך בשגגה בחור על רגלו של הרבי ואילו הרבי הראה לעומתו פנים שוחקות. לאחר מכן שאלו את הרבי על כך, מה ראה להאיר לו פנים. השיב הרבי: ער האט מיר שטארק וויי געטוהן, איך האב נישט געוואלט אז דער בחור זאל זיין באליידיגט [=הוא הכאיב לי ביותר וחששתי כי כאשר אותו בחור יבחין בכך הוא יתבייש].

מעשה בדומה לזה סיפר ה'פני מנחם' זי"ע, כי באחת השנים בשבת הסמוכה לשבועות, לאחר שעלה הרבי מתפילת מוסף, התיישב לשולחן והתמהמה מלערוך קידושא רבא. נפנתה הרבנית לשאול לפשר הדבר, והרבי ענה שאיננו יכול לערוך קידוש מכיון שעדיין לא התפלל מוסף. הדבר היה לפלא בעיני כל הנוכחים, כיון שכל החסידים ראו בעת תפילת מוסף כיצד הרבי עומד כרגיל במקומו ומתפלל. לבסוף נודע הדבר, כי בעת שהחזירו את ספר התורה לארון הקודש ונדחקו סביבו החסידים, דרך על הרבי מאן דהוא בחוזקה בלא משים והסב לו כאבים קשים ברגלו. מרוב יסורים לא היה יכול להתפלל כלל, אולם עצר בכל כוחו את כאבו שלא לבייש את אותו אחד, והעמיד פנים כאילו הכל כשורה[156].

ובשופר גדול יתקע

כידוע לכל בימי ראש השנה שימש כ'בעל תוקע' רבי משה בצלאל, כאשר לצידו ניצב רבי יעקב מאיר בידרמן אשר שימש כ'בעל מקריא'[157]. עוד עומד לנגד עיני כיצד לאחר ברכת 'לשמוע קול שופר' נרתת ונרעד רבי משה בצלאל, כאשר השופר מתנועע בין ידיו וכל כולו אימה ויראה, והתקיעה נתעכבה עד שעלה בידו להגיש את השופר לפיו[158].

בתקופה הסמוכה לימי ר"ה של שנת תרצ"ב, היה רבי משה בצלאל רתוק למיטת חוליו ומצבו הבריאותי היה ירוד במיוחד. בקושי נשמע קולו בעת דיבורו, אולם בער בנפשו להוציא גם בשנה זו את הרבים במצוות תקיעת שופר, כפי עבודת הקודש בה נהג מימים ימימה, באמרו כי חיותו בכל ימות השנה היא מכך שהוא מוציא ידי חובתם אלפי יהודים בתקיעת שופר.

בניו נכנסו לקודש אל הרבי שיפעל אצלו לשנות את דעתו שימנע השנה מלתקוע. השיב להם הרבי, כי הוא חושש יותר ממה שיגרם מצערו של רבי משה בצלאל כאשר

---

156. מפי הרב שלמה אדלשטיין שליט"א מבני ברק ששמע מפ"ק של ה'פני מנחם' זי"ע.

157. כפי המסופר, בשנים קודמות יותר שימש אחד מחשובי החסידים כבעל מקריא, וכאשר התעוררה שאלה בתקיעות היה הבעל מקריא מפנה מבטו לרבי יעקב מאיר בידרמן שעמד בסמוך שיפסוק הלכה, אולם לבסוף נוכחו שהדבר מיותר לחלוטין ורבי יעקב מאיר החל לשמש בעצמו כבעל מקריא. מאז נתפשט המנהג בגור לקחת לבעל מקריא רב פוסק.

158. סבינו הוסיף כי נעימת הברכה של רבי משה בצלאל נשתמרה בביהמ"ד שבירושלים עד היום כפי שהיתה לפנים. וסיפר ר' חיים אהרן פיקרש ז"ל שו"ב בשייך מוניס - רמת אביב, כי בימי בחרותו נסע לגור לימי ראש השנה, ובשעת התפילות עמד בעליית הגג - ה'בוידם', שם יכלו לראות את הרבי בשעת קריאת התורה וכן את רבי משה בצלאל בעת התקיעות. בכל עת התקיעות עמד רבי משה בצלאל כשרגלו אחת לפנים ואחת לאחור והתנועע הלוך ושוב בדחילו כשהוא תוקע בשופר - מפי נכד זוגתו ר' אברהם מרדכי בר"ל אלתר הי"ו.

הרה"צ רבי משה בצלאל והגה"צ רבי יעקב מאיר בידרמן
לצידו של הרבי מאלכסנדר בעל ה'עקידת יצחק' הי"ד

לא יזכה לתקוע, יותר ממה שיגרום המאמץ כאשר כן יתקע (=איך האב מורא אז ס'וועט מעהר שאַטן אז מ'וועט איהם נישט לאזן בלאָזן ווי ער וועט יא בלאזן). אכן, בסופו של דבר רבי משה בצלאל תקע בשופר, והתקיעות עלו כהלכה, אולם נשמעו מאוד בחולשה.

לאחר מכן קרא הרבי לחדרו לבניו של רבי משה בצלאל ואמר להם: בתפילת 'ונתנה תוקף' נאמר, "ובשופר גדול יתקע וקול דממה דקה ישמע, ומלאכים יחפזון" וכו', דהיינו: כאשר גדול תוקע בשופר, ונשמע רק קול דממה דקה, פון דעסנט וועגן [=בכל זאת] ומלאכים יחפזון. את הדברים שמעתי לאחר מכן מפי ר' דוד בנו של רבי משה בצלאל.

כפי המסופר, בימי ה'שפת אמת' שימש כבעל תוקע ר' שמואל צבי ב"ר יצחק הלוי לוקובר 'הנקרא בפי כל ר' שמואל הירש בעל תוקע'[159]. לפני כן תקע ר' יואל מרדכי

---

159. ר' הירש נפטר ביום ל' סיון תער"ב ומנו"כ בבית החיים הנודע ברחוב גענשא בווארשא. חותנו היה ר' חיים ארוש האזע ששימש כבעל תפילה בחצר הקודש ראדזימין עוד בימי הרה"ק רבי יעקב אריה זי"ע.

יש בנותן טעם להזכיר ולמנות גם את הגה"ח רבי ישראל פופקא מווארשא שנקרא בפי החסידים 'ר' ישראל לויביטשר'. שימש כרב ובעל תוקע בביהח"ס הגדול בווארשא, ונזכר במכתבי רבי משה בצלאל אשר כותב באחת השנים לאחר ימי ר"ה: "בדבר התקיעות הייתי יכול לתקוע הכל, רק מחמת דיבת אנשים שחששו שלא אוכל, תקעתי רק של מיושב, ומעומד תקע ר' ישראל לויוויטשער מווארשא". רבי ישראל נפ' בשיבה טובה ביום כ"ז אדר תרצ"ז ונטמן בביה"ח גענשא בווארשא. תמונתו נמסרה לנו בתשו"ח מידי צאצאיו בני הרה"ח ר' ישראל הזה ז"ל מבית וגן אשר סבו ר' אלימלך האזה היה חתנו של ר' ישראל לויביטשר.

"א"ר שמואל צבי הלוי לאקאווער בעל תוקע אצל הרה"צ דגיר"
מצבת זוגתו של רבי הירש בעל תוקע בביה"ח בווארשא

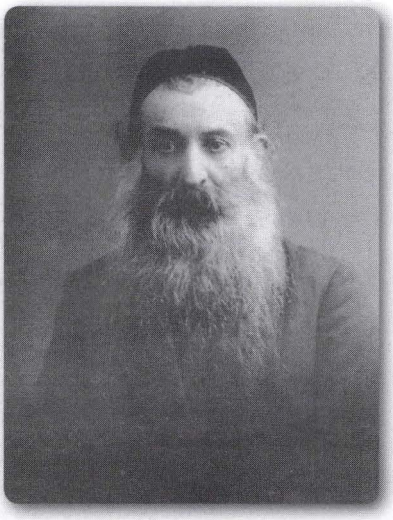

"ומעומד תקע ר' ישראל לויביטשער מווארשא"
הגה"ח רבי ישראל לויביטשר

ל"ע תאשת החשובת והצנועה והצדיקת
מ' יבה ידידית אסתרזאהן
אשת ר' שמואל ני'
בת ר' שמואל צבי בעל-תוקע דגור
נפטרה בשיבו בשנת הצלת ליטי הייט. הקוועתה הטהורה קולים תהי היום
בשעה 8 אחה"צ מסטינה פאנסקא 81 השרים בצער עמוק:
בני, בנותי, חתני, כלותי, נכדי ונינו.

"בת ר' שמואל צבי בעל-תוקע דגור"
מודעה על פטירת בתו של רבי הירש בעל תוקע

מווארקא בן אחותו של החידושי הרי"ם, ראש חסידי גור בווארקא שכונה 'ר' יואל ווארקער'[160]. בימי הרבי ר' העניך מאלכסנדר שימש כבעל תוקע ר' יחיאל הכהן פרל - אבי זקינו של ר' יצחק מאיר פרל מת"א. בימיו של הרבי מקוצק תקע ר' הירצל כהן מביאלא מחותנו של החידושי הרי"ם וראש לחסידי קוצק בביאלא ולפניו רבי אלעזר הכהן פולטוסקר מגדולי בית קוצק[161].

בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים

בעיר אוסטרוב-מאזובייצק התגורר חסיד בשם ר' יוסל פרבדה, אשר אחיו ר' הרשל התגורר בשנים האחרונות בגור. בבעלותו של ר' יוסל היה בנק ובו כעשרה שותפים אשר נחשדו במעילה. העוון הפלילי היה חמור בעיני השלטונות ור' יוסל כמנהל הבנק היה

160. אִמו מרת רחל היתה אחותו של החידושי הרי"ם ואשת הרב יחיאל משה פרל אבד"ק גרודזיסק. על ר' יואל ווארקער סיפרו שהיה מאחר תפילתו כדרך חסידי קוצק, וכל עת התפילה היה עדיין מהלך הנה והנה כשהשופר נתון בידו ומכין עצמו לתפילה, וכאשר הגיע עת התקיעות עלה לבימה ותקע. הוא נפטר ביום ד' אלול תרנ"ט בעת שהותו בצל הקודש ונטמן בבית החיים בגור.

161. פרטים אלו נלקטו ממקורות שונים.

עלול להיענש קשות לעשרים שנות מאסר. לאחר תקופה ארוכה של מאסרים ותביעות נקבע להם משפט בדיוק לצהרי יום ר"ה בה בשעה שבגור ערך הרבי את השולחן.

והנה פתח הרבי באמירת התורה: "בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים". השתהה מעט ללא אומר ושוב אמר "בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים" וכך כפל ושילש דבריו בקול מעורר רחמים וחסדים. מעטים מבין החסידים שיערו נכונה להיכן כוונו הדברים.

רבי יצחק בזוזה
חותנו של רבי שמחה צישינסקי

במוצאי יו"ט הגיעה הידיעה המשמחת לגור כי באותה שעה בבית המשפט המרוחק נפסק דינו של ר' יוסל ושותפיו לזכות ולחפשי.

בין מנהלי הבנק נמנה גם ר' איטשע בזוזה מאוסטרוב חותנו של דודי ר' שמחה צישינסקי. ר' איטשע לא נמנה על חסידי בית גור, אולם לאחר שנעשה לחותנו של ר' שמחה היה מגיע מפעם לפעם. בתקופה האמורה בה נחשדו בפלילים הגיע ר' איטשע לגור והכניס לרבי קוויטל ארוך שהשתרע על ששה עמודים גדולים בהם העלה את כל הפרשיה הסבוכה לפרטי פרטיה. הרבי נטל את הדפים והיפך בהם במהירות, ומיד השיב לו את תשובתו ערוכה. ר' איטשע השתומם ויצא מכליו, ומאז נעשה לחסיד נלהב של הרבי.

במשך שעות היום, כאשר ביהמ"ד של הרבי היה עמוס עד אפס מקום, הלכו אברכים ובחורים רבים ללמוד בקהל'ישע שוהל שעמד ריק מחוץ לשעות התפילה, ומילאוהו עד אפס מקום.

לאחר תפילת המנחה, זמן אמירת 'תשליך' הנהוג בתפוצות ישראל, היו זקני המתפללים יוצאים לחצר ביהמ"ד לומר את תפילת תשליך בסמוך לבאר שהיתה שם. היו גם חסידים שהרחיקו לכת עד לווייסל בפאתי העיירה לומר שם תשליך.

בליל יו"ט שני, היו מתחילים כל ההכנות מחדש: שוחטים עופות, מורטים את הנוצות, שורים, מולחים ומבשלים. ביו"ט שני מפאת צורך יו"ט היו מקילים בזמן המליחה

והשריה, שריה רבע שעה במקום חצי שעה ומליחה חצי שעה במקום שעה[162]. במאפיה הכנו מראש בערב יו"ט כמות גדולה עבור ימי החג, אולם כאשר נוצר צורך פתחנו ביו"ט שני שוב את המאפיה ואפינו שוב.

לעת צאת החג

מעמד מרומם במיוחד שהשאיר את חותמו על הנפש, היה הריקוד הנלהב בהיכל ביהמ"ד הן בליל יו"ט והן במוצאי יו"ט, על הזכיה, אשרינו מה טוב חלקנו, שזוכים לחוג את החג בצילא דמהימנותא. וכבר אמר ה'חידושי הרי"ם' זי"ע, כי במוצאי יו"ט רגילים לרקוד, כי כאשר בני ישראל מקיימים מצוה, נעשה עת רצון בשמים, ועל כן יוצאים ברקידה[163]. האברכים והבחורים היו יוצאים ברקידה של שמחה ברחבת ביהמ"ד למשך שעות בלהט והתלהבות.

בעוד שבערב החג כאשר נכנסו לקבל שלום לא הגישו קוויטל ולא היה זה זמן להזכיר לברכה מפאת קוצר הזמן, אולם במוצאי יו"ט בעת שעברו להיפרד 'גיזעגענען' היתה השעה לכך ומי שנצרך הגיש קוויטל והזכיר אצל הרבי.

והיה מעשה בחסיד מעיר רחוקה שבעת ה'שלום נעמען' נשאר ליד שולחן הרבי והחל לשוחח עמו. ציבור עצום השתרך מאחוריו והמתין, ואחד המשמשים ניגש לרמוז לו שעליו לצאת. אמר לו הרבי: לאז איהם אפ, ער איז שוין נישט דא גיווען צוואנציג יאהר [=הנח לו, הוא כבר לא היה כאן עשרים שנה].

לאחר מכן יצא אותו יהודי מהקודש כולו נרעש, ואמר לנאספים: אכן, ידעתי כי לא הייתי כאן שנים רבות, אך עתה מעלה אני בחשבוני ומתחוור לי בבירור כי הפעם אחרונה שדרכו כאן רגלי היתה בערב ראש השנה לפני עשרים שנה בדיוק!

ברחובות העיירה כבר חנו אוטובוסים ובעלי עגלות, לאסוף את החסידים חזרה. ליד תחנת הקולייקע המתינו בעלי האכסניות לקבל את כספם מהחסידים, וכן שלוחיהם של

---

162. הערת הרב אברהם מרדכי מרקסון שליט"א: לגבי המליחה, כתב הרמ"א ביו"ד שלכבוד אורחים או לצורך שבת ניתן לכתחילה למלוח רק כדי הילוך מיל. לגבי השריה שנהגו להקל בחצי שיעור, למעשה חיוב השריה הוא פחות מחיוב המליחה והיא רק מנהג לכתחילה, וראה בדרכי תשובה סי' ס"ט ס"ק כ"ב בשם החכמת אדם וקש"ע ועוד, שבערב שבת אפשר להקל אף בשריה מועטת (ואף ללא שריה כלל).

163. מקור הדברים בספר שש"ק ח"ה דף כ"ז: הרב החסיד ר' נח ז"ל האבד"ק פיאסעצנע בשם הה"ק הרי"מ זצללה"ה מגור, מה שהחסידים מרקדים בכל מוצאי ימים טובים, אמר בזה"ל: אז א רבים יודין טיען אָפּ א מצוה וועלט אין הימעל א עת רצון.

ר' מנדל ור' אלעזר יצרני הסודה, שהכריזו בקול: "ווער ביי מענדל, ווער ביי אלעזר" [=מי קנה אצל מנדל ומי אצל אלעזר].

בימים שבין כסה לעשור כאשר חרדת הדין נתונה בכל, היו בחורים נכנסים ברטט לקודש פנימה לקבל הדרכה לעבודת הבורא[164], כשהרבי מורה לכל אחד כפום שיעורא דיליה באיזה מספרי המוסר יעיין בקביעות לעורר ליבו ונפשו.

יום הכיפורים

בלילה שלפני ערב יום כיפור ערך הרבי את מנהג הכפרות. חבורות האברכים שהיו להם מעות בצמצום לא רכשו תרנגול עבור כל אחד, אלא היו יוצאים ידי חובה כולם יחד בתרנגול אחד שהעבירוהו מעל ראשי כולם.

בערב יום כיפור לאחר חצות היום, היה הרבי יורד מביתו וחוצה את חצר ביהמ"ד כשהוא פונה לכיוון המקוה העירונית. אותה שעה היו החסידים העומדים בחצר ניצבים בשתי שורות להתבונן בדמותו, וכמו רוח טהרה נשבה בינותיהם, לקראת היום הקדוש הממשמש ובא.

לאחר שובו, ערך הרבי את שולחנו בביהמ"ד, שולחן שהתארך זמן רב מהרגיל, ונמשך כשעתיים. לאחר מנחה היה הרבי אוכל סעודה מפסקת בביתו, בסעודה זו היה אוכל רק מעט בשר עוף וכן מרק, כפי שעוד יסופר להלן.

ביום הכיפורים, שבת שבתון, היו רבים מצאצאי הרבי הנשואים וכן חתניו, חובשים גרביים לבנות לרגליהם[165]. בליל יום הכיפורים, סמוך לאשמורת הבוקר, היו מתאספים בהיכל ביהמ"ד משכימי קום לאמירת כל ספר התהלים לפני שחרית[166]. לאחר צאת היום הקדוש, ערך הרבי את שולחנו הטהור. שולחן זה לא התארך כמו הטיש בערב יוה"כ, אלא ארך כבשאר שבתות השנה.

---

164. בפולין היה דרכם של החסידים לכתוב בקוויטל 'לעבודת הבורא', ומטבע לשון זו נשתיירה לברכה גם בפזמונים רבים מאותם הימים.

165. חלק מנכדי הרבי המשיכו במנהג זה גם בירושלים, כפי שזוכרים רבים.

166. לימים בירושלים חידש זקננו ר' יעקב יואל את מנין התהלים, ובאשמורת הבוקר היה ניגש לפני התיבה לאמירת כל ספר התהילים בציבור בהיכל ביהמ"ד, מנין שנקרא במשך שנים רבות "יעקב יואל'ס מנין".

בימי הסוכות

לקראת חג הסוכות הוכשרה סוכת הרבי, וכן סוכת ביהמ"ד עבור החסידים. בחצר האחורית מאחורי חדר ה'שלום שטוב' שכנה סוכתו של הרבי, ואחריה בצמוד לסוכת הרבי, הוקמה סוכת ביהמ"ד. בסוכת ביהמ"ד היה הרבי עורך את שולחנו בימי הסוכות. בדרך כלל הוצב שולחן הטיש סמוך לכניסה מקיר לקיר, וכאשר היה הרבי יוצא מדלת סוכתו לסוכת ביהמ"ד, היה מגיע היישר למקומו שבמרכז השולחן, אך היו פעמים שהעמידו את שולחן הטיש לאורך הסוכה[167].

כאשר ישב הרבי בטיש, היה מביט מדי פעם בעיניו הקדושות לסכך. בעת עריכת השולחן בסוכה כמעט ולא היתה אפשרות לחזות בפני הרבי. בסוכה לא היו 'סליפן' - עמודי ברזל שניתן היה לטפס עליהם ואף לא 'קליינע שורה' - השורה הקטנה שלצד השולחן בה יכלו לעמוד ביתר קלות, כיון ששולחן הטיש ניצב בסוכה מקיר לקיר. בחורים שרצו לחזות בעת עריכת השולחן ולא מצאו מקומם ב'שורה' הגדולה לאורך הטיש, היו עולים על גבי הסוכה ומביטים בפני הקודש דרך הסכך. כיון שכך, גם כאשר ירד מטר עז כמעט ולא הורגש הדבר בסוכת ביהמ"ד, כיון שכל הסכך היה מכוסה ב'נוי סוכה' - בחורים ששכבו על קרשי הסכך וספגו בבגדיהם את כל המים.

מפורסם בין החסידים מה שהתבטא פעם הרבי על פרחי החסידים שנדחקו להביט על השולחן הטהור שנערך בסוכה, וקרא עליהם: ס'איז דאך א נוי סוכה[168].

אירע פעם שמחמת הדוחק זעו הדפנות ממקומם והסכך החל לרדת ממקומו יותר ויותר, עד שהרבי הרים את עיניו הטהורות אל הסכך, ומיד כאשר הבחינו החסידים בכך נתנערו ממקומם, הדחיפות חדלו, והדפנות והסכך התייצבו בחזרה על מכונם.

הסכך של סוכת ביהמ"ד היה עשוי ממחצלאות עבות ורחבות העשויות מעלים. המחצלאות היו מאוכסנים במשך ימות השנה בפינת ה'בוידם' בערימה גדולה. כאשר היו 'נסיעות' גדולים והיו בחורים שלא היה להם היכן להניח את ראשם למנוחת הלילה, היו

---

167. פרטים אלו על סדר עריכת השולחן בסוכה, מסר מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל.

168. בספר 'יכהן פאר' להרב מבענדין דרוש ל"א לשבת הגדול, מביא בשם החידה"ר עה"פ העידותי בכם היום - "כ'האב מיט אייך אויסגעצירט הימל און ערד" [=קישטתי עמכם שמים וארץ]. ידועים הדברים שבימי מלחמת רוסיה-יפן כתב אברך מאוסטרובצא מכתב מהחזית לשפ"א ובו פלפול ארוך על רבינו יונה, והשפ"א השיב במכתב: העידותי בכם היום כו' מלשון עדי, קשוט, היינו קשטתי בכם, ביהודים האלה, את השמים ואת הארץ. כדברים האלו אמר הלב שמחה בראשית ימי הנהגתו, כאשר הוקמה הגלריה עבור הבחורים. היה זה בשבת פרשת נצבים תשל"ח לעת פתיחת הגלריה לראשונה, נשא הלב שמחה את עיניו והתבונן בבחורים העומדים שם ופתח ואמר: העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ, השפת אמת פירש העידותי מלשון 'עדי' וקישוט, בבחורים שמורים וטהורים קישטתי את השמים ואת הארץ.

עולים ל'בוידם' ופורסים את המחצלאות, על המחצלת היו מניחים חתיכת בד (=א שטיקל סחורה) בכדי שלא להידקר, וכך ישנו כשהם פורסים עליהם את המעיל (=ה'פאַלטן') במקום שמיכה. המחצלאות נפסלו כמובן בכך לסיכוך מאחר שהשתמשו בהם לשכיבה, ובכל פעם היה צריך לרכוש מחצלאות חדשות.

בחג הסוכות קבע הרבי את מקומו בסוכתו וכמעט שלא יצא ממנה יומם ולילה. סוכת הרבי היתה בנויה היטב מקירות אבן (=א געמויערטע סוכה), וניצבה על מכונה בכל ימות השנה. בסוכה היה עבור הרבי שולחן וכסא, מטה וכן תנור חימום כבשאר חדרי ביהמ"ד. הרבי קיבל את החסידים בסוכה, אכל בסוכה ועשה לילותיו בסוכה, הכל בסוכתו הסמוכה לחדר ה'שלום שטוב'.

לבד מסוכת הרבי בחצר ה'שלום שטוב', היתה סוכה נוספת בדירה למעלה עבור בני המשפחה. הסוכה ניצבה מימין לבנין הדירות, במעבר הפונה לחצר האחורית. בסוכת הרבי הסמוכה לחדר ה'שלום שטוב' לא היה תלוי שום דבר אולם בדירה למעלה היתה סוכה עבור המשפחה ובה היו קישוטים, בה שהה בימי הסוכות רבי יעקב מאיר בידרמן חותנו של הרבי[169].

מעל סוכת הרבי היה גג מפח שבמרכזו היה מחובר חבל וכאשר משכו אותו על

מקום סוכת בית הרבי
ניתן להבחין בשארית שנותרה בקיר מעמוד התמך הימני

מימין לסוכת הרבי ניתן להבחין בפתחי יציאה שנסתמו הן בקומת הקרקע בדירת השפ"א והן בקומה השניה בדירת הרבי

169. מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל סיפר, כי במעבר בית הדירות, במקום בו בולט הבנין החוצה, היתה כניסה נוספת לבית הרבי מצד המטבח, וממדרגות אלו היו עולים במשך ימות השנה לרבנית. כיום ניתן להבחין כי הפתח נסתם בלבנים. מעט לפני זה במקום השקוע יותר, ניצבה סוכת המשפחה על שני עמודי תמך מברזל. לארוחת הצהריים היה הרבי עולה לביתו ולאחר מכן היה נח מעט בסוכה זו, ובין נכדי הרבי היתה תורנות לסגור ולפתוח את הגג כשהחל מטר.

ידי גלגלת (=קאָרבּע בשפת המדינה) התרומם הגג. היו מספר בחורים שהיו ישנים בסוכת ביהמ"ד הסמוכה, ובכל פעם שהחל מטר היו מורידים את גג סוכת הרבי, וכאשר פסק הרימוהו שוב.

בלב נשבר הגני מוזיקים ע"ד האסון אשר קרנו בהלקח מאתנו עטרת ראשינו אבינו וזקנינו הרה"ג, משרידי החסידים - הראשונים - המסורסים בצדקתו, למד והרביץ תורה כל ימיו

בה"ר יהודה ז"ל מאזעס

ג"ע הר' משה חיים

חתן הרה"ג ר' נח שחור מביאלא ז"ל, גיסו של הרה"ק מגור שליט"א הלויתו למנוחת עולמים היתה אתמול בשעה 12 בצהרים ממעונו פאויא 9. השרויים, בצער עמוק

בנו, כתו, חתנו, נכדיו, וניניו, משפחתו וכל מכוריו.

הידיעה בעיתונות על פטירת רבי משה חיים מוזס זצ"ל 'דער גרויסער משה' בשנת תרפ"ט

בלב נשבר הגנה מוזיקים אוהב אמנו הגדול, כי נלקחה מאתנו עטרת ראשנו זאטיר המצוין והנאמן

ג. ע. משה צבי שחור

בן הרב ר' נח ז"ל

(תקרא משה ביאלער)

ע"ג עטרת ביום ש"ק למדר ג. והיה היום אתמול יום א' בשעה 1 אחה"צ נפטר בשיבה טובה 83 השנים

בניו, בנותיו, החתנים, כלותיו ונכדיו.

הידיעה בעיתונות על פטירת רבי משה צבי שחור זצ"ל 'דער קליינער משה' בשנת תרפ"ז

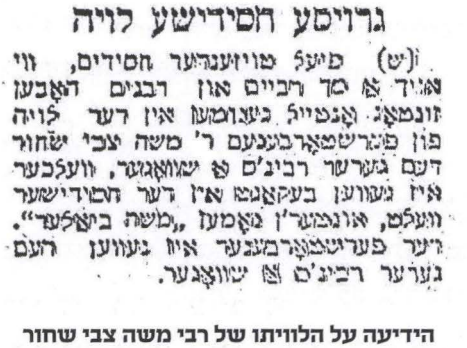
גרויסע חסידישע לויה

(ש) פיעל מויזענהיער חסידים, ווי מען זיגט אז סך רביים און רבנים האבען זונטאג, ווען מען האט בעזוכט אין דער לויה פון פינרשמאדבענעם ר' משה יצחק שחור דעם גערער רבינ'ס פון שוואגער. וועלכער איז געווען בעקאנט אין דער חסידישער וועלט, אונטער'ן נאמען „משה ביאלער". דיער פערשטאדמענער איז געווען דעם גערער רבינ'ס פון שוואגער.

הידיעה על הלוויתו של רבי משה צבי שחור

ארבעת המינים היו ממש בצמצום, ועל כן היו רוכשים אותם כמה אנשים בשותפות יחדיו. מתוך ארבעת המינים היו גדלים בפולין רק ערבות, ואילו את שאר המינים היו מייבאים מחו"ל. מפאת המחסור ומפאת כך שבגור שהו בחורים ואברכים רבים שלא היו בידם ארבעה מינים, היה הרבי מוסר שני סטים של ארבעה מינים בידי שניים מחשובי החסידים, והם היו נותנים לחסידים לברך עליהם.

אחד משני חסידים אלו היה רבי משה מוזס שנקרא 'דער גרויסער משה', חתנו של רבי נח שחור וגיסו של הרבי, אצלו עמדו תור ארוך כל ההפסקה וגם לאחר מוסף. את גיסו השני של הרבי הוא ניהו רבי משה שחור שנקרא 'דער קליינער משה' לא הכרתי[170].

בסדר הנחת הד' מינים נהג הרבי כפי שנתפשט כיום המנהג בקרב כל החסידים, וכדעת האריז"ל: בכל טבעת הדס אחד וערבה אחת[171].

---

170. רבי משה צבי שחור הנקרא 'דער קליינער משה', נפטר ביום ש"ק שושן פורים ט"ו אד"ב תרפ"ז בעיר מגוריו ווארשא. הגיס השני רבי משה חיים מוזס הנקרא 'דער גרויסער משה' נפטר כשנתיים ימים לאחר מכן, ביום י"ט אד"א תרפ"ט בווארשא בהיותו בן ע"ז שנים ונטמן בבית החיים בווארשא, בסמוך למקום מנוחת ר' זנוויל ברודר חתנו של החידושי הרי"ם.

171. דבר זה נכתב, כיון שבעיירות פולין היו חסידים רבים שנהגו כפי ההלכה הפשוטה וכמנהג העולם: הדסים מימין וערבות משמאל, והשתמשו עבור כך בקושאלע ארוך, וכן המשיכו לנהוג הרבה מזקני החסידים

החסיד רבי בונם לוין במחיצת ה'אמרי-אמת' וה'בית-ישראל' זי"ע

בימי הסוכות נראו בגור דמויות של חסידים ומבקשי ה', שהגיעו להסתופף בצילא דמהימנותא. אחד מהם היה הכהן החסיד ר' בונם לוין, נאמנו של הרבי ואחיו של הרב מבנדין. הוא קבע את מקומו בביהמ"ד בשולחן שבפינה המזרחית, סמוך לאבי, שם למד בצוותא עם אחד מנכבדי החסידים. באותה עת היתה לי ההזדמנות להתבונן בדמותו המיוחדת והמאירה.

בימים טובים בעת נשיאת כפים כאשר כל הכהנים פנו למזרח נתתי עיני בר' בונם שלא פנה למזרח אלא עמד במקומו ובירך את ישראל העומדים סביבותיו. אך טבעי היה הדבר לאוהב ישראל מופלג שכמוהו.

הושענא רבא

בליל הושענא רבא בשעה שמונה, היה הרבי קורא את ספר משנה תורה בסוכתו במשך כשעה וחצי. דלת סוכתו הפונה לסוכת ביהמ"ד היתה עשויה מעץ ולא היתה נסגרת כל צרכה, והחסידים האזינו בדחילו לקולו של הרבי שנשתפך בנעימה ברחבי סוכת ביהמ"ד מבעד לדלת. באותו מעמד, בהגיעו לפרשת 'וזאת הברכה', קרא את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום. לאמירת התהילים בליל הושענא רבא לא נהג הרבי לצאת מחדרו לביהמ"ד.

ביום הושענא רבא היה עורך הרבי את שולחנו בסוכה, שולחן שארך כמו בשבתות. בליל שמיני עצרת נערך השולחן בביהמ"ד ולא בסוכה, ואילו למחרת בסעודת היום, כאשר התאפשר היה השולחן נערך בסוכה, וכאשר ירד גשם נערך בביהמ"ד[172].

גם בארץ ישראל. אולם בימי הבית ישראל זי"ע כאשר נוכחו כולם במנהגו של הרבי, חדר הדבר אט אט לציבור החסידים.

172. בגמרא סוכה דף מ"ז ע"א נאמר לגבי שמיני עצרת: והלכתא מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן. בשפ"א על הש"ס מיישב דברי הגמרא עם המנהג שלא לישב בסוכה בשמיני עצרת עיי"ש. ובשפתי צדיק לסוכות אות ל"ה מביא טעם על כך שנהגו לחלק בין ליל שמ"ע ליומו: שסוכות זכר לענני כבוד ואי' מת אהרן נסתלקו ענני כבוד וחזרו בזכות משה, ולכן בליל שמיני עצרת אין יושבים בסוכה רמז לנסתלקו ענני כבוד, ושוב יושבים ביום - חזרו בזכות משה.

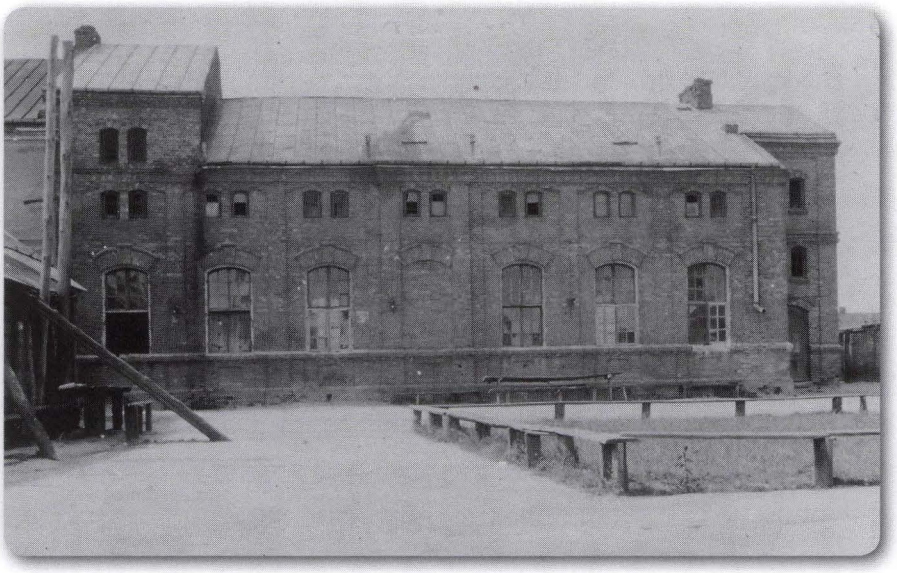

"החסידים האזינו בדחילו לקולו של הרבי
שנשתפך בנעימה מבעד לדלת"
משמאל נראית סוכת הרבי, ושני גזעי עץ אליהם נקשר גג הסוכה בעת פתיחתו

אירע באחת השנים שגשם ושמש שימשו חליפות, ולא ידעו היכן בסופו של דבר ייערך הטיש. ה'שורה שטייער'ס' (עומדי השורה) רצו מהסוכה לביהמ"ד ומביהמ"ד לסוכה הלוך ושוב, עד שלבסוף יצאה השמש והטיש נערך בסוכה.

בשעת הנענועים הרבי לא פנה ממקומו, אלא עמד כלפי מזרח ונענע לצדדים, וכאשר נענע למטה התכופף מעט.

ביום הושענא רבא היה הרבי מסיר את טבעת הלולב כנהוג, ולאחר שחבט את ההושענות היה משליכם לאחוריו, שם הצטופפו אברכים שנצרכו להיפקד בישועה, והיה הדבר ידוע בין החסידים, כי מי שנפלו הערבות בידו - מובטחת ישועתו.

נכדי הרבי הנשואים עלו לתורה בעיקר בימי החגים, ימי הסוכות וימי הפסח. נכדיו הבחורים, היו בדרך כלל עולים לתורה כאשר הרבי לא שהה בגור, והיתה אפשרות יותר בקלות לקבל עליה.

את אמירת ה'יהי רצון' הנאמרת בעת שנפרדים מהסוכה היו אומרים ביום שמיני עצרת כנהוג בחו"ל.

שמיני עצרת ושמחת תורה

בליל שמיני עצרת, נערכו ההקפות הראשונות בביהמ"ד, אולם למחרת היום כנהוג בחו"ל לא נערכו הקפות[173]. ביום השני הוא יום שמחת תורה נערכו ההקפות הן בלילה והן ביום, כך שנערכו הקפות שלוש פעמים.

הרבי היה ניגש לאמירת 'אתה הראת', וקולו התנשא מילה במילה בנעימה ספוגה בערגה שלא משה מלבבי כל הימים: "אתה הראת לדעת, כי ה' הוא האלוקים, אין עו-ד מלב-דו". "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, קומה ה' - ויפצו אויביך, וינסו משנאיך מפניך - - -".

לאחר מכן היה נקרא להקפה ראשונה דאברהם אבינו והקפה אחרונה דדוד המלך. היה נהוג בגור בכל ההקפות שלא לרקוד כלל אלא הקיפו את הבימה עם ספר התורה כמו בהושענות, סיבוב אחד בכל הקפה. רק בהקפה האחרונה לאחר שסיימו להקיף את הבימה ועמדו להכניס את ספר התורה לארון הקודש, פרצה שירה אדירה 'אין כאלוקינו' והרבי יצא ברקידה עם ספר התורה. כמו כן בהקפות ביום רקדו בניגון זה 'שישו ושמחו'[174].

במשך כל ההקפות עמד הרבי קרוב לארון הקודש, והיה מעביר בידו על כל ספר תורה שחלף בפניו, אולם לא נשק ידו בפיו.[175] במקום זה קרוב לארון הקודש, היה הרבי רוקד 'אין כאלוקינו' ו'שישו ושמחו' כשבידיו ספר התורה אחוז בדבקות. לראות את הרבי ברקידתו היה מעמד שלא מעלמא הדין. זכורני כי בילדותי כאשר היה הרבי יותר בכוחו, היה ממש מקפץ בשני רגליו יחדיו (=האט געשפרינגען מיט ביידע פיס) כשעיניו עצומות בדבקות והקרקע כמו נרעדה תחתיו. ככלל בשמחת תורה ניכר היה על הרבי רוממות רוח מיוחדת במינה - 'אויף געזומט', ונהרה של שמחה על פניו.

לשירת 'שישו ושמחו' ו'אין כאלקינו' ישנו ניגון מסורתי מדורי דורות שמקורו

---

173. ביום שמיני עצרת בחו"ל קוראים כידוע בפרשת ראה ולא פרשת וזאת הברכה.

174. ר' יוסף מאיר זיידל ז"ל מסר דברים דומים, אולם מעט בשינוי: בימי השפת אמת אכן נהגו שלא לרקוד בהקפות כלל אלא להקיף את הבימה עם הספרים, ורק בהקפה האחרונה רקדו, אולם האמרי אמת היה רוקד גם בהקפה ראשונה - מפי ר' אברהם נחום לב הי"ו.

מוה"ר ר' לייבל לוין בספרו אדמור"י גור עמ' 139 כותב, כי השפ"א היה נקרא להקפה של אברהם אבינו, והיה מחזיק את ספר התורה עד לאחר ההקפה של דוד המלך. החסידים לא היו שרים ורוקדים, אלא לאחר הקפת דוד המלך היה השפ"א יוצא ברקידה עם ספר התורה זמן ממושך.

175. סבינו הוסיף, כי הפעם היחידה שראו את הרבי נושק בפיו, היה ביום הכיפורים בתפילת 'כל נדרי', בעת הקפת הבימה ואמירת 'אור זרוע לצדיק'.

"מעמד שלא מעלמא הדין"

מצדיקים קודמים ואותו היו משוררים בגור מקדמת דנא[176]. היה באחד השנים אשר שינו מן הרגיל ושרו ניגון אחר ל'שישו ושמחו'. אותה שנה עמד הרבי על מקומו ולא רקד עד שהחליפו שוב לניגון הרגיל[177].

בבית המדרש היו עשרות רבות של ספרי תורות, מהם שניים שנקראו 'רבינ'ס ספר תורה'. אחד מהם ספר קטן ועתיק שהיה מיוחס ליהודי הקדוש מפשיסחא, בו השתמשו בכל ההקפות עבור זקני החסידים ואילו הס"ת השני היה גדול. בהקפה ראשונה הקיף הרבי עם הס"ת הגדול ובהקפה אחרונה אשר בסיומה היה הרבי יוצא ברקידה - ערך את ההקפה עם ספר התורה הקטן.

לימים בימי מצוק כאשר נמלט הרבי מפולין, ביקש שיביאו שלושה חפצים: ספר התורה מהיהודי הק', אבנטו של המגיד מקוז'ניץ עמו היה הרבי מיסב בליל הסדר וכן מנורת החנוכה (=חנוכה לאָמפ) מזקנו ה'חידושי הרי"ם' זי"ע, בה היה מדליק בימי החנוכה[178].

---

176. ניגון זה מבוסס על טעמי המקרא של ימים נוראים ויש סימוכין לכך במקורות - מפי מוה"ר רבי יעקב מאיר אלתר שליט"א ור' אברהם נחום לב הי"ו.

177. ר' יוסף מאיר זיידל סיפר זאת בהרחבה יותר, כי ר' ישראל סבינר שניהל את השירה ביום שמחת תורה הלחין באחת השנים ניגון חדש ל'שישו ושמחו', וכאשר החלו לשורר אותו הרבי לא רקד, והבית ישראל קרא לכיוונו: ישראל, דריי איבער [=ישראל, החלף בחזרה], ר' ישראל סבינר חזר לניגון המקורי, ואז החל הרבי ברקידה כדרכו.

178. את ספר התורה לקח עמו הרבי מיד ביציאתו מגור, ולאחר מכן שלח להביא את ב' הדברים הנותרים. בתו הרבנית מאטיל לוין ע"ה יצאה לגור, אך לא מצאה כי אם את האבנט שהפולשים לא ראו בזה חפץ בעל ערך, אולם ה'חנוכה לאמפ' נלקחה ולא נמצאה כלל - הערת מוה"ר רבי יעקב מאיר אלתר שליט"א.

לאחר הסתלקות הרבי נשאר הס"ת בחזקת הפני מנחם זי"ע. ביום שמחת תורה בהפסקה קראו בו בביתו 'וזאת הברכה' ולאחר מכן בהקפות היו מביאים את ספר התורה לבית המדרש, והפני מנחם היה רוקד עמו בדביקות. אודות קריאת התורה בביתו של הפני מנחם, ראה להלן בהרחבה בפרק כ"ז 'איש חסיד היה'.

אבי ר' יעקב יואל סיפר מימי חורפו, כי הרבי היה רוקד הלוך ושוב עד למדרגות הבימה, ולמרות שהיו עיניו עצומות והיה ניכר עליו שהינו בדבקות עילאה, עם כל זאת היו פסיעותיו מחושבים ומדודים להפליא. בכל פעם הגיע עד כחוט השערה בסמוך למדרגות הבימה וחזר לאחוריו ללא שנתקל בהם כלל, לעיניהם המשתאות של החסידים.

מתוך שבעת ההקפות היתה הקפה אחת שהיתה מיועדת לבחורים, כאשר כל שלושה-ארבעה בחורים אחזו בספר תורה אחד, ומי שגם זה לא עלה בידו הצטרף על כל פנים להקיף יחד עם כולם את הבימה. על הבימה בצד האחורי ניצב בקביעות ספסל רחב עליו עמדו הילדים, וכאשר הרבי חלף שם עם ספר התורה, היה מגביה אותו כדי שהילדים יוכלו לנשקו. כל ההקפות יחד ערכו כחצי שעה. אמנם, כאשר היה הרבי בשנת תרצ"ו בירושלים, רקדו בכל שבעת ההקפות כמנהג אר"י.

בעליה של 'כל הנערים' נתכבד רבי יעקב מאיר בידרמן, וזכורני שלאותה עליה נקרא יחד עמו נכדו ה'פני מנחם' זי"ע בהכרזה: "יעמוד מורינו הרב יעקב מאיר וכו' עם פנחס מנחם בן מורה מורינו ורבינו" וכו'.

שולחן היום בשמחת תורה התארך למעלה משלוש שעות, והיה הארוך שבכל הטישן של מועדי השנה. כאשר חל שמחת תורה ביום שישי ערך הרבי טיש כפול של 'פורס מפה ומקדש' שארך כארבע שעות. הרבי חילק יין בשפע לכל רחבי בית המדרש והשמחה גאתה.

פרק שמיני

חנוכה ופורים

ימי החנוכה

בימי החנוכה היה הרבי מדליק את הנרות, בפתח הכניסה לחדר ה'שלום שטוב' הפונה ל'ערשטע שטוב' - חדר ההמתנה. על המשקוף משמאל נקבע מסמר ועליו נתלתה מנורת החנוכה עם חוט. בימי החנוכה הראשונים לא הגיעו רבים לגור והחסידים עמדו צפופים בחדר ההמתנה, כאשר בני המשפחה ניצבים מהעבר השני בחדר השלום שטוב, אולם בימים האחרונים של חנוכה כאשר החלו בחורים ואברכים לנהור לגור, עמדו רבים גם בביהמ"ד.

חדר ההמתנה בו הצטופפו החסידים על יד דלתו של הרבי שם הדליק את נרות החנוכה

הדוחק היה עצום, וההבל היה עצום (=ווי א קאלעך אויוון - כבתוך כבשן האש). בחורים נאחזו בכל מקום אפשרי על מנת להיטיב את ראייתם. לאורך הקיר השמאלי של חדר ההמתנה ניצב ארון היינות של ר' בונם לעבל ובצידו היתה קבועה יתד, ועליה הייתי ניצב על מנת לראות את הרבי בהדלקת הנרות. אבי סיפר לי כי לפנים היה הרבי מדליק בפתח חדרו הפונה לביהמ"ד ורק בשנים מאוחרות יותר קבע את מקום ההדלקה בפתח חדרו הפונה לחדר ההמתנה.

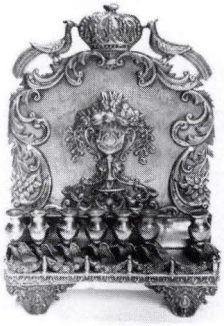

חנוכיה עתיקה מפולין

ר' לייבל רוזנבלום היה מספר, כי בבחרותו זכה באחת השנים להשתתף במעמד הדלקת נרות חנוכה בגור. החסידים נדחקו שעות ארוכות קודם לכן בחדר ההמתנה, והצפיפות היתה איומה. והנה לפתע הוא פוקח את עיניו, ומוצא את עצמו בחצר ביהמ"ד מוטל בשלג. הוא הסיק מכך שכנראה איבד את הכרתו, והניחוהו בשלג על מנת לעוררו מעלפונו.

בכל יום מימי החנוכה אמר הרבי שני מאמרים, הראשון לאחר 'מעוז צור' והשני לאחר 'הללוי-ה אודה'. ביום זאת חנוכה הוסיפו לשיר 'מזמור שיר חנוכת הבית', ולאחר מכן אמר הרבי מאמר נוסף. מעמד ה'לעכטל' נערך במהירות וזריזות בנוסח גור, וכל אורכו עם ההדלקה, אמירת התורה והניגונים, היה כחצי שעה.

נכדי הרבי היו לומדים עמו בחדרו בכל יום בין תפלת המנחה למעריב. אירע פעם שבערב 'ניטל' לאחר מנחה, המתינו הנכדים כדרכם מאחורי דלתו של הרבי. כאשר הבחין בהם הרבי נתחייך באמרו: מ'לערנט דאך נישט היינט [=היום הרי לא לומדים]. בחורי ביהמ"ד נמנעו מללמוד בליל ניטל, ולאחר תפילת מעריב היו פונים לאכסניות[179].

ביום ז' בטבת, יום הולדתו של הרבי שנולד כידוע לאחר נסים וחסדים, היו חבורות בחורים שערכו סעודות בשמחה ורננה.

יש לציין כי אף שבין החסידים היה יום ז' בטבת לשם דבר, אולם הרבי גופו לא דיבר אודות כך בפירוש. סיפר חותני ר' מרדכי יודל איינפלד, כי לפני הנישואין של חתנו ר' יצחק הרץ שנערכו ביום ז' בטבת תש"ו בירושלים, כאשר נכנס לקודש פנימה להזמין את הרבי, פנה אליו הרבי באמרו: דו ווייסט מרדכי יודל, יאך בין געבוירן געווארן ז' טבת [=ההנך יודע מרדכי יודל, אני נולדתי בז' טבת]. ביציאתו מחדר קדשו של הרבי פגש

179. סבינו סיפר כי לימים בירושלים באחרית ימי הרבי ה'אמרי אמת', עסקו האברכים בליל ניטל בדברים שונים, וכאשר הגיע שעת חצות הגיע ה'בית ישראל' והורה: שוין אויס ניטל, אדער גייען לערנען - אדער גייען שלאפן [=כבר נסתיים ה'ניטל', או שתפנו ללמוד - או שתפנו לשינה].

ברבנית שהפליאה את הדבר, באמרה כי זו הפעם ראשונה בה היא שומעת את הרבי מזכיר את יום הולדתו[180].

ה' שבט - הילולת ה'שפת אמת' זי"ע

בשבת הסמוכה לה' שבט, עלה הרבי לתורה ל'שישי' כבכל שבת, כיון שבגור לא היו עולים למפטיר בשבת הסמוכה ליארצייט. אחד מזקני החסידים סיפר, כי אירע פעם אחת, בשבת שלפני ה' שבט, שרבי נחמיה'לי אחיו של הרבי נקרא לעליית המפטיר, והיה בזה משום חידוש. באותה שבת שהו בגור כל שלושת אחיי הרבי, ולבד מרבי משה בצלאל שהתגורר בגור, הגיעו לשבת גם רבי נחמיה'לי מלודז' ורבי מנדל פאבניצער. רבי משה בצלאל עלה לתורה לשלישי, הרבי כנהוג עלה לשישי. כפי המובא בהלכה אין נותנים לשני אחים עליה בזה אחר זה משום עינא בישא, על כן רבי נחמיה'לי לא יכל לעלות לתורה, לא לרביעי, לא לחמישי ולא לשביעי, ואילו הוספה לא נהגו בגור לערוך. על כן נקרא רבי נחמיה'לי באופן יוצא דופן לעליית המפטיר, ואילו רבי מנדל מפאביאניץ עלה לתורה במנחה[181].

גלויה עתיקה שנדפסה לזכרו בעל ה'שפת-אמת' זי"ע

בליל ה' שבט, יומא דהילולא של ה'שפת אמת', ניגש הרבי להתפלל לפני העמוד תפילת מעריב, כאשר סיים תפילת הלחש ופסע לאחוריו היה בפשטות ובענוות חן הופך

---

180. באותה שנה ביום ז' בטבת הגיע הרבי לגיל גבורות, ובאותו יום כתב את מכתבו הידוע לפליטי המלחמה הפזורים בארצות הגדולה. אגב, במכתבי הרבי שנכתבו ביום ז' בטבת היה הרבי כן מציין את יום הולדתו, כמו בצוואה שכתב ביום ז' טבת תרצ"ו בהגיעו לשבעים, במכתבו הנ"ל לפליטים שכתב בהגיעו לגבורות, וכן במכתבים נוספים שכתב במשך השנים, בעוד שבכל ימות השנה היה מציין רק את היום בשבוע והפרשה: ג' קרח, ד' בלק וכדו'.

ומספר ר' אברהם מרדכי סגל הי"ו, כי ה'שפת אמת' זי"ע באחד הימים לאחר סיום הסעודה אמר לרבנית שהיום חל יום הולדתו (=איך יעהר זיך היינט), אמרה הרבנית שאלמלי היתה יודעת מראש היתה מכינה מאכל 'צימעס'. הגיב השפת אמת: איי, ס'איז חוקות הגויים, אבער וויסן דארף מען אז מ'קען אלץ אויס'פועל'ן אין דעם טאג [=איי, זה חוקות הגויים, אבל זאת נצרך לדעת, כי ביום זה יכולים לפעול להשיג כל המבוקש], וסיים השפת אמת בתיבות הפסוק: ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך שאל ממני ואתנה.

181. כך מוסר דודנו ר' שלמה צישינסקי הי"ו מפי אחד מזקני החסידים.

פניו ובוחן לימין ולשמאל האם סיימו הציבור את תפילתם. בסיום התפילה אמר רבי משה בצלאל לבדו את הקדיש. בשחרית התפלל רבי משה בצלאל לפני העמוד ואילו הרבי אמר לאחר התפילה את הקדיש. בתפילת המנחה היה מתפלל לפני העמוד רבי נחמיה'לי כאשר שהה בגור. רבי מנדל מפאביאניץ היה מגיע לגור בשעת ערב מאוחרת, בערך בשעה עשר, כאשר אליו מתלווים קבוצת חסידים מעירו פאביאניץ, ומתפלל מעריב בהיכל ביהמ"ד[182].

אודות כך, סיפר ר' יוסף מאיר זיידל ז"ל מקאליש, כי בימי בחרותו השתוקק לעמוד בעת התפילה סמוך ונראה לרבי. בשבתות השנה ובימים טובים לא עלה הדבר בידו, על כן התיישב בדעתו להגיע לגור 'נסיעה' ליום ה' שבט. אכן, כפי שסבר, היו בגור חסידים מועטים וספורים, רוב הבחורים היו מן ה'יושבים' הקבועים, וכך עלה בידו לעמוד בתפילה סמוך לרבי.

לאחר שסיים הרבי את תפילת שמו"ע ועלינו לשבח, נפנה לשמאלו והחווה בראשו לרבי משה בצלאל שיאמר קדיש. בו ברגע אחזו אימה ויראה את רבי משה בצלאל, הוא החל לרעוד ולהתנועע בידיו וגופו, ונשתהה ארוכות עד שיכל לפצות פיו ולומר את הקדיש בדחילו[183].

מענין לציין, כי בשונה מכל בתי החסידים דגור בפולין ובתפוצות ישראל, בביהמ"ד דגור גופו אמרו תחנון ביום ה' שבט[184]. כאמור, לפני התיבה בשחרית עבר רבי משה בצלאל. לאחר שסיים רבי משה בצלאל את חזרת הש"ץ, לא אמר קדיש, והציבור החל באמירת התחנון, והרבי ערך 'נפילת אפים'. היתה זו פעם אחת ויחידה בשנה שראינו את הרבי עורך נפילת אפים.

---

182. בספר ראש גולת אריאל ח"א עמ' קס"ח מביא ר' אברהם מרדכי סגל הי"ו את עדותו של הסבא ר' יעקב יואל, אודות ימי השלושים לפטירת השפת אמת: בימי ה'שלושים' נכנס רבינו זצ"ל אל ביהמ"ד בגור שלוש פעמים ביום לתפלה בצבור ולאמירת קדיש, והיו עוברים לפני התיבה הוא ואחיו הקדושים לפי הסדר הבא: רבינו זצ"ל לתפלת מעריב, רבי משה בצלאל לתפלת שחרית ורבי מנדלי לתפלת מנחה.

183. וסיים על כך ר' יוסף מאיר שעד היום, בעת שהוא נזכר בכך - עולה בו הרהור תשובה. כן הוסיף שבאותה שנה לא יצא הרבי לביה"ח - מפי ר' אברהם מרדכי בר"ל אלתר הי"ו.

כפי הנראה מסיפור זה לא היה נהוג כך מלפנים שרבי משה בצלאל יאמר את הקדיש, ורק מאותה שנה בה היה ר' יוסף מאיר נוכח, נשתנה המנהג. ר' יוסף מאיר היה מבוגר מסבינו ר' בערל בתשע שנים ועדותו היא משנים מוקדמות יותר, כך שזכר אימתי התחיל הדבר.

184. ר' אברהם מרדכי בר"ל אלתר הי"ו מעיר כי נוכח פעם ביום ה' שבט במנין הותיקין שבקומת המסד בביהמ"ד ברחוב רלב"ח, והגיע שליח מהבית ישראל למסור לבעל תפילה הקבוע ר' חיים אלימלך דריימן שיאמר תחנון.

מפה לאוזן רווחה השמועה, כי הרבי מתענה ביום היארצייט של אביו השפת אמת, אולם דבר ברור לא ידעו. באחת השנים כאשר חל ה' שבט בערב ש"ק, הורה הרבי שלא יערכו הפסקה שעה בליל שבת כנהוג, אלא ישהו מעט ויתפללו מיד בצאת הכוכבים[185]. אז נודע בבירור שאכן הרבי מתענה.

ביארצייט של אמו הרבנית יוכבד רבקה, החל ביום ח"י באב, הרבי בדרך כלל היה שוהה במארינבאד, ועל כן לא ראיתי הנהגתו ביום זה.

ליום ההילולא של ה'שפת אמת' הגיעו לגור דמויות של זקני וישישי החסידים שהסתופפו בצילו ושתו מבארו במשך שנים רבות. לעומת זאת כלל ציבור החסידים וכן הבחורים והאברכים כמעט ולא הגיעו[186].

בבית סבי ר' חיים מאיר בנט היו מתכנסים חבורה גדולה מחסידי השפת אמת שהגיעו לגור, והסבו יחדיו לסעודת היארצייט כאשר הם שחים מתורתו וכן מעלים זכרונות מרוממות דרכו והליכותיו בקודש. מתפללי ביהמ"ד והחבורות היו מסבים לסעודה יחדיו בבתיהם ושאר החסידים הסבו באכסניותיהם.

אוהל רבוה"ק זי"ע

באוהל רבוה"ק בבית החיים בגור, מקום מנוחתם של ה'חידושי הרי"ם' וה'שפת אמת', לא הוקמו מצבות, אלא סביב הציונים היתה גדר, באותו מקום שהיא ניצבת כיום. על מנת לציין את מקום מנוחתם של רבוה"ק, היו שני 'דראָטן' [=חוטים, שלשלאות] שהשתלשלו מתקרת האוהל מעל למקום מנוחתם, בקצה החוט למטה נתלתה מנורה, ועל כל אחד בנפרד הוצמדה לוחית פח קטנה עליה נכתב: 'אדמו"ר החידושי הרי"ם' ו'אדמו"ר השפת אמת'[187].

---

185. כיוצא בזה כאשר חל עשרה בטבת ביום שישי לא נערכה הפסקה בליל שבת אלא כאשר סיימו קבלת שבת מיד הכריז החזן 'כגוונא'.

186. בעיתון 'דאס אידישע ווארט' גליון טבת-שבט תשכ"ה, במלאות שישים שנה מהסתלקותו של בעל ה'שפת אמת' זי"ע, ישנו מאמר נפלא מר' אברהם זעמבא, מאמר ספוג ברוממות והתעלות על ה'שפת אמת' זי"ע ועל יום ה' שבט בגור במחיצת רבוה"ק וחסידי השפ"א.

187. כך היה נהוג בפולין אצל הרבה מגדולי האדמורי"ם, שלא היתה מצבה רשומה על מקום מנוחתם אלא רק צורת הקבר, ומחוץ לאוהל או על קיר האוהל רשמו את שמו של הצדיק הנטמן בפנים ותאריך פטירתו. ר' מאיר מאנדל הוסיף ששמע כי למראשות מקום הקברים בלטו מהאדמה כמין מצבות קטנות לסמל את 'צורת הקבר', אולם במקום הקברים לא נבנה כלום אלא כוסה בחול.

מראה בית החיים בגור לפני המלחמה כאשר ברקע נראה אוהל רבוה"ק

כפי הזכור לי, נטמן החידושי הרי"ם ראשון מימין סמוך לכניסה והשפת אמת משמאל. כן ניתן לראות בצילומים שנערכו לאחר סיום המלחמה, שכך עשה גם ר' יצחק פרסול לאחר המלחמה, כאשר הקים יציקה מבטון על מקום האוהל, לשַמֵר את ציוניהם של רבוה"ק. מימין הציב מצבה לחידה"ר, ואילו משמאל מצבה לשפ"א.

הרה"ח ר' יצחק פרסול בסמוך לציוני הקודש לאחר סיום הקמת המצבה בשנת תש"ו

הכניסה לאוהל היתה בתבנית שהיא כיום, כאשר דלת הכניסה מימין לאוהל, ומימין הדלת היה חלון. מקום הקברים היה מגודר לגמרי אף מלמעלה, הגדר סביב היתה גבוהה כקומת

איש ולמעלה התעקלה מצד לצד כמין קשת[188]. בתוך בין הגדרות על מקום מנוחתם של רבותינו הקדושים, היתה ערימה גדולה וגבוהה, מכל הפתקאות שהחסידים הניחו שם לאורך השנים.

בעוד שמקום הקברים כוסה בחול, קרקעית האוהל סביב היתה מרוצפת. כאשר ניגשו ר' מאיר מאנדל ור' מנדל צישינסקי להקים מחדש את האוהל לפני כחצי יובל שנים, הרימו את יציקת הבטון העליונה וגילו כי קרקעית האוהל מלאה חול ומקום הציונים לא ניכר. על מנת לגלות את מיקומם של הציונים הסירו שכבת עפר, עד שהגיעו לקרקע האוהל ומצאו כי סביב סביב יש ריצוף ואילו באמצע יש שטח המכוסה בחול. אך עדיין היה ספק בליבם האם זו הריצפה המקורית של האהל, והיכן המקום המדוייק של מקום מנוחת רבוה"ק.

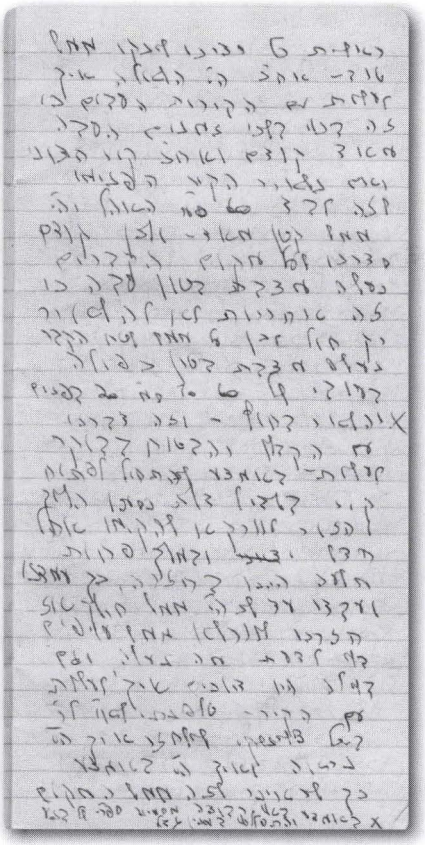

"טלפנתי לא"י לר' בערל צישינסקי לשחזר איך היה נראה ואיך היה באמצע, כך שראינו שזה ממש המקום"
ט"ז חשון תש"ן - מיומן המסע של רבי מאיר מאנדל

ר' מאיר מאנדל ויבלחט"א ר' נחמן אלבוים שפעל עמם יחדיו, יצרו עמי קשר, והציעו לי להגיע בהקדם על מנת לשחזר את מראה האהל ומקום מנוחתם המדוייק של רבוה"ק. הדבר לא התאפשר לי באותה עת, אך תיארתי להם בשיחה את מראה האוהל בעבר, והוספתי כי ציוני רבוה"ק היו במקום מגודר באמצע האהל מכוסים בחול ללא כל מצבה, ואילו סביב סביב היתה קרקע מרוצפת[189].

למעשה, לפני המלחמה היה האוהל גדול יותר מהבנוי כיום, בכחצי מטר לכל צד. זכור לי כי בכניסה לאוהל היה שטח רחב עד מקום הקברים, וכן הדופן השמאלית של האוהל הגיעה סמוך למקום הקברים של הרבניות הטמונות משמאל האוהל, אולם תבנית האוהל כיום נבנתה על בסיס היציקה של ר' יצחק פרסול שבנה מעט קטן יותר[190]. כאשר הקים

---

188. כפי הבנוי כיום בליז'ענסק על מקום מנוחת הרבי ר' אלימלך זי"ע. פרט זה מסרו מוה"ר ר' בנימין אלתר ור' יעקב העניך ברגמן.

189. חלק מריצוף זה נותר גם כיום באוהל ועשוי מלבנים אדומות העומדות על צידם.

190. פרט זה ציין גם מוהר"ר ר' בנימין אלתר וכן גם ר' מאיר מאנדל שהשתתף בשלבי הקמת האוהל מחדש.

ר' יצחק בשנת תש"ו מחדש את ציונם של החידושי הרי"ם והשפת אמת, הכין ג"כ תא קטן שבו היו מניחים את הקוויטלך[191].

בבית החיים

במהלך יום היארצייט היה הרבי יוצא לבית החיים לפקוד את ציון אביו השפת אמת. כן היה פוקד ביום כ"ג אדר את קבר זקינו ה'חידושי הרי"ם'. למעשה, לא בכל שנה היה הרבי מגיע לבית החיים, והיו שנים בהם לא יצא כלל.

האוהל בגור כיום
הכניסה מימין והחלון נעשו כפי שהיה באוהל לפני המלחמה. מאחורי האוהל נראית הגבעה בה כפי הידוע נטמן רבי ישראל רוטנברג אבדק"ק גור

אודות כך, סיפר מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל, כי באחת השנים ביום ה' בשבט נפטר בגור ר' אליהו אהרן סוחר היין, שנקרא בגור 'אלי' אהרן פון וויין'. החסידים שהצטרפו ללוויה ציפו שלרגל היא"צ של אביו השפת אמת זי"ע, ישתתף הרבי בכל מסע הלוויה שנע לאורך הרחוב הראשי 'דער קאַלוואַריסקא גאס' המוליך עד לבית החיים, ויפקוד את ציונו של השפת אמת. אולם הרבי כדרכו בכל לוויה פסע לאחר המיטה 'שטיקל וועג' - מהלך מה לאורך הרחוב הראשי המוליך לבית החיים, וסב על עקביו לשוב לחצר ביהמ"ד[192].

היה אברך בגור בשם ר' פנחס שפירא, בנו של ר' יעקב בנימין מגבאי ביהמ"ד, שהיה

אך ר' מאיר מאנדל ציין כי הדופן הימנית של האוהל בה ממוקמת דלת הכניסה נבנתה כן במקום שהיתה לפנים. ר' מאיר מאנדל הוסיף כי כיון ששטח האוהל הוקטן ולא נותר שטח לעמוד, צמצמו מעט גם את מקום הגדר שלמרגלות הקברים והיא נבנתה פנימה יותר. כן סיפר כי בעת גילוי קרקעית האוהל, נמצא מושלך בחול שעל גבי הקברים שלט חלוד (=פארזשאווערטע שילד) ועליו נרשם: אוהל החידושי הרי"ם.

191. הפולנים בבערותם חשבו שמדובר בניירות בעלי ערך ונטלו אותם משם, וכאשר הגיעו יהודים להתפלל, הציעו להם לרכוש מהם את הפתקאות.

192. ר' יחזקאל רוזמרין ז"ל מחיפה היה מספר, כי היה נוכח פעם ביום ה' שבט באוהל בגור בעת שהגיע לשם רבי משה בצלאל. בבואו הניח רבי משה בצלאל את ידו על עיניו ושפך לחשו רגעים ספורים, ולאחר מכן נפנה לצאת.

נקרא בגור 'פנחס יעקב-בנימינ'ס'. הוא התגורר סמוך לחצר האחורית של ביהמ"ד, ובביתו התאכסן החסיד רבי בן-ציון אוסטרובר בבואו לגור. ר' פנחס היה הממונה על אוהל רבוה"ק ה'חידושי הרי"ם' וה'שפת אמת' בבית החיים בגור, והחזיק ברשותו את המפתח. היה זה מפתח גדול מימדים עמו נעלו את דלת הברזל של האוהל.

כאשר הגיע הרבי לבית החיים ביום היארצייט, היה נוטל את המפתח מר' פנחס ונועל אחריו את הדלת מבפנים. איש לא היה נוכח אותה שעה בפנים. פרחי החסידים היו מטפסים בתשוקה מכל עבר על מנת לראות את הרבי בשעה זו.

"הקיף בהילוך מהיר את ציוני הקודש כשפניו להבים"
הגדר המקיפה את מקום הציונים

נוכחתי פעם בימי ילדותי בבית החיים כאשר נכנס הרבי לשפוך שיחו באוהל. ילדות היתה בי, טיפסתי אל החלון שהיה לצד הדלת והבטתי לתוך האוהל ברטט. המראה שראיתי באותם רגעים, נחקק בלבבי לנצח. הרבי לא ניצב על עמדו, אלא הקיף בהילוכו המהיר סחור סחור את ציוני הקודש כשפניו להבים. זמן מועט שהה בפנים ולאחר מכן פתח את הדלת וביציאתו מסר בידו של ר' פנחס מטבע על טרחתו[193].

בימות השנה, מי שחפץ לשפוך שיח באוהל רבוה"ק, היה נוטל תחילה את המפתח מר' פנחס, ובצאתו נועל אחריו ומשלם לר' פנחס את שכרו. פעם הגיע יהודי להתפלל באוהל, ולאחר שיצא השיב לר' פנחס את המפתח ושילם לו בשכרו קופיקה בודדת. תמה ר' פנחס על השכר הזעום ושאל אותו: צוויי צדיקים פאר איין קאָפּיקע? [=שני צדיקים בקופיקע אחת?].

לימים היה הבית ישראל זי"ע מרבה לחזור על אמרתו של ר' פנחס יעקב-בנימינ'ס, והיה מחווה באצבעותיו: "**צוויי** צדיקים - פאר **איין** קאפיקע", ומותיר לנו להבין את הנמשל, כי דבקות בצדיקים אינו דבר הניתן לקניה עבור פרוטות, וכי יש לעמול כראוי בכדי להיות מחובר לטהור.

---

193. פרט זה מסרו גם כמה מזקני החסידים, אשר טיפסו מכל עבר והביטו לתוככי האוהל וראו כי הרבי בכניסתו פנה ימינה, הקיף את הקברים ויצא.

חיילים יהודים שגוייסו לצבא הפולני פוקדים את ביה"ח בגור לפני המלחמה

משמאל האוהל על גבעה קטנה, היה אוהל מעץ בו נטמן רבי ישראל רוטנברג אביו של החידה"ר והרב דק"ק גור. בתקופת המלחמה נחרב האוהל כליל, וכיום לא ניכר כלל היכן ניצב בעבר האוהל[194].

כאשר חל חמשה עשר בשבט בשבת, היו מביאים לטיש מיני פירות רבים, אשר רובם היה מקורם מחוץ לפולין. היו יהודים רבים שלא השיגה ידם לרכוש מיני פירות בימות השנה, ופירות אלו היו עבורם שמחה של ממש. לעומת זאת כאשר חל חמשה עשר בימות החול, לא ערך הרבי את שולחנו לרגל היום, ולא נהג לחלק פירות ויין[195].

בשבתות של ד' פרשיות היה הרבי עולה לתורה למפטיר בקריאת היום, ואילו את השישי קיבל בדרך כלל רבי משה בצלאל, וכאשר הזדמן באחת משבתות אלו לגור רבי יעקב מאיר בידרמן, כיבדו אותו בשישי.

ימי הפורים

את ימי הפורים והסעודות, החלו חבורות הבחורים כבר בימי י"א וי"ב באדר, כמובא במשנה שמיום זה מתחילים ימי הקריאה, והסעודות נמשכו עד יום י"ח באדר - יום היארצייט של הרבי ר' העניך מאלכסנדר[196].

---

194. הרבי ה'לב שמחה' זי"ע אמר כי אוהלו של רבי ישראל ניצב 'גלייך ארויף' לאחר אוהל החידה"ר. כפי שהסיקו מכך, כוונתו היתה כי רבי ישראל נטמן בגבעה הסמוכה משמאל.

195. הדברים נאמרים, כיון שהחידושי הרי"ם בימיו נהג כידוע לערוך את שולחנו ביום ט"ו בשבט. ראה בספר מאיר עיני הגולה ח"ב אות רי"ב, שם נכתב אודות השבועות האחרונים לחייו של החידושי הרי"ם: "והיה אז חמשה עשר בשבט, אשר בכל שנה היה רגיל רבינו זצ"ל להיות מיסב בסעודה בין החסידים וכו', ורבינו זצ"ל ישב אז בסעודה איזה שעות יחד, וצוה שיתנו יין ופירות לכל הנמצאים שם, ודיבר הרבה דברי תורה", ראה שם באריכות.

196. הגמרא שואלת במסכת מגילה: "ואימא שיתסר, ואימא שיבסר" [=שהמגילה תיקרא בימים ט"ז וי"ז באדר]. צדיקים אמרו משמו של הרבי ר' בונם מפשיסחא כי 'הוה אמינא' של גמרא אף היא אמת, וא"כ ימים

בליל פורים היו כל הקהל לבושים עדיין בבגדי חול. חבורות הבחורים פנו לסעודותיהם ולאחר מכן שבו לביהמ"ד לשירה ורקידה של שמחה שנמשכו ללא הרף. אחד מראשי המשמחים היה הבחור שמואל יודל ברקוביץ מהעיירה אויאַזד (=שמואל יודל אויאַזדער), שהיה בן תורה ומטיב נגן[197].

בני הרבי, ר' איטשע, ורבוה"ק ה'בית ישראל' וה'לב שמחה' השתתפו באותו מעמד בחדוותא. מימין לבימה לצד שולחן הטיש רקדו האברכים ועמם ה'לב שמחה', ומשמאל הבימה רקדו הבחורים[198]. הבית ישראל היה סובב הלוך ושוב כשפניו מפיקות רצון.

במשך הלילה נהרו לביהמ"ד בחורים ואברכים והתאחדו כולם ברקידה. לעת האיר השחר יצאו החסידים לטבול לכבוד היום, וחזרו לתפילה ולקריאת המגילה עטורים בבגדי שבת.

בקריאת המגילה ניצב הרבי בשנים האחרונות על הבימה לצד הבעל קורא, ובעת הזכרת שמו של 'המן' היה טופח ברגלו כנהוג. הרבי היה שולח משלוח מנות עבור בני המשפחה ונכדיו, על השולחן עמדו הכן כל משלוחי המנות, ומיד לאחר קריאת המגילה נכנסו שורה של חסידים על מנת ליטול שליחות, וכל אחד נטל במהירות משלוח מנות, כך שתוך זמן קצר נשלח הכל. לא היה באפשרי להקדימו לרבי במצוה זו, כיון שכאמור בחלוף זמן קצר מקריאת המגילה, כבר נמסרו כל משלוחי המנות[199].

היתה לי הזכיה להיות השליח להוליך מבית רבי משה בצלאל למעונו של הרבי משלוח מנות מיוחד במינו. בבוקר יום הפורים לאחר קריאת המגילה נקראתי לעלות לביתו, שם החוו לי על משלוח מנות העומד הכן לנשיאה: עוף גדול שלם עם ראשו ורגליו הניצב בתוך קערה גדולת מימדים.

זוגתו הצדקנית של רבי משה בצלאל היתה מיומנת במלאכה זו. לאחר בישול העוף

אלו הרי הם כימים טובים. הרבי ר' העניך התבטא לפני פטירתו שהוא יוסיף גם 'שמינסר' [=י"ח], ואכן פטירתו היתה ביום י"ח באדר השני תר"ל, ונעשה יום זה להילולא עבור החסידים.

197. בעלותו ארצה נמנה בין חשובי התלמידים בישיבת 'שפת אמת', ולאחר מכן שימש כמגיד שיעור הראשון ב'סניף' הישיבה בתל אביב לצד רבי בונם ליזרזון זצ"ל. ר' שמואל יודל נפטר בארה"ב ביום כ"ב אדר תשס"ו ונטמן בחלקת חסידי גור בבית החיים מונטיפיורי.

198. בפולין היו הבחורים שומרים גדר חסידות לעצמם, וגם לא הרבו לשוחח עם האברכים, על כן בעת הרקידה היו הבחורים רוקדים בנפרד.

199. סבינו הדגיש על כך, כי את הנהגת הרבי בקיום מצוות משלוח מנות ראה בירושלים בשנת תרצ"ו, כאשר התייצב בין החסידים שנטלו משלוחי מנות ממעון הרבי לגדולי ירושלים, ולידו הגיע משלוח מנות עבור המהרי"ץ דושינסקי זצ"ל. לעומת זאת את הנהגת הרבי בגור ידע מפי השמועה.

הרכיבה אותו מחדש עם קיסמים וקשירת חוטים, העמידה אותו על כרעיו והרכיבה עליו את ראשו ממש כבחיים חיותו. בתחתית הקערה היתה בוזקת חלב שקדים לרוב כאשר בצד הקערה היו מונחים שקדים,[200] וראש העוף היה מכופף לתחתית הקערה משל שותה הוא מן החלב. כאשר העלו את הקערה לשולחן הטיש, נהרו פני הרבי ונעשה שמחה בין החסידים.

עבור שולחן היום בפורים היה אבי אופה חלה גדולה יותר מהרגיל, ועל השולחן היו מעלים מאכלים שונים שנשלחו עבור הרבי כמשלוח מנות. בקצה השולחן ניצבו כמה חסידים מחופשים כמנהג היום, וכאשר הבחין בהם הרבי עבר שחוק על פניו הקדושים. הטיש ביום הפורים היה אורך קרוב לשלוש שעות, הוא החל בערך בשעה ארבע אחר הצהריים ונמשך לתוך הלילה. היין נשפך כמים עוד יותר מביום שמחת תורה. בעוד שבשבתות השנה שלח הרבי יין לאנשים ספורים, הרי שבשולחן היום עלו ללא הרף בקבוקים על השולחן והרבי שלח לכל רחבי בית המדרש, כאשר השמחה עלתה לעילא ולעילא.

פורס מפה ומקדש

רבוה"ק הבית ישראל והפני מנחם לצד הרבי
נראים עוד מימין לשמאל: ר' פינטשע אלתר וגיסו ר' אהרן דוד לוין

כאשר חל פורים בערב שבת, היה הרבי עורך שני שולחנות עבור סעודת הפורים וסעודת ליל השבת בחדא מחתא, טיש שארך כארבע שעות תמימות. סעודה הנקראת כידוע 'פורס מפה ומקדש', דהיינו, מי שאוכל את סעודת החג ביום שישי סמוך להעריב היום, כאשר נכנסת השבת עליו לקדש שוב עבור יום השבת ולכסות את החלות כפי הדין בקידוש, ולאחר מכן להמשיך בסעודה[201].

---

200. מובא בהלכה כי משום מראית עין שלא יאמרו שחלילה אוכלים בשר בחלב צריך להניח בצד שקדים, להראות שהחלב הינו משקדים.

201. 'פורס מפה ומקדש' הוא לשון הגמרא במסכת פסחים דף ק., והרמב"ם כותב בפרק כ"ט מהלכות שבת: "מי שהיה אוכל בערב שבת וקדש עליו היום והוא בתוך הסעודה, פורס מפה על השולחן ומקדש וגומר סעודתו ואחר כך מברך ברכת המזון".

אחד מחשובי החסידים היה מברך ברכת המזון תחילה על הסעודה הראשונה, ולאחר מכן היה עורך קידוש של ליל שבת כאשר הרבי וכל הנוכחים יוצאים ממנו ידי חובתם, והוא היה בוצע על הפת ומברך המוציא עבור סעודת ליל שבת. זכורני פעמיים שחל יום הפורים בערש"ק ונערך בביהמ"ד טיש של 'פורס מפה'. באחד מהם נתכבד הבעל קורא ר' יוסל גרונמ'ס להוציא את הציבור, ובמשנהו ר' מרדכי וולף לוסטיג.

לאחר סיום הסעודה הראשונה, בירך ר' יוסל גרונמ'ס ברכת המזון ונסתיימה הסעודה הראשונה. הרבי החזיר פניו למזרח ונעמד בסמוך למקום ישיבתו בשולחן הטיש, והתפלל עם כל הקהל קבלת שבת ומעריב.

לאחר מכן נעמד ר' יוסל על הספסל הניצב מימין לשולחן הטיש, וקידש בקול רם להוציא ידי חובתם את כל הקהל. לאחר הקידוש נטל ידיו ובצע את החלה כאשר הוא מברך ברכת המוציא, וממנה פרסו עבור הרבי וכל יושבי השולחן. לאחר מכן הגישו שוב לשולחן הטיש את כל הסעודה מתחילתה, דגים, מרק ובשר. לעומת זאת כל הקהל לא ברכו ברכת המזון, לא נטלו ידיהם ולא בירכו שוב 'המוציא', אלא יצאו ידי חובתם מר' יוסל והמשיכו באכילה. אותו דבר היה כאשר נתכבד ר' מרדכי וולף[202].

כיוצא בזה היה גם ביום שמחת תורה, כאשר חל ביום שישי ונערך טיש כפול של 'פורס מפה'[203]. בטיש של 'פורס מפה' חפצתי לעקוב אחר הרבי היטב בכל הנהגותיו, ועל כן עמדתי במעלה ה'סליפן' יחד עם ר' שמואל זגערזשער.

מסופר, כי לאחר שנתאלמן הרבי בשנת תרפ"ב מהרבנית חיה ראדא, בטרם נישואיו בזיוו"ש עם הרבנית פייגא מינטשע שנערכו בשנת תרפ"ה, היה הרבי מדליק נרות שבת בעצמו. בשנת תרפ"ג כאשר חל פורים ביום שישי, ערך הרבי טיש של 'פורס מפה', ולאחר סיום הסעודה הראשונה עלה לביתו להדליק נר שבת. סיפרו שיירי החסידים מאותם ימים, כי כאשר שב לביהמ"ד, הבחינו הנוכחים שנשתנתה צורתו ופניו האירו בקדושת השבת.

---

202. כדברים האלה מוסר גם הגבאי ר' מנדל בינקה הי"ו בשם אביו הגבאי ר' יהושע נח ז"ל שהיה מכותבי השמועסן, אלא שלדברי ר' יהושע נח, התפללו בין הסעודות רק קבלת שבת, ואילו מעריב התפללו ככלות הכל.

203. באותם שנים חל פורים בימי שישי בשנים תרפ"ז ותר"ץ, ואילו שמחת תורה בשנים תרפ"ז ותרצ"ד. אגב, בפורים תרפ"ז ישנם שני מאמרים מענין שבת וכן בפורים תרפ"ג שחל אף הוא ביום שישי ישנו מאמר אודות פורס מפה (איתא בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהן היום). כמובא להלן, בשנת תרפ"ג אכן ערך הרבי 'פורס מפה'.

שושן פורים במחיצת הרבי

ביום הפורים לא הגיעו חסידים רבים לגור. הם קיימו בנפשם "להיות כל איש שורר בביתו", כאשר הם עורכים סעודה לבני המשפחה ומקיימים מצוות היום. אולם שמחת שושן פורים בגור כמו האפילה על יום הפורים. המוני בחורים ואברכים מווארשא והסביבה נהרו לגור כשהם עטורים בבגדי שבת, היות ויום זה במחיצת הרבי היה ליו"ט של ממש. הרבי התעטר בבגדי שבת והיה יוצא להתפלל בביהמ"ד אף לתפילת שחרית, כפי שנהג רק במועדים. במשך היום היה עורך סעודה בביתו לבני המשפחה, ובו בזמן ערכו כל הבאים לגור סעודות באכסניות ולאחר מכן פנו לביהמ"ד, שם רקדו במשך שעות.

במשך שלושה לילות רצופים כמעט ולא ראינו שינה בעינינו. עוד בליל י"ג אדר, כאשר נערכה הסעודה שלפני תענית אסתר, כבר הארכנו בשמחה רובו של לילה. לאחר מכן ליל פורים שהיה כולו שמחה ורקידה עד עלות השחר, ולמחרת ליל שושן פורים כאשר לאחר הטיש המשיכו ורקדו עד כלות. לא נותר בידינו אלא נמנום מועט ביני לביני.

לאחר תפילת המנחה חזר על עצמו בתדירות המחזה, כאשר החסידים החלו שוב ברקידה, ומשמשו של הרבי יצא בשליחותו כשהוא מחווה לפניו בשני ידיו ומכריז: ולא יעבור. מיד נפסקו הריקודים וכולם פנו לאכסניות להחליף את בגדי השבת וחזרו למעריב בבגדי חול.

הרבי מהלך ביערות אוטווצק כשלראשו הקאלפיק מאחוריו נראה המשמש רבי בונם לעבל הי"ד

כפי שסיפרו נכדי הרבי שהשתתפו בסעודה שבביתו, מיד בסיום הסעודה נעמד הרבי ממקומו, והחל לומר בדרך הילוכו את המשנה "אור לארבעה עשר בודקים את החמץ לאור הנר", כדין שואלין ודורשין שלושים יום קודם לחג.

במשך כל ימות החורף ועד לליל פורים, היה הרבי חובש לראשו קאָלפיק גם בימות החול ולא כובע. לאחר ימי הפורים בהם לבש הרבי בגדי שבת הסיר את השטריימל, ומעתה שב לחבוש כובע.

פרק תשיעי

ימי הפסח

מעמד מיוחד במינו היה עריכת הסדר בגור. היתה זו זכיה מיוחדת להשתתף ב'סדר' במחיצת הרבי. בחורים רבים השתוקקו בכל מאודם לזכות לכך, אולם מעטים עלה הדבר בידם. אלו שעלה בידם להשתתף בליל הסדר בגור, לא מש הדבר מליבם לכל ימיהם. זוכרים אנו את שרידי הדור ההוא שהיו אומרים בהתרגשות: צוויי סדרים בין איך גיווען אין גער [=הייתי שני 'סדרים' בגור]. על זה היה שיחם, ותדיר העלו ברגש וזיע את זכר מעמד עריכת הסדר בו היו נוכחים, כיצד שמעו מפי הרבי את ההגדה, וכל אשר ספגו לעצמותיהם בעריכת הסדר.

לבד מגודל המעמד ושגב ערכו, היתה זו הזדמנות נדירה בה יכלו גם בחורים צעירים לעמוד בשורה ראשונה סמוך לרבי ולראות מקרוב את עבודת הקודש, דבר שלא זכו לו במשך כל השנה. בשאר מועדי השנה היה ציבור חסידים גדול וב'שורה ראשונה' מול הרבי ניצבו ה'שורה שטייער'ס', אשר בחלקם הארי היו אברכים בעלי כח וכן בחורים בוגרים. אולם בימי הפסח נשארו האברכים לערוך את הסדר בביתם, וציבור הבחורים שהגיע היה קטן ביותר.

אף לפני התקדש החג, השתתפו במעמדים המיוחדים שקדמו לעריכת הסדר: שאיבת מים שלנו בליל י"ד, ביעור חמץ בחצר ביהמ"ד, ועל כולנה אלו שעלתה בידם להיות נוכחים בשעת אפיית המצות כשהרבי מהלך כולו להבה ושפתותיו רוחשות.

בליל התקדש החג, בנוסף לבני המשפחה, ה'יושבים' ותושבי גור, נכחו בעריכת הסדר עוד כמה עשרות בחורים וכן אברכים בודדים שעלה בידם להגיע הנה. למעשה בשנים הראשונות לא הניח הרבי שישארו, אולם בשנים מאוחרות יותר נתן את הסכמתו לציבור קטן להישאר בגור.

ימים ספורים לפני הפסח היו נקראים כל החסידים לקודש פנימה להיפרד מהרבי, כיון שלא הוטב הדבר בעיני קדשו שבחורים יעזבו את הוריהם ואת בני משפחתם בחג הפסח. בחור שחפץ בכל אופן להישאר היה הרבי שואלו ברורות: האסט רשות פון די עלטערן? [=יש לך רשות מההורים?] ורק לאחר מכן נתן את הסכמתו שישארו. לעומת זאת אברכים כמעט שלא הניחם הרבי להישאר, והוסיף לדרוש את הסכמת

בני הבית, חותנם וחמותם. אם חסרה היתה הסכמה מאחד מאלה היה הרבי פוטרם לשלום.

כאשר גדל ציבור החסידים ורבו הבאים לעריכת הסדר, התקבלה הוראה שמעתה ואילך יגיעו רק על פי גורל. כל עיירה בה היו חבורות של בחורים קיבלה מכסה מסויימת בהתאם לגודלה, ובין הבחורים הוטל גורל. אולם גם אלו שזכו ועלו בגורל, נמנו בין הנקראים לחדר הרבי ונשאלו האם אכן קיבלו את רשות ההורים. הטיב לומר על כך אחד מזקני החסידים, כי אמנם בחורים אלו עלו בגורל, אבל כעת בחדר הרבי היה זה הגורל האמיתי... (=און דארט איז גיווען די אמת'ע גורל).

ברכת האילנות

המעבר לחצרו של רבי איטשע מאיר אלתר ברחוב פיארסקה
במקום זה שכנו האכסניות של רבי מנדל שרייבום ורבי איטשל גרונמ'ס

בהגיע חודש ניסן כאשר השלגים החלו להפשיר והחלה פריחת האילנות, יצאו יושבי בית המדרש לברכת האילנות. אני התלוויתי למורי ורבי ר' מרדכי וולף לוסטיג לכיוון החצר האחורית של ר' איטשע מאיר אלתר, שם גדלו מינים שונים של פירות ובעיקר שזיפים, ושם ערכנו את ברכת האילנות. את הרבי גופו לא ראינו יוצא לברך ברכת האילנות, וכפי הנראה בירך בחצרו הפרטית, שם גם היו אילנות שונים.

ניקוי הספרים

בימי חודש האביב הסמוכים לפסח, נקראו על ידי המשמשים קבוצה מצעירי הבחורים לחדרי הרבי, על מנת לנקות את ספרייתו הגדולה. לפנים מחדר ה'שלום שטוב' ניצבו חדרי הספרים ובהם טורי ארונות מלאים בספרים מהקרקע ועד התקרה. במשך

מספר ימים היינו נכנסים בכל בוקר לאחר סיום קבלת הקהל, משעה עשר ועד שעות הצהריים המאוחרות לנקות את ספריו של הרבי.

בספריית הרבי היו כידוע ספרים עתיקים ונדירים וכתבי יד רבים, וכן כת"י קדשו של הרבי בשולי בספרים. המשמשים העדיפו את הבחורים הצעירים שעדיין אין להם הבנה וידיעה ב'אותיות הקטנות' ויעשו את המלאכה כראוי.

הרבי חס מאוד על שלמות הספרים שהיו יקרים בעיניו, והיה מפעם לפעם עובר הלוך ושוב בין הבחורים כשהוא מורה: "נישט עפענען די ספרים" - שלא לפתוח את הספרים על מנת לחבוט אותם כנהוג, אלא יש להניחם על היד כשהם סגורים, וביד השניה לטפוח עליהם מלמעלה פעמיים-שלוש, ולאחר מכן להעביר עליהם מטפחת לניגוב האבק, כאשר הוא מחווה לנו בידיו כיצד לעשות זאת. לעומת זאת בכתבי היד העתיקים הורה שלא להתעסק כלל.

כמובן ששמרנו את הוראת הרבי שלא לפתוח כלל את הספרים אולם שלא לרצוננו נזדמן שנפתח ספר או שנראה תוכנו, והבחנו כי שולי העמודים מעוטרים בהערות מכתב יד קדשו.

בשאיבת 'מים שלנו'

לשאיבת מים שלנו עבור אפייה מצות - 'מצה וואסער', היה הרבי יוצא לחצר ביהמ"ד הקדמית - 'דער ערשטע הויף', שם היתה הבאר, ומשם היה שואב מים שלנו עבור המצות. בבאר היה דלי קטן, עמו היה הרבי ממלא מים מספר פעמים, ומהדלי הקטן הועברו המים לדלי גדול יותר שהוכן בחוץ.

הרבי היה נושא את הדלי בידיו כאשר החסידים מצטרפים לנשיאה. מתחת חדר המדרגות שהוביל לבוידם היה מחסן קטן לכלי הנקיון. באחת השנים נקבע כי מהיום והלאה יניחו במקום זה את ה'מים שלנו' עד לאפיית המצות.

באותה שנה כאשר הגיע הרבי לפתח המחסן, נעצר כדרכו על עמדו על מנת להביט במזוזה, ואז הבחין בחסרונה של מזוזה בפתח. נפנה הרבי לנוכחים ושאל: וויא איז דא א מזוזה [=היכן המזוזה]. הזמן היה דחוק ושעת בדיקת חמץ ממשמשת ובאה, אולם הרבי נותר על עומדו והמתין בפתח החדר דקות ארוכות. רק כאשר הובאה מזוזה ונקבעה בפתח, נפנה הרבי להכניס את הדלי למחסן.

במשך ימות השנה היו משגיחים היטב שהבאר תהיה סגורה ולא יפול לתוכה חמץ. באחת השנים נודע כי ילדים שהשתובבו בחצר ביהמ"ד השליכו גרגירי חיטה הישר לתוך

הבאר, ועל כן באותה שנה יצא הרבי לבאר אחרת שהיתה במרכז העיירה. אותו יום נערך בעיירה יום היריד, שהיה נהוג בזמן החגאות של הגויים, והיה חשש להסתובב בעיירה. בדרך זו הלכו בזהירות ובמורא, ובדרך היו אכן היתקלויות עם נערי הגויים.

אור לארבעה עשר

לאחר שאיבת מים שלנו, עלינו למעונו של הרבי לבדיקת חמץ. הרבי היה מברך את הברכה ומוציא אותנו בברכתו, ועובר עם הנר בזריזות בין החדרים. לאחר ששמענו את הברכה ירדנו כאשר בידינו נרות דולקים לבדוק בקומת ביהמ"ד.

בדקנו בחורים ובסדקים וכן במעלה ה'סליפן' - עמודי ביהמ"ד שם היתה כעין קערה ממתכת. בחורים שנתלו בשעת עריכת השולחן במרומי ה'סליפ' היו מניחים שם את ה'שיריים' שקיבלו מהרבי, והיו נותרים שם פירורים. נער הייתי, נמרץ וזריז, בין עמודי ביהמ"ד היו קורותִ מברזל (=שינעס), והייתי נאחז בידי בקורות אלו ודרכם עובר מעמוד לעמוד על מנת לבדוק את ראשי העמודים מחמץ.

בארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור

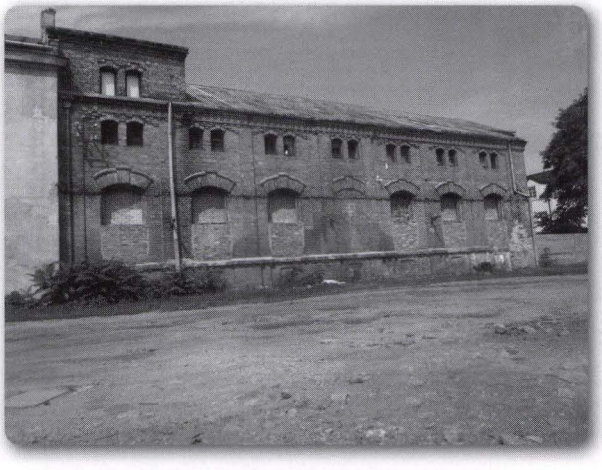

החצר האחורית של ביהמ"ד
כאן ערך הרבי את ביעור החמץ

עם שחר פשטה בעיירה אווירה מיוחדת של ערבי פסחים. אבי ר' יעקב יואל היה השכם בבוקר יורד לכיוון הווייסל, ורוחץ במימיו את הטלית עבור ימי הפסח. בני העיירה התארגנו לביעור החמץ במקומות שונים ברחבי העיירה.

הרבי היה שורף את החמץ בחצר האחורית של ביהמ"ד, שם נחפר בור אשר מולא בגזירי עצים ועליהם יצקו נפט. בשעה היעודה נראה הרבי בהדרו יורד ממעונו, ומלבד החמץ היו אחוזים בשני ידיו שני שקים גדולים מלאים בפתקאות, לבער מן העולם את מכאוביהם וצרותיהם של ישראל.

תחילה ביער הרבי את החמץ, ולאחר מכן היה משליך לבור את השקים והוסיפו עליהם נפט. כרבע שעה המתין הרבי בחצר עד שיעלה הכל באש ולאחר מכן שב למעונו.

מעט לפני חצות, בטרם החלו באפיית המצות, היה הרבי יורד מביתו ופונה לכיוון המקוה, כאשר החסידים העומדים בחצר ניצבו משני צידיו לחזות בפניו, כפי שהוזכר בערב יום הכיפורים. הרבי הילך כדרכו במהירות ובזריזות, כאשר המשמש ר' שמחה ורשביאק נחפז אחריו עם המגבת בידו ומתקשה להשיג את צעדיו. הרבי יצא מחצר ביהמ"ד חצה את הכביש לעבר ביהמ"ד הכללי של העיירה, ומימין לביהמ"ד נכנס לשביל המוליך למקוה, ששכנה שם בחצר הפנימית.

ביהמ"ד של הקהל בגור
מימין היה המעבר למקוה ומשמאל ביתו של רב העיר. ניתן להבחין כי ביהמ"ד שקוע יותר מהבנין שלשמאלו. בשטח זה היה גדר ובה היתה גינת ביהמ"ד

ר' שמחה ליווה את הרבי עד סמוך למקוה, וכחלוף זמן מועט כבר נראה הרבי בדרכו חזרה. ידוע כי כאשר שאלו את הרבי על כוונת המקוה, אמר: אריין און ארויס [=להיכנס ולצאת][204].

המעבר למקוה

עמדנו אז אותה שעה, מביטים בשעון שבידינו, על מנת לחוש ולראות עד היכן מגיעה מידת הזריזות שנתלוותה לרבי בכל הליכותיו.

במקוה היה בור קטן בחדר נפרד ששימש בימות השנה למיטב זכרוני לטבילת כלים. במקום זה היה הבלן של המקוה 'יוסל בעדער' ממלא מים נקיים עבור הרבי. כאשר שב הרבי לביהמ"ד, היתה נהירה של בחורים לבור הקטן. היתה זו זכיה בין החסידים לטבול במקוה אותה שעה.

---

204. בפעם אחרת אמר: וואס שנעלער זיך טרעפן אינדרויסן [=למהר ככל הניתן להימצא כבר בחוץ].

באחת השנים כאשר הרבי יצא למקוה, בעברו ליד ביהמ"ד העירוני, הבחין כי בגינת בית המדרש לפנים מן הגדר, נטעו עצי נוי שאינם עושים פרי[205]. עצר הרבי מהילוכו ואמר: לא תטע לך[206]. לא זז משם הרבי עד שבאו פועלים ועקרו את העצים.

קומת הבוידם. בין ארבעת העמודים המרכזיים נראים ברצפה לוחות עץ הסותמות את הפתח שהיה בעבר
במקום זה ניצב רבי משה בצלאל בעת האפיה.
ממול נראה תנור המצות אשר פתחו היה משמאל

אפיית מצות מצוה

בערבי פסחים אחר חצות היום, זמן הקרבת קרבן הפסח, היו אופים מצות מצוה בקומת הבוידם - הקומה העליונה שמעל ביהמ"ד. לאורך קומת הבוידם הציבו שולחנות עבור עריכת המצות, ובקצה עמד תנור אבן שנבנה עבור אפיית המצות. תנור זה נותר על מכונו עד היום. חלונות קומת הבוידם נבנו צרים ונמוכים כפי שניתן להבחין גם כיום, על מנת שלא יחדרו קרני השמש ויתפיחו את העיסה.

ימים מספר לפני שהחלו באפיית המצות, היינו עולים קבוצת בחורים לקומת ה'בוידם' שם בררנו את החיטים למצות של ערב פסח, להוציא מהם פסולת וכן 'אויס גיוואקסין' - חיטים שצמחו בתלוש[207], ולאחר מכן טחנו את החיטים בריחיים של יד[208].

---

205. ניתן להבחין גם כיום, כי בנין ביהמ"ד העירוני שקוע לפנים מן הרחוב יותר מאשר הבנינים שלצידו, והמדרכה שלפניו רחבה בהרבה (=א ברייטע טראָטוּאַר). שטח נוסף זה היה מוקף בגדר ובתוכו היתה גינה קטנה. בקומה השניה של בית המדרש שכנה עזרת הנשים כבכל בתי הכנסיות.

206. "לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח" וכו', ראה בחינוך מצוה תצ"ב בטעם איסור זה כ' הרמב"ם ז"ל לפי שכך היו עושין עע"ז בבתי ע"א שלהם שהיו נוטעין שם אילנות יפות, וכדי להרחיק כל הדומה להם ממחשבת ב"א הבאים לעבודת הקל ב"ה במקום ההוא הנבחר, נמנענו מלנטוע שם כל אילן", ור' מנהג ישראל תורה ח"א עמ' רע"ד שמביא דעות בזה בין האחרונים שבבית הכנסת אסור מדרבנן.

207. ראה במשנה ברורה הלכות פסח סימן תנ"ג ס"ק י"ז אודות 'אויס גיוואקסין', דהיינו דגן שצמח בתלוש מלחלוחית הארץ שדינו כחמץ גמור, ואע"פ שבטלים בשישים לכתחילה יש לבוררם.

208. את החיטים עבור מצה שמורה היה שולח לרבי בתקופה האחרונה רבי משה בסר הי"ד מויעלון, חותנו של ר' שמואל דוד קונופניצקי ז"ל.

את השולחנות העשויים עץ כיסו ב'בלעכן' - כיסויי פח שהכשירו אותם בכל שנה מחדש. לשם כך הניחו בתנור קוביות ברזל, לאחר מכן כאשר היו מלובנות כראוי, היו מוציאים אותם מהתנור, מניחים על כיסוי הפח, ושופכים עליהם מים. המים נשפכו לכל אורך השולחן וכך הוכשרו.

אפיית המצות ב'בוידם' החלה למעשה כשבוע ימים לפני פסח, והיה תור בין בני וחתני הרבי אשר לכל אחד מהם היה יום שבו היה מגיעים עם חבורתו לאפיית מצות עבור בני החבורה. הבית ישראל היה מגיע מווארשא עם בני חבורתו וכן השאר, אולם ביום שלפני ערב פסח לא נערכה אפיה כלל, ולעת ערב לאחר בדיקת חמץ הכשירו שוב את התנור ליתר הידור.

כאשר הרבי עלה לאפיית מצות, היה ניגש ראשית כל לתנור שניצב בסוף קומת הבוידם ונותן בו מבט האם הוסק כהלכה כשהוא שואל: נו, דער אויוון איז גוט? [=התנור חם דיו?]. משם פנה ליצוק מים לקמח עבור הלשים. סמוך לכניסה לקומת הבוידם הוכנו שתי קערות ולכל קערה שפכו קילו ורבע קמח, בכדי שלא להתחייב בחלה לפני האפיה. הרבי היה יוצק לתוכם מים ונשמר שהבצק יהיה יבש ככל האפשר ועל כן היה מוזג תחילה מעט, וכאשר היה צורך רמזו לו באצבע וניגש להוסיף. תוך כדי היה הולך הלוך ושוב במהירות כשפניו יוקדות כאש להבה[209].

סביב ניצבו כל בניו הקדושים של הרבי, ובכור הבנים ר' מאיר היה נוהג לערוך את המיירע הראשונה, ממנה הוכנו ג' מצות לליל הסדר. כאשר המיירע היתה מוכנה היה הרבי נוטלה ומעבירה בזריזות לרבי משה בצלאל שהיה פורס את העיסה לחתיכות קטנות (=טייגלעך), על מנת להעבירם למגלגלים - ה'וועלגערס'. תוך כדי הילוכו היה פיו של הרבי ממלל ברגש: מהרה, מהרה, מהרה[210].

בתקרה שמעל הבימה היה חלל מוקף בגדר מעץ דרכו יכלו לראות מקומת הבוידם את היכל ביהמ"ד ולשמוע את התפילה וכן לראות את הרבי לעת קריאת התורה כאשר ניצב על הבימה. בעת אפיית מצות כיסו מקום זה בקרשים ועליהם עמד רבי משה בצלאל כדי שלא ידחקוהו החסידים שמיהרו ליטול את הטייגלעך[211].

כל משך זמן האפיה היה הרבי סובב והולך בפנים בוערות בין שולחנות העורכים ואומר להם בהתעוררות שוב ושוב: לשם מצת מצוה, לשם מצת מצוה, לשם מצת מצוה.

---

209. וידוע מה שכתב ה'פני מנחם' זי"ע במכתבו אודות אביו ה'אמרי אמת': לא ראיתיו אומר הלל בשעת אפית המצות אבל כל אבריו אמרו הלל.

210. בלשון נופל על לשון: מיירע - מהרה.

211. בשנים האחרונות התקינו רשת בחלל זה, כיון שאירע ובחור נפל מקומת הבוידם לבימה.

מראה פתח התנור
כאן ישב רבי יעקב יואל והתבונן במצות הנאפות

כן ניגש מדי פעם לתנור המצות מקום בו ניצבתי לצד אבי כשהוא מעוררנו: לשם מצת מצוה. 'תנור ראשון' - העיסות הראשונות - היו מיועדות לג' מצות של ליל הסדר.

אבי מורי ר' יעקב יואל היה ה'שיבר' - אופה המצות בתנור, וניצב כל העת בסמוך לתנור האפיה. היות ופתח התנור היה נמוך נאלץ אבי לשבת על מנת להתבונן מתי להוציאם. בימי בחרותי סייעתי בהכנסת המצות לתנור והייתי נוטלם משולחן ה'רעדלער' לתנור, ואילו אבי היה מוציאם לאחר שנאפו כראוי.

לאחר עלותינו ארצה שימשו בתפקיד ה'שיבר' האחים ר' משה ור' אהרן מאברכי ביהמ"ד, אשר אביהם היה בעל מאפיה בעיירה. שם משפחתם (=דער ביי נאמען) לא זכור לי אולם תדיר נקראו בחיבה 'משה ואהרן'. בשנותיו האחרונות של הרבי באר"י, כאשר אבי המשיך בחזקתו מפולין ושימש כ'שיבר' באפיית המצות של הרבי, סייע לו אחי ר' שמעון. אחי היה אומן של ממש במלאכת האפיה, ולאחר שנאפו המצות היה הופך אותם במיומנות בעודם בתנור לצידם השני על מנת שיאפו היטב משני צידיהם.

כאשר נבנה התנור בעליית הגג בנו שני פתחים משני צידיו, פתח מימין התנור להכנסת המצות ופתח משמאלו להוצאה. אולם אבי העיר על כך שמפאת כך הרוח חודרת פנימה והמצות לא ייאפו כדבעי, ועל כן נסתם הפתח מצד ימין ונותר רק הפתח השמאלי הקיים כיום.

על הרצפה הסמוכה לתנור וכן בגובה כמה טפחים בקיר פיזרו עשב יבש שמור בנקיות, ועליו הונחו המצות שנאפו. בילדותי עמדתי בסמוך לתנור בכדי להשגיח, אשר בעת הוצאת המצות לא יונחו אחד על השני, כדי שיעלו האדים והמצה לא תתקשה[212].

לפנים היה הרבי משתתף באפיית מצות במשך כשעה וחצי עד סיום המלאכה, אולם בשנות שיבתו לא נותר עד הסיום. בשעת אפיית מצות הרבי היה לבוש בבגדי חול ולא חבש שטריימל.

---

212. לימים בירושלים הביע הרבי הבית ישראל זי"ע את פליאתו באוזני סבינו, כי המצות שנאפו בערב החג נעשו קשות ויבשות, והוא השיב לו, כי בעת הוצאת המצות לא השגיחו על כך שלא יונחו אחד על השני.

לאחר סיום אפיית מצות היו בני המשפחה מניחים בתנור את סירי הטשולנט עבור סעודת השבת[213].

כאשר חל ערב פסח בשבת היה הרבי עורך את השולחן בבוקר יום השבת בחדר ההמתנה. בשבת זו לא היה בגור ציבור גדול והמקום הכיל את מעט החסידים שהגיעו. בבוקר התפללו השכם בשעה שש ולא ערכו הפסקה בין שחרית לקריאת התורה, כך שכעבור שעתיים בשעה שמונה נסתיימה התפילה והחל הטיש.

בשעה תשע שהיא סוף זמן אכילת חמץ כבר הסתיים הטיש. מיד הגיע הסטרוז' - גוי החצר עם שני בניו הגברתנים, עקרו את כל המסמרים שבהם חיברו את השולחנות ואת ה'ברעט', המקום נוקה ותוך זמן קצר לא ניכר שום זכר לטיש[214]. כפי הזכור לי שבת ערב פסח היתה הפעם היחידה בשנה בה התפללו בביהמ"ד שלא בשעה הקבועה 'האלב אכט', אלא הקדימו את התפילה.

עריכת הסדר

שולחן הסדר נערך בהיכל ביהמ"ד בצורת אות ח'. במקביל לאורך הטיש הועמדו שולחנות בשתי שורות, ובראשם מימין בסמוך לקיר שולחן עבור הרבי. הרבי ישב בראש בסמוך לתנור ביהמ"ד על 'קאַנאַפּע' [=ספה] כאשר הוא לבוש בקיטל, ומשני הצדדים לאורך השולחנות הסבו בני המשפחה. בסמוך להם בשולחן של הטיש, היה מקומם של בחורי ביהמ"ד - ה'יושבים'.

בשנים הראשונות להנהגת העדה היה הרבי עורך את הסדר בחדר ה'שלום שטוב' כדרך שנהג אביו השפת אמת, אולם בשנות ה'תר"פ המאוחרות כבר נערך הסדר בהיכל ביהמ"ד.[215] על מנת לחזות בפני הרבי בעת אמירת ההגדה, היו הבחורים היושבים בספסל

---

213. כנראה היה זה כאשר חל יו"ט ראשון של פסח בשבת ואפיית המצות נערכה בערב שבת, כפי שאכן היה בשנת תרח"ץ כאשר סבינו שהה בפולין עם ה'לב שמחה'. יש לציין אגב זאת, כי הטשולנט של ביהמ"ד התבשל בסיר מוסדי גדול מימדים כדרך שהיו מבשלים באכסניות הגדולות, ולא היה מקום עבורו בתנור ביהמ"ד שפתחו היה קטן, וזאת כנראה הסיבה שהטשולנט נלקח למאפיה.

214. הערת הרב מרקסון שליט"א: קביעת השולחנות במסמרים וכן עקירתם, היות וזה נעשה לשעות בודדות הוי עראי ואין זה בנין וסתירה דאורייתא. על כן: אם נכרי עושה מעצמו אין בעיה בכך, ואף אם אמרו לו בפירוש - הוי שבות דשבות לצורך מצוה שמותר.

215. רובא דרובא של זקני החסידים שזכרו את מעמד עריכת הסדר בגור, היו נוכחים כאשר נערך שולחן הסדר במרכז היכל ביהמ"ד, אך היו מעטים מדור קודם כמו המשגיח רבי גד'ל אייזנר, שעוד זכרו את עריכת הסדר בחדרו של הרבי משנים קודמות יותר.

בתווך בין שתי הדלתות עמד תנור החימום, בסמוך אליו ישב הרבי על ספה, וממנו ואילך לאורך העמודים עמדו שולחנות בצורת ח'. משמאל בשולחן הטיש הקבוע ישבו משני צידיו חבורת ה'יושבים'

החיצוני הסמוך לשולחן הסדר נעמדים על הספסל, ואילו השורה הפנימית הסמוכה לקיר היו נעמדים על השולחן. שאר הבאים לשולחן הסדר של הרבי וכן תושבי העיירה שסיימו את הסדר, עמדו ב'שורה' סביב לשולחנות הרבי.

עבור כל אחד ממשתתפי הסדר הכינו במקומו בקבוק יין וגביע לד' כוסות, וכן צלחת קטנה עם צרכי הסדר: כרפס, חרוסת, חריין ועלי חסה שנקראו 'שַׁאלַאטֶן'[216]. הרבי נכנס לעריכת הסדר בשעה שמונה ור' איטשל גרונמ'ס הלביש לרבי את הקיטל - כפי החזקה שהיתה שמורה לו עוד מימי השפת אמת וכמסופר להלן בהרחבה. כן היה הוא גם מסיר לרבי את הקיטל בעת שולחן עורך[217].

לאכילת הכרפס חילקו ליושבי השולחן 'ראש חודש רעטעכלעך' - צנוניות קטנות, שכאמור לעיל היו גדלות בימי חודש אדר, ובר"ח ניסן כבר היו בשלות[218]. בעת אמירת

---

216. לפני עריכת הסדר היו משתתפי הסדר עוברים בחדרו של הרבי, והיו מקבלים מידו מצה ובקבוק יין - הערת ר' אברהם מרדכי בר"ב אלתר הי"ו.

217. ה'בית ישראל' לימים כשהיה פושט את הקיטל היה אומר: היינט טוהט מען דאס אויס, אבער ס'קומט א טאג וואס מ'טוהט עס נישט אויס [=כעת מורידים את הקיטל אולם יגיע היום שמלבישים ואין מורידים - הוא יום המיתה].

218. סבינו ר' יעקב יואל היה נוהג בביתו להכין עבור הכרפס את הירק הנקרא 'שורש'. יהודים רבים נהגו לאכול את הירק סלרי, שנקרא אכן בפי עדות המזרח 'כרפס'.

"דם ואש ותמרות עשן" וכן באמירת עשר המכות ו"דצ"ך עד"ש באח"ב", היה הרבי מטיף באצבע הזרת ולא היטה את הכוס.

את ה'הסיבה' ערך הרבי בשכיבה כאשר אף רגליו על הספה, והיה מיסב על שלושה כרים גדולים. בעת אכילת כזית מצה הראשון היה הרבי משבר את המצה לארבעה חלקים ומרסקה במהירות לתוך פיו מימין ומשמאל וכל פניו אדמו, בכדי שיהיה בפיו כשיעור בפעם אחת, וכן בכדי לאוכלה בתוך כדי אכילת פרס. שאר יושבי השולחן ואף בניו הקדושים לא הסבו כלל.

במעמד הנשגב

בעת עריכת הסדר האירו פניו של הרבי כחמה בזוהרה. לא תמיד היתה לנו האפשרות לראות את פני הרבי מקרוב בעבודת הקודש, אולם בסדר-נאכט ישב ופניו כלפי העם. במעמד זה הרגישו אהבה ויראה בצורה שלא ניתנת לתיאור. מצד אחד פניו המאירות והמסבירות של הרבי, מצד שני האימה ויראה שבה ישבו סביב בני ונכדי הרבי.

בעל הפני מנחם זי"ע בשחר נעוריו

בניו ונכדיו של הרבי שאלו 'מה נשתנה' בלחישה, רק הפני מנחם בילדותו היה שואל בקול, ואילו חתני הרבי לא שאלו כלל. זכורני מעמד מיוחד, כאשר היה הפני מנחם בשחר ימיו כבן ארבע-חמש שנים ור' בונם לוקווער הכניסו לבית המדרש בעת אמירת ההגדה על מנת שישאל את הרבי מה נשתנה, והוא שאל כדרכם של ילדי ישראל, בניגון, במתינות ובנעימה: טאטע לעבן איך וועל דיר פרעגן די פיר קושיות, וכך המשיך בנעימה את כל ארבעת הקושיות. את הארת הפנים שהיתה נסוכה על פני הרבי באותם רגעים אי אפשר לתאר.

לאחר שסיימו כולם היה הרבי פותח ואומר: דער תירוץ איז אזוי - ומיד החל באמירת ההגדה - עבדים היינו לפרעה במצרים וכו'. בעת אמירת ההגדה היתה דומיה, וכל היושבים סביב הביטו בהגדה ולחשו בשפתותיהם או שיצאו ידי חובתם מהרבי מדין

'שומע כעונה'[219], ורק קולו של הרבי נשמע כשהוא קורא בקול רם משבר לבבות, מילה במילה במתינות ופוסק בין התיבות.

"הרועה הנאמן לדורו, הרואה בסבלותם ונושא את משאם"

זכורני כיצד הרעים קולו בדממה ששררה סביב: "וירעו אותנו המצרים, ויענונו, ויתנו עלינו עבודה קשה". ראינו לנגד עינינו את הרועה הנאמן לדורו, הרואה בסבלותם ונושא את משאם. כיצד קרא בקול רווי כיסופין: "ויוציאנו ה' ממצרים, ביד חזקה, ובזרוע נטויה".

ניתן לומר שלא היינו זקוקים לשום ביאור בהגדה, הכל נעשה מוחשי ונגלה לעינינו. היה זה מעמד שלא יסולא בפז, אשרי עין ראתה ואשרי אוזן ששמעה.

הטיב להגדיר זאת לימים אחד משרידי החסידים, באמרו שהשמועס הארוך ביותר בשנה היה בליל הסדר. אמנם אין הכוונה לשמועס שאמר הרבי בעת ה'שולחן עורך', אותו אמר כדרכו בשבתות וימים טובים, אלא לאמירת ההגדה מפי הרבי למן 'עבדים היינו' ועד לברכת 'אשר גאלנו', שהיה כשמועס אחד ארוך ורווי התעלות.

בכל עת אמירת ההגדה היה אימה ויראה בכל סביבותיו, והרבי לא פסק מאמירתה. רק לאחר מכן בעת הסעודה ב'שלחן עורך', היה הרבי משמיע מדברות קדשו.

רבי משה בצלאל היה עורך את הסדר בביתו מיד לאחר מעריב ומיהר לסיימו על מנת להגיע לשולחן הסדר של הרבי. לקראת ברכת המזון היה נכנס לבית המדרש בלוויית בני משפחתו להצטרף לשולחן הרבי.

בעת אמירת 'שפוך חמתך' לא היה צורך לפתוח את הדלת, מפני שכל הדלתות מכל הצדדים היו בין כך פתוחות לרווחה בשל הבאים.

---

219. הערת הרב מרקסון שליט"א: הרבה מגדולי הפוסקים הביאו להלכה שיוצאים ידי חובת ההגדה בשמיעה מדין שומע כעונה, בשו"ע הרב כותב שכן מן הראוי, וכך נהגו למעשה כמה מגדולי האחרונים.

"ניגון מיוחד ממסורת אבותיו"
רבי יצחק פישל היינה זצ"ל

לקראת סיום עריכת הסדר, בשירת 'חד גדיא' היה עת חדוותא, כאשר ר' איטשע פישל היינה חתנו של הרבי פצח בניגון מיוחד ממסורת אבותיו מאוסטרובצא שסחף את המשתתפים. אביו של ר' איטשע פישל היה ר' שמואל שמערל היינה מאוסטרובצא, והיה מחסידי הרה"ק רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצא.

הסדר שהחל בערך בשעה שמונה נמשך כשעתיים ורבע ובשעה עשר ועשרה כבר נגמרה שירת חד גדיא ונסתיים הסדר[220]. היו חסידים שהשתתפו במעמד ה'סדר' אצל הרבי ונפנו רק לאחר מכן לערוך את ה'סדר' בביתם כאשר נותר להם זמן ניכר עד חצות. ביו"ט שני נצרכו לשחוט עופות ולבשל הכל מחדש ועל כן החל הסדר רק בשעה תשע ונסתיים אחרי השעה אחת עשרה.

זכיתי להשתתף כמה וכמה 'סדרים' עם הרבי הן בימי נעורי כעומד בשורה בינות לחסידים, והן לאחר מכן בנסיעתי עם הלב שמחה מירושלים לגור בשנת תרח"ץ, כאשר הושיבני הלב שמחה לצידו בשולחן הסדר.

בימי הפסח

ביום חג הפסח חזר הרבי לערוך את השולחן במקומו הקבוע. לטיש בצהרי יו"ט שני של פסח שזהו זמן סעודת אסתר הכינה מרת אסתר היינה בתו של הרבי 'באָבע' עגולה יוצאת דופן בגובהה ובהיקפה ונקראה 'אסתר'ס באָבע' - ע"ש סעודת אסתר. בעת עריכת השולחן העמידוה על שולחן הטיש והרבי חילק ממנה שיריים. לא אחת נשלחתי להביא זאת מביתם לטיש[221].

בימות השנה הונח סיר הטשולנט עבור שולחן הרבי במאפיה הסמוכה ביציאה מביהמ"ד, ולא הקפידו על כך שעומדים בתוך התנור גם סירים של אחרים. אולם

---

220. ר' יהושע הורוביץ ז"ל מקראקא - תל אביב שהשתתף בשנים קודמות יותר בליל הסדר העיד שהסדר ארך כשעה ורבע (=פינעף פערטלעך שעה), יתכן שהיה שינוי בין השנים או שכוונתו היתה רק ל'שולחן עורך' בפני עצמו.

221. ב'מגן אברהם' בפתיחת סי' ת"צ בהלכות פסח כותב בשם השל"ה: "יש לעשות ביום שני בסעודה איזה דבר לסעודת אסתר שביום ההוא נתלה המן". מקור הדברים בשל"ה מסכת מגילה עמוד הצדקה שכותב בהגה"ה: "וראיתי מאחד מהמדקדקים שהיו עושים בסעודתם של יום שני של פסח איזה זכר לסעודת אסתר כי בו ביום נתלה, כדי להזכיר שבחו של מקום ברוך הוא". יש שהיו קוראים למאכל הנוסף לזכר סעודת אסתר 'אסתר קעזל'.

היציאה מחצר ביהמ"ד
בבנין זה היתה המאפיה של ר' וועלוול רוזנבלום בה הונח הטשולנט של הטיש בימות השנה. בחצר הפנימית היה מבנה נוסף שחרב ובו התגורר רבי דוד סופר

בפסח הקפידו על כך ביותר, והיו מביאים את קדירת החמין שהוכנה עבור הטיש למאפיה שלנו. היינו משגיחים בחומרה יתירה על כל קדירה שהגיעה ובודקים אותה בדקדקנות, וכאשר היה בתוכה תבשיל שיש בו חשש שרויה, סירבנו לקבל והפנינו אותם למאפיות אחרות.

בליל שביעי של פסח לאחר הטיש היתה השמחה גואה כאשר נערך בביהמ"ד מעין 'קריעת הים'. היו שופכים מים בכל רחבי ביהמ"ד, והחסידים רקדו 'המעביר בניו' בשמחה וגילה במשך שעות.

יש בנותן טעם להוסיף כי כפי שיובא להלן, נמנעו בגור מלשורר בעת הרקידה ניגונים עם מילים[222]. בשנת תרפ"א בעת נסיעתו הראשונה של הרבי לאר"י שהה בימי הפסח בירושלים ושמע מבני ירושלים שני ניגונים: 'חסל סידור פסח' ו'המעביר בניו', וכאשר שב לגור ביקש לשוררם בימי הפסח, אולם מלבד שני ניגונים אלו לא שרו יותר[223].

ביו"ט 'אחרון של פסח' היו אוכלים שרויה כמנהג קהילות ישראל. בעת עריכת השולחן היה הרבי נוטל חתיכת מצה גדולה, מרסקה בין שני ידיו לפירורים ומשליך אותם למרק. כמו כן בבתים היו מכינים קניידלך ממצה-מעל. בסיום הטיש ביום אחרון של פסח שוררו 'חסל סידור פסח' כפי הנהוג היום.

בימי הספירה המעוררים להתעלות, זכו מתפללי ביהמ"ד לנוכחותו של רבי משה בצלאל בעת תפילת מעריב וספירת העומר, בעוד שבכל ימות השנה היה רבי משה בצלאל מתפלל מעריב כשהוא ספון בביתו.

ביום ל"ג בעומר - יומא דהילולא דרשב"י, לא התקיימו לימודים ב'חדרים', והילדים היו יוצאים לשדות שמחוץ לעיירה על מנת לירות בחץ וקשת, כפי שהיה נהוג לפנים בתפוצות ישראל, אולם לא נערכו הדלקות לכבוד ההילולא.

---

222. חסידים ביארו כי בשיר עם מילים מגבילים את המחשבה למילים, אולם שיר ללא מילים - הינו ללא גבולות. שמחה, הודיה, התבוננות. אף בשירים שבתוך התפילה שרו ניגון **ללא** מילים, בכדי ליתן רווח להתבונן.

223. ר' לייבל רוזנשטרוך ז"ל מבני ברק סיפר, כי כאשר היה הרבי בארץ ישראל בשנת תרצ"ו, השתתף בעריכת הסדר במעון הרבי, וכיבדוהו לשיר את הניגון 'ממצרים גאלתנו', והיה בזה משום חידוש.

פרק עשירי

קבלת התורה

ה'נסיעה' הגדולה ביותר בה נהרו החסידים מכל קצווי ארץ, היתה לחג השבועות, מעמד קבלת התורה בגור. מעמד אשר אליו נכספה נפשם של כל בני העדה, ובאו לגור כאיש אחד בלב אחד לקבלת התורה ולחדש חיותם בתורה ועבודה.

בעוד שלימי ראש השנה הגיעו לגור לפי הערכה כחמשת אלפים חסידים או מעט יותר, הרי שלשבועות הגיעו לגור קרוב לשבעת אלפים חסידים שמילאו את היכל בית המדרש, קומת הבוידם, והמונים המונים שעמדו בשתי החצרות. רובם עמדו בחצר האחורית שממזרח לביהמ"ד, שם שמעו היטב את הבעל תפילה שעמד בסמוך לחלון שמימין ארון הקודש וקולו הדהד בכל החצר, וחלק נוסף בחצר הקדמית שבצד מערב[224].

בשערי החצר נראו מאות גדולי תורה והוראה מפורסמים, רבני ערים ועיירות ומורי הוראות נודעים לשם ולתהלה[225]. מהם רבנים שהיו נודעים

---

224. במספרים אלו פחות או יותר נקבו רבים וטובים מזקני החסידים. כמו כן עיתוני התקופה משנות ה'תר"ץ, המציינים מספר פעמים שלימי ראש השנה הגיעו לגור כחמשת אלפים חסידים. מן המותר לציין שעיתונים אלו אינם חשודים על הוספה.

225. בין הרבנים שנראו בחצר הקודש באותם ימים של שלהי שנות ה'תר"פ וראשית שנות ה'תר"ץ ימנו: הרב דוד בער מאוזרקוב סיו"ר אגודת הרבנים (=ויצע פרעזעס), הרמ"ד פלוצקי בעל ה'כלי חמדה', הרד"ז נייַמאן מאושנטשין, הרב חנוך העניך נאַוורי מבודז'אנוב, הרב שמואל ליב ז"ק מביאלא, הרב מנדל פרייס מביאלא-ראווסקה, הרי"מ קאנאל מבלאשקי, הרש"י מיודסר מברוק, הרב יצחק דב ברוקמן מגוברצ'וב, הרב מנחם בנימין פומרנץ מדלוגשודלה, הרב מאיר שרגא וינשטיין מוואיסלאוויץ, הרב אברהם ביינוש קולטנובסקי מווידאווא, הרב מנדל גרינברג מויעלון, הרב מנחם זאב ברסלר מוישקוב, הרב משה חיים בלום מזאמושץ, הרב יצחק יהודה הגרמן מזארנובצא, הרב שלמה לייב קאהן מזגערזש, הרב מנדל רוזנשטרוך מז'יראדוב, הרב ישראל יעקב גרינפלד מזעלוב, הרב משה מנדל כהן מיעזוב, הרב צא"י יעקב מייזליש מלאסק, הרב ישראל הערש פיעטרקובסקי מלובין-קוייבסקי, הרב אליעזר אויערבך מלינטשיץ, הר"מ ורשביאק ממונקיטוב, הרי"צ לוינזון מניישטאט, הרב אברהם צבי הכהן כ"ץ מסארנאק, הרב טוביה יהודה טביומי-גוטנטאג מסוכוצ'ין, הרב שלום זאַיאָנץ מסלבקוב, הרב שבתי רפפורט מפינטשוב, הרב שלמה מערקער מקוז'מינקה, הרח"ד זילבר-מרגליות מקויל, הרב מקומרוב, הרב ירוחם פישל דן מקוסוב-לצקי, הרב אברהם צבי ברלינר מקיקאל, הרי"ח גולדברג מקלובוצק נכד החידה"ר, הרב יחיאל קסטנברג מראדום, הרב בן-ציון ויסקונסקי מראדזימין, הרב נפתלי יוסף פריינד מרוז'אן, הרב יוסף בעריש נויפלד מרטשוינז, הרב העשיל דוד גולדשלאג משעפס, הרצ"ה הלוי שילביץ משפערוב, הרב יהודה שרגא ליכטיג משרענסק, ונוספים.

בין מורי ההוראה והדיינים יוזכרו רבי משה מאיר לנצ'יצקי מאוזרקוב, רבי חיים יוסף אוז'רוב מאוסטרוב, רבי העניך שרפינסקי דיין ומו"ץ באלכסנדר, רבי העניך דוד פרידמן מבענדין, רבי פישל צוקערט מגראייעווע, רבי

בכל קצווי פולין, כהרבנים מאוזרקוב, ביאלא, בלאשקי, זאמושץ, זארנובצא, זגערזש, לינטשיץ, מונקיטוב, קויל, רוז'אַן ושעפס. מהם דמויות פלא מעוררי יראת כבוד, מורי הוראה ישישים הפוסעים לאיטם אפופי מחשבות, כרבי יוסף קופיעץ מז'יראדוב, רבי בעריש מורה הוראה דקוצק, רבי פישל דן זאָנאַבענד מריפין, רבי משה בּורשטין מוואַרשא (=ר' משה רָב) ורבי פינטשע מורה הוראה מלודז', אשר מפה לאוזן נמסרים שמותיהם בהערצה.

עין פרחי החסידים עקבה בהשתוקקות אחר מראיהם והליכותיהם של אחרוני חסידי קוצק, ישישים מופלגים אשר רגליהם עוד התאבקו בעפר הדרכים בואכה קוצק, כר' חיים יעקיל קוזמירער-פעלדפויגל מקינצק, ר' ברוך ליבוש ליפסקי משעראדז, ר' שמואל זנוויל שצ'קץ שו"ב וש"ץ דויערשוב ור' יעקלי קוצקער מלובלין, הצועדים כשהם מלווים בחבורות צורבים מבני עירם[226].

זקני העדה ודמויות הוד, כדוגמת ר' מֹשֶׁה'ל לוברט מפיאָנטקי, ר' בעריש פרידמן מטשיזעוו (בעריש טשיזשעווער), ר' בונם שערדזער בנו של ר' נטע נח וישגראָדער, ר' בנימין פּאָלאַטש שו"ב מאוזרקוב, ר' שמואל ר' לעמל'ס מארוקו מלודז', ר' נפתלי לעווענטין מוואַרשא ור' שמואל הקטן מקעלץ, העושים את דרכם הנה כיובל שנים ומעלה, ועדיין לא פגה כהוא זה השתוקקותם להסתופף בצל הקודש ולחדש כנשר נעוריהם.

אברהם דיין מדזאלושיץ, רבי פנחס דויטש מזדונסקא-וואלא, רבי העניך דיין מזעלוב, רבי שלמה זאב ברין מחארשניצא, רבי אפרים פרלמוטר מטשעכנוב, רבי שמשון בירנשטוק ורבי גבריאל טייכהולץ מורי הוראה ביענדז'ייב, רבי ישראל העניך-ישעיה'ס פוקס מלינטשיץ, רבי בצלאל תאומים מנאשעלסק נכד החידה"ר, רבי אַייזשע מפינטשוב, הדיינים רבי מאיר וייס ורבי משה טעמקין מפיעטרקוב, רבי איטשע יעקב ורבי זיסמן דיינים דמתא בפלוצק, רבי איטשע מאיר עקיבא'ס מפשעדבורז, רבי וועלוול מוזס ראב"ד קאליש, וכן הדיינים ומורי צדק דקאליש רבי איטשע פרידע ורבי ליפמן מאנספלד, הדיינים מקוטנא רבי זליג'ל ורבי פנחס'ל, רבי מנדל בוזשינער ורבי חיים מנדל קסטנברג מראדום, רבי יצחק מרדכי זלוטניק דיין ומו"ץ ברטשוינז, רבי ישראל מארדיקס משעדליץ, רבני וואַרשא הנודעים וכן רבי משה מיכל קאהן ורבי דַנ'לה מורה הוראה, הדיינים ומורי הוראות מלודז' רבי יוסף אברהם אלחנוביץ, רבי ישעיה'לי יוסטמן נכד החידה"ר, רבי חיים לייב סולניק, רבי ישראל פרידל אבד"ק באלוט, רבי יעקב קליגר מגייערס-מארק ועוד רבים.

226. יש לציין כי חשיבותו של רבי בן-ציון אוסטרובר היתה בכך שנחשב עוד בצעירותו כאחד מהאריות שבחבורה וממעתיקי השמועה, ודעתו נחשבה בין גדולי החסידים שהיו מבוגרים ממנו בשנים רבות, ועל כן הביטו אחריו כאחרון מדור הנפילים. אולם למעשה גם לאחר פטירת רבי בן-ציון, עוד היו כמה וכמה זקנים ישישים מופלגים בחסידות שעוד הסתופפו בצל הרבי מקוצק זי"ע.

נקבצו ובאו הנה חסידים ותיקים שהשקו תורה וחסידות לעדרים במקומותיהם, כר' העניך יאָנעווער מוולוצלבק, ר' אברהם פצינר מאוסטרוב, ר' אברהמ'קה טיקטינער ור' וועלוול קרוטקער מלודז'. מרביצי תורה כר' מנדל וקסלר ר"מ דישיבת בית מאיר בקראקא, ר' משה בסר מויעלון ור' העניך ארזון מזגערז בעל ה'גן רוה'. בעלי תריסין גדושים בתורה כר' פישל סאנע'ס (רבינוביץ) ור' עקיבא ליפמנוביץ מלודז', ר' יחיאל פישל קרול, ר' יחיאל'כל הקטן מוואַרשא ור' יעקב וולף יוסקוביץ בעל 'אמבוהי דספרי'.

חשובי החסידים ובני תורה מיושבי השולחן (=טיש זיצער'ס) כר' משה'לי גליקסמן מויעלון, הפרנס ר' משה שצ'רנסקי מלובלין, ר' שמואל דוד זעליגפלד מקשוינז, ר' פנחס לוי מפאביאניץ, ר' העניך וקסלר ור' איטשע בער מקובסקי מסלבקוב. אברכים בני עליה כר' משה'לי גולדבלט ור' לייבל סגל מאוסטרוב, ר' דוד מינצברג משגיח דיח"ל, ר' אנשיל פיעטרקובר ור' שימע'לה קורניצער מזאוויערצא. שוחטים וכלי קודש, קומדאנטן וראשי חבורות שהחיו את רוח החסידות במקומות מושבותיהם ובאו הנה עם בני חבורותיהם, נכבדי החסידים, פרנסים וראשי הקהל לצד 'עמך', וחריפי האברכים לצד סוחרים עתירי ממון שהניחו מעמדם וכבודם ובאו בהתבטלות עם זרם החסידים שנהרו בהמוניהם לחצר ביהמ"ד.

ואחריהם - נראו לרוב חבורות פרחי החסידים, אשר גדשו באלפיהם את כל מבואות ביהמ"ד וחצרות העיירה סביב כנהרות גועשים. למעמד הזה השתוקקו בכל ליבם משחר נעוריהם ובמשך חודשים צירפו פרוטה לפרוטה. מראשית ימי הספירה הרבו חילם בתורה ועבודה, והתכוננו בסילודין לקבלת התורה בצל הרבי, והגיעו הנה כשבוע-שבועיים קודם חג השבועות לספוג לקרבם ככל היותר.

חסידים אמרו, ומטו ביה משמו של רבי פינטשע מפילץ, שיש להקדים לבוא לקבלת התורה אצל הרבי כבר בר"ח סיון, כיון שעל יום זה נאמר בתורה "ביום הזה באו מדבר סיני". אולם רבים מפרחי החסידים היו יוצאים מביתם ועירם ימים ספורים לאחר ל"ג בעומר, והגיעו לגור עוד כשבוע לפני ראש חודש, שהרי איתא בגמרא: "בחד בשבא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא", על כן הקדימו לבוא לפני כן, וביום ר"ח סיון כאשר הרבי נכנס לתפילת שחרית, כבר היו רגליהם נטועות היטב בגור, מוכנים ומזומנים לקבל ולאצור שפע רב.

ביום הזה באו מדבר סיני

לקראת קבלת התורה במחיצת הרבי בגור, החלו חבורות הבחורים נראים בשערי גור, וכבר כשבועיים לפני חג השבועות היה בית המדרש מלא עד אפס מקום, כאשר רבים יושבים על מדרגות הבימה ובכל זיז פנוי, והנותרים פנו ללמוד בבית המדרש העירוני.

ימים ספורים לפני החג החלו משמשי ביהמ"ד והעוסקים בכך בהכנות אחרונות. מביהמ"ד הוצאו כל השולחנות לחצרות שם נותרו עד לאחר החג, כאשר בביהמ"ד נותרו רק ספסלים סמוך לקירות עבור הזקנים והחלושים. בתקופה זו של האביב כבר שרר מזג אויר נאה וחצרות ביהמ"ד התמלאו בלומדים שנשמו אוויר צח.

בערב שבועות כבר היה ממש 'פאַרנעם' והאוירה התלהטה כאשר הגיעו בזה אחר זה אחיו וגיסיו של הרבי, גדולי הרבנים וחסידים מופלאים. למעשה, בימים הנוראים היו הרבנים נותרים בעריהם, כיון שהוצרכו להתפלל עם כל הקהל בביהמ"ד וכן להורות את ההלכות הנצרכות. כמו גם אחיו של הרבי רבי נחמיה'לי מלודז' ורבי מנדל מפאביאניץ וגיסו הרב מבענדין, אשר שימשו ברבנות, היו נשארו בעריהם. אולם בהגיע חג השבועות התמלאה העיירה וחצר ביהמ"ד במאות רבנים, מורי הוראות וחסידים של צורה מכל רחבי פולין שבאו לשהות בצל הרבי בקבלת התורה.

ובאו כולם בברית יחד

בשחר ילדותי עוד זכיתי לחזות בפניהם של שרידי ופארי דור העבר, רבי בן-ציון אוסטרובר ורבי יואל שרייבר נכד בעל ה'חתם סופר' שבאו בין החסידים לגור. ילד קט הייתי והבטתי בדמותם בהשתוקקות, כאשר הראוני שאלה הם שרידים אחרונים לדור.

נ. ע.
הלוית הרב הגדול בתורה ויפחדם בהסירות ר'
בן ציון בנימין דוד ז"ל בהרב ר' רבינוביץ
מ"מ ומו"ץ דפה הנקרא בפי כל ר' בן ציון אסטראווער
אשר נפטר פה שלשום בשנת הפ"ה ליומי חייו היתה ביום ר' כ' סיון בשעה 12 בהרוב משורדש חצר 13.
המתאבלים ברמע.

"הראוני שאלה הם שרידים אחרונים לדור"
הידיעה בעיתונות על פטירת החסיד המופלג
רבי בן-ציון אוסטרובר זצ"ל

האיש והחסיד המפורסם שלעלה היוחסין והמציון והישר בגודם הרב
ר' יואל סופר (השלמה שניידיגעש)
בן הרב הגאון ר' שמעון סופר זצ"ל אב"ד דק"ק קראקא נכד הגאון הקדוש מרן בעל החתם סופר זצ"ל נלקח מאתנו אבינו עטרת ראש תפארתנו אחרי מחלה ממושכה ובבדה ה' אלו"ל בשנת השבעים ושבע ליומי חיו. ההלויתו ליצוחה עולמים היתה אתמול בשעה 1 אח"צ ממעונו ועל"ז 40 המתאבלים: בניו, בעורו, חתניו, כלותיו, נכדיו וכל משפחתו

הידיעה על פטירתו של רבי יואל בעיתונות

אכסנייתו של ר' בן-ציון היתה בבית ר' פנחס שפירא בצד האחורי של ביהמ"ד. ראיתיו לראשונה יושב בביהמ"ד כאשר הוא מוקף חסידים, ומכל עבר מביטים ברחש לעבר הארי הישיש משרידי קוצק. לאחר מכן כאשר נעמד

ממקומו ונפנה לצאת לכיוון האכסניה, הלכתי אחריו עד לאכסנייתו לחזות בהוד דמותו. הבחנתי שלמרות זקנותו המופלגת היתה עדיין שחרורית נתונה בשערו.

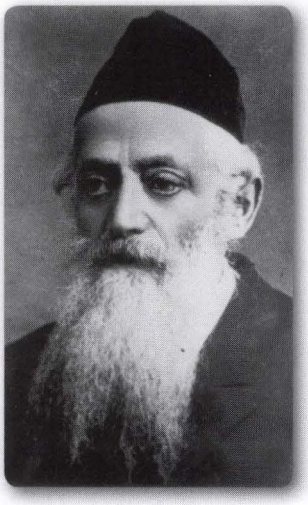

"בעל קומה תמירה וזקנו צח כשלג"
החסיד הנודע רבי יואל שרייבר מקראקא

הוא הלך לאיטו מוקף חבורת צורבים כשהוא משמיע להם דברי חסידות בחן מיוחד, עוצר מדי פעם ומביט בחביבות אל העומדים לימינו ולשמאלו לראות אם נקלטו דבריו בטרם ימשיך. חולה וחלוש היה, ועדיין לא סר חן וחסד מעל שפתותיו. באותה הזדמנות אף הושטתי ידי וקיבלתי ממנו שלום.

כן עומדת לנגד עיני דמותו של ר' יואל שרייבר שנקרא בגור 'ר' יואל'יש'. היה בעל קומה תמירה וזקנו צח כשלג[227]. אלו היו מראות ראשונים שנקלטו בזכרוני מחצר הקודש.

היתה זו חוויה מיוחדת עבורנו כילדים, לעמוד באותם שעות בחצר ביהמ"ד ולעקוב בדריכות ובענין רב אחר הבאים, שהתאספו ובאו ממאות עיירות בכל קצווי פולין. היטב נקלטו בעיני דמויותיהם של גדולי הרבנים, כמו הרבנים משעפס, מאוזרקוב, מניישטאט מבלאשקי ומלינטשיץ, שהיו מופלגים בתורה ושמם יצא בכל הארץ.

הגה"ח רבי חיים פנחס לוריא מלודז
"ר' פינטשע מורה הוראה"

מדי כמה דקות עברה הרינה: פאבניצער רב איז אָנגעקומען, דער בענדינער רב איז דא, ר' נחמיה'לי איז יעצט ארויס פון רבי'ן, שעפסער רב גייט, שרענסקער רב איז שוין דא, געקומען צו פארן די יונגעלייט פון ראַווא[228], יעצט איז אראָפ פון די קאָלייקע בוחרים פון וואָלע, פון לאָסק, פון ראָדעם [=הרב מפאביאניץ הגיע, הרב מבענדין כאן, רבי נחמיה'לי יצא כעת מחדר הרבי, הרב משעפס חולף, הרב משרענסק כבר כאן, האברכים מעיר ראווא הגיעו, כעת ירדו מהקולייקע בחורים מזדונסקא וואלא, מלאסק, מראדום].

---

227. ר' יואל'יש נפטר ביום ה' באלול תרפ"ה בהיותו בן ע"ז שנים, ור' בן-ציון נפטר בשנה שלאחר מכן ביום י"ט בסיון תרפ"ו, כשבועיים ימים לאחר חג השבועות בו עוד זכה להסתופף בגור.

228. וכמו רחש עבר בין החסידים: יהא רעוא קדמך.

הרב מנחם גרינברג
אבד"ק ויעלון

הרב דוד בער הי"ד אבד"ק אוזרקוב

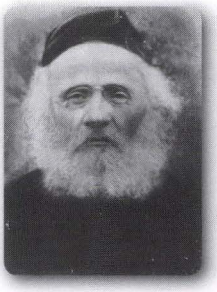

הרב יצחק יהודה
ברלינר אבד"ק יאנוב

מראה מיוחד ופרק הנצרך לימוד בפני עצמו, היה זה עבורנו להביט כיצד נכנסו גדולי עולם אלו אצל הרבי. רבנים שיצא שמעם בכל פולין ואף גויים עצרו מלכתם ברחוב לראותם - כאן בגור נכנסו במורא כשווים לכל. את רבי משה בצלאל נכנס לרבי ראינו בכל ימות השנה, אולם כאן ראינו המונים של גדולי עולם, שכולם כאחד נפנים במורא ופחד לפינת החדר בה קיבל הרבי את הבאים.

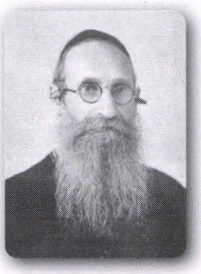

הרב טוביה יהודה
גוטנטג-טביומי
אבד"ק סוכוצ'ין

ביניהם רבי יעקב מאיר בידרמן, אשר היה חותנו וגיסו של הרבי, והיה תדיר ורגיל בבית הרבי שם היתה אכסניתו הקבועה, אולם כלפי הרבי היה בטל במציאות ובכניסתו לקודש היה שרוי ביראה, והיה זה מראה פלא. ככלל היה רבי יעקב מאיר יהודי מורם מעם, אפוף רצינות מופלגת ושקוע כולו בעולמות של תורה (=ר' יעקב מאיר איז גיווען א ערנסטער מענטש, זעלטן האט מען גיזעהן ביי איהם א שמייכל).

הרה"צ רבי שלמה'לי
אלתר מוואורשא

כמו כן שאר אחיו וגיסיו של הרבי, אשר בבואם לגור הבטנו אחריהם בדריכות. כאשר נכנסו ליטול 'שלום' מהרבי, צריך היה לראותם אותה שעה על מנת לחוש את הביטול העצום וה'מורא רבך' שהיה להם בפניו, וזאת בעוד שהרבי התרומם לכבודם מלא קומתו.

הגה"ח רבי משה
בסר מויעלון

היה זה לימוד מיוחד של ביטול לצדיק, חינוך של שנות הנעורים שלא פג ליחו וטעמו גם בימי זקנה ושיבה.

עינינו קלטה בהשתוקקות את דמויותיהם של החסידים שהתאספו ובאו מקצווי ארץ והופיעו בזה אחר זה. מראה מעורר

ענין היתה עבורי גם דמותו היחודית של החסיד ר' קדיש ראַקאָץ' מפשיטיק, או כפי שנודע בשמו המלא: ר' יועץ קים קדיש, אשר זיכה את עולם החסידות בחיבוריו.

הוא היה מסתובב בביהמ"ד הלוך ושוב עם עט ופנקס ועוקב בעירנות אחר החסידים, וכאשר הבחין בשני יהודים של צורה המשוחחים ביניהם בדברי חסידות, היה ממהר להטות אזנו לשיחם, ומעלה על הכתב אמרות ומעשיות מכבשונם של צדיקים, אותם הדפיס בששה כרכי ספרו הנודע 'שיח שרפי קודש'. הוא ראה שליחות קודש לתעד את העבר המפואר של בית פשיסחא-קוצק-גור ואדמורי"ם נוספים, והנציח לדורות את זכרם[229].

את צערנו הגדול הננו מבשרים על אבדן האי נברא יקירא אחד מחסידי דור הישן מחסידי קוצק יקרי המציאות מפורסם בחסידות ובמידותיו חיקרות ת"ח ויחסן
חיים יעקב פעלדפוינעל זי"ל
בן הרב מגרייצע נכנ"ס (העקר ר' חיים יעקל קוזמירער)
נפטר ביום ג' פרשת ראה עוקר בשנת פ"ס ליפי היינו
חבל על האבדן ולא משאמחין
בית החסידים דגור בקינצק

"מחסידי קוצק יקרי המציאות"
כ' אב תרפ"ח - הידיעה ב'דער יוד'
על פטירת החסיד רבי חיים יעקל קוזמירער מקינצק

אבל כבד מאוד
בצער גדול אנו מודיעים מפטירת אדם גדול הנגבד מחסידי דור הישן הנוסע לרבינו הקדוש מקאצק זי"ע ר'
ברוך לייביש ליפסקי זי"ל
שנסתלק אחרי מחלה קצרה ביום ג' ואו"א כ"ח לחי שבת פשנת תרפ"ח
תשעים ושבע ליפי חייו.
ועד האגודת
וחסידי גור דעיר שעראדז

"הנוסע לרבינו הקדוש מקאצק"
ז' שבט תרצ"ג - הידיעה ב'טאגבלאט' על פטירת החסיד
רבי ברוך לייביש משעראדז

---

229. שרידי החסידים כר' הענין אדלר ז"ל מיוצאי ראדום הסמוכה לפשיטיק הכירוהו היטב, וזכרוהו לטובה כאחד מטובי החסידים ודמויות החן. בספר הזכרון לקהילת פשיטיק עמ' 354-351 ישנו מאמר לזכרו ולדמותו שנרשם בידי ה' מנדל הוניג, והוא פותח את מאמרו בתיאור מענין: "דמותו של ר' קדיש, קלסתר פניו, צורת הילוכו וכל הוויתו חרוטים בזכרוני. נדמה לי שאני רואה אותו רץ, עפרון ונייר בידו, שקוע במחשבותיו ובעולמו, חדור אמונה ושאיפה לשלמות הנפש. גבה קומה היה, דל ורזה, בעל זקן בינוני חד, שערות זהב, גבות ארוכות המכסות במידת מה את עיני התכלת. כולו עצמות, ידיו יבשות, פניו, מצחו - רק עור וגידין".

בהמשך הוא מביא: "הילוכו היה תמיד מהיר, תחב ידו באבנטו או החזיק יד אחת מול העינים, ראשו תמיד כפוף כדי להימנע ממראות שאינם ראויים". "על השולחן שבאמצע החדר נמצא כד חרס קטן ובו שמן ופתיל. לאור קלוש זה היה לומד וכותב עד שעה מאוחרת בלילות".

לפרנסתו שימש ר' קדיש כמלמד בכפרים, ואודות כך הוא כותב: "ר' יצחק מאיר לֶנְגַה יהודי עשיר ובעל אחוזה גר בכפר קוויף הרחק מפשיטיק. הוא הזמין לביתו את ר' קדיש שישמש מלמד לילדיו. לאותו כפר היה בא לעתים ר' אברהם מוער, יהודי קשיש שהיה קונה אצל הכפריים שאריות בדים ומוכר להם דברי סדקית שונים. ר' אברהם מוער ידע לספר אותות ומופתים וסיפורים נפלאים ששמע מפי חסידי רבי שמחה בונם מפשיסחא, הרביים מקוצק, מאלכסנדר, מגור, ובעיקר מהנכדים של היהודי הקדוש, ובכל פעם שבא ר' אברהם עם פרקמטיא שלו אל הכפר - יצא לקראתו ר' קדיש עם עפרון ונייר לרשום את כל דבריו".

את המאמר הוא חותם בשורה אחת: "איננו, נספה בשואה - שמו וספריו נשארו לנצח".

כל העיירה היתה 'איין לויף' - אחוזת ריצה, כאשר כולם ממהרים מהכא להתם, ל'שלום נעמען', לאכסניה, לשוק, למקוה. בבית המדרש עצמו מי ישער איזו אווירה התלהטה משעה לשעה.

המקוה העירונית היתה מלאה מרוב המון הקהל, וכמעט לא היה שייך להיכנס בשעריה. פרחי החסידים היו יורדים לכיוון הווייסל החולף בסמוך לגור לטבול לכבוד יו"ט, שם זרמו מים רעננים וצלולים. אולם בערב ר"ה מי הנהר היו קרים ביותר ולא ניתן היה לטבול בו.

זמן מתן תורתינו

בליל החג היה 'קאָך' - בית המדרש כמו העלה רתיחה, ורבים מפרחי החסידים יצאו ברקידה של שמחה שנמשכה כל הלילה וכן למחרת לאחר הטיש, אולם לא נהגו לשיר 'ובאו כולם' אלא שירה מרוממת ללא מילים. הרקידה בגור היתה ללא אומר ודברים, בשמחה ורננה שנבעה מפנימיות הלב ובשבח והודיה לה' יתברך שהבדילנו מן התועים וחיי עולם נטע בתוכנו וזיכנו להסתופף בחצרות בית ה'.

בנותן טעם להביא את דברי ה'חידושי הרי"ם' זי"ע שהתבטא בלשון מפליאה. היה זה כאשר אחד מזקני חסידי קוצק החווה תנועה של ביטול כלפי הרוקדים ופסקו מלרקוד. פתאום יצא החידושי הרי"ם מחדרו וכאשר נודע במה דברים אמורים פסק את דברו: אינטרעסאנט, ס'איז דא מלאכים און שרפים וואס זייערע חיות קומט פון די קאך וואס איז דא אין רבינ'ס בית מדרש [=מענין, ישנם מלאכים ושרפים שהחיות שלהם מגיעה מה'רתיחה' הנמצאת בביהמ"ד של הרבי][230].

נעשטאַרבען איז וואַרשא דער בעריהמטער למדן בז׳-ציון אַסטראָווער.

רש"י ב. 13.

מיטוואָך 12 בייאַר איז פאַרענדיקט דער לויה.

צו דער לויה איז געקומען א חסידישער עולם פון איבערגעגנט מצון; די לויה האָט פאַרגעשטעלט א גראַנדיזן בילד.

דער פערקערער איז די 'נאַסען' דורך וועלכע די לויה איז דורכגענאַנגען, איז אַבגעשטעלט געוואָרען; די פאַליציי האָט געהאַלטען א סומסערהאַפטע ארדנונג.

"ער איז דאך אליין מודה אז דא איז בארג סיני"
כתבה על פטירתו של רבי בן-ציון ותיאור מסע הלוויה בוורשא

על מעמד קבלת התורה בגור אין להכביר, אולם לעת אשר פתח ר' יוסל גרונמ'ס בקריאת "בחודש השלישי" בקול רם, בנועם ובמתינות, כמו מישששנו בחוש את דבריו של זקן החסידים רבי בן-ציון אוסטרובר

230. בספר ליקוטי הרי"ם, חלק ליקוטים עמ' רכ"ב, מביא כי דבר זה שמע ר' יודל זוננשיין ז"ל מרבי הענין גד מפילץ בעת שסיפר זאת לרבי משה בצלאל בשם אביו ה'שפתי צדיק' מפילץ.

על מתן תורה שבגור. היה זה כאשר הרבי פנה לרבי בן-ציון אוסטרובר באמרו: ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה, והפטיר לאחר מכן רבי בן-ציון לחסידים: ער איז דאך אליין מודה אז דא איז בארג סיני [=הרבי עצמו אומר בפירוש שכאן זה הר סיני][231].

בעריכת השולחן

המחזה הנהדר ביותר היה שולחן היום, כאשר הרבי היה מיסב באמצע, פניו כפני מלאך. מימינו ומשמאלו קדושי עליון וגאוני ארץ, כל אחיו וגיסיו כאחד לא נפקד איש: רבי משה בצלאל, רבי נחמיה'לי, רבי מנדל מפאביאניץ, רבי יעקב מאיר בידרמן ורבי הערש העניך הרב דבענדין, בניו וחתניו של הרבי וגדולי התורה מארזי הלבנון שבגולת פולין. בית המדרש גופו מלא מפה לפה באלפי בחורים ואברכים כאיש אחד בלב אחד, קבלת התורה ממש, וכדברי הפייט באקדמות: הדרא דלא אפשר למפרט בשפוותא.

בעת עריכת השולחן בחג השבועות, אשר בו נכחו בגור כל אחיי וגיסיי הרבי, השתנה סדר ישיבת השולחן מאשר בשבתות השנה. מימין הרבי ישבו האחים רבי נחמיה'לי ורבי מנדלי מפאביאניץ ואחריהם בני הרבי ר' מאיר ור' איטשע, ואילו לשמאלו ישב הראשון רבי משה בצלאל כבכל שבת, ואחריו חתני השפת אמת רבי יעקב מאיר

231. כדרכם של חסידים, מתוך יראת כבוד שרחשו לרבותיהם כמורא שמים, לא היו אומרים 'דער רבי', אלא בלשון נסתר: 'ער' - **ער** זאל לעבן, **ער** האט גיזאגט, **ער** האט געהייסן. כך גם נהגו שנים רבות לאחר פטירתו של הרבי האמרי אמת, בעת התוועדות יחדיו, היו שרויים רוב הזמן בשתיקה, והזכירו שמו ברעד וחיל: ער.

ה'פני מנחם' זי"ע במרפסת ביתו של אביו הרבי. כאן היה ניצב הרבי בחג השבועות לראות וליראות

בידרמן ורבי הערש העניך לוין ואחריהם חתני הרבי. סדר זה היה על פי רוב, אולם לפעמים השתנה מעט לפי הבאים ולפי הצורך.

לאחר שולחן היום היו נאספים אלפי החסידים בחצר הקדמית מול בית הרבי, והחצר מלאה עד אפס מקום. הרבי היה יוצא למרפסת ביתו לראות וליראות בפני החסידים, וכך היה נכנס ויוצא הלוך ושוב. היה זה מעמד רווי הוד שארך כרבע שעה כאשר כל החסידים עומדים בקול דממה וראשיהם מורמים לחזות ברבי. לבסוף נפרד הרבי מהקהל באמירת 'א גוטן יום טוב' ונכנס לדירה. דבר זה הנהיג הרבי כיון שמפאת הציבור העצום לא היתה שהות שיעברו כולם לפניו להתברך 'א גוטן יו"ט' ועל כן היו נאספים בחצר.

כל עוד קיים הניצוץ

בשנים האחרונות בגולת פולין חדל הרבי מעישון על פי ציווי הרופאים, אולם בתקופות מוקדמות יותר היה מעשן מפעם לפעם. באחת השנים ביום חג השבועות יצא הרבי לחצרו והעלה עשן מהסיגר שבידו. בשעה זו עמדו בסמוך מספר אברכים והביטו ברבי בהשתוקקות. כעבור זמן מה כבה הסיגר והרבי פנה לאחד האברכים, ר' אברהמ'לה וועגמייסטר, אשר אחז אף הוא בידו סיגר על מנת שיבעירנו מחדש.

ניסה ר' אברהמ'לה להבעיר את הסיגר כשהוא מפיח בו רוח שוב ושוב עד שעלה בידו. ביני לביני אמר הרבי: ווי לאנג דער לעצטער פינק איז נאך נישט דערבראָוון - קען מען נאך עס דאַרבּיוון [=כל זמן שהניצוץ האחרון טרם כבה - ניתן עדיין להפיח השלהבת].

במוצאי יו"ט יצאו פרחי החסידים ברקידה שעות ארוכות. לאחר שנפרדו מהרבי במוצאי יו"ט או למחרת, יצאו משערי העיירה, כאשר ליבם נצבט מגעגועים ומלא ערגה לשוב הנה בהזדמנות הראשונה שרק תינתן להם.

חסידים שבים מתחנת הקולייקע בכיכר לובלסקה בווארשא

בשבתות שלאחר שבועות היו מגיעים לגור 'נסיעה' חסידים רבים שלא היו בחג השבועות. היו מתארגנים אוטובוסים מכל פולין (=געקומען אויטא'ס פון גאנץ פולין) ומגיעים לגור. היו אלו בעיקר חסידים מבוגרים, סוחרים ובעלי בתים, אשר במשך ימי השנה התייגעו לפרנסתם, ולא יכלו לעזוב את מלאכתם ולהקדים נסיעתם לגור ימים מספר לפני החג. כאשר באו בערב יו"ט, היו כבר כל האכסניות מלאות עד אפס מקום, ולא נותר להם היכן לשהות. צעירי החסידים היו שוכרים דירות ומארגנים את הבישולים בעצמם, אולם יהודים מבוגרים שהוצרכו לאכסניה מסודרת עם אש"ל בסיסי לא עלה בידם, ועל כן היו מגיעים לגור לאחר חג השבועות כאשר התפנו האכסניות. בימים אלו מלאה העיירה בחסידים, הן בחורים שנשארו עוד מימי החג והן החסידים שהגיעו זה עתה[232].

232. הסבר זה שמענו מפי הרב אפרים מנלה שליט"א, שאביו ר' אברהם דוד הי"ד מסוסנובצא היה בין

לימים בירושלים, ישמיע הרבי מילים ספורות בהם יעלה זכרם של בני העדה שנהרו לפנים לגור בקדושה וטהרה: אין גער ערב שבועות האט געקאכט א קעסל, אויבן און אונטן, וויא זענען זיי היינט?! [=בגור בערב שבועות רתח כבר הדוד, למעלה ולמטה, היכן הם כיום?!][233].

הכנסת ספר תורה

כאשר נערכה בגור הכנסת ס"ת, היו קובעים זאת בדרך כלל לתחילת חודש סיון, ימים ספורים לפני חג השבועות - זמן מתן תורתינו[234]. באותם ימים כבר מלאה העיירה בבחורים ואברכים שהגיעו לשבועות, והשמחה היתה ברוב עם. כאשר שהיתי בפולין בשנת תרח"ץ עם הלב שמחה, נערכה לפני שבועות הכנסת ספר תורה שנכתב על ידי ר' מאיר רבינ'ס (=האט געפירט א ספר תורה). כן זכור לי משנים קודמות יותר הכנסת ס"ת שערך ר' איטשע מאיר בנו של רבי משה בצלאל[235].

בעת הכנסת ספר התורה היו קוראים בתורה במקום סיום הספר, ורק לאחר מכן יצאו ברקידה לבית המדרש והכניסו את ספר התורה לארון הקודש. לאחר מכן היה מכניס ספר התורה עורך סעודה בביתו לבני המשפחה.

זמן מה לאחר שבועות היה הרבי נוסע למנוחה, על פי רוב למעיינות המרפא בצ'כיה ובאוסטריה, כאשר בעיקר היה נוסע למארינבאד. לפני יציאת הרבי משערי גור, היו נכנסים אברכי ובחורי ביהמ"ד להיפרד מהרבי (=זיך גיזעגענען מיטן רבי'ן), וכן בחזרתו נכנסו לקודש לקבל פניו בנתינת יד.

ביום תשעה באב על פי רוב שהה הרבי עדיין במארינבאד, אולם לפנים בימי ילדותי היה הרבי מקדים לשוב, ומספר פעמים היה בגור כבר בתשעה באב. במוצאי התענית ערך סעודת סיום בביתו לנכדיו, אנו עמדנו מאחורי דלת ביתו ונכדי הרבי הוציאו לנו שיריים משולחן גבוה.

הבאים בשבת שלאחר שבועות. ניתן להוסיף על כך שהאמרה "שבת נאך שבועות - נאך שבועות" [=שבת שלאחר שבועות - עדיין שבועות], קיבלה כאן משמעות מיוחדת.

233. כלשון הזה מוסר גם מוה"ר רבי יעקב מאיר אלתר שליט"א ששמע מהרבי ה'פני מנחם' זי"ע, שהוסיף על כך, כי נלאו להבין מה היתה כוונתו באמרו 'אויבן און אונטן'.

234. בספר 'אוצר דרשות ומאמרים' מבעל ה'פני מנחם' זי"ע, סיון-אב עמ' קנ"ג, מובאים דברי ה'פני מנחם' כי כך נהג גם ה'חידושי הרי"ם' זי"ע להכניס ס"ת בחודש סיון, ומצויין שם ל'אוצר מכתבים ומאמרים' מבעל השפ"א מכתב ל"ט, שם כותב השפ"א לחותנו רבי יודל קמינר: "אולי יהיה כ"ת עוד בר"ח סיון בביתו, נכון יותר לסיים הספר בחודש המיוחד לקבלת התורה". גם בעמ' י"ח בספר הנ"ל מובא: מנהג רבותינו הק' וכן נהגתי אני הקטן אחריהם, להכניס ס"ת בר"ח סיון.

235. יתכן כי הכנסת ס"ת זו לא נערכה בערב חג השבועות.

לקראת ר"ח אלול היה הרבי שב לגור, והעיירה החלה להתמלאות מיום ליום בחסידים שהחלו להתכונן לקראת ימי הדין של השנה החדשה המשמשת ובאה, ולגדוש בלבבות דבקות בתורה והתעלות בחסידות.

השבת אבדה

מוצאי י"ט בייגאכט בייט געזעגענען אין גור האָב איך זיך סערטוישט אַ שטרייטל, איך בעט זעהר דעם יעניגען וואָס האָט סערטוישט אַבשיקען דאָס שטרייטל אויף דעם אַדרעס יעקב בינענפעלד פאָוויא 22 וו. 63, וויייל דאָס אָן אַ געבאָרגט שטרייטל, איך בין גישט בכח אַגגעבען קיין אַנדערס

השבת אבדה

פאָהרענדיג מון לאָדז קיין גער דאָנערשטאָג צייט, נאָכט דעם 13-טען סעפטעמבער אין מיר סערלוי. רען געווארען אַ נעלקין-שטרייטעל אויף דעם וועג אַדער אין גער, ביטע דעם עהרליכען מינדער אַבצוברענגען געגען אַנגעמעסענע צו מאיר צוקער גורא קאָלוואריע אַדער בייי דוד יודאוויטש לאָדז, נאָוויטיסקא 3.

השבת אבידה

אויך האָב אזערלירען סאָכאָנקא אין נאר 2 וואָסאָלען צו 50 יאָ., בעטע אויך דעם עהרליכען מינדער מיר אַבצוגעבען. אַדרעס:

גוטם ליעבעל, גור.

השבת אבידה — גור

וווי וויי בייי מיר אויף די אַכסניא אין גענוארען ווערטוישט אַ פאָלטען מעט איך זעהר דעם סערטויפער צו געבען אַ ידיעה אויף מיין אַדרעס:

יעקב בראדער גור-קאָלוואריא

השבת אבודה.

מוצש"ק פרשת ויחי האָב מען מיר אין גור, אין די שלום-שכוב סערטושט א לייכטען פאלטע. דער סערטוישמער ווערט געבעטען זיך צו וואָגרען צו:

I. Szwarc, Piaseczno k/Warszawy.

שער שלישי

בקרב קדושים

פרק אחד עשר

מבית חיינו

זכיתי להתגדל בימי נעורי סמוך ונראה למעון קדשו של הרבי ה'אמרי אמת', אותו מקום שממנו יצאה אורה לעולם וממנו זרחה שמש צדקה ומרפא לתחלואי הדור. להיות במחיצה אחת עם להבת אש שהאירה וחיממה באשה את ליבותיהם של רבבות אלפי ישראל בכל קצוי ארץ, לראות וליראות בפניו הקדושים ולעקוב בדחילו אחר הנהגותיו המרוממות שחדרו בשערי הלבבות ונותרו עד זקנה ושיבה. בהיותי יוצא ובא עם נכדי הרבי, שהיתי בילדותי רבות בחדר ההמתנה סמוך לקודש, כאשר לא אחת נפתחת הדלת ודמות קדשו נראית על הסף.

לא להטריח איש

היתה לו לרבי הנהגה מיוחדת באצילות נפשו, שמעולם לא הטריח ודרש מעצמו שיעשו עבורו דבר מה, ואף לא מילדים קלי רגליים. פעמים רבות היה יוצא מדלת ה'שלום שטוב' לחדר ההמתנה ומביט כה וכה כביכול מחפש דבר מה, וכאשר לא פנה אליו מיד אי מי, היה סב על עקבותיו ללא אומר. וזאת יש לציין כי בחדר ההמתנה שהו עפ"י רוב לא אחרים מאשר נכדי הרבי ואף מהם לא ביקש הרבי דבר אלא אם כן ניגשו מעצמם.

לימין הרבי ניצב רכון חתנו רבי יצחק מאיר לוין שעמד לימינו בעניני הכלל. כמו כן נראים ה'בית ישראל' זי"ע והגה"ק רבי חנוך גד מפילץ

את הנהגתו זו ראיתי בשחר ילדותי, וכיון ששהיתי רבות עם נכדי הרבי בחדר ההמתנה, הייתי מוכן ומזומן. כמה וכמה פעמים, כאשר פתח הרבי את דלתו, הייתי נוכח במקום, וניגשתי לומר כפי שלימדוני: דער רבי וויל עפעס? איך בין גרייט צו גיין [=הרבי רוצה דבר מה? הנני מזומן ללכת]. פעמים מספר שלחני לקרוא לאחיו רבי משה בצלאל או לחתנו ר' איטשע מאיר אלתר בנו של רבי משה בצלאל.

למרות שידוע היה כי רבי משה בצלאל מתגורר בחצר ביהמ"ד סמוך ונראה למעון הרבי, היה הרבי שואל ברוך: ווייסטו וויא מיין משה'לי וואוינט? זאג איהם אז איך דארף איהם עפעס האבן [=היודע הנך היכן מתגורר משה'לי שלי? אמור לו שאני זקוק לו לדבר מה], וכאשר קיבלתי את השליחות היה מפטיר: יישר כחך.

היה ושלחני לפרנס הקהילה ר' מאיר בירנבוים, או לר' בונם ראווסקי, שניהם מנכבדי קהל החסידים בעיירה. ככלל היתה הנהגתו להודות על כל דבר שעשו עבורו, הן שליחות והן טרחה, ולומר יישר כח.

כמו כן קיבלתי מספר פעמים שליחויות עבור הרבי, מאת הרבנית פייגא מינטשע. באחת הפעמים כאשר נקראתי למעון הרבי, ניתנו בידי המגפיים של הרבי שהיו זקוקים לתיקון, ונשלחתי עמם לר' הרש לייב שוסטער - אחד הסנדלרים דמתא.

שבת היום לה'

בילדותי השתובבתי פעם בשבת אחר הצהריים עם נכדי הרבי בחדר ההמתנה הסמוך ל'שלום שטוב', לא עלה בדעתנו שהרבי שוהה אותה שעה בחדרו. לאחר שהרעשנו ללא נשוא, פתח הרבי את הדלת ואמר לנו בנועם ובמאור פנים: ס'איז שבת היינט, גייטס עפעס לערנען [=והלא שבת היום לכו ללמוד דבר מה].

כי יעמוד לימין אביון

כאשר מזכירים מזוהר הליכותיו של הרבי, כמו עולה מאליו בזכרוני מעשה שסופר לי בילדותי. בין מתפללי ביהמ"ד בגור היה יהודי מבוגר שהכרתיו היטב בשם ר' יענקל. יהודי זה היה במשך שנים ארוכות סגי נהור בשתי עיניו ל"ע ונזקק לסיוע בעת הליכתו. בנו הבחור משה הי"ד היה מבני החבורה שלנו ונקרא 'משה יענקל'ס'.

באחד מימות החורף המושלגים יצא פעם ר' יענקל בצפרא דשבתא השכם בבוקר מביתו לטבילה במקוה. לאחר צאתו מהמקוה נפנה אנה ואנה, והנה הוא שומע קול פסיעות בשלג, ונודע מכך שחולף לידו מאן דהו. קרא לו ושאל: ר' איד, איר גייט אפשר צום גערער בית מדרש, קענסט מיר באגלייטן? [=ההולך אתה לביהמ"ד דגור, ההינך יכול ללוותני]. השיב לו הלה בחיוב, אחז בידו וכך פסע עמו בשתיקה עד לביהמ"ד.

כאשר התקרבו לשערי ביהמ"ד, שמע ר' יענקל רחש והמולה האוחזת בקהל. לאחר מכן נפנה לשאול את הסובבים מה היו טיבם של דברים, והם השיבו לו בתמיהה: ר' יענקל, אינך יודע מי היה המלווה שלך? הלא היה זה הרבי בעצמו.

והחסידים נותרו נפעמים לראות את הליכותיו ומידותיו התרומיות של הרבי. כיצד לעמוד לימין אביון בפשטות מופלאה ללא אומר, ולהוליכו בדרכו בשתיקה זהירה לבל יתוודע כלל מיהו אשר מוליכו.

"הרבי גופו היה עבורנו מורה שעות אמיתי וספר מוסר חי לשמירת הזמנים"

דקה מן הדקה

עולמו של הרבי התנהל כידוע מדוד לרגעים ושניות. סדרי התפילות, עריכת השולחן, זמני קבלת הקהל וכל סדר והנהגת יומו, הכל נערך בדייקנות מפליאה תמידין כסדרן. בהיכל ביהמ"ד דגור לא זכור לי כלל שתלה שעון קיר להראות את השעה, אולם באי ביהמ"ד כמו לא נצרכו לזה כלל, הרבי גופו היה עבורנו 'מורה שעות' אמיתי וספר מוסר חי לשמירת הזמנים.

ה'בית ישראל' זי"ע היה שונה רבות את אשר שמע מאביו הרבי: יהודי שלא נמנה על חסידי גור, היה מטופל בביתו בבת חולנית במשך

שנים רבות ולא מצא לה מזור. באחד הימים עלה בדעתו לנסוע לגור הסמוכה לווארשא ולהזכירה לפני הרבי, אשר בוודאי יושיע אותו בברכתו.

כיון שאותו יהודי כאמור לא נמנה על חסידי גור, לא ידע שבמעון הרבי ישנם שעות קבלת קהל קצובות. כאשר הגיע לגור בשעות לפני הצהריים, הודיעו לו המשמשים שכעת סגור אצל הרבי ואין אפשרות להיכנס. האיש במר נפשו לא ידע מה לעשות והסתובב בפנים דאוגות. פגש בו ר' איטשע בן הרבי וכאשר שמע את תלאותיו נכמרו רחמיו ונתן בידו עצה. היות והרבי עולה מחדרו לביתו דרך חדר המדרגות לעת הצהריים, על כן עליו להמתין בעת זו בחדר המדרגות, ואז תהיה שעת הכושר להזכיר את צרתו.

קרעניץ תרצ"ב - הבית ישראל לצד אביו הרבי
יש להעיר כי הבחור המתלווה אליהם אינו לייבל בנו של הב"י, שהיה באותה עת בן י"א שנים

כאשר חלף הרבי, המתין שם אכן אותו יהודי, ובטרם פצה פיו להזכיר את צערו, אמר לו הרבי, שבזריזותו כבר אחז במעלה המדרגות: גלייב מיר אז איך האב נישט קיין צייט קיין איין רגע [=האמן לי שאין זמן פנוי אפילו לרגע]. אמר לו היהודי במרירות: איך האב צוואנציג יאהר פאר מיין טאכטער און דער רבי האט נישט אפילו קיין רגע? [=לי יש עשרים שנה עבור בתי החולה ולרבי אין אפילו רגע?].

כאשר שמע הרבי דבריו ירד בחזרה לעברו וברכו ואותו יהודי זכה לישועה. באותו יום קרא הרבי לבנו הבית ישראל ושח באזניו את הדברים בהוסיפו: היום נצחני יהודי זה.

כאשר שמענו את הדברים מהבית ישראל, היה מטיב להסבירנו מה יקרה היתה דקה בעולמו של אביו, והוסיף לאמור: מ'דארף פארשטיין אז בארן טאטן א רגע איז גיווען א וועלט [=נצרך להבין כי אצל אבא דקה היתה עולם מלא][236].

---

236. בהזדמנות אחרת אמר הבית ישראל: היהודי צדק ואבא צדק, היהודי צדק שנתן עשרים שנה מחייו עבור בתו, ואילו אבא צדק כי דקה אצלו נוצלה וחושבה כעשרים שנה בחיי יהודי אחר - מפי ר' אברהם מרדכי סגל הי"ו.

מלאכי אלוקים עולים ויורדים

מפה לאוזן שחו חסידים מעשה פלא, שאירע בשנים הראשונות בהם החל הרבי להנהיג את העדה. היה רב בישראל שחלה במחלה קשה, והיה מוטל במטתו במצב נואש ללא הכרה. לאחר מספר ימים החל מראה לפתע סימני חיים והתעורר מתרדמתו נגד כל הסיכויים. עם הזמן הלך מצבו והשתפר, עד שכבר החל לצאת ולבוא בקהל, אולם טרם נתרפא לחלוטין ממכאוביו. כיון שעדיין נזקק לרפואה, נסע מעירו לדרוש ברופאים בעיר הבירה וואַרשא.

גיסו של אותו רב, היה מחסידיו הנאמנים של הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע, ואמר לגיסו הרב: שמע נא עצה טובה, כאשר תגיע לעיר הבירה וואַרשא, סור נא לעיירה הסמוכה גור (=טרעט אָפּ אין גער), ותזכיר עצמך לברכה בפני הרבי, אשר בוודאי יפעל עבורך רפואה שלימה.

בבוא הרב לגור, והנה אך נפתחה הדלת הפונה לקודש פנימה, והבחין בזיו איקונין של הרבי, מיד אחזתו חרדה ורעד בלתי נשלט (=האט אָנגעהויבן צו צאַפּלען), ואילו הרבי ניצב לעומתו בפנים מאירות, ומחווה לו בשתי ידיו לשקוט ולהניח את דעתו.

בצאתו מן הקודש, כולו נרעש, פנה לחסידים וסיפר באזניהם דברים מופלאים, וכה היו דבריו: כאשר תקפה אותי המחלה, הגעתי עד שערי מוות, וראיתי בחזיון שהנה אני עולה לשמים ומביאים אותי לפני דייני בית דין של מעלה לדון אותי. סביב שולחן ארוך היו ישובים כל הדיינים שהעמיקו בדיון, ולבסוף נטו לפסוק דיני לחובה.

עודי עומד נרעד כעלה נידף, והנה אחד מן הדיינים, מראהו צעיר לימים, אשר ישב

למרות שמעשה זה ידוע, ראינו לחובה לשוב ולשנותו, כדי לדייק בלשון קדשו של הבית ישראל שנזהר בכבודן של הבריות, ולא כפי שנדפס בכמה מקומות בגירסא אחרת שלא נפק מפומיה דרב, ואכמ"ל.

בקצה השולחן, פותח את פיו וכמו ביטל את דברי שאר הדיינים באמרו: אֶיי, ער האט נאך וואס צו טוהען אויף די וועלט [=יש לו עדיין מה לעשות בעולם הזה]. כאשר אך השמיע את פסקו, מיד פקחתי את עיני והתעוררתי לחיים, וכעבור ימים מספר הוטב מצבי עד שיצאתי מכלל סכנה.

סיים הרב את סיפורו והפטיר לחסידים: זה זמן רב שאני חוכך בדעתי מי היה אותו מופלא שבסנהדרין שהצילני ממוות, והנה היום, כאשר אך דרכו רגלי על מפתן חדרו של הרבי, נפתרה החידה. ראיתי אותו עומד מולי ומסמן לי לשקוט.

יפה שעה אחת

בנותן טעם להוסיף על כך עפ"י הנאמר בפרקי אבות: יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. דהיינו - דייני העולם הבא היושבים ונהנים מזיו השכינה רואים מה טוב לנשמה בעולם הבא אשר יפה שעה אחת של קורח רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז, ועל כן נוטים לפסוק דינו לעבור למחיצתם. על כן נצרך להביא את צדיק הדור מהעולם הזה שרואה נכחו את הצד השני, אשר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא.

הדרכות ישרות

החסיד ר' אברהם יעקב יוסקוביץ מפאביאניץ שעסק בשליחות הרבי בצרכי צדקה, הזדמן פעם לביתו של אברך שטרם נושע בזש"ק על מנת להתרימו. בשהותו בביתו הבחין כי אחת מהנהגות ביתו אינם כדרכם של חסידים והעיר לו: וכי פלא שטרם נושעת, אם תשגיח על הנהגות הבית כנצרך - תוושע. אותו אברך סבר וקיבל ונפנה לתקן את המעוות. כאשר הזדמן ר' אברהם יעקב לגור נכנס לקודש פנימה וסיפר לפני הרבי אותו מעשה, והוסיף כי נתמלטה מפיו הבטחה לאותו אברך (=כ'האב מיך אריוס גיכאפט). כאשר שמע הרבי את דבריו הנהן בראשו כמסכים לדבריו, ויהי לתקופת השנה האיר את ביתו בן זכר למז"ט[237].

---

237. ר' אברהם יעקב יוסקוביץ מפאביאניץ היה בנו הגדול של החסיד ר' משה וולף מפאביאניץ, ואחיהם של האחים החשובים לבית יוסקוביץ: ר' מאיר, ר' יוסל ור' שלמה חתן הרבי. כמו"כ היה חותנו של ר' איטשע מאיר יוסקוביץ בן אחיו ר' שלמה שהיה אחד המיוחדים בין נכדי הרבי. נכדו של ר' אברהם יעקב היה ר' איטשע יוסקוביץ ז"ל, שלימים נעשה מחותן בית רבוה"ק.

כלביא יקום

אחד מידידי מבני החבורה היה מתקשה בנערותו להשכים קום, וסיפר לי שפעמיים עוררו הרבי בדברי מוסר נוקבים כליות ולב. בראשונה אמר לו משמו של אביו ה'שפת אמת': "והשכמת בית המדרש שחרית וערבית", שחרית ווייסט מען, הייבט מען זיך אויף, ערבית הייבט מען זיך אויף? נאר וועז מ'לייגט זיך פרי קען מען זיך אויף הייבן פריער [=בשחרית ידוע לנו שמשכימים, אולם האם בערב משכימים? אלא הכוונה כאשר משכימים ללכת לישון ממילא יכולים בבוקר להשכים לקום].

בהזדמנות אחרת השמיע באזניו דברים בוערים: איך ווייסט נישט, מ'הייבט זיך אויף אין דער פרי, מ'קען שוין מאכן די ברכה שלא עשני גוי, ווי וואלפט זיך נישט ארויס פון בעט [=אינני יודע, איך כאשר מתעוררים בבוקר וניתן כבר לברך 'שלא עשני גוי', הכיצד זה לא נזרקים מן המטה].

מתן אדם ירחיב לו

בגור היה לי ידיד נפש מילדות שהיה עמי לאחר מכן יחד בחבורת הבחורים, הוא ניהו ר' חיים מאיר היינה הי"ד בנו של ר' איטשע פישל ונכד הרבי. בהגיעו לפרקו נלקח כחתן לביתו של הנגיד ר' אברהם העניך זנדר מלודז', אשר בערוב ימיו עלה לאר"י. סיפר לי ר' חיים מאיר, כי ביום נישואיו נכנס לקודש פנימה להתברך, הרבי הוציא מכיסו חופן מטבעות ומסרם בידו לחלקם לצדקה באמרו: מ'דארף געדענקן, אז מ'גיבט גוט - קריגט מען גוט [=צריך לזכור, כי כאשר נותנים בהרחבה כראוי - מקבלים בחזרה בהרחבה]. דברי הרבי נחרתו בליבו למשך השנים הבאות, וכאשר החל לשאת ולתת מעט לפרנסת ביתו, ראה ר' חיים מאיר ברכה במעשה ידיו וחי בהרחבה.

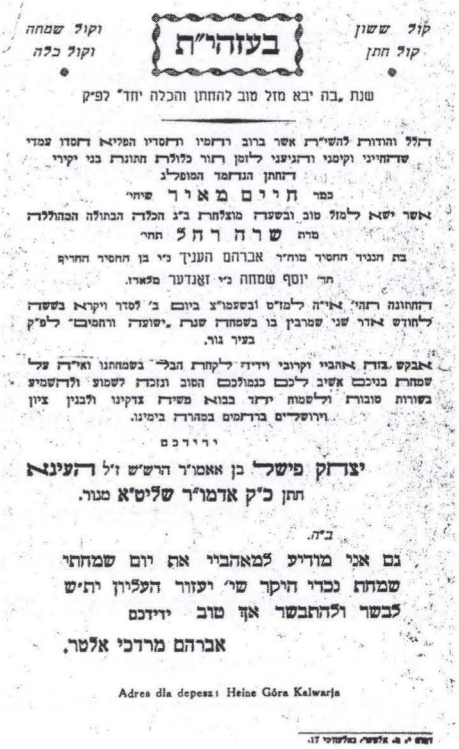

בעזהי"ת

קול ששון
קול חתן

וקול שמחה
וקול כלה

שנת „בה יבא מזל טוב להחתן והכלה יחד" לפ"ק

ד"ה הלל והודו"ת להש"י"ת אשר ברוב רח"מיו וח"סדיו הפליא ח"סדו עמדי שד"חיינו וקיימני ורג"יעני ליזמן ר"זה כלו"ת תהונ"ת בני יקירי
ד"ונחתן הנ"חמד הפופל"ג
כמר חיים מאיר שיחי'
אשר ישא למזל טוב ובשפ"ח מוצ"חת ב"ג הכלה הבתולה הכהולה
מרת שרה רחל תחי'
בת הצעיר החסיר מוהי"ר אברהם העניך כי' בן החסיר החריף
מר יוסף שמחה כי' זאנדער מלאדז.

ד"ונחתונה רצוי' אי"ה למו"ס ובשמ"ע ביום ב' לסדר ויקרא בשפ"ח
ל"חודש אדר שני שנרבין בו בשמח"ת שנת „ישועה" ורחמים" ל"פ"ק
בעיר גור.

אבקש בודי אוהבי וקרובי וידידי ל"קו"ת הבי" בשפתחנו ואי"ה על שמח"ת בניכם אשיב לכם כגמולכם הטוב ונזכה לשמוע ולר"שמיע בשורות טובות ול"שמח ידוע בבוא משי"ח צדקינו ולבנין ציון וירושלים ברח"מים בפה"ר בימינו.

יצח"ק

יצחק פישל בן אאמו"ר הרש"ש ז"ל הי"ע"א
תחן כ"ק אדמו"ר שליט"א מגור.

ב"ה.

גם אני מודיע למאהביי אה יום שמחתי
שמחת נכדי היקר שי' יעזור הפלימן יחי"ש
לבשר ולהחבשר אך טוב ידידכם
אברהם מרדכי אלטר.

Adres dla depesz: Heine Góra Kalwarja

"אז מ'גיבט גוט - קריגט מען גוט"
הזמנה לנישואיו של רבי חיים מאיר היינה הי"ד

באוטווצק בצל הקודש

בימות החורף היה הרבי נוסע למנוחה בעיר הקייט הסמוכה אוטווצק למשך מספר שבועות. אוטווצק היתה נחשבת כעיירת מרפא בהיותה שוכנת בין יערות ענק של עצי אורן הנקראים 'סוסנו ביימער', אשר השרף הנוטף מהם נחשב כסגולת מרפא לחולי ריאות ושחפת וכן האוויר הנושב ביניהם הינו מרענן נפשות. אמנם להבדיל ממעיינות המרפא שבחו"ל כמו מארינבד, פראנצסבד, קארלסבד, ווייסבדן ורבים אחרים, באוטווצק לא פיכו מעיינות מרפא ומרכז העיר נראה ככל ערי פולין, אולם סביב לעיר באיזור היער נבנו במשך השנים בתי הארחה רבים וחווילות בידי יהודי הסביבה, וכך שימשה העיר הן כעיר מרפא - כאשר חולי שחפת רבים היו מגיעים להתרפאות בעיר, והן כמקום מרגוע בימות הקיץ הלוהטים ליהודי ווארשא והסביבה.

באוטווצק היו אדמורי"ם רבים, אשר חלקם התגוררו בה בקביעות וחלקם היו מגיעים מפעם לפעם לשהות ממושכת, והתגוררו בווילות שהיו פזורות סביב לעיר בשטחים גדולים. בין האדמורי"ם שהתגוררו בעיר בקביעות היו רבי אהר'לה מקוז'ניץ, הרבי ממודז'יץ בעל ה'אמרי שאול', רבי יהושע אשר מפוריסוב-אוטווצק בנו של הנהר שלום, רבי שמעון שלום מאמשינוב וכן עוד כמה מצדיקי בית ווארקי[238]. מטבע הדברים שימשה אוטווצק כמקום מפגש לאדמורי"ם וגדולי תורה שנתראו אהדדי.

על מנת להגיע מגור לאוטווצק, היה צורך לחצות את נהר הווייסל בסירה לגדה המזרחית. מעבר מסודר טרם היה באותם ימים, ועל כן היה על הרבי להקיף את דרכו ולנסוע לעיר הבירה ווארשא, שם עברו על גשר רחב ידיים לשכונת פראגא ששכנה בצד המזרחי של העיר, ומשם עשה את דרכו לאוטווצק.

הרבי התאכסן תדיר בבית הארחה (=פנסיונַט) של יהודי בשם זולברג, שהעמיד את המקום עבור הרבי וכל הצטרכויותיו וכן אולם תפילה. את התפילות ערך הרבי באולם התפילה שבבית הארחה, ואת השולחנות היה עורך בבית מדרשו של הרבי מאמשינוב רבי שמעון שלום זי"ע שהעמיד עבור הרבי את בית מדרשו, כאשר הרבי מאמשינוב עצמו היה מיסב לפעמים בשולחן הרבי.

בעיקרון לא הורשו הבחורים להגיע לאוטווצק ולהפריע למנוחת הרבי, אולם היות שסבתי ודודיי התגוררו באוטווצק הורשתי לבוא. על פי הוראת הרופאים היה הרבי יוצא

---

238. ראה עוד בספר הזכרון לקהילת אוטווצק את מאמרו של העסקן החשוב ר' ישראל איידלמן ז"ל מפתח תקוה: 'אוטווצק - בירת האדמורי"ם' עמ' 150 ואילך. בשנות ה'תר"ץ המאוחרות התגורר באוטווצק האדמו"ר הריי"ץ מליובאוויטש.

להליכה ביער פעמיים ביום, בכל פעם למשך שעה. בכדי לחצות את היער באוטווצק נדרש מהלך של חצי שעה, על כן היה הרבי חוצה את היער במשך חצי שעה, וכאשר הגיע לקצהו היה סב על עקביו וחוזר במחצית השעה הנותרת, כך פעמיים ביום.

גערער רבי אין אמוואצק

מען בעט, אז איינער אין דרינ־
נענדע סאלען, זאל מען נישט קו־
מען, כדי דעם רבין נישט צו בא־
לעסטיגן.

הידיעה בעיתון 'טאגבלאט' על נסיעתו של הרבי לאוטווצק, ובקשה שלא להגיע הנה כי אם במקרי חירום

טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו

כאשר שהינו לצד הרבי באוטווצק, היינו מתהלכים בינות לעצי היער ומביטים בדומיה ובחרדת קודש אחר הילוכו של הרבי. פעם אחת ויחידה, זכיתי גם להתלוות בסמוך לרבי כל עת הליכתו במשך שעה ארוכה, יחד עם ידידי הבחור החשוב מבני עליה שבגור לייבל מורדוביץ הי"ד שנקרא 'לייבל אורי'ס'[239], וזאת בהוראתו של הבית ישראל.

"ומביטים בדומיה ובחרדת קודש אחר הילוכו של הרבי"
הרבי ביערות אוטווצק עם בניו הקדושים, חתנו הרי"מ אלתר ונכדו ר' בנימין

באותו יום התלווה אל הרבי גיסו רבי הערש העניך לוין הרב מבענדין, וכיון שהרב היה באותם שנים חלוש, ביקש מאיתנו הבית ישראל שנצטרף ללכת אחר הרבי, ובמידה שיצטרך הרב מבענדין לפוש קמעא באמצע הדרך, נמשיך אנו לצד הרבי.

"בדרך הילוכם היה הרב מבענדין שח באזני הרבי ואילו הרבי האזין לדבריו ללא אומר"

הרבי יצא לדרכו בצוותא חדא עם הרב מבענדין ואנו התלוונו בהתרגשות ומורא במרחק מה מאחוריהם. התבוננו בדמות הרבי והבחנו כיצד בדרך הילוכם היה הרב מבענדין שח באזני הרבי ואילו הרבי האזין לדבריו ללא אומר. לאחר מהלך מה לא היה בכוחו של הרב

---

239. בפולין הגו את השם אורי כעין הגיית החיריק כמו כל שׁוּרוּק בלשון הקודש, ולייבל בנו נקרא בין בני החבורה 'לייבל אִירִי'ס'.

להמשיך בקצב הליכתו של הרבי, והתיישב לפוש בצד הדרך, ואילו אנו נתקרבנו אל הרבי.

כל אותה עת פסענו סמוך לרבי בין האילנות בדומיה וחרדת קודש, והרבי הילך כדרכו בזריזות מפליאה כולו אפוף שתיקה. והנה נפנה אלינו באחת וקרא בקול גדול חודר לבבות: "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו" - - -

באותם רגעים חשתי כי כמו נרעדו כל עצי היער סביב ואף אני עמם (=אז דער גאנצע וואלד האט געציטערט און איך אויך), ורושם עצום נחרת בלבבי לימים יבואו.

"וקרא בקול גדול חודר לבבות: טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו"
הרבי ביערות אוטווצק

בדרך שובנו חלפנו על פני הרב מבענדין, שנתנער ממושבו וקם להתלוות חזרה לרבי עד לאכסניה. לאחר מכן שלח הרב מבענדין לקרוא לנו (=וויא זענען די צוויי בחורים וואס האבן היינט באגלייטן), וכאשר התייצבנו לפניו, פתח פיו לספר לפנינו מעשה שהתרחש שנים ספורות קודם לכן, בעת שהתלווה אל הרבי בנסיעתו לאר"י, וכה סיפר:

בהיותו עם הרבי בטבריה, חלפו בסמוך להר בו ניצב קברו של התנא הקדוש רבי עקיבא. הדרך לקברו הניצב במעלה ההר טרם נסללה באותם ימים, והעולים לקברו נזקקו לטפס בין הסלעים בכדי להגיע לקברו. בני החבורה החלו לשאת ולתת ביניהם האם לעלות או לא, אדהכי והכי טיפס הרבי בזריזות ועלה לקברו להתפלל. כאשר הבחינו בכך המלווים, נפנו לעלות אחרי הרבי, אולם בטרם הגיעו לחצי ההר כבר היה הרבי בחזרה למטה[240].

סיים הרב מבענדין לשוח לנו את המעשה, השתהה קמעא, והפטיר בהפלגה: ער גייט

---

240. וסיפרו יקירי חסידי סלונים מתושבי טבריה, כי בהיות הבענדינער רב בטבריה, שלח בידיהם קוויטל שיעלוהו לציונו של רבי עקיבא. רצו החסידים לדעת מה כותב גדול בישראל. נתנו עיניהם בכתוב וראו שמתאונן: כבר זקנתי, ועדיין לא עשיתי תשובה.

יש לציין, כי ביומן נסיעת הרבי לא"י בשנת תרפ"ד רושם חתנו ר' איטשע מאיר אלתר כי הרבי התפלל בקברי הצדיקים בטבריה, "והרב מבענדין היה רצונו לעלות ישר לקברו של רבי עקיבא, אמר אדמו"ר שליט"א שר"ע מונח בגמרא, נלך ונלמוד גמרא ונהיה אצל ר"ע". יתכן איפוא שמעשה זה שסיפר הרב מבענדין אירע בנסיעה בשנת תרפ"ז.

שפאצירן? ער לויפט דאך שפאצירן! [=הוא הולך לטייל? והלא הנהו רץ בטיולו]. היתה זאת פעם אחת ויחידה בימי נעורי שזכיתי לשיחה פנים בפנים עם הרב הנערץ מבענדין.

באותה תקופה שהה למנוחה באוטווצק רבי שלמה'לי אלטר, אחיו הצעיר של ה'שפת אמת' זי"ע ודודו של הרבי. היה זה בתקופה האחרונה לחייו כאשר היה כבר ישיש ושבע ימים, כבר לא היה בכוחו להגיע בימים טובים לגור, אולם בעת שהותו של הרבי באוטווצק הגיע להתפלל במחיצת הרבי, וישב בתפילות על כסא בסמוך לרבי[241].

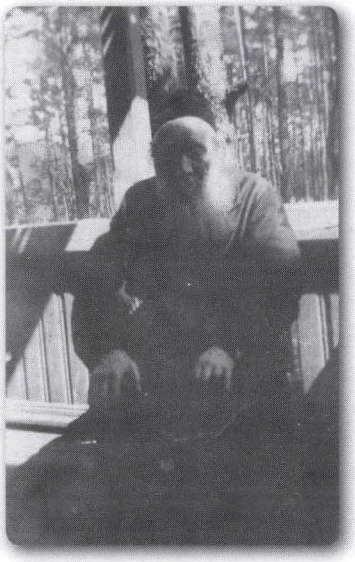

הרה"צ רבי שלמה'לי אלתר זצ"ל בערוב ימיו בעת שהותו באוטווצק

מדי דברי מהרב דבענדין, ראוי לספר מעשה שהתרחש בבית ר' איטשע פישל היינה חתן הרבי. היה זה בעת שר' איטשע פישל היינה ערך בביתו שבע ברכות לאחד מילדיו, ובין המשתתפים היה גם כן הרב מבענדין. לאחר סיום השבע ברכות כאשר נפנו ללכת, נפרד הרב מבענדין משאר המשתתפים במאור פנים, כשהוא מנופף לעומתם בשני ידיו כדרכו באהבת ישראל. כאשר החל להתרוקן סביבו, הבחין פתאום הרב בדמות עצמו משתקפת במראה. נופף לעומת המראה בחביבות ואמר לסובבים בפליאה: מי הוא היהודי הזה הדור הצורה...

הגה"ק מבנדין במרפסת מקום אכסנייתו

ככלל, היה זה מחזה מעורר התפעלות ומרגש, לראות כיצד הרב מבענדין מקבל כל יהודי וכל נער בחמימות ומאור פנים מיוחד, משל הינו מכרו מימים ימימה.

---

241. רבי שלמה'לי נפטר ביום י"ג מר חשון תרצ"ה ונטמן בבית החיים ענענשא בווארשא, בסמיכות מקום לאביו רבי אברהם מרדכי זצ"ל. שלוש שורות לפניו נטמן גם זקינו אבי אמו ר' יעקב בוימגולד ז"ל, שהיה חותנו של רבי אברהם מרדכי בן החידה"ר בזיווגו השלישי, ואביו של ר' גבריאל בוימגולד מנכבדי חסידי ווארקא בווארשא, אשר לימים נעשה למחותנו של גיסו רבי אברהם מרדכי, כאשר בנו ר' איטשע נעשה לחתנו.

כאשר נסתלק הרב מבנדין, נסע הרבי לנחם את האבלים, וכאשר נכנס לחדר נתן קולו בבכי מר שלא כדרכו וכל הנוכחים החרו אף הם אחריו בבכי. לאחר מכן אמר הרבי: וואס זאל איך טוהן, טאטע האט דאך געזאגט אז ער פארגינט זיך נישט צו קוקן אין זיינע אויגן אריין [=וכי מה אעשה, אבא השפ"א הרי אמר עליו כי אינו נותן לעצמו הזכות להיישיר מבט בעיניו].

התנערי מעפר

עדיין זכורה היטב בלבבות אותה שבת פרשת עקב בשלהי שנת תרפ"ט, כאשר שוררו בפניא דמעלי שבתא שירת לכה דודי והגיעו לפיסקא 'התעוררי', קרא הרבי בקול רווי צער: "התנערי מעפר". היו מהחסידים שאמרו "התעוררי התעוררי", אולם הרבי קרא שוב: "התנערי מעפר". לאחר שבת הגיעה הידיעה המרה על הפרעות האיומות שארעו באותה שבת בחברון ובמוצא[242].

בכבוד הרב דמתא

אירע פעם שקבוצת חסידים יצאו מעירם ביום שישי על מנת להגיע לגור לש"ק, ובאמצע הדרך אירעה תקלה, והרכב נתקע במקומו. התיקון ארך למעלה מהמשוער, ולבסוף שקעה להם השמש כשהם שוהים במקום שומם שהיה בו חשש לשלומם. לאחר שתוקנה התקלה המשיך הנהג הגוי בדרכו לגור והודיע כי קבוצת חסידים נותרו באמצע הדרך.

כאשר שמע מכך הרבי חרד לשלומם, ומכיון שנהג שלא לפסוק בעצמו ללא שאילת פי הרב דמתא, על כן שלח לשאול את רבי דוד וינברג, אשר בשמעו את השאלה פסק שאסור להם לצאת ממקומם כדין מי ששבת חוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמות, וניתן לשלוח להם חלות לסעודת שבת על ידי נכרי.

כאשר שבו לרבי ואמרו לו שהרב אסר, נזהר הרבי בכבודו של הרב דמתא ולא חיווה את דעתו שמותר, אולם שלחם שוב ושוב. כאשר נוכח בכך הרב, הבין כי דעתו של הרבי שיש כאן משום סכנה מוחשית ופסק להיתר. הם הובאו עד לחצר ביהמ"ד והוכנסו לחדר ההמתנה היישר מהדלת החיצונית, שם שבתו את שבתם עד למוצאי שבת כדין מי שהחשיך מחוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמות, ודאגו להם לכל צרכיהם[243].

---

242. במקורות נוספים מופיע כי הבעל תפילה באותה שבת היה הרב מזאמושץ. בנוסף ראה בספר 'היכל הנגינה' עמ' מ"ז שם מביא מכתב מרבי אברהם צבי זילברמן אבד"ק פראשקה בנו של הרב מויערשוב בו כותב לאביו, שכדברים האמורים אירע שתי שבתות קודם לכן, בשבת חזון פרשת דברים במארינבאד, בעת שהרב מפאבייאניץ שימש כבעל תפילה.

243. לאחר אותה שבת הכריזו בגור: פרייטאג נאך חצות זאל מען נישט ארויס פארן [=שלא יצאו לדרך לאחר חצות היום] - מפי מוה"ר רבי יעקב מאיר אלתר שליט"א.

להשמר מהרמת יד

בשעת עריכת השולחן כאשר עמדתי בסמוך לדלת הכניסה לטיש לצידו של המשמש ר' שמחה ורשביאק, נוכחתי בכמה מעשיות שהיה לי בהם תועלת לעתיד. היה ובעת הטיש ניגש אחד מנכדי הרבי לבנו של הרבי הוא ניהו ה'פני מנחם' זי"ע והחליק על לחיו מעט בחזקה. הוא היה אז ילד רך כבן שש-שבע ופרץ בבכי. כאשר יצא הרבי לאחר הטיש בעברו שם, הבחין בפני מנחם שעדיין עמד ובכה ושאלו מה אירע, השיב לו הפני מנחם במה דברים אמורים. המשיך הרבי לחדריו הפנימיים ונכד הרבי שחש מבוכה גדולה מיהר אחרי הרבי ואמר בהתנצלות: איך האב עס גימאכט מיט א געלעכטער [=עשיתי זאת בבדיחותא], השיב לו הרבי: ביסט א רשע אויף א געלעכטער [=הנך רשע בבדיחותא].

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מביא בדברי קדשו מעשה שאירע בדומה לזה: אצל ה'אמרי אמת' ז"ל היתה הכאה חמורה כמו החטאים היותר קשים. הוא לא היה יכול לשאת זאת, ואף צעקת איש על רעהו לא היה יכול לשאת. וכאשר ארע שראה אחד מנכדיו שדחף או הכה נכד אחר רחקו מעליו, ונכנס כ"ק אאמוז"ל [=ה'לב שמחה'] להתנצל עבורו שהיה זה אך מריבה דרך שחוק, השיבו ה'אמרי אמת' כי רשע בשחוק הוא גם כן רשע[244].

מוה"ר ר' מאיר היינה הי"ו נכד ה'אמרי אמת' זי"ע, הוסיף על כך שתי מעשיות שארעו עמו בילדותו. הראשון בהיותו ילד רך כבן שבע שנים, בעת שעלה ארצה בחודש אלול תרצ"ה יחד עם זקינו הרבי, בהיותם על סיפון האניה שיחק יחד עם בן זקוניו של הרבי הוא ניהו ה'פני מנחם' זי"ע שהיה אז בילדותו. בתוך משחקם כאשר רץ אחרי הפני מנחם גרם לו הכאה.

כאשר ראה זאת הרבי, קרא לר' מאיר והוכיחו: וואס שלאגסטו [=למה הנך מכה]. ר' מאיר שהיה ילד רך השיב לרבי: מ'שפילט זיך [=אנו משחקים]. לא קיבל הרבי את דבריו ושאלו: אז מ'שפילט זיך דארף מען יענעם שלאגן?! [=וכי אם משחקים - צריכים להכות את השני]. לאחר מכן קראו הרבי לחדרו, וחפן לו פירות מלוא חופניו.

המעשה השני אירע בירושלים, כאשר אחד מנכדי הרבי צלף בו באבנטו, והוא השיב לו כמעשהו. לעת סעודה שלישית היו נכדי הרבי עולים לגג ביהמ"ד, שם היה הרבי בוחן אותם על תלמודם. כאשר עלה ר' מאיר כדרכו להיבחן, ניגש לרבי ואמר לו: א גוטן שבת, אולם הרבי לא השיבו דבר, ניסה לומר בשנית, אולם הרבי לא עונה כמו שאיננו שומע.

---

244. אמרים לשבת קודש שמות תשנ"ז בד"ה אכן נודע הדבר - השני.

עמד ר' מאיר והמתין, ואז נפנה אליו הרבי ואמר: דו שלאגט זיך מיט יונגלעך [=הנך מתקוטט ומכה ילדים], התנצל ר' מאיר ואמר: ס'איז גיוועז אויף א געלעכטער [=היה זה בשחוק], ואז פסק לו הרבי: די תורה מאכט נישט קיין חילוק וועז ס'איז אמת אדער א געלעכטער, אז מ'הייבט אויף א האנט האט מען א שלעכטע נאמען, גיי בעטן מחילה [=התורה איננה מחלקת בין אם היתה הכוונה להכות באמת או בשחוק, אלא כאשר מרימים את היד - אזי נקראים בשם מגונה, לך בקש ממנו מחילה]. רק לאחר שמחל לו הלה, ואף עלה לגג ביהמ"ד לומר בפירוש לרבי שאין עליו בליבו, האיר הרבי פנים לר' מאיר בברכת שבתא טבא.

שלא להכות יהודי

ומענין לענין מסופר דבר דומה שהתרחש כאשר הגיע הרבי לשמחה במעון חתנו ר' איטשע מאיר לוין בווארשא. חסידים רבים מתושבי ווארשא הצטופפו סביב הבית כיון שרצו אף הם להשתתף בשמחה, המהומה רבתה ומכיון שר' איטשע מאיר היה עסקן ציבורי, הובאו שוטרים על מנת לשמור על הסדר. כאשר נדחפו פרחי החסידים להיכנס, החל אחד השוטרים להכות אותם במקלו.

הרבי בליבו הרחום לא יכל לשאת זאת, וכאשר חלף הרבי על פני הכניסה נעמד השוטר ביראת כבוד וברגע כמימריה שמט ממנו הרבי את המקל. ביציאתו מן השמחה ניגש הרבי אל השוטר, והשיב לו את המקל באמרו: נא דיר, נעם צוריק דעם שטעקן, אבער דארפסט היטן נישט צושלאגן יידן [=הרי לך בחזרה המקל, אולם הישמר מכאן והלאה לבל תכה יהודים].

שולט בשני ידיו

לאבי ר' יעקב יואל היה ידיד ממכריו שהתגורר בלודז' וסיפר לו פעם דבר פלא שנוכח בו. היה זה כאשר נכנס לקודש לאחר שהותו בגור ליטול ברכת פרידה מהרבי טרם שובו לעירו, ביקשו הרבי שימתין מעט הואיל וברצונו לשלוח עמו שני מכתבים. נטל הרבי שני

דפים ושני עטים אחד בימינו ואחד בשמאלו, ובמו עיניו ראה כיצד כותב הרבי בשתי ידיו שני מכתבים בו זמנית במהירות מפליאה.

אותו אברך סבר כי יתכן והרבי כותב מאותו מכתב שני העתקים, דבר הניתן איכשהו להבנה, אך לאחר שמסר הרבי לידיו את המכתבים וראה את כתובות הנמענים התברר לו, שמכתב אחד נשלח לרב ועוסק בדברי תורה, ואילו השני עבור סוחר במילי דעלמא[245].

כמו כן סיפר הרבי גופו אימתי החל הרבי לכתוב בשני ידיו. היה זה עוד בימי חורפו טרם שהחל בהנהגת העדה והיו לפניו כתבי תורה רבים שהיה עליו להעתיקם. שהות מספקת לא היתה לו, ועל כן החל אז לראשונה לכתוב בשני ידיו בו זמנית.

בלישנא חכימא

כאשר נכנסו חסידים לקודש פנימה ושטחו שאלותיהם, היה הרבי עונה תשובתו בקיצור נמרץ. יש והיה משיב בשפת רמיזה עד שלא הבינו את כוונת קדשו. היו אף חסידים שהשיב להם בברכה והסכמה: "טוה וואס דו ווילסט", "דער אייבישטער זאל דיר העלפן" [=עשה כחפצך, השי"ת יעזור לך].

חסידים שיצאו מחדר הרבי ולא הגיעו לכלל הכרעה להיכן נוטה דעת קדשו, היו פונים לעלות למעונו של רבי משה בצלאל, שהיה מבאר להם למה ירמזון דברי הרבי, מה היתה כוונת דבריו וכיצד עליהם לנהוג[246].

כאשר היתה פעם שעת כושר, שאלו את הרבי, ילמדנו רבינו מה ראה להעלים דבריו באופן כזה. השיב הרבי לתת טעם לדבריו: לפעמים כאשר שואלים בענייני רפואה וכדו' עלול החסיד לנהוג בשונה ממה שהוריתי לו, או מפני שיחשוש, או שהרופאים וב"ב לא יסכימו לכך. על כן מוטב שלא אומר הוראה מפורשת, וכך לא ינזק כאשר ישנה מדברי.

---

245. בפרק הסיום 'חותנו ר' מרדכי יודל איינפלד' מובאת עדות נוספת, כיצד נוכח זקנינו ר' מרדכי יודל ז"ל שהרבי כותב בב' ידיו.

246. לשם דוגמא סיפרו על חסיד שנכנס לשאול על שידוך, והרבי ענה לו: ס'איז נישט קרום [=זה לא עקום]. הוא פנה לשאול את רבי משה בצלאל מה כוונת הרבי, והוא ביאר לו: ס'איז נישט קרום אבער גלייך איז דאס אויך נישט [=זה לא עקום אך גם ישר איננו], והיינו שהרבי אין דעתו נוטה לשידוך זה.

לימים בימי הנהגת הלב שמחה נכנס אחד מהחסידים לשאלו דבר מה ולא הבין את תשובת הרבי כראוי. הוא פנה לפני מנחם שכיהן אז כראש ישיבת שפ"א וביקש ממנו שיבאר לו מה כוונת הדברים. אמר לו הפני מנחם: א תשובה פון א רבי דארף מען אָפּ לערנען אזוי ווי די גמרא לערנט אָפּ א משנה - חסורי מיחסרא והכי קתני [=תשובה מהרבי יש ללומדה היטב כמו שהגמרא לומדת את המשנה ומבארת: חסורי מיחסרא והכי קתני].

בהזדמנות נוספת כתב הרבי: "יש דורשים הסכמתי ויש דורשים עצתי". דהיינו: אלו המבקשים את עצתי - מקבלים עצה ברורה. ברם אלו שבאים לקבל הסכמה ולא יותר - אין לי אלא לתת להם ברכת הצלחה.

מְצוָה לאכול

נוכחתי פעם ביום הכיפורים בחדר ה'שלום שטוב' כאשר הרבי יצא מביהמ"ד לאחר תפילת שחרית ל'שלום שטוב' על מנת להמשיך לחדרים הפנימיים. בדרכו הבחין הרבי בין העומדים בחסיד הנכבד ר' אבא'לי באומץ מלודז' חתנו של ה'שפתי צדיק', והנה כל פניו רטובים מדמעות. ר' אבא'לי היה דמות משכמה ומעלה, יהודי בא בימים, בעל זקן ארוך והדור היורד על מידותיו.

עצר הרבי מהילוכו ונפנה לשאול את ר' אבא'לי בקול רחימאי כדרכו: פארוואס ווייגסטו [=מדוע הינך בוכה]. השיב לו ר' אבא'לי בפנים נפולות, כי כל ימיו התענה ביום הקדוש כדת וכדין, ואילו השנה הורה לו הרופא נחרצות שעליו לסעוד. אמר לו הרבי: דער וואס הייסט מיך פאסטן, ער הייסט דיך זאלסט עסן [=אותו אחד שמצוה עלי לצום הוא אשר מצוה עליך שתאכל]. כאשר שמע את הדברים מפי הרבי, שבה אליו רוחו ומנוחת נפשו[247].

"פארוואס ווייגסטו"

החסיד רבי אבא'לי באומץ יושב לצידו של הרבי בעיירת המרפא קרעניץ. אחריו יושב הנגיד החסיד רבי אברהם מאיר קפלן מלודז'. הילד השלישי משמאל הינו רבי משה רוזנפלד ז"ל מת"א

247. סבינו היה מוסיף כי במעשיה זו היתה לו לימים תועלת מרובה. בעת שנזדמן לבקר יהודים ישישים אשר נעכר ליבם כאשר שמעו מפי הרופא שעליהם לאכול ביום הקדוש, אולם כאשר שמעו את הדברים שיצאו בשעתו מפי הרבי ה'אמרי אמת' אודות כך, נחה דעתם.

פרק שנים עשר

רבי משה בצלאל

כאשר ניגשים להזכיר את דמויות ההוד של החצר בגור, מן הראוי להעלות ראשונה את זכרו הטהור של הרה"ק רבי משה בצלאל זי"ע, אחיו של הרבי ה'אמרי אמת', אשר התגורר סמוך ונראה לחצר הקודש, ובמשך כל אותם שנות אורה לא זזה ידו מתוך ידו.

על רבי משה בצלאל היו החסידים מביטים בהערצה, והיה נחשב בעיני רואיו כאחד הצדיקים שבדור. דמות מלאת אצילות וזוך, כולו אומר יראה והכנעה ממי שמלא כל הארץ כבודו, ומורא רבו על ראשו כמורא שמים. מראהו המרומם השפיע עמוקות על כל רואיו.

פרק מופלא ומשנה הצריכה לימוד, היה הביטול וההכנעה ללא שיור שהיתה לו לרבי משה בצלאל בפני הרבי. דמותו הקדושה היוותה לכל באי החצר כספר מוסר חי בכל ימות השנה עד היכן מגעת יראה עילאה, ועד כמה אמרו חכמים "מורא רבך כמורא שמים".

מורא רבך כמורא שמים

רבות כבר סופר בקרב החסידים, על יראת רבו שהיתה לו לרבי משה בצלאל כלפי הרבי, על המראה שנתגלה לעיני הקהל עת היה עומד להיכנס לקודש פנימה, ועדיין לא באנו לחצי שיעור.

הרה"צ רבי משה בצלאל זי"ע בשנות העמידה

תדיר ושכיח היה רבי משה בצלאל בחדר קדשו של הרבי, הן לצורך החסידים, והן מפני שהרבי גופו היה שולח מפעם לפעם לקרוא לו. בכל פעם היה נכנס לרבי באותה אימה ויראה, כאותו שנאמר בו באהרן הכהן: "מלמד שלא שינה".

דלת חדרו של הרבי היתה נפתחת בכל בוקר בשעה תשע וחצי. כאשר נצרך רבי משה בצלאל להיכנס לרבי, ראינוהו ניצב בחדר ההמתנה כבר כרבע שעה קודם לכן כולו אפוף יראה, מתהלך נסער הלוך ושוב אחוז שרעפים ומכין עצמו להיכנס לקודש לרבי. כאשר הגיעה העת להיכנס היה ניגש אל הדלת

וכמעט שנכנס, אך מיד נסוג לאחוריו בחשש, מחליק בידו על זקנו ומטיב אבנטו שוב ושוב, ועדיין חושש להיכנס וחוזר לאחוריו.

כאשר נפנה רבי משה בצלאל לאחוריו לצאת מחדר הרבי, מרוב הבהלה שאחזתהו לא הבחין במאומה ולא מצא את הדלת, והיה נתקל בקיר מאחוריו וממשש בידו את הקיר למצוא את הפתח כשאינו מבחין במאומה. המשמש ר' שמחה ורשביאק היה משגיח שהדלת תהיה פתוחה בטרם יצא רבי משה בצלאל בכדי שלא יחבט בדלת ולא אחת נצרך לסייע לו לצאת. בצאתו לחדר ההמתנה הבחנו כיצד אוזניו לוהטות והיה נראה כאדם השרוי בפחד עצום.

מחיש פסיעותיו בדחילו אחר הרבי
נראים עוד מימין לשמאל: הפני מנחם, ר' יוסל כץ, הרי"ם אלתר, ובנו ר' פינטשע הראשון משמאל

זכורני כי בעת שבאתי למעונו לקראו בשליחות הרבי, כאשר אך שמע שהרבי ממתין לו, החליף בזריזות את מלבושו העליון ורץ בחפזון לביהמ"ד, למרות שכרגיל היה חלוש ומהלך באיטיות. היה זה לימוד כהלכה מהו "מורא רבך כמורא שמים", דברים שנחקקו בעצמותינו ולא נס ליחם, וכפי שהעידו כל באי החצר מאותם ימים.

בעת עריכת השולחן הטהור, היה יושב לצד אחיו הרבי. למרות הדוחק והצפיפות מכל עבר, היה רבי משה בצלאל יושב מוטה לצידו ואוחז בחרדת קודש את שולי קפוטתו לבל יגעו בבגד הרבי.

לצידו של הרבי
נראה עומד משמאל נכדו רבי בנימין אלתר

אירע פעם כי בעת עריכת השולחן הבחין רבי משה בצלאל באחד מצאצאיו שישב לראשונה בשולחן הטיש והשעין את ידיו על השולחן - דבר שחסידים נזהרים בו ביותר מפני כבוד הרבי. נפלא הדבר בעיני רבי משה בצלאל, ולאחר הטיש פנה לומר לו בתוכחה רוויה: כיצד יכול הנך לשבת כך בשולחן הרבי כאשר צריכים לירא מן הרבי כדרך שיראים מהש"י. והוסיף לומר לו כי הוא גופו יושב בשולחן הרבי כבר שלושים שנה ומעולם לא ההין להניח ידו על השולחן.

הרבי לא זז מחבבו וקראו 'מיין משה'לי', והוא גופו לא זז כחוט השערה ממורא רבו.

בתפילתו ועבודתו

'מורא רבך כמורא שמים' של רבי משה בצלאל, כבר דברים אמורים. אולם תחילה יש להבין עד היכן נגע בעצמותיו 'מורא שמים' גופו. הוזכר כבר באיזה רטט ופחד היה רבי משה בצלאל מברך לפני תקיעת שופר, למעשה כל ברכותיו וכל הנהגותיו בכל ימות השנה היו ביראה עילאה ופחד, אלא שלא כולם זכו לראות זאת, ואילו בתקיעת שופר עמד על הבימה לנגד עיני כל החסידים. היה זה מין פחד תמידי כל היום וכל הלילה באופן שווה. תמיד היה שרוי בפחד, כעומד ניצב לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

בעוד שהרבי התפלל שחרית ספון בחדרו, היה רבי משה בצלאל מתפלל כל יום שחרית בביהמ"ד במקומו הקבוע משמאל לארון הקודש. עדיין עומד לנגד עיני המראה הזה, כיצד היה הולך מביתו לביהמ"ד לאיטו פסיעה אחר פסיעה, כאשר התפילין אחוזים לפניו כנגד ליבו בשני ידיו בחביבות כנושא אוצר יקר שבערכין, פניו כבושות בקרקע כמביט במנעליו בשמירת עינים מופלגת. וזאת למרות שמביתו לביהמ"ד לא חלף ברחובה של עיר, אלא היה עליו ללכת מהלך מועט בחצר שבין ביתו לביהמ"ד.

בין מתפללי בית המדרש היה יהודי שבכל יום לפני התפילה היה נעמד על הבימה ומברך בקול רם את ברכות השחר, כפי שהיו נוהגים בקהילות שונות. כמו כן בעת התפילה היה מכריז בקול לעורר את הציבור: ברוך הוא וברוך שמו, אמן. דעתו של רבי משה בצלאל לא היתה נוחה מכך, מפני שבשעה זו רוב הקהל טרוד בהכנותיו לתפילה, מניחים תפילין ומתעטפים בטלית, וכמעט לא היה בנמצא מי שיהיה פנוי לומר אמן על ברכותיו ונמצא מכשיל את הרבים. מה גם שהיו לומדים שעדיין המשיכו ללמוד והדבר הפריע ללימודם. כמו"כ פעמים רבות כאשר היה מכריז "ברוך הוא וברוך שמו" בינתיים כבר סיים החזן את הברכה, אולם הציבור לא שמעוהו ולא ידעו אימתי לענות אמן.

רבי משה בצלאל בענוותנותו לא מחה בו בפירוש, אולם ניכר היה עליו מורת רוחו. כאשר הגיע רבי משה בצלאל לביהמ"ד ונוכח כי הלה אוחז עדיין באמצע ברכות

השחר, נותר רבי משה בצלאל לעמוד מחוץ לפתח ביהמ"ד בקור ובצינה, כאשר תקרת המבוא מסוככת עליו מפני הגשם והשלג.

היה זה מראה מעורר לראות את רבי משה בצלאל ניגש לתפילתו בדחילו, ובטרם התעטפותו בטלית היה מפשיל טליתו על זרועו בכדי לבדוק ולהפריד ציציותיו, ולא הניחה על כתיפו כהרגלם של המתפללים. ידועים דברי ה'שפת אמת' במכתב ההדרכה שכתב ל'אמרי אמת' לאחר נישואיו "שלא לילך בטלית על הכתף ברעיונות". החסידים שהתבוננו אחר מעשיו של רבי משה בצלאל הסיקו, כי ככל הנראה רבי משה בצלאל נזהר ונשמר עד כדי כך, שאף בגשתו להתעטף ירא הוא מלהניח הטלית על כתיפו ועל כן פושטה על זרועו, "הואיל ונפק מפומיה דרב"[248].

כא

ב"ה א' פנחס תרמ"ו:

החיים והשלום והשמחה. לאהובי בני האברך המשכיל מו"ה אברהם מרדכי נ"י:

ראשית אודיעך משלומי. ואומר מז"ט מבן הנולד לאחותי דבורה מלכה שתחי' שיהי' למזל לכל המשפחה. ואת מכתבך קבלתי.

ואני מבקשך אהובי בני שלא תלך כלל בדאגות. רק לשמוח בחלקך ת"ל אשר זכית להיות עוסק בתורה ומצוות. ולא שם חלקך מיושבי קרנות ותקבל שמחה מכל מצוה. ומעסק התורה. לזכור שהם אמרות טהורות דברי אלקים חיים. ולא נכון לאברך כמוך לילך תמיד בהתבוננות ומחשבות. רק לעסוק בתורה ומצות. כי הדבה יותר ויותר זוכה האדם ע"י תורה. מע"י שכלו ורעיונותיו. בפרט בימי הנעורים. כפי רוב עסק התורה יטהרו מחשבותיך. ולא תדאג כלום רק קוה אל ד' תמיד כי הוא בוראך. והוא יעזור לך בוודאי. ותשמור הפשוט של כל מצוה ומצוה. ולא לבקש גדולות. רק לשמוח בקיום מצות ד' כעל כל הון. וגם לברך על כל דבר ודבר. דמאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מלי דברכות. ותקח לך מדת הזריזות שמביא לידי חסידות. כשהוא מצות הבורא ב"ה. שלא לילך בטלית על הכתף ברעיונות רק לזכור בזריזות שהוא מצות הבורא ב"ה. כי ברגע א' בזריזות יעלה לך יותר מכל אלה החשבונות. רק איזה מינוטין ביום להתבונן רק ביראת ד' איך הוא יוצרך מבטן. ומחי' אותך בכל עת.

ובטוח אני שאם תלך בדרך הזה. תעלה ותצלח בכל אשר תפנה. וכל מעשיך יהי' לשם שמים. ולא לפרוש מן הציבור. כי כדאי לבטל אף דבר טוב בעבור שיהי' שוה לכל. כי ד' בוחן לבבות. וכל התנועות שבחוץ יצא שכרן בהפסדן. ואשר אמרת שתלך לבית החסידים אם כי אינך מרגיש תועלת. טוב מאוד להיות מעורב עם החסידים. ולקבל הטוב. וכמאמר התנא (אבות פ"ד מ"א) איזהו חכם הלומד מכל אדם רק שלא לבטל הרבה. וירא שמים יצא את כולם:

דברי אביך דו"ש וטובן. **הק' ארי' לייב**

"שלא לילך בטלית על הכתף ברעיונות"

את מקום תפילתו קבע כאמור רבי משה בצלאל משמאל לארון הקודש בסמוך לכותל. נכדו מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל סיפר כי זקינו קבע במקום זה את תפילתו בכוונה תחילה, כיון שהיה מאריך בתפילת הלחש ומסיים לאחר הרבי, וחשש כי כאשר יעמוד בגלוי לנגד הרבי ימתין הרבי בגינו לחזרת הש"ץ, ועל כן התפלל במקום נסתר.

בתפילת המנחה היה רבי משה בצלאל מתפלל בביהמ"ד ולאחר מכן שב למעונו. כאשר שהה הרבי במסעותיו, היה רבי משה בצלאל מאריך שהותו בביהמ"ד לשוחח עם אלו מבין קהל המתפללים שהיו זקוקים לעצה טובה ולאוזן קשבת, והיה פונה לביתו לאחר תפילת מעריב.

---

248. המראה הזה חדר כה עמוק לעצמותיו של סבינו, עד שהוא גופו אף לעת זקנותו לא ההין להניח טליתו על כתיפו, וכאשר בדק את הציציות לפני הברכה, הותיר את הטלית מונחת על השולחן.

הכניסה כיום למעונו של רבי משה בצלאל

כאשר יצא הרבי משערי גור ולא נערך בביהמ"ד השולחן עבור ס"ג, היה רבי משה בצלאל מתפלל בשבת במנחה בביתו, והחסידים היו עולים למעונו לסעודה שלישית ספוגה ברוממות, כאשר במשך הסעודה היה מזכיר דברי תורה מאביו ה'שפת אמת' וזקינו ה'חידושי הרי"ם'. לאחר מכן היו נשארים בביתו לתפילת מעריב, ומפליא היה לראות באיזו התלהבות היתה תפילתו. בעוד שבביהמ"ד לא זע ממקומו ממורא רבו, כאשר התפלל בביתו היה אוחזו רתת וחיל בכל אבריו, ובהגיעו לקריאת שמע היה ממש ניתק ממקומו אילך ואילך כנאמר ברבי עקיבא, עד שהיו צריכים להשגיח שלא ינזק[249].

"ביתו ששכן מול בית המדרש, היה בית ועד למבקשי ה"
ביתו של רבי משה בצלאל בקומה השניה

ביתו ששכן מול בית המדרש, היה בית ועד למבקשי ה', וחסידים רבים שהגיעו לגור, היו עולים למעונו לברכו לשלום ולחזות בדמותו.

249. בשנים האחרונות בהם הרבי לא ערך את שולחנו בסעודה שלישית, היו החסידים עולים למעונו של רבי משה בצלאל בכל שבת.

לקיים המצוה לקדש הלבנה

בהיותי תדיר ושכיח באכסניית סבי, היה רבי משה בצלאל שולח מפעם לפעם לקראני, כאשר אני נקרא בפיו 'דער אייניקל' [=הנכד], בהיותי נכד שכנו ר' חיים מאיר בנט. בעת שהיה עורך 'עירובי חצרות' עבור בני החצר היה שולח לקרוא לי, וביקש שאגביה את העירוב ואזכה בו עבור כל בני החצר כדין לפני הברכה.

פעם בימות החורף בהגיע עת קידוש לבנה, היו השמים מכוסים כליל בעבים, ומעטה שלג היה על פני הארץ. רק בשעת ליל מאוחרת לאחר חצות, התבהרו מעט השמים ונראתה הלבנה. מיד שלח רבי משה בצלאל את אחד מבני משפחתו לבית סבי לברר האם הנכד עדיין ניעור, בכדי שיוכל לצרפו (=גיב א קוק אויב דער אייניקל איז אויף).

ירדתי עמו לחצר ביהמ"ד לקדש את הלבנה. כפור עז שרר אז בחוץ אשר בקושי יכלתי לעמוד בו, אולם רבי משה בצלאל כמו ליהטה אש סביבו ולא הרגיש כלל בקור העז. הוא בירך את ברכת הלבנה בהתלהבות ודביקות, וכאשר הגיע לתיבות 'כשם שאני רוקד כנגדך', כל אבריו אמרו רקידה. יחיד הייתי עמו באותה שעה, ועל כן כאשר הגיע לאמירת 'שלום עליכם', פנה אלי ושנה לי שלוש פעמים בזה אחר זה 'שלום עליכם'.

יראת ה' טהורה

כאמור התגורר סבי ר' חיים מאיר בנט בשכנות עם רבי משה בצלאל. בני הבית נזהרו שלא לעבור במקום בשעות קבועות בהם רבי משה בצלאל אמור לרדת מביתו או לחזור. אירע פעם שרבי משה בצלאל יצא מביתו שלא בשעה הקבועה, יתכן והיה זה בעת שהוא נקרא אל הרבי. בעת יציאתו לחצר בעודו פונה לקרן זווית, הופיעה לנגדו בתו של סבי. מיד קפץ רבי משה בצלאל לעבר השני כנשוך נחש, ונשען על הכותל ללא ניע. בראותי שרבי משה בצלאל נותר שם באימה ולא זע, ניגשתי ללחוש באזנו שכבר חלפה זה מכבר.

מעשה בדומה לזה סיפר אבי ר' יעקב יואל, כי אירע אשר בלכתו ברחוב הבחין רבי משה בצלאל בצללית הבאה כנגדו. ברוב חסידותו לא פנה להקיף דרכו בעיגול או באלכסון, אלא ברגע כמימריה הסתובב לימינו וחצה בקו ישר לצידו השני של הרחוב, ורק בבואו לקצה הפנה ראשו והמשיך לדרכו בצד השני.

בעת עריכת השולחן היו עומדים כמה וכמה שורות לפני שולחן הטיש, וכפי המובא לעיל העומדים בשורות הפנימיות היו קושרים לנעליהם קוביות עץ לעמוד גבוה יותר על מנת לראות את פני הרבי. אירע פעם שאחד הבחורים לא השיגה ידו דבר מה להגבהה, ובלהטו נטל במשוגה לבינה רופפת מהקיר בחצר ביהמ"ד. כאשר נוכח בכך רבי משה

חצר ביהמ"ד ובית הרבי כפי שנשקפים מחלון ביתו של רבי משה בצלאל

בצלאל נרעד ונרעש, ולא נחה דעתו עד שהורה כי משבת זו ואילך אין להשתמש יותר בעת הטיש בקוביות העץ, היות שדבר זה הביא לידי מקרה חמור של חילול שבת.

סמוך לגור היה כפר נופש בשם באַניחא, שם היתה עוצרת הקולייקע באחת מתחנותיה. רבי משה בצלאל בימי פגרא היה שוהה שם מדי שנה במשך שבועיים-שלוש למנוחה עם בני משפחתו וצאצאיו[250]. פעם בעת שהותו בבאניחא פגש נער יהודי בשם מאיר, וכאשר בא עמו בדברים התברר שאינו יודע אפילו מהי ציצית. מיהר רבי משה בצלאל להלבישו בציצית, לקחו עמו לגור, דאג לו לכל צרכיו וקירבו תחת כנפי התורה והחסידות. הוא שהה רבות בביהמ"ד שם עסק בתורה ותפילה, ונקרא בפי יושבי ביהמ"ד 'מאיר באַניחער', על שם עירו באניחא.

250. בהיותו בבאניחא היה רבי משה בצלאל יושב באכסנייתו ועוסק בתורה ולא יצא לחצר הבית. כאשר שאלוהו בני הבית מדוע אינו יוצא מעט לאוויר, השיב רבי משה בצלאל: איך קען נישט זעהן ווי די קינדער פארברענגען די צייט [=אינני יכול לראות כיצד הילדים מבלים את הזמן] - מפי מוה"ר רבי יעקב מאיר אלתר שליט"א.

עוד מעשה רווי לקח שמור עמי מרבי משה בצלאל וראוי לספרו. היה זה כאשר רבי משה בצלאל השתתף בסעודה אצל אחד מהחסידים, ובאמצע הסעודה שאל אחד בקול רם את בעל הבית: דער פיש איז געקלויבן? [=האם הדגים מבוררים מתולעים?]. רבי משה בצלאל נזדעזע מכך שמטילים פגם בנאמנות בעל הבית ומלבינים פניו ברבים, ואמר לשואל בחריפות: ס'איז גלייכער צו עסן וועלעך איידער צו עסן מענטשן [=חמור יותר לבייש בן אדם מאשר לאכול תולעים][251].

עם הרה"ק רבי יצחק מנחם מאלכסנדר הי"ד בעל ה'עקידת יצחק'

---

251. מעשיה זו נרשמה על ידי מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל נכדו של רבי משה בצלאל בנוסח מעט שונה: שמעתי שפעם היה זקיני הקדוש ר' משה בצלאל זצ"ל על סעודה אצל אחד מאנ"ש, אמר לו אחד שהדגים לא ביררו ויש חשש תולעים, ולא ענה לו ואכל הלאה, חשב שלא שמע, כתב לו זה על פתקה, ולא השיב ואכל הלאה, ואחר הסעודה בדרך חזרה אמר להאיש הנ"ל: ס'איז גלייכער צו עסן וועלעך איידער צו עסן מענטשן.

לשמוע דברי חכמים

על הכנעתו בכללות לדברי חכמים, סיפר נכדו מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל, כי באחת השנים שהה עם זקינו רבי משה בצלאל ביום תשעה באב במקום בו שהה גם הבריסקער רב זצ"ל, שהיה מיודד עמו והפליג ברום ערכו. איכשהוא נודע לרב מבריסק כי מפאת חולשתו זקוק רבי משה בצלאל לאכול, אולם הוא מחמיר על עצמו. ניגש אליו הרב מבריסק ואמר לו: כעת אינני בא בתור ידיד אלא בתור רב, והנני מצוה עליך לאכול לחמניה, חביתה ולשתות כוס קפה (=א זעמאלע, א יישניצע, און א גלאז קאווע).

כאשר שמע זאת רבי משה בצלאל, ביקש שיביאו לפניו מאכלים אלו שהזכיר הרב מבריסק. התפלאו הסובבים ושאלו, הרי מעולם אינך טועם מדברים אלו, אולם רבי משה בצלאל השיבם באחת, כי את דברי הרב יש לקיים במלואם. נכדו ר' בנימין טרח והביא לפניו את המאכלים, וסיפר כי בשאר ימות השנה בקושי היה רבי משה בצלאל נוגע באוכל והיה טועם רק קמעא, אולם כאן אכל את סעודתו עד תום, שהרי 'מצוה לשמוע דברי חכמים'[252].

כנגד כולם

היתה תקופה בה אחד מתושבי גור, יהודי ת"ח ובעל הוראה, חפץ לשמש כמורה הוראה בעיירה, כפי שהיה בכל עיירה בפולין אשר לצד הרב דמתא כיהן גם מורה הוראה. יהודים רבים מבני העיירה - 'עמך יידן' חיבבוהו וחפצו במועמדותו, אולם היה חשש שמועמד זה ימשוך את ליבם של הקהל ויחתור תחת כהונת הרב דמתא רבי דוד וינברג.

על מנת לרצות את דעת הקהל, ישבו כמה מגדולי הרבנים לעיין בדבר. בראשם היה הרב משעפס רבי יהושע העשיל דוד גולדשלאג, וביניהם הרב מניישטאט רבי יצחק צבי לוינזון וכן רבי משה בצלאל.

היות וסבי ר' חיים מאיר בנט, היה בעל אכסניה היה לו בביתו חדר רחב ידים בו ישבו הסועדים בימים טובים. מטבע הדברים, כיון שביתו היה סמוך ביותר לביהמ"ד, נערכו שם מפעם לפעם אסיפות לצרכי ציבור. באותה תקופה ישבו הרבנים כמה פעמים בבית סבי להכריע בדבר המורה הוראה.

דעתו של רבי משה בצלאל היתה לשלילה נחרצת, ולבסוף הכריע השעפסער רב ואמר: דער 'עולם' איז טאקע גרעסער אבער רבי משה בצלאל כנגד כולם [=הציבור שחפצים בו כמורה הוראה הינו אכן גדול, אולם רבי משה בצלאל כנגד כולם].

---

252. מפי רבי יצחק מאיר קנובלוביץ ז"ל ששמע מפיו של ר' בנימין.

לפרנסתו, החזיק רבי משה בצלאל ברשיון למכירת כרטיסי פיס (=לאטערי) מטעם רשות ההגרלות הממשלתית. חתנו ר' לייבל קמינר שהתגורר עמו בביתו, היה מנהל את ה'משרד' - אחד מחדרי הבית שהועמד לצורך כך, ולביתו של רבי משה בצלאל היו עולים לרכוש כרטיסים. מדי חודש בחדשו היה אבי שולחני לרכוש כרטיס אצל רבי משה בצלאל, ולא אחת זכינו בסכום ראוי.

היה זה כמין 'חסידות' לרכוש כרטיס אצל רבי משה בצלאל ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם, וחסידים רבים שהיו עולים למעונו היו רוכשים כרטיסים.

בפרוץ המלחמה, לאחר שהרבי נמלט בנסים וחסדים מווארשא, היתה דמותו של רבי משה בצלאל כקרן אור בחשיכה עבור הנותרים בעמק הבכא. היו משחרים לפתחו לתנות צרותיהם ושאלותיהם, והיה משתתף בצערם ומעודד את רוחם.

באחד הימים בהיות הרבי כבר בירושלים, נאנח פתאום ואמר: וואס ווילן זיי פון משה'לי [=מה רוצים הם ממשה'לי], והשומעים נחרדו אל ליבם.

ביום כ"ג אלול תש"ב הובל רבי משה בצלאל מגיטו ווארשא למחנה ההשמדה בטרבלינקה, שם עלה ונתעלה למרומים על קידוש השם. זכרו הזך והטהור לא מש מלבבות כל רואיו.

פרק שלושה עשר

בקרב קדושים

ארבעה בנים ושתי בנות השאיר אחריו לברכה בעל ה'שפת אמת' זי"ע. בכור הבנים היה הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע שהיה חתנו של רבי נח שחור מביאלא, משנהו רבי משה בצלאל חתן דודו רבי שמעון חיים אלתר, השלישי רבי נחמיה'לי מלודז' חתן הרה"ק רבי הירש מלומאז' וצעיר האחים רבי מנדלי מפאביאניץ שהיה בזיוו"ר חתן בעל ה'חסד לאברהם' מראדומסק ובזיוו"ש חתן ר' משה פריבס. שני חתניו של השפת אמת היו רבי יעקב מאיר בידרמן מוואַרשא ורבי חנוך צבי לוין אבד"ק בענדין.

בימי חייו של השפת אמת וכן בשנים שלאחר מכן עד לפרוץ מלחמת העולם הראשונה התגוררו כולם בגור. בשנות המלחמה נמלטו מגור ולאחר מכן התיישבו במקומות אחרים, לבד מרבי משה בצלאל ששב להתגורר בגור.

לרבי ה'אמרי אמת' היו חמשה בנים וארבע בנות. הבכור היה רבי מאיר חתנו של ר' ליבוש ברלינר, משנהו רבי יצחק חתן דודו זקנו ר' ברוך קמינר גיסו של השפת אמת, השלישי הרבי ה'בית ישראל' זי"ע בזיוו"ר חתן דודו רבי יעקב מאיר בידרמן ובזיוו"ש חתן ר' דוד וידנפלד מוואַרשא, הרביעי הרבי ה'לב שמחה' זי"ע חתן דודו רבי נחמיה'לי והחמישי בן הזקונים הרבי ה'פני מנחם' זי"ע חתן ר' אברהם מרדכי בנו של רבי משה בצלאל. ארבעת חתני הרבי היו: ר' יצחק מאיר אלתר בן אחיו רבי משה בצלאל, ר' שלמה יוסקוביץ, ר' יצחק פישל היינה ור' יצחק מאיר לוין בן גיסו רבי הערש העניך מבענדין[253].

לאחר פטירת הרבנית חיה ראדא ע"ה בתו של רבי נח שחור מביאלא, נשא הרבי בשנת תרפ"ה את הרבנית פייגא מינטשע ע"ה, בת אחותו וגיסו רבי יעקב מאיר בידרמן ומזיווג זה נולד בן הזקונים הרבי ה'פני מנחם' זי"ע.

---

253. שמו כידוע היה רבי חנוך צבי, ואילו כינויו להיפך - רבי הערש העניך, כיון שבשם חנוך קראוהו על שם אבי זקינו הרבי ר' העניך מאלכסנדר ואילו צבי על שם אבי אמו רבי הערש מטומשוב, אשר שניהם נפטרו זמן קצר לפני לידתו. אמו מרת טעלצא שהיתה בת רבי הרש מטומשוב חיבבה לקוראו בשם אביה ר' הערש, ועל כן קראתו בהיפוך: הערש העניך, ולימים כך נודע שמו בפיות כל - הערת ר' חנוך צבי רובינשטיין הי"ו.

זקננו ר' בערל ז"ל היה מרבה להעלות זכרם של כל בני המשפחה - צאצאי רבוה"ק ה'שפת אמת' וה'אמרי אמת' זי"ע, למנותם בשמותיהם אחד לאחד, להנחיל לדורות ולתאר דמותם והליכותיהם בקודש, והוקיר אותם ביותר. צאצאיו ספגו מגיל רך את ההערצה והכבוד שחש כלפיהם, וכן שומעי לקחו חוו ונשמו מהו דרך ארץ ורתיעה שיש לחוש בפני 'רבינ'ס אַן איינקל' וקל וחומר 'רבינ'ס א זוהן'. בשורות הבאות נביא מעט מזכרונותיו, אולם את חן הדברים והתחושה - ספק אם נוכל להעביר בקולמוס ודיו.

רבי איטשע רבינ'ס

הרה"צ רבי איטשע זצ"ל

בנו השני של הרבי היה ר' איטשע רבינ'ס. איש מופלא, נסתר בהליכותיו שלא נודעו קצות דרכיו. אמנם בנו הצעיר ר' נח שהיה ידיד נפשי סיפר לי פעם בתום לבב מאורחותיו של אביו בביתו, כיצד עיתותיו קודש לה' והוא מפליג בלימודו ללא קצבה.

בשעות הלילה המאוחרות היו יושבים ללמוד בצוותא בהתמדה ובעמקות למשך שעות ארוכות. פעמים רבות היו נעצמות שמורות עיניו של נח והיה מניח את ראשו על הספסל למנוחה, וכאשר פקח את עיניו, ראה שאביו עדיין שקוע בלימודו, לימוד שהתארך לפעמים עד כשתים עשרה שעות. רבות היה ר' איטשע שוקד בתורה עם שלושת בניו ר' לייבל, ר' מנחם ור' נח, שנודעו כתלמידי חכמים ויודעי ספר.

טבוע בעצמותינו היה מה ששחו אודותיו, כי כאשר ביקש הפני מנחם זי"ע בילדותו מאביו הרבי שברצונו לראות מלאך, החווה לו על אחיו ר' איטשע, באמרו שמלאך הינו מי שעושה רצון הבורא, וכך הוא אחיו ר' איטשע. עיניו המאירות מלאות המבע העידו על אצילות רוחו וזוך נשמתו.

היה מעשה באחת השבתות כאשר השמיע הרבי בעת עריכת השולחן מאמר שהיה קשה להבנה ולא ירדו לסוף דעתו. בני המשפחה נכנסו לאחר מכן לקודש פנימה להבין את המאמר ביתר ביאור. כאשר שמע הרבי את משאלתם אמר להם: לכו נא אל ר' איטשע, הוא אשר יבאר לכם זאת כראוי.

ובהזדמנות אחרת קרא עליו הרבי את הפסוק: "כל השומע **יצחק** לי", אשר ר' איטשע

הוא אשר מטיב לשמוע ולהבין כוונתו באמירת התורה (=דערהערן). גם בהזמנה לנישואיו כתב הרבי: לפרט 'השומע יצחק לי'.

"הצדקות והחסדים שעשה עם כל איש צר ומצוק"
קבלה משנת תרפ"ז של מוסד 'לינת הצדק' בגור
עבור חולים ועניים בנשיאות רבי איטשע רבינ'ס

הצדקות והחסדים שעשה עם כל איש צר ומצוק היו מפליאים, ולעת ערב לא נותר לו בכיסו פרוטה לפורטה, היות וכל ממונו חולק לעניים בכל עת. בעיני נוכחתי פעם בליל שישי, כאשר שבנו מהסעודה ללימוד בביהמ"ד, והנה הופיע ר' איטשע בשערי ביהמ"ד, כשפיו ממלמל ללא הרף. כאשר ראני ביקש לשולחני לרכוש עבורו דבר מה, הוא פשפש בכיסיו שוב ושוב על מנת למסור בידי מטבע, אך העלה חרס בידו. לבסוף מצאתי בכיסי מטבע משלי ובו קיימתי את השליחות לשביעות רצונו.

היתה לי הזכיה לשמשו בגור, והבאתי לו במשך תקופה ארוכה יום ביומו את ארוחתו לביתו. היה אברך בגור בשם ר' שמואל בער שכנזכר היה מעומדי ה'שורה' והאחראי על שמירת חצר ביהמ"ד בלילות. היות שזוגתו של ר' איטשע חלתה ולא היה באפשרותה לטרוח, היה ר' שמואל בער מבשל עבורם, ומביתו של ר' שמואל בער הבאתי את הארוחה עבור ר' איטשע ומשפחתו.

בצפרא דשבתא

כפי שהוזכר, בשבת באשמורת הבוקר היו ידידי ומכרי אבי עולים לביתנו לשתות קפה. פעם חשקתי להנות אף את ר' איטשע בכוס של חמין בשחרית, וכאשר פגשתיהו הביע ר' איטשע את קורת רוחו מכך. לשבת הבאה לפנות בוקר נטלתי את אחד מבקבוקי הקפה העומדים בפתח התנור, עטפתי אותו במגבת כראוי שישמר חומו ופניתי לביתו של ר' איטשע, מאושר על הזכיה שנפלה בחלקי.

דפקתי בדלת ביתו אך לא היה מענה, ולאחר שדפקתי ממושכות, נפתחה הדלת ובפתח עמד אחיו הבכור ר' מאיר רבינ'ס, אשר בבואו לגור היה קובע את אכסנייתו באחד החדרים בקומה זו. ר' מאיר הביט בי בפליאה כאשר אינו מבין מה זאת היתה לי בשעת בוקר מוקדמת. לאחר שהסברתי לו שבאתי עבור ר' איטשע, אמר לי ר' מאיר שאגש לדפוק בדלת השניה של הדירה, אולי נמצא ר' איטשע באגף האחר של הדירה. לאחר

שנקשתי זמן מה ללא מענה נפתחה הדלת השניה גם היא על ידי ר' מאיר שאמר לי כי כפי הנראה כבר השים ר' איטשע את פעמיו לבית המדרש.

השעה היתה ארבע וחצי לפנות בוקר, צינת שחרית הרעידה את העצמות כאשר פניתי לעבר בית המדרש ונכנסתי לחדר ההמתנה - 'די ערשטע שטוב', שם כבר ישב המשמש ר' שמחה ורשביאק ועיניו נתונות בספר לימודו. כאשר נפניתי לשאלו האם הבחין בר' איטשע, הרים ר' שמחה את עיניו ורמז לי כצופן סוד שאגש לדלת החיצונית של ה'שלום שטוב'[254].

"בתווך בין שתי הדלתות ניצב ר' איטשע והביט בהשתוקקות אל פינת החדר שם ישב הרבי ועסק בתורה"

כאשר פתחתי את הדלת הראשונה התגלה לעיני מראה מפעים. בתווך בין שתי הדלתות מצאתי את ר' איטשע ניצב, הדלת הפנימית היתה פתוחה כדי חרך צר, ור' איטשע עמד בפנים משולהבות והביט בהשתוקקות אל פינת החדר, שם ישב בראש השולחן אביו הרבי שקוע בתורתו. הדבר היה לפלא, היות והרבי היה מקפיד תמיד לנעול את הדלת עם הבריח, אולם כעת השאיר הרבי את דלתו פתוחה ור' איטשע לא שבע מלהזין עיניו במחזה הנשגב.

זמן מה התבוננתי נפעם ומרותק במראה הקודש שהתגלה לעיני. רק לאחר שהות מה נזכרתי לשם מה באתי הנה, ואז פניתי ללחוש באוזנו של ר' איטשע כי הבאתי הנה קפה עבורו. בו ברגע נלפת ר' איטשע וסימן לי בחרדת קודש שלא אוציא הגה ושאפנה מן המקום.

מה היה מנהגו של הרבי בכל שבוע, איני יכול לומר בהחלטיות, אולם על אותה שבת יכולני להעיד: דלתו של הרבי נשארה פתוחה בפני ר' איטשע.

ר' איטשע, אשר נטל על עצמו את עול הנהגת סדרי ביהמ"ד, היה נוכח תדיר בגור וכמעט שלא יצא משטח העיירה. גם כאשר יצא הרבי מגור לתקופת מה למנוחה, נותר

254. כבר הוזכר לעיל כי קירות ביהמ"ד והחדרים היו רחבים, ובכל הכניסות והיציאות בחדרי הרבי הציבו דלת לפנים מדלת, כך שכאשר פתחו את הדלת הראשונה נותרה עדיין לפנים ממנה דלת נוספת סגורה.

ר' איטשע בגור על מכונו ומשמרתו. בעתים אלו היה שוהה רבות בדירת הרבי להשגיח שלא תישאר ריקם.

פטירתו של ר' איטשע

גיבור חיל היה ר' איטשע, תדיר היה בבריאות איתנה ואף לא זכורני שאי פעם חלה, עד למחלתו הקשה בה נסתלק בחטף במיטב שנותיו לישיבה של מעלה. מאורע רב רושם שהותיר חותם מר וכאוב על באי החצר.

הרבי מגור ישתקע בא"י

וואריטה, 10 (שרות ד"ה). מצב בריאותו של הרבי מגור רפה עריין והוא יוצא לנוח לאוטבוצק. אחרי שיחלים יצא הרבי לא"י על מנת להשתקע.

ט' חשון תרצ"ה - מתפרסמת ידיעה על נסיעתו המתוכננת של הרבי

מיד לאחר ימים טובים של שנת תרצ"ה, יצא הקול בין החסידים שהרבי מתכונן בשנה זו לנסוע לאר"י את נסיעתו החמישית. ביום ראשון פרשת וירא לאחר תפילת שחרית, כאשר יצאתי עם אבי מבית המדרש פנה ר' איטשע לאבי באמרו: אבא מתעתד לנסוע השנה שוב לארץ ישראל ואני עדיין מעולם לא הצטרפתי לנסיעתו, בפעם הזו בנפשי הדבר להגיע לאר"י בכל מחיר.

למחרת ביום שני עם שחר כבר פשטה השמועה שר' איטשע חלה. במשך השבוע שכב על מיטת חוליו בדירת בעל השפת אמת, בה התגוררה הרבנית רייזל ע"ה וכן בנו ר' לייבל שנשא את נכדת הרבנית, כאשר ציבור החסידים עוקב בדאגה אחר מצבו. ביום שישי י"ז במר-חשון תרצ"ה הורע לפתע מצבו, וכעשר דקות לפני כניסת שבת נסתלק בחטף ונשמתו המופלאה עלתה אל על.

כנהוג בגור לעת הדלקת הנרות היה המשמש ר' שמחה ורשביאק מכניס לחדר הרבי שני נרות. באותו ערב שבת בו נפטר ר' איטשע, הוצרך המשמש ר' שמחה לעזוב את הבנין כיון שהיה כהן, ובמקומו הכניס את הנרות לרבי המשמש השני ר' בונם לעבל. כאשר אך הבחין בו קלט הרבי ברגע כמימריה את אשר אירע ופנה לבן זקוניו ה'פני מנחם' זי"ע באמרו: האסט גיהאט א ברודער יצחק, ער איז נישטא [=היה לך אח יצחק, הוא איננו][255].

באותם דקות הגיע לבית המדרש אחיו הבכור ר' מאיר, שלא ידע כלל על הפטירה. הוא הגיע כדרכו לתפילה והבחין שבית המדרש ריק מאדם, ואילו בחצר מתגודדים

255. בהזדמנות אחרת אמר הרבי לבנו הפני מנחם על אחיו ר' איטשע: א גוטע ברודער. היה זה כאשר ר' איטשע סייע בידו להגיע בסמוך לרבי בעת הדלקת נרות חנוכה - הערת מוה"ר רבי יעקב מאיר אלתר שליט"א.

החסידים בפנים נפולות. הוא יצא לחצר ופנה לשאול את הסובבים מה אירע, אולם אף אחד לא ההין לומר דבר. לבסוף אזר עוז דודי ר' איטשע יהודה בער'ס שהיה בין הנוכחים, פנה עמו לחלון השמאלי של דירת הרבנית, והחווה לו מן החלון בלא אומר על מיטת הנפטר. התחושה אותה שעה היתה קשה ביותר. לאחר מכן ניתק ר' מאיר מן החלון והחל לפסוע בחצר ביהמ"ד הלוך ושוב זמן רב כאשר מראה פניו נורא.

הבית ישראל לא שהה באותה שבת בגור ונודע לו מהאסון רק בצאת השבת. עוד עומד לנגד עיני מראהו עת הגיע במוצאי שבת מווארשא בפנים בוערות ונעמד בחלון שעה ארוכה להתבונן על מיטת הנפטר. עצב, צער ותוגה שלטו בכל.

באותה שבת הגיע לגור באורח יוצא דופן הרב מפאביאניץ והרבי אמר: יש עמי כאן רב ואוכל לעשות הכל על פיו. כפי הזכור לי בקבלת שבת הרבי לא השתתף ונכנס רק לתפילת מעריב, אולם למחרת התפלל בביהמ"ד ואף עלה לתורה וערך את שולחנו ביום השבת, ולא הכירו על פניו את אותות האסון. בגור היו בשבת ר' לייבל ור' מנחם בני הנפטר, אולם בנו הצעיר ר' נח לא היה נוכח בגור אלא בביתו שבויערשוב. במשך כל הלילה נותרתי ניעור, ושהיתי בחדר בו שכב הנפטר כנהוג משום שמירה.

קח נא את בנך

בעת עריכת השולחן פתח הרבי באמירת השמועס מילה במילה, בקול רווי שזעזע את ליבות השומעים: קח נא - את בנך - את יחידך - אשר אהבת - ואז קרא בקול גדול שלא יסף: את י - צ - ח - - - ק. כל הנוכחים באותו מעמד מלאו עיניהם דמעות, ורגעים אלו ממאנים למוש מזכרוני גם כיום בחלוף למעלה משמונים שנה.

שני בניו הגדולים ר' לייבל ור' מנחם מירדו בבכי כל אותו היום, הם לא ישבו בשולחן הטיש מפאת אבלם אך היו נוכחים בבית המדרש, וכאשר הרבי החל באמירת השמועס גדל כאבם מנשוא וקול בכייתם נשמע ברחבי ביהמ"ד, כאשר כל השומעים נחרדים אל ליבם.

תרצ"ה

(בכניסת השבת נפטר בנו ר' יצחק ז"ל)

קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק, **זקיני ז"ל** אמר שהכסיון היה שלא יניח אהבת הבן תלוי יעלהו לעולה עם האהבה, היתה בנתינה ליון התורה מתקיימת תלוי בזי שבעשה תלוי על בניו כעורך, כאן היה הכסיון לשומטו עם האהבה וזה כסיון עוד יותר גדול, היתה בתלכם ויעלם תברהם את ידו הוא שולח יד ליטול את הסכין ועיניו מוילות למעות וכו' מרחמנותו של תבן ותעפ"כ הלב שתח לעשות רצון יוצרו, היינו שלריך להיות שניהם יחד למעות ולב שתח, היתה בתלכם ויאמר יצחק אל תברהם אביו תבי לתה תבי שבי פעמים כדי שיתעלה עליו רחמים, אין הכוונה לעורר רחמים שלא ישחטנו תלא שעורר רחמי האב על הבן כדי שעם הרחמנות יקויים ליווי השי"ת, והיה הסכר שתהבת השי"ת תהיה תליו תמיד תפילו כשתקלקלין, לגולה עמוקות בדין היינו שבעומק הדין יש גם כן רחמים.

"שלא יניח אהבת הבן אלא יעלהו לעולה עם האהבה"

השמועס המרעיד שאמר הרבי בשולה"ט בשבת בה נפטר בנו רבי איטשע

ההלוויה נערכה ביום ראשון בשעה שמונה בבוקר בהוראת הרבי. למרות השעה המוקדמת הספיקו להגיע המון רב בעיקר מווארשא. בנו הצעיר ר' נח נישא תקופה קצרה קודם לכן, והתגורר בוויערשוב עיר מגורי חותנו, שהיתה מרוחקת מגור מרחק של כשתים עשרה שעות נסיעה. כאשר קיבל את הידיעה במוצאי שבת, שם מיד פעמיו לדרך. הוא נסע במשך כל הלילה ונכנס בשערי גור רק בבוקר, סמוך ממש לתחילת מסע הלוויה.

"דא ליגט א סוד"
מקום מנוחתו של רבי איטשע רבינ"ס
מאחורי אוהל רבוה"ק בגור

הצער ברחבי העיירה היה גדול מאוד והאסון ניכר על כל שכבות הציבור ובכל פינה. הבטנו ברעד בפני קדשו של הרבי שהיו אפופים צער, דמעות שטפו את פניו וכל זקנו היה ספוג בדמעות. לאחר עריכת הטהרה, השמיע הרבי במילים קצרות דברי פרידה שהדהדו ימים רבים, והזכיר את טוב ליבו המופלא, וכן שהיה תמיד מדוכא ביסורים. ר' אביגדור כהן-יאָנעווער שנמנה באותם שנים בין היושבים סיפר, כי לאחר סתימת הגולל על קברו בבית החיים, הפטיר הרבי: דא ליגט א סוד [=כאן טמון סוד].

האבלים ישבו 'שבעה' בדירת הרבנית רייזל במקום בו נפטר. ביום הראשון ל'שבעה' עברו לפני הרבי לנחם בחורי ואברכי ביהמ"ד. למחרת בין כל המון החסידים שצבאו על פתחו לנחמו, הבחין הרבי בהעדרם של בחורי ביהמ"ד שלא הגיעו שוב, ושלח להורות להם: אלע בחורים זאלן אדורך גיין, יעדער טאג איז א נייע מצוה [=שכל הבחורים יעברו, כל יום יש מצות ניחום אבלים מחדש]. על כן בכל יום עברו לפניו שוב בחורי ביהמ"ד לומר 'המקום ינחם'[256]. לאחר פטירתו של ר' איטשע, עבר בנו ר' מנחם להתגורר בגור בסמוך לאמו.

30000 חסידים געקומען מנחם אבל זיין דעם געראר רבין

(ר) בכשך פון דער היינטיגער וואָך זענען די חסידים אריינגעלאָזט געוואָרן צו איהם מנחם זיין. די צאָהל פון די חסידים וואָס זענען היינטיגע וואָך געקומען מנחם־אבל זיין וועלכע זענען אויף 30.000 מאן.

זענען נעקומען קיין נער מנחם - אבל זיין דעם רבי'ן מיט די קינדער ועחר פיעל חסידים.
הגם דער רבי פיהלט זיך ועהר שוואך

ניחום האבלים בחצר הקודש בגור

256. החסיד הישיש ר' הרש לייב גרינשטיין היה מונה שלושה דברים בהלכות אבלות שהרבי היה מזכירם בעת שהיה יושב שבעה ל"ע: א. בכל יום הוא מצוה נפרדת בפני עצמה ויש לנחם שוב. ב. מצוה על האבלים לנחם זה את זה, וכך נהג הרבי בעצמו לנחם את שאר האבלים. ג. דברי אביו השפ"א כי כשם שמצוה לנחם את האבל - כך מצוה על האבל לקבל תנחומים. ואגב, בעת השבעה על ר' איטשע, הרבי ישב רוב היום בביתו ורק לעת המנחה ירד לשבת עם האבלים בדירה למטה בה נפטר ר' איטשע.

ר' נח איטשע'ס

אחד המיוחד מבין נכדי הרבי אשר הזהיר באור יקרות, היה ר' נח צעיר בניו של ר' איטשע. הוא היה בן תורה ובעל מידות תרומיות, ענוותן מופלג ועדין נפש, אשר לא יכל לפגוע גם בפחות שבבריות, והיו מורים עליו באצבע: כזה ראה וקדש.

ר' נח לא היה מעורב כלל בענייני ציבור, אך לדבר אחד נתמנה בהוראה אישית מהרבי: חלוקת תלושי המזון (=טאָלען) עבור החסידים ששהו בגור ולא היה להם מה לסעוד בימי השבוע. היה זה בעקבות שבחורים ואברכים הגיעו לחרפת רעב ממש, ולא היה להם במה להחיות את גופם. הרבי הדריכו שבעת חלוקת התלושים יתן לכל דורש ומבקש ללא יוצא מן הכלל ולא רק לאלו הנתונים בחרפת רעב (=נישט נאר געקוועלטע מענטשן), בכדי שלא יתביישו אלו שאכן אין להם כלום למחייתם. לשם כך היה ניצב עם התלושים בחצר ביהמ"ד, והחסידים היו ניגשים אליו לקבל.

בני המשפחה

לבד מרבי משה בצלאל ור' איטשע רבינ'ס התגוררו בגור גם שני חתניו של הרבי, החתן הגדול ר' יצחק מאיר אלתר בנו של רבי משה בצלאל, שנקרא בגור 'ר' איטשע-מאיר משה-בצלאל'ס' וכן ר' יצחק פישל היינה. שניהם תלמידי חכמים מופלגים משכמם ומעלה.

ר' איטשע מאיר היה חשוב וספון אצל חותנו הרבי והיה המוציא והמביא במשאלותיהם של החסידים. בכל יום היה ר' איטשע מאיר מקבל בדואר מכתבים ובעיקר טלגרמות רבות שנשלחו לגור על מנת לשאול בעצת הרבי, והיה נכנס אל הקודש עם חבילה גדולה של טלגרמות בידיו. הרבי היה רושם לו בקיצור נמרץ את תשובותיו והוא היה עורך את כל התשובות עבור

סְפָרִים אוּן טַלִּיתִים
אין קיין סְפָרִים, קלֵי כתיבה סְפָרִים, קלֵטע אוּן ענגְ. אז ר
בעסטע צוזטענגען
רוּמלִי דרוֹשׁ שׁוֹיה מלכוּל אוּן כּבלה-סְפָרִים
פאבריק פון טליתים אין גור
הויפּט-סקלֵפּ אין
וואַרשׁא נאַלעוּוקי 33
יצחק מאיר אלטער.

"פאבריק פון טליתים אין גור, וואָלענע, יאַרְאָסלאַווע און טערקישע זיידענע" ידיעה משנות ה'תר"פ על מפעל הטליתות של ר"מ אלתר בגור

"שימש כמקור נאמן ממנו שאבו חסידים ואנשי מעשה"
רבי יצחק מאיר אלתר הי"ד בשיח עם אחד מחשובי החסידים למשפחת בורנשטיין. משמאל נראה בנו רבי בנימין

רבי שלמה יוסקוביץ זצ"ל

רבי יצחק פישל היינה זצ"ל

רבי יצחק מאיר לוין זצ"ל

החסידים. היה ידען מופלג ו'בעל מספר' ושימש כמקור נאמן ממנו שאבו חסידים ואנשי מעשה.

אָחָיו של ר' איטשע מאיר היו: ר' מוטל שהיה הראשון מבני המשפחה שעלה להתגורר בירושלים עיה"ק, ולימים נעשה לחותנו של ה'פני מנחם' זי"ע, ר' דוד שהתגורר תקופה בלובלין לצד חותנו הרה"צ רבי עזריאל מאיר אייגר מלובלין, ולאחר מכן עבר להתגורר בגור בסמוך לאביו, וכן ר' יואל מלודז', אברך מופלא שכונה 'הויכע יואל', חתנו של רבי נחמיה'לי.

ר' איטשע פישל היינה היה איש טוב לבב באופן מופלג ונעים לכל אדם. התגורר בדלת סמוכה למעון הרבי, וזוגתו סייעה לצרכי בית הרבי. בילדותי, כאשר למדתי יחדיו

רבי לייבל היינה ז"ל בימי חורפו

הב' מנחם נתן היינה הי"ד

הב' שמואל שמרל היינה הי"ד

עם בנו ר' חיים מאיר, יצאתי ובאתי רבות בביתם, ומן החלון המשקיף אל גינת הרבי הייתי מביט בהשתוקקות במראה הרבי הפוסע שם הלוך ושוב בשרעפים בשעת הצהריים.

כפי שכבר נזכר בין השיטין, הייתי בידידות נעורים אמיצה עם נכדי הרבי שהתגוררו בגור. ביניהם חיים מאיר היינה הי"ד שלמד עמי מילדות, נח איטשע'ס, פינטשע ודן בני ר' איטשע מאיר אלתר וכן גם השאר. כמו כן ראיתי לעצמי זכות גדולה להנות את בני וחתני הרבי כר' איטשע, הבית ישראל והלב שמחה, ר' איטשע מאיר בן רבי משה בצלאל ור' איטשע פישל היינה.

אבי מורי ר' יעקב יואל אשר מילותיו היו בסלע, שקולות ומדודות, הורה לי פעם דרך באמרו כי עלי לבקש את קרבתם של בני וצאצאי הרבי, כיון שבכך מובטחת לי תועלת רוחנית (=ס'איז נישט מעגלעך זאלסט נישט האבן א טובה פון דערפון).

הרה"צ רבי מאיר הי"ד

אודות ר' מאיר רבינ'ס בנו בכורו של הרבי כבר נזכר לעיל דרך תפילתו ועבודת קדשו, דמות מופלאה משכמו ומעלה. שני בניו היו ר' חיים אלעזר ור' נפתלי שהיו נאצלים בהליכותיהם וכן הכרתי היטב את חתנו הגדול ר' סנדר פרנקל מביליץ שנקרא 'סנדר ביליצער'. אחד מהמיוחדים בין נכדי הרבי היה ר' איטשע מאיר יוסקוביץ בנו הגדול של ר' שלמה, אשר היה מלא וגדוש בתורה ותלמיד חכם מופלג.

כמו כן הכרתי בגור את נכדי ה'שפת אמת' זי"ע, בני בניו וכן בני בנותיו, אברכים מופלגים בתורה וחסידות וברי דעה, אשר השרו סביבם תחושה של כובד ראש ואווירה נעלית, וניכר היה עליהם כי מגזע קודש מחצבתם - "דֵּין רָפַש מן בית אבא".

בני רבי משה בצלאל - ר' איטשע מאיר, ר' מוטל, ר' דוד ור' יואל. בני רבי נחמיה'לי - ר' שלמה, ר' לייבל ור' מנדל. בני רבי מנדל מפאביאניץ - ר' אברהם ישכר, ר' חיים אלעזר, ר' איטשע מאיר ור' מוטל. בני רבי יעקב מאיר בידרמן - ר' איטשע דוד, ר' מוטל ור' לייבל. תשעת האחים בני הרב מבענדין - ר' איטשע מאיר, ר' יחיאל פישל, ר' מוטל, ר' מנדל, ר' פיניע, ר' אליה'לי, ר' לייבל, ר' יוסל ובן הזקונים ר' אהרן דוד.

אחד מהמופלאים שבין נכדי השפת אמת היה ר' אליה'לי לוין בנו של הרב מבענדין וחתנו של רבי משה בצלאל. הוא התגורר בבענדין לצד אביו והיה נקרא בגור 'אליה'לי

בענדינער', אברך מופלג וראשו בשמים (=א הימל מענטש). סיפרו שבימי פרוץ השואה הופיע באחד הימים כולו זב דם וזקנו מרוט לאחר שנטפלו אליו הנאצים ימ"ש, ויצא ברקידה. שאלוהו: אליה'לי, לשמחה מה זו עושה, והוא משיב בפשטות: הלא כתוב בכל צרתם לו צר, דער אייבישטער זאל האבן צער צוליב מיר? [=שהקב"ה יצטער בגיני?][257].

היה בידידות נפש עם האברך מבני עליה ר' אנשיל שעניצר חתנו של ר' מנדל משמש שהתגורר אף הוא בבענדין, ונמלץ עליהם מאמר החכם מכל אדם "אוהב דבק מאח". תדיר נראו שניהם מהלכים יחדיו הלוך ושוב תפוסים ברעיוניהם, עד שבגור נטבעה האמרה: אלי' און אנשיל, אנשיל און אלי'[258].

מסופר כי ר' אליה'לי יסד בבענדין שטיבל בו התפללו אברכים בני עליה משכמם ומעלה. השטיבל היה ברחוב נייע מארק 9, ובעת הווסדו נמנו עליו כארבעה עשר אברכים. שמו של השטיבל נקרא 'דער ניינע', כיון ששכן בבית מס' 9, אולם במליצה קראו לשטיבל: 'אלי' פערצן נומער ניין' [=השטיבל של אלי', ארבעה עשר אברכים, ובית מספר תשע][259].

רבוה"ק ה'בית ישראל' וה'לב שמחה' זי"ע

דמותם של רבוה"ק ה'בית ישראל' וה'לב שמחה' זי"ע בניו של הרבי ה'אמרי אמת', האירה לנגד עיני משחר ילדותי. תדיר עמדו לפני הבית ישראל תור של בחורים מבקשי ה', לזכות לחטוף עמו מילה או שניים ולקבל הדרכה ומוסר.

יחס של חיבה הראה לי הבית ישראל עוד בהיותי ילד כבן שמונה שנים, והיה קוראני "דער קליין יענקל'ן" ע"ש אבי ר' יעקב יואל. יצאתי בשליחותו פעמים רבות, ועבור טרחתי היה מעניק לי פירות מהטיש או כוס של ברכה. לא פעם הבאתי עבורו לאחר הטיש 'סיפון' - מיכל סודה, מביתו של ר' מנדל מנהיימר שהתגורר סמוך ל'גערער קולייקע', או כוס תה מביתו של סבי.

---

257. וכפי אשר הרה"ק רבי ישראל ריז'ינער זי"ע דרש כמין חומר בשינוי הפיסוק: גם כי אלך בגיא צלמות - לא אירא, רע - כי אתה עמדי. דברים דומים כתוב בשפ"א ליקוטים (ליקוטי הש"ס שבת פ"ח.): "שאמרו חז"ל כשאדם בצער שכינה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי... לכן הצדיקים שמחין ביסורין כדי להקל צער השכינה כביכול".

258. כאשר נתראה סבינו עם ר' אפרים לונדנר ז"ל איש בענדין שהכירם, והעלו את זכרם של ר' אלי' ור' אנשיל, הוסיף ר' אפרים כי לחבורתם היה גם שלישי, והוא ר' אברהם מאיר ז'יכלינר, אברך ת"ח מופלג אשר בנוסף אף רכש מעצמו ידיעות רחבות ביותר שהפליאו את כל החבריא. היה המוציא והמביא מטעם הרב מבענדין בכל צרכיו לפני השלטונות, כיון ששלט היטב בשפה הפולנית וכן בשאר הדברים הנצרכים. על ר' אנשיל ראה לקמן בפרק 'יושבי בית המדרש'.

259. מפי ר' ירוחם קורניק הי"ו שאביו ר' לייבל ז"ל היה בין המתפללים. אגב, בארץ הוכר כ'ר' לייבל סבינר' - ע"ש עיירת הולדתו סבין הסמוכה לגור, ואילו בבענדין כ'ר' יודל קורניק'.

לאחרים שרצו לבצע עבורו שליחויות, היה אומר: איך האב דער קליין יענקל'ן, דארף איך נישט מעהר [=יש לי את בנו של יעקב יואל ואינני זקוק ליותר].

פעם בשובי משליחותו שאלני: דו ווילסט פון כוס של ברכה? [=החפץ אתה לקבל מכוס של ברכה?]. נבוכתי מן השאלה והשבתי: פאר וואס נישט. ואז פסק לי את פסוקו: פאר וואס נישט איז נישט קיין תשובה, זאג יא אדער ניין! [='למה לא' זו איננה תשובה, אמור כן או לא!]. הדרכה זו נחקקה עמוק בליבי לאורך ימים ושנים.

"דמותם של רבוה"ק ה'בית ישראל' וה'לב שמחה' זי"ע האירה לנגד עיני משחר ילדותי"
נראים בשורה השניה מימין לשמאל: ר' עזריאל מאיר פרלה מבריסק, רבי מאיר רבינ'ס, ר' משה שמואל סגל ור' מאיר רוזנפלד מלודז'

את הלב שמחה ראיתי רבות בביהמ"ד, עומד ומשוחח בדברי חסידות עם בני חבורתו ומקורביו, געהויבענע יונגעלייט - אברכים מרוממים ובעלי השגה ששמם יצא לפניהם בתורה וחסידות, ר' איטשע אפשטיין, ר' יונה גלובנר, ר' בערל שעפסער ונוספים. קירבתי אל הלב שמחה החלה בשנים מאוחרות יותר, כאשר נכנסתי ללמוד בישיבת 'שפת אמת' בירושלים.

בניו וחתניו של הרבי היו חובשים לראשם 'יידישע היטל' ובכללם ר' איטשע, הבית ישראל והלב שמחה, לבד מבכור האחים ר' מאיר רבינ'ס שהיה חובש כובע. לעומת זאת כאשר התלוו לרבי אל מחוץ לגבולות פולין, היו מחליפים לכובע. כאשר שב הלב שמחה מאר"י לפולין בשנת תרח"ץ ושהה בה עד לפרוץ המלחמה חבש לראשו כובע, כפי שנהג בירושלים, וכדרכם של בני אר"י[260].

הרבי ה'פני מנחם' זי"ע

בן זקוניו של הרבי הוא ניהו הרבי ה'פני מנחם' זי"ע, נולד ביום שבת קודש פרשת פנחס כ"א תמוז תרפ"ו בעיירה פאַלניץ הסמוכה לאוטווצק. פאלניץ היתה עיירת קיט ונופש וכן היה בה בית חולים יחודי עם טובי הרופאים. דודי ר' איטשע שהתגורר בפאלניץ, מיהר לבית הדואר על מנת לשלוח טלגרמה לקרעניץ שבגליציה, מקום בו שהה הרבי באותה עת על מנת

260. זאת ניתן לראות בתצלומים בהם נראה הלב שמחה זי"ע לצד הרבי באוטווצק בשנים תרח"ץ-תרצ"ט.

לבשר שנולד בן זכר, וכך נודע הרבי לראשונה על השמחה. זכורני השמחה העצומה שהיתה בביהמ"ד כאשר התבשרו מלידת בן זקוניו של הרבי. החסידים יצאו בריקודים ברחבי ביהמ"ד ואנו הילדים יצאנו לרקידה בחצר.

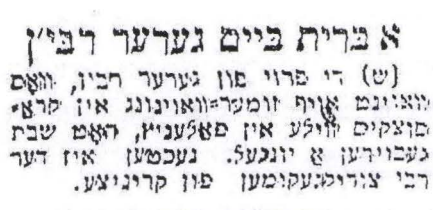
א ברית ביים געראר רבי'ן

(ש) די פרוי פון געראר רביו, האָם
מאיינעם אויף זומער=וואוינונג אין קרא=
סוצקים ווילע אין פאלענויו, האָם שבת
געבוידען א יונגע. נעכטען איז הער
רבי צוריקגעקומען פון קריניצע.

"א ברית ביים גערער רבי'ן"
הידיעה בעיתונות

בשחר ילדותו, היה הפני מנחם נכנס לביהמ"ד לעת קריאת התורה. בהגיעו לגיל חמש ערך הרבי ביום השבת לאחר הטיש 'חומש סעודה' בביתו עבור בני המשפחה וכמה מחשובי הקהל, שבאו במיוחד עבור זאת לשבת. באותה עת הייתי ילד כבן י"ב שנים ושהיתי מעבר דלת ביתו של הרבי עם ילדים נוספים. והנה נפתחת הדלת על ידי הרבי והוא פונה אלינו בחיבה: וויא זענען די אינגאלעך? [=היכן הם הילדים?], הוא הכניסנו פנימה במאור פנים וחילק לנו עוגות ויין. כפי הנראה היתה כוונתו שה'חומש סעודה' הינו הרי יום שמחתם של הילדים ויש להם שייכות יתר לשמחה.

ה'פני מנחם' זי"ע בילדותו לצד אביו הרבי ואחיו רבי מאיר וה'בית ישראל'

פרק ארבעה עשר

יושבי בית המדרש

בתקופה שקדמה למלחמת העולם הראשונה, טרם היה נפוץ ברחבי פולין מסגרת הישיבות. תלמידי ה'חדרים' אשר סיימו את שנותיהם אצל המלמד, היו נכנסים בשערי בית המדרש ובתי החסידים ועוסקים בתורה בחבורות. היו שגלו למקומות תורה לקבל תורה מפיהם של גדולי הדור והרבנים שהרביצו תורה בעריהם ובבתי מדרשיהם, כמו אצל בעל ה'אבני נזר' מסוכטשוב ואצל הרבי מאוסטרובצא.

גם בראשית שנות ה'תר"פ כשוך הדי המלחמה, טרם התפתחו הישיבות, והבחורים המשיכו במסגרת בתי המדרש. אולם באותם ימים רוח מהפכה ופורקן שררה בכל, בני נוער רבים נשרו מספסל הלימודים והצטרפו לתנועות השונות, והיכלי בתי המדרשות כמעט שעמדו שוממים מיושביהם.

הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע, ששם עינו וליבו משכבר הימים לדאוג על דור העתיד וצעירי הצאן, ראה כעת לנכון ללבות ולהבעיר הלבבות ביתר שאת לחיי תורה וקדושה. שליחים מאת הרבי יצאו לרחבי פולין להחיות את חבורות הבחורים, ובתי החסידים החלו מתמלאים שוב בקול תורה.

חשיבות מיוחדת היתה להם לחבורות הבחורים בשטיבלך, שהיו עוסקים בתורה בחבורה ומסבים יחדיו לסעודות מצוה, בהנהגתו של ראש החבורה. היתה בכך תשובה ניצחת למול פגעי הזמן, שמשכו את ליבות צעירי הצאן. הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע פתח שערי בית מדרשו לפרחי החסידים והראה להם פנים מסבירות, כשהוא עוקב בעינא פקיחא ומתווה את דרכם של חבורות הבחורים בכל מקומות מושבותיהם.

אכן, עם השנים החלו להיפתח בזה אחר זה ישיבות רבות ברחבי פולין, ורבים מבחורי גור נכנסו ללמוד בישיבות אלו, אולם מִשְׁנָה ראשונה לא זזה ממקומה, ובתי החסידים דגור היו בכל עיר ועיירה ברחבי פולין כתריס בפני הפורענות ומעיין נובע לחיי תורה. לא היה אח ורע לחיות שופעת

זו, של חבורות הבחורים שעסקו יחדיו בתורה בבתי החסידים, בעוז רוח ובשמחה, שלא ליבוש מפני המלעיגים, ומפעם לפעם התארגנו יחדיו ל'נסיעה' בצל הרבי בגור[261].

בבית המדרש דגור גופו היו יושבים על התורה כשבעים 'יושבים', בחורים מופלגים ובני תורה, שהגיעו הנה מערי ועיירות פולין ועסקו בתורה בכל ימות השנה, כשהם זוכים לקירבה יתירה. מלבד ה'יושבים' למדו בביהמ"ד גם פרחי החסידים שהוריהם התגוררו בגור והתאגדו יחד לחבורה, כפי שהיה בכל עיירה.

מלבד ה'יושבים' וחבורות הבחורים, מלאה חצר הרבי בימי שבת כבימי מועד בפרחי חסידים שהרבו בנסיעות במועדי השנה ושבתות, גדושים בתורה ויראה וספוגים בחסידות. מהם דמויות שנודעו לכל, ומהם בחורים נחבאים אל הכלים טהורי לב, שבתשוקה רוחנית הגיעו הנה מעריהם, והתיישבו להגות בתורה ארוכות. אלו ואלו השפיע מראיהם עמוקות על שיתי הנפש.

בגור פיכה מעיין נובע של קדושה. רוח מרוממת של יגיעה בתורה ודבקות במי שאמר והיה העולם. קורת רוח גלויה הביע הרבי כלפי אותם בחורים מופלאים שזנחו כל הבלי עולם והקדישו את חייהם לתורה. כך היה עם הבח' מתיס ווינער, כך עם הבח' מרדכי בצלאל שהרבי קרא עליו 'כשלג ילבינו' או הבח' יוסל לבקוביץ שהתבטא שהינו תכשיט יקר המציאות, כך עם רבי נתן לוברט שאמר עליו 'מיין ספרים שאנק' - ארון הספרים שלי, וכן עם נפתלי קאלושינער שהעיד בו הרבי על רוממותו. ניכרים היו בחורי העדה בהילוכם הזריז לניצול הזמן, בעירנות וחיות, והתחדשות תמידית, וביקוד אש פנימית.

על יושבי ביהמ"ד וההווי בקרבו בימות השנה - יובא בהרחבה בפרק זה.

---

261. בין הישיבות שהוקמו והתפתחו עם השנים ימנו: ישיבת חכמי לובלין, רשת הישיבות של 'כתר תורה' ראדומסק, ישיבות באבוב, 'בית אברהם' דסוכטשוב, 'בית מאיר' דאוסטרובצא, 'בית ישראל' דאלכסנדר, ישיבות 'בית יוסף' דנובהרדוק, ישיבות ווארשא הנודעות 'תורת חיים' של רבי הירשל גליקסון, 'דעת משה' פיאסצנא, 'עמק הלכה' של רבי נתק'ה שפיגלגלאס, ה'קיבוץ' של רבי אברהמ'לה וינברג וה'מתיבתא' בנשיאותו של רבי שלמה יוסקוביץ, 'מגן אברהם' ו'עץ חיים' בקאליש, 'בית מאיר' בקראקא ועוד. היו שאף גלו למקומות תורה מרוחקים בגלילות ליטא ורוסיה כישיבות ברנוביץ, קמניץ ומיר.

ה'יושבים'

בבית המדרש דגור ישבו על התורה ועל העבודה במשך כל ימות השנה קבוצה מובחרת של כשבעים בחורים מופלגים ותלמידי חכמים שנקראו 'יושבים'. אלו לא משו מביהמ"ד בכל שעות היום, ונוכחותם השרתה אוירה מרוממת של ניצול הזמן לתורה ועבודת השם במסירות.

למחייתם היו ה'יושבים' מקבלים מידי ראש היושבים הממונה על כך תלושי מזון, עבור המאפיה ועבור המכולת, עמם היו רוכשים את צרכיהם. בעלי המאפיה והמכולות היו שומרים את התלושים, ואחת לחודש היו עורכים חשבון סך החובות עם האחראי על היושבים. כמו כן הושכרו עבורם חדרים ללינה. אחד מאותם חדרים היה אצל ר' שלום פלינט.

בחורים מופלגים אלו היו בחלקם כאלו שנבצר מהם ללמוד במקומות מושבותיהם מפני סיבות שונות, ועל כן עסקו בתורה בגור במחיצת הקודש וכל מחסורם עליו.

בראשונה לא הוגבל מספר ה'יושבים' וכל שחשקה נפשו לגשת אל הקודש היתה הרשות בידו. אולם בצוק העתים החמיר מצב הפרנסה בפולין ואירע כי בחורים ששהו בגור בחוסר כל הגיעו לחרפת רעב, ועל כן הוגבל מספר היושבים לשבעים נפש, וכאשר נישא אחד מהם - הכניס ר' איטשע רבינ'ס אחר תחתיו.

יושבי ביהמ"ד בגור היו מהלכים כאשר פיאותיהם הארוכות משתלשלות לפניהם בחן חסידי, אולם ע"פ הוראת הרבי, אלו שנזקקו לצאת לרחובה של עיר הצניעו את פיאותיהם תחת הכיפה, כפי שהיה נהוג בכל פולין, בכדי שלא להבליט יתר על המידה את הסימנים היהודים העלולים לגרום התגרות בגויים.

אמנם החסידים בכל רחבי פולין היו מעלים את פיאותיהם, אולם היו חסידים שכל אימת שברכו על דבר מאכל או כוס משקה היו מורידים את פיאותיהם וברכו בכובד ראש ובכוונה, ועל אחת כמה וכמה בשעת תפילה ולימוד.

בנוסף, בערים הגדולות לא חפצו החסידים לבלוט בין הגויים כאשר מכנסיהם נתונים בתוך גרביהם - הויזן אין די זאקן, ועל כן היו החסידים לובשים לרגליהם מגפיים (=שטיוול) הן בחורף והן בקיץ, וכך נעשה ה'הויזן אין די זאקן' מאליו באופן טבעי.

יזכרו לטוב השרידים הבודדים שנותרו לאחר השואה, וציבור החסידים הכירם כאן באר"י: ר' שמואל ביאלסטוצקי מזגערזש (=שמואל זגערזשער) שמילא את מקומו של נפתלי קאלושינר כממונה על היושבים, ר' לייבל רייכברד מפאביאניץ (=לייבל פאבניצער),

ר' אביגדור כהן מיאנוב דפיעטרקוב (=אביגדור יאָנעווער), ר' ישראל חיים רוגוז'ינסקי מזדונסקא וואלא (=ישראל חיים וואָלער), ר' אריה פאלוך מלודז' ור' נפתלי אלחנן לוברט מקוטנא (=חָנא קיטנער) לימים בקרית מוצקין.

הרה"ח ר' שמואל ביאלסטוצקי

הבחור נפתלי קאלושינר - ראש היושבים

ראש ה'יושבים' היה הבחור המופלג בתורה וחסידות נפתלי קאלושינר. לבד מתפקידו לדאוג לרווחתם בגשמיות וברוחניות, היה גם כן ה'רושם' של כל ה'שמועסן' מהרבי. כאשר החל הרבי באמירת התורה היו מפנים עבורו מקום ב'שורה' מול הרבי כדי שישמע היטב. פעמים רבות נראה נפתלי לאחר הטיש כאשר הוא ממתיק סוד בצוותא עם אחד מגדולי הרבנים בעדת גור, שזכר אף הוא חלקים מדברי תורתו של הרבי, ויחדיו התייגעו לדייק בלשון הרבי ולרדת לעומק כוונתו.

הרה"ח ר' אביגדור כהן

כאשר היו שלושה ימים רצופים של חג, דהיינו יומיים יו"ט בחמישי שישי ואחריהם שבת, דבר המצוי בחוץ לארץ שם נוהגים יומיים יו"ט, היה מעלה על הכתב מזכרונו בדייקנות נפלאה את כל י"ב השמועסן יחדיו (בשבת היו כאמור ששה שמועסן וביו"ט לכל הפחות שלושה). מדי פעם היה נפתלי נקרא אל הקודש והרבי היה עובר על הכתבים.

הרה"ח ר' לייבל רייכברד

דברי תורתו של הרבי היו מבוססים ביסודם על מאמרי חז"ל רבים, ונצרך היה ידיעה מקיפה על מנת שיהיה ניתן להבין כראוי את מאמריו הקדושים, אשר נאמרו רבות בקיצור וברמיזה. פעם השיח באזני נפתלי קאלושינר בפשטות, איזה הכנה דרבה נדרשת לכך: מ'דארף אדורך לערנען אלע מסכתות פון ש"ס, דער גאנצע מדרש, תיקוני זוהר וכו' [=צריך ללמוד את כל מסכתות הש"ס, את כל המדרשים וכו'] ורק לאחר מכן ניתן להבין למה ירמזון דבריו של הרבי. באמרו זאת לא שם ליבו למה שחושף בפני - יגיעתו וידענותו המופלגת בכל הספרים האלו שמנה בלהט.

הרה"ח ר' ישראל חיים רוגוז'ינסקי

אחת לחודש היה הרבי מעביר לנפתלי קאלושינר סכום כסף להחזקת ה'יושבים', ובמעות אלו היה פורע את החובות לבעלי

המאפיות והמכולות, וביניהם לאבי ר' יעקב יואל. היות ואבי התעסק רק באפיה בשעות הלילה ולא התמצא כלל בהוצאות, ואילו אמי היא זו שניהלה את המאפיה, היה צורך לסדר את התשלומים עם אמי. כמובן לא היה זה ראוי שבחור יערוך חשבון עם אמי, ובפרט לבחור רם המעלה כנפתלי. על כן ביקשני שאצטרף אליו בכל פעם, כדי שאשמש כעין 'מתווך'.

כאות הוקרה לכך, נתן לי נפתלי את רשותו להעתיק חלקים מהשמועסן שכתב, דבר שגרם לי סיפוק רוחני ואושר רב. היו אלו בעיקר שמועסן משנות ה'תר"ע, אשר לימים מסרתים לר' בנימין אלתר נכד הרבי בצירוף פנקסי שמועסן שרשמתי בעצמי בימי נעורי ובעת נסיעתי לגור בשנת תרח"ץ, והוא הדפיסם בין דברי קדשו של הרבי שנאספו בספר 'אמרי אמת'. הרבי ראה בנפתלי גדולות, כשהוא מתבטא אודותיו שהוא זך ונקי (=א ריינע בחור) ולא טעם טעם חטא.

בהגיע נפתלי לפרקו נשא את בתו של אחד מהחסידים בעיר ויערשוב, שם היה ריכוז של טובי החסידים ואנשי מעשה, אשר לקחו לחתנים את מבחר פרחי החסידים, כמו הקומדאנט ר' פינטשע אייזיק'ס ור' נח איטשע'ס נכד הרבי. בויערשוב היתה גם חבורתו של הקומדאנט ר' בערל אייזנר - דער הויכע בערל, חבורה שנקראה בהערצה 'הוי בוי'[262]. לאחר נישואיו חילק נפתלי שבתותיו בין ויערשוב לגור והיה מגיע לגור אחת לשבועיים.

ידוע המעשה שאירע באחד מהאברכים מויערשוב שנכנס לקודש פנימה, והתאונן באזני הרבי כי חותנו התחייב לפני נישואיו שיאכל על שולחנו 'קעסט', אך למעשה אינו נותן לו מאומה. השיב לו הרבי: דו וואוינסט אין וויערשוב, וויערשוב איז דאך א האלבע קעסט [=הנך מתגורר בויערשוב, המגורים בויערשוב הרי הינם חצי קעסט]. מעשיה זו היתה מורגלת תדיר בפיהם של יוצאי ויערשוב, כאשר רצו בראשית דבריהם להטעים את השומע מהי חסידות במיטבה שהיתה בעירם[263].

בימי המלחמה נהרג נפתלי על קדושת שמו ית' יחד עם ששת מיליון מאחינו בנ"י הי"ד ויחד עמו נאבדו כל הכתבים. אולם כתבים אלו שהעתקתי ממנו העלתי עמי ארצה וכך שרדו לפליטה.

---

262. השם 'הוי בוי' הינו ביטוי לחסידותם המופלגת ועבודת הבורא שעסקו בה, כדרך החסידים המופלגים המהלכים הנה והנה ומפיהם נפלט: הוי הוי. דורשי רשומות מצאו בו קיצור לשמו של ראש החבורה: 'הויכע בערל'. אחיו הצעיר של ר' בערל היה החסיד הישיש ר' ראובן הכהן אייזנר ז"ל שנפטר אשתקד.

263. מפי זקני החסידים. כן סיפר ר' ראובן אייזנר כי הרבי התבטא פעם על עירם ויערשוב: ס'איז א יודישע שטאט.

יסוד החבורות - ר' משה ור' פינטשע אייזיק'ס

לבד מה'יושבים' היה בגור חבורה של בחורי ביהמ"ד שהוריהם התגוררו בגור. החבורה דמתא היתה מיסודו של הקומדאנט הראשון ר' משה אייזיק'ס - ר' משה שפירא בנו של ר' אייזיק ונכדו של ר' ישראל יוסל ברודר[264]. את ר' משה אייזיק'ס שלח הרבי לאחר תום מלחמת העולם הראשונה, על מנת שישפיע לקומם מחדש את חבורות הבחורים בבתי החסידים ברחבי פולין. אותם ימים היו הקשים ביותר ברוחניות ואוירה של פורקן שררה בכל, היה צורך לשקם הכל מתחילה ולעשות נפשות לתורה, וכן לעורר את מתפללי בתי החסידים שיתנו מקום בעין יפה עבור הבחורים, והרבי ראה בו כלי מוכשר לכך.

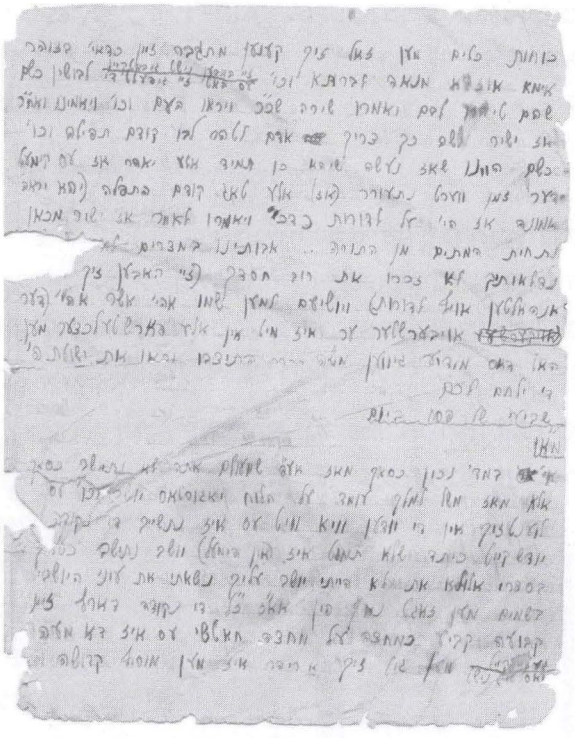

"מ'זאגט נאך פון אא"ז ז"ל די נקודה
דארף זיין קבועה - קבוע כמחצה על מחצה"
מאמר לשביעי של פסח תרפ"ט שכתב סבינו בילדותו בימי כניסתו לחבורה

לאחר נישואיו של ר' משה, מילא את מקומו אחיו הצעיר הבחור המופלג פינטשע שנקרא בגור 'פינטשע אייזיק'ס'[265]. בחור בר דעת ופיקח, אשר היה שם דבר בגור ומוערך ביותר, בעל מראה אצילי משכמו ומעלה.

בשלהי תקופתו של פינטשע אייזיק'ס, נכנסתי לחבורה כאחד מן המנין.

---

264. ר' משה נולד בגור ביום ב' שבט תרנ"ט.

265. שמו המלא היה פנחס אליהו. הוא נולד בגור ביום ו' אב תרס"ג, חודשים ספורים לאחר הסתלקותו של רבי פינטשע מפילץ שהיה גדול העדה בימיו, ובאותה תקופה רבים בעדת גור ראו לעצמם זכיה לקרוא לבנם על שמו. ראה עוד אודות ר' פינטשע אייזיק'ס בספר 'גשר לעולם מופלא' עמ' ק', שם מציין שהיתה לו חביבות מיוחדת וקירבה לרבי, והיה שולח לו את שיירי הכוס לאחר ברכת המזון (=געשיקט דעם בעכער), כיבוד מיוחד במינו שהיה שמור לגדולים וחשובים. כן מוזכר במכתבו של החסיד ר' שמואל לוקווער בספר 'חסיד וישר' עמ' קע"ד.

היה זה בימי ילדותי, בטרם מלאו לי י"א שנים. כשנה שנתיים לאחר מכן, נישא דודי ר' שמחה. הייתי עוד נער קט בטרם הבר מצוה, אולם ראש החבורה פינטשע לימדני פרק בעקרונות חסידות, ופסק כי עלי להחליט בין השניים: או להיות אחד מן המנין בחבורה או לנסוע לחתונה, אולם לאויפריפן שנערך באוטווצק הניח לי לנסוע, לשמחת ליבם של בני המשפחה.

אחיהם הגדול של משה ופינטשע אייזיק'ס היה ר' חיים לייב מפאביאניץ. ר' חיים לייב זכה בפנינה יקרה כאשר לקח לחתן את הבחור המופלג מרדכי בצלאל אייבשיץ נינו של ה'שפתי צדיק'[266]. לדאבון הלב נפטר מרדכי בצלאל בימי האירוסין טרם הנישואין, ובתו של ר' חיים לייב נישאה בפרוץ המלחמה לר' לייבל בנו של רבי מנדל לוין ונכדו של הרב מבענדין.

ראש החבורה - ר' דוד'טשע זמבא

לאחר נישואיו עבר ר' פינטשע אייזיק'ס להתגורר בויערשוב סמוך לחותנו, ואת מקומו מילא הבחור המופלג בתורה ויראת שמים דוד'טשע זמבא הי"ד, אחיהם של איטשע ואברהמ'טשע. אביהם ר' אביגדור זמבא היה מחשובי התלמידי חכמים בגור ובן דודו של הג"ר מנחם זמבא. בניו של ר' אביגדור היו כיוצא בו, תלמידי חכמים, בקיאים וידענים.

באותה תקופה כבר היו בגור שתי חבורות. אחת של חריפי הבחורים בהנהגתו של דוד'טשע בה היו כשלושים בחורים, ובה חבשו המבוגרים שבחבורה 'זיידענע היטלער' [=כובעי משי, סמלם של חריפי הבחורים בפולין], והחבורה השניה קטנה יותר, 'סוחרישע חברה', בהנהגתו של אחיו הצעיר אברהמ'טשע - הוא ניהו הרב אברהם זמבא, שניצל מהמלחמה ונפטר בארה"ב, בה חבשו 'יידישע היטלער' כדרך כל יהודי פולין, ובה היו

משתתפים אנחנו בצער חמותן של כ' מבריכנו יו"ר ספסרותנו אגודת ישראל ועד הכשרות, גיות האבשי"ל לאנשי הכנסת הגביר הנשיר כמוהר"ר אביגדור וצניו של' דעמבע להאסון הנורא עקיה להם מחות' עליהם מאתנו

אשתו ואמם

המקום ינחם אתם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

אגודת ישראל, ועד הכשרות, גור, ועד בית האבשי"ל לאנשי צבא

מודעת תנחומים לר' אביגדור זמבה על פטירת זוגתו

בצער תגדל של מבריכנו מנהיגי הצוערים דביהמ"ד האחים הצוערים היקרים מ' דוד'טשע ומ' אברהמ'טשע שי' בחורי ביהמ"ד דגור

אמם נ"ע

הנני משתתפים ובצל הנחמות ינחם אתכם

בחורי ביהמ"ד

דב"ק אדמו"ר שליט"א

"מנהיגי הבחורים דביהמ"ד האחים הבחורים היקרים מ' דוד'טשע ומ' אברהמ'טשע"
מודעת תנחומים על פטירת אמם מאת בחורי ביהמ"ד דגור

---

266. הב' מרדכי בצלאל היה בנו של ר' נחום אייבשיץ שו"ב בראדומסק ונכדו של ר' איטשע מאיר אייבשיץ חתנו של בעל ה'שפתי צדיק' מפילץ. מקום מנוחתו בבית החיים געגשא בווארשא, בסמיכות מקום לשני זקניו שהיו מגדולי העדה: רבי שלמה יהונתן אייבשיץ אבד"ק לאשיץ ואביו ר' בונם מרדכי מקוצק שנקרא 'ר' בונם קאצקער'.

כחמש עשרה בחורים. גם בין היושבים לא היה הדבר שווה, חלקם חבשו 'טיכענע היטל', והיו מהמופלגים שחבשו 'זיידענע היטל'.

החבורה בהנהגתו של דוד'טשע היתה מורכבת מבחורים יקרי נפש, חסידים ולמדנים, כאשר בגולת הכתר היו נכדי הרבי: נח איטשע'ס, נח שלמה'ס (אהרן נח יוסקוביץ), פינטשע ב"ר איטשע מאיר אלתר וחיים מאיר ב"ר איטשע פישל היינה. כמו כן נמנו בחבורה: בנו של ר' מנדל משמש, לייבל ב"ר מאיר בירנבוים, יהושע ב"ר איטשע מאיר שוחט, שלום ב"ר מאיר זכרוביץ, בנו של ר' בונם לעבל, לייבל ב"ר אורי מורדוביץ שנקרא 'לייבל אורי'ס', אלטר פופוביץ בנו של המלמד ר' עזריאל, לייבל ב"ר שלום פלינט, בן דודי שמואל גרונם ב"ר מנדל צאלקא, לייבל ב"ר יוסל גרונמ'ס, מנדל ב"ר מאיר צוקר, יהושע ב"ר מנדל שרייבום, משה יענקל'ס, פיניע ב"ר יוסל פיניע'ס, טוביה ב"ר נפתלי גרינבאנד, שהיה תקופה מתלמידי יח"ל ולימים בטורונטו, הבחור ציבולה, אהרן נכדו של ר' מוטל חיים-נחומ'ס (היה יתום מאביו וגדל בבית סבתו) וכן נוספים ששמותיהם נשתכחו עם השנים. לעתים הצטרפו גם יענקל ב"ר מנדל שמחוביץ ואהרן שינובר שנקרא בגור 'אהרן סופר'ס א זון' על שם אביו ר' דוד סופר.

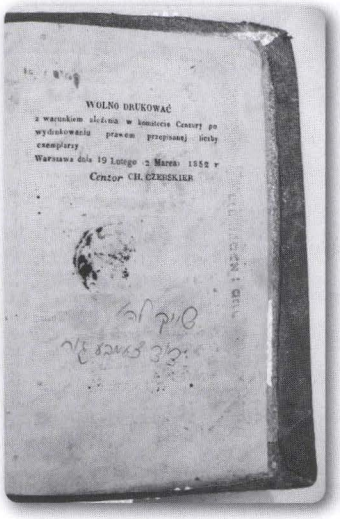

'שייך לה' דוד זעמבע, גור"
'שו"ע הרב' מזכרת יחידה מראש החבורה
הבחור המופלג דוד'טשע זעמבא הי"ד

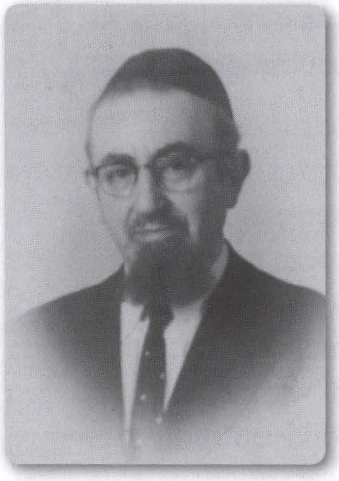

הרב יצחק מאיר זמבה ז"ל

רגשות עזים צפים עת עולים בזכרוני ידידי נעורי שהיו ואינם. בין חברי הקרובים לליבי, עמם קבעתי שיעורים היו הבחורים: פיניע בנו של ר' יוסל פיניע'ס שנקרא בשלושה דורות: פיניע יוסל פיניע'ס, לייבל אורי'ס עמו התלוותי לרבי באוטווצק כמסופר, וכן אלטר פופוביץ שהיה מטיב להשיב בכל דבר בשנינות ובחביבות[267].

---

267. ה' מנחם בן אורי מעורכי הספר 'מגילת געגר', העלה על גבי הכתב בהמיית רגש וגעגועים, את זכר חבורת הבחורים וביניהם אחיו לייבל אורי'ס הי"ד: עס שווימען אויף אין מיין זכרון די בלייכע פָּנימ'ער פון די יונגע בחורים, צווישן זיי מיין ברודער, לייבל ז"ל, וועלעכע פלעגן זיצן אין געגרער בית מדרש אין די לאנגע ווינטער נעכט, פארטיפט איבער די גמרות, און א זיסער ניגון פון תורה האט אין דער שטילקייט פון דער

מו' הרה"ח ר' אהרן נח יוסקוביץ

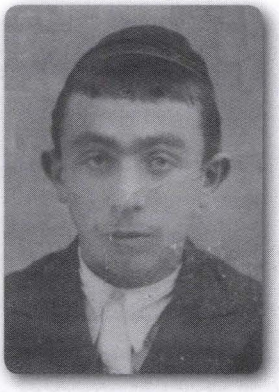

סבינו הרה"ח ר' בערל צישינסקי

הרה"ח ר' אהרן שינובר

בחבורה השניה בהנהגתו של אברהמ'טשע זמבא היו בין היתר: נכד הרבי יוסף נח היינה, חיים ברוך שטרנשוס ויוחנן בנו של המלמד בערל דער קנייפער. שתי החבורות היו לומדים יחדיו בביהמ"ד והבוגרים שבין הבחורים היו אומרים שיעור לפני הצעירים, בין מוסרי השיעורים היו הרב אברהם זמבא, ר' חיים ברוך שטרנשוס והבחור לייבל פלינט הי"ד. לייבל פלינט היה למדן ובעל הבנה, שהטיב להסביר קטע גמרא מוקשה.

בין בני החבורות נמצאו גם בחורים אשר הוריהם לא נמנו עם חסידי גור והיו ממתפללי ביהמ"ד דקהל, ואילו הם הצטרפו לחבורות בחורי ביהמ"ד ובכך הגנו על נפשם מפגעי הזמן. כמו ר' טוביה גרינבאנד, אשר אביו היה השען ר' נפתלי זייגער-מאכער (ר' נפתלי גרינבאנד) שחנותו ניצבה ליד ה'קאָשאַרן גאס' והתפלל בביהמ"ד העירוני, ואילו בנו טוביה היה בין טובי הבחורים בחברה ולאחר מכן מתלמידי ישיבת חכמי לובלין. כאשר היגר ר' נפתלי עם כל משפחתו לטורונטו, התפרנסו הלאה האב ר' נפתלי ובנו ר' טוביה משענות.

הרה"ח ר' חיים ברוך שטרנשוס

כמו כן ר' חיים ברוך שטרנשוס, אשר אביו ר' משה היה יהודי ישר דרך שהתפרנס מחייטות והתפלל בקהל'שן בית מדרש, ואילו בנו ר' חיים ברוך הצטרף לבחורי בית המדרש. ר' חיים ברוך היה מפליא את תמימותו וישרותו של אביו,

---

נאכט, זיך פארשפרייט איבער די גאסן פון שטאט [=צפים לנגד עיני בזכרוני, פניהם החיוורות של הבחורים הצעירים, ביניהם אחי לייבל ז"ל, אשר ישבו תדיר בביהמ"ד דגור בלילות החורף הארוכים, שקועים עמוק בגמרות, וניגון מתוק של גמרא, נפרש ברחובות העיירה סביב בדממת הליל.

כיצד היה משכים קום לפנות בוקר על מנת להכין לו משקה חם, וכן היה ממתין בלילה עד שובו. מפעם לפעם עוזב את מלאכתו ומגיע לביהמ"ד להביא לבנו מטעמים וכל צרכו, וכל זאת מגודל חדוות ליבו שבנו יושב ועוסק בתורה בהתמדה, ולא ויתר על זכות זו[268].

בלילי שישי מדי שבוע, היינו מסבים יחדיו לסעודת מרעים (=אַ חברה וויעטשערע), ולאחר מכן פונים לביהמ"ד ללמוד עד שתיים לפנות בוקר. במוצאי שבת ישבנו תדיר יחדיו 'מלוה מלכה', כן ישבנו בכל עת מועד וימי יארצייט של רבוה"ק, וכן ביום ז' בטבת, יום הולדתו של הרבי. סעודות שבועיות אלו כללו בעיקר לחם והערינג ולפעמים מעט 'גריץ' - מרק ירקות, דברי חסידות, וקול שירה רוויה שהדהדה בין החצרות.

שצאווניץ תרצ"ח - רבי פינטשע אלתר מימין במחיצתו של הרבי
נראים עוד: ה'פני מנחם' בילדותו ומאחור רבי אהרן דוד לוין

הנהגות טובות סיגלו לעצמם הבחורים בעת הסעודה, והיו פורסים בעדינות כל פרוסת לחם לשנים בטרם אכלו ממנה[269]. ככלל בקרב החבורות באותם ימים היה חוק ולא יעבור לא לאכול עד שכולם קיבלו מנתם, וכן לא להתחיל לאכול לפני ראש החבורה, ונתנו ליבם להישאר בישוב הדעת ולהחזיק מעמד גם ליד דברי מאכל ערבים. אחת הסעודות המרוממות היתה סעודת הסיום הקבועה במוצאי תשעה באב, סעודה כהלכה שהיה עורך עבורנו נח איטשע'ס בבית הוריו.

---

268. את הדברים העלה ר' חיים ברוך על הכתב בספר 'מגילת געגר'. אגב, בספר האמור ישנו מאמר ארוך מר' חיים ברוך, מלא וגדוש בפרטים ותוכן, אולם כפי שמסר ר' חיים ברוך בעצמו, הוסיפו לגוף הדברים שסיפר הרבה פרטי השראה וצבע וכדו' שהוא לא אמרם כלל. יש לתת עין בוחנת במאמר, בין העובדות כשלעצמם, אותם הוא מסר בדייקנות, לבין תיאורים שונים ומשונים שאין להם שחר.

269. ראוי לציין כי הנהגה זו נסמכת על דברי הגמרא שהובאו בטור בסימן ק"ע, שלא יאכל אדם פרוסה כביצה ואם אכל הרי זה רעבתן, ומרן הבית יוסף ביאר שבכלל זה שלא לאחוז בידו פרוסה כביצה, אע"פ שאינו אוכל אלא קצת, ולדעת רבים מהפוסקים שיעור נפח ביצה הוא כחצי פרוסת לחם.

מעת לעת היה הרבי סוקר במבטו דרך חריץ דלתו את העוסקים בתורה בביהמ"ד. אבי ר' יעקב יואל שהיה מראשוני הבחורים שלמדו בגור בראשית ימי הנהגת הרבי סיפר, כי בשנים הראשונות להנהגה היה הרבי יוצא מחדרו לעתים ועובר בעינא פקיחא בין שולחנות הלומדים. אמנם בשנים המאוחרות כבר לא נהג כך, אך די היה לנו באותה הצצה פורתא ובמבט הנוקב שנתן הרבי מבעד דלתו, בכדי שיעבור בנו רטט של יראה עילאה ודרבון רב להגביר ולהוסיף בלימוד התורה ועבודת הבורא.

בימים ההם כאשר לא היה שפע גשמי, כמעט ולא היו ספרים בביהמ"ד והיו רק גמרות מעטות. מענין לציין כי בביהמ"ד לא היה בנמצא גמרות שלמות שהיה בהם דף ב', כיון שכל הדפים הראשונים בלו ונתלשו ממקומם ונותר רק מדף ה' ו' וכדו'. הלומדים בבית המדרש היו בחורים יקרים שלמדו עד כלות כוחותיהם וראשם נשמט על הגמרא.

הבחור נפתלי בורנשטיין-לוקווער

בין הטיפוסים החריפים שנראו תדיר בגור נמנה בראש וראשונה ידידי הבחור המופלג בגינוני חסידות נפתלי לוקווער מלודז', אחיו של החסיד ר' שמואל בורנשטיין-לוקווער[270]. הוא היה בן גילי והיתה בינינו אחוות רעים מיוחדת. בחור חריף ורענן, פיקח שבפיקחים, א תכשיט, גיבור חיל מהעומדים ראשונה לפני שולחן הרבי דרך קבע. הוא לא נמנה בין ה'יושבים' המקבלים תלושי מזון, וזאת כיון שאביו ר' מנדל לוקווער מלודז' היה בעל אמצעים ושילם את כל מחסורו, אולם יושב היה יחד עם ה'יושבים' בביהמ"ד ועוסק יומם ולילה בתורה ועבודת ה'.

נפשו של נפתלי חשקה ונכספה לשהות בחצרות ה', והוא שהה בגור דרך קבע בכל ימי השנה ובכל המועדים ללא יוצא מן הכלל. היתה לו זכיה מיוחדת במינה כאשר רבי משה בצלאל קבע עמו שיעור, ונפתלי היה עולה בכל יום למעונו של רבי משה בצלאל לעסוק עמו בתורה.

נפתלי לא היה יוצא משערי גור כל זמן שהרבי שהה בה, וכאשר הרבי נסע לכל מקום יהיה אשר יהיה, הוא כמובן גם נכח שם. אף אם הרבי נסע אל מחוץ לגבולות פולין, היה נפתלי משיג אשרת מעבר ומגיע לשהות סמוך ונראה לרבי. פעם אף פסק לו הרבי בחביבות ובצחות: אוי, וויא דו ביסט דא, רופט מען מיך אויך [=היכן רק שאתה נמצא מזמינים גם אותי].

נפתלי ניחון בעוז רוח שלא ליבוש מפני המלעיגים, דבר שהיה נחוץ באותם ימי סער

---

270. למעשה האחים החסידים שמואל ונפתלי לוקווער נולדו בלודז', אולם הכינוי 'לוקווער' נותר כפי שנקראו אביהם והדודים שהיו ילידי לוקוב: ר' מנדל לוקווער, ר' איטשע לוקווער ור' אברהם לוקווער.

רוחני. היתה לו 'חבורה' עליה נמנו כמה בחורים חסידים ועובדי ה' מעומדי ה'שורה'. ביומא דפגרא ועתות רצון, בסופו של יום גדוש בעיסוק בתורה ועבודת ה' היו מסבים יחדיו לסעודת מרעים. אחד מבני החבורה היה ר' אהרן מאיר בורנשטיין, גיסו של החסיד ר' וואווע זילברשטיין מת"א.

באותם ימים המטבע לא היתה מצויה בכיס, והכל היה במשורה, אולם נפתלי מצא דרך מקורית להשביע את נפשות החבורה: כאשר יצא גביר מחדרו של הרבי וליבו טוב עליו לאחר שהזכיר עסקיו לעצה ולברכה, היה נפתלי פונה אליו באמרו: האסטו גיהאט אגוטן תשובה פון רבי'ן? גיב א גאנדז! [=קיבלת תשובה טובה מהרבי, הבא דמי אווז]. דבריו שנאמרו בכנות וחביבות מצאו מסילות לליבם של הגבירים והיו מעניקים לו מטבע הגונה.

במעות אלו היו רוכשים בני החבורה מזון המספיק לסעודה כהלכתה עבור בני החבורה שישבעו כראוי. 'סעודות' אלו היו מרוממות את נפשות בני החבורה להתעלות בתורה ועבודת ה' מתוך שמחה, וגדולה היתה לגימה שקירבה לבבות.

אגב הזכרת אותו בחור מעוטר במידות חסידות, יש מקום לשוב ולהעלות כאן על הכתב המעשה שאירע בו בימי צר ומצוק בעת פרוץ המלחמה[271]. כאשר החלה המלחמה ונעשו הדרכים מסוכנות, נועד נפתלי עם ידידו הבחור הקדוש לייבל אלתר הי"ד נינו של ה'שפת אמת'[272], העטו על עצמם בגדי איכרים ובתחפושת זו הועידו את פניהם לווארשא הבירה, להיות בסמוך לרבי בעת צרה. על אם הדרך תפסום שוטרים מקומיים ושלחום לעבודה.

הבחור לייבל הי"ד שהיה ידיד נעוריו של ר' לייבל בריקמן שהיה אף הוא מילידי פאביאניץ, שלח לו מכתב בו הוא מגולל את תלאותיהם, ומספר כי לאחר שנתפסו נלקחו לעבודת כפיה בסמוך לווארשא שם שהו מספר ימים. על אף שהיו במקום אוהלים ללינה עבור הפועלים, ביכרו הוא ונפתלי ללון בקור המקפיא מחוץ לאוהל תחת גשמי זעף שוטפים, בכדי שלא להיכשל ח"ו בשמיעה שאינה הוגנת מהפועלים ההוללים שבאוהל, וכך שמרו על קדושתם וטהרתם. כאשר שמע הבית ישראל זי"ע ממעשה חסידות מופלא זה התבטא על כך באמרו: מצוה לפרסם.

לאחר שחרורם הצליחו להועיד פניהם בסמוך לרבי. באותם ימים צרו הגרמנים על עיר הבירה ווארשא והפגיזו מן האוויר ללא רחם. ביום האחרון להפגזות,

271. המעשה נדפס בספר 'תחיינה העצמות האלה' עמ' 112-113 מפי ר' לייבל בריקמן ז"ל, ונשנה בתחילת הספר 'חסיד וישר' לתולדות החסיד ר' שמואל לוקווער אחיו של נפתלי.

272. הב' לייבל היה בנו של רבי אברהם ישכר רבה האחרון של פאביאניץ, שהיה בנו של רבי מנדלי מפאביאניץ וחתנו של רבי משה בצלאל.

הבנין הסמוך למקום שהותו של הרבי בדירת ר' יוסל כץ נחרב במחצית ונותר כך בחורבנו

הוא יום י"ג תשרי ת"ש, פגע אחד הפגזים בדירת שהותו של הרבי ובו במקום נהרג חתנו חביבו ר' איטשע מאיר אלתר והמשב"ק ר' בונם לעבל.

אודות כך, סיפר מוה"ר ר' בנימין אלתר, בנו של ר' איטשע מאיר הי"ד, כי באותו מעמד קרא הרבי לשני בחורים, ושלחם לרחוב פאוויא המרוחק שם התגורר העסקן ר' משולם קמינר, על מנת לשאלו האם ניתן יהיה לקברו בימים טרופים אלו בבית החיים, כיון שכל העת הופגזה העיר על ידי הגרמנים ללא מנוחה. כאשר חששו בני הבית לשלומם של השלוחים הבטיחם הרבי נאמנה שלא ינזקו[273]. סמוכים על דברי הרבי יצאו שני בחורים אלו בדרכם לר' משולם קמינר מפלסים דרכם בינות לפגזים וללהבות, ואף שבו בחזרה להשיב את תשובתו לרבי.

סיים ר' בנימין באמרו: אחד משני בחורים אלו - היה נפתלי לוקוואר.

אחד מדמויות הפלא הידועות שהותירו חותם בל ימחה, הוא הבחור זך הנפש מתתיהו גלמן, שנודע כ'מתיס ווינער' על שם עיר מוצאו וויען היא וינה. הוא אשר השליך מאחורי גוו כל מנעמי תבל, ובמסירות נפש התקרב לחסות בצל השכינה באופן מופלא, עד שבזמן קצר העפיל לפסגות גבוהות בתורה ועבודת השם. רבות כבר נכתב אודותיו בספרי תולדות הימים. אף כי בתקופת שהותו בגור לא היה לי קשר אישי עמו, אולם נוכחתי והתפעלתי מהתמדתו הנפלאה ויגיעתו העצומה בתורה ויראת שמים.

---

273. הוסיף על כך ר' בנימין כי היתה זו הפעם הראשונה בחייו בה שמע את הרבי משמיע הבטחה באופן גלוי (=יאך זאג צו). הרבי שהה באותה עת ברחוב וואליצוב 10 בגליל גז'יבוב-טוואראדא, ואילו מעונו של ר' משולם היה בגליל נאלעווקי.

באחד הימים הופיע בגור אביו מוניה גלמן, בעל קומה, גבוה וחסון, וחיפש את בנו בזעף. הוא קרא בקול במבטא ייקי: וואו איז מיין מאַטי [=היכן מאטי שלי]. מתיס לא נחבא ממנו אלא ניגש אליו בהכנעה, ואילו אביו סטר על פניו באמרו: זאלסט פארן אהיים [=סע הביתה]. כידוע, מתיס נלווה לאביו ונסע עמו ברכבת העושה את דרכה מווארשא לכיוון ווינה, אך באחת התחנות הבריחו אותו שני חבריו מהרכבת לרציף ועלו על הרכבת הנגדית העושה את דרכה בחזרה לווארשא.

"באמונת צדיק לאחוז לחזות בצל כנפיו"
מצבת קבורת הבחור המופלג מרדכי בצלאל אייבשיץ בווארשא

מן הראוי היה להאריך ולהוסיף רבות על כל אותם בחורים מופלגים שגדשו את ביהמ"ד דגור, על אלפים שנתנו כל אשר להם וחסכו פרוטה לפרוטה על מנת לנסוע לגור, לזכות לראות פני הרבי ולקבל מלא חפניים של קדושה ממראה עינים וממשמע אזניים. לא ניתן לתאר את דבקותם של החסידים והצורבים ברבי זי"ע ואת האהבה העצומה והיראה שחשו כלפיו.

עד היכן מגעת דבקותם הפנימית של חסידים, ראוי לספר מעשה שאירע לימים בירושלים עם החסיד ר' הרש לייב גרינשטיין ז"ל, שהיה מפורסם בהתקשרותו הגדולה לרבי האמרי אמת זי"ע ועשה עיתותיו בחצר הקודש. פעם לעת זקנותו בירושלים שמע אברכים המשוחחים אודות כך, שהרבי היה חובש לרגליו 'ווייסע זאקן', כפי שניתן להיווכח בתצלומים רבים. הדבר היה חידוש בעיניו והוא ניגש לשאלני האם זכור לי דבר כזה, ואכן השבתי לו שאכן כך הלך הרבי תדיר.

היתה זו תמיהה עצומה, חסיד כמו ר' הרש לייב שהיה כה דבוק ברבי לא יידע מדבר שכזה? לאחר מכן התיישב ר' הרש לייב בדעתו ופנה לומר לאברכים: הצדק עמכם,

הרבי אכן חבש 'ווייסע זאקן', אולם אנו הבטנו בהשתוקקות בפני הרבי ועבודת קדשו, עסקנו בדברים נעלים יותר, מי זה שת ליבו לדברים פעוטים שכאלו[274].

"הבטנו בהשתוקקות בפני הרבי ובעבודת קדשו"
הרה"ח ר' הרש לייב גרינשטיין

תחת עולה של מלכות

אחד הדברים הקשים בהם חשו כלל היהודים בפולין עולה של מלכות ביתר שאת, היתה הצרה הידועה של חובת הגיוס לצבא בגיל 21. גזירה שהקיפה את כלל שכבות האוכלוסיה, ועמה התמודדו כל הבחורים שקרבו לשנתם הכ"א. בצבא סבלו מהצקות והתנכלויות מצד גויים אנטישמיים, ובנוסף קשה היה מאוד במסגרת הצבא לשמור על חיי היהדות כראוי, בכשרות המאכלים, בשמירת שבת ועוד רבות.

ככל שכלל היהודים חששו מסבלם בצבא, הרי שבחורים חסידיים חששו בכפל כפליים, על שמירת גדרי החסידות, והיו עושים כל טצדקי על מנת שיוכלו להיפטר מהצבא.

היו בחורים שכאשר קרבו לשנת הכ"א וקיבלו זימון להתייצב לצבא, נמלטו משטחי פולין מערבה לכיוון גרמניה. רובם עם הזמן המשיכו לוינה ומשם עלו לאר"י.

רובם של הבחורים היו נוקטים בשיטות שונות ומשונות, על מנת שלא יהיו כשירים בעיני הוועדה הבוחנת ויפטרו מהגיוס, ביניהם דברים שקשה להעלותם על הכתב, כמו מומים שונים וחבלות. חלקם הגדול היו מתענים רבות ומורידים ממשקלם, היו מביניהם שנקטו באכילת יתר, הרבו באכילת שומנים, וכבעלי משקל גבוה נפטרו מחובתם. היתה שיטה ידועה של כיפוף האצבע זמן רב עד שכבר לא היה ניתן לישרה בחזרה, וכאשר האצבע כפופה, לא ניתן לאחוז בנשק. היו גם כאלו שהתחזו לצעירים יותר בשיטות מתוחכמות[275].

---

274. יש להעיר כי הרבי בהיותו בגור היה לובש מגפיים (=שטיוול), הן בימות הגשמים והן בימות החמה, ועל כן לא הבחינו בכך בקלות, ורק בתצלומים במסעותיו בהם לבש נעליים, ניתן להבחין שהוא חובש גרביים לבנות.

275. כאשר המועמד לצבא לא הגיע למשקל 45 ק"ג או לגובה מינימאלי של 1.55, היה מקבל דחיה לחצי

היו רופאים שבעבור תשלום הגון היו מסייעים בכך והוגים רעיונות שונים שכל אחד היה משונה מחבירו. היתה למשל המצאה מיוחדת של 'הויכע פלייצע' [=כתף גבוהה], היו פונים לרופא שהיה מוציא את העצם שמאחורי הכתף ממקומה והיה צורך ללכת זמן רב בצורה עקומה על מנת שהעצם תתקבע שם ולא תחזור מעצמה למקומה. היה זה מחזה שכיח לראות בביהמ"ד בגור בחורים רבים מהלכים בצורה עקומה ומשונה. היו אלו בחורים שהיו בתקופת ה'טיפול', והם חששו שאם ילכו כך ברחוב עלולים להלשין אותם שהם מתחזים, על כן בכל אותם ימים שהו בביהמ"ד, הרחק מעין זרים. לאחר שקיבלו פטור מהצבא היו מנסים להחזיר את העצם למקומה הטבעי, אך לא תמיד היה באפשרותם.

היתה זו פרשיה כואבת ביותר, כיון שלא היו שום פשרות ומשוא פנים בכך. במקרים רבים לא הועיל דבר ובחורים שנמצאו כשירים לשירות נלקחו לצבא למספר שנים. אחד החוקים שהונהגו בצבא במשמעת ברזל ללא עוררין היה גילוח הזקן. כמה עוגמת נפש היה בכך לראות את אחד מבני החבריא מגיע בימי חופשה כאשר זקנו הוסר ממנו.

עיני החסידים היו נשואות לחדר קדשו של הרבי, לפניו היו שופכים את ליבם ומזכירים עצמם לברכה. מעשים מופלאים ידועים אודות כך ולפעמים מתשובתו של הרבי ידעו האם נטה דינם לחסד. היו בחורים שהרבי בירכם: זאלסט דינען דעם אייבישטער אין דער היים - שתעבוד את השי"ת בבית, ומיד ידעו כי נושעו מצרתם, ויעלה בידם להיפטר מהצבא ולעבוד את השי"ת כחפצם.

שנה ובמקרים מסויימים היה מקבל פטור. בפולין היתה תמותה של תינוקות, ואנשים ניצלו זאת והעבירו פספורט מאח אחד שנפטר לאחיו הצעיר יותר בכמה שנים. כך, שהוא נקרא לצבא הרבה לפני שמלאו לו למעשה כ"א, וכאשר הבחינו שהוא נראה צעיר וקטן, פטרוהו לחופשי.

שיריו של הבחור הקדוש מתיס ווינער שנוצקו בתמצית ליבו, הפכו לנכסי צאן ברזל בקרב החבורות. כמו שירו הידוע 'א פייער זאל ברענען', שהלהיט בפולין את לבבות הבחורים לחיי תורה וחסידות ומתיקות רוחנית

א פייער זאל ברענען

ניגונו של הבחור הקדוש מתתיהו געלמאן

א פייער זאל זיין — אש שתבער
און קיין רויך זאל נישט גיין — ועשן לא יעלה
דאס קאן נאר א חסיד אליין — זאת יכול רק החסיד בלבד

איבער דעם איבער דעם איבער דעם אליין — ובעבור זאת בלבד
איז כדאי א חסיד צו זיין [ב"פ] — כדאי להיות חסיד

אלעס איז דיין — הכל שלך
און גאר נישט מיין — ומאום לא שלי
דאס קען נאר א חסיד פארשטיין — זאת יודע רק החסיד בלבד

איבער דעם וכו'

וואס ביי דער וועלט איז שיין — מה שאצל העולם נחשב לנאה
זאל ביי דיר זיין געמיין — אצלך זה מאוס
דאס פארשטייט נאר א חסיד אליין — זאת מבין רק החסיד בלבד

איבער דעם וכו'

וואס טויג מיר דער פלאן דעם שיינער — מה תועיל לי התכנית היפה
אז די פלאץ איז גאר נישט מיינער — בעוד שהמקום איננו שלי
דאס פארשטייט נאר א חסיד אליין — זאת מבין רק החסיד בלבד

איבער דעם וכו'

פון דערווייטנ'ס צו שטייען — להתייצב מרחוק
און צום צדיק הדור איינגעקניפט צו זיין — ולצדיק הדור להיות מקושר
דאס פארשטייט נאר א חסיד אליין — זאת מבין רק החסיד בלבד

איבער דעם וכו'

אז די אויגן איז מיין — כאשר העינים יהיו ברשותי
איז דאס הארץ ריין — אזי הלב ישאר טהור ונקי
דאס קען נאר א חסיד דערגיין — זאת יכול להשיג רק החסיד בלבד

איבער דעם וכו'

ניגון זה שאת ארבעת בתיו הראשונים הנחילו תלמידיו של מתיס מקראקא, הרה"ח ר' שלום דוד הורוביץ ז"ל ויבלחט"א הרה"ח ר' משה שיינפלד הי"ו - מובא כאן במילואו בתוספת שני בתים כפי ששורר המשגיח הרה"ח ר' מנדל ויסבוים ווארשאוויער ז"ל בסעודות השבת בישיבת 'חידושי הרי"ם'

פרק חמשה עשר

חסידים ואנשי מעשה

חלק בלתי נפרד מחצר הקודש בגור, היו דמויותיהם של חסידים מופלגים, חריפי מוח ובעלי שאר רוח, ספוגים בתורה ועבודת הבורא, אשר כל באי החצר התבוננו בדמותם בהערצה מופלגת. בימים מקדם כאשר שכנה ישיבת 'דרכי נועם' בהיכל ביהמ"ד, היתה להם דמותו והליכותיו המופלאות של רבי נתק'ע חסיד כלהבת אש להצית הלבבות. בשנים שלאחר מכן, האירה לחסידים דמותו של החסיד החריף ר' שמחה'לי קונסטנטינער הפוסע בעליית הגג ופוסק אמרות קצרות וחודרות כליות לצורבים, או דמותו מלאת התום של החסיד המופלא ר' ישעיה'לי ברגר מלודז' שהשפיע חסידות לעדרים. חסידים מופלגים שהיו דולים ומשקים מתורת רבוה"ק כר' גבריאל סיטנער מקויל, ר' ישראל לייבל'ה מורגנשטרן נכדם של הרבי מקוצק והחידה"ר[276], ר' דנ'לה מורה הוראה מוואַרשא, ורבים אחרים שהרבו להסתופף בצל הקודש - איש איש דרכו והליכותיו.

שניים מטובי החסידים, אשר היו נראים רבות בכל ימות השנה בגור, היו החסיד הישיש ר' מנדל ליטמורסקר, וכן החסיד ר' מנדל דומברובר, אשר בפטירתו טרם מלאו לו מ"ט שנים, וכבר נודע היה שנים רבות לחסיד מופלא שהליכותיו בקודש.

הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע התבטא פעם בלשון מפליאה: עס דרייען זיך ביי מיר א פאר מענדלעך, איך פארגין זיך נישט צו קוקן אויף זיי [=סובבים בבית מדרשי כמה מענדלעך, אינני נותן לעצמי את הזכות להביט בהם]. ונתנו החסידים עיניהם בחסיד הישיש ר' מנדל ליטמורסקר ובחסיד ר' מנדל דומברובר.

על מנת להבין עד היכן הדברים מגיעים, יש להוסיף מעשה שאירע שנים רבות קודם לכן בחיי חיותו של בעל ה'שפת אמת' זי"ע. בעת שערך השפת אמת את שולחנו הטהור היה בנו האמרי אמת יושב סמוך אליו אך מעט מאחוריו, וכאשר חילק שיריים הושיט לבנו האמרי אמת בהסיבו פניו

276. נכדם של רבוה"ק הרבי מקוצק והחידה"ר. הוא אשר בימי חורפו אמר עליו השפת אמת: מ'קען צעהן טויזנט יידן ביי איהם געטרויען [=ניתן להפקיד בידיו נאמנה עשרת אלפים חסידים].

ממנו. כאשר נשאל השפת אמת על כך השיב: איך פארגין זיך נישט צו קוקן אויף איהם [=אינני נותן לעצמי את הזכות להביט בו].[277]

בפרק שלפניכם נביא תחילה אודות דמויותיהם של שני חסידים אלו, כפי שנשתקפו לבני החצר, ולאחר מכן נביא על דמויות חן נוספות שעיטרוהו לבית המדרש כר' דוד'ל ברודר ור' מרדכי וולף לוסטיג. בסיומו נעלה זכרם של כמה מאנשי החצר, יהודים תמימי דרך אשר היו דבוקים בכל ליבם ברבם, ונתנו כל אשר להם עבורו.

רבי מענדל דאָמבראָווער

אחד החסידים המופלאים ששהה בגור בצל הקודש שבועות וחודשים ארוכים, היה ר' מנדל זילברצאן מדומברובה הנודע כר' מנדל דומברובר[278]. דמות מיוחדת של עובד ה' מסולא כחסידים הקדמונים. מבקשי ה' שהתבוננו בהליכותיו אמרו כי כולו ביטול והכנעה להשי"ת והוא לכשעצמו אינו מאומה, אולם דרכו היתה בפנימיות, והיה מסתיר את עצמו באופן מפליא, עד שלא ראו עליו כל התעוררות חיצונית או התלהבות.

בביתו בדומברובה הסמוכה לבענדין היה עוסק בתורה בהתמדה, כפי שהעידו בני משפחתו, אולם בגור מעולם לא ראינוהו פותח ספר כלשהוא או לומד. תדיר היה מהלך ברחבי ביהמ"ד הלוך ושוב נתון בעבודת בוראו ויראתו, אולם פניו לא היו להבים לא ראו עליו התעמקות בענין כלשהוא ואף לא היה מהלך לאיטו כאחד הזקוק לרענון המחשבה, אלא היה כמו צועד לתומו. כאשר פנה מצפון לדרום היה נראה כאילו הוא זקוק לדבר מה בצד דרום, וכאשר הסב את פניו בחזרה ושב לצפון, היה נראה כאילו שכח חפץ כלשהוא בצד צפון, וכך הלוך ושוב. בימות הקיץ אף היה מהלך רבות בחצר ביהמ"ד.

בימי ילדותי הבחין בי פעם נתון במשובות נעורים ונפנה אלי באמרו: בערלע, וואס גייסטו ארום, פאר וואס לערנסטו נישט? [=למה הינך מסתובב ואינך לומד]. שובבות של ילד היתה בי והשבתי לו: דו לערנסט אויך נישט [=גם אתה אינך לומד]. החריש אותו חסיד אמת לרגעים והביט בי מהורהר, ואז אמר בהחלטיות: תביא גמרא. הבאתי גמרא כתובות והתיישבנו ללמוד במתיקות.

מה אומר ומה אדבר, כל יושבי בית המדרש התנערו ממושבם בסערה לראות את הפלא הגדול, ר' מנדל דומברובר יושב ולומד בחברותא עם נער קט. שנים ארוכות לאחר מכן עוד עמד לנגד עיני אותו דף גמרא, שלימדני ר' מנדל בחיות וברעננות.

---

277. כפי שנזכר לעיל במטבע לשון דומה התבטא השפת אמת על חתנו רבי הערש העניך - הרב מבענדין.

278. שאר בשרו היה ר' ישראל זילברצאן מפתח תקוה - בני ברק.

אחרי כתלה כבוד וממוסכה של"ח תניש
המצוין ב"ע
מע'דיל ב"ר שלמה ז"ל
זילבערצאן
הנקרא מענדיל דאמבראווער
בשנת המ"ט לימי חייו ביום ע"ק ב'
אייר באמראנץ ושם הובל לע"ע
בניו, בנותיו, כלתו, נכדו.
אחיו וכל משפחתו

המודעה על פטירת החסיד רבי מענדיל דאמבראווער

דרכו של ר' מנדל היתה לעמוד תמיד ב'שורה ראשונה' לנגד הרבי, ובעוד הכל לא גרעו עיניהם מהרבי, היו עיניו עצומות והוא שקוע בשרעפיו. ר' מנדל נפטר לאחר מחלה קשה בדמי ימיו בשנת המ"ט לחייו ביום ב' אייר תרצ"ו - ספירת 'תפארת שבתפארת', והוא הובל למנוחות בבית החיים באוטווצק. באותם ימים היה הרבי על גבי סיפון האניה בשובו לפולין מנסיעתו הארוכה לאר"י. בנו של ר' מנדל, היה הבחור שימע'לה הי"ד, מראשוני תלמידי רבי מאיר שפירא ביח"ל, ומהמופלאים בקרב עדת הבחורים בגור.

רבי מענדל ליטמורסקער

דמות נפלאה של חסיד ישיש משרידי דור הישן שראיתיו רבות בגור היה החסיד המופלג ר' מנדל ליטמורסקר[279]. חסיד אמת, הדבוק בכל שעות היום בקונו, בתורה ובעבודה. את מקומו קבע ר' מנדל בשולחן השמאלי הסמוך לפתח ביהמ"ד, שם ישב מבוקר ועד ערב כשהוא עטור בתפילין, והיה חולצן רק לאחר מנחה. אף כאשר היה נצרך לצאת מביהמ"ד ולהסיר את התפילין, בשובו היה חוזר ולובשן.

בנותן טעם להביא כאן מעט אודות חסיד ישיש זה, אשר שרידי הדור הקודם יוצאי לודז' הכירוהו היטב, היות ור' מנדל היה שוהה רבות אצל בתו שהתגוררה בלודז', ושם התפלל בשטיבל הנודע ברחוב זכודניא 42. ר' אהרן פרומר ז"ל נכדו של החסיד ר' ישראל דוד באומץ, הכירו היטב וכה סיפר אודותיו:

את מקומו קבע ר' מנדל בפאתי השטיבל, שם היה עוסק במשך שעות ארוכות בעבודת התפילה כדרכם של חסידי קמאי.

פעם בעת שהתכונן לתפילת שחרית, נשא את עיניו והבחין כי בלוח המודעות תולה מכתב מהרבי, בו הוא מבקש שכל אחד יתן את עינו בנעשה ב'אגודה'. מכתב זה תלה שם כבר תקופה ארוכה, אולם רק כעת הבחין בו. מיד החיש ר' מנדל פעמיו למשרדי האגודה ששכנו ברחוב פומורסקה, עלה במדרגות ונקש בדלת. כאשר נפתחה הדלת הביט כה וכה ופנה לשוב על עקביו. אחד הפקידים

279. הוא אשר שמע ממנו הבית ישראל זי"ע את האמרה מהחידה"ר על דברי המדרש שהובאו ברש"י: אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים - ווייזט זיך אויס אז ער האט נישט גיהערט [=רואים מכך שהוא לא שמע].

מיהר אחריו וקרא אחריו: ר' מנדל, מה חפצך, אולי תרצה לטעום דבר מה? השיבו ר' מנדל: טרם התפללתי, אולם היום ראיתי לראשונה כי הרבי מבקש שכל אחד יתן עינו ב'אגודה', על כן דבר ראשון מיהרתי הנה.

כאשר התרופף מצב בריאותו, חיווה לו הרופא את דעתו כי הוא סובל מתת תזונה ועליו לשפר את מזונו. בעקבות כך שלחו לו בני המשפחה לביהח"ס כריך ממולא חמאה וגבינה קשה, על מנת לחזק את גופו. כאשר פתח ר' מנדל את הכריך השתומם ביותר: מה זה ועל מה זה? לא די בפרוסת לחם, עוד מוסיפים עליו מלמעלה חמאה וגבינה. ולא די בכל אלו, עוד צריך להוסיף פרוסת לחם מלמעלה, כל תענוגות העולם הזה גם יחד?

החסיד ר' משה דוד פאלוך ז"ל שימשו בימיו האחרונים בבית החולים בגיטו לודז' ואף זכה להביאו לקבורה. ר' משה דוד היה מספר תדיר ברטט, כי ניצב סמוך למיטת ר' מנדל בעת הסתלקות נשמתו. ברגעיו האחרונים קרא החסיד הישיש בקול תחנונים: רבונו של עולם, נאך א רגע, נאך א רגע, איך וויל זאגן אלקי נשמה [=הענק לי עוד רגע, ברצוני לומר 'אלקי נשמה'].

מורי-ורבי רבי מרדכי וולף לוסטיג

מאנשי המעלה שהיו שוקדים בבית המדרש יומם ולילה על תורתם ועבודתם, היה מורי ורבי החסיד והת"ח המופלג ר' מרדכי וולף לוסטיג איש בענדין, מחשובי העדה ומיושבי השולחן הטהור בגור. לאחר שהתאלמן קבע מושבו בגור למשך שלוש עשרה שנים עד ליום פטירתו, וקבע אכסנייתו בבית ר' מוטל חיים-נחומ'ס[280].

ר' מרדכי וולף היה נוטלני בידו ממשובות נעורים לספסלי בית המדרש ולומד עמי רבות. בימי חמישי לעת ערב היינו עוברים במשך שעתיים על פרשת השבוע חומש ורש"י במתיקות וחן, כך שהדברים שלמדנו זכורים לי עד היום. כן היה שונה רבות בחברותא עם אבי ר' יעקב יואל.

אירע פעם שר' מרדכי וולף שנה את פרקו לתלמידים בחדר ההמתנה הסמוך לחדר קדשו של הרבי, וכאשר אחד מן התלמידים לא הבין כראוי את דבריו, גער בו ר' מרדכי וולף. והנה נפתחת הדלת ודמות קדשו של הרבי נראית בפתח חדרו, כאשר הוא פונה אליו ומעיר לו באמירה רכה: מרדכי וולף, לא הקפדן מלמד. כשמוע ר' מרדכי וולף דברים יוצאים מפי הרבי יצא לחלוטין מכליו והכריז שוב ושוב לשומעי לקחו: בין איך נישט קיין מלמד, וואס האט ער גיזאגט? לא הקפדן מלמד, בין איך נישט קיין מלמד [=אינני כלל

280. היה שב לעירו בענדין תקופה קצרה בשנה ושם הכירו ר' אפרים לונדנר ז"ל שהפליג בערכו.

מלמד, וכי מה אמר הרבי, לא הקפדן מלמד, אינני נחשב מלמד]. עד כדי כך נרעד ונפחד ר' מרדכי וולף מאימת רבו.

למרות שהפצירו בו רבים שיתכבד לבוא לסעוד בביתם, סרב ר' מרדכי וולף והיה סועד בימות החול במקומו הקבוע בביהמ"ד. מאכלו במשך ימי השבוע היה מצומצם ביותר כדרך חסידים ותיקים, היה אוסף משולחן הטיש אחרי שבת את שיירי החלה ומהם היה רוב מזונו. לבד מכך הייתי מביא עבורו בצהריים לביהמ"ד כד עם תה וסוכר שבתחתיתו שריתי חלות ומכך ניזון. סמוך לביהמ"ד היה 'צ'יינה' - כמין בית קפה בו ניתן היה לקבל כוס תה, קפה ועוגה בתשלום, אולם עבור חסיד כר' מרדכי וולף, הם מילאו לי תה מלוא הכד ללא כל תשלום. רק בימי שלישי נעתר לבקשת אבי וסעד בביתנו, שם הכינו עבורו בשר ואוכל מזין, ואילו בשבתות היה אורחו הקבוע של ר' איטשע בנו של הרבי.

בימי חוליו סעדתי אותו במסירות, ובשבועיים האחרונים לחייו בהיותו משותק בידיו (=פאַרליזשירט) סייעתי בידו רבות, הן בעת התפילה להניח טלית ותפילין, והן בשעת האכילה. באותם ימים כאשר שכב בחוליו בא הרבי לבקרו ושאלו: וואס מאכסטו מרדכי וולף. קרא ר' מרדכי וולף החולה לעבר הרבי בקול רווי תחנונים: מ - ז - ב - ח - - -

כאשר יצא הרבי שאלוהו: וואס האסטו געשריגן מזבח, מזבח מכפר אדער וואס [=מה לך נזעק מזבח, כוונתך ל'מזבח מכפר' או למשהו אחר]. ענה ר' מרדכי וולף: אזוי הייס איך, מ'רדכי ז'אב ב'ן ח'נה.

במוצאי יומא דהילולא של בעל ה'שפת אמת' זי"ע, אור לו' בשבט תרצ"ה, בשעה עשר בלילה, נפטר ר' מרדכי וולף, והוא הובל לקבורה בבית החיים בגור.

בנו ר' יהודה יוסף מבענדין כאשר הגיע לנסיעה לגור, היה מתארח בביתינו באופן טבעי ומובן מאליו. בנו של ר' יהודה יוסף היה הבחור משה הי"ד שהסתופף בגור חודשים ארוכים. בן נוסף היה ר' אברהם יעקב לוסטיג שנותר לפליטה לאחר השואה. התגורר בת"א ולאחר מכן בבני ברק, והמשיך בדרך זקינו במסירת שיעורים לרבים. ר' אברהם יעקב השאיר אחריו דור ישרים יבורך, הולכים בדרכי התורה והחסידות.

רבי דוד'ל ברודר

אחת מדמויות המעלה שנתעטרה בהם גור, היה הרב הצדיק רבי דוד'ל ברודר בן בתו של בעל ה'חידושי הרי"ם'. הוא נקרא בגור 'דוד'ל זנוויל'ס' על שם אביו ר' שמואל זנוויל ברודר חתנו של החידה"ר. ר' דוד'ל היה מופלג וגדול בתורה ובעל הדרת פנים מאירה ומעוררת יראת כבוד, אשר הבית ישראל התבטא עליו לימים שהיה מאוד ערליכער ופרומער.

ר' דוד'ל היה מרביץ תורה לעדרי הצאן, וקבוצה מחריפי הבחורים היו עולים למעונו ללמוד תורה מפיו, ביניהם נמנו ר' אברהמ'טשע זמבא ור' חיים ברוך שטרנשוס. כמו כן נכדיו בני בנו ר' איטשע מאיר, היו שוהים רבות בגור ולמדו אצל זקנם ר' דוד'ל.

זוגתו של ר' דוד'ל היתה מרת חיה יענטל בתו של החסיד ר' אלחנן אונגער, הנקרא 'חָנא פיאָנטקער' על שם עיירת מגוריו פיאנטקי. ר' חנא פיאנטקער היה אחד מארבעת האחים החסידים הישישים, הנודעים בווארשא ר' נאטשי, ר' נפתלי, ר' חנא ור' יואל[281]. שאר חתניו של ר' חנא פיאנטקער היו: ר' ישראל משולם יוסטמן אחיו הגדול של השפתי צדיק, ר' מנדל קמינר גיסו של ה'שפת אמת' ור' מֹשֶׁה'ל לוברט מפיאנטקי. בנו היה ר' העשקי אונגער זקינו של רבי יצחק פלקסר.

פטירתה של זוגתו מרת חיה'לי, היה מאורע עצוב. היה זה בימות החורף בעיצומה של סערת שלגים, היא שהתה בדירת הנופש שלהם בכפר באניחא הסמוך לגור, ובדרכה חזור אבדו עקבותיה. ערכו אחריה חיפושים ארוכים, ובין היתר הגיעו למאפיה של אבי לקחת 'לאָפיטע'ס' - כמין מעדר, בו היו משתמשים במאפיה לגרוף גחלים ולרדות לחמים, על מנת לחפור בשלג. רק לאחר שלושה ימים, היא נמצאה ללא רוח חיים תחת ערימת שלג. יום פטירתה היה חמשה עשר בשבט.

ר' דוד'ל עצמו נפטר חדשים ספורים לפני פרוץ השואה. היה זה במוצאי שבת משפטים-שקלים אור לל' שבט תרצ"ט, בעת שהותו בפאלניץ. הוא ערך 'מלוה מלכה' לרגל היארצייט של אמו מרת לאה הדסה בתו של החידושי הרי"ם[282], ולאחר מספר שעות קיבל התקף לב ונפטר בפתאומיות ביום היארצייט של אמו. הוא נטמן בבית החיים הנודע ברחוב גענשא בווארשא[283].

בנו של רבי דוד היה רבי איטשע מאיר ברודר מח"ס 'זכות אבות', אשר כיהן כאבד"ק פופובה קושצ'לנה, עיירה קטנה הסמוכה לסרוצק, אשר על שמה נקרא בגור: 'ר' איטשע מאיר פאָפאוואר'[284].

---

281. האחים ר' נאטשי ור' נפתלי נזכרים רבות בספר מאיר עיני הגולה שהיו מהחסידים הנאמנים של החידושי הרי"ם. כעשרים שנה לאחר פטירתם, כאשר נפטר החסיד ר' בן-ציון אוסטרובר זצ"ל, טמנוהו בין קברות האחים החסידים לבית אונגער, בקרבת מקום לציון אביו רבי בנימין דוד ובני משפחתו, כאשר כיתוב המצבה פונה לצד השני מחוסר מקום.

282. נקראה בגור 'מומע הדס', נפטרה ביום ל' בשבט בראשית שנות התר"ע.

283. כיום לא ידוע היכן קברו.

284. לימים סיפר הרבי ה'בית ישראל' כי באחד מימות החנוכה בגור, אמר הרבי ה'אמרי אמת' בשמועס כי "חנוכה איז א זמן פון יראת שמים". לאחר מכן נכנס 'איטשע מאיר ר' דוד'ס' לקודש פנימה והתאונן שאינו

נפטר־געווארן דעם גערער רבינים פעטער, אייניקעל פון חרושי־הרים הרב ר' דודל בראדער זיל

אין ר' פאלשראשקישן קריזיגן, בעקונקלט צווישען ר' נערער חסידים, האט ארויסגערופן פרייס פרוישר דער טויט פון נערער רבינ'ס מפטיר, אייניקעל פון אלטען נעפטר רבי'ן, דעם „חידושי חרי'ם", הרב ר' דוד'ל בראדער זיל.

הרב בראדער איז נפטר נעווארן שבת־צו־נאכטס אין פאלשגיץ.

דער נפטר האט לעצטנס בעווארנט אין נאראשא, אויף מוראנאוו־16 אין עפיהרט רבי'ס שטאט. ס'איז נערער חסידים דעמען צו אויהם נעקומ־מען אין אויהם נעגענגען טויטלעך. ר' לעצטע צייט האבען האט זיך רבי נפטר גוט. ער איז אלט נעווארן 78 יאהר אין האט מע'שט'ס אלס ברוסטער תלמידהכם אין ראשטשין.

שבת־צו־נאכטס האט ער נאך נעמראנט צהר אמען מיט א גרויסע חסידים פלהמ־לכה אין סערח רת ראש־חודש. ער האט דערבייז זיך שטארק משתת נעווען. דער כויש האט נעדויערט ביז נאך צוועלף בייגאכט. פלוצלינג האט דער רבי ערפאלגט, אז אויהם איז נישט גוט. מען האט ארויסגענומען א ראפטאר, וועלכער האט פעסטגעשטעלט, אז דער רבי האט נעקריגען א האדן־אטאק. צליך דערנאך איז דער רבי נפטר נעווארן.

דער רבי איז אלט נעווען 78 יאהר אין האט מע'שט'ס אלס ברוסטער תלמידהכם אין ראשטשין.

ר' מקרובים־האבען זיך נעווענדט אין פיכ־שערס פוויהאנשטאלט „צהר־אמת" וועלבע האט ארויסגעשיקט קיין פאלעניץ אב'עגלה אין נעבראכט דעם נפטר קיין וואראשא אין זיין וואוי־נונג 12 בייטאג זענען זיך צונויפגעקומען די חסידים פון'ם נפטר, כדי זיך צו בעראטען, וואו מען זאל דעם רבי'ן קובר־זיין. א טייל חסידים האט נעוואלט, או מען זאל דעם נפטר אויפ־פיהרען קיין נער, כדי אים קובר צו זיין אין אוהל פון די נערער רביים. א צווייטער טייל האט נעמי־דערט, מען זאל דעם נפטר קובר זיין אין וואראשא אויפן נעמטער בית־עלמין.

נאך לאנגע פערהאנדלען איז נקבלינען, אז דער נפטר זאל קוסען צו קבורה אויפן מענשער בית־עלמין.

הינט, 12 בייטאג האט מ'פרוקומען די לוויה פון זיין וואריכטע אויף פוראשקו 16.

כתבה על פטירתו של הגה"ח רבי דוד'ל ברודר זצ"ל בשנת תרצ"ט

ר' מנדל משמש ואביו ר' חיים אליעזר

אחד המשמשים הנאמנים בבית גור, אשר הטביעו חותם של ענווה ופשטות בכל הליכותיהם, היה ר' מנדל אלטשולר הנודע כר' מנדל משמש. זכה עוד לשמש בקודש אצל השפת אמת שנים רבות, משנות בחרותו בהם נתגדל בבית השפת אמת ועד לפטירתו (בערך בשנת תרפ"ט) במשך כחמישים שנה. ר' מנדל היה ניצב בפתח הכניסה ל'שלום שטוב' בעת שנכנסו החסידים. זכורני היטב מראהו האצילי, קומתו התמירה וזקנו הארוך וההדור.

לאחר פטירת ר' מנדל משמש, מילא את מקומו ר' שמחה ורשביאק בפתח חדרו

מרגיש כלום. השיבו הרבי: וועד זאגט אז מ'דארף שפירן [=וכי מי אמר שצריך להרגיש]. נותר ר' איטשע מאיר לעמוד ואמר לרבי כי הוא חש שיש כאן כוונה לדבר מה (=איך שפיר אז ס'ליגט דא עפעס). השיבו הרבי: יא, ס'ליגט דא טאקע עפעס, דער זיידע דער חידה"ר האט געזאגט אז אין הימל זעמען שטארק מואס גיאות וואס קומט פון יידישקייט, פון מצוות, און ממילא איז וועד זאגט אז מ'דארף שפירן, אפשר אז מ'שפירט נישט איז נאך בעסר [=אכן, מנוחת כאן דבר מה, אא"ז החידה"ר אמר כי בשמים מאוס ביותר הגאוה שנובעת מעשיית מצוות, וממילא מי אמר שצריכים לחוש, אולי טוב יותר כאשר אין חשים כלום]. כן העיד בו הבית ישראל שהיה ערליכער ופרומער כאביו רבי דוד'ל.

ר' איטשע מאיר ברודר היה זה אשר הדפיס את 'ספר הזכות' מזקינו החידה"ר, וכן חיבר קונטרס 'תולדות הרי"ם' על החידה"ר. כמו כן הוא אשר פרסם לראשונה את הציור המיוחס לרבי ר' בונם מפשיסחא. ואגב הזכרת התמונה האמורה, הרב מפלונסק כותב בדבריו שני סימוכין לתמונה זו. אחד מהם הוא רק עדות בקבלה ואילו השני הוא עדות ראיה של החסיד הישיש ר' אלעזר מאורדנאצקיס מוואראשא, ש'כאשר ראה התמונה הזאת הודה והעיד שהוא מכיר בה שהוא הרבי רבי בונם זצ"ל בלי שום ספק רק דברים ברורים".

חשוב לציין כי בספר שיח שרפי קודש ח"ג אות תכ"ב כותב: "שמעתי כי פעם אחת שאל האדמו"ר ז"ל מגור את החסיד המלמד לאזערעל מוואראשא מרחוב ארדינאצקי אם היה מכיר את הר"ר בונם, והשיב לו: לא, רק שראה אותו פעם בחלום ואמר אליו בזה הלשון: אשרי מי שראה פניו בחלום". יש אמנם המוסיפים שר' משה בוים העיד בשם אביו ר' קלמן מרואי פני הרבי ר' בונם שזוהי אכן צורתו.

של הרבי. המשמש השני ר' בונם לעבל שימש את הרבי בעיקר מחוץ לגור, בעת שנסע לווארשא, או בימות החורף (=ווינטער צייט) בצאתו לאוטווצק ולקהילנא. כמו כן היה ר' בונם נכנס מפעם לפעם בשליחות החסידים לשאול עבורם בקודש פנימה, וכן כאמור היה ממונה בטיש להעמיד יינות (=ווין שטעלן) ולהביא את מגש הפירות בסיום שולחן היום.

"בת ר' חיים אליעזר אלטשילער ז"ל משמש בקודש בגור"

מצבת קבורת מרת נחמה מנהיימר בתו של ר' חיים אליעזר ואחותו של ר' מנדל משמש בעיר אוטווצק

מן הראוי להוסיף בזאת מעט אודות ר' מנדל משמש, אשר הוא ואביו ר' חיים אליעזר שימשו את רבוה"ק באמונה ובתום, כפי שמספר נכד אחותו ר' אליהו מנהיימר הי"ו: אביו של ר' מנדל משמש היה ר' חיים אליעזר אלטשולר שהיה תלמיד נאמן לרבינו ה'חידושי הרי"ם' זי"ע ומשמשו בקודש. במסורת המשפחה מקובל כי הוא ניהו 'אלעזר'ל הקטן' הנזכר בספר מאיר עיני הגולה לתולדות בעל החידושי הרי"ם[285]. אליבא דאמת היה ר' חיים אליעזר בעל קומה תמירה כבניו וצאצאיו שהיו חסונים וגיבורים, אולם נקרא 'הקטן' בלשון סגי נהור.

כאשר עבר החידושי הרי"ם מווארשא לגור, קשתה עליו הפרידה מנאמן ביתו והתבטא כי הוא חש בחסרונו. כאשר שמע מכך ר' חיים אליעזר, נטל מטלטליו ועבר אף הוא להתגורר בגור, להיות סמוך לרבו ולשמשו. מגוריו בגור היו במרחק הגון ממעונו של החידושי הרי"ם והוא התלונן בפניו שסובל מכאב רגליים. אמר לו החידושי הרי"ם: חיים אליעזר, האסט א געזונטן הארץ, לאנג לעבן [=כאומר: אבל לב בריא יש לך, תאריך ימים].

בתקופת לידתו של רבי מנדל פאבניצער בראשית שנת תרל"ח חלתה אמו הרבנית יוכבד רבקה אשת השפת אמת אנושות ונתייאשו הרופאים מחייה[286]. ר' חיים

285. בספר מאיר עיני הגולה נזכר ר' אלעזר'ל הקטן פעמיים: בחלק א' אות ש' ובחלק ב' אות קמ"ו. יש לציין כי גם החסיד המופלג והישיש ר' שמואל אלעזר מארנשטיין מרחוב אורדינצקה בווארשא הנזכר בהערה הקודמת, היה נקרא 'ר' אלעזר הקטן מארדינאצקעס', וכך מופיע אף על מצבתו ומצבות צאצאיו בווארשא.

286. הרבנית יוכבד רבקה נולדה ביום ט' בטבת תר"ו בחנטשין, ובעת לידת בנה רבי מנדל בערב סוכות תרל"ח היתה בת ל"ב שנים.

אליעזר בשמעו מכך נחרד אל ליבו ואמר נחרצות: החידושי הרי"ם הרי הבטיח לי אריכות ימים, הריני מוסר את שנות חיי הנותרים עבור הרבנית, כדי שלרבי לא תהיה עגמת נפש. אמירתו של ר' חיים אלעזר הגיעה לאזניו של השפת אמת, אשר הגיב על כך קצרות: געזאגט איז געזאגט [=אמירתו אמירה].

סמוך למעשה זה, נחלה ר' חיים אליעזר ונחלש, וכעבור זמן קצר, ביום י"ד חשון תרל"ח, שבק חיים לכל חי בהיותו בן מ"ה שנים, ואילו הרבנית יוכבד רבקה התאוששה והבריאה, וחיתה עוד קרוב לכ"ג שנים, עד לפטירתה ביום ח"י אב תר"ס.

בימי השבעה כאשר נכנס השפת אמת לנחם את האבלים שלח לשאול את האלמנה למבוקשה, והיא השיבה שבביתה נותרו בן בגיל בר מצוה הזקוק לחינוך (היא היתה אמו החורגת - שטיף-מאמע) וכן בת קטנה הזקוקה לשידוך ביום מן הימים, והיא צריכה סיוע עבורם.

כאשר שמע זאת השפת אמת נטל על עצמו להיות אפוטרופוס על הילדים. ר' מנדל נכנס לביתו של השפת אמת ושימשו באמונה, ולאחר מכן המשיך לשמש אצל האמרי אמת עד לפטירתו בן ס"ג שנים, ואילו הבת מרת נחמה כאשר הגיעה לפרקה שידכה השפת אמת עם ר' מרדכי מנדל מנהיימר שהוכר לימים בגור כ'מנדל סאָדע מאכער', אביו של ר' משה מנהיימר מת"א, כאשר החתן המיועד הוזמן במיוחד להיבחן במעונו של הרבי[287].

ר' מנדל משמש התמסר לרבי בנאמנות מופלגת, והיה יהודי אצילי שומר פיו ולשונו, שדיבורו שקול ומדוד כפי שספג בבית רבוה"ק. בהיות ר' מנדל בן ס"ב שנים, נחלה קשות, והרבי שם פעמיו לבקרו בביתו. היה ידוע בין החסידים כי כאשר הרבי מגיע לביקור חולים, אות היא כי החולה עומד להסתלק מן העולם. מיד קפץ ר' מנדל החולה בשארית כוחותיו מן החלון ואמר: מוטב אגיע אני לרבי ולא הרבי אלי. עצר הרבי באומרו: מנדל לייגט א סקאַרגע, איך וועל גיין צוריק [=מנדל מגיש ערעור, אשוב בחזרה], ור' מנדל הבריא וחי שנה נוספת.

בחלוף שנה חלה ר' מנדל את חוליו האחרון, והרבי בא שוב לבקרו. כאשר נכנס הרבי מצא את ר' מנדל בוכה בדמעות שליש, כיון שהיה עדין נפש ביותר, והצטער שמא פגע בחסידים במשך חמישים שנות שימושו באמונה. אמר לו הרבי: אלע ווייסן אז דו האסט געמיינט מיין כבוד, און איך נעם עס אויף מיר [=כולם יודעים שהתכוונת את כבודי, ואני נוטל זאת עלי].

287. בבואו לגור להיבחן אצל ה'שפת אמת' הגיע ר' מרדכי מנדל בלויית דודו החסיד המופלג ר' אברהם סגי נהור מקאלושין, מגדולי בית וואַרקא.

סמוך לפטירתו הביע ר' מנדל את משאלתו האחרונה, כי ברצונו להיטמן בסמוך לבעל קורא החסיד ר' גרונם צאלקא (=איך וואלט געוואלט ליגן לעבן גרונם). ר' גרונם היה אביהם של האחים ר' איטשל, ר' מנדל, ר' יהושע ור' יוסל[288].

האברך המופלא רבי אנשיל שעניצער הי"ד

זכה ר' מנדל משמש לחתנים משכמם ומעלה. אחד מהם היה האברך המופלג ר' אנשיל שעניצר, מתפארת גידוליה של ווארשא החסידית וממופלגי האברכים בבענדין, וכנזכר היה ידיד נפשו של ר' אליה'לי לוין בנו של הרב מבענדין[289].

לאחר נישואיו, התגורר ר' אנשיל תקופה בגור לצד חותנו ר' מנדל משמש. ומספר בן אחותו ר' יוסל פרנקל הי"ו מחשובי העסקנים בת"א, את אשר שמע מאמו ע"ה אחותו של ר' אנשיל: בהגיע ר"ח אלול, כאשר החלו חסידים להגיע מכל רחבי פולין להסתופף בצל הקודש בגור, למרות שר' אנשיל גופו התגורר בגור, לא ויתר על אוירת ה'נסיעה'. צרר איפוא מעט מחפציו הנצרכים בציפת הכר ויצא מן הבית באומרו כי כעת הוא יוצא ל'נסיעה' לרבי, והיה תר אחר אכסניה שם שהה יחד עם החסידים בכל חודש אלול. וכי מפני שהוא גר בצל הקודש יפסיד את ה'נסיעה'?![290]

ר' אנשיל נמלט מפולין מאימת הגיוס ועלה לירושלים. לאחר תקופה הוא שב לפולין ושהה בגור. כנראה שהיתה הלשנה לשלטונות בידי אינשי דלא מעלי, כיון שבעיצומו של יום ר"ה פשטו קבוצת שוטרים על האכסניה בגור בה שהה באותה עת ונטלו אותו לצבא, שם נאלץ להיות כשלוש שנים. באחד הימים כאשר חזר לעת חופשה, נחרדו בני החבורה בגור לראותו מגולח ללא זקן כפי שחייב החוק, בימים כתיקונם היה בעל זקן הדור מראה והנה ניצב הוא ללא הדרתו. כאשר שוחרר לבסוף מהצבא, העיד עליו הרבי שלא נפגמה מהותו כחוט השערה ונשאר זך וטהור.

---

288. את הדברים מוסר ר' אליהו מנהיימר מפי אביו ר' משה מנהיימר מיוצאי גור, בנו של ר' מרדכי מנדל סודה מאכער שהיה חתנו של ר' חיים אליעזר אלטשולר וגיסו של ר' מנדל משמש.

289. חתן נוסף היה ר' יענקלה ב"ר משה וייס מווארשא, ממופלגי הבחורים בשטיבל 'נאלעווקיס ניינצן', ולאחר מכן מחשובי האברכים בגור.

290. אחותו של ר' אנשיל עלתה ארצה לפני המלחמה ונישאה לימים להרה"ח ר' יודל פרנקל מיקירי חסידי בעלזא בת"א, וזכו לדורות ישרים של חסידים ואנשי מעשה. אמו של ר' אנשיל היתה אחותו של החסיד הנודע ר' משה רוטשילד מחיפה.

ר' בונם לוקווער

היה בגור אברך חסידי טיפוסי בשם ר' בונם שטרן מלוקוב שנודע כ'בונם לוקווער'. הרבי הביאו לביתו על מנת שיפקח עינו על הליכות ה'פני מנחם' זי"ע בימי ילדותו ויהיה עבורו לחבר ורע. ר' בונם היה חסידישער יונגערמאן, נלבב ומלא חיות, ומילא שליחותו במסירות ונאמנות.

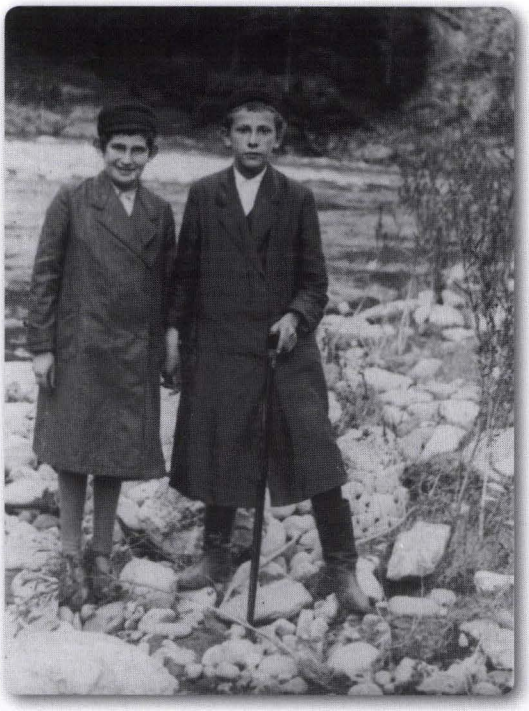

ה'פני מנחם' בילדותו עם בן אחותו רבי בנימין אלתר

בלילות היה ר' בונם לן אצל סבי ר' חיים מאיר בנט, ובכל פעם היה מגיע משולהב עם מעשיות חדשות שחווה במחיצת הרבי. אילו רשמתי הכל מפיו, יכולתי להוציא כרך מלא וגדוש מהנהגות קודשו של הרבי. בין הדברים היה ר' בונם חוזר בנעימה, כיצד הרבי בעלותו לביתו כעשר דקות לפני שבת להטבת הנרות, היה נפנה לשאול את הרבנית: עשרתם? ערבתם? הדליקו את הנר! וכמו המחיש את דברי הגמרא ד"צריך למימרינהו בניחותא".

בעל ה'פני מנחם' זי"ע

היו בחורים שנדחפו ונדחקו בכל מקום וכל אימת שרק יכלו, על מנת לעמוד בקירוב לרבי ולראות את פניו, בטיש, בתפילה, בקריאת התורה, ור' בונם היה שואלם כדרכו במליצה: וואס ווילט עטץ, שטופן נאך אמאל בארן דאוועגען, בארן טיש, בארן ליינען, וואס ווילסטו, דער רבי זאל זעהן דיין נאז? [=מה לכם נדחקים למול הרבי פעם אחר פעם, בתפילה, בטיש, בקריה"ת, אתם רוצים שהרבי יראה את האף שלכם?].

ר' יוסל כץ מווארשא - איש קהילנא

ר' יוסל כץ מווארשא היה אחד מנגידי העדה, מופלג בעושר, אשר מסר והעמיד כל אשר לו ואשר ביכולתו על מנת להנות את הרבי. ביערות קהילנא הסמוכה ללודמיר שבווהלין ניהל מנסרה גדולה לעצים (=טאַרטאַק), שם היתה לו אחוזה וכן חווה אשר בה היו מכל טוב: פירות ממינים שונים, אווזים, כבשים וכדו'.

רבי יוסל כץ לצידו של הרבי
נראים כמו"כ רבוה"ק ה'לב שמחה' וה'פני מנחם'

מפעם לפעם נסע הרבי ללודמיר הרחוקה לשהות באחוזתו[291]. כאשר נזקק הרבי לצאת מגור לווארשא או לעיר אחרת, היו שולחים לר' יוסל טלגרמה והוא היה שולח את נהגו האישי, כאשר לעתים הוא מתלווה בעצמו.

חן מיוחד היה לאותם חסידים דוגמתו, יהודים תמימי דרך, אשר הרבי היה תדיר בראש מעייניהם, והיו דבקים בו בכל עוז ברמ"ח ושס"ה.

סיפרו שזכה לעשירות משום מעשה שהיה בגור בעת הלווית הרבנית חיה ראדא ע"ה, מחברתו בקודש של הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע. פטירתה של הרבנית היתה בעיצומם

---

291. בעבר היתה לודמיר בשטח פולין ואילו היום היא משתייכת לאוקראינה, נקראת בשפת המדינה: וולודִימִיר-וולינסקי (או בפולנית: וְוולוּדְזִ'ימֶייז'-וולינסקי), דהיינו, וולודימיר שבחבל וולין. לא הרחק ממנה בשטח פולין ניצבים העיירות הרובישוב והורודלה, בהם התגוררו בני וצאצאי רבי יעקב יוסף רוטנברג אחיו של החידושי הרי"ם.

של ימי החורף המושלגים, ביום י"ג בשבט תרפ"ב. על הקרקע ברחבי העיירה הצטבר שלג רב, ולאחר סתימת הגולל, כאשר הוריד הרבי את המגפיים כהלכות אבלות, לא היו מזומנים במקום נעלי אבלים, ולא ניתן היה להציב את הרגל על הקרקע. בין העומדים סביב לרבי היה ר' יוסל כץ שהיה באותה עת עטוף במעיל חורף יקר ערך שקיבל מחותנו העשיר (=געקאסט שווערע טויזנטעס). הוא לא היסס לרגע ופרש את מעילו היקר על השלג והבוץ עבור הרבי כדי שלא יצטער מהשלג.

חסידים סיפרו כי באותו מעמד התבטא הרבי: עס פאסט פאר א גביר [=מעשה זה מתאים לגביר]. לאחר תקופה קצרה החל ר' יוסל לעשות חיל בעסקיו והצליח בכל אשר פנה למעלה מדרך הטבע וניהל עסקים מסועפים. הוא התברך בחוש מיוחד בו ידע לקנות סחורה יקרה בזיל הזול ולמצוא לאחר מכן את העת המוכשר לכך למכרה במחיר משולש. זכה גם לבוא בקשרי שידוכין עם רבי נחמיה'לי אחיו של הרבי, כאשר בנו ר' יודל נשא את מרת יוכבד רבקה בתו של רבי נחמיה'לי.

הרבי באחוזתו של ר' יוסל כץ בקהילנא

על מסירותו ונאמנותו של ר' יוסל כץ עבור הרבי ללא עוררין סיפר לימים הפני מנחם זי"ע כי כאשר יצא הרבי מאחוזתו של ר' יוסל בקהילנא על מנת לשוב לגור, היה ר' יוסל מעמיד את הרכב שלו שהרבי יסע עמו עד לתחנת הרכבת הקרובה. היה ובאמצע הדרך אירעה תקלה, ירד ר' יוסל ובתמימותו עמד בצד הדרך והשמיע שיחו לפני בוחן לבבות: רבונו של עולם, ווילסט אָפנעמען ביי מיר? איך בעט דיך, נישט יעצט ווען דער רבי איז דא... [=רבוש"ע, אם ברצונך להיפרע ממני, הנני מבקש, לא כעת שהרבי כאן עמדי]. כעבור זמן קצר הצליחו לתקן את התקלה והרבי המשיך בדרכו[292].

292. מפי מוה"ר רבי יעקב מאיר אלתר שליט"א.

ר' איטשל גרונמ'ס - באש ובמים

אחיו הגדול של הבעל קורא ר' יוסל גרונמ'ס היה ר' איטשל גרונמ'ס, שיצא שמו במסירותו הגדולה עבור צרכי הרבי. רבות סופר על תמימותו ומעשיות שונות התהלכו אודותיו. הכרתיו היטב, ולמעשה היה מבין ענין, ובשנינות מהולה בתום לב היה מצליח לסדר עבור הרבי את הדברים הקשים ביותר (=ער האט געטוהן פארן רבי'ן א וועלט). לבד מכך, גם היה יהודי בעל בעמיו שהתפרנס בהרחבה, וכן היה בעל אכסניה עבור נכבדי החסידים.

בחתונות בגור היה עומד על שולחן הטיש בסמוך לרבי, ומכריז את רשימת נותני ה'דרשה גישאנק' [=דורון דרשה]. כאשר הגיע ברשימה לפיסקה שפלוני נתן ספר 'כרתי ופלתי', הכריז בקול רם כי פלוני נתן במתנה "קורצע פלייצע"... [=כתף קצרה]. למותר לציין את קורת הרוח שהסבו דברי הבדחנות לרבי ולמשתתפים.

בספר 'בדרכי פולין האבלות' מסופר כיצד הגיעה לידיו של ר' איטשל גרונמ'ס הזכיה הנדירה, להלביש עבור רבוה"ק ה'שפת אמת' וה'אמרי אמת' את הקיטל בליל הסדר. היה זה כאשר בימי השפת אמת השתוללה מגיפה בגור, אשר הפילה חללים רבים בקרב הילדים. הממשלה ציוותה לשרוף את כל הגופות על מנת לעצור את המגיפה, והוציאה צו שמי שיקבור את גופות הילדים אחת דתו להמית. השפת אמת ציווה להכריז בבית המדרש, כי מי שיחרף נפשו לקבור את הילדים מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

כאשר שמע זאת איטשל הלך עם אברך נוסף וקברו באותו יום ששה עשר ילדים. לאחר מכן ניגש אל השפת אמת ואמר לו: הרבי הבטיח עולם הבא אך אני רוצה גם כן עולם הזה... ובקשתו היתה לזכות להלביש לרבי לפני עריכת הסדר את הקיטל. חזקה זו נמשכה גם אצל הרבי האמרי אמת עד אחרית ימיו של ר' איטשל. יצויין כי למרות שהאמרי אמת לא הניח לאיש לסייע לו ללבוש מלבוש כלשהוא, חרג ממנהגו זה בעת לבישת הקיטל, בכדי לתת לו את הזכיה בשכר טרחתו וחירוף נפשו לקבורת הילדים.

פטירתו של ר' איטשל היתה מופלאה ביותר. ביום הראשון של חג הסוכות, בעומדו בביהמ"ד וארבעת המינים בידיו, נפל ארצה והשיב את נשמתו לבוראה. ביום המחרת, היום השני של החג, נערכה ההלוויה בגור, כאשר הרבי הולך כברת דרך ארוכה לאחר המיטה. הוא הובא לקבורה בבית החיים בגור[293].

293. ר' שם עוד אודותיו בעמ' 265-264.

פעיה"ק
ירושלים
תשב"א

שער רביעי

מדור לדור

פרק ששה עשר

מדור לדור

עד לשנת תרצ"ה עשה סבינו ר' בערל את עיתותיו בחצר גור שבפולין. בשלהי אותה שנה עלו בני המשפחה ארצה ובזאת נחתם פרק זכרונותיו על גור שבפולין, ונפתח פרק אחר על בית גור שנוסד והתקומם בירושלים עיה"ק והווי החסידות באר"י.

בכדי לבוא בשערי פרק זה, עלינו לשוב לאחור, להשתלשל בסדר הדורות ולהביא מי היו ראשי משפחתו, דורות של חסידים ספוגים ביראת ה' טהורה ושתולים בחצרות הצדיקים. הורתו ולידתו של אביו החסיד ר' יעקב יואל ז"ל וימיו הגדושים בתורה וחסידות במחיצת רבוה"ק ה'שפת אמת' וה'אמרי אמת' זי"ע מגור. שנות המלחמה בצל הקודש באוטווצק, לידתו של סבינו ושאר אחיו, וימיהם בגור עד לעלייתם ארצה - פרקי חיים המלאים בהווי חצר הקודש. כמו כן קווים לדמותו של סבו ר' חיים מאיר בנט הי"ד בעל האכסניה ההומה בחסידים בחצר ביהמ"ד.

לאחריהם נבוא בשערי הפרקים הבאים בהם יֻשָּׁזרו בד בבד עלייתם ארצה של בני המשפחה מפולין לאר"י ועלייתו של הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע לירושלים, בה עשה למעלה ממחצית השנה, מיום ט"ו באלול תרצ"ה ועד לר"ח אייר תרצ"ו, כאשר שב לגור ושהה בה כשלוש וחצי שנים נוספות עד לפרוץ המלחמה. כמו כן אודות חצר הקודש בירושלים, ימי שבתו של הרבי ה'אמרי אמת' בירושלים והווי הימים בצילם של רבוה"ק ה'בית ישראל' וה'לב שמחה' זי"ע.

דורות ראשונים[294]

יעלה כאן זכר אבותי וזקניי מדור ודור, שהיו חסידי אמת הדבקים בצדיקי הדור, אנשי השם, יראי חטא ומופלגים בפשטותם, אשר שרשם לפנים מגיע לחבריא קדישא מהיכל קדשו של מרן החוזה מלובלין זי"ע[295].

---

294. חשוב לציין, כי לתולדות המשפחה מלבד מה שסיפר סבינו, נוסף גם חומר רב שנשמע מפי אביו רבי יעקב יואל זצ"ל גופו בערוב ימיו, כפי שסיפרם לצאצאיו ושומעי לקחו, וכן שילבנו פרטים היסטוריים ממקורות נוספים. ובזאת ישר כח לדודינו היקרים לבית צישינסקי ולבני המשפחה ר' שמואל דב שיליץ הי"ו מירושלים ור' שמחה ב"ר לייבל צישינסקי הי"ו מאשדוד, שמסרו לנו בטוב טעם פרטים נפלאים שהעשירו את היריעה.

295. לצערנו ברוב המקומות בהם חיפשנו את שורשי המשפחה, התברר לנו כי החומר הארכיוני לא שרד, ועל כן לא יכולנו להעשיר את שושלת המשפחה בפרטים רבים.

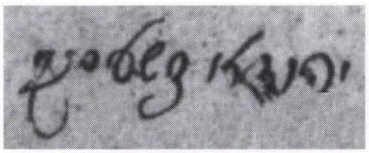

חתימת רבי יהודה צישענסקי
מכפר צישה - הראשון למשפחת צישינסקי

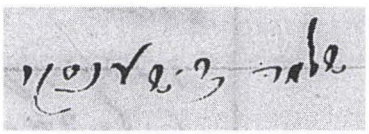

חתימתו של הסבא
רבי שלמה יואל צישענסקי

הראשון למשפחת צישינסקי הידוע לנו כיום, היה ר' יהודה צישענסקי מכפר צִישָׁה הניצב מזרחית לווארשא בסמוך לעיר חלינוב[296]. על פי הרישומים הממשלתיים ניהל בכפר בית מזיגה למשקאות חריפים, ומכאן מקור השם צישענסקי-צישינסקי כלומר: איש כפר צישה.

בערך בשנת תק"ץ עבר להתגורר בכפר וולה סופצ'ינסקה הסמוך לקולביעל, שם חכר לפרנסתו משק מאדוני המקום.

מזוגתו מרת חיה נולדו לו ילדיו ר' הרש וולף מסטניסלבוב, סבי זקני ר' שלמה יואל מכפר וולה סופצ'ינסקה, ר' שמערל מפוריסוב (אבי ר' יואל צישינסקי מקאלושין), ר' יוסף מאושצק ואחותם מרת דבורה אשת ר' יצחק לוין[297].

סבי זקני ר' שלמה יואל צישינסקי היה מחסידי בית ווארקא. נשא בזיווג ראשון את מרת פייגא ממנה נולדו בנם אבי זקני ר' שמעון אהרן מקולביעל, אחיו ר' יוסף מקורטשב ואחותם מרת רויזא אשת ר' אריה לייב הלוי לוין[298].

לאחר פטירתה ביום כ"ג בטבת תרט"ז, נשא ר' שלמה יואל בזיווג שני את בת אחותו שרה רבקה, בתם של ר' יצחק לוין ומרת דבורה אחותו של ר' שלמה יואל. מזיווג זה נולד לו בן הזקונים ר' מרדכי מנחם מפאלניץ.

ביום ה' באייר תר"ל נפטר ר' שלמה יואל כאשר בן הזקונים ר' מרדכי מנחם היה עולל רך כבן שנה[299].

---

296. בני המשפחה בפולין כתבו: **צישענסקי**, וכן כתב ר' יעקב יואל גם בימי שבתו בירושלים. ואגב, כפר צישה פירושו: הכפר הַשָּׁקֵט.

297. יש לציין כי לא כל הקרויים צישינסקי הינם בני משפחה אחת. לשם דוגמה בעיר שדליץ היתה משפחת צישינסקי שנקראו בשם זה על שם מוצאם מהכפר צִישָׁה-זַגְרוֹדְזָ'ה הסמוך לזָ'לְקוּב שליד שדליץ, וכן היתה משפחת צישינסקי שנמנו על שבט הלויים.

298. ככל הנראה היה בנו של ר' יצחק חתן ר' יהודה צישינסקי. זוגתו מרת רויזא נפטרה ביום כ"ד אב תר"ך בת כ"ה שנים, ובעלה ר' ליבוש נשא בשנית את מרת יענטא בת ר' הרש ריבה מקאלושין, ממנה נולד בנם ר' שמואל יואל חתנו של ר' שמעון אהרן וחותנו של ר' איטשע יהודה בער"ס.

299. תעודת הפטירה נרשמה בשפה הרוסית, ותאריך הפטירה מתורגם לפי הלוח היוליאני בו נרשמו בדרך כלל התעודות בשפה הרוסית. לפי הלוח הגריגוריאני המקובל כיום תאריך הפטירה הינו: כ"ג ניסן.

זקני ר' שמעון אהרן - איש קולביעל

אבי-זקני ר' שמעון אהרן צישינסקי מעיר קולביעל היה תלמיד חכם מופלג וירא חטא מרבים, והיה מסתופף בצילו של הרבי ר' יחיאל מאלכסנדר אביו של בעל ה'ישמח ישראל' זי"ע.

בהגיעו לפרקו נשא ר' שמעון אהרן את מרת קיילא טאבא בתו של ר' ישראל מְרוּל ונתברך במשפחה מרובת ילדים, אשר חלקם זכה להשיא וחלקם נפטרו בקטנותם: הילד יהודה, פייגא לאה, ר' ישראל משה, סבי ר' יהודה בער, ר' מרדכי מנדל מאוטווצק, הילד שלמה יואל, מרת חיה רחל אשת ר' שמואל יואל הלוי לוין מפאלניץ, ר' אברהם יעקב מקולביעל, ברוך, מרת גיננדל אשת ר' חיים יעקב בּאַרוּך, ר' יצחק יוסף מקולביעל.

הדוד ר' שמואל יואל לוין היה דמות מיוחדת בקרב עדת חסידי גור בפאלניץ, ולימים נעשה לחותנו של דודי ר' איטשע. בן הזקונים ר' יצחק יוסף היה בעל נכסים ומנכבדי חסידי גור בקולביעל, והיה נקרא במשפחה 'פעטער יוסף'.

הגה"ח רבי נתן נטע דונר רבה הנודע של קולביעל בימיו של ר' שמעון אהרן

הסבא ר' שמעון אהרן היה יושב על התורה והעבודה ופרנסתו מהמאפיה אותה ניהלה אם המשפחה. הוא היה בקי בהוראה אולם לא חפץ ליטול על עצמו רבנות. כאשר נפטר הרב דמתא בעירו קולביעל, גמרו אומר בני הקהילה להכתירו כרב העיר אולם זקני גמר בדעתו שלא לקבל על עצמו את התפקיד אלא נעתר לשמש כרב למשך שבועיים ימים בלבד והתנה עמם שבמשך שבועיים אלו יחזרו אחר רב קבוע והוא יסייע בידם בבחירת הרב החדש, וכאשר יכלה הזמן הקצוב ישוב לתלמודו ופרנסתו, וכך אכן נעשה.

ביטוי המעיד על גודל יראתו וחסידותו נשמע פעם ממנו גופו בדרך אגב. כאשר אחד מן השוחטים בעיר נהג בדבר מה שלא כשורה, אזי העירו ר' שמעון אהרן: מיין לאָפיטע איז כשר'ע ווי דיין חלף [=מרדה התנור שלי כשר יותר מסכין השחיטה שלך].

הדוד ר' מרדכי מנדל מפאלניץ

צעיר הבנים של ר' שלמה יואל היה כאמור דודי-זקני ר' מרדכי מנדל צישינסקי מפאלניץ שנולד ביום ג' אדר תרכ"ט, בהיות אביו ר' שלמה יואל בן חמישים ומעלה. היה זה בתוך השנה לפטירת רבו הרה"ק רבי מרדכי מנדל מווארקא שנסתלק ביום ט"ז סיון תרכ"ח, ור' שלמה יואל קרא לבנו בשם רבו.

הדוד רבי מרדכי מנחם צישינסקי מפאלניץ

בערוב ימיו עלה ר' מרדכי מנדל לארץ ישראל, באותה תקופה בה עלינו אנו. קשר של חיבה היה לנו עם דמותו, במיוחד לאור זאת שהיה שריד שנשתייך לדורות קודמים - דודו של זקני ר' יהודה בער ואחיו של אבי זקני ר' שמעון אהרן - אשר שמענו שמעם, אולם לא זכינו להכירם. הוא נפטר ביום ב' תמוז תרצ"ז בהיותו בן ס"ח שנים ונטמן בחלקת מרמרוש שבשיפולי הר הזיתים, בה נטמנו חסידי פולין באותה עת[300]. קברו הניצב בדרך העולה למערת רבוה"ק מגור, שימש תדיר לבני המשפחה כמזכרת לדורות ראשונים.

מצבת קברו של רבי מרדכי מנחם בדרך העולה למערת רבוה"ק מגור בהר הזיתים

ר' מרדכי מנדל היה אביהם של מרת חיה דבורה אשת ר' יוסף שַׁרְפְּשֶׁטֶר, ר' מאיר שלום צישינסקי, ר' משה שַׁנִי ור' ישראל צישינסקי. ילדיו של משה הינם פרופ' מרדכי שני[301], הגב' נוב ומר מאיר שני[302].

האחים פרופ' מרדכי שני ומר מאיר שני, אנשי

---

300. במקום זה בתחילת העליה לכיוון חלקות כולל פולין ומערת בית גור, ניצבים מימין ומשמאל לכביש הצר שתי חלקות גדולות הנקראות "חלקות הכוללים". בחלקות אלו מצויים חלקות של כוללי חסידים שונים: חב"ד, קוסוב, רומניה, צאנז, זיבנברגן, גליציה ומרמרוש.

301. מבכירי אנשי הרפואה בעולם. שימש בעבר כמנכ"ל בית החולים שיבא ומנכ"ל משרד הבריאות. כיום מכהן כמנהל אגף המחקרים בבית החולים שיבא וכנגיד בית החולים מעייני הישועה, ותורם רבות במרץ לפיתוח ושגשוג המרכז הרפואי.

302. מאישי הכלכלה הבולטים בישראל, אשר מקדיש רבות מזמנו וממרצו לסייע לשכבות חלשות ולנזקקים.

חסד במהותם ובפועלם, אשר הקדישו חייהם לעשיה למען הזולת ונטלו חלק נכבד בהוצאתו של ספר זה. יזכו לעוד שנים ארוכות של גמילות חסד ועשיה ברוכה לרווחת עם ישראל.

מצבות קברי בני הזוג שני-צישינסקי בקרית שאול

מצבות קברי בני הזוג שרפשכטר בקרית שאול

זקני ר' יהודה בער - איש קורטשב

זקני ר' יהודה בער צישינסקי מקורטשב ואוטווצק, נולד בקולביעל ביום ט"ו טבת תרכ"ו לאביו ר' שמעון אהרן ולאמו מרת קיילא טאבא. סמוך ללידתו נפטר אחיו הגדול יהודה, ובהיכנסו בבריתו של אברהם אבינו הוא נקרא בשם אחיו בהוספת שם: יהודה דוב[303].

ר' יהודה בער החזיק באומנות אביו ר' שמעון אהרן, והקים בעירו קורטשב מאפיה לאפיית לחמים וחלות, אשר ממנה פירנס את נפשות ביתו.

בזיווג ראשון נשא זקני בשנת תרמ"ה את מרת רבקה מנוחה בתו של ר' שמואל יָנצ'מֶן מחסידי גור בקאלושין, ובהשפעת חמיו נמשך לחצר גור והחל להסתופף בצל ה'שפת אמת'. מנישואין אלו נולדו לו שתי בנותיו הבכירות מרת חנה שיינדל ומרת פייגא נעמי שנקראה במשפחה פייגעלע. את אחיות

---

303. יתכן כי הסיבה שאביו קראו יהודה בער כסגולה לאריכות ימים, כיון שאחיו הגדול יהודה נפטר בקיצור ימים והוא ילד רך כבן שבע. הדבר מובא משמם של צדיקים ששמות חיות השדה (וולף, לייב, בער, הירש) הם סגולה למי שמתים בניו בקטנותם, שמכאן ואילך יתקיימו הבנים. ראה בספר 'נפלאות הסבא קדישא' - מתהלוכות הס"ק רבי ישכר בער מראדושיץ זי"ע, ח"ב עמ' 44, שכך הורה לשואל "אשר ארעו לו סיבויים עם בנים שלא היו מתקיימים אצלו ר"ל וכו', וצוהו רבינו על הבן אשר יולד לו, שיקרא לו שם משמות חיות השדה לסגולה, שיתקיימו בניו מעתה". כמו"כ בספר 'שם הגדולים' להחיד"א אות ו' כותב אודות מהר"ר וואלף שפירא: ..."ושמו מהר"ר בנימן כי וואלף בלשון אשכנזי הוא זאב ולכן למי ששמו בנימן קורין אותו באשכנז וואלף ולמי ששמו יהודה קורין ליב שהוא אריה בלשון אשכנז וכיוצא בשמות אחרים. ובאיטליא קצת נוהגים לשום לבניהם שם חיה כי אומרים שקבלו כי בזה ינצל מחולאים, ולכן קראו בשמותם צבי או איל או אריה וכיוצא".

אבי אלו לא הכרתי, אולם את הגיסים פגשתי פעם כאשר הזדמנו בצוותא למאפיה שלנו בגור.

מרת רבקה מנוחה נפטרה כשנתיים לאחר נישואיהם בשנת תרמ"ז ור' יהודה בער נשא בזיווי"ש בשנת תר"ן בקולביעל, את סבתי האשה הצדקת מרת חיה שרה, בתו של החסיד המופלג רבי יהושע אפרים מוקוטובסקי זצ"ל מקורטשב מגדולי בית אלכסנדר.

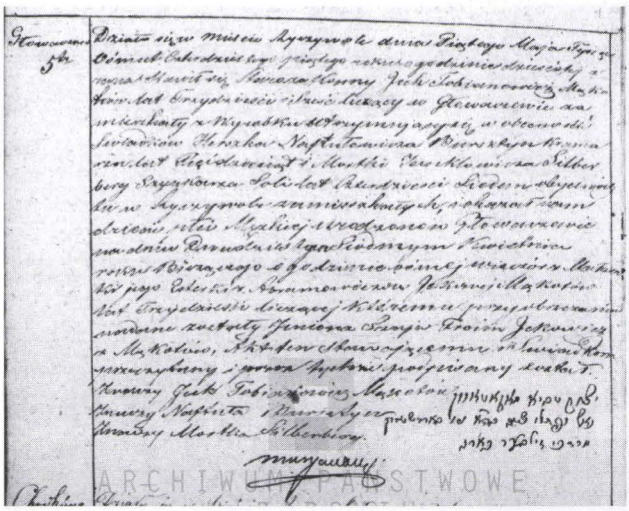

תעודת הלידה של הגה"ח רבי יהושע אפרים מוקוטובסקי זצ"ל

גלובטשוב. התרחש בעיר ריטשיוואל ביום החמישי במאי 1845 בשעה 10 בבוקר התייצב היהודי יצחק בן טוביה מונקוטוב בן 36 מתגורר בעיר גלובטשוב ומתפרנס כבעל-מלאכה, בנוכחות העדים הרש בן נפתלי בורשטין חנווני בן 50 ומרדכי בן יוסף זילברברג סוחר מלח בן 47 שניהם מתגוררים בעיר ריטשיוואל והראה לנו תינוק מין זכר שנולד בגלובטשוב ביום ה-27 באפריל שנה נוכחית בשעה 8 בערב [אור לכ"א ניסן תר"ה] מבת-זוגו אסתר בת אברהם אשת יצחק מונקוטוב בת 30, אשר בשעת הברית ניתנו השמות יהושע אפרים בן יצחק מונקוטוב.

תעודה זו נקראה למותייצב ולעדים ונחתמה על ידיהם.

חותם יצחק בן טוביה מונקוטוב (- יצחק טביא מאקאטאוון)

חותם נפתלי בורשטין (- נאו' נפתלי צבי בה"א נ"י בארינשטיין)

חותם מרדכי זילברברג (- מרדכי זילבערבארג)

רבי יהושע אפרים היה איש קדוש ומורם מעם. סיפרו כי בעת לכתו ברחוב היה נעצר מדי פעם על מקומו וקורא בדבקות 'שמע ישראל' לקבל על עצמו עול מלכות שמים שלימה. בשל קדושתו ופרישותו היה ר' יהושע אפרים נקרא בהערצה בין החסידים 'יהושע מלאך'. שימש כמורה הוראה בקורטשב עירו ועל שום כך נקרא גם 'קורטשבער רב'[304].

זוגתו היתה אמי זקנתי מרת מַרְיָם פערל בתו של ר' יעקב ניסנבוים, אשר האריכה ימים והכרתיה לעת זקנותה. היא נפטרה בגיל שמונים ושש ביום י"ג אייר תרפ"ט ונטמנה באוטווצק. אחיה הבכור של מרת מרים פערל היה ר' יצחק לייב ניסנבוים אבי זקינו של

304. מרת חיה שרה נולדה ביום כ' אייר תר"ל בקורטשב. אביה ר' יהושע אפרים נולד ביום כ"א ניסן תר"ה בגלובטשוב להוריו ר' יצחק מוקוטוב וזוגתו מרת אסתר שהיתה בתם של ר' אברהם ומרת חיה שרה הולצקנר. הוא נפטר לפני שנת תר"ע ותאריך פטירתו המדוייק לא ידוע.

מצבת מרת מרים פערל מוקוטובסקי זוגתו של רבי יהושע אפרים בבית הקברות באוטווצק

פ"נ

מ אשה זקנה וכשרה עשתה רצון בעלה

ר ועסקה כל ימיה בפרנסת ביתה ובעלה

י כדי לישב במנוחה באהלי של תורה

ם ועבודה והדריכה בני' לתורה ודרך ארץ

מרים פעריל

פ ב"ר יעקב ז"ל אשת חבר החסיד

ע וירא שמים ומרביץ

ר תורה ברבים קורטשוב רב מוה"ר

ל **יהושע אפרים** ז"ל

נפ' בשם טוב י"ג אייר תרפ"ט בת פ"ד שנים לימי חיי' ת. נ. צ. ב. ה.

הגה"צ רבי חיים קרייזווירטה זצ"ל רבה של אנטוורפן[305]. אחיו של ר' יהושע אפרים היה ר' חיים טוביה, זקינו של הסופר הנודע הרב אברהם אליהו מוקוטובסקי ז"ל, שהתפרסם בשם העט 'אליהו כי טוב'.

לר' יהודה בער וזוגתו מרת חיה שרה נולדו שלושה עשר ילדים, אשר תשעה מתוכם זכו לגדל, ואילו ארבעה נפטרו בקטנותם. בניהם ובנותיהם היו:

א. מרת אסתר רחל, התאלמנה זמן קצר לאחר נישואיה ולאחר מכן דיברו בה נכבדות עם גדולים וחשובים. היא נישאה בשנית עם הרב אברמזון שהיה מורה הוראה בווארשא, אשר היה מגיע לפרקים לגור והיה בוחן אותי על תלמודי. מרת אסתר נהרגה עקדה"ש ללא זרע של קיימא.

ב. אבי מורי ר' יעקב יואל מגור.

---

305. בתו של ר' יצחק לייב מרת חוה גינגדל נישאה לר' יעקב שרמן, ובנם היה הרב אברהם יוסף שרמן אבד"ק וואויניטש שבגליציה אביו של הרב חיים קרייזווירטה זצ"ל (שמו מילדותו היה שרמן ושינה לשם משפחת אמו). זוגתו של ר' יצחק לייב היתה מרת אסתר מרים, בתו של רבי ישראל אברהם רפפורט ממאגנישוב חתן ר' לייבוש דיקשטיין שהיה ממשפחת החידושי הרי"ם.

נצר נוסף לבית מוקוטובקי, היה ר' דוד סופר מגור. אמו מרת חיה עטא היתה בתו של ר' יענקל מוקוטוב מווארקא, דודו של זקנינו ר' יהושע אפרים.

בה"י

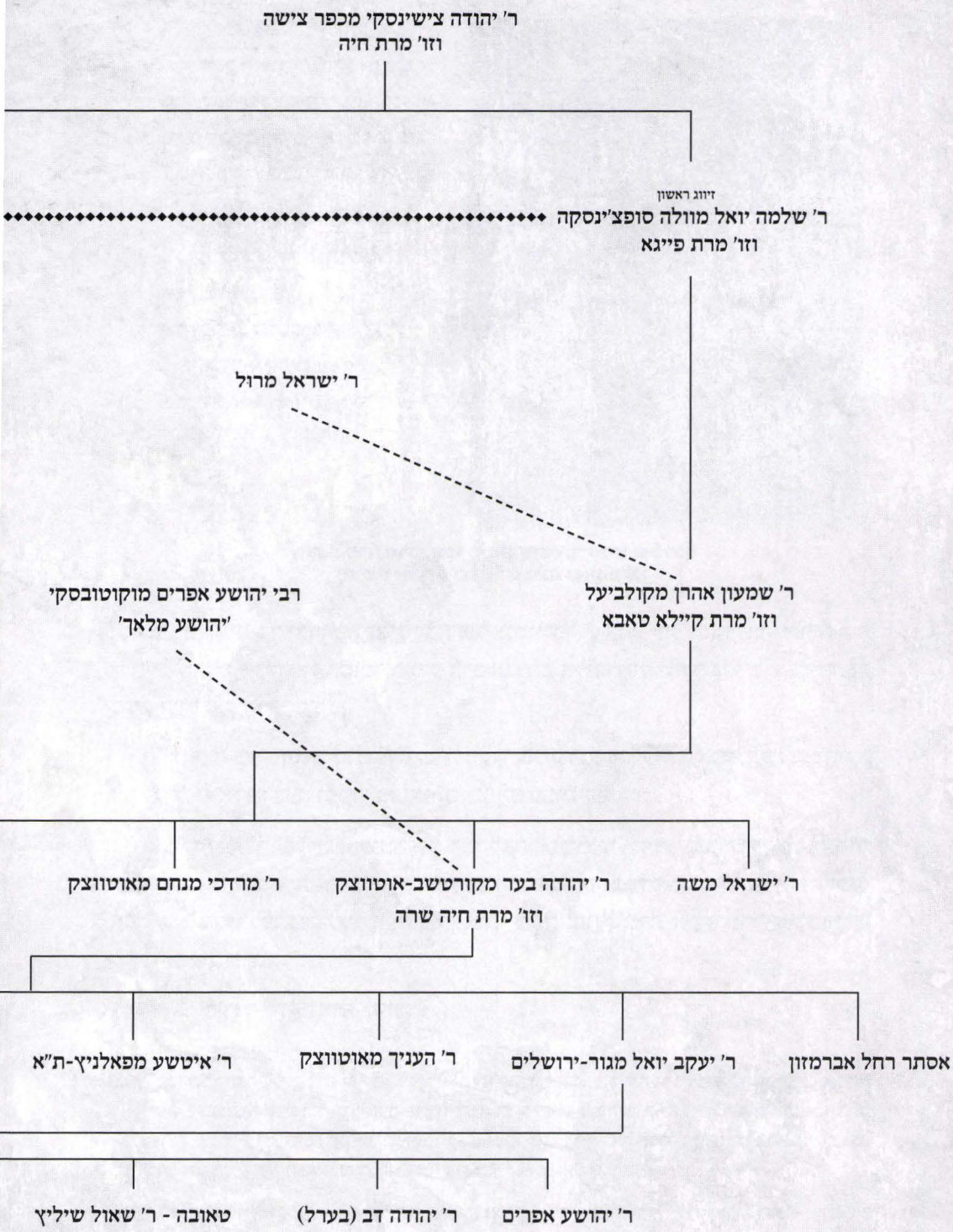
ר' יהודה צישינסקי מכפר צישה
וזו' מרת חיה
זיווג ראשון
ר' שלמה יואל מוולה סופצ'ינסקה
וזו' מרת פייגא
ר' ישראל מרוּל
ר' שמעון אהרן מקולביעל
וזו' מרת קיילא טאבא
רבי יהושע אפרים מוקוטובסקי
'יהושע מלאך'
ר' ישראל משה
ר' יהודה בער מקורטשב-אוטווצק
וזו' מרת חיה שרה
ר' מרדכי מנחם מאוטווצק
אסתר רחל אברמזון
ר' יעקב יואל מגור-ירושלים
ר' הענך מאוטווצק
ר' איטשע מפאלניץ-ת"א
ר' יהושע אפרים
ר' יהודה דב (בערל)
טאובה - ר' שאול שיליץ

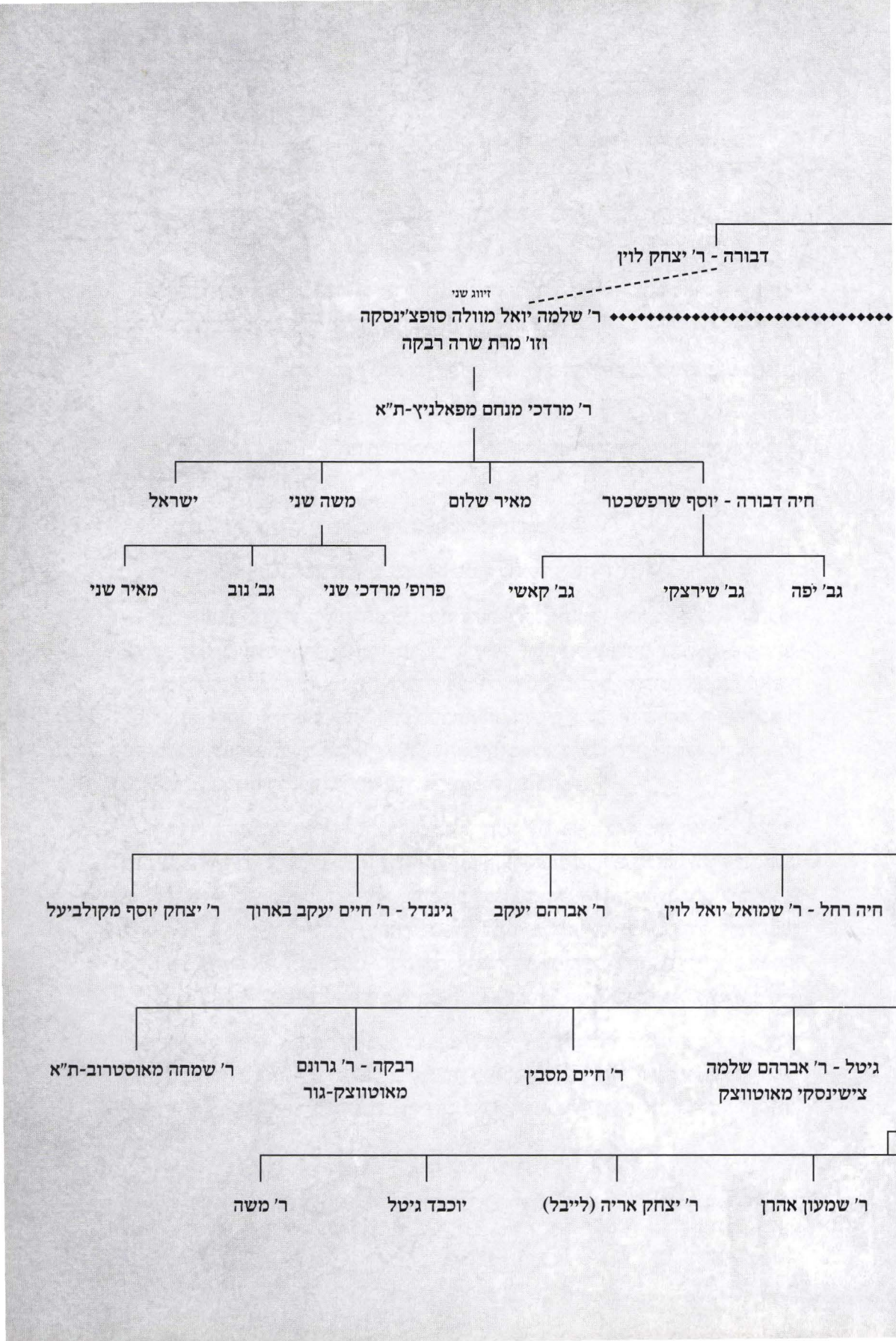
דבורה - ר' יצחק לוין
זיווג שני
ר' שלמה יואל מוולה סופצ'ינסקה
וזו' מרת שרה רבקה
ר' מרדכי מנחם מפאלניץ-ת"א
חיה דבורה - יוסף שרפשכטר
מאיר שלום
משה שני
ישראל
גב' יפה
גב' שירצקי
גב' קאשי
פרופ' מרדכי שני
גב' נוב
מאיר שני
חיה רחל - ר' שמואל יואל לוין
ר' אברהם יעקב
גינגדל - ר' חיים יעקב בארוך
ר' יצחק יוסף מקולביעל
גיטל - ר' אברהם שלמה
צישינסקי מאוטווצק
ר' חיים מסבין
רבקה - ר' גרונם
מאוטווצק-גור
ר' שמחה מאוסטרוב-ת"א
ר' שמעון אהרן
ר' יצחק אריה (לייבל)
יוכבד גיטל
ר' משה

ג. ר' העניך יחיאל הי"ד מאוטווצק[306], היו לו כעשרה ילדים שנעקדה"ש, הי"ד.

ד. ר' יצחק שלמה המכונה 'איטשע יהודה-בער'ס', חתן דודו ר' שמואל יואל לוין מפאלניץ.

ה. מרת גיטל אשת בן דודה ר' אברהם שלמה צישינסקי בעל מכולת באוטווצק, היתה להם בת יחידה, נעקדה"ש, הי"ד.

ו. ר' חיים הי"ד מסֶבִּין בעל מאפיה בעירו, היה לו בית מבורך בילדים שנעקדה"ש, הי"ד.

ז. מרת רבקה אשת ר' גרונם הי"ד, התגוררו תקופה בגור ותקופה באוטווצק, היה להם בן יחיד, נעקדה"ש, הי"ד.

ח. ר' שמחה, חתן ר' יצחק בזוזה מאוסטרוב-מאזובייצק.

ט. הבחור החתן יהושע אפרים שנפטר סמוך למועד נישואיו.

רוב שנותיו התגורר ר' יהודה בער בקורטשב. באחרית ימיו עבר לאוטווצק הסמוכה שהתפתחה באותם ימים, כאשר תושבי עיירות הסביבה קובעים בה את מגוריהם. גם באוטווצק החזיקו באומנותם מקורטשב - מלאכת האפיה, והקימו אף בה מאפיה לפרנסתם. עיקר המלאכה היתה בידי הסבתא אם הבנים מרת חיה שרה כיון שהסבא ר' יהודה בער לא ידע היטב את רזי מלאכת האפיה, כאשר גדלו ילדיהם נטלו אף הם חלק במלאכה. גם לאחיו ר' מרדכי מנדל היתה מאפיה באוטווצק.

סבי ר' יהודה בער היה מתמיד מופלג, אשר גם בעת מלאכתו היו כל מעייניו נתונים בתלמודו. כאשר בשנת תרע"ו בעקבות מלחמת העולם הראשונה, קבע הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע באופן זמני את מושבו באוטווצק, מלאו דרכי העיר בחסידים שבאו להסתופף בצל הרבי, וסבי ר' יהודה בער העמיד במאפייתו מיחם גדול לתה עבור החסידים להחם את ליבם בכוס משקה. הבאים והיוצאים בשערי המאפיה, תדיר הבחינו בהתפעלות, כיצד עומד ר' יהודה בער עם הגמרא סמוך לתנור ושוכח עולם ומלואו.

ראו עליו בחוש את אמרתו של הרבי מקוצק זי"ע על דברי הגמרא בברכות: "גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים", יגיעת כפו ולא יגיעת מוחו, די הענט זאלן טוהען און דער קאפ זאל זיין צום הימל [=הידים שיתעסקו במלאכה ואילו הראש יהיה נתון לשמים].

---

306. בנו ר' העניך נולד בשנת תרנ"ה כשנה לאחר פטירת מורו ורבו הראשון הרבי ר' יחיאל מאכסנדר, וכפי הנראה קרא שמו העניך **יחיאל** על שמו.

רבי בונם חיים פיגה מאוטווצק-ת"א

סיפר לימים ר' בונם חיים פיגה ז"ל מיקירי חסידי ווארקא בת"א ומיוצאי אוטווצק, כי בימי עלומיו הכיר את ר' יהודה בער, וראהו לא אחת כאשר ידו האחת אוחזת ב'לאָפיטע' - מרדה התנור בו הוציא את החלות ואילו ידו השניה אוחזת בגמרא. דברים דומים סיפר החסיד ר' משה יוסל חרש, כי בליל שישי היו החלות במאפייתו נשרפות, כיון שהיה עסוק בלימוד ספר הזוהר הפתוח לפניו. כן סיפר חמי לימים החסיד ר' מרדכי יודל איינפלד, כי כאשר הזדמן למאפיה לשתות מעט תה להחיות את נפשו, הבחין במחותנו לימים ר' יהודה בער הממתין ליד התנור וכולו שקוע בגמרא האחוזה בידיו.

כאשר דיברו נכבדות לבתו הגדולה מרת אסתר לאחר שנתאלמנה, אמר אודותיו הרבי: יהודה בער איז א תלמיד חכם.

בימי מלחמת העולם הראשונה לאחר שנה של קרבות עקובים מדם, כבשו הגרמנים את פולין מידי הרוסים ושלטו בה תקופה (=דער דייטש איז אריין און האט ארויס געיאָגט דעם רוס). באחד מן הימים ערכו ביקורת באוטווצק במאפייתו של הסבא ר' יהודה בער והמקום לא עמד בתנאיהם הקפדניים. בעקבות כך הם נעלו את שערי המאפיה וחתמו אותה בחותם בפקודת השלטון (=מ'האט פארזיגלט די בעקעריי).

ממשלת גרמניה באותם שנים היתה מתונה בהרבה, גנרלים ורבי השלטון הגיעו להתברך אצל הרבי ששהה באותם שנים באוטווצק. באחת הפעמים נכנס הגנרל העליון לבקר במעון הרבי ולהתברך מפיו ונפנה לשאול האם מתוקף תפקידו יכול הוא לסייע לרבי בדבר מה הנחוץ מפאת שיבושי המלחמה.

השיבו הרבי באחת: מ'זאל צוריק עפענען יהודה בער'ס בעקעריי [=שיפתחו חזרה את מאפייתו של יהודה בער][307]. אותה עת היה מחסור חמור במזון וכלל התושבים רעבו ללחם כפשוטו. אכן, לא חלפו שעות מעטות ושערי המאפיה נפתחו שוב לרווחת ליבם של התושבים[308].

---

307. דברים דומים אנו מוצאים בספר ראש גולת אריאל ח"ב עמ' רצ"א, במכתבו של הרבי לחתנו רי"מ לוין מאותם ימים בו נכתב: אולי באפשרות לעשות טובה להאופים פה (=אוטווצק) אשר צעקתם גדלה.

308. החסיד ר' ישראל שמעון קסטליץ ז"ל מחשובי החסידים בסלונים, מביא בספרו 'מזקנים אתבונן' כי ה'בית אברהם' מסלונים התבטא פעם באזני אחד מחסידיו: "עשיית טובה ליהודי נעלה יותר מאלף תפילות

פ"נ
למדן חסיד ועניו
מכניס אורח גדול נהנה
מיגיעי כפיו ופזר כל עמלו על
שכר למוד והכנסת אורחים
מוה"ר **יהודה דוב** ב"ר
שמעון אהרון ז"ל מאטוואצק
נפטר שמיני עצרת תרע"ח
ת'נ'צ'ב'ה'

מצבת קברו של רבי יהודה בער צישינסקי
שנתגלתה לאחרונה בבית החיים באוטווצק

בשלהי ימי המלחמה, ביום שמיני עצרת של שנת תרע"ח, נפטר החסיד ר' יהודה בער כשהוא בן נ"ב שנים והוא הובא למנוחות בבית החיים החדש באוטווצק, שם נתגלתה לאחרונה מצבת קברו כשהיא בשלמותה.

מן הראוי להביא כאן שורות מעטות המופיעות בספר יזכור לקהילת פאַלניץ, מתוך הנכתב על פעלו של בנו ר' איטשע בעיירה פאלניץ בה התגורר לאחר נישואיו, אשר מתוכם ניתן לתת מבט להליכותיהם של האב החסיד ובניו[309].

"מאוטווצק השכנה היה, בה נולד לאביו ר' בער, יהודי בן תורה וחסיד גור מהותיקים שבחבורה, שחנך את כל ששת בניו ברוחו. כל הבנים תלמידי חכמים וחסידי גור מסורים, פאותיהם הארוכות מתבדרות ברוח, חבושים כובעים יהודיים עם כיפה גדולה תחתיה, ומכנסיהם מופשלים ומכונסים לתוך גרביהם".

"פרנסתם על המאפיה, בה עבדו במשך כל השבוע בתורנות, כדי שכולם יוכלו לעסוק בלמודים ורק ביום חמישי נרתמו כולם לעבודה. המשפחה היתה ל'שם

מנחה". הוסיף ואמר: "מה אתה חושב, ממה הרבי מגור [=האמרי אמת] כה גדול? נאר פון דעם וואס ער טראגט אויף זיינע פלייצעס אזוי פיהל אידישע הארץ ווייטאג און אידישע בויך ווייטאג" [=מכך שהוא נושא על כתפיו כה הרבה כאבי לב וגוף של יהודים].

309. המאמר מופיע תחת הכותרת 'אכסניה לתורה' מאת ה' אברהם פרידמן, וחלקים ממנו אודות ר' איטשע יובאו להלן.

דבר' של חסידות, הגינות ויושר, לא רק באוטווצק, אלא בכל הסביבה, וחסידי גור החשיבו אותם מאד".

סבתי הצדקנית מרת חיה שרה ע"ה

הסבתא מרת חיה שרה היתה דמות מיוחדת במינה, אשה גדולה וחשובה, פיקחית וכל כולה צדקות וחסדים. שמרה פיה ולשונה מכל משמר וכל דיבור אסור, ולא בכדי זכתה שכל ששת בניה יצא שמם כחסידים ותיקים ובני תורה. בילדותה היתה יושבת לפני אביה והאזינה לכל ה'דיני תורה' וה'שאלות' שהובאו לפניו, וכך ידעה להשיב דבר בהלכות רבות לפרטיהם.

לאחר פטירת הסבא ר' יהודה בער המשיכה לנהל את המאפיה באוטווצק וחינכה את ילדיה בחסידות וצדקנות. פקחותה היתה לשם, והיתה לעזר לרבים וטובים שהיו מרבים להיוועץ בה. כן היתה בעלת צדקה וחסד באופן מיוחד ודאגה ללא אומר עבור מרי נפש ללבוש חם.

היתה בעלת תעצומות נפש ומושלת ברוחה. צעיר בניה הבחור יהושע אפרים נפטר על פניה שבועות ספורים לפני מועד החתונה, התוגה אחזה בכל ובעוד כולם הילכו שפופים ודומעים מעין הפוגות מצער, נצרה היא אבלה בליבה ולא ניכר עליה שברון לב. היו שנטו להבין שרגשותיה קרים ומאופקים, אולם בעת שפתחה את הסידור להתפלל היו עיניה זולגות דמעות כמעיין נובע, והסידור בו היתה מתפללת נותר ספוג ורטוב מדמעותיה ותחינותיה. כן היתה מרבה באמירת תהלים, ויומם ולילה לא מש ספר התהלים מידיה.

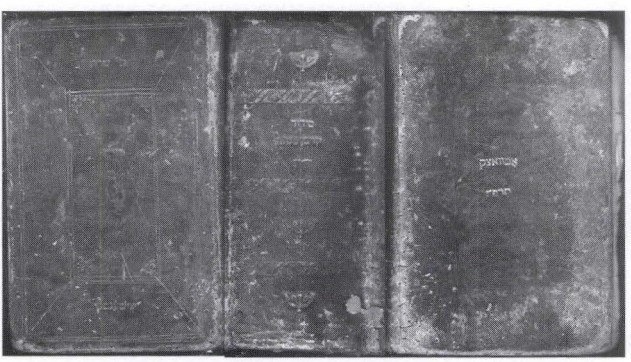

"חי' שרה צישענסקי אֶטוואצק תרפ"ז"
כריכת הסידור של הסבתא הצדקנית מרת חיה שרה ע"ה הספוג בדמעותיה

אחיה הבכור של סבתי מרת חיה שרה היה ר' אלעזר מוקוטובסקי מקולביעל ואוטווצק, שהיה סוחר קמח סיטונאי (=הוּרטובניק בשפת המדינה, ובאידיש 'הוֹרט סוחר'), סבו של הרב שלום דובער קובלסקי מחשובי חסידי חב"ד בארה"ב. ר' אלעזר נפטר באוטווצק

ביום ו' בתשרי תרצ"ז בשנת השבעים לחייו. אחים נוספים של הסבתא היו ר' טוביה מוקוטובסקי ששימש כראש הקהל באוטווצק ור' יהודה מוקוטובסקי שהתגורר אף הוא באוטווצק.

נפטר החסיד הנכבד בעל־צדקה ונס־ח נ"ע ר'
אלעזר מאקאטאווסקי
(סוחר קמח באטוואצק)
בשנת השבעים לימי חייו. והיתה לבבותם עלומים תהי ציון ד' ו'
לחדש תשרי תרצ"ז בשעה 12 בבוקר באסוואצק טורנא 10
הסדרים: בנו: בניו, בנותיו, חתניו, נכדיו וניניו

הידיעה על פטירת
רבי אלעזר מוקוטובסקי באוטווצק

הדודים - בני ר' יהודה בער

בנו השני של ר' יהודה בער היה כאמור דודי ר' העניך מאוטווצק. ר' העניך התפרנס מחלוקת לחמים מהמאפיות הגדולות למסעדות שברחבי אוטווצק, וכן לבתי הארחה שהיו פזורים במרחבים סביב העיר. ברשותו היו סוס ועגלה, הוא היה מעמיס מלוא העגלה ארגזי לחם ויוצא לחלוקה וחוזר להעמיס שוב, וכך היה עובד שעות ארוכות ללא ליאות. על העניך אמרו שמראהו הינו ממש כמראה אביו ר' יהודה בער.

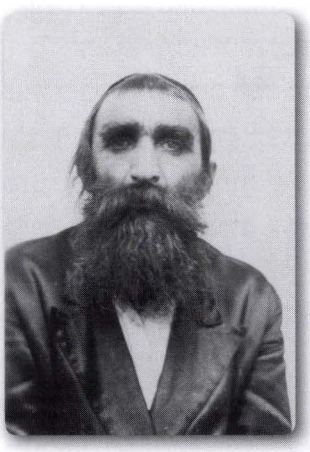

רבי איטשע צישינסקי

דודי ר' איטשע נשא בשלהי שנת תרפ"א לאחר פטירת אביו את מרת פייגא לאה בת דודו ר' שמואל יואל לוין מפאלניץ, והיה סמוך על שולחן חותנו בעיירה פאלניץ, שם החיה מחדש את רוח היהדות ושמו יצא לפניו כאברך רב פעלים משכמו ומעלה[310].

במאמר מלא חן המוזכר לעיל מתוך ספר יזכור לקהילת פאלניץ נכתב בהערצה על ידי אחד מבני החבורה בפאלניץ שבאותם ימים, על פעלו הנפלא של איטשע באותה תקופה קשה ברוחניות בשנים שלאחר מלחמת העולם הראשונה בה נתרופפו מוסדי תבל, כיצד בבואו לפאלניץ כחתנו של דודו ר' שמואל יואל לוין, ללא אומר וללא דברים נכנס לעובי הקורה, החיה מחדש את רוח החסידות והרבה פעלים לתורה.

בין השיטין נכתב שם:

"איטשע בער'ס, או כפי שכונה איטשע השחור (=דער שווארצער איטשע) או 'איטשע מן השמים', הכניס מהפכה בכל חיי העיר והפך בה סדרי

310. תאריך הנישואין בשלהי תרפ"א רשמנו על פי השערה, כיון שבפסח תרפ"א היה עדיין חתן ובחודש חשון תרפ"ג כבר נולדה בתו הבכירה, אולם יתכן גם שנישואיו היו בחורף תרפ"ב.

בראשית. איטשע בער'ס פדגוג גדול ומנהיג מוכשר היה. הוא הופיע בעיר כאשר חבלי מסורת נתרופפו..."

רבי איטשע יהודה בער'ס

"נדמה היה שהנה נדם קול התורה בפאלניץ והעם ארצות תשלוט בה בכל, אולם לא אלמן ישראל, הרבה שליחים למקום, ור' איטשע בער'ס היה לשליחו הנאמן, שלא רק החזיר את העטרה ליושנה, אלא הכפיל ושילש מספר לומדי התורה ומוקיריה בפאלניץ..."

"איש כמעט ולא הרגיש בבואו לעירנו כחתנו של ר' שמואל יואל. בהשכמת בקר אחד, עוד בטרם אפשר היה להבחין בין תכלת לכרתי ישב בשטיבל ולידו פרימוס קטן וקומקום מים נשפת עליו. הוא ישב ולמד וכוס תה מהביל שתוי למחצה עמד לידו. כאשר הופיעו גיסו לייבל וחברו שלמה'לה, כבדם בתה, ולאחר מכן פתחו בלמוד עד לזמן התפילה. לאחר התפילה לא הלכו הביתה, אכלו ושתו תה במקום והמשיכו ללמוד. חסידי גור הכירו את איטשע משכבר הימים. איטשע מטובי הבחורים שבחסידי גור, היה עושה את רוב עתותיו בחצרו של הרבי שבבית מדרשו למד. חסיד חריף שהיה נאמן לרבו בכל נפשו ומאודו ומוכן להקריב עצמו בעד כל מוצא פיו של רבו".

"ר' איטשע קטן קומה היה, אולם ענק ברוחו ובכוח השפעתו. כאשר היה מדבר ומספר לתומו אי אפשר היה שלא להקשיב. קרבה מיוחדת הרגשת לאיש זה ובעל כרחך נמשכת אחריו, עיניו השחורות והבוערות כרשפי אש הבהיקו וזהרו וקרן מהן מבט של טוב לב מהול בקנאות משכנעת, וסיפורו שובה לב, ...השפעתו של איטשע היתה כה גדולה שכמעט ולא נמצא בחור וטוב שלא יצטרף אליו"[311].

אמנם בפאלניץ גופא נקרא ר' איטשע 'דער שווארצער איטשע' או 'איטשע מן השמים' אולם בכל פולין הוכר כ'איטשע פאלניצער' על שם עיר מגוריו בה עשה נפשות

311. ראה בהרחבה בספר הזכרון לקהילת פאלניץ עמ' 363-356, תחת הכותרת 'אכסניה לתורה' מאת אברהם פרידמן. יצויין כי בסגנון דומה ובהערצה התבטא אודותיו ר' אפרים לונדנר שהכירו היטב מימי נסיעותיו לגור, והתפעל מלהטו המיוחד שמשך אחריו את הבחורים לחסידות כהלכה.

לתורה וחסידות בעיזוז רוחו. לימים באר"י הוכר בשם הנודע - איטשע יהודה בער'ס, או בקצרה - איטשע בער'ס.

דבקותו של ר' איטשע ברבי ה'אמרי אמת' היתה ללא שיור. וסיפרו כי היה נדחק ב'שורות' סמוך לשולחן הרבי עד כלות נפשו, והוצרכו להוציאו מהשורות כאשר הוא מעולף למחצה.

רבוה"ק ראו בו איש אמת וחייל נאמן להרבות פעלים. באחת השנים בשעת ההקפות בשמחת תורה בגור אחז בו ה'בית ישראל' ורקד עמו יחד בדבקות[312].

דודי ר' שמחה נשא בסביבות שנת תרצ"ב את מרת מינדל בתו של ר' יצחק בזוזה מאוסטרוב-מאזובייצק. לאחר נישואיו קבע את מגוריו באוסטרוב עיר חותנו, שהיתה קריה נאמנה לתורה וחסידות, והתהלכו בה דמויות הוד משיירי חבורתו ותלמידיו של החסיד הנודע ר' בן-ציון אוסטרובר זצ"ל. בעיר אוסטרוב התגורר שנים מעטות עד לעלייתו ארצה, כפי שעוד יסופר להלן בהרחבה.

צעיר האחים היה הבחור החתן יהושע אפרים ז"ל. באחד הימים לאחר חג השבועות כאשר חלף באשמורת הבוקר בחצר ביהמ"ד האחורית, קרא לו הרבי מבעד לחלון וביקשו שיכנס לחדרו. הוא היה נוכח בעת שהרבי בירך בדחילו את ברכות השחר, ולאחר מכן חזר מבית הרבי חיוור ונרגש עד מאוד ממעמד זה.

זכרון עולם לילדי רבי יהודה בער שהוצב לאחרונה על דופן מצבתו של רבי יעקב יואל בהר המנוחות

הב' יהושע אפרים נפטר לאחר מחלה קצרה ביום ח' בתשרי תרצ"ד, שבועות ספורים לפני היום המיועד לנישואיו. לאחר תום הלוויה באוטווצק הגיעו האחים לשבת 'שבעה' בגור עד סמוך להתקדש ליל יום הכיפורים[313] על מנת לשהות ביום הקדוש בצל הרבי.

---

312. מפי ר' אריה קנובלביץ ז"ל שהיה אז בגור ונוכח בשעת מעשה. ר' אריה ושני אחיו ר' פייבל ור' יעקב נמנו בין חשובי המתפללים בשטיבל הקישון, אותו הקים ר' איטשע כדלהלן, עד מעברם למושב קוממיות.

313. כפי ההלכה שיוה"כ מבטל דין שבעה.

פרק שבעה עשר

אבי מורי

במחיצת ה'שפת אמת'

במעון חסידים אלו, שתורה ויראה חפפו באוהלם ודרך רבוה"ק אור לנתיבתם, נולד ביום ה' בתמוז תרנ"ב אבי מורי החסיד המופלג ר' יעקב יואל צישינסקי ז"ל, הנודע בשער בת רבים בשקדנותו וביראת חטאו. תחילה התגוררו הוריו בקולביעל, ובהיותו בגיל רך עברו הוריו להתגורר בקורטשב הסמוכה, עיר מגורי סבו רבי יהושע אפרים מוקוטובסקי, ושם גדלה וגבהה קומתו הרוחנית.

בהגיעו לגיל עשר זנח מאחוריו את מנעמי העולם ומשובות הנעורים, והשקיע את כל יומו ומעייניו ביגיעת התורה. כעבור תקופה קצרה החל אביו ר' יהודה בער לקחתו עמו להסתופף בהיכל קדשו של בעל ה'שפת אמת' זי"ע, והיו עושים דרכם ברגל מקורטשב לגור[314].

רושם רב עשו בנפשו נסיעות אלו ששהה בקרבתו ובמחיצתו של איש האלוקים בעל ה'שפת אמת', ותרמו רבות לצמיחת קומתו הרוחנית ביראת שמים ויגיעה בתורה ועבודת השם. עד סוף ימיו - למעלה משמונים שנה אחר פטירתו של השפת אמת, לא מש מלוח ליבו זכרונו הטהור.

בפטירת בעל ה'שפת אמת' זי"ע ביום ה' בשבט תרס"ה, היה נער סמוך לגיל הבר מצוה, ובשנתיים האחרונות לחיי השפת אמת בשנים תרס"ג-תרס"ה זכה להסתופף בצילו תמידין כסדרן כעשר פעמים. תשע פעמים מתוכם נלווה לאביו ל'נסיעה' כאשר הם צועדים רגלית מקורטשב לגור, ופעם נוספת נלווה לסבו ר' שמעון אהרן שבא לשחר את פני השפת אמת.

אחת הפעמים בהם זכה לשחר את פניו של ה'שפת-אמת' היתה כאמור בבואו יחד עם סבו ר' שמעון אהרן. ר' שמעון אהרן היה כאמור מיקירי בית אלכסנדר ותלמיד חכם מופלג. הוא ידע ימים של צער כאשר כמה וכמה מילדיו נפטרו בקטנותם (=האט גיהאט אסאך סיבות), ובהיכנסו אל הקודש התאונן באזני הרבי, כי הצער טורד את מחשבתו ומכביד על ישוב דעתו בשעת התפילה. השיבו השפת אמת: מ'קוקט אריין אין א סידור'ל [=מתפללים מתוך סידור].

---

314. הדרך מקורטשב לגור הינה כ-15 קילומטר לאורך נהר הווייסל, וכאשר מגיעים בסמוך לגור יש צורך לחצות את הנהר בסירה.

דברים אלו ששמע אבי ר' יעקב יואל מפיו של השפת אמת, היה מרבה לספר בפרט לצעירי הצאן, על מנת להדריכם להתפלל מתוך סידור ברצינות ובכובד ראש.

כראות פני אלקים

אף שבאותה תקופה היה עדיין צעיר לימים, אולם אותם תקופות נעלות בהם עשה במחיצתו של בעל ה'שפת אמת' זי"ע חדרו עמוק לעצמותיו והשפיעו על הליכותיו עד זקנה ושיבה. מפעם לפעם היה מספר ביראת הרוממות כמה מילי מעלייתא שקלטה עינו ושמעה אזנו באותם ימים וכדלהלן:

היה נוכח סמוך לחדרו של השפת אמת בעת שלמד בחדר קדשו שיעור עם נכדיו[315]. במהלך השיעור נשמעו רעמים והנכדים ברכו 'שכוחו וגבורתו מלא עולם', אך השפת אמת שבשנותיו האחרונות כבדה עליו השמיעה לא שמע את הרעם, אולם הבחין ששפתותיהם מלחשות. לשאלתו מה זאת, ענוהו הנכדים שנשמעו כעת רעמים והם מברכים את הברכה כדין.

כאשר שמע הרבי את דבריהם אמר: "לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב" - נאנח עמוקות באנחה השוברת חצי גופו של אדם שהמיסה את לב השומעים והמשיך - ווי אזוי וועל איך אויס גלייכן מיין הארץ [=כיצד איישר את ליבי][316].

בעת שביקר רופא אצל השפת אמת לצורך בריאותו, הורה לו הרופא כי עליו לעשות פעולות מסויימות על מנת לחזק את בריאותו ובין היתר הורה לו שיגביה את ידיו כלפי מעלה מעל הראש. אמר השפת אמת: איבער דעם קאפ איז נאר דער אייבישטער [=למעלה מן הראש הינו רק הקב"ה], ולא שעה לדברי הרופא[317].

כאשר היה השפת אמת נכנס לתפילה, היה הולך סביב בינות לחסידים ברחבי ביהמ"ד, והחסידים היו עומדים לפניו בשתי שורות. אבי סיפר בהתפעמות, כי החסידים היו עומדים משני הצדדים ביראת כבוד מופלגת ללא שיור, ואף לאחר שהשפת אמת

315. כפי המסופר בשעת לימודו של השפת אמת היו דלתות חדרו פתוחות וניתן היה להביט פנימה.

316. מעשה זה מופיע בשמו במקורות שונים בשיבוש גדול, ונוסח זה הוא בדייקנות כפי שנשמע מפיו.

317. כאשר סיפר זאת ישבו לפניו כמה בחורים, ונענה אחד מהם שכמדומה שדבר זה נאמר בזוהר שהמרים ידיו מעל לראשו מעורר בזה דינים, הגיב ר' יעקב יואל בדרכו האפיינית: מ'טאר נישט ווייל מ'טאר נישט [=אסור כי אסור].

חלף מעל פניהם הלאה נשארו נטועים למקומותיהם ואף לא הטו גופם לראותו, וכך נשארו על עמדם עד שנעמד הרבי במקומו[318].

לתפילת שחרית בשבתות, היה השפת אמת יוצא מביתו לביהמ"ד לעת תפילת נשמת[319]. כן היה מספר שבימי השפת אמת לא נדחקו בתפילה ליד מקום הרבי, אלא רק בעת עריכת השולחן, וכפי שהיה רגיל לומר: דאוועגען איז נישט קיין טיש [=תפילה איננה כטיש]. כל אחד היה עומד על מקומו ומתייחד עם קונו[320]. על כן בשעת התפילה התאפשר לו להגיע עד סמוך לארון הקודש, מקום בו היה ניצב השפת אמת בעת תפילתו, וכך זכה להתבונן בפניו הקדושים בעת התפילה[321].

וכחלוף שבעים שנה באחרית ימי הנהגת ה'בית ישראל' זי"ע, כאשר נשאל כיצד היה מראה פניו של השפת אמת השיב: פונקט אזוי ווי דער רבי'ן [=בדיוק כמראהו של ה'בית ישראל'][322].

בישיבת 'דרכי נועם' בגור

ביום ה' שבט תרס"ה נסתלק בעל ה'שפת אמת' זי"ע בחטף ונחתמה תקופה ראשונה בחייו של אבי. הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע נטל על עצמו את עול הנהגת העדה המיותמת,

---

318. מפי ר' אברהם מרדכי בר"ל אלתר הי"ו ששמע מפיו של ר' יעקב יואל בעת שליווהו בדרכו.

319. ליתר דיוק היה מספר שהשפת אמת היה יוצא מחדרו לקראת אמירת ברכו, וכפי הנראה כוונתו היתה לתפילת נשמת, כיון שכך העידו זקני העדה שהשפ"א היה יוצא לתפילת נשמת.

סיפר לימים הלב שמחה זי"ע כי בימי ילדותו השתובבו פעם הנכדים בחדר ההמתנה לפני שחרית, ובטעות נחבטה ידו של אחד הילדים בדלת ה'שלום שטוב'. מיד נבהלו כולם ונמלטו מהחדר ובמקום נותר רק הלב שמחה. יצא השפת אמת ואמר לו: פאר וואס שטערט מען מיר דאוועגען [=מדוע מפריעים לי להתפלל], ואמר על כך הלב שמחה: מכך הבנתי כי הוא מתפלל בחדרו אף את שאר התפילה לפני כניסתו לבית המדרש ולא רק עד 'נשמת'.

כן סיפר החסיד ר' אברהם אוסטרולנקער ז"ל כי פעם בעת תפילתו של השפת אמת בחדרו חפצו החסידים לראותו, ומספר אברכים טיפסו בחצר על גדר לנוכח חלון חדרו והבחינו שהשפת אמת מתפלל בחדרו את כל התפילה בטרם כניסתו - מפי דודנו ר' שלמה צישינסקי הי"ו.

320. לימים אכן התבטא הפני מנחם זי"ע באותו מטבע לשון: דאוועגען איז נישט קיין טיש.

321. הווי זה היה רק בימיו של השפת אמת, אולם כאשר החל האמרי אמת להנהיג נשתנה הדבר, ושוב לא יכלו להתקרב למקום עומדו של הרבי, כי אם במאמץ גדול. היה זה כיון שהרבי האמרי אמת כידוע החל לקרב את הבחורים, כתריס בפני הפורענות אל מול הרוחות הזרות שנשבו באותם ימים, ואלו החלו לנהור באלפיהם לגור וסבבוהו כחומה בצורה באהבה ויראה.

322. ראה לקמן בפרק 'במחיצת הבית ישראל זי"ע בירושלים' שם מובאים דברים דומים שאמר החסיד ר' משה בוים, אשר ראה את פני השפת אמת בתקופה בה החל להנהיג את העדה.

ובמשך למעלה מארבעים שנה היה ר' יעקב יואל סמוך ונראה לאורו, והלך בדרכו בחסידות אמת.

בנין ישיבת דרכי נועם בגור - מתוך ספר 'ראש גולת אריאל'

תקופה קצרה לאחר מכן, ביום ה' בתמוז תרס"ה, הגיע לעול המצוות, ונכנס ללמוד בישיבת 'דרכי נועם' שנפתחה אז בבית המדרש דגור, בראשות רבי מנדלי מפאביאניץ, אחיו הצעיר של הרבי האמרי אמת, כאשר רוחו של הרבי חופפת על תלמידי הישיבה ומאירה נתיבותיהם.

ראש הישיבה
הגה"ק רבי מנדלי מפאביאניץ

בישיבת דרכי נועם למד מספר שנים בהתמדה מופלאה, כאשר הוא רוכש קניני תורה רבים. לאחר תקופה כאשר היכל ביהמ"ד לא הכיל את הבחורים הרבים שהתדפקו על דלתותיו, נבנה עבור הישיבה בנין מיוחד לא הרחק מהמקוה העירונית, שם פעלה הישיבה עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה.

בראשית הנהגתו של הרבי ה'אמרי אמת' היה הרבי יוצא מפעם לפעם מחדרו לביהמ"ד ומסתובב בין הלומדים[323]. פעם כאשר יצא לבית המדרש וחלף בסמוך לאבי, נעמד הרבי זמן ניכר והאזין ללימודו בקורת רוח גלויה. לאחר מכן הפטיר: ער לערנט גוט [=הוא לומד טוב].

אבי שהיה ידוע בהתמדתו הנפלאה, היה כל כך שקוע בלימודו עד שלא הבחין כלל במתרחש. בחורי ביהמ"ד ניסו לעוררו שיבחין כי הרבי עומד מאחריו, וכי אין זה דרך ארץ לשבת כך

323. כנראה היה זה בתקופה הראשונה ליסוד דרכי נועם, כאשר טרם הוקם הבנין עבור הישיבה והתלמידים למדו בביהמ"ד.

מופנה עם הגב לרבי, אולם הרבי החווה להם שיניחו לו. רק לאחר שסיים את חק לימודו שמע מהסובבים שהרבי היה זה עתה בהיכל ביהמ"ד והתבונן בו.

באותה תקופה נכנס ללמוד בישיבה החסיד ר' יהודה לייב רוזנווסר. אבי מצא בו חברותא כלבבו והיו עוסקים יחדיו ביגיעת התורה. גם בשנים שלאחר מכן, כאשר היה ר' יהודה לייב מגיע לגור היה לומד עם אבי יחדיו, וכן לאחר שעלו ארצה, כאשר הגיע 'נסיעה' מחיפה לירושלים היו מתראים יחדיו, וכל השבת מבואה ועד צאתה היו שונים בצוותא.

אבי היה משכים כל יום בשעה שתים לפנות בוקר ולומד ברציפות עד הלילה, כאשר הוא מפסיק רק לתפילות או כדי לטעום דבר מה, וכאשר היה קם מלימודו היה קשה לו לזקוף את ראשו מכיון שהיה כפוף כל היום על הגמרא. באותם ימים החלו מטוסים לטוס בשמי אירופה, דבר פלא וחידוש שהיה בעיניהם כ'ספינה הפורחת באוויר', והגיעה הידיעה כי ביום פלוני תעבור טיסת בכורה מעל שמי פולין ובשעה פלונית תעבור בשמי העיירה.

לקראת השעה היעודה יצאו כל בני העיירה לחזות בפלא הגדול, אולם אבי נשאר לשבת בביהמ"ד ליד הגמרא החביבה עליו מכל, כאשר מתיקות הגמרא מחיה את אבריו ונשמתו. הוא גופו לא ראה בכך כל מקור לשבח, והיה מספר דבר זה בעצמו בפשיטות כאשר הוא מוסיף: איך האב געוואלט לערנען [=אני רציתי ללמוד].

בהיותו לומד בהתמדה שעות רבות, לעת ערב היה מתעייף והתקשה להתרכז בלימודו. נכנס ר' יעקב יואל לרבי ה'אמרי אמת' לשאול בדעת קדשו מה לעשות, והרבי הורה לו: לערנט מען לייכטערע זאכן [=לומדים דברים קלים יותר]. וכל ימיו היה תמה ומסתפק: איך ווייס נישט וואס הייסט לייכטערע זאכן, ביי מיר איז אלעס שווער, אפשר נביאים [=אינני יודע מה נקרא דברים קלים, אצלי הכל הולך ביגיעה, אולי כוונת קדשו לספרי הנ"ך].

באותם ימים עמל אביו ר' יהודה בער קשות לפרנס את נפשות ביתו, ובהיותו הגדול שבאחים נזקק אביו לעזרתו. אביו נסע לגור לבקש מבנו שישוב הביתה על מנת לסייע במאפיה. אבי היה אז כבן ט"ו וכבר יצא שמו כמתמיד מופלג, ליבו היה כאוב, אך מוכרח היה לסייע לאביו לכלכל את פיות הטף. כאשר נכנס לקודש פנימה להיפרד מהרבי, אמר לו הרבי: העלף צו דעם טאטן, און ווען דו וועסט האבן צייט וועסטו לערנען [=עזור לאבא במלאכתו, וכאשר יהיה לך זמן תלמד].

דברי הרבי אלו היו לו לצו חיים, ובתקופה זו בה היה בביתו היה כל רגע פנוי ממלאכה

נתון לתורה הקדושה. במאפיה כאשר נותר לו זמן 'בין תנור לתנור' - לאחר שהכניס לחמים לתנור והמתין לאפייתם על מנת להכניס לחמים נוספים, היה לומד נ"ך עם פירוש רד"ק, ובמשך תקופת מלאכתו במאפיה סיים בסדר לימוד זה את כל הנ"ך עם הרד"ק.

מלבד מהשעות בהם עמל במלאכה, היה לומד בהתמדה נפלאה כעשר שעות בכל יום. היה משכים קום בשעה אחת וחצי אחר חצות הלילה ופותח את שערי ה'שוהל' - ביהמ"ד המקומי, שם שקד לילות שלמים על תלמודו. היה יושב ושונה דף אחר דף ביגיעה וסיפר לימים שהתייגע אז רבות להבין היטב את דברי הגמרא עם הרש"י כפשוטם, ומשנים אלו למד דרך בלימוד הגמרא לכל ימי חייו. בלילות החורף הקרים ללימודו כוס יי"ש 'זעקס און ניינציגע' [=יי"ש 96] ולמד במרץ עלומים עד עת שחרית.

בתקופה זו בה שהה בבית הוריו בקורטשב, חלה במחלת הטיפוס, חומו עלה וטיפס עד שנשקפה סכנה לחייו. באותם ימים טרם היתה רפואה למחלה זו, והרופא שבדק אותו פכר ידיו ביאוש ואמר שלא ניתן לעשות מאומה.

אחיו ר' איטשע שהרבי הראה לו אותות קירבה עוד בבחרותו, שהה אז בגור ונכנס להזכירו בקודש. כאשר שמע הרבי ממצבו הקשה מסר לר' איטשע תפוז עבורו באמרו: זאג איהם ער זאל זיך נישט שרעקן [=אמור לו שלא ידאג][324].

כאשר הגיע ר' איטשע לקורטשב, מצא את החולה במצב קשה עד שלא היתה אפשרות שיאכל מהתפוז, על כן סחט ר' איטשע את התפוז לתוך פיו. לאחר זמן מועט חזרו כוחותיו כאחד האדם, הוא קם ממיטת חוליו וכאשר נכנס למטבח הבחין בכלי כלשהוא שהתרופף וטעון תיקון, והוא ניצב במרץ לתקנו ולהעמידו על מכונו. אותה שעה נכנסה אמו מרת חיה שרה למטבח, והופתעה לראות את בנה שזה עתה היה מוטל במיטתו ללא ניע, עומד ועוסק בתיקון הכלי.

אברך כמדרשו

בהגיעו לפרקו, בא בברית האירוסין עם בתו של ר' חיים מאיר בָּנֶט מגור, היא אמי מורתי האשה החשובה מרת חוה ע"ה. זקני ר' חיים מאיר, שם עליו עינו לטובה עוד בימי ילדותו, כפי שיסופר להלן. בטרם האירוסין נכנס ר' חיים מאיר לקודש פנימה לרבי ה'אמרי אמת' לשאול, מה יעשה כאשר יגיע חתנו לגיל צבא ויצטרך להתגייס. ענהו הרבי: ער איז דאך א בן תורה [=הרי הינו בן תורה].

---

324. כאשר סיפר זאת ר' יעקב יואל, הוסיף והבהיר בביאור דבריו של הרבי שאמר "נישט שרעקן", שאין הכוונה כעין מה שאומרים "נישט מורא האבן" - שלא לפחד, אלא הכוונה היא שיסיר דאגה מליבו. הסרת הדאגה היא ענין הבטחון וההישענות המלאה על השי"ת.

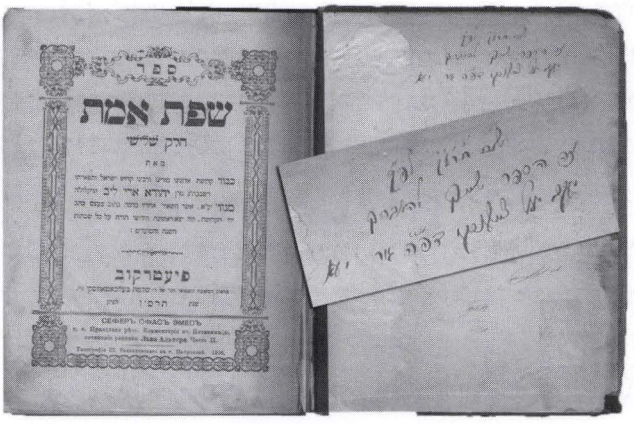

"זה הספר שייך להאברך יעקב יואל צישענסקי דפ"ה גור יע"א"
ספרי השפ"א שקיבל מחותנו רבי חיים מאיר בנט

דרכם של הבחורים אשר הגיעו לגיל הגיוס, היתה לערוך תחבולות שונות על מנת להיראות חולים וחלשים שאינם כשירים לצבא, אולם כאשר שמע דברים יוצאים מפי הרבי שוב לא נזקק לעשות דבר, ונשען בבטחה על מאמרם ז"ל: כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ.

שמחת הנישואין נערכה בעיר גור בשנת תער"ב והוא קבע מושבו בחצר הקודש לצד חותנו. גם בשנים אלו שלאחר נישואיו היה נוסע מפעם לפעם מגור לאוטווצק לסייע להוריו במאפיה. באחת השנים חל חג השבועות בסמוך לשבת בימים ראשון ושני, והיה צורך לאפות לפני השבת כמות עצומה עבור שלושה ימים. שני לילות לא נתן מנוחה לעיניו ועבד ללא הרף, וכאשר סיים את מלאכתו בערב שבת כבר התאחרה השעה ביותר, אך בליבו בערה תשוקה עצומה להגיע לרבי, והוא יצא לדרכו בחיפזון רב על מנת להספיק להגיע לגור לפני השקיעה.

אוטווצק שכנה מזרחית לגור, ועל מנת להגיע ממנה לגור היה צורך לחצות את נהר הווייסל בסמוך לגור. בשעות בהם החסידים הגיעו בהמוניהם היו ממתינים שם גויים בסירותיהם, והיו מעבירים אותם מגדה לגדה תמורת תשלום, מי שלא היה בידו לשלם הלך כברת דרך דרומה לאורך הווייסל עד שהגיע לגשר שעבר מעל הנהר, ומשם היה עליו לשים את פעמיו חזרה לכיוון צפון.

באותה שעה בה הגיע אבי לשפת הווייסל, הסתלקו זה מכבר כל הגויים, ואילו להגיע עד הגשר ולעבור לפני שבת לא היתה שהות. השמש כבר נטתה לערוב והוא כבר השלים בליבו עם זאת שיאלץ לשבות שלושה ימים בין גויים (=דריי מעת לעת צווישן גויים). בעודו נתון במחשבותיו והנה באורח פלא צץ שם מיד גוי עם סירה קטנה ששאלו: יהודי, ברצונך לעבור? בא עמי! ותוך כדי דיבורו העבירו לחיים ולשלום.

בהגיעו לגור מיהר בחפזון לבית המדרש כאשר הוא עדיין בבגדי חול כולו מאובק (=פאַרקאָזשעט) על מנת להיכנס לנטילת שלום אצל הרבי. היה זה דקות ספורות לפני זמן הדלקת נרות ובחדר המתנה עמדו שלושה חסידים אחרונים. בהכנסו לקודש הביט בו הרבי ה'אמרי אמת' בחביבות ואמר לו: דו קומסט יעצט נאכן ווייסל?! [=ההנך מגיע כעת דרך הווייסל?!].

בספרו זאת לימים היה מוסיף ואומר: וכי לשם מה אמר לי זאת הרבי, בכדי להראות לי את רוח קדשו? אלא שהרבי הוכיחני בתוכחה מסותרת לבל אשוב עוד לעשות זאת, לצאת באיחור בערב החג ולהגיע לידי כך.

כנזכר, לפני מלחמת העולם הראשונה התגוררו כל בני וחתני השפת אמת בגור וביניהם רבי יעקב מאיר בידרמן. באותה תקופה נשא ה'בית ישראל' זי"ע את בתו של רבי יעקב מאיר בידרמן ואבי זכה להיות עמו בחבורה חדא. חתן נוסף של רבי יעקב מאיר בידרמן היה ר' פינטשע ורשביאק בנו של הרב מאיר ורשביאק הרב דמונקטוב[325].

ר' פינטשע נישא בשנת תרע"ג ולאחר נישואיו התגורר תקופה בגור בסמוך לחותנו. הוא לא מצא בעיירה אברך כלבבו להתרועע עמו בתורה ובחברותא, ונכנס להתאונן על כך באזני הרבי. השיבו הרבי: ס'איז דא איינער וואס הייסט יעקב יואל, א בן תורה, קענסט זיך מיט איהם חבר'ן, מאך מיט איהם א שיעור [=ישנו אחד בשם יעקב יואל, בן תורה, הנך יכול להתחבר עמו, עשה עמו חברותא].

אבי בענוותנותו היה מספר להיפך. אשר הוא גופו נכנס לרבי וקִבל שאין לו עם מי להתחבר והשיב לו הרבי: האסט דאך פינטשע [=הרי יש לך את פינטשע].

בזכות חברותא זו עלתה משפחתינו לימים לאר"י, כיון שר' פינטשע שעבר בימי מלחמת העולם הראשונה להתגורר בווארשא, נתמנה על חלוקת אשרות העליה (=הסרטיפיקטים) שקיבלה אגודת ישראל, והוא סייע לאבי לקבל סרטיפיקט עבור כל המשפחה.

עם ר' פינטשע היה לומד בחברותא בכל יום במשך שמונה שעות רצופות. בלילי שישי היה מתלווה עמו לסעודת ערבית (=וויעטשערע) בבית חותנו רבי יעקב מאיר בידרמן, שם ישבו בצוותא חדא עם רבי יעקב מאיר וכן גיסו ה'בית ישראל' זי"ע שאף הוא היה סמוך באותה תקופה על שולחן חותנו רבי יעקב מאיר. סעודות אלו במחיצתו של

---

325. בן נוסף של ה'מונקיטובר רב' ואחיו של ר' פינטשע היה החסיד הת"ח ר' דוד ורשביאק ז"ל מת"א שעלה ארצה לפני המלחמה. בעלות ר' דוד ירושלימה ישב בטבעיות במחיצתו של ר' יעקב יואל, כשר' יעקב יואל מוצא לנכון להבהיר ליושב לצידו: יהודי זה היה לו אח בשם פינטשע, שהיה ידיד נפשי.

הגאון המופלא רבי יעקב מאיר וחתנו 'הבית ישראל' זי"ע היו גדושות בתורה וחסידות ועניני עבודה, וההתלהבות דקדושה עלתה למעלה ראש.

כמו כן היתה לאבי חבורה של אברכים עליה נמנה גם ר' פינטשע, והיו יושבים 'סעודות' והוגים יחדיו בתורה בחבורה.

מגוריו באוטווצק

בגור שכן שנים רבות מחנה של הצבא הרוסי, ובשל כך כאשר פרצה מלחמת העולם הראשונה בשלהי שנת תרע"ד שימשה העיירה כיעד להפגזות מצד הגרמנים, ועל כן נמלטו מרבית התושבים לעיירות הסמוכות. הרבי גופו נאלץ להיחבא תקופה בווארשא מחשש להתנכלויות, וכאשר חלפו ימי הסכנה עבר להתגורר באוטווצק למשך מספר שנים, כיון שבית המדרש בגור ובנין הדירות ניזוקו קשות מההפצצות כרוב בתי העיירה (=ס'איז געווארן צעהאקט און צעקלאפט).

רק בשנת תר"פ כשוך הדי המלחמה, סיימו לשפץ את בית המדרש ובית הרבי, והרבי שב לגור. הורי שמוצאם היה מקורטשב ואוטווצק ושם התגוררו בני משפחתם, עברו בימי המלחמה להתגורר באוטווצק עד לשנת תרפ"ג, כך ששוב היינו סמוך ונראה לרבי.

גורא-קאלווארייא (נ"ע)

נאָך קוקענדיג דערויף וואָס עס זענען שוין ארויבער עטלעכע חדשים, צוגט די דעמשעע זענען ארויס פון בער, טראָגען נאָך פיז הענט די שטאדט אוז די נאצע אומגענענד די סימנים פון די שלאכטען. פיעל הייזער אין גער שטעהען נאָך אהז דעכער אוז אהן פענסטער. די פרויהערינע אינווואוינער זענען פערבליבען אין וואר-שא אדער ארויסגעצויגען זיך אין אנדע-רע ערטער. זעהר פיעל קרעמלעד זענען פערשלאסען: די האנדעלס-בעווענגנג אין פערקלענערט געוואָרען פיז דער לעצטער מדרגה. דערצו האט פיעל געווירקט דער ארויספאהר פון רבי'.

ידיעה משנת תרע"ה על החורבן בעיירה גור

באותה תקופה בה שהה הרבה בווארשא נערכה שמחת הנישואין של ה'לב שמחה' זי"ע. החתונה נערכה ביום ר"ח אלול תרע"ה, וידועים דברי הרבי שכתב בהזמנה כי היות ובזמן הנוכחי אין הזמן גרמא לשמוח יחד במקהלות, על כן מבקש מהחסידים שישמחו במקומותיהם ולא ישתתפו בחתונה[326].

326. לשון הרבי בהזמנה: "נקרא למאהבינו לשמוח בשמחתינו, והגם כי בעת הנוכחית אין הזמן גרמא לשמוח יחד במקום אחד במקהלות, עכ"ז נבקש מכם, להראות לנו אות ידידות לקחת חבל בשמחתינו, בזה שתשמחו יחד, בעת התקדש ליל הכלולות, במקומכם ובבתי אסיפתכם, ובזה שמחתינו יתאחד כי הלבבות קרובים".

אבי ר' יעקב יואל ברוב דבקותו לא יכל להישאר בביתו ביום שכזה, ושם פעמיו ברגל מאוטווצק לווארשא. בבואו לקבל שלום נתן לו הרבי פרי באמרו: מ'זאל זיך פרייען באזונדער" [=שישמח כל אחד במקומו] כמגלה דעתו שלא ישאר. בליל הנישואין פנה לאחד מבתי החסידים בווארשא, ומצא שם כארבע מאות אברכים שהסבו לסעודה לרגל החתונה וגאתה שם השמחה.

לאחר למעלה משנה בה שהה הרבי בווארשא, עבר להתגורר באוטווצק. היה זה בעש"ק פרשת אמור ב' באייר תרע"ו. באותו יום נערכה באוטווצק שמחת הברית של אחי הגדול יהושע אפרים והרבי התכבד בסנדקאות. כשלוש שנים לאחר מכן היתה לידתי ביום ד' באדר א' שנת עטר"ת, היה זה כשנה ומחצה לאחר פטירת סבי ר' יהודה בער ונקראתי על שמו. הרבי ששהה עדיין באותם ימים באוטווצק התכבד בסנדקאות וכנהוג בגור אף באמירת הברכות כשהוא אומר 'ויקרא שמו בישראל יהודה דוב' ומפיו הטהור העתיר ברכותיו, ולאחר מכן השתתף בסעודת הברית שנערכה בביתנו שברחוב שבידֶרסקה.

סיפר לי אבי, כי בעת סעודת הברית היה הבית צר מלהכיל את החסידים הרבים ששהו באוטווצק בצל הרבי. לפיכך הוכנסו לסעודה רק מוזמנים ונעלו את הדלת, כאשר על

נדבות פאר די הונגעריגע יודעז
אין רוסלאנד אין אוסטראיבא.
שנתקבל בקשכה המרכז של אגודת שלומי אמוני ישראל.
(המשך).

אטוואצק.

ע"י אגודת שלומי אמוני ישראל:
רשימה ב'

ע"י ר' דוד זעמען ומשה אברהם בויסנאלד:
הה"צ יהושע אשר שליט"א אדמו"ר מסאריסאו כעת באטוצק, הה"צ יצחק שליט"א אדמו"ר מאטוצק, הה"צ משה יחיאל הלוי שליט"א אדמו"ר מאויראוו כ"א 5000 מ. הרב ראובן סגל זצוקללה"ה 3000 מ. הרב יצחק מנחם יאנאווסקי 2000 מ. ר' טוביי מאקאווסקי, ר' אלי' לאזענבערג' חא' מ' שרה צישינסקי כ"א 5000 מ. ר' אישטע אויגענלד (טכבר 5000 ס"ה 10000 מ.) 4400 מ. יוסף בראך 3500 מ. שלמה יצחק מאקאווער, יעקב שטיין, ליפא אויגענג, אישטע קאצקע, מאיר שולמען כ"א 2000 מ. משה לעדערמאן 1800 מ. הרבנית מערי' יאנאווסקי 1100 מ. בנימין פיינמעסער, [נשע הערשמאן, דוב ראזהאר, אייזיק הערפינגער, יוסף וואולף, יהושע שטערנגעלד, הב' שלמה פיינגענ, משה וויגשטאק, מענדיל פיינגע, ע"י ר' מענדי' פיינע, הא' שרה בויסנאלד, אברהם בערשטאן, משה וויינגע, הב' יהושע אפרים מאקאטאו• סקי, התולה גיטל' צישינסקי, ר' אהרן מיכל דאנסקי, יעקב זאלצבערג, יהושע שו"ב קערשענבוים, פייוול גאלדמאן, אלטער זילבערשטיין, ישראל אברהם בוגער ר' בערים גאלדשטיין כ"א 1000 מ. ג. ק. 2200 מ. ס"ה 80.000 מ.
הב' דוד זעהמען א פערטיל דאלאר כסף.

מביהח"ס דגור:
ר' חיים שמחה שיקערקע 2000 מ. אברהם גוינסקי, ישראל ווינשטאק כ"א 1800 מ. דוד הערש רושגיעווסקי, יוסף אפרים לערנער, יוסף יאסקולקע, משה גרינבלאט, צבי בלאט, יעקב יואל צישינסקי כ"א 1000 מ. נדבות קטנות 1000 מ. ס"ה 12,600 מ.
ר' אברהם רושגיעווסקי 1 רו"כ כסף.
בביהח"ס דקל"ע ביעל ע"י הב' ישראל קלוינמען והב' משה הימעלפטיין:
ר' גרשון לעהין 5000 מ. משה הערש חצפערניס 20.0 מ. אלעזר מאקא• טאווסקי, יחיאל ביסלינסקי, אברהם שטיינמען, אישטע ראטשטיין, יוזל מאקא• טאווסקי כ"א 1000 מ. ג. ק. 1300 מ. ס"ה 13,300 מ.
בפענסיאנאט שמחה וואראשאוויץ:
ר' שמואל הענך (מכבר 30000 ס"ה 40000 מ.) 10000 מ. ליפא קאפיטער (מכבר 15000 ס"ה 20000 מ.) 5000 מ. אהרן יוסף קרעל 4000 מ. ישראל לעהמען אלטער הערצבערג שמחה וואר• שאוויץ (מכבר 7000 ס"ה 10000) כ"א 3000 מ. ישראל הענך, מענדיל ליכט, פינעטע וואראשאוויץ, מענדיל ליפשיץ, אברהם מרדכי לעווי כ"א 2000 מ. יצחק מאיר לעווין 1800 מ. משה גרינבלאט הענך ציישענסקי, נחום צארנטער, יואל אונגער, בענדיל יוד• שענקער כ"א 1000 מ. ס"ה 44800 מ.
הבתולה זיסא חנה בלאט 1 רו"כ כסף.
בפענסיאנאט של ר' אהרן קאלוואריץ 4.00 מ. בפענסיאנאט של ר' אברהם שטרן 2500 מ.
ע"י ר' בערים בורשטין:
ר' ישראל קויפמען 1000 מ. נדבות קטנות 600 מ. ס"ה 1600 מ.
בביהח"ס דגראדוינסק, ע"י הב' ישראל קלוינמען:
ר' יוסף חיים קלוינבאן 2000 מ. משה כ"ץ, אהרן גרינשטיין כ"א 1000 מ. נדבות קטנות 100 מ. ס"ה 5000 מ. סובר 14410 מ.
סך הכל 163,800 מ. שני רו"כ כסף א פערטיל דאלאר כסף, מכבר 198.500 מ.
ס"ה 362300 מ.
(המשך יבוא)

בין נותני הנדבות עבור רעבי רוסיה בשנת תרפ"ב באוטווצק מופיעים מרת חיה שרה צישינסקי, רבי יעקב יואל, רבי טוביה ורבי יודל מוקוטובסקי, רבי הענך צישינסקי ורבי איטשע איינפלד

הפתח מבחוץ צבאו בחורים ואברכים שרצו לחזות בפני הרבי. באותה תקופה, עם סיום מלחמת העולם הראשונה, היו ימי עוני ומחסור. אמר הרבי: בחוץ עומדים בחורים שאין להם מה לאכול ולא טעמו כלום, יש כאן הרי אופה ולא חסר כאן לחם. המשמשים פתחו את הדלת והכניסו קבוצות קבוצות של בחורים, כאשר הם מקבלים לחם כדי סיפוק גופם ורואים פני הרבי כפי סיפוק נשמתם.

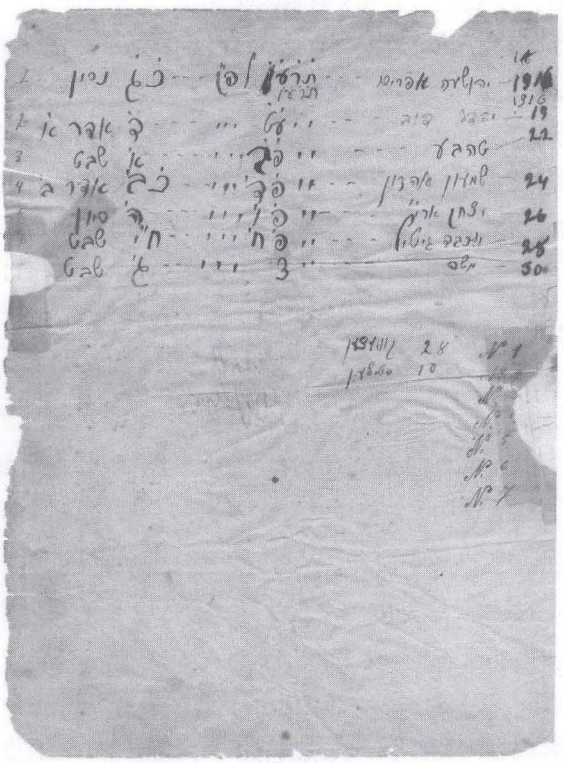

רישום לידת ילדיו שרשם רבי יעקב יואל בספה"ק שפת אמת

לאחר כשלוש שנים, ביום א' בשבט תרפ"ב, נולדה באוטווצק אחותי מרת טאובה, אשת ר' שאול שיליץ מבחירי ישיבת שפת אמת, ביום כ"ב באד"א תרפ"ד נולד בגור אחי ר' שמעון אהרן, ביום ה' בסיון תרפ"ו אחי ר' יצחק אריה (לייבל), ביום י"ח בשבט תרפ"ח אחותי יוכבד גיטל ובליל שבת קודש פרשת וארא ג' בשבט תר"ץ אחי הצעיר ר' משה, זכרונם לברכה.

בשנות שהותו של הרבי באוטווצק, בעיצומם של ימי המלחמה, חל באחת השנים תשעה באב ביום השבת[327]. אבי עמד בין החסידים בעת עריכת השולחן אצל הרבי ונצר בליבו כל ימיו את דברי התורה שהשמיע הרבי, אשר היו כדברי צרי וניחומים על ליבותיהם באותם שנות מלחמה, וכה היו תורף דבריו: ביקש רבי לעקור תשעה באב ולא הודו לו חכמים, חכמים האבן נישט פארשטאנען וואס רבי האט געמיינט, ער האט געמיינט אין גאנצן עוקר זיין תשעה באב און ברענגען די גאולה שלמה, אזוי ווי זיי האבן נישט פארשטאנען איז נתקלקל הדבר [=חכמים לא הבינו כוונתו של רבי, הוא התכוון לעקור לגמרי את תשעה באב ולהביא את הגאולה השלמה, אך הם לא הבינו כוונתו ונתקלקל הדבר][328].

327. מחשבון הימים נראה כי היה זה בשנת תרע"ז בה חל תשעה באב ביום השבת.

328. הדבר מובא מצדיקים קודמים ויתכן שהרבי הזכיר זאת בשם אחד הצדיקים.

היתה תקופה בה רבו ההפגזות, ומפאת הסכנה לא ניתן היה לפתוח את המאפיה במשך כמה ימים, עד כי בערב שבת לא היה ניתן להשיג חלות עבור הרבי. בערב שבת קרא הרבי לאבי ושלחו למאפיה לאפות חלות לשבת, כשהוא מניח את דעתו שאין לו כלל מה לדאוג מן הסכנה. משם יצא אבי סמוך ובטוח לפתוח את שערי המאפיה.

כאשר עמד עסוק במלאכת אפיית החלות עלה בדעתו, כי הנה התנור כבר ממילא מוסק, יש קמח ויש את כל צרכי האפיה, למה שלא יאפה דברים נוספים שלא התאפשרו עד כה מפאת ההפגזות, ואכן מיד ניגש למלאכה. כאשר הוציא מן התנור את החלות וארזם עבור הרבי החלה הפגזה כבדה על העיר, סביב למאפיה החלו לנחות פגזים וסכנה מוחשית נשקפה לחייו. או אז נתן אל ליבו כי את שליחות הרבי כבר ביצע כפי שנתבקש ועד כאן עמדה לו ברכת הרבי. הוא נמלט מהמאפיה כאשר בידו הסל עם החלות ואילו שאר דברי המאפה נותרו בתנור המוסק עד כלות[329].

לקראת סוף ימי המלחמה הובסו הגרמנים בחזיתות השונות והצבא הרוסי החל כובש מידיהם בחזרה את שטחי פולין. תחילה בראשית שנת תרע"ט הוכרז על עצמאותה של פולין, אולם תקופה קצרה לאחר מכן התרחשה המהפכה הבולשביקית ברוסיה, והבולשביקים ביקשו לכבוש בחזרה את פולין. באותה עת שנקראה 'מלחמת הבולשביקים' נשמעה מפיו של הרבי אמירה מופלאה: צווישן איין מלכות מיט די אנדערע קען מען מקבל זיין עול מלכות שמים [=בין מלכות אחת לחברתה, נוכל לקבל על עצמנו עול מלכות שמים].

כן הורה אז הרבי: מ'זאל נישט ווייזן קיין שיין פנים, סיי ווי סיי וועלן זיי בלייבן נישט לאנג [=שלא יראו להם פנים מסבירות, כי ממילא הם לא ישארו כאן זמן רב]. היה חשש כי אם יתחברו עמם, כאשר יגרשום הפולנים יאשימו את היהודים כדרכם בשיתוף פעולה עם הבולשביקים. ואכן, כפי שהרבי הרחיק ראות, בשלהי חודש אב תר"פ הגיעו הרוסים עד לשפת הווייסל, שם התרחש הקרב המכריע שכונה 'הנס על הויסלה', שבסופו הובסו הרוסים וגורשו בבושת פנים[330].

כפי שכבר נזכר, אוטווצק היתה עיר מרפא, ובהיותה סמוכה לעיר הבירה ווארשא מרכז החיים היהודיים, קבעו בה אדמו"רים רבים את משכנם, אם במגורי קבע ואם לשהות ארוכה של מספר חדשים בשנה. בשבתות היו אנשים רבים נוהרים ל'שולחנות' שנערכו בבתי מדרשיהם של האדמו"רים מאמשינוב, מקוז'ניץ, ממודזיץ, מפוריסוב, רבי

329. מפי ר' מנחם אלתר הי"ו ששמע מזקננו ר' יעקב יואל.

330. מפי ר' אברהם מרדכי סגל הי"ו ששמע מזקננו ר' יעקב יואל.

יצחק'ל נכדו של רבי שמחה בונם מאוטווצק ועוד. אף אני בעת שהותנו מפעם לפעם באוטווצק הייתי יוצא ובא בבתי מדרשיהם לעת עריכת השולחן. אבי מורי לא חיווה לי דעה בכך אולם הוא גופו גם בשנים שהתגוררנו באוטווצק וגם לאחר מכן, כל אימת שהזדמן לשם נמנע מללכת לשולחנות של רבי'ס אחרים. רבי אחד היה לו - ומכון שבתו בגור.

אדמור"י אוטווצק זי"ע

הרה"ק רבי אהרן מקוז'ניץ זצוק"ל בימי חורפו

בימי נעורי כאשר שהינו מפעם לפעם באוטווצק, היתה לי ההזדמנות להכיר את הצדיקים שקבעו בה מקום משכנם, ובראשם הרבי מקוז'ניץ רבי אהר'לע שכל הליכותיו היו פלא. ראיתיו פעם אף בגור, היה זה כאשר הגיע פעם לבית המדרש בגור בלווית שני משמשים, הסיר את אבנטו ונפנה למדוד עמו את אורכו של בית המדרש, היה זה מחזה שעורר ענין בין הצורבים הצעירים אולם שליח מחדר הרבי הגיע להזהיר שישמרו מגחלתו[331].

הרבי מקוז'ניץ היה מקרב נערים לתורה ותשובה ומזכך נפשות, וידועים אודות כך סיפורים מופלאים. בבית מדרשו שבאוטווצק היה עורך כל שבוע במוצאי שבת סעודת מלוה מלכה עד לשעות הלילה המאוחרות, כשהוא מטיב לנגן בכינור, וסביבו מתאספים נערי שוליים רחוקים מדרך היהדות הצרופה.

פעם כאשר נוכחתי בבית מדרשו בעת סעודת מלוה מלכה, נפנה הרבי מקוז'ניץ לעומדים סביבו והורה להם: מה שאני אעשה כעת תעשו אתם אחרי, והם כמובן נענו לו

---

331. כפי המסופר הפטיר הרבי מקוז'ניץ לאחר שסיים מדידתו: פינעף גארטלעך מיט צוויי שוועניץ [=אורך ביהמ"ד כאורך חמשה אבנטים ושתי קצוות]. הרבי ה'פני מנחם' זי"ע הפליא על כך שבית המדרש דגור הינו כמעט היחיד בין בתי המדרשות של החסידים שנותר בשלמות כמות שהוא ולא נחרב, ואפשר שיש קשר למעשהו המופלא של הרבי מקוז'ניץ. יצויין כי גם את היכל ישיבת חכמי לובלין מדד הרבי מקוז'ניץ באבנטו ואף בנין זה נותר על תילו.

בשמחה. הרים הרבי את ראשו וחפן בידיו את זקנו, אולם הם, שהיו מגולחים למשעי, נותרו נבוכים ללא מעש. אחז הרבי בציציותיו, בפיאותיו, אולם לא היתה להם אפשרות לעשות זאת אחריו. כפי הנראה מדרך הנהגתו בקודש, בדברים אלו פעל על נפשותיהם, וברבות הימים זכו אף הם ללבוש ציצית ולגדל זקן ופאות כיהודים יראים.

כ"ק אדמו"ר בעל ה'אמרי שאול' ממודז'יץ זצוק"ל

היה ובאמצע המלוה מלכה תם הבשר מן השולחן. הרבי מקוז'ניץ פנה לאחד הנערים והורה לו: ברענג מיר א תרתי דסתרי [=הבא לי תרתי דסתרי]. נותר הלה על עמדו תמה ומשתומם למה ירמזו הדברים, ואז הסביר לו הרבי: א האלבע גאנדז [=חצי אווז, שפירושו גם חצי שלם, כאומר: חצי ושלם הינם תרתי דסתרי]. מעשיו היו מופלאים ועקבותיו לא נודעו.

הרה"ק רבי שמעון שלום מאמשינוב זצוק"ל

באוטווצק נהרו גם לטישן של הרבי ממודז'יץ בעל האמרי שאול אשר שורר בקול ארי שהרעיד את אמות הסיפים וכן לשולחנו של הרבי מאמשינוב רבי שימעל'ה - רבי שמעון שלום מאמשינוב, אביו של רבי מאיר'ל.

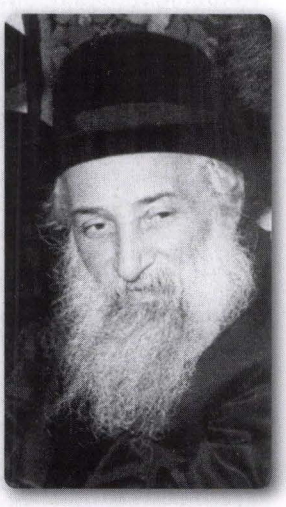

הרה"ק רבי מאיר'ל מאמשינוב זצוק"ל

בחלוף שנים, כאשר עלה רבי מאיר'ל מהגולה ארצה ונתראה עמי, אמר לי בחדוה: איך גידענק דיר וועז דו ביסט גיווען א קינד, ביסטו געזעסן אונטערן פיס פון טאטן [=אני זוכר אותך עוד מילדותך, עת היית יושב לרגלי אבי].

פרק שמונה עשר

בית אבא בגור

ביגיעת כפים

בשנת תרפ"ג בהיותי ילד רך בן כארבע שנים, יצאנו משערי אוטווצק ושבנו להתגורר בגור. אולם כאשר נוכחו הורי כי האויר באוטווצק מטיב עמי יותר, השיבוני לאוטווצק להתגורר בבית הסבתא עוד כשנה, עד לאחר חגיגת ה'חומש סעודה'. עוד עומד בירכתי מוחי הזכרון כיצד נסענו מאוטווצק לגור רכובים על סוס ועגלה, ובבואנו לגור קיבלני במאור פנים ר' שמעון אלתר נכד הרבי שהיה אז בבחרותו, ולכבוד בואי העניק לי שוקולד. ככלל היה ר' שמעון בעל הנהגות אציליות ונעים סבר לכל אדם.

בבואנו לגור הקים אבי לפרנסתו מאפיה כדרך שעשו אביו וזקינו. כפי הנראה בעת פתיחת שערי המאפיה מכר בזול מעט מן הנהוג, ועל כן עורר עליו כמה אינשי דלא מעלי שהיו אף הם בעלי מאפיות בעיירה, ואלו ארבו לו ברחוב והיכוהו מכות נמרצות. חשש אבי לצאת לרחובות העיירה ונכנס להשיח את ליבו בקודש פנימה. אולם הרבי שכידוע לא היה מסוגל לשמוע רע על יהודים לא הניחו לסיים והגיב מיד: ווער, גויים? ופטרו בברכות.

היה משכים כל לילה סמוך לחצות, והולך לאפות לחמים במאפיה במשך כשלוש שעות, ולאחר מכן היה שב הביתה ומעירני ויצאנו לבית המדרש. כאשר החל המחזור השני של הש"ס בחודש כסלו תרצ"א שמחתי על המציאה, והתחלתי ללמוד עמו באותם שעות את הדף היומי בעיון ובמתינות עד שחרית. אבי היה מטיב להסביר לי בבהירות ומתיקות נפלאה, ואף את הסוגיות הקשות ביותר היה מבאר לי ביסודיות וסבלנות עד שנעשה העקוב למישור. את הדף היומי למדנו יחדיו מתחילת המחזור השני כאמור, עד לעלותינו ארצה בשלהי שנת תרצ"ה, כך שלמדתי עמו יותר ממחצית הש"ס.

"קיבלני במאור פנים"
רבי שמעון אלתר בימי חורפו

לאחר שחרית היה פונה למנוחה ולאחר מכן חוזר לבית המדרש לשבת על התורה משאת נפשו כל הימים. שעות רבות היה עוסק בלימוד

עם החברותא הקבועה שלו, אברך תלמיד חכם משכמו ומעלה שהיה חתנו של ר' יעקב בנימין שפירא ונשתכח ממני שמו, כאשר יחדיו הם צוללים עמוקות בסוגיות הש"ס ואינם מבחינים בסובב. כן הרבה בלימוד עם החסיד ר' מרדכי וולף לוסטיג שהתווה דרכי ונתיבתי בימי עלומי.

בלילי שישי, אשר בהם רבתה המלאכה והתארכה כל הלילה, הגעתי לסייע במלאכת האפיה. תחת בית שחיי הבאתי את הגמרא, ותוך כדי מלאכה היה אבי בוחן אותי על תלמודי. בהיותי ילד רך כבן שמונה שנים למדתי את מלאכת האפיה והקליעה, וסייעתי בהכנת החלות לשבת.

באחד הלילות בהם עסק כדרכו באפיה, תקף אותו כאב שיניים נוראי ולא ידע להשית עצות בנפשו. מיד נעמד בפשטות להתפלל בדמעות שליש לפני הקב"ה שיעבור לו הכאב. כאשר סיים את תפילתו הבחין במעט מלח שהיה מונח בסמוך בין צרכי האפיה, ועלה בדעתו לנסות להניח מעט מלח על השן, ואכן הכאב חלף מיד. לאחר מעשה נזכר בדברי רש"י במסכת שבת שהמלח רפואה לשן והיתה לו קורת רוח מרובה שכיוון לכך בלא משים[332].

ברשיון המאפיה היתה מכסה עד כמה ניתן לאפות, ומי שרצה לאפות כמות גדולה יותר נצרך לרשיון מוגדל שעלה הון רב. בערבי שבתות וימים טובים נזקק אבי לאפות כמות גדולה בהרבה עבור החסידים וכן את החלות הגדולות עבור הטישן, אולם לא הגדיל את הרשיון, כדי שלא יגיע להפסדים. באחת השנים הציבו הרשויות שומר בפתח המאפיה בלילה הסמוך ליו"ט, על מנת להשגיח שהמאפיה עומדת בתקן, ולא אופים חלות מעל המכסה.

אבי חשש מאוד מהבאות, שלא יקנס ושלא יבטלו לו את הרשיון. הוא פנה משם לבית המדרש אולם באותה שעה הרבי לא קיבל את החסידים, על כן בעצה אחת עם המשמש המתין במקום שהרבי אמור לעבור ובבואו הזכיר את עצמו לישועה.

כאשר שמע הרבי את דבריו ענהו קצרות: דער אייבישטער זאל העלפן [=השי"ת יעזור]. בשובו למאפיה והנה פונה אליו השומר בפליאה: זה כל הכמות שאתה אופה? תאפה עוד ותחביא! כאשר ראה אבי שהשומר מתייצב לצידו החל להעביר חלות אפויות לכל מקום שרק היה יכול והשאיר במאפיה חלות מועטות. בינתיים שקע השומר בשינה

---

332. במס' שבת פרק 'במה אשה' דף ס"ד ע"ב מובא במשנה שאשה מותרת לצאת בשבת בגלגל מלח שבפיה, ומבאר רש"י 'גלגל מלח': כמו גרגיר מלח, לרפואת חולי השיניים.

עמוקה והתעורר רק עם שחר. אבי ראה בכך אות ומופת, כיון שהשומר היה עלול לחזור בו, אולם משמים נפלה עליו תרדמה והוא ישן עד אור הבוקר.

למחרת עם שחר התייצב המפקח לבדוק את המאפיה. הוא הביט בעגלה עם החלות המועטות ואמר: זה הכל? אם כך אתה בסדר גמור. הוא חתם על אתר שהמאפיה עומדת בתקן, ולאבי היתה הרווחה.

הישיש ה' אברהם פרייס הי"ו מילידי גור מספר, כי בעיירה היה ידוע אשר בערבי שבתות בין השעות אחת עשרה לאחת, ניתן להגיע למאפיה של ר' יעקב יואל (=אריין צום ר' יואל'ן) לקבל חלה וכיכר לחם עבור נזקקים, בכדי שלא יהיו בעיירה שולחנות שבת העומדים ריקם.

ולא אמר אדם צר לי המקום

בימים טובים התארחו בביתנו הקט אחיו וגיסיו של אבי עם ילדיהם, כאשר הבית עומד עבורם לכל הצטרכויותיהם. למרות שכרגיל החסידים היו מגיעים בגפם ולא הביאו עמם את הילדים לגור, אולם אבי נהג כלפיהם ברוחב לב והזמינם שיבואו עם כל ילדיהם להסתופף בצל הקודש. אנו הילדים פרסנו לשינה שמיכות על הרצפה, ואילו את המזרונים שלנו מסרנו לרשותם של האורחים.

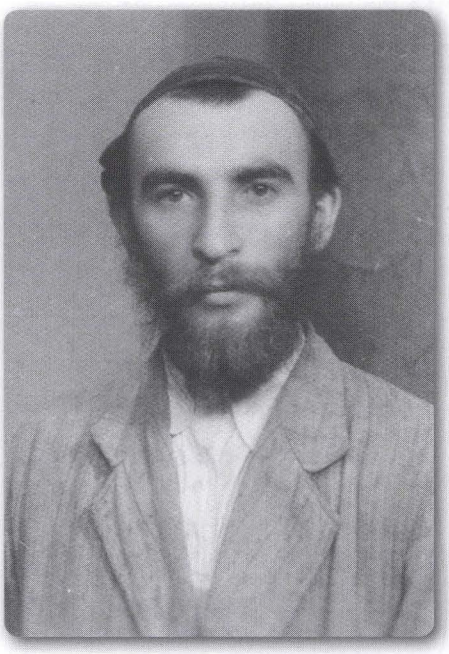

רבי שמעון צישינסקי

בימים הסמוכים לראש השנה וחג השבועות לא פסקנו מהמלאכה, והיינו זקוקים לאפות חלות במשך שלושה ימים רצופים עבור החסידים ושולחן הטיש. על כן כאשר הגיעו הדודים לגור, לאחר שהתארגנו כראוי היו יוצאים כולם בחבורה חדא לכיוון המאפיה על מנת לסייע במלאכה.

לימים בירושלים, כאשר עלו חסידים לבית אבי, הבחינו כי ספרי ה'שפת אמת' שלו משומשים כהלכה וניכר שהגו בהם כדבעי. הצטדק אבי בענוות חן ואמר כי זה הודות לאחיו איטשע, שבכל עת בואו לביתו שוקד על ספרי ה'שפת אמת' ביגיעה.

במיוחד היה ניכר זאת על השפ"א לחומש דברים, כיון שר' איטשע היה שוהה במעונו בימים נוראים, לפעמים אף משבת סליחות ועד לאחר יום הכיפורים.

סיפר החסיד ר' משה ראובן פרקל ז"ל, כי אבי ר' יעקב יואל בימי חורפו היה עורך מדי שנה בשנה סעודת 'מלוה מלכה' לחסידים לאחר אמירת סליחות 'במוצאי מנוחה'. החסידים היו יוצאים לביהמ"ד מבעוד מועד, ואילו ר' יעקב יואל היה מתעכב בביתו על מנת להתחיל את הבישולים עבור הסעודה.

אותה שעה בה היו כבר כל החסידים בביהמ"ד מתכוננים בדחילו לאמירת הסליחות, ניצב עדיין ר' יעקב יואל בביתו. מעיניו והגיגיו נתונים לחסידים השוהים בביהמ"ד ונפשו הומיה.

בין החסידים בביהמ"ד ניצב ר' משה ראובן והנה הוא נזכר ששכח דבר מה באכסניה. הוא שב על עקבותיו לביתו של ר' יעקב יואל, ובכניסתו מבחין הוא כיצד ר' יעקב יואל עומד ומקלף תפוחי אדמה, עיניו זולגות דמעות כשבכי חרישי פורץ ממעמקי לבו, ושפתותיו ממלמלות: "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים".

כדרכם של חסידים היה לאבי בגור חבורה של אברכים, שהיו מקושרים זה בזה ועוסקים יחדיו בתורה ובחסידות. ביניהם ר' אלימלך חתנו של ר' פייבל דנציגר, וכן חתנו הלמדן של ר' יעקב בנימין שפירא שעסק עמו בתורה בעמקות, ועוד מספר אברכים. כפי שהוזכר בצפרא דשבתא היו החבריא עולים למעוננו להחם את ליבם בכוס משקה, וכן היו מסבים יחדיו בכל עת מצוא.

ציור דמות קדשו של בעל ה'תוספות יו"ט' זי"ע

ביום ר"ח אדר - יום ההודאה של בעל התוספות יו"ט זי"ע, היו עורכים בגור בני משפחת הרבי וצאצאי ר' יודל קמינר סעודה, בהיותם נמנים על יוצאי חלציו של רבי פייבל קאמניצער

מצאצאי התוי"ט. בין המוזמנים בקביעות היה אבי, כיון שחותנו ר' חיים מאיר נמנה אף הוא על צאצאי התוי"ט.

בנותן טעם להוסיף את אשר כותב ר' לייבל בלכרוביץ הי"ד בספרו 'זקני מחנה יהודה' עמ' ט"ו הערה ט': זקני רבי יודל מחנצין זצ"ל היה עושה סעודות גדולות באותו יום וסיפר לי ש"ב הגאון המפורסם הרב ר' יעקב מאיר בידרמן שליט"א כי חותנו רבינו הקדוש בעל השפ"א זי"ע חתן זקני ר' יודל חקר פעם אם גם עליו לעשות הסעודה והרב ר' יעקב מאיר פשיט לה מתוספות עירובין (מא.) ד"ה מבני, שנראה משם לענין יו"ט של משפחה דחתנם בכלל (ובמס' שבת כג: ברש"י דחתנו כבנו)[333].

משפחת סבי - ר' חיים מאיר בֶּנֶט

סבי ר' חיים מאיר בנט מגור, היה חוטר מגזע משפחתו של הגאון הקדוש רבי מרדכי בנט זי"ע אבד"ק ניקלשבורג מגדולי דורו, אשר נתעטר מטעם המלוכה כ'רב המדינה'[334].

ציור דמות קדשו של הגה"ק רבי מרדכי באנעט מניקלשבורג

ראש המשפחה הראשון הידוע לנו בשמו, הוא ר' סיני בנט שהיה בן גילו ובן משפחתו של רבי מרדכי בנט מניקלשבורג, אשר נמנה בין צאצאי רבי סיני מפראג, אחיהם של המהר"ל מפראג ורבי חיים מפרידבורג. בין בני המשפחה אכן נשזרו כחוט השני השמות: סיני, חיים ומרדכי.

מזוגתו מרת ניחא נולד לר' סיני בנט בשנת תקל"ו בנו רבי חיים בנט, אשר נתעלה במעלות התורה, ונתמנה לכהן כרב בקורטשב. רבי חיים נפטר בשיבה טובה בן ע"ו שנים ביום ט"ז בחשון תרי"ב. זוגתו של רבי חיים היתה מרת חנה בתם של ר' יקותיאל והינדא. היא נפטרה כחודש לאחר בעלה ביום י' בכסלו תרי"ב.

---

333. שאר תולדותיו ותהלוכותיו של החסיד ר' יעקב יואל ז"ל מיום עלותו להתגורר בירושלים עיה"ק, יובאו להלן בארוכה בפרק כ"ו 'אהבת תורה ויראת שמים'.

334. בצעירותו שמע סבינו מסבו ר' חיים מאיר בנט הי"ד, כי הם מתייחסים לגזע מהר"ם בנט מניקלשבורג. ככל הנראה היתה כוונתו שאנו מבני משפחתו אולם לא צאצאיו ממש, כיון שראש המשפחה ר' סיני היה בן גילו של רבי מרדכי.

בנם של רבי חיים ומרת חנה היה ר' מאיר בנט מקורטשב שנשא את מרת בריינדל (בת ר' אליעזר ופריידא), וביום ט"ז באב תר"ג נולד להם בנם אבי זקני ר' ישראל'יקל בנט. בהיות ר' ישראל'יקל כבן שנה ומחצה, ביום י"ז בכסלו תר"ה נפטרה עליו אמו והוא נותר יתום רך בשנים.

בהגיעו לפרקו נשא ר' ישראל'יקל את מרת חיה דבורה בת ר' ברוך פוּשניק וביום י' באדר תרל"א נולד להם בקורטשב סבי האהוב ר' חיים מאיר בנט. כפי הנראה הוא נקרא בשני שמות אלו, על שם זקינו ר' מאיר ואבי זקינו רבי חיים. לעת זקנתו התגורר ר' ישראל'יקל בבית סבי בגור, שם סעדו אותו ודאגו לכל צרכיו. בילדותי עוד הכרתיו וראיתיו תמיד בבית הסבא.

האחים החסידים לבית בנט רבי דוד יהודה משמאל ורבי יענקל מימין בשמחת הבר-מצוה של ר' אברהם מרדכי בנט הי"ו מחיפה

בן נוסף של רבי חיים היה ר' ברוך בנט מוואַרשא[335], אביו של ר' יצחק סיני מדוואהרט, אבי ר' חיים גדליהו מאמסטוב, אביהם של האחים החסידים המופלגים, ר' דוד יהודה ור' יענקל בנט. ר' דוד יהודה היה מנכבדי חסידי סוכטשוב שעוד קיבל תורה מפי בעל ה'אבני נזר' ושימש בירושלים כראש המנקרים, ואחיו ר' יענקל היה מחשובי חסידי גור בת"א, ונודע בין החסידים כ'ר' יענקל צפת'ר' על-שם מגוריו בעיה"ק צפת בראשית ימי עלייתו ארצה[336].

---

335. זוגתו של ר' ברוך היתה מרת דאבא בת ר' יעקב אליעזר ויינאכט מוואַרשא 'הנקרא אליעזר פארטער'.

336. ארבעת בניו של ר' יענקל צפת'ר היו האחים החסידים ר' דוד מת"א, ר' מאיר מב"ב, ר' שמחה מב"ב ור' ברוך מירושלים, שני חתניו היו ר' דוד אליהו קופל מחסידי גור בתל אביב ור' דוד כהנא מחסידי סטוטשין וגור בבני ברק.

ראוי לציין מה ראה ר' יענקל בעלותו ארצה להתגורר בצפת. היה זה בעקבות מחלת ריאות קשה שפקדה אותו, אשר ע"פ דברי הרמ"א בהלכות הריאה היו ריאותיו 'טרפה' ולא יכל להבריא, ואילו לדברי הבית יוסף היו ריאותיו כשרות. על כן עלה לצפת במקום שהבית יוסף היה מרא דאתרא כסגולה לרפואה, ואכן זכה להבריא והאריך ימים - מפי ר' מאיר קוטיינר הי"ו. לאחר מכן עבר להתגורר בשכונת בתי וורשא בירושלים ולימים בתל אביב. אחיו ר' דוד יהודה התגורר בשכונת הבוכרים.

רבי יענקל צפת'ר-בנט לעת זקנתו במושב זקנים ברעננה, עוסק בלימוד עם החסידים רבי שלמה בכלר ורבי חיים יוסל ליכט

בהגיע סבי ר' חיים מאיר לפרקו, נשא בשנת תרנ"ב את סבתי מרת פריידא שהיתה בת דודו ר' יקותיאל[337] בנט, ונולדו להם שבעה ילדים: א. אמי מורתי מרת חוה, נולדה בחורף תרנ"ג בקורטשב ונפטרה בשנת הנ"ב לחייה ביום כ"ח אלול תש"ד. ב. ר' יקותיאל, ממשוררי המקהלה בביהמ"ד, נפטר בשנות השלושים לחייו ולא השאיר אחריו ילדים ל"ע. ג. מרת בריינדל. ד. ר' מרדכי. ה. ר' אליעזר. ו. מרת רחל. ז. בת הזקונים הינדא.

בעל האכסניה בגור

הכניסה לאכסניית רבי חיים מאיר בנט בחצר ביהמ"ד
מעל הפתח נראים חלונות ביתו של הרה"צ רבי משה בצלאל

בשנים הראשונות לאחר נישואיו התגורר סבי ר' חיים מאיר בקורטשב, בה התגוררה משפחת בנט במשך דורות. בשנות התר"ן המאוחרות עבר להתגורר בגור, ולפרנסתו הקים אכסניה עבור החסידים שהגיעו להסתופף במחיצת בעל ה'שפת אמת' זי"ע.

אודות השידוך לימים בין סבי ר' יהודה בער צישינסקי לסבי ר' חיים מאיר בנט, סיפר לי זקני ר' חיים מאיר סיפור מענין: סבך ר' יהודה בער היה יוצא מפעם לפעם רגלית מעירו קורטשב להסתופף בצילו של ה'שפת אמת' זי"ע בגור, וכחסיד ותיק היה

337. ברישומים הממשלתיים מופיע שמו פישל, אולם כפי הנראה שמו בישראל היה ר' יקותיאל כדרך שנקראו סבו וכן נכדו, ואילו ברישומים הממשלתיים הוחלף בין פִּישֶׁל ל'קִישֶׁל' - כדרך שהיו רושמים את השם יקותיאל.

נוטל עמו את שלושת בניו הגדולים, ר' יעקב יואל, ר' הענין ור' איטשע, מפשיל צרורו לאחוריו ויוצא עמם לכיוון גור. מעות מיותרות לא היו לו, ולא היה בידו לשלם לאכסניה עבור ארבעה סועדים, על כן היה צורר בצקלונו מעט חלה עם הערינג וזה היה מזונם.

באחת הנסיעות, לאחר סיום התפילה בביהמ"ד, הבחנתי במחותני לימים ר' יהודה בער אותו הכרתי היטב מימי נעורי בקורטשב, והנה הוא פונה לחדר ההמתנה ומתיישב לסעוד שם עם ילדיו ממעט האוכל שהביאו עמם.

היה זה בימות החורף הקפואים, רחמי נכמרו על הילדים המצטנפים, ופניתי לר' יהודה בער בבקשה: בואו אלי לאכסניה ואתן לכם מעט מרק חם להשיב את נפש הילדים. נשאנו ונתנו בדבר, ולא הנחתי להם עד שהצטרפו אלי. כמובן שכאשר הגיעו למעוני, כבר נתתי להם סעודה שלימה כיד המלך.

עצר סבי ר' חיים מאיר משטף דיבורו, ובחיוך של 'מבין' סיים לי את הסיפור: דער גרויסער איז מיר געפאָלן, האב איך איהם געזומען פאר אַן איידעם [=הגדול מביניהם מצא חן בעיני ולימים לקחתי אותו לחתן].

טוב עין הוא יבורך

תכונה נפלאה היתה לו לסבי והיא היותו איש טוב ומטיב. כאשר הבחינה עינו בחסידים דלי אמצעים וחסרי כל, היה גודש להם בצלחתם כהנה וכהנה כדי שבעם, ובמוצאי יו"ט היה נוטל מהם תשלום מועט. במוצאי שבתות וימים טובים היו עולים לאכסניתו בחורים שלא היה להם מה לסעוד, והוא היה נותן להם ביד רחבה מאכלים ערבים שנותרו בסירים מסעודת היום. רובם של הבחורים שהגיעו לגור לא השיגה ידם כדי סעודה ושהו בחוסר כל, והיה זה עבורם מחיה נפשות ממש.

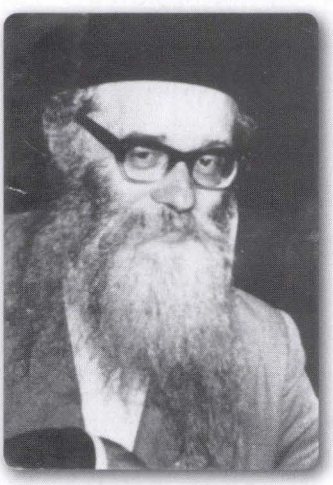

"טוב לב ועין טובה ללא הגבלה"
המשגיח רבי גד'ל אייזנר זצ"ל

המשגיח ר' גד'ל אייזנר היה משבח את מדת טוב ליבו, וסיפר כי בעוד שברוב האכסניות בגור היו החלות ניתנות בצמצום אולם אצל ר' חיים מאיר בנט היה ניתן לסועדים שפע של חלות בטוב לב ועין טובה ללא הגבלה. כך אכן זכור לי, אשר בכל האכסניות היו מקבלים בהקצבה בילקע לכל סועד ואילו אצל סבי קיבלו חלות ו'חריין' ביד רחבה, כן היה מוכן עבור כל

אחד מצעים נקיים וראויים לשינה והכל בלב טוב ובעין יפה.

בראשית ימי מלחמת העולם הראשונה כאשר נישא הלב שמחה בווארשא (ביום ר"ח אלול תרע"ה) והימים היו ימי מחסור, אמר הרבי: ווער וועט קאכן? חיים מאיר וועט קאכן, ער איז דאך א טוב עין [=מי יבשל? חיים מאיר יבשל, הרי הינו טוב עין].

ר' יחזקאל רוזמרין ז"ל מחיפה היה מספר, כי אביו ר' ברוך שרגא היה מנכבדי חסידי סוכטשוב בעירם קרוסנושילץ, אך בימי בחרותו שלח אותו ללמוד בבית החסידים דגור בעירם, שהיה מקום תורה תוסס והבחורים ישבו על התורה ועל העבודה יומם ולילה. כאשר קרבו ימי ראש השנה והאוירה בבית החסידים נתלהטה, חשקה נפשו של ר' יחזקאל לנסוע לגור. היו מבני המשפחה והדודים שלא היתה דעתם נוחה מכך וביקשו מאחיהם ר' ברוך שרגא שימנע את בנו מכך, אולם ר' ברוך שרגא ענה להם ברגיעה: שיסע לחיים ולשלום, שם בגור תישמר נפשו כראוי ביהדות. אך כיון שחשש לבריאות גופו שיאכל וישן כראוי, מסר בידו סכום כסף הגון והורה לו שיתאכסן אצל ר' חיים מאיר בנט, שם ימצא אכסניה ראויה ואוכל מזין ומשובח[338].

בעזה"י

„שנת קול ישועה נחמה נאולה לפ"ק"

נירה ונשבח להשי"ה שהחיינו והגיענו לשמחת חתונת
צאצאינו החתן המופלג
מ' שמחה בינם שי'
עם ב"נ הבלה הבתולה המהוללה
מ' יוטא הענא תחי'
שהתו' אי"ה בשבוע"צ ביום א' דר"ח אלול
ג' שופטים „שנת ברוב עוז ושלום לפ"ק"

נקרא למאהבינו לשטוח בשמחתינו והנם כי בעת הנוכחית אין הזמן נרצא לשמוח יחד במקום אחד במקהלות, עכ"ז נבקש מכם, להראות לנו אות וידיות לקרת חבל בשמחתינו, בזה שתשמחו יחד, בעת התקרש ליל הבלילות, במקומכם ובבתי אסיפתיכם. ובזה שתתינו יתאחד כי הלבבות קרובים. תכות הקדושים אשר בארץ וקויהם של הוגי הרה"ק מקאצק וטנור ומראדומין וצ"ל יגן בעד הזיג ובעד כל השמחים בשמחתם, שהתי' השמחה שלימה ונזכה לראות בשובע שמחות. ובבנין התרבית, ובגידור הפרצות. ובקיבוץ הגלחות. ונבו יגון ואנחת, ונתבשר אך ישועות ונחמות.

נאום האחים המחותנים
אברהם מרדכי אלטר אבי החתן
נחמי' אלטר אבי הכלה
בני הרה"ק וצ"ל טנור

"ווער וועט קאכן, חיים מאיר וועט קאכן"
ההזמנה לנישואי בעל ה'לב שמחה' זי"ע

338. את הדברים שמע מפיו דודנו ר' שלמה צישינסקי הי"ו מחיפה.

הסועדים, ומיד לאחר מכן היה ממהר לבית המדרש על מנת להכין את המנות עבור הטיש, ועל כן לא היתה לו שהות להתעכב.

איש חיל היה סבי, ומראה מרנין היה לראותו בימי שלישי חוזר מהשוק וצועד כברת דרך לביתו, כאשר ידיו עמוסות בעופות מקרקרים וכל טוב. בביתו היה מכניס את כל התרנגולים והאווזים לתא המיועד להם (=קאַמער), ולאחר מכן היה מגיע אחד השוחטים דמתא לשוחטם. היו בעיירה שני שוחטים מחשובי המתפללים בביהמ"ד: ר' אברהם שוחט (אפלבלט) ור' איטשע מאיר שוחט (המבורג), אשר כנזכר שימש כ'בעל מתחיל' בכל שבתות השנה.

סבי היה גם כאמור מסייע לחסידים בכתיבת קוויטלך לצד ר' איטשע מאיר זעליג'ס. ככלל, היה יהודי חביב ונעים סבר. הכיר רבים מבני העדה וקשרי משפחות בין החסידים.

היתה לו לסבי הזכיה להכין חלק ממאכלי השבת עבור הרבנית ובני ביתה. הרבי כידוע אכל את כל סעודות השבת בשולחן הטיש, ואילו הרבנית סעדה בביתה עם בני המשפחה, וסבי היה שולח אליהם מביתו מאכלים שונים כמו חריין וגאלער. הוא סיפר לי פעם כי בימי חורפו של הרבי, כאשר היו מגישים לפניו לארוחה פרוסת לחם וקוביית חמאה עם כוס קפה, היה חס על זמנו, ומטיל את החמאה לתוך כוס הקפה כשהוא גומעם יחדיו.

מיד עם פרוץ המלחמה, שם סבי ר' חיים מאיר את פעמיו לווארשא, בה שהה בשנות המלחמה עד שנספה על קידוש השם.

הסבתא מרת פריידא בנט הי"ד

זוגתו היתה סבתי החשובה מרת פריידא, שנקראה בעיירה 'די שווארצע פריידא'. אשה מצויינת בהליכותיה (=אַ כּלי'טע), אשר היתה מיודדת עם הרבנית חיה ראדא ועם הרבנית רייזל 'די אלטע רעבעצין', וכן עם הרבנית פייגא מינטשע. בשבתות היו היא ואמי מורתי מתפללות יחד עם הרבניות בביהמ"ד בחדר ה'שלום שטוב', ואילו בימים טובים התפללו בחדר ההמתנה.

בהזדמנויות שונות ובליל תשעה באב היו מתכנסים אצלה מנשות העיירה, והיא היתה קוראת לפניהם מעניינא דיומא בספר 'צאינה וראינה', כיון שנשים רבות התקשו בקריאת אידיש ברהיטות.

היתה עוסקת בגמילות חסדים ושימשה כ'ראש הדגל' - ראש לנשים העוסקות בחברה קדישא דק"ק גור. כמו כן היתה מעמידה בכל ערב שבת קדרת מרק גדולה, ובהפסקה היתה שבה מביהמ"ד לביתה, מעמיסה על מגש צלוחיות מלאות מרק מהביל, עוטפת

היטב במגבות, ויוצאת לרחבי העיירה להביא משמחת השבת לבתי זקנות ואלמנות, מלאכה אותה ידעה היטב.

היות והיתה בידידות וקירבה עם הרבנית חיה ראדא וכן היתה בראש המתעסקות בחברה קדישא, על כן כאשר נפטרה הרבנית בשנת תרפ"ב, ערכה סבתי את הטהרה[339]. כאשר נסתיימה הטהרה היתה נוכחת באותם רגעים מרטיטים, כאשר השמיע הרבי את הספדו המרעיד. תדיר היתה שונה בדחילו את דברי הרבי באותו מעמד: ...דו האסט פארקויפט די צירונג איך זאל קענען קויפן נאך ספרים [=היית אשת חיל, מכרת את התכשיטים כדי שאוכל לקנות עוד ספרים]. ...האסט זיך באגנוגט מיט חרובין און דו הייסט 'חרבין' [=הסתפקת בקב חרובין ושמך הוא 'חרבין']340. כן הזכיר מה שאמר לה חמיה השפת אמת "זיך אָנהאלטן אין מיין גארטל" - שתאחז באבנטו, וקרא: דער גארטל איז נאך נישט פארטיג [=האבנט עדיין אינו מושלם].

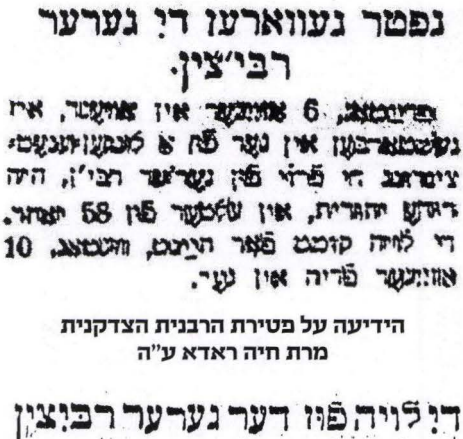

נפטר נעווארען דין נערער רבי'צין.

הידיעה על פטירת הרבנית הצדקנית
מרת חיה ראדא ע"ה

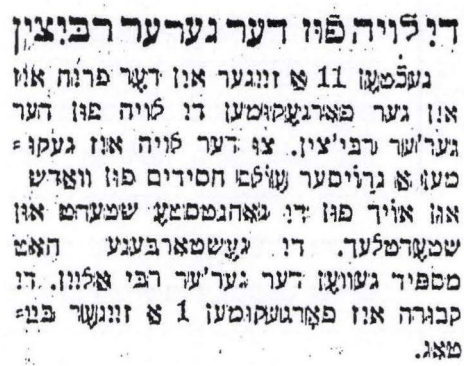

דין לויה פון דער נערער רביצין

"באותם רגעים מרטיטים
כאשר השמיע הרבי את הספדו המרעיד"
הידיעה בעיתונות על מסע הלווית הרבנית

גם כאשר שנתיים לאחר מכן בשנת תרפ"ד, נפטרה בחטף מרת פייגא בתו של הרבי ה'אמרי אמת' וזוגתו של ר' איטשע מאיר בנו של רבי משה בצלאל, התעסקה סבתי בעריכת הטהרה.

כן סיפרה לי סבתי על גודל העניות ששררה במעונו של ה'שפת אמת' וכיצד חיו בצמצום ובמשורה, מכיון שהשפת אמת לא רצה ליהנות כלל מאחרים. בימי ראשון היה השפת אמת שולח לרכוש בזול חלות שנותרו במאפיה מיום שישי ומזה היה מזונם

339. הרבנית חיה ראדא יהודית נולדה לאביה רבי נח שחור ביום ה' כסלו תרכ"ה בביאלא, ונפטרה ביום י"ג שבט תרפ"ב והיא בשנת הח"ן לחייה.

340. חרבין ר"ת ח'יה ר'אדא י'הודית ב'ת נ'ח.

בימות השבוע. פעם אחת נכנס השפת אמת למטבח ואמר לרבנית: משה'לי [=רבי משה בצלאל] איז א שוואך קינד, מ'זאל איהם צוגעבן א שטיקעלע פיטער צו דער ברויט, דער גרויסער - אמר בהחוותו על האמרי אמת - קען עסן טרוקן ברויט אויך [=משה'לי הינו ילד חלוש, שיוסיפו לו חתיכת חמאה ללחם, הגדול - יכול לאכול גם לחם יבש].

את מטבח האכסניה של בית סבי ניהלה בעיקר בתם הצדקת מרת ביריינדל, אשר היתה מבשלת כהלכה והכינה מטעמים עבור כל הסועדים. בערב יום כיפור היתה אופה עבור הרבי לסעודה מפסקת מציות דקות מיוחדות, עשויות מקמח, שמן וביצים שדמו בטעמם לאייער קיכלעך והיו שורים אותם במרק. אכילת אטריות בערב הצום הקשתה על הרבי ומציות אלו היו קלות לאכילה. היה זה ממש מטעמים, וכל האכסניות בגור היו רוכשים מסבי מציות אלו.

נעשטאַרבּעז פּוז א כינסעט
דעם גערער רבינים מאַכטער

דאַבערשטאַג פּאַרשאַג איז אין גער גע-
שטאַרבּען דעם גערער רבינס עלטסטער
מאַכטער, פּונקט ז"ל 37 יאָהר עלט, דו
פרוי פון אונשט מאיר עלטער.

צבט מאַ: פּאַר'ן טויט האָט די פער-
שטאַרבּענע געפּוירען א יונגעל (דאָס 7-
טע קינד) דו ליצמע מען: סופות האט זי
בעקומען א בלוט-שמורין און יערע מע-
דיצינישע הילף אבי געוועז אַהן רעזולט-
טאַט.

דאַנערשטאַג אין דער פרוי אין פאַר-
געקומען די לויה, אין וועלכער עם האָ-
בען אַנטוילגענומען פּונקט טויזענדער
חסידים, וועלכע זענען געוועז יום-טוב
פּנים רפי'ן, א סך זענען אויך ספעציעל
געקומען צו דער לויה.

12 א זייגער אין פאַרגעקומען דער
בּרית פון דעם קינד צוליעב'ן מרא-גנישען
טויש פון דער מומער אין נישט נעפּרע-
וועט געווארען קנין סעודה, נאָר עם אין
בלויז פאַרגעקומען דער בּרית-מילה.

הידיעה על פטירת מרת פייגא אלתר ע"ה בתו של הרבי

בהיות הרבי באר"י בשנת תרצ"ו פנתה אלי הרבנית פייגא מינטשע בדאגה, מה יאכל הרבי בשנה זו בסעודה מפסקת. לפיכך הכנתי בעצמי מציות כפי שהכינה דודתי בגור. גם כאשר עלה הרבי לאר"י בשנת ת"ש הכנתי בכל שנה בערב יום כיפור מציות אלו עבור הרבי עד להסתלקותו. מרת ביריינדל נישאה לבעל ירא שמים ושניהם נהרגו על קדוש ה' בימי הזעם יחד עם בנם הקטן, הי"ד.

אחותה של סבתי מרת פריידא היתה מרת שפרה צאלקא שהתגוררה אף היא בגור. נישאה בראשונה לר' דוד בצלאל אלטשולר אחיו של ר' מנדל משמש ולאחר שנפטר עול ימים נישאה בשנית לר' מנדל צאלקא שנקרא בגור 'מנדל גרונמ'ס', אשר כיתר אֶחָיו ניהל אף הוא בביתו אכסניה לחסידים. גם הבעל השני ר' מנדל לא האריך ימים ודודתי מרת

שפרה נותרה שנים רבות באלמנותה. בנה הבחור שמואל גרונם צאלקא היה מהבוגרים בין בני החבורה שלנו.

זכרון עולם לסבא רבי חיים מאיר בנט ובני משפחתו שנחקק מצידי המצבה של סבינו רבי בערל

סבי וסבתי זכו להשיא בחייהם את רוב ילדיהם לבד מבת הזקונים הינדא, אולם למרבה היגון, הם וכל בניהם ובנותיהם וצאצאיהם עלו על המוקד בשנות הזעם יחד עם רוב מנין ובנין בני קהילות הקודש. מכל המשפחה שרדה רק בתם הבכירה היא אמי מורתי מרת חוה ע"ה שעלתה ארצה בטרם המלחמה, וממנה נותר זכר לבית סבי. השם יקום דמם.

שער חמישי

אז תרצ"ה הארץ

העליה לאר"י

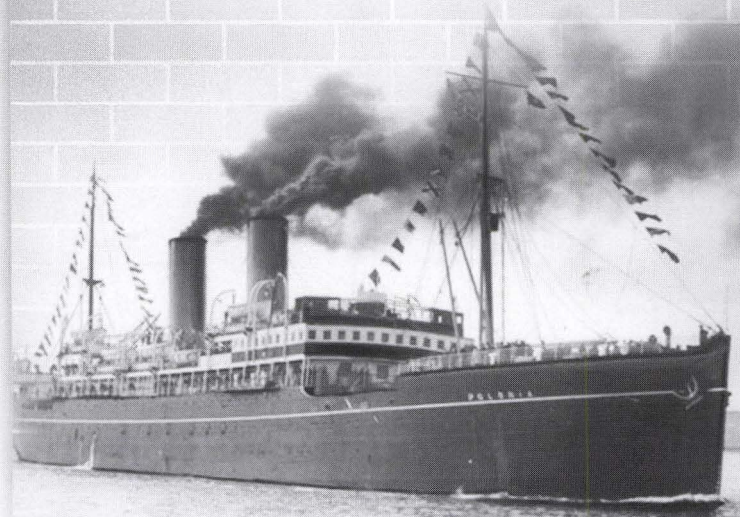

האניה 'פולוניה' בדרכה לאר"י

פרק תשעה עשר

אז תרצ"ה הארץ

הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע היה כל ימיו אוהב ארץ ישראל מופלג, ותמיד השתוקק לחונן עפרה. כאשר נכסף לראשונה לנסוע ארצה בשנת תער"ג, לא איסתייעא מילתא, כיון שבינתיים פרצה מלחמת העולם הראשונה בה היו כל תושבי אירופה נעים ונדים מעריהם, ואף הרבי גלה מעירו לווארשא ולאוטווצק. כאשר נסתיימה המלחמה והארץ שקטה, החל הרבי בהכנות לקראת העליה לאר"י.

חמשה מסעות ערך הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע לארץ ישראל בטרם פרצה המלחמה. מסעו הראשון נערך בשנת תרפ"א בה הופיע בשערי ירושלים בשלהי חודש אדר ושהה בה בימי חג הפסח. המסע השני נערך בחודש שבט תרפ"ד, השלישי בחודש סיון תרפ"ז כאשר נערכה בירושלים שמחת הנישואין של ר' לייבל אלתר בן אחיו רבי נחמיה'לי, הרביעי בחודש שבט תרצ"ב כאשר נסע ברכבות דרך היבשה[341], והחמישי בשלהי תרצ"ה לקראת הימים הנוראים של שנת תרצ"ו, בה התארכה שהותו של הרבי בירושלים למעלה ממחצית השנה עד לר"ח אייר תרצ"ו, בו שב לפולין ונותר בגור עד לפרוץ המלחמה.

במשך כל אותם שנים עורר הרבי והבעיר את ליבות החסידים לעלות לציון ולחונן עפרה. בשובו בפעם הראשונה מאר"י, כתב בהיותו בספינה את מכתבו הנודע שנקרא "מעל גבי הספינה", בו הוא קורא לעורר את כלל החרדים לעלות לאר"י, לעשות לבניינה ולרכוש בה קרקעות.

בהכוונתו עלו ארצה מאות מחסידיו הנאמנים, חלקם עוד בשנות התר"פ בימי העליה הרביעית, וחלק הארי בשנות התר"צ - ימי העליה החמישית. התיישבו תחילה בעיקר בערי הנמל תל אביב וחיפה - מקום בו דרכה רגלם לראשונה ברדתם מהאניה, ולאחר מכן התפרסו בערי ארץ הקודש, וכמעט בכל נקודת ישוב שהיתה על המפה, בה יכלו להתפרנס מעבודת כפים ולהחיות נפשות ביתם.

אנו מוצאים את העולים מחסידי גור באותם שנים בעיה"ק ירושלים, בתל אביב בשכונת שפירא ובנוה שלום, ביפו, במושבה בני ברק, בפתח תקוה

341. כאשר שאלו את הרבי מה ראה לנסוע ולהיטלטל בדרך זו, השיב הרבי ברמיזה: צו קומען אין ארץ ישראל דארף מען פריוון אלע וועגן [=על מנת להגיע לא"י יש לנסות את כל הדרכים].

ובמושב חמד, במחנה ובמושב בכפר יונה בהרצליה, בקרית מוצקין וכפר עטה, בחיפה, בישראל, ואף בכפר יגור את ר' פישל גלבלום, בעפולה את ר' אלעזר גיפס מיוצאי שטשגובה ונוספים, ובמושבה בלפוריה הסמוכה את ר' ישראל חיים גינזבורג. אלו ואלו היוו את הבסיס והצוק האיתן לחיים של תורה וחסידות בארץ ישראל.

כל אחד מהם, וסיפורו בידו כפי שנשתמר בפי צאצאיו, מה היו הנסיבות אשר הכריעו את הכף לקום ולעשות מעשה ולעלות לאר"י. יש מהם ששמעו אישית מפי קדשו של הרבי דברים נכוחים, או נרמזו ברמיזה דקה ומיהרו לקיים רצונו, ויש מהם שלא נצרכו לשמוע דבר מפיו, אלא הושפעו מדעת קדשו של הרבי, אותה חיווה שוב ושוב בכל עת, שראוי לכונן חיי תורה וחסידות בארץ הקודש, ומי שביכולתו יקבע בה ישיבתו[342].

בין אותם חסידים נאמנים נמנו שלושת האחים המופלגים לבית צישינסקי: ר' יעקב יואל, ר' איטשע ור' שמחה, שעזבו מאחוריהם כל אשר להם, ושמו פניהם לארץ הקודש להתייגע על פת לחמם, ועל סדר השתלשלות עלייתם והשתקעותם - יובא בפרק דלהלן.

עלייתנו ארצה בשנת תרצ"ה

בשנים תרצ"ד-תרצ"ה עלו ארצה סבתי החשובה מרת חיה שרה צישינסקי ושלושה מבניה: אבי ר' יעקב יואל, ר' איטשע ור' שמחה. לשבחם של חסידים אלו יאמר שעלייתם לא נבעה מציווי או הוראה אישית שקיבלו מהרבי אלא שהושפעו עמוקות מדעתו הקדושה על ישיבת אר"י ומחיבת הארץ שנשבה מהיכלו. כך עזבו את ביתם, חבורתם ופרנסתם ועלו לציון ברינה.

ר' יעקב יואל עם בניו ר' שמעון, ר' לייבל ור' משה, בעת עלייתם ארצה

בלב אבי ר' יעקב יואל בערה מאז ומקדם התשוקה לעלות

342. היו גם רבים וטובים שהצטרפו לעולים מכורח הנסיבות, רובם בחורים שנמלטו מפולין מאימת הגיוס, חלקם עלו ישירות וחלקם היטלטלו בדרכם בערי גרמניה ואוסטריה עד עלותם לארץ. כמו כן חסידים שהסתבכו עם חוקי המדינה הקשים ונאצלו להימלט.

לארץ הקודש בעקבות דבריו של הרבי, והיה מלהיב לכך את לב ידידיו ובני משפחתו. אבי היה מתבונן בכל דבר בישוב הדעת ולא הניח לדברים כלאחר יד. היה חוזר ואומר כי אם הרבי מדבר כה רבות בענין אר"י ונוסע פעם אחר פעם לשם, סימן שברצונו להכשיר בכך את הדרך לארץ הקודש. אולם משום חובות של מיסים שונים למדינה שרבצו על אבי, התעכבה הנסיעה, עד שבא להסדר עם הרשויות והוענק לו פטור מהחובות.

ר' שמחה - ראשון העולים

ראשון העולים במשפחתנו היה דודי ר' שמחה שעלה בשנת תרצ"ד. כאבי כן ר' שמחה בערה בו התשוקה לעלות לאר"י תקופה ארוכה, אך הדבר לא יצא לפועל מקשיים שונים. בראשית שנת תרצ"ד ביום ח' בתשרי נפטר אחיו הצעיר הבחור החתן יהושע אפרים שעמד להינשא שבועות ספורים לאחר מכן. ר' שמחה היה האח הסמוך אליו בגיל ונפשו קשורה בנפשו ובפטירתו נגע הצער עמוק לליבו, הוא לא מצא מנוח עד שנתנחם בכך שעתידו יפרח באר"י. בימי חג הסוכות התארח ר' שמחה בביתנו בגור והשיח בפנינו את מר נפשו ושאיפתו הגדולה.

בפי נכדיו מסופר מעשה חסידות נפלא אודות עלייתו לאר"י. ר' שמחה כחסיד מקושר היה מרבה בנסיעות לגור, אחת לכמה שבועות היה יוצא מביתו שבאוסטרוב ועושה דרכו לרבי בעל ה'אמרי אמת'. במוצאי שבת לא היה שב מיד לביתו אלא נותר למחרת כדרכם של חסידים מקדמת דנא. באחת הפעמים כאשר הגיע לגור, בעת שנכנס ליטול שלום בין החסידים פתח הרבי ואמר לו: אין ארץ ישראל דארף מען האבן אזעלעכע יונגעלייט אזוי ווי דו [=באר"י צריך שיהיו אברכים כמוך].

כאשר אך שמע דברים מפי הרבי, מיד עם בוקר יום ראשון נסע מגור לווארשא, נכנס למשרדי ה'אגודה' וביקש אשרת עליה - סרטיפיקאט. הסרטיפיקאט היה מצרך מבוקש מאוד באותם שנים ומעטים שבמעטים זכו בו לאחר שהמתינו זמן רב ושילמו דמים מרובים. כמובן שמבוקשו נענה על אתר בשלילה, אולם הוא הודיע נחרצות שאיננו זז מכאן עד שיביאו בידו אשרת עליה. ואכן, הודות לכך השיג את מבוקשו, ורק אז שם את פעמיו לביתו שבאוסטרוב, והחל להתארגן לקראת העליה לאר"י[343].

לפני צאתו נכנס ר' שמחה לקודש פנימה להיפרד מהרבי והזכיר כי הוא כבר עומד ברשות עצמו ויש בידו מקצוע. כאשר העניק לו הרבי את ברכתו, נטל ר' שמחה את זוגתו ובתו הבכירה הגב' זנד תחי' שנולדה חודשים ספורים קודם לכן ועלה ארצה כאשר הוא קורא על עצמו במליצה: "שמחה לארצך", ועל שפתותיו שירה ורננה.

---

343. מפי נכדו ר' אברהם לייב לרנר הי"ו.

לקראת ר"ה של שנת תרצ"ה שלח לכל המשפחה בפולין אתרוגים מאר"י הדר שבהדר. הבית ישראל בשמעו על אתרוגים אלו ביקש לבחנם ואמר לי: דער 'הדר' איז גוט פארן רבי'ן, אבער דער רבי האט דאך שענער... [='הדר' שכזה ראוי בשביל הרבי, אך לרבי יש הרי יפה יותר].

כפי שהוזכר נמנה אבי בגור על חבורת אברכים, שיחדיו הגו בתורה ועסקו בחסידות. אחד מהם, אברך חביב שהיה מבאי ביתינו, נסע לתקופת נסיון לאר"י אולם כעבור זמן קצר שב לפולין באכזבה, ואמר לידידיו שמצב הפרנסה באר"י בכי רע ולא כדאי לנסוע. הדברים הגיעו לאזנו של הרבי שקרא לו ודיבר אליו קשות: ס'איז ווייניג ביסט צוריק געקומען, קאליע גימאכט א סערטיפיקאַט, רעדסטו לשון הרע אויף ארץ ישראל? [=המעט לך שחזרת, קלקלת סרטיפיקט, עוד הנך מוציא דיבת הארץ?].

באותה תקופה רבו החוזרים מאר"י מחוסר פרנסה, אשר לא די שבכך הטילו מורך בחסידים שהתעתדו לעלות, אלא שנתכלו לשווא אישורי העליה המועטים שהתקבלו לאחר מאמצים קשים, ובכך הם מנעו מיהודים אחרים לעלות.

חסידים רבים שחפצו באותה עת לקיים את רצונו של הרבי והשתוקקו לעלות לאר"י, לא יכלו לממש את משאלתם ולהשיג רשיון עליה. שערי אר"י כבר היו מוגפים בפני היהודים, עם חקיקת 'גזירות הספר הלבן' בראשית שנת תרצ"א, שהגבילו מאוד את עליית היהודים. עבור כל סרטיפיקַט נדרש הון רב, ומתוך מעט הסרטיפיקטים שהוקצבו עבור היהודים בכלל, הותירו לחרדים ולתנועת אגו"י כמות מזערית ביותר שלא ענתה כלל על הצורך, ורבים וטובים שהשתוקקה נפשם לעלות ארצה, לא יכלו לממש את משאלתם ולהשיג רשיון עליה.

לעומת זאת כאשר עלה דודי ר' שמחה לאר"י הצהיר להסתדרות כי הוא אופה במקצועו. באותה תקופה חסרו אופים בת"א והם עטו עליו כמוצאים שלל רב. למרות שלא היה חבר ההסתדרות קיבל חמשה ימי עבודה, דבר נדיר באותם ימים, והקים מאפיה ממנה התפרנס בהרחבה. לאחר מכן שלח מכתב לרבי שב"ה הוא מתפרנס כראוי וטובה עליו ישיבת אר"י.

מכתבו של ר' שמחה היסב לרבי קורח רוח מרובה. הוא שמר את המכתב בחיקו, ובאסיפה לעידוד העליה שהתקיימה תקופה קצרה לאחר מכן, הוציא הרבי את המכתב מכיסו והראהו לנוכחים באמרו: ראו מה כותב לי אברך מארץ ישראל, יש ב"ה פרנסה אלא שצריך לשלוח כאלו שיש בידם מקצוע ויכולים להסתדר בפרנסה (=וואס האבן

א פאך און זיי קענען אָרדנט זיך איין), לא כאלו שיסעו ויחזרו בחזרה מחוסר פרנסה, יקלקלו אשרות עליה ויוציאו דיבת הארץ.

עד כמה היסב ר' שמחה הנאה לרבי, מסופר בקרב חסידים כי בין הדברים כתב לרבי במכתבו: עס קען נישט זיין בעסער [=לא יכול להיות טוב יותר] ושיבח את ישיבת אר"י שלא חסר בה כלום. כשנה לאחר מכן בבוא הרבי ארצה נכנסו כמה וכמה חסידים לקבול בפניו שישיבת אר"י קשה, אמר להם הרבי: שמחה זאגט אז ס'איז יא גוט [=שמחה הרי אומר שכן טוב][344].

כוחות מרובים השקיע הרבי בכדי לבסס את ישוב הארץ, והדבר בער בגופו ונפשו. חלק חשוב בבנין הארץ ראה הרבי בכך שבעלי הון יעלו ארצה, ירכשו קרקעות ויפתחו את חיי המסחר והתעשיה, וכך יוכלו יהודים רבים להתיישב באר"י ולהתקיים בה. באותם ימים התעוררה שאיפה בלב חסידים רבים לעלות לאר"י, אולם חששו למצוא עצמה מחוסרי פרנסה, ולהגיע לארץ לא זרועה שבעריה טרם התבססו חיי תורה וחסידות.

כאשר חזר הרבי בשנת תרפ"ד ממסעו לארץ הקודש, ערך בלודז' אסיפה בה השתתפו נכבדי החסידים, ואמר בפניהם: איך מיט די גבירים קענען אָפקויפן גאנץ ארץ ישראל [=אני בשיתוף עם הגבירים יכולים לרכוש את כל שטחה של אר"י]. אולם הסתר פנים עמד להם לחלקם הגדול, שלא הבינו כראוי את רצון הרבי. ומה כואב הדבר אשר בימי מצוק, כאשר כבשו הנאצים בסערה את פולין ונכנסו ללודז', ראשית כל נטלו מידי העשירים את מפתחות בתי החרושת שלהם, והחרימו את עסקיהם.

כמו כן נתן עיניו וליבו להקים מוסדות תורה וישיבות באר"י, לבסס את חיי התורה. עוד בשנים מקדם בראשית ימי הנהגתו, כאשר יסד הרב מפאביאניץ את ישיבת דרכי נועם בגור ונפנה להקים בנין מיוחד עבור הישיבה, אמר לו הרבי: פאר וואס נישט אין ארץ ישראל? [=וכי מדוע לא להקים את הישיבה באר"י]. כמו כן כאשר לימים ניגש הרב מלובלין לייסד את ישיבת חכמי לובלין, אמר לו הרבי כדברים האמורים.

עלייתנו ועלייתו של ר' איטשע

כשנה לאחר עלייתו של ר' שמחה, בתקופת חג השבועות תרצ"ה עלה ר' איטשע לבדו לארה"ק, ואילו זוגתו וילדיו התעכבו ועלו מאוחר יותר בשנת תרצ"ו. באותם חודשים נולדה בפולין בתו הגב' דויטש, כאשר ר' איטשע באר"י. כאשר הגיעו משפחתו

344. מפי ר' אברהם נחום לב הי"ו.

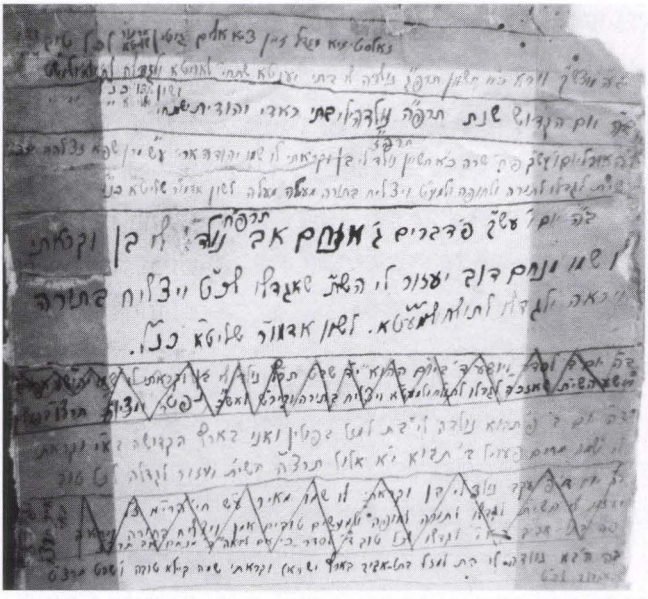

"נולדה לי בת למזל בפולין ואני בארץ הקדושה"
רישום לידת ילדיו וברכת קדשו של הרבי
שכתב הדוד ר' איטשע על ספר חובת הלבבות

ארצה, נטל ר' איטשע את שני בניו לייבל ובער שהיו אז כבני תשע ושמונה, ונסע עמם אל הרבי ששהה עדיין בירושלים[345]. כאשר נכנסו לקודש האיר להם הרבי פנים, ושאלם על התאקלמותם בארץ.

אנו עלינו מיד לאחר ר' איטשע בחודש תמוז תרצ"ה, באותו שבוע בו יצא אף הרבי משערי גור בדרכו לאר"י. לימי חג השבועות נהרו המוני חסידים לגור כיון שכבר מתחילת השנה דובר אודות נסיעתו המתוכננת של הרבי לאר"י, ובצאת חג השבועות לא חלפו החסידים להיפרד 'גיזעגענען' בחדר הרבי, אלא טרם יציאתו מביהמ"ד החווה הרבי בידו לחסידים לאות פרידה.

לשבת פרשת פנחס תרצ"ה, סמוך למועד צאתו של הרבי, הגיעו שוב ציבור חסידים עצום להיפרד מהרבי עד שאמרו בהפלגה: ס'איז גיווען א גרעסערע עולם ווי שבועות [=היה ציבור יותר גדול מאשר בחג השבועות][346]. במוצאי שבת נכנס אבי, עמי ועם כל אחיי להיפרד מהרבי. אורו פניו של הרבי והוא פנה לאבי בלבביות: פאָרטס געזונטערהייט, איך פאהר דאך אויך [=סעו לחיים ולשלום, הרי אף אני נוסע]. הרבי יצא מגור באותו שבוע[347] אלא שבדרכו סר למנוחה כששה שבועות במארינבאד והגיע לאר"י רק ביום רביעי של פרשת כי-תבוא.

---

345. בנו השלישי יהושע אפרים נפטר בהיותו בן שש שנים במוצאי יוה"כ תרצ"ו, בעת היות ר' איטשע בא"י ובטרם עלו ילדיו ארצה. בן נוסף מאיר נולד לאחר בואם ארצה ביום כ' באב תרצ"ז ונפטר ביום ז' באייר תרצ"ח בטרם מלאה לו שנה.

346. השבת הקודמת פרשת בלק היתה שבת שבע ברכות לנכדת הרבי בת ר' איטשע מאיר לוין שנישאה לר' שמחה רפפורט.

347. בעיתוני התקופה אנו מוצאים כי הרבי יצא מגור לווארשא ביום שלישי בערב, נשאר למנוחה בבית בנו

תקופה קצרה לפני נסיעתינו בא אחי הגדול יהושע אפרים בברית האירוסין עם בתו של ר' יוסל שעניצר מחשובי חסידי סוכטשוב בווארשא. חותנו העניק לו לנדן סכום מכובד של כמה אלפי זלוטיס, ואחי יהושע בטוב ליבו מסרם לידיו של אבי על מנת שיכלכל בהם את הוצאות הדרך והעליה לאר"י.

הרכבת בה נסענו יצאה מווארשא לרומניה ביום ראשון לסדר מטות-מסעי בשעה עשר בלילה, ובינתיים שהינו בווארשא יחד עם הסבא ר' חיים מאיר שבא ללוותינו בבית קרוב משפחתו. ניצלנו את השהות בווארשא, ובטרם נסיעתינו עלינו למעונו של רבי יעקב מאיר בידרמן ברחוב גז'יבובסקה, על מנת להיפרד ממנו. באותה הזדמנות פנה אלי רבי יעקב מאיר באמרו: אתה עולה לארץ ישראל, מסתבר שהנך מתעתד ללמוד בישיבת 'שפת אמת', אם כן ארשום עבורך המלצה למנהלי הישיבה. הוא מסר לי מכתב המלצה בתור אחד ממייסדי הישיבה עבור המנהל ר' חיים אלעזר אלתר, אשר על ידה אכן התקבלתי למחזור של שנת תרצ"ו.

אחותי מרת טובה שיליץ ע"ה היתה אז כבת שלוש עשרה. היא יצאה לרכוש דבר מה בעיר הגדולה ואיבדה את דרכה. כאשר נערכנו לצאת הבחנו בחסרונה והתחלנו לדאוג ביותר. אם היא לא תימצא בשעה הקרובה, נפסיד את הרכבת ואת האוניה, נאלץ לבטל את הכרטיסים ולהמתין לאוניה הבאה שתצא רק בעוד כמה חודשים.

והנה כחצי שעה לפני מועד יציאת הרכבת נכנס לחצרנו יהודי, כאשר אחריו מתלווה אחותי טובה והוא פונה אלינו בשאלה: איבדתם אולי בת? הנה היא! ומדי דברו נסתלק מהמקום ללא אומר. היתה זאת ישועה פלאית ששחנו אודותיה עוד שנים רבות. היה דומה בעינינו שהיה זה אליהו הנביא זכור לטוב, ובוודאי שליח ממרום בהשגחה פרטית.

העליה לאר"י באותה תקופה היתה בעיקר משתי נקודות מוצא: נמל קוֹנְסְטַנְצָה במזרח רומניה, ונמל טריאסט בצפון איטליה. הנוסעים מנמל קונסטנצה הפליגו בים השחור עד טורקיה, ודרך מיצר איסטנבול שבטורקיה[348] יצאו לים התיכון, ואילו הנוסעים מנמל טריאסט הפליגו ישירות לים התיכון.

הבית ישראל ברחוב קאָמיטעטאָווא 4 ועם שחר יצא למארינבאד.

348. מיצר איסטנבול (הידוע בשם 'מיצר בּוֹסְפוֹרוּס'), הינו מיצר ים ארוך המפריד בין טורקיה שבשטח אירופה לבין טורקיה שבשטח אסיה. דרך מיצר איסטנבול חוצים מהים השחור לים המרמרה שבשטח טורקיה, ומשם חוצים את מיצר הַדַּרְדָּנֶלים לים התיכון.

על מיצר איסטנבול אמרו משמו של הגאון מוילנא: "אם הספינות של מלכות רוסיא יחצו את מיצר בוספורוס (הַדַּרְדָּנֶלים) צריכים ללבוש בגדי שבת - לומר לך שהשעה קרובה אז לביאת המשיח" (ספר 'חבלי משיח בימינו' עמ' קל"ד, הכותב כי כך קבלה בידינו מתלמיד הגר"א בשם הגאון).

הדרך מפולין לנמל קונסטנצה ברומניה

הדרך מנמלי קונסטנצה וטרייסט לאר"י

אנו הפלגנו מנמל קונסטנצה שברומניה ולשם כך נסענו בשתי רכבות. האחת מווארשא עד לגבול רומניה, ובגבול רומניה החלפנו רכבת, והמשכנו ברכבת השניה עד לנמל קונסטנצה שברומניה, משם הפלגנו באניה 'פולוניה' דרך הים השחור ואיסטנבול לאר"י. עמנו עלו חסידים נוספים שקבעו אז משכנם בארץ וביניהם ר' לייבל יוסקוביץ שעלה לירושלים[349].

מ. ד'יזנגוף ושות'

המוכנים הכללים של חברת גדיניה-אמריקה בורשה

אתכבדים בזה לרשת את רוח התפלגות לחגי השנה הבאה של הס

פולוניה ארץ-ישראל

של האניה

„פולוניה"

בעלת לוכבה כפולה בת 15.000 טון

האניה הגדולה והמהירה ביותר בקו חיפה־קונסטנצה

		שנה											
קונסטנצה :	מפלגה	24.00	6/10	20/10	3/11	15/11	20/12	5/1	19/1	2/2	16/2	2/3	16/3
איסטנבול:	מגיעה	16.00	7/10	21/10	4/11	16/11	21/12	6/1	20/1	3/2	17/2	3/3	17/3
	מפלגה	19.00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
חיפה	מגיעה	9.00	10/10	24/10	7/11	19/11	24/12	9/1	23/1	6/2	20/2	6/3	20/3
	מפלגה	16.00	12/10	26/10	8/11	20/11	28/12	11/1	25/1	8/2	22/2	8/3	22/3
ירושלים:	מגיעה	14.00	14/10	28/10	10/11	22/11	30/12	13/1	27/1	10/2	24/2	10/3	24/3
	מפלגה	23.00	15/10	29/10	11/11	23/11	31/12	14/1	28/1	11/2	25/2	11/3	25/3
איסטנבול:	מגיעה	7.00	17/10	31/10	13/11	—	2/1	16/1	30/1	13/2	27/2	13/3	27/3
	מפלגה	16.00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
קונסטנצה :	מגיעה	10.00	18/10	1/11	14/11	26/11	3/1	17/1	31/1	14/2	28/2	14/3	28/3

על ביטים אפשריים לא תבוא הודעה

בדבר פרטים וא לסדות לפשרדי

מ. ד'יזנגוף ושות'

חיפה	חל־אביב	ירושלים
רח' המכבים בית בוסמול	רחוב הרצל 12	רחוב יפו, תבה דאר 844
פרטון זה	פרטון זאב	

נרשמים אפשר להשיג בסעדרי־הסיעה העיקרים

זמני ההפלגות של האניה 'פולוניה' קו חיפה-קונסטנצה

בקרב החסידים העולים ברינה

בבואנו לארץ ישראל גאתה השמחה. באותם חודשים עלו ארצה עשרות רבות של משפחות מחסידי גור שגדשו את נמלי חיפה ות"א[350]. בין הבאים בשערי אר"י מעט לפנינו היה החסיד ר' יהודה לייב רוזנווסר מחיפה, שהיה מידידיו של אבי עוד מימי לימודם בישיבת דרכי נועם. ברדתו מהאניה יצא ר' יהודה לייב בריקוד, תוך כדי שהוא מתפלש בעפר אר"י, ושמחתו הגדולה מצאה לה ביטוי בגראמען שנתחבר לו בו במקום, הפותח במילים: "אז מיר האבן זוכה גיווען צו קומען קיין ארץ ישראל, דארפן מיר לויבן דעם אייבישטן אהן א צאל".

החסיד ר' יהודה לייב רוזנווסר

את ניגונו זה היה חוזר ומזמר בכל שנה בשמחת תורה, בחתונות ובמועדים שונים כשהוא מעורר את המשתתפים לשבח והודאה. הוא משורר קטע אחד - וקהל החסידים מזמר בנעימה אחריו, וכך חוזר חלילה. כאשר עלה ארצה לאחר השואה ר' אהרן לייב אבוביץ

349. באניה 'פולוניה' אף הפליג סבינו כשלוש שנים לאחר מכן, בעת שנסע לגור עם הרבי ה'לב שמחה' זי"ע ועמה חזר סבינו לבדו, בעוד שהלב שמחה נשאר בפולין עד לפרוץ המלחמה.

350. אותה תקופה היתה עת השיא בזרם העולים ארצה מאז החלה 'העליה החמישית' בשנת תרצ"ב.

שהיה משמח אלקים ואנשים, היה אף הוא משורר את ניגון זה במקהלות ברוב שמחה וחדוה, כשהוא סוחף עמו את כל השומעים.[351]

לציון ברינה

ניגונו של החסיד ר' יהודה לייב רוזנווסר ז"ל מחיפה

אז מיר האבן זוכה גיווען צו קומען קיין ארץ ישראל	כאשר זכינו להגיע לארץ ישראל
דארפן מיר לויבן דעם אייבישטן אֶן א צאל	עלינו להודות להשי"ת ללא שיעור
לויבן דארפן מיר דעם פון אויבן	לשבח אנו צריכים את השוכן ממעל
כדי דורך דעם מיר ווערן דערהויבן	כדי שעל ידי כך ניעשה מרוממים
געלויבט איז דער אויבערשטער פון גאנצע וועלט	משובח הוא העליון מכל העולם
וואס ער האט אונז דא אהער גישטעלט	אשר אותנו הוא הביא הנה
באשטעלט האט אונז אין הייליגען לאנד	הזמין אותנו לארץ הקדושה
וואס דארט איז דא א מערב וואנט	אשר שם ישנו את הכותל המערבי

(מפי בנו הרה"ח ר' פרץ נחמן הי"ו לאוי"ט)

מן הראוי להביא בשורות מועטות אודות עלייתו של החסיד ר' יהודה לייב רוזנווסר מלודז' שבפולין לחיפה שבאר"י. בימי שבתו בלודז' היתה לו חבורת אברכים חסידית כלבבו, עמם התפלל בבית החסידים שברחוב פולודניובה 18, ונסעו בצוותא לחצר הקודש בגור בכל עת מצוא. פרנסתו היתה בכבוד ובהרחבה ואף היה ברשותו קו טלפון, מצרך נדיר באותם ימים, שהיה רק בבתיהם של גבירים. ולמרות זאת הוא נטש הכל והתכונן בחדוה לעליה ארצה. הותיר אחריו בפולין את ה'יידישע היטל' - הכובע שלבשוהו כל יהודי פולין, ועלה לאניה.

עמו נסעו משפחות נוספות מחסידי גור ביניהם ר' שמואל לייב ספיר מת"א מעולי בנדין

---

351. ומספר דודנו ר' משה אברהם הי"ו כי זכור לו היטב כיצד ביום שמחת תורה של שנת תש"ז - בחודשים הראשונים לבואו של ר' אהרן לייב ארצה, כטוב ליבו ביין, הופיע ר' אהרן לייב בשערי ביתו של סבינו ברחוב המבי"ט ונטלו עמו לרקידה נלהבת כשהוא מזמר ללא הרף "אז מיר האבן זוכה גיווען צו קומען קיין אר"י - דארפן מיר לויבן דעם אייבישטן אֶן א צאל".

"לויבן אָן א שיעור"
ר' אהרן לייב בעת חֲדוותא עם סבינו ר' בערל

ור' אברהם חננאל מונטג מירושלים, אשר עלה עם הוריו מלודז'. בדרכם עברו סערות וטלטולי דרך קשים אולם הם לא חתו מדבר. ביום תענית אסתר תרצ"ה עגנה האניה בנמל חיפה, וברדתו מן האניה התמלא שמחה עצומה, נשק לאדמת אר"י ויצא ברקידה.

לפרנסתו עמל בפרך וחי בצמצום, הקים מקוה ושימש בה לפרנסתו כבלן, באמרו: פשוט נבילה בשוקא ואל תצטרך לבריות. ידוע לכל עד כמה מסר נפשו למען פליטי המלחמה השבורים, אשר ברדתם מהאניה מצאו אצלו פינה חמה, כאשר הוא מעמיד לרשותם את ביתו וכל אשר לו. בחתונות לא היה משתתף אלא בנישואיהם של הפליטים להרנין את ליבם, וכאשר ביום הפורים נודע לו כי בני חבורתו של ר' לייבל קוטנר הגיעו ארצה ושוהים במרכז קליטה בסמוך לחיפה, ניגש לשולחן שהיה ערוך לסעודה, צרר הכל במפה ויצא לדרכו לחוג עמם בצוותא את סעודת הפורים. איש חסיד מופלג משיירי חסידי קמאי ושומר עיניו מראות ברע, שראוי להאריך אודותיו, ולא באנו אלא להזכיר את מסירות נפשו לעלות לציון ולעודד לב העולים[352].

החסיד ר' עקיבא בנצלביץ

באותה תקופה עלה ארצה גם החסיד ר' עקיבא בנצלביץ מכפר אתא, שנקרא בגור 'עקיבא מונקיטובער' על שם מגוריו במונקיטוב פרבר ווארשא. בראשית ימי עלייתו התגורר בעיר חיפה ובראותו את מצב הרוחניות הירוד שהיה אז באר"י, חשש מאוד על שלומם הרוחני של ילדיו שלא ינזקו חלילה מאווירת הרחוב וחפץ לחזור לפולין. בהגיע הרבי

352. מפי הגב' רוזנווסר תחי' אלמנת בנו ר' אברהם ז"ל ובתו של ר' שמואל ליב ספיר, שעלתה עמו באותו אניה ונכחה בשמחתו המרוממת ובריקודו של חמיה לימים ר' יהודה לייב.

לאר"י בשלהי השנה עלה ר' עקיבא לירושלים והתאונן שרואים ברחוב דברים לא ראויים ושומעים מה שאין הגון לשמוע, ושטח לפני הרבי את מחשבתו לשוב לפולין.

השיב לו הרבי: וועט זאגט אז מ'דארף זעהן און הערן? מ'גייט אין די גאס - מ'זעהט נישט, מ'הערט נישט! [=וכי מי אמר שצריך לראות ולשמוע, הולכים ברחוב, לא רואים, לא שומעים], והוסיף לומר לו: זאלסט בלייבן, וועסטו האבן נחת פון זיי [=הישאר, עוד יהיה לך נחת מהם]. ואכן זכה ר' עקיבא לבנים וחתנים כולם חסידים ואנשי מעלה[353].

ר' עקיבא היה עסקן מופלג לשם שמים והקים בכפר אתא ביגיעה רבה מוסדות תורה וחסד. הכרתיו עוד מגור וראיתי כיצד היה מתקבל בחביבות ובשמחה בכל עת בואו, היה מתכבד לרדת לפני העמוד בביהמ"ד וכן היה מתכבד בקביעות בזמר 'מנוחה ושמחה' בשולחן ליל שבת. באחת השנים בעיצומו של יום הכיפורים חש ברע והיה מוטל כל אותו היום במיטה בבית זקיני ר' חיים מאיר בנט הסמוך לביהמ"ד. ניצבתי במשך זמן רב סמוך למיטתו ואחת לכמה דקות הכנסתי לפיו נוזלים בשיעורים של פחות ממלוא לוגמיו להשיב את רוחו.

סבינו ר' בערל בתקופת עלייתו ארצה חבוש בכובע

בארץ ישראל התחלנו לחבוש כובעים לחוש ביתר שאת 'אוירא דארץ ישראל'[354]. באותם שנים היה זה סימן היכר מובהק לתושבי אר"י, וכאשר הגיע חסיד מאר"י לפולין בלט במראהו עם ה'קאפלוטש' לראשו.

שבת אחים גם יחד

זכו שלושת האחים ה"ה אבי ר' יעקב יואל, ר' איטשע ור' שמחה להינצל מהמלחמה ולהקים באר"י דורות ישרים ומבורכים של חסידים ואנשי מעלה. בעלותם ארצה התגוררו שלושתם בשכונת שפירא בתל אביב. הם רכשו לפרנסתם את מאפית 'פּוֹדְחֶלֶבְּנִיק' הסמוכה למקום מגוריהם וקראו את תוצרתם בשם 'בן יהודה', בהיותם בניו של ר' יהודה בער.

---

353. בניו: ר' לייבל מחיפה, ר' משה מבני ברק, הבחור אליקים געציל הי"ד שנעקדה"ש בפרעות תרצ"ו ויבלחט"א ר' נח מוויליאמסבורג, חתניו: ר' איטשע רוזנווסר מחיפה-ירושלים, ר' חיים ליברמן מבני ברק, ר' אברהם רוזנבוים מירושלים ויבלחט"א ר' בנימין שצ'רנסקי מתל אביב-ירושלים, הם וצאצאיהם אילנות המפוארים את חצר בית גור.

354. בפולין מאז ימי גזירת הלבוש ואיסור על המלבושים היהודיים המקובלים, החלו בלבישת ה'יידישע היטל' במקום כובע.

כאשר עגנה האוניה בנמל יפו היתה השעה אחת עשרה לפני הצהריים. אבי פרק את החבילות בדירתינו, פנה לאכול צהריים ומיד מיהר ללא שהות למאפיה להתחיל במלאכה ולהצטרף לשני אחיו, שכן הפרוטה לא היתה מצויה והיו זקוקים לנצל כל שעת עבודה.

שבת אחים גם יחד
נראים משמאל לימין: ר' איטשע, ר' יעקב יואל, ר' שמחה, החתן ר' יודל ב"ר שמחה, ר' חיים לרנר, ר' פיניע לוין ובנו ר' בונם ור' מנדל צישינסקי

ביום שישי לאחר סיום המלאכה היו יוצאים בני המשפחה בחבורה חדא מערבה לכיוון הים, על מנת להיטהר בטבילה לכבוד שבת קודש בים הגדול. לאחר מכן פנו לתפילה בבית החסידים שברחוב הקישון, שם היה ר' איטשע ראש וראשון וגבאי בית החסידים וכן אבי ר' יעקב יואל ודודי ר' שמחה קבעו בו את מקום תפילתם והיו מראשוני המתפללים בו.

בעוד אבי ור' שמחה הופקדו על האפיה, היה ר' איטשע מופקד בעיקר על חלוקת הלחמים, והיה יוצא עם העגלה והסוסים בעוז חסידי לחלק את התוצרת. על התנור היה מופקד אחי יהושע שהיה אומן זריז במלאכתו ומבוקש מאוד בין המאפיות בעיר. בתקופה אחרת היה ר' שמחה מופקד על התנור, מלאכה שדרשה כוחות רבים, ר' איטשע על קליעת החלות ור' יעקב יואל על לישת הבצק[355].

במאפיה עבדו באותה תקופה גם ר' יוסל סקולסקי ור' שמואל גרוסמן, אשר עלו באותם ימים בגפם ארצה ברשיון תיירות זמני (=אלס טוריסטן). לאחר תקופה חזרו לפולין על מנת להעלות את בני המשפחה ובחזרתם עלו לירושלים שם פתחו מאפיה בשכונת מחנה יהודה. באותה תקופה הצטרף למאפיה ר' ישראל משה קרנבייסר וכמנהל חשבונות שימש ר' בנימין אליעזר ורדיגר.

---

355. מפי הגב' זנד תחי' בתו של ר' שמחה, שהוסיפה לנו פרטים חשובים נוספים על המשפחה ששולבו בין הפרקים.

כאשר שאל ר' ישראל משה קרנבייסר את פי הרבי לגבי הצעת העבודה במאפיה, זרזו הרבי לכך ואמר לו כי כאשר יעבוד אצל אופה - לא יחסר לו לחם. היה קובע עתים לתורה יחד עם אבי ר' יעקב יואל, ואף שנים לאחר מכן בהם התגורר אבי בירושלים, כאשר היה ר' ישראל משה עולה לחצר הקודש מעת לעת, קבע עמו שיעורי תורה בירושלים.

בשלהי שנת תרצ"ה עלתה ארצה הסבתא מרת חיה שרה ע"ה באותה אוניה בה עלה הרבי עם המלווים. בתל אביב נכנסה להתגורר בבית צעיר בניה דודי ר' שמחה ולפרנסתה ניהלה את חנות המאפיה. באותם שנים התגוררה בת"א האשה החשובה מרת איידל ברגמן אלמנת החסיד ר' מנדל מקאליש[356], ושתיהן נקשרו ביניהן בקשר ידידות אמיצה והיו נפגשות בכל עת מצוא ושחות ביניהן בדברים של טעם.

מרת איידל ברגמן נפטרה ביום ה' באדר תרצ"ט ונטמנה בהר הזיתים בירושלים. כאשר שבו מהלוויה התעניינה סבתי חיה שרה היכן נטמנה והאם נותר לצידה מקום פנוי, ובחלוף ימים מועטים ביום ט' באדר תרצ"ט, בהיותה בת ס"ט שנים, נסתלקה סבתי בחטף ונטמנה בסמיכות ממש לידידתה מרת איידל ברגמן. שתי המצבות ניצבות

א חשוב'ע נפטרת

פון תל־אביב שרייבט מען אינז:

ד' אדר איז אין תל־אביב נאך א קורצע קראנקהייט אין עלטער פון 70 יאהר נעשטאָרבען די איבעראלעבע־ראבטע פרוי פון חסיד ר' יהודא בער פון אמוצאצ ו"ל.

די נפטרת האָט אין זיך באַרקער־פערט די אמת'ע סחורת מוכות פון א אשת חיל, פמתן אוז התחזקות איז נעווען איהר דעוויז בין צום לעצטען אָטעמצוג. זי האָט מיט זיך פאַרנע־שטעלט דעם אמתן פרוי־ען־טיפ פון דור היישן, זי האָט עפעהרט נאכצו חשבונות פון צדקה בגלוי ובסתר, וואָס זי האָט נעלעבט ביז רחבה, איז טערעפפי־ין אין, או זי איז נעווען פקי אין הלכות שב[illegible] כע שטוב־דינים מבש א[illegible]ומדי שעת אופן.

זי האָט איבעראלעמוז א הויר אין יראים ושלמים, איינער פון אין דער לאַנגיעהריגער בעקאַנטער אנדחי עכען וועלכער איז נעווען טעגליך אויף אַרטאַדאָקסישע עפיטען כפש אויפן חינוך נעפיט ר' יצחק צוישינסקי פון באלטימר.

אין דער לוי' אין תל־אביב האָט זיך בעטיליגט א גרויסער המון מלוים וועלכע זענען נקומען אָפצוצאָלן דעם לעצטען כבוד דער חשוב'ע נפטרת, וען די טיטה זוערט ארויסגעפירט פון שטוב האָטעלן ווערט זי אויפגענומען פון די הלעוי'ם פון תל־אביב.

הספרים די קינדער פון דער נפטרת, החסיד ר' יעקב יואל צוישינסקי און ר' שמחה צוישינסקי, ווען דער זוהן ר' יצחק צוישינסקי הויבט אן זיין נאָרימען הספר בראבט דער המון מלוים אויס אין א יאמערליך ני־מין, נאכן בעונדער ווען עך דער־צוהלט אינטערעסאנטע פרטים פון איהר לעבען, וואָס איז בעווען איין שטיק בסידת נפש אך יהדישקייט. דער עילם ווערט שמארק נעריהרט, ווען דער בעל־מספיד זאָגט, או די נפטרת האָט נישט אויפערלעבט קיין טאכטער, שנהר, אייניקעל, וואָס זי־לען הלילה עהען האבן פרוי, וואָס לוידער איז דעם נעביט אויפצולם זיך אוי הספרות אין תל־אביב. ער דער־צעהלט אויך, או פון דעם ריזיגען משפחה־קריין, וואָס די נפטרת האָט אויפערלאָזט, איז נישטא קיין איין אייניקעל, וואָס זאל הלילה נישט נעהן פדרך התורה.

די נפטרת איז לעבהרט נעווארען קיין ירושלים, אויך הארט איז אר נעקומען א גרויסע לוי' נאכן ספר ציעל האבען זיך בעטיליגט די הל־מידים פון ישיבה „שפת אמת". זי איז נעקומען צו קבורה אויפן הר הזיתים, וואָס עס איז נעווען איהר לעצטער רצון.

תצב"ה

בן־חבוד תל־אביב

המאמר בעיתון טאגבלאט על פטירתה של מרת חיה שרה ע"ה

---

356. בניהם היו האחים החסידים ר' סנדר מבני ברק ור' יעקב העניך מתל אביב ולימים בירושלים, חתניהם היו החסידים ר' שלמה זלמן מוזס מזכיר מועצת גדולי התורה, ר' רפאל יהושע הורביץ ור' אהרן לנצ'יצקי. לימים באו בקשרי שידוכין, כאשר ר' נחמיה הורוביץ הי"ו נכדו של ר' אהרן לנצ'יצקי, נשא את נכדתו של סבינו ר' בערל.

בצפיפות זו לצד זו, ומספרות לדורות הבאים ידידות אמת עד היכן, בחייהן ובמותן לא נפרדו.

בצאת מסע ההלוויה מביתה בת"א הספידוה שלושת בניה, ביחוד דודי ר' איטשע שנשא דברי הספד נרגשים ועורר את הקהל לבכיה והזכיר בין הדברים אשר כל חייה היו מקשה אחת של מסירות נפש ליידישקייט וזכתה בעבור כך שכל בניה ובנותיה וצאצאיה הולכים בדרך הישר ושומרים על קלה כבחמורה הן הנותרים בפולין והן בת"א, דבר שהיה חידוש מופלג בימים ההם. בהגיע הלוויה לירושלים נטלו חלק באופן מיוחד תלמידי ישיבת 'שפת אמת' שבאו לחלוק לה כבוד אחרון.

בכתבה מיוחדת שהתפרסמה בעיתון 'דאס יודישע טאגבלאט' במלאות השלושים לפטירתה תחת הכותרת 'א חשוב'ע נפטרת' נכתב בין היתר (בתרגום מאידיש) על ידי 'בן חנוך':

> "מתל אביב כותבים לנו כי ביום ט' באדר נפטרה לאחר מחלה קצרה האשה הנודעת מרת חיה שרה צישינסקי ע"ה אשת החסיד ר' יהודה בער ז"ל מאוטווצק. הנפטרת היתר בעלת מידות טובות נאצלות של אשת חיל, בטחון והתחזקות היו בראש מעייניה עד נשמת אפה האחרונה וגילמה באישיותה את הדמות המקורית של נשים צדקניות מדור הישן. כן ניהלה חשבונות שלמים של צדקה בגלוי ובסתר להם העניקה ביד רחבה. מענין לציין כי היא היתה בקיאה בהלכות שבת בכל הלכות הבית השימושיות באופן למדני ממש. השאירה אחריה דור של יראים ושלמים, אחד מהם הוא עסקן ה'אגודה' הותיק ר' יצחק צישינסקי מפאלניץ שהיה פעיל בפולין בכל תחומי החיים היהודיים ובעיקר בתחום החינוך"[357].

ר' איטשע והשטיבל ברחוב הקישון 33 בת"א

דודי ר' איטשע היה כנודע ממקימי היהדות החרדית בת"א, וביחוד נתפרסם ע"ש בית החסידים הנודע 'דריי און דרייסיג' שהקים וניהל בעמל רב ובמסירות.

תחילה בבואם לת"א התפללו שלושת האחים בביהח"ס המרכזי דגור ברחוב המשביר 19. לאחר תקופת מה נרתם ר' איטשע להקים את בית החסידים הנודע 'דריי און דרייסיג' השטיבל ששכן ברחוב הקישון 33, שטיבל שהתנהל כדרך חסידים מקדמת דנא והיווה מבצר רוחני לתורה וקדושה.

---

357. יש לשער כי הכותב הינו הרב יהודה מאיר אברמוביץ ז"ל, אשר בימי שבתו בתל אביב היה מפרסם מאמרים ב'טאגבלאט'. ר' יהודה מאיר היה מראשוני הנמנים לדבר מצוה בהקמת השטיבל ברחוב הקישון, ובשבת הראשונה ליסוד השטיבל נערכו התפילות בביתו. השם 'בן חנוך' - על שם אביו ר' אברהם חנוך ז"ל.

עם פתיחת שערי השטיבל הציבו ראשוני הנמנים לדבר מצוה כמה תנאי יסוד לבאי השטיבל, ואחד מהם אשר כל אחד יביא את ילדיו לשטיבל בכל יום, כדי שישאבו מלא חפנים אוירה של תורה, יראת שמים ודרכי חסידים.

נראים משמאל לימין: ר' איטשע, ר' בנימין אלתר, ר' הענדיך אירנשטיין, ר' יהודה מאיר אברמוביץ, הרב יצחק מונדרוביץ ור' סיני יאמניק

בקרב באי השטיבל פיתח ר' איטשע גאוה יהודית שהיתה תריס בפני הפורענות. תקופה זו היתה קשה מאד, הציונות שלטה בכיפה, סחף נוראי אחז בבני הנעורים להצטרף לתנועות אצ"ל ולח"י שרבים חללים הפילו וניתקו ממקור מחצבתם, כבוד התורה היה מושפל, החרדים היו ללעג וקלס. באותם ימים שימש ר' איטשע כמגדלור של עוז ותעצומות להשיב לחסידים ויראי השם את כבודם שלא יבושו מפני המלעיגים. למרות חריפותו היה מקרב את הצעירים והשריש בהם גאוה יהודית וחסידית. ואכן, בני הנוער שספגו את האוירה החסידית של השטיבל, נותרו נאמנים לה' ותורתו.

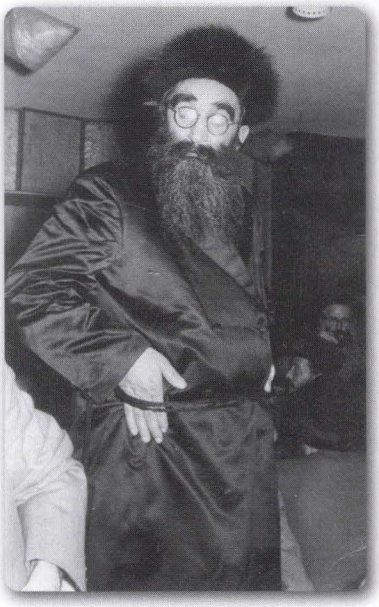

"עמד על המשמר בעוז"
רבי איטשע יהודה בער'ס
בשמחת נישואי בתו

גם צעירי החסידים שהוריהם התפללו בשאר השטיבלך דגור ברחבי תל אביב, כברזילי, החשמל, אחד העם ופלורנטין, התחממו לאישו של השטיבל ברחוב הקישון, ועשו בו את שבתותיהם.

היו אף יהודים שהתגורר במרחק, ובחפצם לחוש הווי חסידי חמים כדרך שהורגלו בנערותם, היו עושים מדי פעם כברת דרך ארוכה עד לשטיבל הקישון, לחוש חמימות חסידית אותנטית, ולהטעים את ילדיהם מהווי חסידי שלא מש מעצמותיהם.

ר' איטשע עמד על משמר היהדות כחומה בצורה, ולא נתן לסטות כמלא השערה מן היהדות

הצרופה והחסידות. כמו כן השגיח מאוד בעניני הזהירות של שיחה בשעת התפילה וקריאת התורה. וראוי לציין כי גם אלו אשר לא עמדו בדרישות הגבוהות ופרשו מהשטיבל, למרות זאת כאשר שמע שאחד מאלו נצרך לסיוע כספי, לא נח ולא שקט וגייס את מתפללי השטיבל להעמידו על רגליו כראוי.

במשך שנים היה מוסר בשטיבל שיעור בדף היומי והיה מכין אותו כמה שעות[358]. שיעור שנאמר בחריפות מרובה ובעמקות במשך כשעה וחצי, והיה אומרו בעקביות בימות החמה כבימות הקרה ואף בליל בדיקת חמץ לאחר סיום הבדיקה.

נהג ללמוד גם בהיותו בביתו בקול רם, והיה אומר לאברכים בשם הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע, כי כאשר לומדים בבית מכניסים בכך אוירה מרוממת בשערי הבית. למרות שלפרנסתו היה אופה ונותר ער בליל שישי להכין חלות לשבת, אע"פ כן באור ליום השבת, עוד בטרם האשמורה השלישית, היו עולים אליו חסידים ואנשי מעשה ללימוד הזוהר.

ימי המועדים בחבורה חדא עם מתפללי השטיבל היה חוויה רוחנית מאד ובפרט לבני הנעורים. לעת הרקידה היה ר' איטשע עוצר לרגע חדא את קהל הרוקדים, וחוזר בקול גדול את ה'תורה' שהיתה שגורה על לשונו:

גבי שבת תנן תולדותיהן כיוצא בהם והיינו שלגבי עניני קדושה תולדותיהן כיוצא בהן, גבי טומאה תנן תולדותיהן לאו כיוצא בהן, הכא מאי - כאן בשטיבל איך יראו הילדים, כיוצא בהן או לאו כיו"ב, והיה מפטיר בעוז: תולדותיהן לאו כיוצא בהן! הילדים יגדלו טוב יותר מאבותיהם.

קריאתו זו 'הכא מאי', היתה כמו משאלה תמידית שליוותה את כל פעליו ומעשיו, נספגה בקירות השטיבל וחדרה בשערי הלבבות. 'הכא מאי' - מה יהא על הדורות הבאים שלא יאבדו מתוך הקהל, מעין קריאת 'מי לה' אלי'. כך עמד בפרץ בשער המחנה, וכך עשה פעלים לה' ולתורתו.

בשנים הראשונות היו יוצאים בחבורה חדא לכיוון הים בשביעי של פסח לומר שירת הים, ויוצאים בשירה וברקידה של שמחה.

השטיבל בהשראתו של ר' איטשע נודע במיוחד בענייני צדקה. תמידים כסדרן התקיימו בו מגביות צדקה, ומתפללי השטיבל היו נענים בטוב לבב. גם הרב מקוממיות

358. את אמירת השיעור החל בחודש חשון תשט"ו, כאשר סיימו בדף היומי סדר מועד והתחילו סדר נשים, ופנו אליו בבקשה שיתחיל לומר שיעור.

רבי בנימין מנדלזון זצ"ל היה פותח את מגבית השמיטה בשטיבל הקישון והיה מלהיב את הקהל בדרשותיו, ואף התבטא על השטיבל שזהו 'שטיבל לכתחילה'.

ר' איטשע נפטר לאחר שנות חולי ודווי ביום כ"ד בטבת תשכ"ט והוא הובא למנוחות בבית החיים שומרי שבת בבני ברק. בהלוויתו נטלו חלק קהל חסידים גדול בהשתתפות כ"ק אדמו"ר בעל ה'בית ישראל' זי"ע. בשובו מהלוויה אמר הבית ישראל למשמשו ר' בונם קורניק: אשרי הגבר הקים עולה של תורה עולה של תשובה אין תל אביב. כן התבטא באותם ימים: איטשע איז אוועק, מיתת צדיקים מכפרת[359].

"לוחם מלחמתה של תורה במסי"נ"
המצבה על קברו של ר' איטשע בביה"ח שומרי שבת

הניח אחריו דור ישרים יבורך לתפארת: ר' יהודה אריה (לייבל איטשע'ס) מת"א-ארה"ב, ר' מנחם דב (בער איטשע'ס), מרת יענטא אשת ר' אהרן לייב אבוביץ מת"א, מרת ראדא יהודית אשת ר' יחיאל מרדכי נרקיס-סנקביץ שתרם רבות מהונו למוסדות התורה ולעידוד הלימוד, מרת מרים פערל אשת ר' דוד מאיר הלוי דויטש מת"א, מרת אלטע קיילא טובה אשת יבלחט"א הרב נפתלי פייגנבוים שליט"א

עם שלושת חתניו: רבי אהרן לייב אבוביץ, רבי דוד דויטש ורבי יחיאל נרקיס

359. השורות לזכרו של ר' איטשע, נמסרו לנו מנכדו הרב יצחק שלמה פייגנבוים הי"ו, אשר רשם את הדברים מפי אביו הרב נפתלי פייגנבוים שליט"א, ומפי האחים ר' שמואל יואל אבוביץ הי"ו ור' אברהם מרדכי הי"ו.

מת"א. כל בניו ובנותיו נולדו עוד בפולין מלבד בת הזקונים הגב' פייגנבוים שנולדה לאחר עלייתו ארצה[360].

שמחה לארצך - וששון לעירך

דודי ר' שמחה כשמו כן היה, משמח אלקים ואנשים. בחתונות היה מתייצב על גבי השולחן, משמח את החתן והמחותנים בפניני לשונו ומעורר לבבות בהגיגיו. במשך שנים רבות זכה להנות את רבוה"ק ה'אמרי אמת' וה'בית ישראל' זי"ע כאשר היה אופה עבורם חלות ו'אייער קיכלער' מעשה ידיו במאפייתו שברחוב וולפסון פינת צ'לנוב. בימי המצור על ירושלים הצטרף למשוריין שעשה את דרכו לירושלים והביא לרבי האמרי אמת חלות במסירות נפש.

"משמח אלקים ואנשים"
הדוד רבי שמחה צישינסקי

ר' שמחה בעת חדוותא
מימין נראה בנו ר' יודל

360. ר' לייבל נפ' ה' ניסן תשנ"ב ונטמן בהר תמיר, ר' בער נפ' ו' שבט תשמ"א ונטמן בקרית שאול, מרת ינטה אבוביץ נפ' ד' טבת תשמ"ג, בעלה ר' אהרן לייב נפ' כ"א תמוז תשנ"ג ושניהם נטמנו בקרית שאול. מרת יהודית נרקיס נפ' י"א תמוז תש"ע, בעלה ר' יחיאל נפ' ו' אייר תשנ"ד, שניהם נטמנו בהר המנוחות בקירוב מקום לאביו הג"ר יעקב העניך זצ"ל. מרת מרים פערל דויטש נפ' י"ז אד"א תשנ"ז, בעלה ר' דוד מאיר הלוי נפ' י"א אדר תשנ"ו ושניהם נטמנו בקרית שאול. מרת טובה פייגנבוים נפ' בערב פסח תשס"ו ונטמנה בהר המנוחות חלקת דרום. תהא נשמתם צרורה בצרור החיים.

גם לאחר שנים כאשר סגר את מאפייתו, השאיר לעצמו תנור אחד בו אפה בדחילו חלות עבור הבית ישראל והיה משקיע כל כוחו ונשמתו בהכנת חלות אלו, ואכן הם היו יוצאים באופן משובח ביותר. לאחר האפיה היה מניח אותם בתרמיל מיוחד ופונה לישיבת 'חידושי הרי"ם' ששכנה ברחוב פרץ 13, שם היה תר אחרי בחור המתעתד לעלות ירושלימה לשבת ומוסר בידו את החלות. לאחר השבת היה הבית ישראל שולח לו בחזרה את התרמיל הריק[361].

בשנה הראשונה לבואו של ה'בית ישראל' לירושלים, עלו למעונו של ה'בית ישראל' במוצאי פורים בני החבורה של ר' מתיס מינץ. בין הנוכחים היה גם ר' שמחה אשר יחד עם ר' מתיס מינץ שמחו את הקהל בטוב טעם כדרכם. באותו מעמד ניצב ר' שמחה לשורר את כל הפזמון 'חד-גדיא' ב'שטום לשון' - שפת אותות ללא אומר, כאשר הוא עושה בידיו תנועות מוחשיות אשר מהם היה ניתן להבין את כל ההלוך ילך בשיר 'חד-גדיא'. אותה שעה נראתה קורת רוח מיוחדת במינה על פני קדשו של הבית ישראל[362].

ר' שמחה היה מחשובי המתפללים בבית החסידים הקישון בת"א ולאחר מכן בביהח"ס שברחוב פלורנטין. בהשכמת הבוקר בצפרא דשבתא היו עולים למעונו ר' משה יוסל חרש שהתגורר אז בת"א כאשר אליהם מצטרף אחי ר' לייבל ועוד חסידים והיו עוסקים יחדיו בתורה.

כאמור, בביתו של ר' שמחה התגוררה הסבתא מרת חיה שרה ע"ה ומאורע מסעיר נקשר בפטירתה. באחד הלילות התעוררה הסבתא משנתה בדאגה רבה. היא פנתה לנקוש על דלתה של השכנה הצדקנית מרת גולדה גרינבלט-וינברג ע"ה וגילתה את אזנה: חלמתי בשנתי כי הגיעה שעתה של כלתי הצעירה זוגתו של ר' שמחה להיפטר מהעולם. הנני מוכנה בזאת למסור את שנותי הנותרות בעולם הזה עבור כלתי[363].

למחרת היום - ט' באדר תרצ"ט - מצאוה בני המשפחה מוטלת בביתם ללא רוח חיים. וכחלוף עשר שנים מיום ליום - ביום ט' באדר תש"ט - נסתלקה זוגתו של ר' שמחה, מרת מינדל ע"ה בחטף לבית עולמה.

פטירתה של מרת מינדל ע"ה זוגתו של ר' שמחה היתה אסון מר וכואב. היא נפטרה

---

361. גם לאחר פטירתו של ר' שמחה לא שבתה מלאכת התנור, כאשר בנו ר' מנדל היה מגיע לת"א כל שבוע בימי חמישי במסירות על מנת לאפות חלות עבור הבית ישראל.

362. מפי ר' יעקב דוד לב הי"ו שנכח באותו מעמד לצד אביו ר' בונם ז"ל.

363. הסיפור נודע לימים מפיה של הגב' גרינבלט-וינברג ע"ה, אשה חשובה שלא זכתה לזש"ק. בעלה הראשון היה ר' מוטל גרינבלט ממתפללי השטיבל ברחוב ברזילי. לאחר פטירתו נישאה בשנית להרה"ח ר' חיים וינברג מחשובי חסידי גור בת"א ובבני ברק.

בשנת הל"ט לחייה לאחר לידת בתה תחי' והשאירה אחריה עשרה יתומים רכים, אולם דודי ר' שמחה התגבר כארי על מכאוביו על מנת להתמסר לגידול ילדיו, וזכה שכולם הקימו משפחות נכבדות, והמשיכו בדרכו הנאמנה והחסידית.

במוצאי שבת חנוכה, אור לכ"ז כסלו תש"ל נפטר ר' שמחה באופן פתאומי, בהיותו 'נסיעה' בירושלים במחיצת ה'בית ישראל' זי"ע. הותיר אחריו דור ישרים יבורך, מהם זכה לבנים ובני בנים: בניו ר' מנחם מנדל, ר' יהודה דב ור' חיים ראובן מב"ב, זכר שלושתם לברכה[364], ובנותיו יבלחט"א מרת מרים רחל אשת ר' יוסף חיים זנד, מרת פערל אשת ר' חיים לרנר, מרת חישה אשת ר' ישראל שפרנוביץ מאשדוד, מרת חוה אשת הרב דוד מפר מלונדון-ירושלים, מרת ראדא יהודית אשת ר' חיים קפלושניק מחיפה, מרת חנה פסיה אשת ר' נפתלי רוזנווסר מת"א ומרת מינה אשת ר' ישראל יצחק ב"ר דוד לוי מירושלים. ילדיו נולדו כולם באר"י לאחר עלייתו מלבד בתו הבכירה תחי', שנולדה כאמור בפולין בטרם עלייתו.

"מנאמני חסידי גור אשר תמיד היה משמח את הבריות"
המצבה על קברו של ר' שמחה בהר המנוחות

כחלוף שנים סיפר ר' שמחה מעשה שהיה בימי עלומיו בפולין, בו תלה את אשר זכה לעלות ארצה ולהקים דורות ישרים, כפי ששמעם מפיו הסופר הדגול ר' משה פראגר והעלה זאת על הכתב בגליון מיוחד שיצא לאור לאחר פטירתו של ה'בית ישראל' זי"ע:

"כל ימי תוהה אני על עצמי, מנין נפלה גם על ראשי זכות כזו, להינצל מן התופת ולהישאר בין החיים? כלום הייתי יותר טוב מיתר אחיי ואחיותי שחלקם הארי נותר בפולין? אז אגלה לכם, זכותי מהי. לפני שנים רבות עוד בהיותי בחור צעיר ומשפחתנו התגוררה באוטבוצק, ליד וורשה, אני הייתי אופה ועזרתי לאבי בבית המאפה. וכשאני חזרתי פעם במסילת הברזל, ההולכת מוורשה לאוטבוצק, רואה אני לפתע את האדמו"ר מגור, שכבר היה אז מקובל ומפורסם אצל החסידים, על

364. ר' מנדל נפ' ביום ועש"ק י"ט אדר תש"ע ונטמן בהר תמיר לצד אחיו ר' יודל. ר' יודל נפ' כ"ז אייר תשנ"ה ונטמן כאמור בהר תמיר. ר' חיים ראובן נפ' כ"ד חשון תשע"ד ונטמן בבית הקברות ירקון. תנצב"ה.

אף שלא היה לו שום תואר והתנהג כאחד מאנ"ש, כשהוא נושא עמו כמה מזוודות ונוסע אף הוא לאוטבוצק".

"אז מה אני 'שמחה'לי בעקער' [=אופה] עושה, אינני חושב הרבה ואינני שואל שאלות, רק נוטל את המזוודות של הבית ישראל בשני הידים ואני אומר לו: זו לא עבודה בשבילו, זו עבודה בשבילי! משראה הרבי שאני עושה זאת בחשק גדול וממש בנפש חפצה, נתן לי לשאת את המזוודות, אולם הוסיף בחיוך נלבב בלשון זו: „עס וועט דיר צונץ קומען, שמחה'לי, פאר דיינע קינדער!" [זה יהא לך לתועלת למען הבנים שלך!].

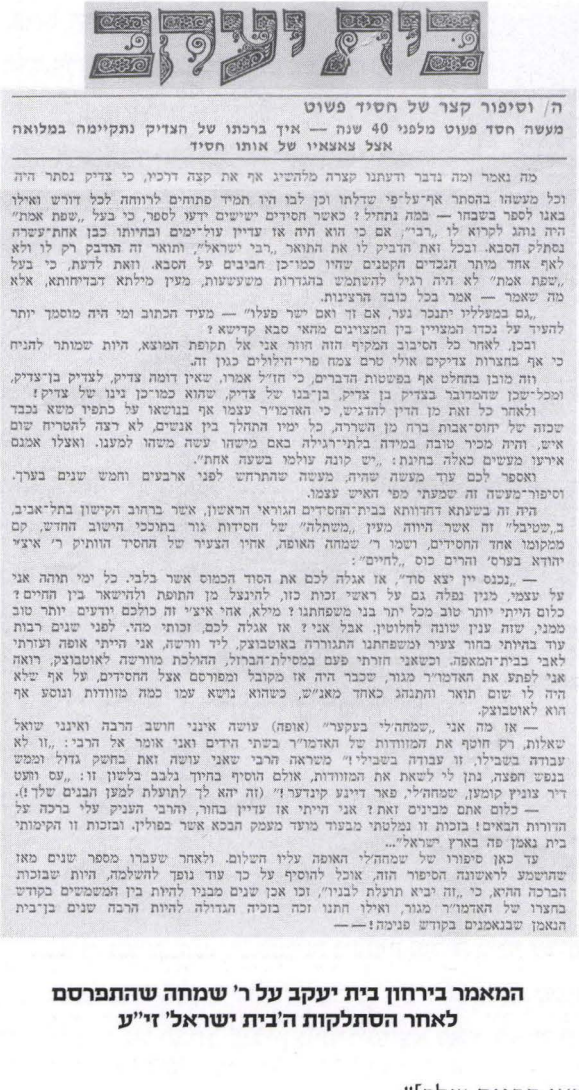

ה/ וסיפור קצר של חסיד פשוט

מעשה חסד פעוט מלפני 40 שנה — איך ברכתו של הצדיק נתקיימה במלואה אצל צאצאיו של אותו חסיד

מה נאמר ומה נדבר ודעתנו קצרה מלהשיג אף את קצה הרכיה, כי צדיק נסתר היה וכל מעשהו בהסתר אף־על־פי שדלתו וכן לבו היו תמיד פתוחים לרווחה לכל דורש ואילו באנו לספר בשבחו — ממה נתחיל? כאשר חסידים ישישים ידעו לספר, כי בעל „שפת אמת" היה נוהג לקרוא לו „רבי", אם כי הוא היה אז עדיין עול־ימים ובחייתו כבן אחת־עשרה נסתלק הסבא. ובכל זאת הדביק לו את התואר „רבי ישראל", ותואר זה הדבק רק לו ולא לאף אחד מיתר הנכדים הקטנים שהיו כמו־כן חביבים על הסבא. וזאת לדעת, כי בעל „שפת אמת" לא היה רגיל להשתמש בהגדרות משעשעות, מעין מילתא דבדיחותא, אלא מה שאמר — אמר בכל כובד הרציונות.

„גם במעללין יתבנר נער, אם זך ואם ישר פעלו" — מעיד הכתוב ומי היה מוסמך יותר להעיד על נכדו המצויין בין המצוינים מהאי סבא קדישא?

ובכן, לאחר כל הסיבוב המקיף הזה חוזר אני אל תקופת המוצא, היות שמותר להניח כי אף בחצרות צדיקים אולי טרם צמח פרי־הילולים כגון זה.

וזה מובן בהחלט אף בפשטות הדברים, כי חז"ל אמרו, שאין דומה צדיק, לצדיק בן־צדיק, ומכל־שכן שהמדובר בצדיק בן צדיק, בן־בנו של צדיק, שהוא כמו־כן נינו של צדיק!

ולאחר כל זאת מן הדין להדגיש, כי האדמו"ר עצמו אף בגישו על כתפיו משא נכבד שכזה של יחוס־אבות ברח מן השררה, כל ימיו התהלך בין אנשים, לא רצה להטריח שום איש, והיה מכיר טובה במידה בלתי־רגילה באם מישהו עשה משהו למענו. ואצלו אמנם אירעו מעשים כאלה בתינוג: „יש קונה עולמו בשעה אחת".

ואספר לכם ערך מעשה שהיה, מעשה שהתרחש לפני ארבעים וחמש שנים בערך. וסיפור־מעשה זה שמעתי מפי האיש עצמו.

היה זה בשעתא דחדוותא בבית־החסידים הגוראי הראשון, אשר ברחוב הקישון בתל־אביב, ב„שטיבל" זה אשר היווה מעין „משתלה" של הסידות גור בתוככי הישוב החדש, קם ממקומו אחד החסידים, ושמו ר' שמחה האופה, אחיו הצעיר של החסיד הוותיק ר' אריצ יהודא בערס' והרים כוס „לחיים":

— „נכנס יין יצא סוד", אז אגלה לכם את הסוד הכמוס אשר בלבי. כל ימי תוהה אני על עצמי, מנין נפלה גם על ראשי זכות כזו, להינצל מן התופת ולהישאר בין החיים? כלום הייתי יותר טוב מכל יתר בני משפחתנו? מילא, אחי איציי זה כולכם יודעים יותר טוב ממני, שזה ענין שונה לחלוטין. אבל אני? או אגלה לכם, זכותי מהי. לפני שנים רבות עוד בהיותי בחור צעיר ומשפחתנו התגוררה באוטבוצק, ליד ורשה, אני הייתי אופה ועורתי לאבי בבית־המאפה. וכשאני חזרתי פעם במסילת־הברזל, ההולכת מוורשה לאוטבוצק, ראוה אני לפתע את האדמו"ר מגור, שכבר היה אז מקובל ומפורסם אצל החסידים, על אף שלא היה לי שום תואר והתנהג כאחד מאנ"ש, כשהוא נושא עמו כמה מזוודות ונוסע אף הוא לאוטבוצק.

— או מה אני „שמחה'לי בעקער" (אופה) עושה אינני חושב הרבה ואינני שואל שאלות, רק חוטף את המזוודות של האדמו"ר בשתי הידים ואני אומר אל הרבי: „זו לא עבודה בשבילו, זו עבודה בשבילי!" משראה הרבי שאני עושה זאת בחשק גדול וממש בנפש חפצה, נתן לי לשאת את המזוודות, אולם הוסיף בחיוך נלבב בלשון זו: „עס וועט דיר צונץ קומען, שמחה'לי, פאר דיינע קינדער!" [זה יהא לך לתועלת למען הבנים שלך!].

— כלום אתם מבינים זאת? אני הייתי אז עדיין בחור, והרבי העניק עלי ברכה על הדורות הבאים! בזכות זו נמלטתי מבעוד מועד מעמק הבכא אשר בפולין, ובזכות זו הקימותי בית נאמן פה בארץ ישראל"...

עד כאן סיפורו של ר' שמחה עליו השלום, ולאחר שעברו מספר שנים מאז שהושמע לראשונה הסיפור הזה, אוכל להוסיף על כך עוד נופך להשלמה, היות שבזכות הברכה ההיא, כי „זה יביא תועלת לבניו", זכו אכן שנים מבניו להיות בין המשמשים בקודש בחצרו של האדמו"ר מגור, ואילו חתנו זכה בזכיה הגדולה להיות הרבה שנים בן־בית הנאמן שבנאמנים בקודש פנימה!——

המאמר בירחון בית יעקב על ר' שמחה שהתפרסם לאחר הסתלקות ה'בית ישראל' זי"ע

"כלום אתם מבינים זאת? אני הייתי אז עדיין בחור, והרבי העניק עלי ברכה על הדורות הבאים! בזכות זו נמלטתי מבעוד מועד מעמק הבכא אשר בפולין, ובזכות זו הקימותי בית נאמן פה בארץ ישראל..."

"עד כאן סיפורו של ר' שמחה עליו השלום, ולאחר שעברו מספר שנים מאז שהושמע לראשונה הסיפור הזה, אוכל להוסיף על כך עוד נופך להשלמה, היות שבזכות הברכה ההיא, כי "זה יביא תועלת לבניו", זכו אכן שנים מבניו להיות בין

"ס'וועט דיר צונוץ קומען פאר דיינע קינדער"
בית הנתיבות באוטווצק בימים ההם

המשמשים בקודש בחצרו של הבית ישראל זי"ע, ואילו חתנו זכה בזכיה הגדולה להיות הרבה שנים בן בית הנאמן שבנאמנים בקודש פנימה!"[365].

ואכן, כדברי ר' משה פראגר וכידוע לכל, זכו לימים בניו ר' יודל ור' מנדל וכן חתניו של ר' שמחה, לקירבה מיוחדת במחיצת הבית ישראל ושימשוהו באותה נאמנות ומסירות שהחל אביהם בנעוריו באוטווצק, כאשר הם נותנים כל נפשם ומאודם עבור רצון הרבי.

יזכר כאן לטוב בנו ר' מנדל ז"ל שמסר נפשו להקמת ציוני רבוה"ק מפשיסחא, ראדזימין, ווארקא, גור ועוד, וזכה לקומם את אוהלם של רבוה"ק בעיירה גור בצוותא חדא עם ר' מאיר מאנדל ז"ל.

365. ירחון בית יעקב גליון מס' 6-205.

פרק עשרים

בישיבת 'שפת אמת' בירושלים

הישיבה הקדושה 'שפת אמת' בירושלים, שהוקמה בעמל רב על ידי הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע, ואשר נקראה על שמו וזכרו הטהור של כ"ק מרן אדמו"ר בעל ה'שפת אמת' זי"ע, זכתה והעמידה לגיונות של בני עליה וחסידים, וחלקה היה רב בהחייאת חיי התורה והחסידות באר"י. רבים מזקני וטובי החסידים, שהכירום כולם כבעלי שאר רוח ונפש יקרה, עשו ימי חורפם בין כותלי הישיבה, בה הגו בתורה וספגו חסידות.

רבים מהם עלו ארצה בגפם בשנות ה'תר"ץ, הותירו מאחוריהם הורים, בני משפחה וידידים, ועסקו בתורה משאת נפשם. כאן באר"י הקימו את ביתם, ולימים נתחוור כי מהם נמשכה חוליית הדורות, כאשר כל בני המשפחה נותרו בעמק הבכא.

הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע נתן עליה עיניו וליבו, השקיע רבות להעמידה ולבססה, ובהשפעתו נרתמו חסידים מהגולה לתת מאונם והונם לכלכלה ולקיימה. אושר רוחני עצום היה עבור בני הישיבה אותם חודשים בהם שהה הרבי בירושלים עיה"ק וקבע מעונו בבנין הישיבה, למן חודש אלול של שנת תרצ"ה ועד לאחר ימי הפסח של שנת תרצ"ו, כאשר שב לגולה. התפילות במחיצתו, ה'שולחנות' בהם עמדו בקירוב מקום, המועדים ושאר ימי השנה, ומתקופה זו נשתמרו עמהם זכרונות שנשאו עמם ברטט כל חייהם.

בפרק זה הבאנו מעט מהווי הישיבה בימים ההם, על דמויות בני התורה ובעלי נפש שפיארוה, ועל חיי הרוח בצילם של זקני החסידים שגדשו את היכלה. בני הישיבה רבים הם מכדי לפרטם בשמותיהם, ואלו שהזכרנום, לא באנו אלא ללמד על הכלל כולו שהיו חסידים ואנשי מעשה.

בשערי הישיבה

בחודש אלול תרצ"ה נכנסתי בשערי הישיבה הגדולה 'שפת אמת' בירושלים עיה"ק. למדתי במחיצתם של אריות שבחבורה ומופלגי תורה כר' בונם ליזרזון, ר' נתן לוברט, ר' ישעיה מונדרי, ר' זלמן פישר, ר' יצחק פלקסר, ר' אברהם כץ, ר' משה כשר, ר' מנדל וייץ, ר' שמואל יודל ברקוביץ, ר' שמחה בנצלביץ, ר' מנחם מגילנר, ועוד רבים וטובים שנודעו כל ימיהם כחסידים ותיקים ואנשי מעשה. כן האירו לנו דמויותיהם של מרנן האדמור"ים

ישיבת שפת אמת בראשית ימי הקמתה. ניתן להבחין מימין בכניסה הנוספת שהיתה באותם ימים

רבי מרדכי מזוועהיל ורבי יוחנ'טשע מרחמסטריווקא זי"ע שנמנו בין תלמידי הישיבה. הם היו כבר בעלי משפחה, והתקיימו מההקצבה של הישיבה, כפי שהיה נהוג באותם ימים.

עם ר' בונם ליזרזון אף למדתי בחברותא וקניתי תורה מפיו. מפעם לפעם התלוויתי עמו לבית חמיו רבי חיים לייב'קה אויערבאך זצ"ל, שם היה יושב במשך שעות עם גיסו רבי שלמה זלמן זצ"ל, והיו שוחים יחדיו בדברי חז"ל וים התלמוד עד שלא ניתן היה לעמוד על דבריהם. ר' בונם נישא כחודש ימים לפני נישואיי ביום ה' בטבת תרצ"ט. עם ר' מנדל וייץ קבעתי שיעור בספר משלי עם רבינו יונה.

הגה"ח רבי שמחה בונם ליזרזון

הגה"ח רבי נתן לוברט

ידידות מיוחדת היתה לי עם ר' נתן לוברט והתמסרתי עבורו רבות במשך נפתולי חייו. פעם בערב שבת אמר לי: אראה לך 'קונץ' אותו עשיתי עוד בימי לומדי בישיבת חכמי לובלין אצל רבי מאיר שפירא. ר' נתן העמיד על שולחנו בחדרו מסכת שבת עם ספרי מפרשים לרוב, כאשר בדעתו לסיימם מהחל ועד גמירא עד מוצאי שבת. הכנסתי עבורו כוס קפה גדוש ומעורר, ולאחר הדלקת נרות התיישב ללמוד ברצף ללא תנומה לעיניו עד למוצאי שבת, כאשר

הגה"ח רבי מנדל וייץ

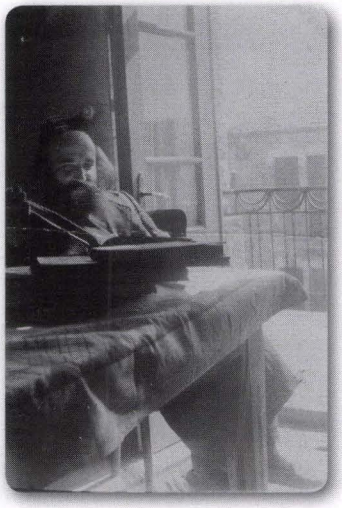

באהבתה ישגה תמיד
ראש הישיבה הגה"ח רבי יעקב הענינ סנקביץ זצ"ל שוקד על התורה במעונו

הוא מפסיק רק לתפילה וקריאת התורה ונטילת ידים לסעודה. כצאת השבת סיים פרק 'מי שהחשיך' כאשר הוא מסיים בכך את המסכתא עם המפרשים[366].

היה ור' נתן ביקש ממני שאביא לידו את ספר הזוהר, עיין מעט במספר דפים, והשיב לי את הזוהר באמרו: עכשיו אומר לך כל זאת מהסוף להתחלה, וכך החל לחזור על כל התיבות בסדר הפוך מסיפא לרישא, גאונותו היתה ממש מבהילה. היה ניעור לילות שלמים והוגה יחד עם רבי יוחנ'טשע מרחמסטריווקא בספרי קבלה. מראה שכיח היה לראותו עומד מספר שעות כאשר רגלו אחת נתונה על הספסל ועיניו שקועות בספר שלפניו, ולפתע ננער כמתוך חלום כאשר הוא מבחין שנתאחרה לו השעה.

עם ר' ישעיה מונדרי ישנתי באותו חדר, כל ימיו היו מקשה אחת של תורה, ויכולני להעיד בו שגם שינתו לא היתה אלא סדר לימוד ארוך. פעמים רבות נשמע קולו עוקר הרים וטוחנן זו בזו בסברא: דו ביסט נישט געראכט, די תוספות זאגן אנדערש ווי דיר [=אינך צודק, ה'תוספות' אומרים אחרת מדבריך] כאשר הוא מפלפל הלוך ושוב ומשמיע ציטוטים מהרמב"ם שהיה שגור על לשונו.

הרה"ח ר' יחיאל נרקיס-סנקביץ עם אחיו הרה"ח ר' דוד

בחיי הישיבה

בבואי לישיבה יסדנו יחדיו חבורה כפי שהיה לי בגור. על בני החבורה נמנו ר' אברהם אליהו ינקלביץ, ר' אברהם יצחק ויצמן, ר' יחיאל נרקיס-סנקביץ, ר' לייבל ב"ר מאיר וידיסלבסקי, ר' משה ברוך הרצברג ור' משה דוד וולקוביץ. מאוחר יותר הצטרפו גם ר' מאיר בנט ויבלחט"א ר' אברהם מנחם מאיר. כמובא לעיל היינו משכימים קום בשעה ארבע ולומדים יחדיו וכן יושבים 'סעודות' בליל שישי ובימי מועד, בעיתות רצון וביומי דפגרא כפי שנהגנו בגור. לאחר בואי בברית האירוסין ונסיעתי לפולין עם הלב שמחה זי"ע, עברה החבורה לידיו של ר' אברהם יצחק ויצמן.

366. בהוסיפו שדבר זה למד מרבותיו רבי מאיר שפירא זצ"ל ורבי שמעו'לי זעליכובר הי"ד.

הרה"ח ר' אברהם יצחק ויצמן

הרה"ח ר' אברהם אלי' ינקלביץ

סבינו הרה"ח ר' בערל צישינסקי

הרה"ח ר' משה דוד וולקוביץ

באותם ימים מלאי מרץ נעורים, היתה לי הזכות לדאוג לסוכה עבור תלמידי הישיבה. בעת בואי לישיבה בשנת תרצ"ה היתה זו תקופת הבראשית בה קבעה הישיבה את מושבה בבנין[367], וטרם היתה סוכה עבור הבחורים ועבור מתפללי בית-המדרש, ועל כן נאלצו לפנות למקומות שונים הסמוכים לבית המדרש.

הרה"ח ר' לייבל וידיסלבסקי

בבואי לישיבה הפצרתי בהנהלת הישיבה שיקציבו סכום כסף עבור צורך זה, רכשתי קרשים והקמנו סוכה רחבת ידים בחצר ביהמ"ד שבחלקה ניצבה במקום בו נטמן לימים הרבי האמרי אמת, שם ישב עמנו הלב שמחה בסעודה שלישית בחבורה חדא ונתחממנו לאישו. כמו כן ביו"ט לאחר הסעודה היו מגיעים מתפללי ביהמ"ד והיו יושבים לשמחת יום טוב בצוותא עם הלב שמחה.

הרה"ח ר' משה ברוך הרצברג

בשבתות וימים טובים היו חלק מבחורי הישיבה חובשים 'סאמט קאפלוטש' - כובע קטיפה, ולא הכובע הרגיל של ימות החול. כחלוף השנים השתקע מנהג זה ונותר רק בידי צאצאי הרבי.

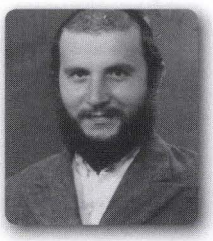
הרה"ח ר' מאיר בנט

בישיבה באותה תקופה לא היה מטבח בשרי ובחורים סעדו בישיבה רק ארוחות בוקר וערב (וכפי שנקראו אז 'אָנבייסן' און 'נאכט עסן'). האחראי על המטבח היה ר' ישראל חיים רוגוז'ינסקי שהכרתיו עוד מגור בהיותו נמנה על ה'יושבים', וכאשר עלה ארצה לאחר נישואיו התמסר עבור בחורי הישיבה.

על מנת לכלכל את הבחורים מסרה הישיבה לכל תלמיד

---

367. קומת המסד של הישיבה נחנכה ביום ט"ו באב תרצ"ג והקומה הנוספת בה נבנה ביהמ"ד ודירת הרבי נחנכו רק בשנת תרצ"ה, כך שבתקופה זו טרם התארגנו כראוי לבניית הסוכה.

הרה"ח ר' מאיר גולדפלם

הגה"ח ר' משה שלמה כשר

הרה"ח ר' משה בנצלביץ

תקציב חודשי בסך 2.80 'ענגלישע פונט' עמו היו רוכשים ארוחת צהריים - 'מיטאג'. בחורים רבים פנו למסעדתו של ר' ישראל חיים גינזבורג ששכנה לא הרחק מהישיבה, והיו שפנו לשכונת בתי וורשא לביתו של ר' אליהו מרקוביץ שמכר אוכל מוכן. פעמים רבות סעדתי על שולחנו של ר' דוד וינגרטן שאירח אותי ביד רחבה ללא כל תשלום.

היו בחורים שהיו סועדים אצל בעלי בתים ומשלמים על כך. אחד מהבעלי בתים אצלו סעדנו לא היה בידו לרכוש בשר בריווח מפאת דחקותו וכאשר הכין קציצות בשר היה מוסיף כהנה וכהנה לחם ומלח לעיסה עד שכמעט ולא ניכר בהם בשר. כאשר היה מגיש קציצות אלו היינו אומרים לו בבדיחותא: ברענג אריין נאך נהמא בנהמא [=הבא הנה עוד נהמא בנהמא].

בשבתות אירחו את הבחורים נגידי הקהל. בתחילה סעדתי בבית ר' ישראל חיים גינזבורג ור' אברהם יצחק שפירא ולאחר מכן בבית ר' אברהם פיש שאירחוני כולם בטוב

הרה"ח ר' מאיר יחיאל פרומן

הרה"ח ר' מנדל בורז'יקובסקי

הרה"ח ר' הלל קלמרסקי

לב. ר' אברהם פיש לא זכה לילדים משלו ל"ע והיה מגיש לאורחיו בהרחבה ובשפע. בביתו סעד בשבתות גם אחיו הגדול ר' איטשע מאיר.

כמו כן היתה הישיבה מקציבה לכל תלמיד קילו סוכר לחודש, וכל בחור שמר זאת בארונו. סוכר היה מצרך יקר וניתן רק בהקצבה.

כדאגת אב לבנו

הישיבה הק' היתה כבבת עינו של הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע, ונתן ליבו עליה לבל יחסר בה דבר הן בגשמיות והן ברוחניות. כאשר הגיע הרבי לירושלים בשלהי שנת תרצ"ה וקבע מעונו בבנין הישיבה, היה סמוך ונראה לבני הישיבה, ובאחד הימים יצא ממעונו על מנת לבחון מקרוב, האם מסופקים להם כל צרכיהם. הוא עבר בפרוטרוט בכל חדרי הישיבה, כאשר אליו מתלווה ר' מוטל ליכטשיין, שהיה אחד ממנהלי הישיבה והחזיק בידו את המפתחות.

בימים ההם טרם נבנה בנין הפנימיה וחדר האוכל שברחוב יוסף בן מתתיהו, וחדרי הפנימיה והאוכל היו בבנין הישיבה עצמו בקומת המסד. היו בישיבה כחמישה-שישה חדרי שינה עבור התלמידים שהוריהם לא היו תושבי ירושלים, וכאשר נתרבו התלמידים נשכרו חדרים בסמוך לבנין הישיבה.

בין בחורי הישיבה התבלט בחור מופלא בתורה ויראת שמים, שארכו הימים וטרם זכה להקים את ביתו. באחד הימים פנה הרבי לר' יצחק רפפורט, מחשובי העסקנים באותם ימים וגבאי בית החסידים שברחוב פרץ בת"א ואמר לו מתוך דאגה כנה כאב לבנו: וועסט אראפ נעמען פון מיין הארץ א שטיין אויב וועסטו טוהן פאר איהם א שידוך [=תוריד אבן מליבי אם תעשה עבורו שידוך].

הרה"ח ר' אברהם מנחם מאיר שיבלחט"א

הרה"ח ר' יעקב העניך ברגמן

הרה"ח ר' מאיר קפלושניק

רבי נחומ'טשע זי"ע מרחמיסטריווקא

בחדשים הראשונים ללימודי בישיבה זכיתי להכיר את הרבי הישיש מרחמיסטריווקא רבי נחומ'טשע זי"ע, שהיה כבר זקן מופלג כבן צ"ד שנים. בית מדרשו שכן בסמוך לישיבת 'שפת אמת', ומפעם לפעם עלינו על מנת להתברך מפיו ב'שבתא טבא'. במוצאי שבת עלינו בקביעות לשמוע ממנו הבדלה כיון שבביהמ"ד שבישיבת 'שפת אמת' באותם שנים לא נערכה עדיין הבדלה עבור הציבור. זכורני באיזה דבקות היה מונה מילה במילה בקול נעים ומעורר לבבות: הנה, א-ל, ישועתי, אבטח, ולא אפחד.

הסתלקותו היתה בליל שישי אור לכ"ח שבט תרצ"ו ושהיתי ליד מיטתו בכל עת יציאת הנשמה. כל אותה העת לא נתמלטה מפיו אפילו אנחה קלה וניתן היה לחשוב שהוא נח בשלווה. אף לאחר ההסתלקות האירו פניו כבחיים חיותו, ולא ניתן היה להכיר כלל שכבר נסתלקה רוחו למרומים.

נפלה עטרת ראשנו
כ"ק אדמו"ר מבא קדישא האלקי
מרן
מנחם נחום טווערסקי
נפטר בלילה והלויה תצא מביתו בשעה 11 קודם הצהריים.
אור ג' לט' בי תמוז.

"נפטר בלילה והלויה תצא מביתו בשעה 11 קודם הצהריים"
המודעה על פטירתו של הרה"ק רבי נחומ'טשע מרחמסטריווקא זצוק"ל

הלוויתו התקיימה למחרת ביום שישי בהשתתפותו של הרבי ה'אמרי אמת', שכאמור קבע מושבו באותה תקופה בירושלים. המוני החסידים נדחקו על מנת לראות את הרבי, ועל כן עצר הרבי באחת על עמדו כדי שלא ידחקו את נושאי המיטה. אחיו הצעיר רבי וועלוולה כיהן באותם ימים בירושלים והאריך ימים אחריו[368]. בניו של רבי נחומ'טשע היו הגדול רבי אברהם דב והצעיר יותר רבי דוד. רבי דוד היה שפל ברך ביותר ודרכו היתה בפשטות מופלגת. בנו היה רבי יוחנ'טשע זי"ע אשר ממנו המשיכה השושלת המפוארת לבית רחמיסטריווקא.

בצלם של זקני החסידים

היכל הישיבה בו הגו הבחורים בתורה במשך שעות היום, הוא ניהו היכל ביהמ"ד בו התפלל הרבי ובו קבעו תפילתם חסידי גור שבירושלים. כאשר הוקם בנין הישיבה בשנת תרצ"ה והישיבה עברה מרחוב החבשים, עברו להתפלל בהיכל הישיבה אף מתפללי 'בית החסידים דגור' כפי שהיה נקרא עד אז, ועל כן נקרא 'בית המדרש שבישיבת שפת אמת'.

368. חתנו היה הרה"ק בעל האמרי חיים מויז'ניץ זי"ע.

הגבאי רבי אהרן קאָלישער
עם נכדו הרב יצחק קלמן קיהן
הי"ו מלוס אנג'לס

גבאי ביהמ"ד היה ר' אהרן בנצלביץ שנקרא 'אהרן קאָלישער'[369], הבעל מוסף בימים נוראים היה החסיד הישיש ר' גבריאל אקשטיין מפראגא, הבעל תוקע ר' געציל טיקטינער (קורלנסקי) והבעל מקריא רבי אריה מרדכי רבינוביץ שהיה לפנים רבה של בני ברק, נינו של היהודי הקדוש מפשיסחא[370].

בביהמ"ד של ישיבת 'שפת אמת' היה באותם שנים ריכוז של הרבה חסידים וישישים גדושים בתורה וחסידות ומלאים טעם זקנים כיין ישן, שרידים מדור העבר שעלו באחרית ימיהם מפולין, מהם שעזבו את ביתם וכל אשר להם בפולין על מנת להתגורר בשארית ימיהם בירושלים, ובחורי הישיבה נאותו לאורם.

העסקן הנודע
רבי דוד וינגרטן

יזכרו לטוב החסידים הישישים ר' אברהם הלוי וואָינער (גליקזון), גיסו ר' נחום צרטנר, ר' אברהם שו"ב דגור (אפלבלט) שהכרתיו מנעורי, ר' איטשע מאיר בוך, המשמש בקודש ר' איטשע מאיר פילצער (אייכנוולד), ר' איטשע מאיר פיש, הישיש ר' מאיר'ל ווארשאווער (הנקרא 'דער אלטע מאיר'ל')[371], ר' אלעזר פלקסר מוולוצלבק (זקינו של רבי יצחק), בעל המלון ר' בונם רוזנברג, ר' בעריש מילשטיין, ר' דוד וינגרטן מייסד בית

---

369. ר' אהרן קאלישער עלה ארצה בשנת תרפ"ד וכאשר נוכח שאין בירושלים גערער שטיבל, אמר שלא יתכן שבכל ירושלים לא יאמרו 'מי שברך' לאחר העליה לתורה עבור הרבי, וניגש לפתוח את ביהח"ס הראשון דגור בירושלים. ביהח"ס היה בשכונת אחוה ברחוב ראשית חכמה 22. בנו היה ר' ברוך שמחה בנצלוביץ וחתנו היה הדרשן הרב דב קיהן מירושלים אביו של הרב ישראל מנחם קיהן.

ר' יעקב דוד לב הי"ו מציין כי בשכונת זכרון משה התפללו חסידי גור במשך הזמן בשלושה מקומות. תחילה ברחוב ראשית חכמה בבנין בו התגורר ר' איטשע מאיר גולדהמר. לאחר מכן עבר בית החסידים לבנין ממול היכן שהתגורר ר' לייבל יוסקוביץ, וכאשר עברו חסידי גור להתפלל בישיבת שפת אמת בשכונת רוחמה, קבעו האברכים את מקום תפילתם ליד השטיבלך של זכרון משה.

370. בתקופה הראשונה שימש כבעל מקריא החסיד ר' אלעזר פלקסר, ולאחר פטירתו בשנת תרח"ץ מילא את מקומו הבני ברק'ער רב. ביום השבת בשעת ההפסקה היה הבני ברק'ער רב מתפלל במנין משלו בבית המדרש הקטן שבקומה התחתונה, שם קראו בתורה והתפללו מוסף ובנו ר' הענריך'ל שימש כגבאי.

371. ר' מאיר'ל היה חסיד מופלג שרבי משה בצלאל הוקירו ופרס תדיר בשלומו. התגורר בבתי וורשא ובביתו לן סבינו בחודשים הראשונים לבואו לירושלים.

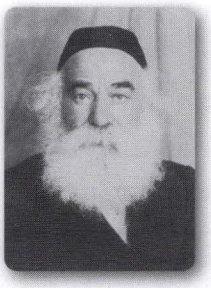

רבי העניך דוד זיידמן

היתומות ואיש אמונו של הרבי, הנגיד ר' העניך דוד זיידמן, ר' מנדל ליפסקי חבר הועד של ישיבת 'שפת אמת', חותני זקני ר' משה אברהם איינפלד מסקרנביץ-פלאצק, הנגיד ר' פייביש אופטובסקי מזדונסקא וואלא, הנגיד ר' שלמה סירקיס מזגערז מקורבו של הרבי, ר' שמעון דוד מרקוס מייסד בית החסידים דגור בניו יורק ומשדר"י הישיבה.

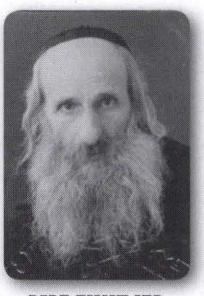

רבי העניך ברגר

כמו כן אלו שנפטרו בשנים שלאחר המלחמה: ר' אברהם פיש, ר' אברהם דוד פרנקל מפאביאניץ, ר' אברהם פסח קונסנס מפיינטשנע אביו של ר' יוסל, ר' אביגדור רוזנפלד מוואַרשא סבו של ר' לייבל גולדקנופף, ר' איטשע מאיר גולדהמר מזדונסקא וואלא, ר' אליעזר ב"ר שלמה סירקיס, הנגיד ר' אָרון הורוביץ מוואַרשא, ר' בעריש שיינערט[372], ר' דוד'ל דורמבוס-גרין, ר' העניך ברגר אביו של ר' עוזר, ר' העניך ברלינסקי, ר' העניך הלמר, ר' העניך ליכטנשטיין, ר' העניך פרנקל, זקן החסידים הישיש ר' הרש דוד'ל הירשביין[373], ר' הרש דוד גלזר[374], ר' זלמן בער רעגנסברג, ר' חיים זאב מילשטיין, ר' חיים מנדל זוננשיין, ר' יהושע'לי פרידמן מסוכטשוב אביו של העסקן הנודע ר' זושא הי"ד, ר' יוסף נחמיה פינצ'בסקי חמיו של ר' וולף שיינפלד, ר' יעקב יהושע מורגנשטרן[375], ר' מוטל ליכטנשטיין מאוסטרוב, ר' מנדל ב"ח מפשיסחא, ר' מנדל פונט, ר' משה אהרן רוזנטל אביו של ר' שמואל, ר' משה חיים פיאָסקער (שַׁפיר), ר' משה מאיר זילברברג חמיו של ר' יצחק קוראנט, ר' נח יוסטמן אחיו מאב של השפתי צדיק[376], ר' שלמה כהן, ר' שמחה דז'ובס מטשענסטחוב, ועוד.

רבי העניך ברלינסקי

---

372. הוא הנקרא 'דער געלער בעריש', ו'בעריש לודז'ר'. חתנו היה ר' עוזר ברגר.

373. התגורר שנים רבות בבתי מחסה עד לנפילתה של העיר העתיקה בשנת תש"ח. ר' הירש דוד'ל היה בימי חורפו מלמדו של ה'אמרי אמת' ולימדו את אותיות הא'-ב'. הוא נפטר זקן ושבע ימים בשנת הצ"ח לחייו ביום ש"ק כ"ז תשרי תש"ט.

374. מחבר הספר 'חמדת צבי' ומקורבו של רבי נחמיה'לי. התגורר בבתי וורשא.

375. תלמיד חכם מופלג שלא הוכר כראוי ומתי סודו אמרו עליו: כל רז לא אניס ליה. היה נכדו של רבי שלמה ליב מורגנשטרן אבד"ק לינטשיץ בעל 'מנחת הבוקר'.

376. אביו ר' בנימין אליעזר היה לפנים חתן החידה"ר, ולאחר פטירת זוגתו מרת צינא פעסיל בת החידה"ר נשא בשנית את מרת דישא ארליכסטר ועבר להתגורר ביאנוב-לובלסק, שם נפטר ביום כ"א תמוז תרמ"ח. מזיווג זה נולדו לו ילדים נוספים וביניהם בנו ר' נח.

החסידים המופלגים ר' מוטל אוסטרובר ור' העניך הלמר שנודעו כלמדנים ובעלי מדרגה, היו יושבים בביהמ"ד רובו של יום לצד בחורי הישיבה ולומדים בחברותא. לאחר תקופה עלה לירושלים גם החסיד ר' העניך ברלינסקי, אשר למד עמהם חברותא לפנים בבית החסידים גרוזנברג בת"א, ושב להצטרף לחברותא הותיקה.

רבי מוטל אוסטרובר עם מחותנו רבי משה אהרן לומאזער-לרנר

ר' העניך ברלינסקי התגורר עם בנו ר' רפאל בשכונת מחנה יהודה לא הרחק מביהמ"ד. בבואו לביהמ"ד בהשכמת הבוקר ראה לעצמו זכות להטיב את הנרות בעמוד השליח-ציבור. בתקופה אחרת מילא תפקיד זה ר' יהושע'לי פרידמן אביו של ר' זושא הי"ד. ר' יהושע'לי היה זה שהנהיג בתשעה באב בביהמ"ד לעמוד באמירת הקינות 'אלי ציון' לאחר קריאת איכה.

רבי מוטל אוסטרובר ורבי העניך הלמר בשיחה עם הרב יצחק ידידיה פרנקל בימי שבתם בת"א

המשגיח דישיבת 'שפת אמת' באותם ימים היה ר' יוסל מריאן מוואַרשא-כפר אתא[377]. דמות נוספת שהערכתיה, היה ר' מרדכי יוסף קובשקה ששימש כאחד מגבאי ביהמ"ד. יהודי מלא טעם (=א באַ'טעמ'טע יוד) שהתייחס בלבביות לבחורי הישיבה. נתתי עיני בהנהגה טובה

377. הוא אשר שמע מהרבי להעביר לתלמידים: הנך משגיח בישיבה, תשגיח שבחורים לא ידברו באמצע הלימוד, שהרי איתא בירושלמי "אך בצלם יתהלך איש", כל הלומד יצייר כאילו בעל השמועה עומד לנגדו, אביי ורבא שטייען אנטקעגן, ווי אזוי קען מען רעדן [=אביי ורבא ניצבים נכחך, כיצד זה ניתן לדבר]. ר' יוסל נפטר ביום ד' אלול תשי"ד ונטמן בהר המנוחות. בנו היה ר' נטע מריאן מכפר אתא וחתנו היה ר' ליבוש גריץ מירושלים.

שלו, כאשר בכל ערב היה אוסף מרחבי ביהמ"ד את כל הספרים בהם הגו הבחורים במשך היום ומחזירם למקומם ללא אומר[378].

ראיתי לעצמי זכות באותם ימים להיות לעזר ולסייע לחסידים ישישים שהתגוררו בירושלים בגפם, ביניהם ר' מאיר'ל ווארשאווער, ר' אברהם שוחט ור' אברהם וואינער, והייתי יוצא ובא במעונם. ר' אברהם וואינער התגורר בבית אחותו אשת ר' נחום צרטנר בסמוך לביהמ"ד, אולם צאצאיו נותרו בפולין והיה צורך לסעדו ואף בעת פטירתו שהיתי ליד מיטתו.

"נ' ד' אדר תרצ"ט"
מצבת קברו של החסיד רבי אברהם וואינער בהר הזיתים. מימינו טמון הבחור פנחס יעקב לוין נכד הרבי

בספרים הקדושים מופיע כי הלילה בו נעשה אדם בן עשרים שנה הוא זמן מסוגל ואין להפסידו בשינה, ועל כן בליל מלאות לי עשרים שנה, נותרתי ניעור לצד מיטת חוליו של ר' אברהם, בשעות האחרונות לחייו[379].

בירושלים היה נהוג באותם ימים לערוך סעודה בביהמ"ד של ישיבת 'שפת אמת' ביום י"ד באדר שהוא פורים דפרזים, וגדולי החסידים ור' מוטל אוסטרובר בראשם הרבו בשתיה כדת של תורה. הבעל קורא ר' אברהם רוסט כטוב ליבו ביין היה מרקד ומזמר: ונהפוך הוא, ווען ער כאפט א הון [=מתי שהוא תופס תרנגול, בלשון נופל על לשון ובחריזה].

רבי אביגדור רוזנפלד מווארשא

במהלך הסעודה ולאחריה היה ר' מוטל אוסטרובר מספר מעשיה מכבשונם של חסידים, אודות יהודי תלמיד חכם ובעל גאוה שלא נחה דעתו במה שמוקירים אותו בחייו וחפץ לדעת כיצד ינהגו בו גם לאחר מלאות אריכות ימיו ומה יספידוהו, על כן נשכב לארץ כמעשה בר מינן ובראות האנשים זאת העמידו עליו ספדן כהלכה שישמיע מקצות דרכיו. עמד אותו ספדן והשמיע לרבים בקול נהי כיצד היה

---

378. בנו היה ר' אליהו קובשקה שנפטר בדמי ימיו וחתניו היו ר' ישעיה בר נתן מחסידי אמשינוב ור' יצחק אייזיק וילקומיץ. צאצאיהם מפארים את כרם בית ה' וחסידות גור.

379. נכד אחיו היה ר' צבי יצחק גליקסון מתל אביב.

מופלג בתורה, ערום ביראה, מוכתר בכל מידה נכונה, מונה תיבות התפילה מילה במילה, וכך המשיך להספידו ברגש רב. לאחר זמן מה פקעה סבלנותו של ה'בר מינן', הוא קפץ ממשכבו מאוכזב וזעק: אבער וויא איז די קאַפּוסטַה [=אבל היכן הוא הכרוב], כל ימי אני פרוש מאכילת כרוב וכיצד זה הנך מתעלם מכך[380].

במעגלי חסד

בירושלים היו באותם שנים משפחות רבות מאנ"ש שחיו בדחקות ובעוני, אם יהודים מבוגרים שלא היה להם מקור פרנסה, או בעלי משפחה ברוכת ילדים שלא היה להם לחם לפי הטף. לשם כך הוקם ועד שכלל את חשובי החסידים וביניהם ר' מוטל אוסטרובר ור' מרדכי יוסף קובשקה שדאגו עבורם לצרכי שבת עד כמה שהיה ניתן. בימי חמישי היו יוצאים שלוחים מבחורי הישיבה לבתי הנגידים שבעדה ולבעלי יכולת על מנת להתרימם עבור הנצרכים.

מפעם לפעם עליתי בשליחותם עם חברי מהישיבה ר' הרשל ריגל למעונו של ר' פייביש אופטובסקי שהתגורר במורד רחוב צפניה. מקום זה היה באותה עת קצה העיר, ומשם ואילך כל השפלה המשתרעת למלוא העין היה רק חול, עצים ואבנים, היכן שלימים הוקמו השכונות סנהדריה, גוש 80, קרית בעלזא, קרית צאנז והשאר. כן עלינו לביתו של ר' שמעון דוד מרקוס שהתגורר אף הוא ברחוב צפניה במעלה הרחוב, לר' העניך דוד זיידמן ולמעונם של עוד רבים וטובים. את המעות היו גבאי ביהמ"ד מחלקים בשקיות ושלחו לכל אחד לפי צרכו עבור הוצאות שבת.

עם ר' הרשל ריגל אף נמנתי לדבר מצוה עבור תשב"ר: באותם שנים התגוררה עדיין משפחתינו בתל אביב. בתלמודי התורה באותה תקופה היו כיתות לימוד רק עד גיל עשר. היות ושני אחיי שמעון ולייבל כבר עברו גיל זה ונשארו ללא תלמוד תורה, על כן נטלנו לידינו יזמה. שכרנו בירושלים מלמד פרטי, אחיי עלו ללמוד בירושלים וקיבצנו כשמונה-תשע תלמידים לפונדק אחד, ביניהם גם ר' אברהם רוזנווסר ור' חיים ליברמן. לימודם היה ממש במסירות נפש, בלילות ישנו בחדרים רעועים שורצי פשפשים (=וואנצן האבן זיי צוביסן), ובימים אכלו 'טעג' אצל בעלי בתים. כן היו פונים למעונו של רבי שלומ'קה זוועהילר זי"ע אשר היה מתמסר במיוחד עבור ילדים שעזבו את ביתם ועלו ללמוד לירושלים, ובין היתר נתן להם לחמניה עם דבר מה לתוספת.

380. סיפור זה היה סבינו מרבה לספרו כפי שזכרו מימי נעוריו, ורשמנוהו כאן כיון שר' מוטל אוסטרובר היה מספרו תדיר ביום הפורים.

פרק עשרים ואחד

לחונן עפרות ציון

הרבי עולה לירושלים

בשנת תרצ"ד, כשנה לפני בואו של הרבי, עלה בנו ה'לב שמחה' זי"ע להתגורר בירושלים והכין עבור הרבי את כל הנצרך. עד אז היה בבנין ישיבת שפת אמת רק את קומת המסד (=דער פאַרטער) שהיתה בנויה מכבר, ונרכשה בשנת תרצ"ג על ידי הגביר ר' הירש לייב ביננפלד מת"א[381] עבור ישיבת שפת אמת. בבוא הלב שמחה לירושלים התרים את ר' הירש לייב להמשיך במלאכת הקודש, ובנה עבור הרבי קומה נוספת בה הוקם בית המדרש וכן דירה עבור הרבי[382].

"הקים בנין נאדר לישיבת שפת אמת בירושלים ומעון דירה בשביל הרה'ק אדמו"ר מגור שליט"א"

מצבת קברו של רבי הרש לייב ביננפלד בהר הזיתים

בשבוע שקורין בו פרשת כי-תבוא בשלהי שנת תרצ"ה, הגיע הרבי ארצה ועמו פמליה נכבדה מבני המשפחה ומלווים. ביום רביעי י"ג באלול תרצ"ה עגנה אוניתו של הרבי בנמל חיפה. מלכתחילה אמור היה הרבי לרדת בנמל יפו שם כבר המתינו חסידים רבים, אולם באותו יום סערו הגלים, בנוסף לכך שבנמל יפו המים רדודים יותר והאניה לא יכלה לעגון בסמוך לחוף,

---

381. ר' צבי יהודה ביננפלד המכונה ר' הירש לייב נפטר ביום כ"ה סיון תרח"ץ בתל אביב והוא בשנת הע"ה לחייו. סבו היה רבי שלמה זאלי בינפלד מרביץ תורה נודע בווארשא ומהמסתופפים בצל החידושי הרי"ם.

382. בנסיעתו הקודמת של הרבי לא"י בחודש אדר תרצ"ב, כאשר הישיבה שכנה עדיין במלון רוזנברג ברחוב החבשים הסמוך לשכונת מאה שערים [כיום רחוב אתיופיה], קבע הרבי את מעונו ברחוב זה סמוך לישיבה. ר' חיים ליברמן ז"ל בקונטרס זכרונותיו הנפלא 'בארצות החיים' מספר: בעת שהותו בארה"ק היה מקום מגוריו ב'חאבאשע גע'ס'ל'. שני בנינים היו בחצר זו, סמוכים זה לזה, האחד היה בנין ישיבת 'שפת אמת', והשני הסמוך לו היה הבנין בו שהה הרבי הקדוש. גשר צר של עץ הוצב בין בנין הישיבה לבנין מגורי הרבי, ואיני מסוגל לשכוח את מראה הרבי הצועד מתונות על הגשר.

ובאותם ימים נאלצו הבאים לרדת מהאניה לסירה קטנה וממנה להפליג לחוף.

בכדי לחסוך את הטלטול עבור הרבי, שבה האניה לחיפה, שבינתיים התמלאה בחסידים רבים שנהרו ברכבת מת"א. בחיפה שהה הרבי למשך יממה במלון רוזנשטרוך שבבעלותו של ר' יודל רוזנשטרוך. למחרת ביום חמישי לעת ערב הגיע הרבי לשערי ירושלים עיר הקודש, ולעת המנחה קבע את המזוזות במעונו החדש. הייתי בין העומדים אותה שעה בסמוך לרבי וביני לביני אחזתי בידי את המזוזות.

בין הבאים עמו היו בנו בכורו ר' מאיר רבינ"ס ובנו ר' נפתלי הבית ישראל, נכדי הרבי ר' לייבל ור' נח היינה ור' שמעון אלתר. ר' לייבל היינה ור' שמעון אלתר הגיעו על מנת להשתקע באר"י, בעוד שר' לייבל הביא עמו את משפחתו ר' שמעון אלתר הגיע בינתיים לבדו ושכר חדר יחד עם ר' נפתלי ב"ר מאיר רבינ"ס שנשאר בארץ שבועות ספורים. שימשתי אותם אז וסייעתי בידם.

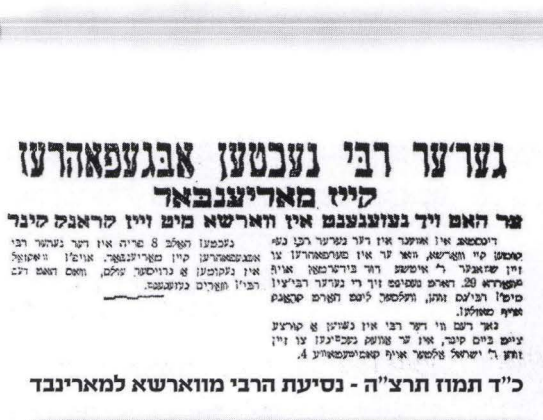

גשר'ער רבי נעכטען אבגעפאהרען

קיין מאריענבאד

צר האם ויך נעזונעגעם אין וואַרשא מיט זיין קראַנק קינד

נעכטען 8 שריה אין דער נעהער רבי שמחה קיי וואַרשא, האָט ער אין סמערטפאהרען צו זיין שוואַגער ר' אימשע דוד בידערמאַן אויף מעמעדיא 29. האַרט נעפינט זיך ריי נעדיר רבי'צין מיט רבי'ם זהן, וואַלכסר לייטש האַרט קראַנק אויף טויפוס.

נאָר דעם וויי דער רבי אין נעזונט אַ קוראַץ ציים קיוב, אין ער שוועם נאַכדיעם צו זיין זהן ר' ישראל אַלטער אויף קאַמיסעמאַריע 4.

כ"ד תמוז תרצ"ה - נסיעת הרבי מוואַרשא למאַרינבד

הרבי על סיפון האניה בדרכו לא"י בחודש אלול תרצ"ה. נראה על דופן הסיפון בעל ה'פני מנחם' זי"ע

בא האדמו"ר מגור

עם עלות השחר התחילו נהרים לגמל יפו מאות אנשים מחסידיו ומעריציו של הרבי מגור. בין הבאים: בנו של הרבי, הרב בונם מירושלים, באַ"כח העירית, הרבנות הראשית, ועד הקהלה, ב"כ הקונ' סוליה הפולנית, מרכז „אגודת ישראל" ועוד. מר הרס, מנהל הגמל, פקח על הסדר.

בשעה שבע הגיעה האניה „פלשטינה" ובנו של הרבי עלה עם פקידי מחלקת העליה על הספן. אולם כעבור זמן מה חזר הנהדיג, שמפאת חולשתו, אין הרבי יכול לרדת ביפו, בגלל הגלים הסוערים, והוא החליט להמשיך את נסיעתו לחיפה.

אכזבת הקהל היתה רבה. רבים מהרו לעלות על מכוניות ונסעו לחיפה. בשעה 11 לפני הצהרים הפליגה האניה לחיפה.

גם בחיפה חכו לבואו של הרבי מאות חסידים. הרבי ירד מן האניה ונסע מיד למלון רוזנשטרייך. היום אחרי הצהרים יבוא לירושלים ויתאכסן במלון רוזנברג, עד שיושלם סידור דירתו הפרטית בישיבת „שפת אמת".

י"ד אלול תרצ"ה - הידיעה על בואו

ר' מאיר רבינ"ס התאכסן בשכונת זכרון משה ליד השטיבלאך אצל יהודי בשם פרידמן שהיה בבעלותו בית דירות[383]. באותה תקופה בה היה ר' מאיר בארץ שימשו בנאמנות ר' משה בנצליץ, שהיה מתלמידי הישיבה. פעם אחת ויחידה אף שימשתי אותו, ולבקשתו

383. ר' איטשע רוזנווסר ז"ל סיפר כי ביום הפורים נשלח מבית ר' מרדכי הערש הנדלס לשכונת זכרון משה על מנת להביא משלוח מנות לר' מאיר רבינ"ס.

רבי שמעון אלתר והאחים רבי לייבל ורבי נח היינה בעת בואם עם הרבי לירושלים

הבאתי עבורו כוס תה למעונו. הבית ישראל שהה באר"י עד תקופת חנוכה והתאכסן ברחוב אלפנדרי 33 בבית ר' מנדל ליפסקי שהיה חבר ועד ישיבת שפת אמת[384].

והנגלות לנו ולבנינו

בשבת הראשונה לבוא הרבי לירושלים, בשעת אחר הצהרים ישבתי ולמדתי בביהמ"ד של ישיבת 'שפת אמת'. בית המדרש היה ריק אותה שעה מיושביו שפנו למנוחת השבת, ומלבדי שהה באותה עת בביהמ"ד גם בן חבורתי ר' משה דוד וולקוביץ ועוד בחור ירושלמי מבני הישיבה. והנה נראית דמות קדשו של הרבי בפתח ביהמ"ד כאשר בידו אוחז הוא את יד בנו הפני מנחם שהיה אז ילד כבן תשע. קמתי ממקומי במהירות וחשתי ברטט אל הרבי לשאלו כדרך שהורגלתי בגור: דער רבי וויל עפעס? [=הרבי רוצה דבר מה?], והרבי אומר לי בקול רך ספק שואל ספק מבקש: מ'גייט דאוועננען מנחה?! [=הולכים להתפלל מנחה?!].

השעה היתה שלוש וחצי, והיו עוד שעות ספורות עד זמן מנחה שנערכה תדיר בשש. היה מקום לטעות בכוונתו ולהשיב מיד שזמן מנחה בשעה שש. אולם כבר הכרתי מימים עברו את הנהגת קדשו של הרבי, וידעתי שרצונו בבירור להתפלל מנחה כעת ללא שהיות, אלא שכמנהגו אינו מורה בצורה ישירה אלא כבקשה ובדרך שאלה, ואילו הייתי שוגג בלשוני ועונה לו שמתפללים בשש היה סב על עקבותיו ללא אומר. על כן השבתי מיד בחיוב, וירדתי להביא עוד ששה בחורים, כך שיחד עם הרבי יהיה מנין מצומצם. באותם דקות בו המתין הרבי לבואם של בני המנין, פסע הרבי הלוך ושוב עם בנו הפני מנחם זי"ע בהיכל ביהמ"ד, כאשר לא זזה ידו מתוך ידו ופניו להבים.

בטרם התפילה נפנה אלי הרבי והורה שלא אתן לו עליה, כיון שכבר עלה לתורה בשחרית (=מיר גיב נישט קיין עליה, איך האב דאך גיהאט ביי טאג). את קריאת התורה בפרשת נצבים קרא ר' משה דוד וולקוביץ. הבטתי כל אותה העת בהשתוקקות בפני הרבי, והנה

384. באותו בנין התגורר כידוע לימים הלב שמחה אך הכניסה לבית ר' מנדל ליפסקי היתה מצד אחר.

בהגיע הבעל קורא לפסוק "הנסתרות לה' אלקינו", הגביה הרבי ידיו כלפי מעלה וקרא בקול יחד עם הבעל קורא את תיבות הפסוק "הנסתרות לה' אלקינו". באמירת "והנגלות לנו" - הטה מעט ראשו כלפי עצמו, ובאמירת "ולבנינו" - רכן באהבה מעל ראשו של בנו הקטן.

אותה שבת היתה בחינת איתגליא כבימי שהותו באוטווצק. כפי שכבר הוזכר, כאשר שהה הרבי באוטווצק היתה עבודת קדשו בעת התפילה יותר באיתגליא מאשר בגור, בהתלהבות אש ותנועות שניכרו לעין החסידים.

אבי ר' יעקב יואל שהה בשבת זו בת"א, בה התגורר עד לשנת ת"ש. כאשר פגשתיו לאחר השבת וסיפרתי לו את המעשה שהתרחש באותה שבת בירושלים, התפעל אבי ביותר, וביקש לשמוע בפרוטרוט את כל פרטי המעשה. את הדברים נצר בליבו, ולאחר שנים רבות בערוב ימיו, סיפרם ל'פני מנחם' זי"ע.

בשלהי שנת תנש"א, הגיע הפני מנחם זי"ע להשתתף בשמחת שבע ברכות שנערכה לנכדי ר' אריה קונופניצקי בבית גיסו ר' יצחק מאיר טאומן. היה זה בשבוע שקוראים בו פרשת נצבים, ובמהלך הסעודה העלה הפני מנחם זי"ע זכרונות קודש רבים מגור, ובין הדברים פנה אלי והזכיר בקצרה מעשה פלא זה אשר שמעו לראשונה מאבי ר' יעקב יואל[385]. כאשר שמעתי את דבריו, חזרתי לפניו ביראת הכבוד בפרטות ובאריכות על כל אשר אירע באותה שבת פרשת כי-תבוא בתפילת המנחה, כיצד יצא הרבי ממעונו, ועמו בנו בן התשע, ובכל אותה עת ישב הפני מנחם בפנים מאירות והאזין לדברים בקשב ובענין רב, כאשר חיוך מופלא צפון על פניו[386].

לאחר שסיימתי את הדברים, הפטיר הפני מנחם זי"ע ואמר: טאטע זכרונו לברכה איז

---

385. וסיים הפני מנחם באמרו: שפעטער האב איך זיך אליינט דערמאנט [=לאחר מכן נזכרתי בכך בעצמי].

386. משתתפי אותה סעודה זוכרים שכאשר פתח הסבא לספר את פרטי המעשה, התייצב בחרדת קודש וסיפר את הדברים באימה ויראה.

גיוועז א גוטער, ער האט מיר איבער געגעבן מיטן גאנצן הארץ [=אבא זכרונו לברכה היה טוב עין, הוא מסר לי זאת מכל ליבו].

"האט מיר איבער גיגעבן מיטן גאנצן הארץ"
הפני-מנחם זי"ע

בעת תחילת הנהגת העדה בשנת תשנ"ב הזכיר הפני מנחם את הדברים בשיחת קדשו בקודש פנימה, וכה אמר: פעם כשהתפללו מנחה של שבת קודש עמדתי ליד אבי ה'אמרי אמת' ז"ל בקריאת התורה וקראו בספר תורה הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו, הניח אאז"ל את ידיו על ראשי ואמר: "והנגלות לנו ולבנינו"[387].

בהתבונני במשך השנים בפרטי המעשה עשה בעיני רושם שרצונו של הרבי היה לעשות הדבר בהצנע ולא ברבים, ועל כן הקדים להתפלל במנין מצומצם.

במועדי תשרי

לאמירת סליחות היה הרבי נכנס רק בפעם הראשונה במוצאי שבת לסליחות 'במוצאי מנוחה', ופעם נוספת בסליחות 'זכור ברית' בערב ר"ה.

ביום חמישי של סליחות עת פסע הרבי השכם בבוקר 'שפאצירן' כדרכו, חלף מול הרבי ראש הישיבה רבי יעקב הענין סנקביץ, והנה הרבי קורא לעומתו בקול: דרשתיך ובקשתיך ברחובות ובשוקים.

נותר רבי יעקב הענין על עמדו משתומם, והרבי מיד מבאר לו: ס'איז דאך די היינטיגע סליחות [=זה הרי ה'סליחות' של היום]. רבי יעקב הענין הגיע לביהמ"ד נרעש כולו, והנוכחים נפנו לפתוח את הסליחות ולראות את מקומם של התיבות שיצאו זה עתה מפי הרבי, וכמו מאליהם עלו המשכם של הסליחות: "הנה העת תרויח לדחוקים".

באותם ימי הסליחות בסמוך לר"ה של שנת תרצ"ו נערכה נסיעתו הידועה של הרבי למערת המכפלה לעורר ישיני חברון, מאורע שהותיר רושם רב באותה תקופה.

בליל ראש השנה ניצב הרבי בחלון דירתו, וציבור החסידים עברו לפניו במרפסת

387. שיחת קדשו בקו"פ, ליל שבת קודש פרשת נצבים תשנ"ב.

להתברך 'לשנה טובה', ואילו בשאר המועדים ניצב הרבי במרפסת וכל הציבור עמדו בחצר למטה. בתפילת שחרית ביום ר"ה ניגש לפני העמוד הבעל תפילה ר' גבריאל אקשטיין מפראגא, ובתפילת המוספין הבעל תפילה ר' יוסלה חנצ'ינר שבהוראת הרבי הגיע במיוחד מפולין בכדי להתפלל לפני העמוד.

ביום שמחת תורה רקדו בכל מהלך ההקפות כמנהג אר"י. היה בזה מן החידוש, שכן כנזכר, בגור היו רוקדים ומזמרים רק לאחר הקפה שביעית. ביום שני של שמחת תורה, שהוא אסרו חג לבני אר"י, הורו כי בתפילות ובהקפות ישתתפו רק המלווים בני חו"ל שבאו עמו מפולין, בעוד שכל שאר החסידים תושבי אר"י עמדו למטה והאזינו לתפילות ולריקודי השמחה.

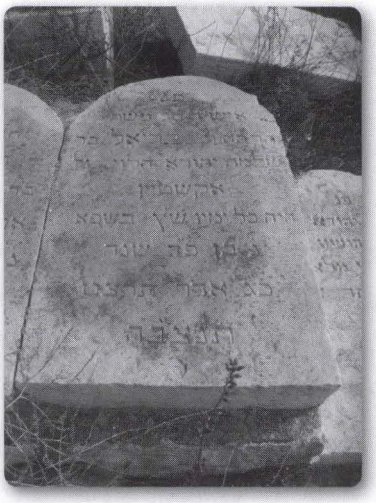

"היה כל ימיו ש"ץ בשפ"א"
מצבתו של הבעל תפילה רבי גבריאל אקשטיין מפראגא בחלקת ווארשא הישנה בהר הזיתים

בעריכת השולחן

מעת בוא הרבי לירושלים ועד לחנוכה לא ערך את שולחנו בביהמ"ד, אך סמוך לתפילת המנחה ביום השבת היה הרבי עולה לגג בנין ביהמ"ד בלויית חסידים ספורים, היה פוסע הלוך ושוב ולאחר מכן נעצר על עמדו והחל לומר באזניהם תורה.

בני הישיבה שוקדים על תלמודם בחדר הפנימי שמימין להיכל
במקום זה ערך הרבי את שולחנו הטהור בשבתות החורף של שנת תרצ"ו, השולחן עמד לאורך החדר והרבי ישב משמאלו

בשבת חנוכה החל הרבי לערוך את שולחנו בביהמ"ד, אולם בשונה מעריכת השולחן בגור בה ישב במרכז השולחן, בירושלים היה יושב בפינת השולחן, ויש להאריך מעט בהסבר: בביהמ"ד של ישיבת שפ"א היה מימין להיכל חדר קטן נוסף, צר וארוך. בחדר זה

הועמד שולחן לאורך החדר, צידו האחד בפתח הפונה לביהמ"ד וצידו השני לעומק החדר. הרבי היה יושב משמאל השולחן בקצה הסמוך לפתח, כאשר פניו מוטים לימינו לכיוון הפתח הפונה לביהמ"ד. בפתח זה הותקן לרוחבו קרש עבור ה'שורה', והחסידים עמדו בהיכל ביהמ"ד בואכה פתחו של החדר הקטן בו נערך השולחן.

עמדתי אז ב'שורה' קרוב לרבי כאשר פתח לומר את השמועס הראשון. היה זה בשבת פרשת מקץ נר ח' דחנוכה, והרבי אמר תורה משמו של הרבי ר' בונם מפשיסחא על הפסוק "והנה איש צרור כספו בשקו" (הדברים מובאים בספר 'אמרי אמת' בראשית: והרי זה כמו שאומרים בשם הרבי ר' בונם ז"ל שכל אחד מישראל יש לו חבילה ממה שעובר עליו ולעתיד יערבו כל החבילות וכל אחד יכיר חבילתו וירצה בה). כן הסמיך דבר זה בהזדמנות נוספת על הפסוק "ויראו ויקחו איש מטהו".

כי רצו עבדיך את אבניה

מפעם לפעם הבחינו כי בעת הילוכו ברחובות ירושלים כאשר היה זקוק למנוחת מה בדרכו, התיישב על גדר אבנים או סלע שנזדמן בדרכו והיה רגיל על לשונו לומר את הפסוק: כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו. פעם עבר ברחוב רלב"ח וכיון שרחוב זה יורד ומשתפל מרחוב גאולה [=מלכי ישראל כיום] זרמו נחלי מים במורד הרחוב ונעשה כל השטח בוצי וקשה להליכה, הרבי נזקק להפוגת מה, התיישב על אבן גדולה שהיתה שם, ושנה את הפסוק האמור - כי רצו עבדיך את אבניה וכו'.

אמרו: באותו מקום הוקם כעבור כ"ג שנים בית המדרש הגדול דגור. בפעם אחרת נוכחתי כאשר התיישב ברחוב דוד ילין על גדר ואמר את הפסוק הנ"ל.

באותה תקופה הרבי היה יוצא כמעט כל יום בבוקר לאחר קבלת קהל לשאוף מעט אוויר בגן מונטיפיורי לשמירת הבריאות[388].

בירושלים שימש את הרבי ר' יצחק מאיר אייכנוולד שנודע כ'איטשע מאיר פילצער', ובאותם חודשים היה עומד בכניסה לחדרו בעת קבלת הקהל. ר' איטשע מאיר נפטר על משמרתו בבית הרבי ביום י' ניסן תרצ"ו ונטמן בחלקת ווארשא הישנה בהר הזיתים[389].

---

388. בגן מונטיפיורי היתה שדרה קטנה של עצי אורן וביניהם נשבה תדיר רוח קלילה אף בימות החמה. שדרה זו נותרה בחלקה גם כיום. גן מונטיפיורי היה ממוקם בשכונת מונטיפיורי הנמצאת בכניסה לעיר בסמוך לגשר המיתרים. לאחר מכן הוחלף שמה לשכונת 'המקשר', כפי שהיא נקראת גם כיום.

389. חתנו של ר' איטשע מאיר היה ר' משה קליינר-ראובני ז"ל, אבי ר' ראובן יששכר שיבלחט"א מכפר סבא.

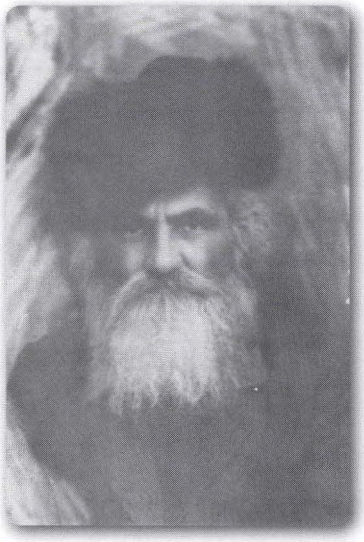

המשמש רבי יצחק מאיר אייכנוולד "ר' איטשע מאיר פילצער"

אחיו הצעיר היה ר' יוסל אייכנוולד שהוכר בירושלים כ'ר' יוסל שטעפער', האריך ימים ונפטר בירושלים שנים רבות לאחר מכן[390].

ענוותנותו של רבי

בבקרים היינו בני החבורה בישיבת שפת אמת משכימים קום בשעה ארבע לפנות בוקר ללמוד בחדרנו. אירע פעם בבוקרו של יום השבת בערך בשעה ארבע וחצי - חמש, נשמעו דפיקות עדינות על הדלת, ולפלא היה זה אצלנו מי דופק בשעה זו. קמתי ממקומי יחד עם ר' אברהם אליהו ינקלביץ לפתוח את הדלת, וראינו בתדהמה את הרבי עצמו עומד לפנינו. מיהרתי לשאול את הרבי האם הוא רוצה דבר מה, והרבי השיב לנו בכעין התנצלות: ביי מיר אין דער הייך איז אויס געגאנגען דעם לעקטער, אפשר קען איך דא אריין גיין [=אצלי למעלה התקלקל החשמל, שמא אוכל להיכנס לכאן].

ר' אברהם אלי' הביא מיד לרבי ספר, ואנו נשמטנו מהחדר שלא להפריע לרבי ללימודו. כאשר חלפו שעתיים והיום החל להאיר נפנה הרבי לעלות בחזרה למעונו, ואנו נותרנו נפעמים ונרעשים.

מעשיה זו מי ישורנה. רבן של ישראל שכל החסידים נרעשים למוצא פיו והישיבה הקדושה נוסדה על ידו וממנו כל קיומה, עומד כעני בפתח ומבקש את רשותם של בחורים צעירים שזה עתה נתקבלו לישיבה. כמה שפלות מפליאה וענוותנותו של רבי כרוכה במילים אלו, "אפשר קען איך דא אריין גיין".

שומר פיו ולשונו - שומר מצרות נפשו

בתקופה בה נכנסתי ללמוד בישיבת שפת אמת, נתקבל לישיבה גם ר' משה בנצלביץ שעלה ארצה חודשים ספורים לפני כן עם אביו ר' עקיבא מונקיטובר. באותה תקופה שהה בירושלים לצד הרבי בנו הבכור ר' מאיר רבינ'ס, ור' משה התייצב לימינו לשמשו

390. כפי שאנו מוצאים בכמה מעיתוני התקופה, קיבל הרבי את החסידים בירושלים בבקרים בין השעות תשע לעשר.

בנאמנות. ביום ראש השנה תרצ"ו הותקף ר' משה בכאב שיניים חריף ולא יכל לשאת את הכאבים. בצר לו פנה לר' מאיר שיזכירהו לטובה אצל הרבי.

רבי משה בנצלביץ

בהפסקה שבין שחרית לקריאת התורה, נקרא 'משה מונקיטובר' להיכנס לחדר הרבי[391]. בהיכנסו אמר לו הרבי: וועסט מקבל זיין אויף זיך נישט צו רעדן לשון הרע - וועט עס אהיים גיין [=אם תקבל על עצמך לא לדבר לשון הרע - ילך הכאב לדרכו]. באותו רגע חלף ממנו הכאב כלא היה.

לימים סיפר ר' משה בנצלביץ, כי מאז אותו מעשה והלאה לא פקד אותו יותר כאב שיניים. כבר מלפנים היה ר' משה בחור שקט ושומר פיו, אלא שמאז המעשה קיבל עליו את דברי הרבי ביתר שאת, ובמשך כל ימי חייו לא משו מלבבו. אכן מצויין היה ר' משה בנצלביץ כל ימיו כאיש יקר רוח אשר על שפתותיו טוב וחסד, התהלך תמיד במאור פנים לכל אדם והרבה במעשי חסד. כן הקים כידוע את ישיבת המתמידים לצעירי הצאן בב"ב וניהלה במשך שנים רבות.

מזכרונות אותה תקופה נעלית, בה עשה הרבי עיתותיו בעיר הקודש ירושלים, העלה גם ר' איטשע רוזנווסר ז"ל, וכה סיפר: בבואי ירושלימה בערב ראש השנה, ניצבתי במסדרון הצר שהפריד בין מעון הרבי והיכל ביהמ"ד (=א שְׁמאָלע קאָרדאָר), והנה בפתע נפתחת הדלת והרבי יוצא בלוויית בנו הלב שמחה לכיוון בית המדרש. הם נכנסו יחדיו להיכל ביהמ"ד שנחנך זה עתה. הרבי התבונן במראה ביהמ"ד והלב שמחה שטרח רבות בהקמתו החווה לפני הרבי כל פרט. כאשר הגיעו לעמוד התפילה של החזן והבחין בשלט ה'שויתי' שקבעו לפניו התייצב הרבי להתבונן בו ופניו נשתלהבו.

בימי הסוכות הוקמה סוכה עבור הרבי במרפסת הפונה לרחוב שפת אמת. בשבתות לעת רעוא דרעוין ערך הרבי סעודה שלישית ב'ר' יענקל'ס צימער' - חדרו של מגיד השיעור רבי יענקל נייהויז. בכניסה לחדר קבעו 'ברעט' - קרש רחב, ובמהלך הסעודה נפתחו הדלתות והחסידים עברו לפני הרבי לקבל מידו שיריים. במקום זה אף שמעו את הרבי עורך הבדלה במוצאי שבת לאחר מעריב.

391. כך נקרא ע"ש מוצאו ממונקטוב שבווארשא.

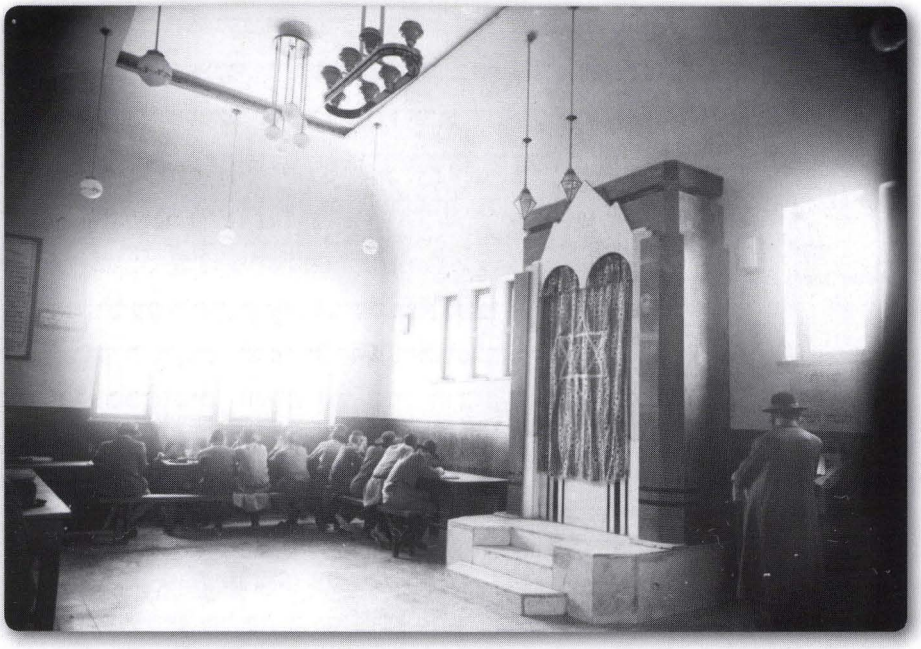

היכל ביהמ"ד של ישיבת שפת אמת בימים ההם

בימי החנוכה הדליק הרבי נרות חנוכה בכניסה לחדר ה'שלום שטוב' הפונה למסדרון. הבעלי מנגנים ר' יענקל תלמוד, ר' אברהם הערש רוטה ור' יעקב מאיר סבינר שרו מעוז צור, ולאחר מכן עברו החסידים להתברך לפני הרבי[392].

הרבי שב לגולה

הגה"צ המהרי"ץ דושינסקי זצוק"ל גאב"ד העדה החרדית

באותם ימים היה גמור ומנוי עם הרבי להישאר באר"י כתושב קבע. ביום א' דחוה"מ - יו"ט שני של גלויות, נודע כי הרבי יצא במקלו להראות שהוא בן אר"י ואין זה אצלו היום יו"ט. לאחר ימי הפסח התכונן לשוב לפולין לשמחת נישואין שהתקיימה בשלהי השנה וכן על מנת לארוז את חפציו שנותרו בביתו בגור ולהביאם הנה.

לפני שובו של הרבי לפולין נפרד הרבי מהמהרי"ץ דושינסקי זצ"ל[393]. סיפר לי אחד מהנוכחים באותה

392. פרטים אלו שסיפר ר' איטשע ז"ל בערוב ימיו נמסרו לנו בתשו"ח מר' יצחק שאול יוסקוביץ הי"ו מירושלים.

393. בערש"ק פרשת שמיני ביקר הרבי אצל הרב דושינסקי, וביום שני פרשת תזריע-מצורע בא הרב דושינסקי להיפרד מהרבי שיצא מירושלים יומיים לאחר מכן.

פגישה, כי הרבי פנה לרב דושינסקי באמרו: איך האלט מיך שוין אַן ארץ ישראל יוד, איך האב שוין נישט גיהאלטן יו"ט שני פסח, איך פאר אהיים צוליב צוויי זאכן. קודם האב איך א חתונה פון אַן אייניקל, און מ'דארף דאך איין פאקן אלע זאכן זיך איבער צוהען [=הנני אוחז עצמי כתושב אר"י ולא נהגתי יו"ט שני של גלויות. אני חוזר לביתי משתי סיבות. האחת לשמחת הנישואין של נכדי, והשניה על מנת לארוז את חפצי ולהביאם הנה][394].

ביום רביעי א' דר"ח אייר תרצ"ו יצא הרבי מאר"י בחזרה לפולין. רצונו של הרבי היה לשוב לאר"י לקראת ימים נוראים של שנת תרצ"ז, אולם התמהמה עקב בקשותיהם של החסידים לבל יעזבם, וכן עקב פרעות הערבים שפרצו אז באר"י. לבסוף הוחלט אצל הרבי לנסוע לאר"י באמצע חודש טבת תרצ"ז, שבוע לאחר כלות ימי השבע ברכות של בת ר' שלמה יוסקוביץ. אולם לבסוף כאשר התעצמו תחנוניהם של החסידים לבל ינטשם בגולה, גמר הרבי בדעתו להישאר בפולין.

סיפר לימים ר' אלעזר הנדלס, כי באותם ימים שהה בגור והתכונן לעלות לאר"י, והוא נקרא לבית הרבי על מנת לסדר שליחות מסויימת באר"י. כאשר עלה למעון הרבי הבחין כי החדרים עומדים ריקנים, בתווך ניצבים ארגזים גדולים ארוזים והכל ערוך ומוכן לנסיעה. כאשר חלף שם הרבי אמר בכאב לרבנית: ער פארט קיין ארץ ישראל און איך נישט [=הוא נוסע לאר"י ואילו אני לא]. רושם הדברים נותר חקוק על ליבו, ותדיר כאשר סיפר זאת ר' אלעזר הנדלס היה שב על הדברים עם ה'תנועה' והצער בהם אמר זאת הרבי.

כקש"ת האדמו"ר מגור שליט"א לחו"ל

ביום ד' עם רכבת הבקר עזב כקש"ת האדמו"ר מגור שליט"א את ארה"ק בדרכו לחו"ל למשך זמן קצר.

ע"י הרכבת באו ללוותו קהל גדול מבעריצין הרבים וב"ב אגודת ישראל.

הנהלת הרכבת העמידה לרשותו קרון מיוחד אשר בו נסע האדמו"ר שליט"א בלוית מעריצין עד חיפה.

בהשתדלות מרכז אגודת ישראל שלחה המשטרה משמר של שוטרים ללוות את האדמו"ר שליט"א עד הרכבת וברכבת עצמה נסע משמר של שוטרים וצבא אנגלי.

ביום ו' העבר ביקר כקש"ת האדמו"ר שליט"א את מ"ן שליט"א בביתו וגיסר מסנו לפני צאתו לחו"ל.

ביום ב' שבוע זה ביקר מ"ן שליט"א את האדמו"ר שליט"א בביתו וגיסר מסנו.

"ביום ד' עם רכבת הבוקר עזב האדמו"ר מגור את ארץ הקודש למשך זמן קצר"
הידיעה ב'קול ישראל' על שובו של הרבי לפולין
בר"ח אייר תרצ"ו

הרבי מגור
לפולניה ולקארלסבאד

הרבי מגור יצא היום את הארץ באניה „ירושלים" בדרכו לפולניה ומשם יבקר בקארלסבאד. בסוף הקיץ ישוב לירושלים.

מירושלים לחיפה נסע הרבי בקרון מיוחד. קהל רב של חסידים לווה את הרבי אל תחנת הרכבת.

"בסוף הקיץ ישוב לירושלים"
ידיעה מר"ח אייר תרצ"ו

394. בשלהי אותה שנה ביום א' דר"ח אלול נערכו בגור נישואי ר' דן ברי"מ אלתר עם נינת השפתי צדיק מפילץ, וכן ביום ט"ו אלול נישואי ר' לייבל בהרי"מ לוין עם בת ר' מאיר יוסקוביץ חתן השפ"צ, ובתחילת טבת תרצ"ז התקיימה בגור נישואי בת ר' שלמה יוסקוביץ עם החתן ר' יעקב ישעיה יוסטמן אף הוא נינו של השפ"צ.

פרק עשרים ושנים

עם ה'לב שמחה' זי"ע

בירושלים ובנסיעה לגור

במשך ארבע שנים, למן עלייתו ארצה בשנת תרצ"ד ועד שובו לפולין בשנת תרח"ץ, שהה כ"ק מרן אדמו"ר ה'לב שמחה' זי"ע בירושלים עיה"ק. באותה תקופה שימש הלב שמחה קרן אורה לציבור החסידים שהיו כאן באר"י, בעוד אשר אביו הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע מצוי הרחק מהם בפולין. היה נותן עיניו וליבו לצרכי החסידים, וכמים הפנים לפנים נתקשרו אליו בעבותות של אהבה. בפרט היה משען ומקור עידוד לבחורי הישיבה הקדושה 'שפת אמת' בירושלים, אשר רובם הותירו אחריהם את הוריהם ובני משפחתם בפולין, ודמותו האירה את ליבותיהם.

בפרוץ המלחמה נחלץ עם אביו הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע מגלות פולין הדוויה, ובאו בשערי ירושלים עיה"ק בשלהי חודש ניסן ת"ש. במשך שמונה שנות ישיבתו של אביו הרבי בירושלים עד להסתלקותו בחג השבועות של שנת תש"ח, בהם היה הרבי כאוב ודווי מצרות הכלל הנותרים בעמק הבכא, לא מש מתוך האוהל, ועמד לצידו במסירות מופלאה.

לאחר הסתלקותו של הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע, כאשר קיבל אחיו כ"ק מרן אדמו"ר ה'בית ישראל' זי"ע את הנהגת העדה, העטה על עצמו מעטה פשטות והסתרה מופלגת. חסידים שזכרוהו מפולין כראש לאריות ופגשוהו כחלוף שנים בירושלים עיה"ק, השתוממו לראות את מעטה הפשטות והצנעה שעטה על עצמו, עד שכמעט ולא הכירוהו.

בשנת תשל"ז עם הסתלקות אחיו כ"ק מרן אדמו"ר ה'בית ישראל' זי"ע, הוטלה עליו אדרת ההנהגה, ואורו הגנוז החל להאיר לחסידים והמשיך ליבותיהם באהבה רבה, עד להסתלקותו ביום ז' בתמוז תשנ"ב.

סבינו ר' בערל ז"ל, זכה להיות במחיצתו ולשרתו בנאמנות, הן בימי מגורי הלב שמחה בירושלים בטרם המלחמה, והן משנת ת"ש ואילך, כאשר שב לירושלים עם אביו הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע. בשנים אלו היתה לו הזכות להתבונן מקרוב, ולראות את הנהגתו הנשגבה ואורחותיו הטמירות, כסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. מזכרונות אלו העלה סבינו במשך השנים, בכדי לשבר את האוזן מרוממות הליכותיו, מעולמו הנאצל, וממאור פניו שלא סר מנגדו כל הימים. בפרק הבא נבוא בשערי אותם ימים במחיצתו.

ימי אורה במחיצתו

כאשר שב הרבי לפולין, נותר עמנו בארץ הקודש בנו הלב שמחה זי"ע, שנכנס להתגורר במעון הרבי שבקומת הישיבה. באותם שנות שהותו של הלב שמחה בירושלים נתקרבו אליו נפשות החסידים שהיו כאן ללא משען, דבקו באשו הגדולה, והוא היה עבורם הכתובת לעצה, תושיה והדרכה.

בעל ה'לב שמחה' זי"ע

בשבתות לעת סעודה שלישית ובימים טובים היה יושב בין החסידים ופיו שופע דברי תורה מאביו ומזקניו, כאשר הוא מוסיף נופך משלו, והקהל שותה בצמא את דבריו. בחול המועד פסח היו הולכים עמו ציבור החסידים להתפלל שחרית בכותל המערבי וחוזרים לבית המדרש לקריאת התורה ומוסף. לעומת זאת בימות החול נהג להתפלל שחרית ביחידות במעונו והיה יוצא רק לקריאת התורה, כאשר הוא מתכבד בקביעות במצוות הגבהת ספר התורה.

קשר של חיבה מיוחד היה לו לרבי ה'לב שמחה' זי"ע באותם שנים עם תלמידי הישיבה. היו כמה מהתלמידים שהיו מחוסרי כל, והוא שם עליהם את עינו לדאוג לכל צרכיהם. בשבתות אחר הצהריים היו בחורי הישיבה באים למעונו והיה מוזג לפניהם יין, ובעתות שמחה ומועד היה מיסב יחדיו עם בחורי הישיבה.

ה'לב שמחה' זי"ע שב מהכותל בראש קבוצת המתפללים בימי חוה"מ בשנות שהותו בירושלים

לצידו נראים רבי יעקב הענין סנקביץ ור' אברהם פיש

בהיותי מתלמידי הישיבה סמוך ונראה למעונו נתחבבתי בעיניו ונפשי נקשרה בנפשו. יצאתי ובאתי במעונו, עומד הכן לכל צרכו ועורך עבורו שליחויות רבות בקביעות. 'בערל גערער' נקראתי בפיו בחביבות, וכאשר ביקש למצאני בין תלמידי הישיבה היה פונה ואומר:

וויא איז בערל געראר. בהיכנסי למעונו היה ראשית עומד על כך שאשב לאכול ואשבע כראוי. יש והיה הוא עצמו קורא לי ומזמין אותי לסעוד על שולחנו.

במשך אותם שנים בהם התגורר הלב שמחה בירושלים עד לשנת תרח"ץ, היה שולח לפולין מדי חודש זיתים לאביו הרבי, אשר היתה לו חביבות מיוחדת לפירות אר"י. יצאתי בשליחותו לשוק מחנה יהודה לרכוש צנצנת זיתים וכאשר הבאתיה לפניו היה מוסיף מעט שמן זית, הצנצנת היתה נעטפת היטב בניירות רכים (=מ'האט ארומגעוויקלט דעם סלוי מיט פאפירן) שנקשרו בחוטים כדי שלא תינזק בטלטולי הדרך. לאחר מכן נטלתי את החבילה לדואר, שם הדביקו על המשלוח תוית 'אויר', רשמו את שם וכתובת הנמען בגורה קלווריה שבפולין, והחבילה נשלחה על ידי הדואר בטיסה.

"נוסעים, דאר וחבילות"
פרסומת של חברת התעופה לוט
מיום ב' ניסן תרצ"ח

מאותה עת שהתקבלה החבילה בדואר ועד שהגיעה למעון הרבי ארך שלושה ימים בלבד. בתקופה זו טרם היו טיסות נוסעים באופן סדיר אלא טיסות דואר בלבד שיצאו מנמל התעופה לוד שהוקם באותם שנים לכיוון ווארשא ויועדו בעיקר למכתבים וגלויות, ומשלוח כזה עלה סכום נכבד[395].

כאשר נולדה בתו של הלב שמחה בערב ר"ח חשון תרח"ץ, עליתי למעונו, ואך כאשר החלתי לנקוש על הדלת מיד נפתחה על ידו הדלת כממתין לבואי ואמר לי בפנים קורנות: ס'קומט זיך מיר א מזל טוב, ס'איז געבוירן געווארן א טאכטער - ולאחר מכן הוסיף - אבער איך האב נאך האפענונג, דער טאטע האט מיר צוגעזאגט א בן-זכר [=מגיע לי מזל טוב, נולדה לי בת, אולם יש לי עוד תקוה, אבא הבטיח לי בן

כ' ניסן תרצ"ז - חברת התעופה הפולנית לוט מודיעה על קו תעופה מהיר מלוד לוורשא

395. נמל התעופה הוקם בשנת תרצ"ו בפאתי העיר לוד על ידי שלטון המנדט הבריטי בעיקר למטרות צבאיות. בשנת תש"ח לאחר קום המדינה, הפך לנמל התעופה הרשמי של מדינת ישראל.

זכר]. לאחר מכן מסר בידי סכום כסף נכבד על מנת שאקנה עבור הקידוש שנערך בש"ק פרשת נח את כל הנצרך מהחל ועד גמירא.

הנסיעה לגור

כפי הנזכר, שב הרבי לגולה בר"ח אייר תרצ"ו כשבדעתו לשוב לאר"י לישיבת קבע. בחודש טבת תרצ"ז התכונן הרבי לנסיעתו לאר"י, אולם חזקו עליו הפצרותיהם של החסידים והוא ביטל את נסיעתו. לאחר שנודע כי הרבי נותר בגולה, החל הלב שמחה לפעול רבות על מנת שהרבי ישוב לירושלים עיה"ק.

לאחר למעלה משנה נוכחה הרבנית פייגא מינטשע כי פעולות אלו אינם נושאים פרי, ושלחה לו לאמור, כי מכתבים הלוך ושוב לא ישפיעו כראוי (=בריוון אַהין בריוון אַהער), מן הראוי שיבוא בעצמו לפולין להשפיע. ואכן, עם קבלת המכתב, בימי החורף של שנת תרח"ץ, החל הלב שמחה בהכנות לנסיעה לפולין עם משפחתו.

באותם ימים השתוקקו בני החבורה בישיבת שפת אמת לנסוע 'נסיעה' לגור אל הרבי, אולם הוצאות הנסיעה והשהות בגור הסתכמו בכסף רב, ועל כן הוחלט לקבץ יחדיו סכום ראוי ולערוך גורל, ומי שיעלה בגורל יהיה שליח החבורה כולה. בני החבורה עמלו וצירפו פרוטה לפרוטה ולבסוף לאושרי הרב עליתי בגורל. באותה עת, ביקשני הלב שמחה שאצטרף עמו לנסיעה, והייתי לו לעזר[396].

באותה תקופה נסעו כמה חתנים מישיבת שפת אמת לביתם שבפולין בכדי לפגוש את הוריהם ובני משפחתם לפני הנישואין. ביניהם ר' בונם ליזרזון, ר' סנדר דרנגר, ר' נחום אודרברג ור' אברהם חיים זיידמן.

בישיבת 'שפת אמת' התקבלה הוראה מטעם הרבי, כי בחורי הישיבה ימנעו מלהפליג באוניה ולהגיע לחצר הקודש בגור, בגלל מראות לא ראויים ואוירת הפורקן ששררה שם, ומי שנזדמן לו להפליג נוכח עד כמה יש צורך להישמר. על כן רק חתנים שהיו בארץ בגפם והוריהם נותרו בחו"ל הורשו לנסוע, על מנת להתראות עם בני המשפחה לפני נישואיהם.

בעקבות כך הקדים הלב שמחה לכתוב לרבי שנוטל עמו כבן לוויה את 'נכדו של ר' חיים מאיר מגור'. למרות כל זאת כאשר בבואי לגור נכנסתי לרבי לנטילת שלום

---

396. סבינו הוסיף כי ככל הנראה בחר בו ה'לב שמחה', כיון שסבו ר' חיים מאיר בנט התגורר בחצר ביהמ"ד, ועל כן יכל לשהות לצד ה'לב שמחה' ללא דאגה היכן יאכל והיכן ילון. מלבד זאת דאג עבורו ה'לב שמחה' לסכום כסף נכבד עבור ההוצאות שהיו לו במהלך אותם חודשים.

שאלני: נאך וואס ביסטו געקומען [=עבור מה הגעת הנה], השבתי לרבי בתום לב: איך בין געקומען צום רבי'ן [=הגעתי לרבי].

טרם נסיעתנו, ביום שלישי כ"ו באדר השני תרח"ץ, באתי בברית האירוסין עם נוות ביתי החשובה והצדקנית מרת רבקה רחל ע"ה בתו של החסיד ר' מרדכי יודל איינפלד. היה זה לאחר שזקני ר' חיים מאיר בנט נכנס לשאול בעצתו של הרבי האמרי אמת וקיבל את הסכמתו.

יומיים לאחר מכן, ביום חמישי כ"ח באדר ב' בבוקר, יצאתי עם הלב שמחה ובני משפחתו מירושלים לת"א כפי שהיה מתוכנן מראש. עמנו הצטרפו ר' סנדר דרנגר שהתמסר לסייע לצרכי הלב שמחה וכן ר' נחום אודרברג שהיה יתום מאביו, והלב שמחה דאג לו ולמשפחתו אישית לכל מחסורם. בתל אביב שהינו מספר שעות בבית הנגיד ר' איטשע'לע אורבך, שקיבל את פני הלב שמחה בחדוותא וכיבדנו בכל טוב.

כאמור, בנמל יפו של אותם שנים נאלצו הנוסעים להפליג קודם מהחוף בסירה קטנה וממנה לעלות לאניה. כדי לחסוך את הטלטולים עבור בני המשפחה, נסענו לנמל חיפה ושם עלינו בסולם מהחוף ישר לאניה. באניה 'פולוניה' נסענו דרך הים השחור עד לנמל קונסטנצה שברומניה, ומשם המשכנו בשתי רכבות, באחת עד לגבול רומניה-הונגריה, ובשניה עד לקראקא.

ימים ספורים טרם צאתינו, ביום שלישי כ"ו באדר ב' תרח"ץ, הוא היום בו באתי בברית האירוסין, נולד בירושלים בן למוה"ר ר' שמעון אלתר נכד הרבי - הוא ניהו ר' מנחם אלתר הי"ו מירושלים. ר' שמעון השתוקק שדודו הלב שמחה ישתתף בשמחתו, ועל כן טרם יציאתינו מסר בידינו ארבעס ובירה. בליל שבת באחד התאים בין משברי גלי הים, הסב עמנו הלב שמחה לשמחת 'שלום זכר', והשתתף מרחוק בשמחת בן אחותו.

כל אותה הנסיעה היתה רוחו של הלב שמחה נסערת, והוא דיבר שוב ושוב אודות רצונו העז לפעול אצל אביו ולהעלותו לאר"י באמרו: וואס ווילן זיי פון טאטן, טאטע וויל דאך ארויף קומען קיין ארץ ישראל [=מה רוצים הם מאבא, הרי ברצונו לעלות לאר"י]. אביא הנה את אבא ולא אשאיר שם עד אחד (=און איך וועל נישט לאזן קיינער).

בהגיענו לקראקא היתה לנו שעה של קורת רוח, כאשר הבחנו בפנים מוכרות מהחצר בגור: ר' אהרן נח יוסקוביץ נכד הרבי, אשר התייצב בתחנת הרכבת לקבל את פנינו. ר' אהרן נח התגורר לאחר נישואיו בקראקא עיר מגורי חותנו הרה"צ רבי שם מזאלושיץ הי"ד, ולבקשת הלב שמחה שכר עבורנו חדרים בבית מלון בעיר למנוחת הלילה מטלטולי הדרך, בטרם נמשיך שוב בנסיעה.

ימי הפסח תרח"ץ בגור

"פנים מוכרות מהחצר בגור"
רבי אהרן נח יוסקוביץ בימי חורפו

בבוקר יום השישי ערב שבת הגדול יצאתי עם ר' אהרן נח במונית לגור, והגענו למחוז חפצינו כשעתיים לפני הדלקת נרות. בעוד שהלב שמחה המשיך מקראקא ללודז' מקום מגורי חותנו ר' נחמיה'לי, שם שיכן את בני משפחתו, והגיע לגור רק בליל בדיקת חמץ. בטרם היפרדנו מסר בידי הלב שמחה בקבוק יין שהביא מאר"י, וביקש שבהיכנסי לרבי לנטילת שלום אניח את הבקבוק על שולחן הרבי, ואומר כי יין זה אינו כשר לפסח, ויש להשתמש בו קודם יו"ט.

ימים ספורים לפני בואנו באור ליום שלישי ד' בניסן, התקיימה שמחת הנישואין של בתו של הבית ישראל שנישאה לר' אהרן רפפורט מביליץ, וביום האחרון לימי השבע ברכות הגיע הלב שמחה לווארשא להשתתף בשמחה.

נסיעתי זו לפולין היתה לאחר קרוב לשלוש שנים בהם לא ראיתי את גור עיירת מכורתי. על כן הבטתי בעין בוחנת על כל צעד ושעל ועל כל פרט, וזכרונות רבים מגור שמורים בזכרוני מנסיעה זו. בין היתר העלתי על הכתב בדחילו את כל דברי קדשו של הרבי למן שבת החודש פרשת תזריע ועד לפרשת שלח, כולל דברי התורה שאמר הרבי בימי הפסח ובשבועות[397].

לאחר שבת הגדול פגשני בגור ה'בית ישראל' זי"ע. הוא קיבלני בחביבות והאריך עמי בשיחה שעה ארוכה בחצר ביהמ"ד האחורית, ולאחר מכן ביקשני שאבוא להשתתף ביום המיועד לאפיית מצות עבור בני חבורתו מווארשא. כפי שצויין לעיל בשבוע הסמוך לפסח היה תור בין בני וחתני הרבי, כאשר לכל אחד מהם יועד יום עבור אפיית מצות והם היו מביאים עמם את בני חבורתם.

ביום ארבעה עשר לאחר חצות, עליתי עם הלב שמחה לאפיית מצות בקומת ה'בוידם'. בפתח הקומה ניצב ר' מנחם איטשע'ס נכד הרבי והודיע, כי מי שלא בקי במלאכה לא יכנס, היות ובעבר היו המונים נוהרים להיות נוכחים במעמד אפיית מצות

---

397. כפי שכבר הוזכר לעיל מסר לימים סבינו מחברת כתבים זו לר' בנימין אלתר, שערכם בין המאמרים שנדפסו בספר אמרי אמת לצד כתבי יד של חסידים נוספים.

מאמרי קודש שרשם סבינו בנסיעה לגור בשנת תרח"ץ

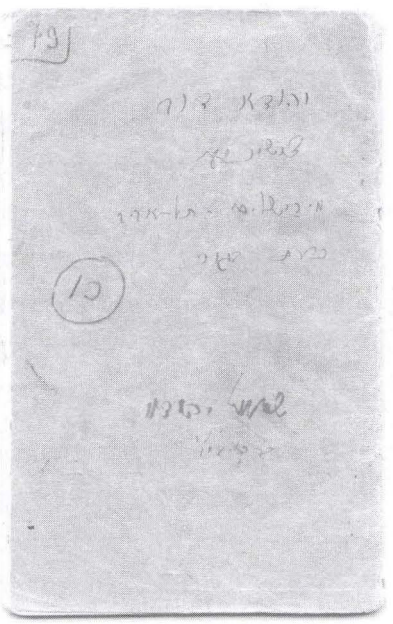

"יהודא דוב צישינסקי מירושלים - תל-אביב כעת בגור"
שער הפנקס עליו חתום גם רבי שמואל יודל ברקוביץ

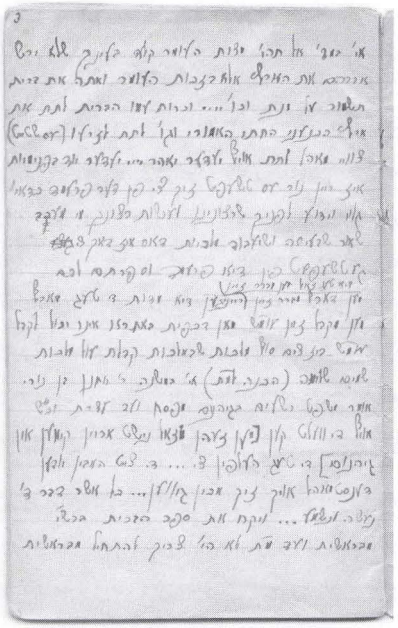

"יעדער יוד בפנימיות איז ריין נאר עס טשעפט זיך צו פון די פרעמד כדאי' גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך" - פרשת אמור

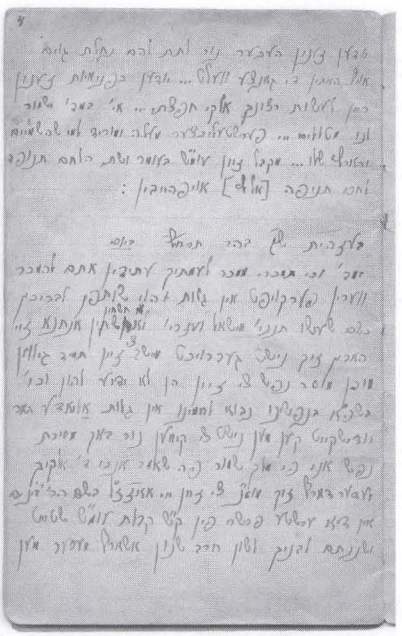

"בשפת אמת, בנפשנו נביא לחמנו אין גלות א יעדער האר יודישקייט קען מען נישט צו קומען נור דורך מסירות נפש" - פרשת בהר

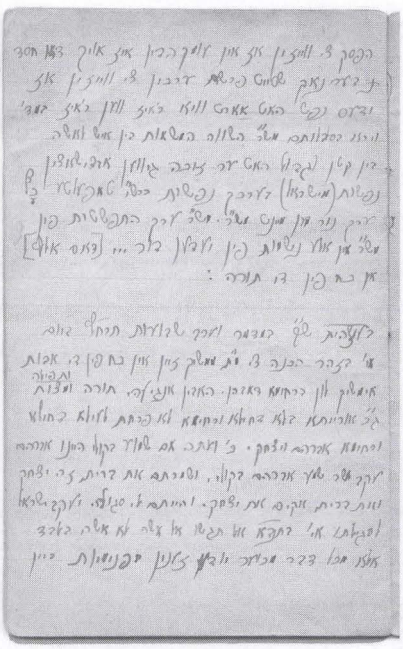

"צו ווייזן אז יעדעס נפש האט א ארט וויא ס'איז וועט ס'איז" - פרשת בחקותי

עם הרבי, וכאשר נגשו למלאכה גרמו קלקול למצות. כאשר נוכח בזאת הלב שמחה העמידני שאכנס לפניו.

בין הדברים שהביא עמו הלב שמחה עבור הרבי היה גם קמח מאר"י לאפיית מצות בידעו כמה חביבה על הרבי ארץ ישראל וגידולי פירותיה שנשתבחה בהם, וכאשר התחילו במלאכה ניגש הלב שמחה ומילא לקערה מהקמח שהיה עמו. התבואה הצומחת באר"י הינה הרבה יותר שומנית מאשר יבול חו"ל ושומן הינו מקשה על הלישה וכיון שהלישה היתה נעשית בידים ללא כלי, על כן באפיית המצות באותה שנה התקשו הפינער'ס - עורכי המיירע רבות בהכנת העיסה, וכדי להקל על המלאכה היה צורך לפורר את ה'מיירע' שוב ושוב לגושים קטנים (=צוברעקלען) וללוש אותם שוב יחדיו.

באותה שנה בליל התקדש החג הסבתי לראשונה בחיי בשולחן הסדר של הרבי, כיון שהלב שמחה הושיבני בסמוך אליו. באותו סדר נאכט השתתפו חמישה-ששה חיילים יהודיים ממחנה הצבא הסמוך שקיבלו חופשה למשך ימי החג, אולם נאסר עליהם להוריד את מדי הצבא, וכך ישבו במדיהם לצד הבחורים ה'יושבים'. הרבי כיבדם במאור פנים ושלח להם שיריים בהרחבה.

בליל יו"ט שני לאחר שהתפללנו מעריב דחול המועד נקראתי למעונו של רבי משה בצלאל, על מנת לערוך הבדלה עבור נכדתו הגב' בורז'יקובסקי ע"ה ששהתה אותם שנים בביתו ונהגה כבני אר"י. לאחר מכן אמר לי הלב שמחה כי בדעתו להשתתף גם היום בשולחן הסדר של הרבי וביקשני שאצטרף עמו.

כאשר נכנס הרבי לעריכת הסדר, הבחין בי עומד לצד הלב שמחה והעיר בחיוך: וואס טוהט ער דא, ס'איז דאך ביי איהם נישט קיין יום טוב [=מה מקומו כאן, והלא אצלו כעת אין זה יו"ט]. מעי כמו נתהפכו אולם הלב שמחה הניח ידו על זרועי כאומר 'הישאר עמדי', והשיב לרבי כי בני העיירה כולה פנו לעריכת סדר שני, ואילו הוא בן אר"י ולא נותר לו היכן ללכת.

כאשר סיפרתי מה שאירע היו חסידים שלא היתה דעתם נוחה מכך, באמרם כי כאשר שמעתי דברים יוצאים מפי הרבי היה עלי לקפוץ ממקומי ולהימלט מביהמ"ד, אולם אחד המיוחד שעמד לצידי היה ידידי הבחור נפתלי לוקובר, שלא הפסיד רגע עם הרבי, וחיזק את ידי באמרו: טוב עשית.

באותו סדר שני פטור הייתי מאכילת כזית מצה ומרור וכל מצוות הסדר, ועל כן היתה שעתי עמי להתבונן עמוקות בעבודתו הקדושה של הרבי ולספוג אל עצמותי מחרדת המעמד, ואותו ליל שימורים לא ישכח ממני.

"להתבונן עמוקות בעבודתו הקדושה"

הלב שמחה התאכסן כאמור במעונו של ר' איטשע פישל היינה שהתגורר לצד הרבי ומעל חדרי ה'שלום שטוב'. מחלון דירתו של ר' איטשע פישל היינה הבחנתי באותם ימים, כיצד כאשר ישב הרבי בגינת ביתו היה ניצב לצידו הלב שמחה ומשוחח עמו רבות ברגש. בהיותי בצוותא חדא עם הלב שמחה נתוודעתי כי שיחתם נסובה בדבר העליה לאר"י.

במהלך אותה נסיעה, כאשר באתי באחד הימים לחדרו של הלב שמחה בהשכמת הבוקר, אמר לי בחדוותא: איך יעהר מיך היינט [=יום ההולדת שלי היום], בן ארבעים לבינה.

בין פסח לעצרת

בימי הספירה שבין פסח לעצרת הגיעני לגור מכתב מירושלים מבני החבורה בישיבת שפת אמת, מכתב ידידות מלא כמיהה לשמוע מעט מהנעשה בגור. בין השיטין ניכר שבאותם ימים היו הגעגועים צורבים בנפשותם לאותם ימים בהם שהו יחדיו עם ה'לב שמחה' זי"ע בכל שבת ומועד בחדוותא. בין הדברים נאמר שם:

"מכתבך הקצר לנכון קבלנו ופלא גדול היה אצלנו שלא כתבת את כל סדר נסיעתך בפרט עם ר"ב [=ר' בונם] שליט"א". "ימי החג לא עברו השנה כבשנים קדמוניות, זאת אומרת מתי שר' בונם היה כאן". "בטח תכתוב לנו איך שעברו ימי החג בגור בפרט ובכלל, ומה שאומרים בגור מענין ביאתו של כ"ק אדמו"ר שליט"א לא"י ובפרט מבריאותו של א"ש [=אדמו"ר שליט"א]". "סבו של חיים גריץ [=ר' יוסל מריאן] יהיה המשגיח בהישיבה, בטח אתה מכיר אותו, הוא גר בכפר עטה, בכלל יהיה השגחה גדולה (=שטרענג) בישיבה". "השיעור של החברה אם זה ח"ו לא יתפרד - אולי בגלל זה שאתה חסר כאן - יהיה משעה חמש עד שבע וחצי בבוקר".

לקראת חג השבועות הגיע מירושלים לגור ר' בונם ליזרזון. לר' בונם היה אח צעיר ממנו בשנים, הבחור יעקב זיסמן הי"ד, אף הוא גאון מופלג בתורה, מפארי גידוליה של

"ובפלא גדול היה אצלנו שלא כתבת את כל סדר נסיעתך בפרט עם ר"ב שליט"א"
מכתבם של בני החבורה מירושלים לגור

בצידו השני של המכתב באו על החתום כל בני החבורה המבקשים
לפרוס בגור בשלום חבריהם ובני משפחתם בפולין

העיר לודז'[398]. בשנות לימודי בישיבה תדיר היה ר' בונם אומר לי בהערצה: ווי קום איך צו מיין ברודער זיסמן [=איך אני מגיע לגדולת אחי זיסמן], ואילו זיסמן היה אומר: ווי קום איך צו מיין ברודער בונם.

באותה תקופה היה זיסמן זקוק למנוחה ולהבראה ושהה באוטווצק, בה נפגש עם אחיו בונם. כאשר החלו לפלפל יחדיו בלימוד ניתזו סביבם גיצי להבה מש"ס ופוסקים, ממש לא יתואר.

היות ובאוטווצק היו לי בני משפחה רבים, ביניהם דודיי ר' העניך ור' אברהם שלמה, שהיתי אף אני שם באותה תקופה. למדתי בחברותא בשטיבל דגור יחד עם ר' בונם ליזרזון, ויהודי השטיבל נמלאו עונג בראותם שני 'ארץ ישראל בחורים' עם כובע לראשם, דבר שהיה בפולין סימן מובהק לבני אר"י.

תחת אחד השיחים - בקולייקע לווארשא

באחד הימים נסעתי עם סבי ר' חיים מאיר בנט לווארשא עם ה'קולייקע', על מנת לרכוש את הנצרך עבור שמחת הנישואין. נזדמן לנו לנסוע במחיצתו של רבי משה בצלאל ובנו בכורו ר' איטשע מאיר אשר ישבו בספסל שלמולנו. ר' איטשע מאיר היה בעל מספר גדול, מקור נאמן לאוצר גדול של מעשיות ועובדות ופיו שפע תמיד כמעיין (=א גרויסע רעדנער).

רבי משה בצלאל ישב כדרכו אפוף אצילות, ובנו ר' איטשע מאיר השיח באוזניו במילי דחסידותא. היה זה מראה מיוחד, וכריתי אוזן לשמוע את שיחם. שני דברים מאותה שיחה נשתמרו בזכרוני.

רבי איטשע מאיר אלתר לצד אביו רבי משה בצלאל

בראשונה הזכיר את המעשה הידוע שהיה עמו, כאשר חזרו מהלווית אביהם ה'שפת אמת' זי"ע,

398. ר' מנדל פשיטיק ז"ל קנה תורה מפיו ולמד עמו בחברותא בשטיבל בלודז'.

וה'אמרי אמת' נפנה לאחיו רבי משה בצלאל ואמר לו כי לאבא היה אריכות ימים. כאשר התפלא רבי משה בצלאל, הלא לאבא טרם מלאו שישים, ענהו הרבי, כי ימיו היה ארוכים, , הוא ניצל את כל ימיו][399].

לאחר מכן סיבר באזני אביו: עברו הרי תחת ידי כתבים שונים מחותני הרבי מתקופות שונות, ויכולני להעיד שאינו זהה כתב ידו מיום שנעשה רבי לכתב ידו מלפני זה, ממש נשתנה הכתב.

רבי משה בצלאל האזין בקשב לדברי בנו ר' איטשע מאיר, והנהן בראשו כמסכים לדבריו.

בעצרת על פירות האילן

בליל חג השבועות אירע מעשה מפליא. כאשר סעדתי בבית סבי נכנס בחור לאכסניה והודיע לי כי הלב שמחה ממתין לי באכסנייתו שבבית ר' איטשע פישל. בבואי לפניו ניגש לארגז עמוס בתפוחים, הסיטם הנה והנה כמחפש אחר פרי מובחר, בחר תפוח אחד ומסר לי באמרו: ווייסטו וויא מיין ברודער ישראל שטייט איין, זאג איהם, אז אזיינע עפאלע האט ער נאך נישט גיהאט [=היודע הנך היכן מתאכסן אחי ישראל, לך אמור לו שתפוח כזה טרם היה לו].

ירדתי לקומה התחתונה ופניתי לדירתו של ר' לייבל איטשע'ס, שם קבע הבית ישראל את אכסנייתו. כאשר מסרתי לו את התפוח בחר אף הוא תפוח אחד מלפניו ושלחני בחזרה באומרו: זאג איהם, אז **אזיינע עפאלע** האט ער נאך נישט גיהאט. בבואי חזרה לפני הלב שמחה כאשר הבאתי לו את התפוח ואמרתי לו את דברי אחיו, אמר לי "אגוטן יו"ט" ולא יסף.

היו אלו דברים מפליאים בין הני קדושי עליון, וחשתי עצמי אז כאותו נער תם שנשלח בין יהונתן לדוד ליטול את החצים, אשר דברים רמים ביניהם והנער אינו יודע מאומה ועושה שליחותו לתומו.

חג השבועות בגור

בעת עריכת השולחן מסר הרבי בקבוק יין לר' שמחה ורשביאק עבור קבוצת הבחורים מאר"י. פנו הנה והנה ולא ידעו למי למסרו, עד שאמר מאן דהו: יש פה הרי 'חיים מאיר'ס אַן אייניקל', ואכן מסרו את הבקבוק לידי וחילקתי את היין בין בני החבורה.

---

399. ובלשון קדשו: טאטע ז"ל האט גיהאט אריכות ימים, לאנגע טעג, גרויסע טעג, (=לב שמחה לפרשת קרח תשמ"ד).

באותו חג השבועות פנו חסידים רבים מביהמ"ד לאכסניה של סבי, כיוון שיצאה שמועה כי באכסניה של ר' חיים מאיר מתאכסן בחור שהגיע מירושלים, וכל אחד בא לדרוש בשלום בני משפחתו שעלו ארצה. השבתי להם בסבר פנים יפות, אך מרגע לרגע גדל זרם הבאים ולא היתה לי מנוחה.

כאשר נוכחתי בכך, פניתי לסבי ר' חיים מאיר וביקשתי ממנו שישיג עבורי 'פולישע היטל' - הכובע המסורתי בו הלכו כל יהודי פולין, החלפתי את הכובע ב'פולישע היטל', וכאשר ביו"ט שני של שבועות החלו לנהור שוב ציבור גדול לחפש את הבחור מארץ ישראל הלבוש בכובע, התמיה להם הסבא את פניו כאיננו יודע, כאשר אני יושב מול פניהם עם ה'פולישע היטל', וסימן ההיכר נעלם ואיננו.

לאחר הטיש נאסף כל הקהל בהמוניו בחצר ביהמ"ד כמדי שנה בחג השבועות, והמתין לראות את הרבי שהיה נוהג לצאת למרפסת. עמדתי באותה שעה לצד הלב שמחה בחלון דירתו הסמוכה של גיסו ר' איטשע פישל, שם התאכסן הלב שמחה, ובראותינו את אלפי החסידים שעמדו בצפיפות לכל מלא העין, השמיע הלב שמחה אנחה מרה ואמר: ווי נעמט מען דאס אריבער צו אונז [=כיצד לוקחים את כל הקהל הזה אלינו לאר"י]. היה זה אך כשנה ורבע טרם פרצה המלחמה הנוראה שכילתה את רוב רובם של העדה הקדושה שנכחו שם.

"ווי נעמט מען דאס אריבער צו אונז"
בקומה העליונה מימין התאכסן ה'לב שמחה' בבואו לגור,
שם ניצב עם סבינו באותה שעה

בחצר ביהמ"ד פגשתי את יענקלה שמחוביץ, אחד מבחורי החבורה שלנו בגור ובידו אוצר יקר: הוא היה בעל כתב יפה, ורשם חוברת עבה של שמועס'ן, וועריטער וכל מיני מעשיות מתהלוכות הרבי וכדומה, ומכר כל עותק במחיר חמש זלוטי. המעות שהבאתי עמי מאר"י היו מיועדות להוצאות שלפני הנישואין ועל כן לא רכשתי זאת ממנו. עד היום עומד בפי טעם של החמצה.

לאותה נסיעה עם הלב שמחה הצטרף גם אחי הגדול יהושע, אשר נישואיו נערכו בווארשא לאחר חג השבועות. הוא בא בברית האירוסין זמן מועט טרם עלייתנו ארצה בשנת תרצ"ה, ושמחת הנישואין נערכה כשלוש שנים לאחר מכן. חותנו היה ר' יוסל שעניצר מחשובי חסידי סוכטשוב בווארשא, היה אביו של האברך המופלג ר' אנשיל בענדינער וגיסו של ר' העניך אירנשטיין מת"א.

ה'אויפריפן' נערך בגור והוא עלה לתורה בביהמ"ד, אולם הרבי באותה עת כבר יצא למעיינות המרפא במארינבד. לסעודה שלישית הזמנתי את כל בני החבורה שיעלו לבית סבי ל'שמחת חתן', כפי שהיה נהוג בפולין. כחודש לאחר נישואיו עלה אחי יהושע עם זוגתו לאר"י והתגורר בת"א בסמוך לבית הורי.

ה'לב שמחה' נותר בפולין

תקופה לאחר חג השבועות אמר לי הלב שמחה, כי בדעתו להישאר עד לאחר ימים טובים של שנת תרצ"ט, אולם עבורי לא טוב להישאר. באותם ימים מלכויות התגרו זו בזו והמצב היה מתוח מאוד. חודשים ספורים לפני כן פלשו הנאצים לאוסטריה ולליטא וכרתו ברית עם איטליה. בידי היה פספורט פולני וכיון שקרבתי לגיל גיוס, היה חשש שבכל רגע אקבל צו גיוס. בנוסף, באחד הימים כאשר נכנסתי לקודש שאלני הרבי ברורות: וועז

ה'לב שמחה' לצד אביו הרבי בשובו לפולין

פארסטו אהיים? [=מתי הנך שב לביתך]. השבתי מיד לרבי כי אני אכן מתעתד לנסוע והתחלתי להתארגן לנסיעה. כאשר שמע זאת נפתלי לוקווער אמר לי: "וועז פארסטו" - עדיין לא אומר שהרבי ציווה לנסוע, היה עליך להשיב: "נאך די ימים טובים"... אך טבעי היה זה לנפתלי שזו היתה תמצית רוחו, לזכות לעוד רגע במחיצת הרבי.

לארץ הקודש שבתי לבדי, כאשר סבי ר' חיים מאיר מתלווה אלי מגור לתחנת הרכבת בווארשא ומסייע בידי בנשיאת המזוודה. באמצע הדרך אמר לי בבדיחות הדעת: נעם דו די וואליזקע, מ'זאל נישט חושד זיין אז דו ביסט דעם רבי און איך בין דער משמש... [=קח אתה את המזוודה, שלא יחשדו בך שאתה הרבי ואני המשמש].

בעת שנפרדנו אמר לי סבי, כי בירושלים מתגורר שאר בשרינו הוא ניהו ר' יענקל בנט שנודע לימים כ'ר' יענקל צפת'ער'. הוא הוסיף לפרט לי כדרכו, כי לפנים התגורר ר' יענקל בצפת וכיום מתגורר בבתי וורשא בירושלים, וביקשני שאזמינו לחתונה כנציג המשפחה[400]. בשובי לירושלים פניתי למעונו של ר' יענקל, להזמינו לסעודת המצוה.

לאחר הימים טובים נאלץ הלב שמחה לשנות את תכניתו ולהתעכב בפולין בה נותר עד לפרוץ המלחמה, ולאחר כחצי שנה נמלט עם אביו הרבי ה'אמרי אמת' מווארשא הנצורה ועד לירושלים עיה"ק.

"היה זה מכוון מן השמים"
ה'פני מנחם' זי"ע

מי יבוא בסוד ה', הנוראה והאיומה שבגזירות נגזרה, מרבית העדה הק' נותרו בפולין ונרצחו במיתות קשות ואכזריות, השם יקום דמם. אמנם, על אותה נסיעה של הלב שמחה לפולין אמר לימים הפני מנחם זי"ע כי היה זה מכוון מן השמים, כיון שהלב שמחה היה זה אשר פעל להוציא את הרבי מווארשא הנצורה והיה הרוח החיה לאורך כל הנסיעה, ואלמלא היה שם הלב שמחה, לא היתה אותה הצלה מופלאה מתרחשת בפועל[401].

---

400. ר' יענקל צפת'ר היה 'שלישי ברביעי' עם הסבא. אביו ר' חיים גדליה היה בן דוד שני של סבי ר' חיים מאיר ושניהם היו ניניו של רבי חיים בנט מקורטשב, וכפי המובא לעיל.

401. מפי מוה"ר רבי יעקב מאיר אלתר שליט"א. סבינו היה מרבה לספר כיצד פעל הלב שמחה להחיש

בשובו מפולין

היתה לי הזכיה במשך שנות מגורי בירושלים לשמש באמונה את ה'לב שמחה' זי"ע בכל הצטרכויותיו, הן בימי בחרותי בשנים תרצ"ה-תרח"ץ בהיותי מתלמידי הישיבה סמוך ונראה למעונו, והן בשובו מפולין הדוויה בשנים ת"ש-תש"ח, בהם כבר הייתי לאחר נישואי ואב לילדים. בין היתר רכשתי עבורו בכל שבוע מיני פירות שונים.

כאשר שב מפולין עם אביו ה'אמרי אמת' בשנת ת"ש, אמר לי הלב שמחה כי מהיום והלאה הוא זקוק לכמות כפולה של פירות מבעבר, על מנת שיהיה גם עבור בית הרבי.

ביום כ' באייר ת"ש, תקופה קצרה לאחר בואו של הרבי לירושלים נולד בני בכורי ר' משה אברהם הי"ו, ובימים שטרם לידתו נזקקתי לישועה.

באותה עת טרם ייצרו שקיות נילון עם ידיות. הפירות נארזו בשקיות נייר, סל לא היה בידי, ואת כל השקיות הרבות נשאתי במאמץ רב על גבי זרועותי. כאשר הגעתי לבית הרבי האמרי אמת הופיע לנגדי הלב שמחה שראה את טרחתי, ואמר לי ברמיזה, שבזכות טרחה זו כבר נושעתי. משם מיהרתי לבית החולים ביקור חולים, שם בישרוני כי לפני עשר דקות נולד בני בכורי בריא ושלם.

את ה'שלום זכר' ערכו עבורי חברי מישיבת שפת אמת, ר' מנדל ויסבוים ור' מנדל וייץ. לפני הברית נכנסתי להזמין את הרבי האמרי אמת לעריכת סנדקאות, אולם היה זה כחודש ימים לאחר בואו של הרבי לירושלים, הוא היה נתון עדיין בחולשה מטלטולי הדרך והדבר לא התאפשר. הבית ישראל לא יכול היה באותה עת ליטול סנדקאות, וכיבדתי בה את הלב שמחה.

סעודת המצוה נערכה בביתי ברחוב גאולה בסמוך לכיכר השבת, שם התגוררתי בתקופה הראשונה. בעת סעודת הברית ישבו בצוותא חדא רבוה"ק ה'בית ישראל' וה'לב שמחה' זי"ע, הנחתי לפניהם מגש פירות והם חילקו ליושבים בסעודה. ב'פדיון הבן' שנערך כחודש לאחר מכן, כיבדתי את חתנו של הרבי האמרי אמת, הכהן החסיד מוה"ר ר' איטשע מאיר לוין, שזה עתה הגיע ארצה עם הרבי.

כחלוף שלוש שנים בשלהי שנת תש"ג כאשר נולד בני ר' ברוך יצחק הי"ו הוטב מעט לרבי, והלב שמחה פעל שהרבי יאות לקבל על עצמו סנדקאות.

את הנסיעה, כאשר בימי החורף של שנת ת"ש אמר לאביו הרבי כי בדעתו לצאת לדרך. אמר לו הרבי: לאזט איבער א טאטע, אַן אלטע, א קראנקע [=לעזוב אבא חלוש וחולה?], השיב הלב שמחה שהינו חושש לשלום ילדיו ואצה לו דרכו. או אז נתן הרבי את הסכמתו באמרו: נעם מיך מיט! [=קח אף אותי עמך].

וראשו מגיע השמימה

בימי חיותו של אביו הרבי ה'אמרי אמת' וכן בשנים ספורות לאחר מכן התגורר הלב שמחה בשכונת מקור ברוך ברחוב דון יוסף הנשיא 7. בהיותי מבאי הבית ראיתי בהתפעמות את רוממות הליכותיו, ונוכחתי רבות כיצד מחשבתו דבוקה בעליונים. פעם בעת שהותי בביתו ראיתיו משוחח בטלפון כאשר ראשו משוטט בעולמות אחרים. מיד בהניחו את השפופרת על כנה נפנה לומר לי בשמחה דבר חידוש שעלה זה עתה ברעיונו תוך כדי שיחה בענייני דעלמא וכד'.

מחשבתו דבוקה בעליונים

רגיל הייתי בביתו כמעט מדי יום ביומו. פעמים רבות הייתי יוצא ממעונו לעת ערב, כאשר היה נראה שהוא כבר מתכונן לשינה, ובשעת בוקר הייתי מתייצב שוב בביתו, והיה זה נראה כאילו זה עתה קם משנתו. היה ניגש לברז שוטף את פניו ומברך ברכות השחר. רק לאחר שנים רבות נודע לי כי באותם שעות שהייתי סבור שהוא ישן על מיטתו - הוא היה יושב והוגה בתורה שעות ארוכות. עד כדי כך הוא הצליח להסתיר את עצמו אפילו מהמקורבים אליו.

עטוף בפשטותו היה תמיד. פעמים רבות הייתי מטייל עמו, כל העת היה שרוי בשתיקה, וכלפי חוץ לא היה ניכר מאומה, אולם עין בוחנת היתה מבחינה שמחשבתו נתונה בעליונים. מפעם לפעם היה אומר דבר תורה קצר, שוב מתכנס בשתיקה, ולאחר מספר רגעים המשיך ממקום שפסק באמירה קצרה, וכך היה חורז דברי תורה כאשר רוב הזמן הוא שקוע בשרעפיו בדומיה.

תדיר היה שרוי בחדוותא עילאה בכל הרפתקי דעדו עליה. בכל עת שהיתה צהלתו נראית על פניו שלא כגדר הרגיל ושירה על שפתותיו ידוע ידענו כי הוא כובש את אבלו בליבו.

גם לימים כאשר עקרתי מגורי לבני ברק, כאשר היה מגיע הלב שמחה לשבתות

ומתאכסן במלון 'וגשל', הגעתי ממרחק עם בניי הגדולים להצטרף למנינו ולשהות במחיצתו כמימים ימימה. באחת השבתות אף הופיע לעת סעודה שלישית בבית החסידים שלנו בגבעת רוקח. יצאתי במהירות להביא עבורו כסא מביתו של ר' יצחק קוזלובסקי שהתגורר בסמוך, אולם הלב שמחה בענוותנותו לא חפץ בכך והתיישב על הספסל יחד עם שאר האברכים.

ביום בו נכנס בני בכורי ר' משה אברהם הי"ו לעול המצוות, תרעין פתיחין - כ' אייר תשי"ג, שהה הלב שמחה במלון וגשל, והגיע במיוחד למעוני להשתתף בסעודה.

אודות הלב שמחה, סיפר לי יהודי שהייתי עמו בקשרי מסחר בעניני המאפיה, כי הזדמן פעם להתארח במלון גלי צאנז בנתניה. בהיותו רגיל לקום בכל ימות השנה בהשכמה לעבודה היה מתעורר מאליו בשעה קבועה השכם באשמורת הבוקר. כאשר פנה לבית הכנסת של המלון, הבחין ביהודי מבוגר שהשכים קום וכאשר ראהו ביקש ממנו אותו יהודי ללמוד עמו. הוא נענה כמובן בחפץ לב לבקשת אותו יהודי שלא הכירו וכך למד עמו בכל בוקר, כאשר הלה יושב ומאזין בשתיקה כתלמיד היושב לפני רבו.

באחת הפעמים הגיעו לענין סבוך שהוא נלאה מלהבינו, והנה החברותא המבוגר פוצה את פיו ומיישב לו את הדברים בפשטות כלאחר יד, דבר דבור על אופנו. רק לאחר תקופה נודע לו למפרע כי יהודי זה שישב לפניו בשתיקה, הינו לא אחר מאשר אחיו של הרבי מגור בעל ה'בית ישראל' ובנו של הרבי ה'אמרי אמת', מי שלימים נודע כהרבי ה'לב שמחה' זי"ע, שבאהבה ובענוה המשיך ליבותיהם של ישראל לאביהם שבשמים.

שער שישי

ברחמים תשוב

פרק עשרים ושלושה

ברחמים תשוב ו'תשכון' בתוכה

בשלהי שנת תרצ"ט, ביום השישי י"ז באלול פרצה מלחמת העולם השניה וחילותיה של גרמניה כבשו במהירות הבזק את כל חבלי פולין. מיד בבואם החלו במסע רדיפות ורציחות נגד היהודים, וכעבור תקופה קצרה החלו בהקמת הגיטאות והגירושים. בימי הפסח של שנת תש"ג חוסל לחלוטין הגיטו בווארשא והיהודים המעטים שנותרו בו נשלחו להשמדה בטרבלינקה.

מרבית העדה וטובי בניה, אברכי משי שהיו לשם ולתפארת ועדת הבחורים העצומה שגדלה מיום ליום וגדשו את בתי החסידים בווארשא ובלודז', בקאליש ופיעטרקוב, בזדונסקא-וואלא ופאביאניץ, באוסטרוב ובעוד מאות ערים ועיירות בכל שטחי פולין הקונגרסאית לאורכה ולרוחבה ואף בגלילות קראקא וזגלמביה, יחד עם שש מליון אחינו בני ישראל - נספו ואינם.

על כל הקהילות בלטה בחורבנה עיר הבירה ווארשא שהיתה מעוז ומבצר במשך דורות, היא נשמדה כליל על שכונותיה ופרבריה הנודעים ולא נותרו ממנה אלא תמרות עשן ואפר. מכל אלפי החסידים שמילאו את עשרות בתי החסידים דגור בווארשא ובראשם מבצרי התורה הגדולים ברחוב נאלעווקי 19 (=נאלעווקי'ס ניינצן), זשעלאזנא 57 (=בית מדרשו של החידה"ר ברחוב הברזל), נאוואליפיע 60 וטוואדא 18, או פנינת החן שברחוב טארגאווי 45 בפראגא, כמעט לא נותר אחד להעיד על תורה ויראה שגעשו בהיכליהם ימים ולילות.

כל צאצאי הרבי ששהו בפולין עלו בלהבות מלבד אחד ויחיד, ר' אהרן נח יוסקוביץ מקראקא, שהרבי קרא עליו "וישאר אך נח". הקהילה היהודית שבעיירה גור נחרבה עד היסוד ומכל אלפי הנפשות שהצטופפו בה בפרוץ המלחמה לא נותרו בחיים כי אם עשרים איש בלבד ששבו מהמחנות שבורים ורצוצים.

ונחמה גדולה היתה בליבותיהם של רבבות החסידים הנותרים בעמק הבכא, כאשר ביום ר"ח ניסן של שנת ת"ש חולץ הרבי מהעיר ווארשא

ומולט מתחומי פולין בחסדי ה' ובנסי ניסים, עדי הגיעו בשלום לחופי אר"י, והיא שנסכה כח בניצולי הכבשנים להתקומם מאפרות אושביץ וברגן-בלזן.

לא ניתן כלל לתאר את מצב כלל ישראל כהיום הזה לולא אותה הצלה מופלאה, בה נמלטו ברגע האחרון הרבי ושלושת בניו האדמורי"ם זי"ע ויבלחט"א נכדו כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ממלתעות התופת ועד לירושלים עיר הקודש, בה קוממו מחדש חיי תורה וחסידות לתפארת, עד היום הזה.

בכדי לתת צוהר לתקופה זו בה שהה הרבי בירושלים, למן שנת ת"ש ועד יום הסתלקותו בחג השבועות תש"ח, ראינו לנכון מלבד מה ששמענו מסבינו, להרחיב מעט את היריעה גם ממקורות נוספים, על הווי התקופה בצל הרבי. גלגל חמה שהאיר ליבותיהם בימי אופל וזעם כבימי אורה, ונתן עיניו וליבו להיות מיצר בצרתם ולעודד את רוחם[402].

מוציא אסירים בכושרות - בכי ושירות

מיד עם פרוץ המלחמה נמלט הרבי מגור והסתתר בווארשא כחצי שנה. בר"ח ניסן של שנת ת"ש נחלץ הרבי מהעיר ווארשא ממנה הגיע לקראקא ומשם לוינה ולטריאסט שבאיטליה, ולאחר ימי הפסח ביום חמישי כ"ד בניסן הגיע הרבי בשלום לחופי אר"י יחד עם הרבנית והפני מנחם, הלב שמחה ומשפחתו. שאר בני המשפחה, הבית ישראל, שלושת חתני הרבי, נכדו ר' בנימין, וכן גיסו ובן אחותו ר' פיניע לוין, יצאו מטריאסט כשבועיים ימים לאחר מכן והגיעו לחיפה ביום חמישי ח' באייר.

סיפר לי ר' פיניע לוין, כי בהיותם בטריאסט נודע שישנה סכנה חמורה של הסגרת פליטים לארצות מוצאם, על כן דאגו להשיג עבורם ויזות מזוייפות, וביקשום שכל אחד יצהיר על כך אישית בפני האנגלים. כאשר הגיעו לומר זאת לרבי, האט ער געגעבן א געשריי: וואס ווילט עטץ פון מיר, איך קען דאך נישט זאגן קיין ליגנט [=קרא הרבי לעברם: מה ברצונכם ממני, הרי אינני יכול לומר דבר שקר][403].

---

402. את הפרטים להרחבת היריעה רשמנו מפיהם של החסידים החשובים הי"ו: ר' יעקב דוד לב, ר' יעקב מאיר רוזנווסר ור' מנחם אלתר.

403. בספר ראש גולת אריאל ח"א עמ' מ"ד מובא משמו של ה'פני מנחם' זי"ע: פעם בימי חורפו סח לאיש מקורב: איתא בספרים, כל יהודי מחויב לאחוז לכל הפחות במצות עשה אחת ומצות לא תעשה אחת, אשר יקבל עליו לקיימן בשלימות ממש ובכל מצב שהוא, אפילו אם צריך לזה מסירות נפש. אני קיבלתי על עצמי את העשה "כבד את אביך ואת אמך" ואת הלאו "מדבר שקר תרחק". שאלו אותו: מה ראה לבחור באלו דוקא? והשיב: ווייל ס'איז די שווערסטע [=כי המה הקשות ביותר].

ביום חמישי כ"ד בניסן ת"ש כאמור, עגנה האניה בה שהו הרבי ובני המשפחה בנמל חיפה[404]. כאשר עלו הבריטים על הסיפון שאלו כל אחד ואחד למוצאו, והנוכחים הוכרחו לשנות מן האמת ולומר את אשר היה רשום בויזות, ואילו הרבי כמו נעלם מעיניהם ולא שאלוהו מאומה[405].

ברדת הרבי מהאוניה עמדתי בין הבאים, וראיתי בלב גואה את פני הרבי שהגיע עד הנה מעמק הבכא. היתה זאת שמחה מהולה בצער, מפאת אימי המלחמה שנתנו את אותותיהן על פני הרבי. באותו מעמד הבחין בי הלב שמחה בין החסידים, רמז לי באצבעו שאגש אליו, ואמר לי כי היות ועליו להיות לצד אביו הרבי, על כן בקשתו שאקח את חפציו לאכסניה שהכינו עבורו בחיפה.

שבת שכולה הודאה

לאותה שבת פרשת קדושים כ"ו בניסן, הגיעו לחיפה המוני חסידי גור מרחבי הארץ, לקבל את פני הרבי שהגיע לשכון באר"י. אבי ר' יעקב יואל היה מזכיר את אותה שבת שכולה הודאה בסימן: 'תשכון' - שנת **ת"ש** ביום **כ"ו** לחודש **ניסן**.

אנו חבורת האברכים מתפללי בית החסידים בזכרון משה התארגנו יחדיו ושבתנו בחיפה, כאשר עלי הוטל תפקיד הכנת הסעודות. הגבאי הנודע של בית החסידים דגור בחיפה ר' מאיר שמחה פזינצ'בסקי מסר לנו בחפץ לב את אחד החדרים בביתו, שם נערכו הסעודות. את ר' מאיר שמחה הכרתי עוד מגור עת בא בימי בחרותו על מנת ללמוד הלכות שחיטה אצל השו"ב דגור ר' אברהם אפלבלט ושהה אז בגור תקופה ארוכה בצל הקודש. מארחי באותה שבת בחיפה היה ר' אריה יהודה קרול בביתו לנתי יחד עם אחי ר' שמעון[406].

באותה שבת וביום ראשון שלמחרתו התאכסן הרבי בביתו של ר' מאיר וידיסלבסקי, שם גם ערך את תפילות השבת בנוכחות מנין מצומצם, ואילו כל החסידים הצטרפו

---

404. כנזכר לעיל בשלהי תרצ"ה בהגיע הרבי לא"י עגנה האוניה תחילה בנמל יפו, אולם התברר כי הירידה בנמל כרוכה בטלטול רב ועל כן שבו ועגנו בחיפה. כעת בשנת ת"ש עגנה האוניה ראשית באלכסנדריה שבמצרים, שם הצטרף ר' שמעון אלתר, ומשם המשיכה ישירות לחיפה ולא עצרה כלל בתל אביב. מאותה עת ואילך - היה ר' שמעון אלתר המשמש של הרבי לכל הנצרך. לאחר מספר שבועות מונה לתפקיד זה המשב"ק הנודע ר' שמאי גינזבורג.

405. עיין לקמן בפרק כ"ז 'איש חסיד היה', על עיכובם של הרבי ופמלייתו על האניה בידי השלטונות, ועל פעלו של סבינו החסיד ר' מרדכי יודל איינפלד להחיש סיוע.

406. ר' אריה יהודה קרול היה מחשובי החסידים בחיפה, ולימים עבר להתגורר בירושלים בשכונת זכרון משה. היה אביהם של האחים החסידים ר' ניסן העניך, ר' אהרן ז"ל ויבלחט"א ר' ישראל חיים הי"ו מירושלים.

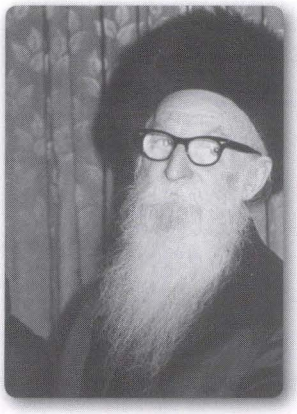

הרה"ח ר' מאיר וידיסלבסקי

לתפילות ממקום עומדם ברחוב. בליל שבת בהפסקה שבין קבלת שבת למעריב ביקש הרבי לקרוא למנין מצומצם, היות שברצונו לברך עתה את ברכת 'הגומל'. ר' לייבל בנו של ר' מאיר וידיסלבסקי היה מידידי ומבני חבורתי, ועל כן קראני פנימה להימנות בין הבודדים שהשתתפו במעמד זה[407].

שמחת ההודאה באותה שבת גאתה עד מאוד. ר' יענקל תלמוד הביא עמו ניגון חדש, ולאחר הסעודה של ליל שבת יצאו החסידים לריקוד של שמחה ברחובה של עיר כאשר ניגון זה נישא בפיות כולם שעות ארוכות. במהלך הרקידה חלפנו מרחוב למשנהו, וכך הקפנו בריקודים את העיר סביב במעלותיה ומורדותיה[408].

ביום שני נסעו הרבי ומלוויו מחיפה לירושלים בשלוש מוניות[409]. כיון ששימשתי את הלב שמחה נלוויתי יחד עמו באותה נסיעה, כאשר במשך הדרך חילק הרבי פירות

---

407. בנותן טעם לציין לתשובות ה'חתם סופר' תשובה נ"א, שם מובא אודות רבה של קהילת טריעסט שבאיטליא, הרב חכם שבתי אלחנן אשר עלה מן הים אחר מסע ממושך והתאספו בני קהילתו בשיר ומחול לקבל את פניו וכבר ירד הערב ובירך הגומל, ואחד מחכמי העיר רבי יצחק גויטאן מחה בדבר כי ברכת הגומל שהיא כקרבן תודה זמנה ביום דייקא.

הדבר נתגלגל לפתחו של החתם סופר וכה השיב: "פאר רום מעלתו עלה מן הים לשלום ולעיתותי ערב יקירי קהלתו מכבדי התורה נאספו אל עמק הברכה והוליכוהו למקום קודש ביהכ"נ בשירים ותופים ובאורים כבדו ה' והללוהו על בוא רבם לשלום, והוא הרב נ"י היה מתכוון נגד המברכים לברך ברכת הגומל כדין עולה מן הים". בהמשך מאריך החת"ס לחלק בין יורדי הים לשאר הצריכים להודות שהעולה מן הים אינו מענין קרבן תודה ועל כן אין צריך דווקא ביום וא"צ בעמידה.

ומסיים: "הכא לכתחילה היה חוב גמור על הרב החכם לברך בלילה, כי הציבור נתאספו לכבוד ה' ותורתו ואמרו שירות ותשבחות על הצלת רבם וכו'. לאו אורח ארעא לשמוע כל הני שבחות ושמחות על ביאתו והוא ישתוק וימתין עד זמן קריאת התורה".

408. סיפר לימים ר' לייבל גולדקנופף כי כאשר נודע שהרבי עומד לבוא, נותר זמן קצר להכנת הניגון, וביקש ר' יענקל תלמוד לשיר שירה ולא עלתה בידו. על כן פנה לביתו של ה'אמרי אש' זצ"ל ממודז'יץ שטרם כיהן אז באדמורו"ת, וביקשו שילחין עבורו ניגון. כאשר העלה ר' יענקל את חששו שאין דומה השירה בבית גור לבית מודז'יץ, השיבו ה'אמרי אש': איך וועל מאכן אויף ענקערע שניט [=אכין לפי הסגנון שלכם]. לפי נוסח אחר את הניגון הלחין ר' שמואל רוזנבוך, המלחין הנודע לבית מודז'יץ, אשר אף הוסיף ואמר כי עם ניגון זה יצא לקראת משיח (=וועט מען אנטקייגן גיין משיח'ן).

409. במקומות שונים נדפס כי הרבי נסע כבר ביום ראשון, אולם מעיתוני התקופה ניתן לראות שהרבי אכן יצא רק ביום שני.

למלווים והם הועברו בין המוניות. בשערי ירושלים המתינו יהודים רבים מבני ירושלים אשר באו לקבל את פניו.

תקופה זו היתה שמחה מהולה בצער, 'על עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב' (שמואל ב' א' י"ב). למרות שבאותה שעה עדיין לא התוודענו להיקף הזוועות מההשמדה ההמונית, אבל גם המעט אשר ידענו כבר על המוני ההרוגים והגזירות הקשות היה בהם בכדי להרעיד את הלבבות. מה גם שאימי המלחמה ומיצריה כמו השתקפו על פני הרבי ובני לוייתו.

ובערב שבועות, באותם שנים בירושלים, השמיע הרבי מילים ספורות שביטאו את הצער והתוגה על חורבנם של עולמות: אין געֶר, ערב שבועות, האט געקאכט א קעסל, אויבן און אונטן - והוסיף בלחישה נוקבת תהומות רבה: וויא זענען זיי היינט?! [=בגור בערב שבועות רתח כבר הדוד, מלמעלה ומלמטה, היכן הם כיום?!][410].

הרבי בארה"ק משנת ת"ש

בהגיעו לירושלים נכנס הרבי להתגורר במעונו שבבנין ישיבת 'שפת אמת', ואילו הלב שמחה שהתגורר שם שנתיים ימים עד לשנת תרח"ץ, עבר להתגורר כאמור בשכונת מקור ברוך ברחוב דון יוסף הנשיא 7[411].

בשנים אלו לשהותו של הרבי בירושלים, היה משתתף בתפילות השבת בביהמ"ד עם החסידים. בערב שבת היה נכנס בעת חזרת הש"ץ של תפילת המנחה ונותר עד לאחר קבלת שבת, ובשבת בבוקר נכנס בהפסקה לקריאת התורה ונותר עד לאחר מוסף[412]. כמו כן בשמחת תורה היה ניגש לאמירת 'אתה הראת', כפי שנהג כל ימיו בגור.

בשעת התפילה היה הרבי יושב בביהמ"ד בפינה הימנית של ההיכל הגדול, מאחוריו משוך מעט לימינו היה הלב שמחה ולשמאלו - מימין לחזן - עמד הבית ישראל, באותו מקום שעמד לאחר מכן בשנות ההנהגה. לאחר מקומו של החזן ניצבו ר' איטשע מאיר לוין ור' שלמה יוסקוביץ[413].

---

410. ה'פני מנחם' זי"ע במעמד קריאת שם לישיבת 'אמרי אמת' ע"ש אביו הרבי, הזכיר בדבריו, כי בשנת תש"ג בשלושת ימי הגבלה, נאנח אביו ה'אמרי אמת' ואמר: שבועות אין געֶר האט זיך געמאָהלט ווי א מיהל, אויבן און אונטן, אויבן און אונטן, ווי זענען זיי היינט?! [=חג השבועות בגור היה כקול המולת הריחיים בטחינתן, הן למעלה והן למטה, היכן הינם כיום] - אוצר דרשות ומאמרים, סיון-אב עמ' קט"ו.

411. לאחר שעבר הלב שמחה להתגורר ברחוב אלפנדרי, נכנס להתגורר בדירה זו ר' דוד לוי ז"ל.

412. וכפי שמוסרים כל בני התקופה: דער רבי איז אַרויס צום קבלת שבת און צום ליינען.

413. זכור לטוב החסיד ר' משה שמואל סגל ז"ל שזכה לשמש את הרבי במורא בימי היותו במארינבאד,

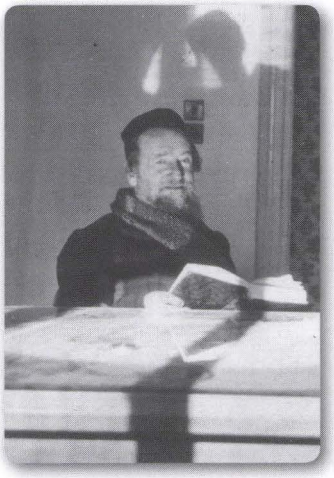

רבי שלמה יוסקוביץ זצ"ל בימי שבתו בירושלים

בקריאת התורה ישב הרבי מימין ה'שולחן' - כפי שנקראה אז בימת ביהמ"ד, שהיתה כמין שולחן בעל ארבע רגליים. הבית ישראל ניצב נוכח הבעל קורא והלב שמחה ניצב מימין השולחן[414].

לאחר תפילת מוסף היו נכנסים ילדים ספורים על פי תור ל'שבת הוֹיבְּס' - לקבל מידו הקדושה פירות, כפי שנהג בפולין לחלק לצאצאיו[415].

בימים טובים היה בית המדרש צר מלהכיל את כל החסידים שעלו לירושלים. חסידים רבים גדשו את חדר המדרגות, החצר וכן את הרחוב שלנוכח ביהמ"ד. בליל ראש השנה היה הרבי יוצא למרפסת לברך את הקהל בברכת 'לשנה טובה', כאשר אחד או שניים מנכדיו מאירים לפניו עם נרות, וכל הציבור עמד למטה בחצר ובמדרגות ביהמ"ד. לאחר שסיים הרבי לברך את החסידים 'לשנה טובה', רעמו קולותיהם של כל החסידים שקראו כאחד 'לשנה טובה' נוכח הרבי[416].

בתפילת המוספין לעת תפילת הלחש, כאשר סיימו החסידים מלכויות, זכרונות ושופרות, המתינו בקול דממה לרבי שיסיים את הברכה. באותה עת היו יכולים לשמוע את צקון לחש תפלתו של הרבי כמונה מעות.

בימי החנוכה הדליק הרבי בחדרו והחסידים היו עוברים לפניו להתברך.

לשאיבת מים שלנו יצא הרבי בדרך כלל לחצר בית אדמור"י רחמיסטריווקא שממול ביתו, שם היתה באר עם משאבה ידנית. אפיית מצות עבור הרבי נערכה במאפיית ר'

אשר לאחר הסתלקות הרבי העיר על כך שיש לשמור על כבוד המקום שהרבי התפלל בו שלא יניחו בו חפצים שונים, ועל כן פתחו את הדלתות המתקפלות של החדר הקטן פנימה לתוך ההיכל וסגרו עמם את מקומו של הרבי, ובכדי שלא יִפָּתחו קשרו את הדלתות בשלשלאות למוטות ברזל שהיו קבועים בקיר - מפי ר' מנחם אלתר הי"ו.

414. כאמור לעיל, גם בגור בעת קריאת התורה היה הרבי ניצב מימין לספר התורה.

415. 'שבת הויבס' היה מושג ידוע בפולין שלפני המלחמה, וכך נקראה חלוקת הפירות לילדים ביום השבת.

416. בראשית ימי מגוריו של הרבי בירושלים עדיין לא יצאו בנרות בראש השנה, אולם הרבי אמר כי ברצונו להטיב לראות את ציבור החסידים, ועל כן לפני צאתו נטלו נכדיו ר' לייבל שמעונ'ס ז"ל ויבלחט"א ר' מאיר היינה הי"ו את שני הפמוטים ונעמדו עמם מול מעקה המרפסת, והרבי יצא מיד אחריהם. אות היה אצל החסידים כי כאשר ניצבו הפמוטים הרי שמיד יופיע הרבי - הערת ר' אברהם מרדכי בר"ל אלתר הי"ו.

לייב סלונים היכן שאפו לימים כל רבוה"ק זי"ע ויבלחט"א. בשעת האפיה היה הרבי נוכח במקום וישב בחדר הפנימי בסמוך לתנור. תחילה שימש כ'שיבר' בהכנסת והוצאת המצות יהודי מבני ירושלים שהיה נקרא בפי הבריות 'יְבָנֶה', על שום שהיה רגיל על לשונו תדיר לומר 'יבנה המקדש'. לאחר מכן החליפוהו במלאכה אבי מורי ואחי ר' שמעון, כפי שמסופר לעיל, שהיה אומן של ממש במלאכה.

גן מונטיפיורי
כיום שדרות המאירי

פעמים רבות היה נוסע לגן מונטיפיורי שם גדלו עצי אורן המבריאים, ולפעמים לשכונת בית וגן, לבית הכרם או לארמון הנציב, על מנת לשאוף אויר צח.

רשב"י הרי נמצא בגמרא

סמוך לל"ג בעומר של שנת ת"ש, שבועות מספר לאחר שהרבי הגיע לארץ, התארגנו קבוצת אברכים ואני הצעיר מביניהם לנסיעה למירון. ביניהם ר' וולף ליפשיץ - אביו של ר' אריה, ר' שמואל רוזנטל, ר' יודל פייבוש וגיסו ר' שלמה וינשטיין, אשר שניהם היו חתניו של ר' מרדכי הרש הנדלס. שכרנו מונית גדולה של שבע מקומות, ולפני היציאה לדרך נכנסנו לקודש על מנת להתברך בברכת פרידה.

בראש הנכנסים היה ר' וולף ליפשיץ וכאשר ניגש שאלו הרבי: **וואס ווילט עטץ** [=מה ברצונכם], השיב ר' וולף: פארן קיין מירון. שנה הרבי ושאל: **צו וועמענע** [=למי?], אמר ר' וולף: צו ר' שמעון. השיב לו הרבי: **ר' שמעון איז דאך דא אין די גמרא** [=ר' שמעון הריהו נמצא בגמרא]. נשמטנו מחדרו של הרבי ללא אומר וכמובן שהנסיעה התבטלה על אתר[417].

417. כדברים האלו אמר הרבי בשנים קודמות בעת ביקורו בא"י, כאשר ביקשו מלוויו לעלות לציון אביי ורבא, וכן במקומות נוספים.

במחיצת הקודש

באותם שנים למן שנת ת"ש ועד תש"ח קיבל הרבי את החסידים בקביעות בכל יום, קרא קוויטלך וענה תשובות לשואלים. החסידים שהיו זקוקים לסיוע בכתיבת קוויטל, נעזרו בידי הבעל קורא ר' אברהם רוסט שהיה מטיב לכתוב, וסייע בכך לציבור החסידים. כפי שנזכר לעיל כך היה לפנים בגור שהזקוקים לכך נעזרו בכתיבת הקוויטלך על ידי ר' איטשע מאיר זעליג'ס[418].

דמות קדשו של הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע

באחד הלילות ביקשני ר' לייבל היינה להצטרף אליו בדרכו אל מעונו של הרה"ק רבי אהרן מבעלז בירושלים. הרבי מבעלז היה עולה מדי שנה בימות הקיץ לירושלים, ומקבל את הבאים בשעת ליל מאוחרת. זכינו להיכנס למעונו בחצות הלילה, ובהכנסנו פתח הרבי מבעלז ושאל את ר' לייבל: וואס מאכט דער זיידע [=מה שלום סבך הרבי], ענהו ר' לייבל: ווען מ'עפנט אויף דעם טיר אריין צו גיין מענטשן איז אזוי גוט ווי פארצייטנס [=בשעה שנפתחת הדלת לקבלת קהל הרי זה ממש כמו בימים עברו]. נתפעל הבעלזער רב ביותר ואמר: אזוי, אזוי, אזוי.

הפוך בה והפוך בה - דכולא בה

סיפר הגיס ר' שאול שיליץ ז"ל כי בימי אברכותו למד בכולל האברכים של ישיבת שפת אמת. לאחר תקופה בה ישב באהלה של תורה ראה צורך לעשות מעט למחייתו ונכנס לקודש פנימה לרבי לשאול האם ללמוד מקצוע (=לערנען א פאַך) ולהתפרנס בכוחות עצמו. שמע הרבי את שאלתו והשיב לו במטבע לשון שאלתו בשינוי הגייה: א פאָך, פארוואס נישט (בא' קמוצה).

---

418. ר' יעקב דוד לב ור' אברהם רוטנברג מציינים שהיה פתוח בכל יום לעת שעת הצהריים, בסביבות שתים עשרה וחצי - אחד. המשב"ק ר' אברהם רוזנווסר ז"ל ציין כי בשנות שימושו (בין השנים תש"ה-תש"ח) היה פתוח שלושה ימים בשבוע: בימים ראשון, שלישי ושישי, וביום שישי גופו היה פתוח בשלושה זמנים: בבוקר, לפני כניסת השבת, ובהפסקה שבין קבלת שבת למעריב. גם ר' וולף קיבל ז"ל שעלה ארצה בשנת תש"ז כותב בספרו 'אוד מוצל מאש' כי באותה תקופה היה פתוח אצל הרבי שלושה ימים בשבוע, ובבואו הוצרך להמתין ליום המחרת.

כאשר יצא ר' שאול מחדר הרבי פגש את הלב שמחה וחזר לפניו על תשובתו של הרבי, ממנה הבין לכאורה שעליו ללמוד מקצוע. הלב שמחה שהכיר מימים ימימה את מטבעות לשון הזהב של אביו תפס כהרף עין את כוונת דברי הרבי ואמר לר' שאול: אבא אמר 'א פאָך', הפוך בה והפוך בה דכולא בה, כוונת קדשו הינה שתחזור ללימוד התורה הקדושה[419].

רבי אברהם רוטנברג הי"ו מבני ברק שנתגדל בירושלים בצל הקודש, מעלה זכרונות מאותם ימים שלא ימושו מליבותיהם של החסידים: בערבי שבתות היה הרבי יוצא לביהמ"ד בתפילת המנחה ונשאר עד לאחר קבלת שבת, ובבוקר השבת יצא לקריאת התורה כאשר הוא עולה לתורה ונשאר עד לאחר מוסף.

לא יָשֵׁכח מראהו בבוקר יום השבת כאשר היה יוצא מדירתו לבית המדרש, כשהוא פוסע מדודות, עטוף בטליתו ואוחז בידיו בדבקות את שתי ציציותיו הקדמיות. לאחר תפילת המוסף נכנסו ילדים ספורים לקבל מידיו פירות ולפעמים אף נכנסו לשמוע את ההבדלה שערך הרבי במעונו בקול רם כמונה מעות. לאחר ההבדלה היו משוררים במעונו המבדיל.

בשמחת תורה היה ניגש לעמוד לאמירת 'אתה הראת' בנעימה מיוחדת, ולעת ההקפות כמנהגו מקדמת דנא בגור היה נקרא להקפה ראשונה דאברהם אבינו והקפה שביעית דדוד המלך, כאשר הוא צועד עם ספר התורה הקטן מירושת היהודי הקדוש שניצל מגיא צלמות. מה נהדר היה המראה כאשר להקפה שביעית היה יוצא מחדרו כאשר ספר התורה אחוז בידיו ונכנס עמו לביהמ"ד להקפת דוד המלך.

קולו של הרבי היה צלול ורם והיה נשמע תדיר בבהירות עד אחרית ימיו ממש. גם ביום ה' בשבט האחרון לחייו שחל אותה שנה ביום שישי, לאחר תפילת המנחה של ערב שבת אמר הרבי בהיכל ביהמ"ד את הקדיש האחרון על אביו ה'שפת אמת' זי"ע. קולו נשמע בבהירות והרטיט את ליבות השומעים[420].

בירושלים התגורר באותם שנים חסיד בשם ר' מנדל ב"ח מפשיסחא. ר' מנדל סבל מצרידות עד שבקושי יצאו הברות מפיו ולא ניתן היה להבין מה בפיו ומה ברצונו, אך

419. מפי בנו ר' שמואל דב הי"ו.

420. ע"כ מפי ר' אברהם רוטנברג הי"ו, בנו של ר' דוד רוטנברג ז"ל מיקירי חסידי גור בירושלים שהיה מגזע רבי ישראל רוטנברג זצ"ל אבד"ק גור אביו של בעל החידושי הרי"ם. אגב, אודות ה' בשבט, מוסיף ר' מנחם אלתר הי"ו, כי בליל ה' בשבט - ככל הנראה בשנה האחרונה לחיי הרבי, נכנסו מנין להתפלל בחדרו, לפני התיבה עבר הבעל קורא ר' אברהם רוסט ולאחר התפילה אמר הרבי את הקדיש.

למרבית הפלא, כאשר נכנס לרבי, למרות ששמיעתו של הרבי כבדה עליו, היה שומע אותו ומבין אותו אל נכונה.

כאשר נכד הרבי הבחור פנחס יעקב לוין חלה אנושות בשנת תש"א, נכנסה אמו מרת מאטיל לאביה הרבי בקול זעקה על בנה הנוטה למות, אמר לה הרבי שוב ושוב: איך הער נישט [=אינני שומע]. הבינה מרת מאטיל להיכן נוטים הדברים וכי כבר נגזרה הגזירה, ואמרה במרירות: מענדל הערסטו און מיך הערסטו נישט? [=את מענדל הנך שומע ואילו אותי לא?].

אכן, לא יצאו ימים מועטים ופנחס יעקב נפטר לבית עולמו, כאשר בהלוויתו הספידו הרבי ארוכות וקרא עליו את הפסוק: "רוכב ערבות שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק".

על אודות הבחור פנחס יעקב ז"ל מספר מוה"ר ר' מאיר היינה הי"ו ברגש כי לא ימוש מזכרונו כיצד אילפו פנחס יעקב בינה והחדיר לעצמותיו מהו 'מורא רבך': היה זה בשנת ת"ש תקופה קצרה לאחר שהגיע הרבי בחסדי ה' לירושלים. נתלוונו אל הרבי כאשר יצא לשאוף אוויר בגן מונטיפיורי. הרבי התיישב על הכסא שהבאנו עמנו, פתח את החומש והחל בלימוד, ואני שניצבתי בסמוך הנחתי בלא משים את ידי על כסא הרבי.

כאשר הבחין בכך מרחוק הבחור פנחס יעקב, מיהר אלי ופנה לומר לי ברגש: מאיר, ווי קענסטו האלטן די האנט

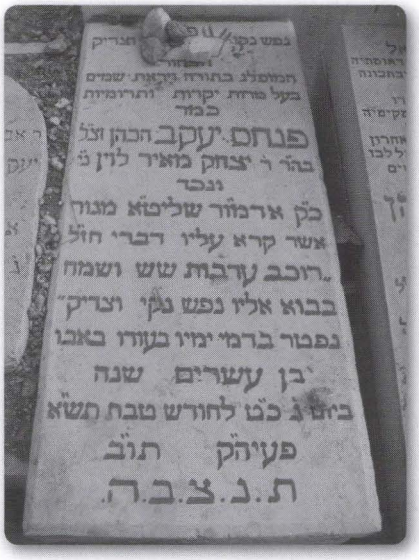

"המופלג בתורה ויראת שמים בעל מדות יקרות ותרומיות"
תיבות שנחקקו בדמע על קברו של הב' פנחס יעקב זצ"ל

"ווי קענסטו האלטן די האנט אויף דעם רבינ'ס בענקל"
הבחור פנחס יעקב לוין

אויף דעם זיידנ'ס בענקל, אז מיליאָן יידן האבן מורא צו צי גיין פון דערווייטנס [=מאיר, כיצד יכול הנך להניח את היד על כסא הרבי, הרי המוני יהודים יראים מגשת אליו אף מרחוק]. אכן, נפש נקי וצדיק.

כינוסו וכינוס בניו

בשנים אלו בהם שהינו בארץ, נתונים היינו בדאגה וחרדה לשלומם של אחינו כל בית ישראל הנותרים בעמק הבכא, אמנם לא שיערנו בנפשינו את גודל היקף ההשמדה ההמונית שנעשתה שם, אך גם המעט שכבר ידענו השרה על כולם אימה ותוגה. גם היכל ביהמ"ד כמו לבש צביון שונה באותם ימים, בעוד שבפולין נשמעו קולות עליזים של ילדים מכל עבר, ובתי המדרשות מלאו בנערים, בביהמ"ד של ישיבת שפת אמת כמעט ולא נראו ילדים ובחורים צעירים. רובם של המתפללים היו יהודים מבוגרים או ישישים שבניהם נותרו בגולה. מעטים היו המתפללים הצעירים שהביאו עמם את בניהם. כל ילד היה קרן אורה.

גם בשנים לאחר שנסתיימה המלחמה ואט אט החלו הפליטים עולים לארץ, כאב הלב לראות כי מכל גולת פולין רוב רובם של הילדים והנערים לא שרדו את המלחמה הנוראה שבמלחמות. בודדים היו הילדים ששרדו את המלחמה, ורובם באו מגלות סיביר.

לרגל המצב הנורא, נערך ביום א' וישב כ' בכסלו תש"ג הכינוס הידוע של כל רבני אר"י בחורבת רבי יהודה החסיד. בעת פתיחת המעמד נתכבד הרבי לשאת דברים, ואז השמיע את דברי קדשו שהדהדו עוד ימים רבים, כשהוא פותח בפסוק: "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע". הרבי היה אמור לעמוד במרכז ארון הקודש היכן שהעמידו כמין סטנדר עם נרות עבור גדולי הדור שנשאו את דבריהם, אך הרבי בענוותנותו נעמד בפשטות לצד המעקה. כאשר סיים את דברי קדשו, נתכבד הרבי בפתיחת ארון הקודש.

בחורבת ר"י החסיד - הרבי יורד לאחר פתיחת ההיכל
נראים ספרי התורה בארון הקודש הפתוח

לאחר מכן הוכרז אשר היות שלכל אחד הנוכחים יש בני משפחה שנותרו בגולה, על כן לאות אבל יתיישבו כולם על הארץ לאמירת אחת מקינות תשעה באב. באותו מעמד התיישב אף הרבי על מדרגות ארון הקודש עם כל הקהל לאמירת הקינות.

האדמ"ור מגור קורא לאחדות

בהקריאו את אמרינו בכנסת הרבנים בחורבת ר' יהודה החסיד בירושלים

„כולנו צרציכים להתאחד באחדות ובמעשים טובים, עור יבואו ימים טר בים מאד ליהודים" — אלה היו דבריו של האדמו"ר מגור בכנסת הגדולה של הרבנים, שהתקיימה שלשום בחורבת ר' יהודה החסיד בירושלים העתיקה. בר טט של קדושה קיבל הקהל הרב בתוכם גדולי התורה בארץ, את דבריו אלה של האדמו"ר הישיש, שעמד על הדוכן ליד ארון־הקודש ובקול רועד ובלחש הקריא את אמרינו.

הופעתו של האדמו"ר הישיש, שנמ־ לט לפני זמן מצפרני הנאצים, בעוד חתנו נהרג לנגד עיניו, השרתה אוירה נאצלה על הכנוס רב־הרושם, באותו מעמד סיפרו על הרפתקאותיו של הרבי בהימלטו מחמת הנאצים, על תמנות האדמו"ר שהופיעו בחוצות וינה ביחד עם תמונותיהם של צ'רצ'יל ודאלאדיה בחוצאת הנאצים המראים, כי המלחמה היא מלחמת היהודים. סיפרו כיצד פל־ חו כדורי־המות את חדר משכנו והוא ניצל ממות. קריאתו לאחדות שהוש־ מעה באותה כנסת עשתה רושם רב על הרבנים מכל קצות הארץ.

התיאור בעיתונות על הופעתו המרטיטה של הרבי בכינוס

בשלהי אותה שנה נערכה בנוסף אסיפת חיזוק פנימית לאנ"ש חסידי גור בביהמ"ד של ישיבת 'שפת אמת', ואבי התבקש מפי הרבי ה'אמרי אמת' לשאת דברים ולחזק את הנאספים בענין אחדות, לאחר שביום כ"ה באייר - א' במדבר פירסם הרבי מכתב עבור אנשי שלומינו בענין זה. אבי השמיע דברים נרגשים היוצאים מן הלב, אשר לא עת לחשות ואין די בזעקה בפה, אלא יש להרבות במעשים ולהתאחד יחדיו באהבה ושלום כל היראים לדבר ה' באגודה אחת. לעבוד יחד להרמת קרן התורה והדת, ואז יהיה כח כנגד המהרסים.

הוא ציטט מתוך מכתבו של הרבי: "עכשיו שהכל חרוב עלינו להתאחד באגודת ישראל לעבוד שכם אחד לחיזוק היהדות ובפרט בארה"ק", וסיים בתפילה, שבזכות האסיפה והכינוס לעשות רצון הבורא ישלח ה' רפואה שלימה לרבי שליט"א.

כידוע, בכל הפעמים שביקר הרבי בארץ היה נמנע מלעלות להר הזיתים, באמרו שהרי מקרא מלא הוא בזכריה: "ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאוד ומש חצי ההר צפורה וחציו נגבה" (זכריה י"ד ד'), והרי מאמינים אנו שבכל רגע יכולה לבוא הגאולה ויבקע הר הזיתים. כאשר נפטר בשנת תש"ד ר' איטשע פישל היינה חתנו של הרבי, השתתף הרבי בהלוויתו והמשיך עם מונית עד להר הזיתים, אולם בפתח בית החיים הורה הרבי לעצור ונמנע מלהמשיך בכביש הצר העולה לכיוון המערה.

ר' איטשע פישל היה הראשון שנטמן במערת בית גור ובמשך למעלה משלושים שנה היה הנטמן היחידי במערה. מספר שנים לאחר פטירתו נכבש ההר על ידי הירדנים, ורק בשנת תשל"ה נטמן במערה גם ר' שמעון אלתר, ולאחר שנתיים ימים נסתלק ה'בית ישראל' זי"ע ונטמן במערה.

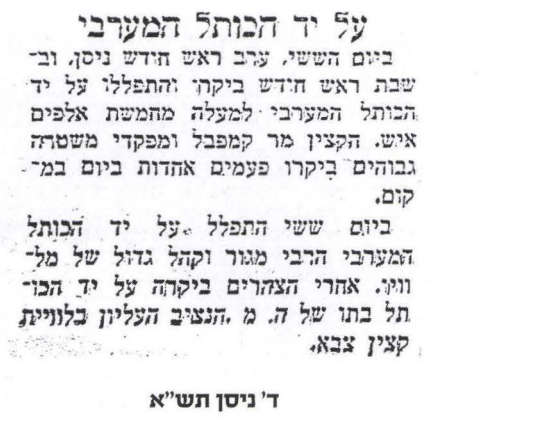

על יד הכותל המערבי

ביום הששי, ערב ראש חדש ניסן, וב־שבת ראש חדש ביקר והתפלל על יד הכותל המערבי למעלה מחמשת אלפים איש. הקצין מר קמפבל ומפקדי משטרה גבוהים ביקרו פעמים אחדות ביום במ־קום.

ביום ששי התפלל על יד הכותל המערבי הרבי מגור וקהל גדול של מל־ווים. אחרי הצהרים ביקרה על יד הכו־תל בתו של ה. מ. הנציב העליון בלוויית קצין צבא.

ד' ניסן תש"א

האדמו"ר מגור ליד הכותל

אתמול, בשעה 6.30 בבוקר, נסע הרבי מגור אל הכותל המערבי.
הרבי שהה על יד הכותל זמן קצר וחזר

ט"ו אייר ת"ש

האדמו"ר מגור
ליד הכותל המערבי

שלשום אחר הצהרים ביקר האדמו"ר מגור, בלוויית רבים ממקורביו וחסידיו ליד הכותל המערבי. שהה שם זמן קצר ואמר יחד עם מלוויו פרקי תהילים.

י"ג ניסן תש"ב

האדמו"ר מגור ליד הכותל

בלוית תלמידי הישיבה "שפת אמת" ומאות חסידיו, ביקר האדמו"ר מגור אתמול בצהריים ליד הכותל המערבי ובילה שם שעה קצרה באמירת פרקי ההילים.

כ"א תשרי תש"ג

קטעי עיתונות על ביקורי הרבי בכותל המערבי בין השנים ת"ש-תש"ג

בכותל המערבי - שלא להטריח

מפעם לפעם הביע הרבי את רצונו לחונן פני שריד מקדשינו ולהעתיר בתפילה בכותל המערבי[421]. בביקוריו הקודמים של הרבי בירושלים כאשר היו ימים כתיקונם והיחסים עם הערבים היו יחסית נינוחים נסע הרבי ברכב עד לכותל דרך שער שכם, אולם בשנות המלחמה כאשר החמירו היחסים, היתה סכנה לנסוע דרך שער שכם, על כן נסע הרבי דרך שער יפו. באותם שנים לא היה עדיין כביש סלול מכיוון שער יפו עד הכותל אלא רק עד שכונת בתי מחסה, ומשם והלאה עד לרחבת הכותל היה גרם מדרגות ארוך מאוד, על כן עצר הרכב בבתי מחסה ומשם והלאה היינו יורדים במדרגות.

היתה לי הזכיה להתלוות לרבי בעת נסיעותיו לכותל המערבי. באותה עת רחבת הכותל העליונה והתחתונה היתה בנויה בבתים, וביניהם היתה סמטה שהובילה לכותל, ומשם וימינה השתרעה הרחבה הצרה של הכותל. בהגיעו לכותל פנה הרבי עד לפינה הימנית,

---

421. בשנים הראשונות לשבת הרבי בירושלים נסע לכותל המערבי ארבע פעמים. בראשונה בפסח שני ת"ש, כשבועיים לאחר בואו לירושלים. בשנית ביום שישי ער"ח ניסן תש"א, בשלישית בי"א ניסן תש"ב וברביעית בערב הושענא רבא תש"ג. הנסיעה האחרונה של הרבי לכותל שזכורה לרבים, היתה ביום א' בהעלותך י"ג סיון תש"ז, כאשר רבים מפליטי המחנות כבר שהו בארץ.

באגרת מה'בית ישראל' מיום א' שלח תש"ז, כותב: ת"ל עבר החג על כ"ק אא"ש בטוב, השי"ת יעזור להלאה. בשבוע העברה ביקר כ"ק אא"ש אצל הכותל המערבי (זה אחר הפסקה של כמה שנים).

יהודים שופכים שיח על יד הכותל המערבי בימים ההם

ושם התייצב לצד אבני הכותל להעתיר בתפילה דקות ספורות[422]. כאשר טרחנו עבורו, היה הרבי חס על כוחותינו ואומר כמבקש: רוה זיך אָפּ אביסל [=נוחו מעט].

היה יהודי יקר מתושבי בתי מחסה שהיה מניח על חלונו כדי חרס מלאים מים צוננים, להרוות את צמאונם של הבאים לכותל, וכך התאפשר לנו להחיות את נפשותינו כאשר שבנו מהכותל, לאחר היגיעה המאומצת של עליית המדרגות.

הרבי כל ימיו נמנע מלהטריח אחרים עבור צרכיו. כאשר נאלץ להזדקק לעזרתם של המשמשים בקודש, היה הדבר קשה בעיניו מאד. תדיר היה שונה ואומר במעין התנצלות: וואס זאל איך טוהען, איך האב נישט קיין כח, איך קען נישט אליינס אַן עצה געבן [=מה אעשה, אין לי כח, אינני יכול לעשות לבדי וצריך אני להיעזר באחרים]. היו אלו הנהגות שחדרו לעמקי הנפש ולא פג רישומם גם שנים רבות לאחר מכן.

הגה"ח רבי שמאי גינזבורג

גם ר' שמאי גינזבורג שהיה המשמש הקבוע, לא רצה תחילה הרבי להשתמש בו, כיון שהיה בן תורה מופלג. סיפרו כי כאשר ביקר הרבי בשנת תרצ"ב בישיבת שפת אמת ושוחח עמו בלימוד, נוכח בגאונותו והתפעל ממנו ביותר.

בשנים האחרונות שימשו את הרבי נאמנה ר' אברהם רוזנווסר ור' יענקל שלסר. היתה לו לרבי הנהגה כל ימיו שקרא לכל אדם בשמו המלא, אף אם בפי הציבור לא הכירוהו כלל בשם זה. היו אף מעשיות מופלאות של אנשים ששמם השני נשתכח, והתפלאו

422. מקום זה היה מעט יותר שמאלה מהיכן שממוקמת כיום המחיצה המפרידה.

לשמוע כי הרבי קורא להם בשני שמות. כאשר נכנס ר' אברהם רוזוונסר לשמש בקודש בירושלים החל הרבי לקראו 'אברהם טוביה' בשני שמותיו, למרות שבין החסידים לא ידעו כלל משמו השני 'טוביה'[423].

נישואי ה'פני מנחם' זי"ע - "אני אברך בחתונה"

כפי הידוע, שמחת ברית המילה של ה'פני מנחם' זי"ע נערכה בפאלניץ שבפולין, ביום שבת קודש פרשת מטות-מסעי תרפ"ו. בסיום סעודת המצוה בהגיע עת ברכת המזון ביקש הרבי לכבד את חותנו רבי יעקב מאיר בידרמן סבו של הרך הנולד, לברך על הכוס. חפץ רבי יעקב מאיר שהרבי יברך, ואז אמר לו הרבי: איך וועל שוין בענטשן אויף דעם חתונה [=אני אברך בחתונה][424].

חלפו עשרים שנה אשר במהלכם התרחשה העקדה הגדולה, רבי יעקב מאיר בידרמן סבו של הפני מנחם נסתלק בגיטו ווארשא, אחיו של הרבי ובני משפחותיהם נספו על קידוש ה', ולאחר סיום המלחמה בשנת תש"ו נערכה בירושלים בישיבת 'שפת אמת' שמחת הנישואין של ה'פני מנחם' זי"ע.

בהיכל הישיבה ישבו ציבור גדול של חסידים שהוזמנו לסעודה. את מקומו של הרבי הכינו מיד בכניסה להיכל משמאל הפתח, לנוכח ארון הקודש. באמצע סעודת המצוה כאשר כל המוזמנים ישבו במקומם, נכנס הרבי להיכל והתיישב במקומו. לידו ניצב הכן בנו ה'לב שמחה' זי"ע, ולבקשתו הבאתי את המנות לשולחן הרבי.

לעת סיום סעודת המצוה הביא הלב שמחה בקבוק יין עבור ברכת המזון, והגיש לפני הרבי את הכוס לברכת הזימון ושבע ברכות[425]. ניצבתי אז בסמוך לרבי כאשר נשתררה דממה ונשמע קולו של הרבי מברך על הכוס. מה מפעימים היו אותם רגעים, בהם כמו

---

423. בראשונה שימש את הרבי ר' דוד סנקביץ, ולאחר שבא בברית האירוסין בשנת תש"ה החליפו בתפקיד ר' אברהם רוזנווסר, ולאחר זמן מה נכנס גם ר' יענקל שלסר. בתקופה האחרונה לחיי הרבי שימשו גם ר' לייבל צישינסקי כפי שיובא להלן.

424. הערת מוה"ר רבי יעקב מאיר אלתר שליט"א: הפני מנחם סיפר שמעשה זה אירע בסעודת המצוה של הברית מילה, וכן העידו כמה מהחסידים שנכחו באותה שבת בברית בפאלניץ, ר' חיים יצחק ברקוביץ שהגיע רגלית מגור ור' משה יצחק רושגולד שהגיע מעירו פאביאניץ. יתכן שמעשה זה נשנה פעם נוספת בעת הבר מצוה, כיון שכך מופיע במכתבו של ר' מוטל בן הרב מפאביאניץ ששלח לאחר הבר מצוה לאחיו ר' חיים אלעזר, וכן מסר מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל ובעוד מקורות.

425. כפי המסופר, בקבוק יין זה נשלח בשנת תרפ"ו מפולין לירושלים משמחת הברית מילה של ה'פני מנחם' זי"ע לחותנו לעתיד מוה"ר ר' מוטל אלתר, שעלה כשנה קודם לכן להתגורר בירושלים.

הדהדו ברחבי ביהמ"ד דברי קדשו בשנים עברו: איך וועל שוין בענטשן אויף דעם חתונה [=אני אברך בחתונה].

אגב זאת, לא ניתן להזכיר את נישואי הפני מנחם בלא להזכיר את חלקו של הדוד ר' שמחה ז"ל. האווירה באותו מעמד היתה טעונה וכבדה. זמן מועט לפני כן נודע גודל האסון והיקפו, אשר כל יוצאי חלציו של הרבי הנותרים בפולין נהרגו עקדה"ש, מלבד הנכד ר' אהרן נח יוסקוביץ שהרבי קרא עליו 'וישאר אך נח'. מרבית העדה מסלתה ושמנה נטבחו במיתות משונות, ורגשות קשות עלו וצפו מאליהם.

בחתונה נכחו ראשוני הפליטים שהגיעו ארצה באותם ימים, שבורים ורצוצים אחרי שש שנות סבל לא יתואר, והיו עדות אילמת על הנורא שבנוראות. על פניו של הרבי נראו אותות יגון, כולו אומר תוגה מצער השכינה וצער הדור.

כאשר הבחינו בני המשפחה באווירה הטעונה, ביקשו מר' שמחה שיעלה כדרכו לשמח את החתן והשושבינים. למרות שבנישואי בית גור מעודו לא ההין לעשות דבר בפני הרבי, כאן, לרגל הנסיבות, נעתר לבקשתם, עלה על השולחן והתייצב בראש המסובין. הוא השפיע שמחה וחדוה כאשר עיניו דומעות, החיה את לב המשתתפים, וקורת רוח והנאה ניכרו על פני הרבי, שאף התבטא לאחר מכן שר' שמחה הסב לו קורת רוח.

קהל המשתתפים אמרו לימים כי באותו מעמד היה ר' שמחה חצי פיו שחוק וחציו בכי[426]. גם בשמחת הפארשפיל לפני החתונה נכנס ר' שמחה לשמחת חתן[427].

לשולחן גבוה

בשנים אלו ניהלו ר' יוסל סקולסקי ור' שמואל גרוסמן בשותפות מאפיה ב'מחנה יהודה', ושם אפינו את החלות לשבת עבור הרבי. בשנים אלו נאסר על ידי השלטונות אפיית חלות מקמח לבן והותר לאפות רק לחם מקמח שחור שהיה זול ובאיכות נמוכה, אולם לצורך אפיית חלות עבור בית הרבי הושג רשיון מיוחד לאפיית חלות מקמח לבן. את החלות אפינו כפי שידעתי מנעורי. חלת כיכר עבור סעודת ליל שבת וחלה קלועה ליום השבת, ולאחר מכן הבאנום מ'מחנה יהודה' למעון הרבי בבנין ישיבת שפת אמת[428].

---

426. כמאמר חז"ל (ב"ר פ"ח ד) על שמחת נישואין: "אלקים מושיב יחידים וכו' מוציא אסירים בכושרות" - בכי ושירות.

427. את הדברים סיפר ה'פני מנחם' זי"ע בעת שמחת ה'פארשפיל' לנכדו ר' יצחק מאיר ליפל הי"ו. כאשר נכנסו עם אקורדיון לשמח את המשתתפים, נפנה ה'פני מנחם' לר' חיים לרנר חתנו של ר' שמחה ואמר לו: אצלי בפארשפיל נכנס לשמח השווער שלך ר' שמחה.

428. אגב כך אפו ב'הבלעה' ובהחבא עבור כל בני משפחת הרבי, כפי שיובא להלן.

כן זכיתי פעם להנות את הרבי שלא מדעת. על שולחן הרבי היו עולים בקביעות תפוחים, אולם בשנת תש"ח בימי המצור על ירושלים נתדלדלו הסחורות, ולא היו בנמצא תפוחים בירושלים.

הרה"ח ר' יוסל סקולסקי

באותם ימים כבר קבעתי משכני בבני ברק, ודאגתי לשלומו של אבי שנותר בירושלים ללא אפשרות להתארגן כראוי עבור הפסח. על כן קמתי ונסעתי לת"א, שם רכשתי על אתר ארגז תפוחים והוספתי כמה מצרכי הפסח, ארזתי את הסחורה, העמסתי אותה על משוריין צבאי שיצא מת"א עם סחורות לירושלים, ורשמתי את הנמען: צישינסקי, רחוב אורבך 12 שכונת בית ישראל ירושלים.

מעט לאחר מכן כאשר עליתי לירושלים, פגשתי את הבית ישראל והוא שאלני: האסט נישט געשיקט עפעס צום טאטן? [=האם לא שלחת דבר מה לאביך], השבתי לו שאכן שלחתי ארגז תפוחים. יצא הבית ישראל לבית אבי ושאל אותו האם יש לו צורך דווקא בתפוחים. אבי השיב לו שהוא דווקא נצרך לתפוחי אדמה יותר מאשר תפוחים. נטל הבית ישראל את התפוחים ומסר לאבי תפוחי אדמה בשפע, שהספיקו לו לכל ימי החג בהרחבה, ובזכות זאת עלו פירות אלו על שולחן הרבי ה'אמרי אמת' במשך ימי החג.

אחי ר' לייבל בתקופת החיתום

הרה"ח ר' אברהם רוזנווסר

בחודש כסלו תש"ח נישא המשב"ק ר' אברהם רוזנווסר, ותחתיו נכנס אחי ר' לייבל מגדולי החבורה שבישיבת שפת אמת, אשר זכה לשמש את הרבי זי"ע במורא, במחצית השנה האחרונה לחיי חיותו. ר' לייבל נשמר בנאמנות לא לספר ממה שראה ונוכח בקודש פנימה, אך משום כיבוד אב, כיון שאביו ר' יעקב יואל חרד לשלום הרבי וציפה לישועתן של ישראל, סיפר לו דברים שיש בהם להשיב נפשו. דברים אלו נשמעו כחלוף שנים מפי אביו ר' יעקב יואל, וכה סיפר:

הגה"ח ר' לייבל צישינסקי

באותם ימים היה המצב מתוח מאוד, הערבים ערכו פרעות ביהודים וכל ארץ ישראל געשה ונחרדה. בליל ש"ק כי-תשא ח"י אד"א תש"ח לאחר הסעודה ביקש הרבי ספר תהלים, פתח בפרק פ"ג שהיה רגיל לאמרו והחל לומר במתינות וברגש מילה במילה: ..."שיר מזמור לאסף אלקים אל דמי לך, אל תחרש ואל תשקט" ..."אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלקים" ..."כן תרדפם בסערך ובסופתך תבהלם".

לאחר שסיים את הפרק, עודד את רוח הסובבים באמרו: ס'איז א יום טוב[429]. והוסיף לומר: יידן וועלן פֿראַוויען אויף אלע וועגן [=שיהודים יצליחו בכל דרכי פעולתם]. כאשר שמעה זאת הרבנית שאלה: ומה יהיה עם הערבים? השיב לה הרבי נכוחה: די אראבער וועלן פאַנטלויפן [=הערבים יברחו]. לאחר שהות מה הוסיף הרבי ואמר: נאך צוויי וואכן [=בעוד כשבועיים].

וכשבועיים ימים לאחר מכן החלו כוחות ההגנה להתגבר על התקפות הפורעים הערבים והחלה מנוסה של ערבים ממקומות מושבותיהם ברחבי הארץ.

ברבות הימים נשמעו מפיו של ר' לייבל כמה פנינים מאירים מהווי הקודש וביניהם סיפר: פעמים רבות היה הרבי יושב על הכורסה, וניתן היה להבחין כי ראשו שקוע בשרעפים והוא שרוי בדביקות עילאית, כאשר לפעמים היה אומר בדבקות את הפסוק 'שמע ישראל', לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה.

פעם אחת - סיפר ר' לייבל - והיה זה בליל שבת קודש תולדות לסדר "וכל הבארות אשר חפרו עבדי אביו", ישב הרבי כהרגלו על הכורסה נתון בשרעפיו. עמדתי והתבוננתי ברבי כל אותה העת ולא התקתי את מבטי מפניו הקדושים.

---

429. היו שהבינו כי כוונתו היתה לכך שיום ח"י באדר הוא יום היארצייט של הרבי ר' העניך מאלכסנדר שהתבטא שיעשה יו"ט לחסידים גם ב'שמינסר', אולם כאשר אמרו לפניו 'שמינסר' לראות האם לכך היתה כוונתו - לא ענה הרבי על כך. לימים אמר הרבי הפני מנחם זי"ע, כי אמנם הרבי ר' העניך נפטר בי"ח באדר השני, אולם חסידים החשיבו גם את יום י"ח באד"א כיום היארצייט.

לפתע כמו ננער הרבי ואמר לי: לייבל, וואס שטייסטו ליידיג, נעם אריס א שפת אמת[430] - און גיב א קוק ווי דער טאטע זכרונו לברכה האט אריין געגראָבן אין די בארות [=לייבל, מה הנך עומד ריקם, הוצא ספר שפת אמת מהארון וראה כיצד אבא ז"ל העמיק וחפר בבארות][431].

באותה תקופה שימש ר' לייבל כמדריך רוחני של קבוצת בחורים בני עליה בישיבת שפת אמת. באחד הימים, כאשר סיים ר' לייבל את משמרתו לאותו היום, אמר לו הרבי: גיי אריין אין ישיבה און ברענג אריין יראת שמים אין די בחורים [=לך לישיבה והכנס יראת שמים בלבבות הבחורים].

באחד הימים כאשר ישב הרבי מעוטף בטליתו ולצידו בנו ה'בית ישראל' זי"ע, החווה הבית ישראל כלפי ר' לייבל ואמר לאביו הרבי: ער דארף שוין אויך האבן א טלית [=הוא צריך גם שיהיה לו טלית]. הרבי הרעיף עליו את ברכתו, ולאחר שבועיים ימים בא ר' לייבל בשעה טובה בברית האירוסין.

שפת תולדות אמת נט 117

בענין ברכת יתן ברכה ליתגה לעצו. וכפי' נברכה כי ברכת יעקב היתה מיוחדת מאין כח שכרכו לנפוף ברכת אברהם שהוא סיקר הכריח שכרת הברי"ת לזרעו אחריו. אבל זו הכרכה היא לזיוק נביר לאחיי כו'. כי יעקב ושמו היו מיוחדין לב' שלשות כמ"ש עשו אוב אוב ויעקב היו' ויהי מי' ויהי אחם כי' עשו מחקן מעבדו כי' הוא כמו יוסוכן עם יעקב והוא כי' משכל על כל האומות לזכיך הכל לקרב לא הקדושה. ולא כי' נלרך ליעקב היך לעשות בחוקת ה' כלי מלחמות. כי הרי כתיב ויהי מחנה יעקב ויפגעו בו מלאכי אלקים. והוא אוב אוב. דים מדבר אוב בית כמ"ש אתי"י ויל בקבלת שבת עשה מחדבר אוב ס"ש. ובשת עשו הוא אחי' אהל ובית. והנה יעקב הוא אחי' השבת יעקב אחלים כמ"ש בשבת אל יהי אוב מחקומו. ובמחי' חיל יעקב כתוב בו שחירם שבת כי' אהל שהקדים שלריך בימי החעשה לעשות מחדבר אוב. והוא שכנה אל בשבת דוקר זה לשה לאחק להמחיל לעשו. לך כי לא זכה עשו לזה. והוסיף לקבל יעקב גם זאת על שמחו לאחק שה"ו. ובמדרש שכי השטוחת כי ס"ש שהוא שהחשטות שלריכין בני ליחטוף בכל הי' מלכיות להוסיף בלבם חפיהם ולהעלות שה"ו להיות מוכן לקבל השפעת הקדושה. [ואחקן לומר שהוא אחי' החלבושים שכי' בית עשו ומסכרו שהוא חיקר החטוות. בשלוח הוא מלכי"ם. והיחה כי עשו ני' שלוט. לך שהרש את מעשיו ויחן ליעקב]. ו"ש לחי שלוט וכי לחבר מחם למלחמה כידוע שמחם מלחמה הוא עשו ושמלק. ומ"ש במדרש לחן לך מלחמה שלוחת על' כי כח מדש עשו. וכי' מוכן שיכי' נלחם מלחמת מלט הכוה לעקב. חם כי' מחקן מעשיו לעוה :

ב"ה תרנ"ב

בענין חפירת הבחורה בכתובין אבל יחקר בפרשות. דכתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ולכן יחקר שכי' מדת הפחד והיראה. טוכן בעבורו חפחדות דכתיב חם הבקבוה ככפף וכחפחדים חחבשבה. והם כחי' חבריהם ויחקר כי מדיבות חבריהם לחשת פיינחת דשתי לעוברי חבר עלין. ומ"ש השחוקקת להחדבק בשורש האלין חחיכין לו חן בעמים. ומשך כח חן בשרש. הוא רמז חזיל חבריהם חבש ועקה. להחדבק בשורש עלמה דחיכה. חם הבקבוה ככפף. וכחי' יחקר כחפחדים בחבשבה. שהוא חקום כחכוחה ומ"ש חחוה בחשך חלחחם טוכה. חחחמון אבל עבו עם. והוא עבין שכה חים חטוכך. חם

בענין בהכחרות שבשת ושמנה שכחב מרז"ל דאל כי הם שבועה יפי החעשה שהוא פ"י פ"ל חלחמות וב"ק רשומות פ"ש. כי הנה בהכחרות הם למשל החלים בחורים בעניה כשלום. כמ"ש בחמה יסד ארץ. וחמרו שבים בחורה ובלה. ל"ב חחל דבלי סורה בבריחת שחים וחרץ. ופ"ו חמרו יעשחי וחלחמו. אבל בחורים הן בחמים היו בלי שם מעבורות. ויחיה הן פיסה שחרות חלחמה שלוח פחים שלוט בעביה. ואלה הפחים הם שבע ושמנה. ופ"ו כמו חוב חלא קו חחת שהוא חבי שבת קדש. חעחה חחת חלוקים. חעחל חפחים שהם שפחים השלוח חלחמה שהם פ"י שבל ושעה רוח. ולבן כלו לא כחים שיש להם ש"יחות לבהחות אלו שבשבו חחבר בחחעלוה בח"ם החעשקו שבו. אבל בחחה בשיק חחבה חחבה והוא חקום שלוח שם

וזרח השמש ובא השמש

באחרית ימיו עקבו החסידים אחר מצב בריאותו בעין בוחנת ומייחלת לטוב. לא האמינו כי יבוא יום, ושמש צדקה ומרפא שהאירה דרכם ונתיבותיהם למעלה מארבעים שנה, תשקע. אולם גזירה נגזרה, וביום ראשון בשבת, הוא יום חג השבועות של שנת תש"ח, בשעה ארבע אחה"צ נצחו אראלים את המצוקים וכבה אורם של ישראל. הרבי הקדוש מנהיג הדור שהרביץ תורה ויראת שמים ונהל את עדתו מ"ג שנים לקרב אותם לאביהם שבשמים - נסתלק למתיבתא דרקיעא.

הלוויה נערכה במוצאי חג השבועות בעלטה מוחלטת, כיון שבאותם ימים מפאת המלחמה היתה האפלה ברחובות ירושלים, ולא יכל איש לראות פני רעהו. המיטה נישאה מביתו לעריכת הטהרה במקוה שבבתי אורנשטיין, כאשר שני אבוקות בודדות מאירות לפני המיטה, ולאחר מכן נטמן בחצר ביתו - חצר ביהמ"ד וישיבת שפת אמת.

באשכבתיה דרבי לא עלה בידי להשתתף, שכן תקופה קצרה לפני כן עברתי להתגורר בבני ברק. החסידים בבני ברק נודעו מפטירת הרבי עוד בחג השבועות גופו. באותה עת הסבו החסידים לשמחת יו"ט בבית החסידים דגור ששכן ברחוב רבי עקיבא 34, ובתוך כך הגיעה עלתה מן הרחוב השמועה הנוראה מירושלים על הסתלקותו של הרבי, ותשקע השמחה באחת[432].

מפאת אימי המלחמה דאז, לא היה אפשרי לעלות לירושלים ללוויה, וכן בימי השבעה לניחום האבלים ולהתפלל על קברו. אך בשבת הראשונה ככלות השבעה מפטירת האמרי אמת עלה בידי להצטרף למשוריין צבאי שעלה לירושלים ברשיון מיוחד, להתחדש כנשר ולהתקשר בלב ונפש לבנו ממשיך דרכו רבינו הק' בעל ה'בית ישראל' זי"ע, אשר בהנהגתו המופלאה קומם מאפר את העדה הקדושה, ונטע קדושה וטהרה בקרב הדור.

432. הידיעה על הסתלקותו של הרבי האמרי אמת זי"ע נפוצה מיד בפטירתו לכלל תושבי המדינה וכך נודע הדבר.

בחורי ישיבת שפ"א בשנת תש"ט על קברו של רבי

עומדים מימין לשמאל: ר' יוסל גולדברג מרחובות, ר' קלמן רוטר, ר' חיים לרנר, ר' חיים משה קנופף, ר' שלמה הרש וייס, ר' יוסל מגיד, ר' אליהו רוטה, ר' דוד רוזנטל, ר' הלל מילשטיין ור' איצ'ה ליכטשיין.

יושבים: ר' מאיר ברלינסקי, ר' מאיר שושן, ר' יוסל זנד, ר' דוד יהושע שיינפלד, ר' יהושע העשיל הולצמן, ר' חנינא שיף, ר' יחיאל מרקסון ור' דב פרשן מטורונטו.

פרק עשרים וארבעה

במחיצת ה'בית ישראל' זי"ע בירושלים

בטרם גשתנו לפרק זה, דברי ימי זקננו ז"ל במחיצתו של הרבי ה'בית ישראל' זי"ע בירושלים, יש עלינו להשיל נעלינו ולגשת במורא אל שלהבת הסנה שבערה במחיצת איש האלוקים וליהטה נפשות ישראל, עטרת תפארת ישראל, דַּבָּר לדור שהפציע אורו לאותו דור מוכה וחבול שרידי החורבן, חבש מכאוביהם באהבה וביראה, וקומם לתפארה חיי יהדות תורה וחסידות בארץ החיים.

גדולי החסידים בירושלים באותם ימים, שעוד דלו בימי חורפם מלוא חפניים תורה ויראה במחיצתו של ה'שפת אמת' ימים רבים, הפליגו בגדלותו ודיברו בו נפלאות עוד בימי חורפו. החסיד ר' מוטל אוסטרובר זצ"ל פארם של חסידי גור בירושלים התבטא פעם באמרו: ער איז א לאנגע שטיק פייער פון הימל ביז דער ערד [=הרבי הינו עמוד של אש מן השמים ועד הארץ], וכאשר היה הבית ישראל זי"ע מראה לו פנים ושואלו בחביבות: "מוטלה וואס מאכסטו", היה ר' מוטל רועד בכל אבריו כעלה נידף, מאימת רבו ששרתה עליו.

רובו של הפרק הנכתב להלן, הוא בעיקר מהימים שטרם הוטלה עליו אדרת ההנהגה, בעת שחבורת אברכים מקרב העדה זכו לקירבה יתירה ממנו, ונצטרפו לאגודתו לשאוב ממעיינו ולעתים להיות סמוכים על שולחנו בשבתות ומועדים ועתות רצון, בהם היה משמיע מכבשונו חסידות צרופה, יראה טהורה ואורחות יושר כשעינו פקוחה על הליכותיהם. דיבורי קודש שנשמעו במחיצתו ליוו אותם כל ימיהם בחיות ורעננות, ועל שנים אלו במחיצתו קראו לימים בערגה: "מי יתנני ירחי קדם, בהלו נרו עלי ראשי".

פנים חדשות באו לכאן

ביום ח' באייר ת"ש - כשבועיים ימים לאחר בואו של ה'אמרי אמת' - הגיע בשלום מטריאסט שבאיטליה לחופי אר"י בנו בעל ה'בית ישראל' זי"ע. בהגיעו ירושלימה מיהר ראשית כל למעון אביו שבבנין ישיבת שפת אמת לראות בשלום אביו וליראות לפניו. כאשר הבחין בי בחצר הישיבה מסר בידי את חבילותיו וביקש שאשמור עליהם כראוי עד שבתו, ואץ לעלות למעון אביו הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע.

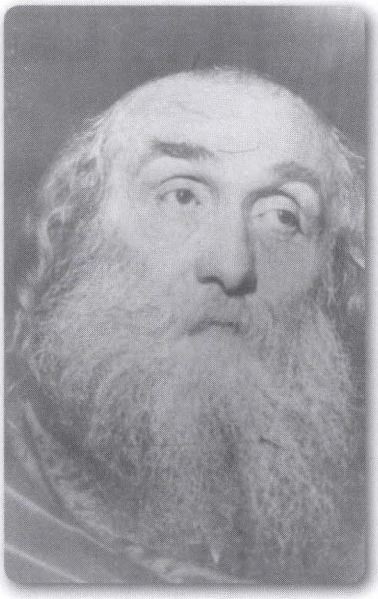

בעל ה'בית ישראל' זי"ע

בין הקרובים והמסורים אל הבית ישראל עוד מימי מגוריו בווארשא שלפני המלחמה, נמנה ר' מנדל ויסבוים הנודע בין החסידים כ'ר' מנדל ווארשאווער'. כעבור זמן קצר נודע לו כי הבית ישראל הגיע זה עתה לבנין הישיבה, וכי חבילותיו מונחים בחצר הישיבה. ר' מנדל היה נרגש ביותר מבואו של הבית ישראל והוא ירד במרוצה. כאשר הבחין בי אוחז בחבילות, ביקשני בלהט חסידי שאניח לו את הזכות לשמור עבור הבית ישראל את צרורותיו, כדרכו מאז לשמשו באמונה. השבתי לר' מנדל שאינני רשאי לשנות מהשליחות שהוטלה עלי ולהניח את החבילה מידי, אולם יכול הוא להצטרף אלי ולשמור יחד עמי, וכך עמדנו יחדיו והשגחנו על החבילות עד שובו.

עם עלות הבית ישראל לירושלים, כאשר 'פנים חדשות באו לכאן' - כלשונו של הרבי ה'אמרי אמת' - התאגדנו סביבו מספר אברכים וזכינו להימנות בחבורה אותה הנהיג, ולשהות עמו יחדיו בכל עת ומועד במשך כשמונה שנים, עד שהחל בהנהגת העדה, לאחר פטירתו של אביו ה'אמרי אמת' זי"ע. כמובא לעיל הייתי נאמן וקרוב אליו עוד בימי ילדותי בגור, ובבואו ארצה נתעוררה האהבה הישנה ונצטרפתי לאגודתו[433].

הרה"ח ר' נחמיה ברגמן

היו אלו ימים מלאים וגדושים, כאשר במחיצתו נתחשלה נפשנו, בצילו חמדנו וישבנו, והוא הלך לפנינו כעמוד האור להורות לנו הדרך בעוז ובחיל. החבורה מנתה כששה-שבעה אברכים חסידים ועדיני נפש, ביניהם נמנו ר' נחמיה ברגמן הראש והגדול שבחבורה, ר' מאיר גולדפלם, גיסי ר' שאול שיליץ, ר' אריה ליפשיץ ור' מנדל ויסבוים, שהתגורר לאחר נישואיו בתל אביב והרבה לעלות ירושלימה[434].

433. כפי שיובא להלן בהרחבה התגורר סבינו לאחר נישואיו בירושלים בין השנים תרצ"ט-תש"ח.

434. ר' מנדל ויסבוים זכה לשמש את הבית ישראל במעון קודשו בירושלים בין השנים תש"א-תש"ג.

הרה"ח ר' מנדל ויסבוים

הרה"ח ר' אריה ליפשיץ

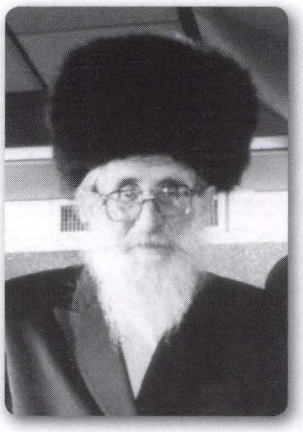

הרה"ח ר' שאול שיליץ

בתחילת בואו שהה הבית ישראל תקופה במלון באב"ד[435], ולאחר מכן קבע את מעונו ברחוב שפת אמת לנוכח בנין הישיבה, ושם היה בית הועד לאסיפתנו. רבות הייתי יוצא ובא במעונו, שם גם קבע שיעור עם ר' אייזיק יהושע ורדיגר, חתנו של בעל הסולם. בשנת תש"ח כאשר נשא בזיווג שני את הרבנית פערל ע"ה, עבר להתגורר ברחוב יוסף בן מתתיהו, ולאחר מספר שנים, בשנת תשי"ב, עבר למעונו המפורסם ברחוב דוד ילין, שם התגורר עד מעברו בשנת תש"ך לבנין ביהמ"ד שברחוב רלב"ח שהוקם באותה עת.

בימות השבוע היה מתפלל השכם במנין משלו בהיכל ביהמ"ד בערך בשעה שש, כשהוא ניצב על מקומו הקבוע שמימין לחזן, ולאחר מכן היה נחפז לבית אביו האמרי אמת, לעמוד לצידו כמנהגו. מפעם לפעם היה מבקש ממני שאגלול עבורו את התפילין, כדי שיוכל לפנות למעון אביו הרבי ללא שהיות.

השבתות במחיצתו

בלילי שבת היינו מתפללים מעריב במנין של הבית ישראל, בביהמ"ד הקטן שבקומת המסד של ישיבת שפת אמת. התפילה נערכה בשעה תשע הן בקיץ והן בחורף, ועד שעת התפילה היו בני החבורה עוסקים בתורה, ולאחר מכן היו פונים לסעודת השבת איש איש בביתו[436].

---

435. בתקופת שהותו במלון באב"ד היה סבינו מביא ל'בית ישראל' ארוחות מבושלות שבישלה עבורו סבתנו.

436. הבית ישראל היה מתפלל קבלת שבת לצד אביו האמרי אמת, ואילו מעריב התפלל לאחר כמה שעות לימוד במנין פרטי בבית המדרש שבקומה התחתונה, היכן שביום השבת התקיים המנין של הרב מבני ברק רבי אריה מרדכי רבינוביץ זצ"ל לקריאת התורה ומוסף.

לאחר הסעודה בליל שבת היינו מתאספים בביתו, והוא היה יוצא עמנו לשמחות 'שלום זכר' שנערכו בבתי אנ"ש, וכן מהלך עמנו בסמטאות ירושלים עד שעה מאוחרת כולו אפוף בקדושת השבת ופיו ממלל אמרות קודש בהתעוררות רבה, כאשר בעת פרידתינו היה מורה לנו: פינעווע זאל מען זיין צוריק [=בחמש בבוקר תתייצבו בחזרה].

באשמורת הבוקר דשבתא היינו מתייצבים להגות בתורה, כאשר הוא סר מפעם לפעם לביהמ"ד ונותן עיניו על לימודינו. למרות שכבר בליל שישי לא ראיתי שינה בעיני ועסקתי במלאכת האפיה כל הלילה, בכל זאת היה בנפשי לקיים רצונו, ולהתייצב עם בני החבורה בטרם האיר היום.

אודות כך הטיב הבית ישראל להביננו ולהמחישנו כדרכו, וכה אמר משמו של זקינו החידושי הרי"ם: ביום השבת כל אחד מישראל הריהו בבחינת 'שומר', כדאיתא "ושמרו בני ישראל את השבת". שומר הניצב על עמדתו מחויב להיות עירני ודרוך לקראת כל אויב וזר המתקרב, אוי לו לשומר שנמצא ישן על משמרתו. והרי אנו שומרי יום השביעי, וכיצד זה נוכל להרבות בשינה ביום קדוש זה. ותורף הענין בלשונו של החידושי הרי"ם: א שומר שלאפט נישט [=שומר איננו ישן].

בקידושא רבא

לאחר תפילת המוסף היינו עולים למעונו לקידושא רבא. באותם שנים היה הבית ישראל נוהג לאחר הקידוש לברך על שתי עוגיות שלמות[437] ואוכל מהם פחות מכשיעור, ומיד ניגש ליטול ידיו לסעודה. את הסעודה היה אוכל עמנו עד לאחר הטשולנט כאשר הוא אוכל זאת בתור סעודה ואנו אוכלים זאת בתור קידושא רבא, וכאשר אנו פנינו לבתינו לסעודת היום, נפנה הבית ישראל לסיים את הסעודה. ה'קידוש' בצפרא דשבתא במחיצתו היה מעמד הראוי ליריעה בפני עצמה, כפי שיובא להלן בהרחבה.

בעת שהוגשו המאכלים היה נוהג לומר לנו: עסט עסט, עטץ וועט נישט ווערן מגושם ביי מיר [=תאכלו תאכלו, אצלי לא תתגשמו מאוכל]. אכן, כיצד היה ניתן להתגשם במחיצתו שהיה כולו אש להבה, וחרדת קודש הורגשה לכל הקרב אליו, שסילקה כל חמדות שבעולם.

לסעודה שלישית עלינו תדיר למעונו, ואילו לסעודת מלוה מלכה לא הגענו בקביעות, אלא כאשר לאחר הקידושא רבא נותרו מאכלים בשפע, הזמין אותנו כבדרך אגב שנבוא אף למלוה מלכה, בה נטלנו ידינו כשהוא מיסב עמנו בסעודתינו שנמשכה עד מאוחר.

437. מקור הדברים מובא בפוסקים. ב'קיצור שולחן ערוך' סי' ע"ז סעיף י"ז כותב: וכן כשמקדש ביום בשחרית קודם הסעודה הקבועה ואוכל פת כיסנין יש לקחת שתים שלמות.

בנוסף, היינו מסבים עמו גם בימים טובים ומועדים.

היה מספר כי החסיד ר' בן-ציון אוסטרובר כאשר התארח במעונו לסעודת שבת, לא הסכים בשום אופן לערוך קידוש בעצמו, אלא חפץ לצאת בשמיעה ממנו. הוסיף הבית ישראל והטעים לשומעים: וכי יודעים הנכם איך היה נראה קידוש אצל חסידים בליל שבת?! כאומר, היתה זו עבודה מיוחדת ביגיעת גוף ונפש, אמירת 'ויכולו' ומילות הקידוש ברתת וזיע מילה במילה, ולמרות זאת לא חפץ ר' בן-ציון לערוך קידוש, אלא לצאת ידי חובתו בשמיעה מהבית ישראל.

כאשר השתתפנו אצלו פעם בסעודת שבת, הוסיף לנו על כך כי כאשר סעד ר' בן-ציון אוסטרובר על שולחנו אף לא בצע בעצמו על לחם משנה, יען כי חפץ בפרוסת המוציא מאותה חלה עליה בצע הבית ישראל.[438] ואז פנה הבית ישראל לומר לנו: עטץ ווילן חלה'כלעך? נעמטס, נעמטס, ס'איז דא גענוג פאר יעדער איינער [=אם רוצים אתם בילקעס עבור 'לחם משנה' - קחו לכם, יש מספיק לכל אחד].

בשפתי צדיקים

ה'קידושא רבא' במחיצתו היה מעמד עילאי במיוחד, בו היה שופע אמרות מאוצרותיו, אמרים חדים וקצרים, וכן היה מרבה לספר מעשיות חסידיות בחן ובטוב טעם, והיה עוטף בהם רמזי הדרכה לעבודת ה'. יש והיה אומר רק את המשל ונותן לנו להבין את הנמשל, כל אחד לפום שיעורא דמשער בליביה.

היה מספר באריכות וטוב טעם את המעשה בר' אייזיק ר' יעקל'ס מקראקא ושברון חלומו. כן ביאר את השלושה משלים בהם כיוון המגיד מדובנא אל האמת - כעדות הרבי מקוצק זי"ע, **א.** ההמיר גוי אלהים והמה לא אלהים וכו' - על החתן הבטלן שיצא לסחור בדאנציג וקנה קרון מלא שופרות, אותו החליף לאחר מכן בקרון מלא קיסמים.

---

438. באותם ימים היה הבית ישראל אברך צעיר, כיון שבפטירתו של של רבי בן-ציון בשנת תרפ"ו טרם מלאו לבית ישראל ל"ב.

ב. ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל - על הסבל שהתייגע בנשיאת הארגז והתברר שנתחלפו הארגזים, ובמקום אבנים טובות שמשקלם מועט הביא ארגז מלא כלי ברזל. **ג.** ואם אין מחני נא מספרך - משל לשר שקרובו היה גונב תדיר מאוצרות המלך, וכאשר כלו הקיצין ביקש השר מהמלך שיורידנו מגדולתו, כך לא יסמוך עליו יותר קרובו ויחדל לגנוב[439].

בליל ראש השנה, כאשר דובר מענין אכילת ה'סימנים', היה הבית ישראל מספר את המעשה אודות גוי עשיר שהיה בידו אוצר גדול של מטבעות, והיה בחפצו לשמרם כראוי, לפיכך יצא לחצר ביתו והטמינם בבור שחפר באדמה סמוך לעץ. לאחר שכיסה את העפר עשה סימן סביבות העץ לציין כי כאן הוטמן הממון. לרוע מזלו הבחין שכנו במעשהו, ולאחר שהלך ניגש השכן להוציא את הממון וכיסה שוב את העפר בזהירות, כאשר הסימן נותר על מכונו בשלימות. לאחר זמן מה ניגש הגוי להוציא את רכושו וחשכו עיניו, הבור ריק ואין זכר לממון. ספק כפיו בצער ונהם בקול: פֶּיינְיוֹנְדָזֶה נָיֶיעַר אַלָע זָנַק יָסְט [=הכסף איננו ורק הסימן נשאר].

כאשר סיים הבית ישראל את המעשה, הטיב להבינו את הנמשל, כיצד יכול יהודי ללכת בכל לבושי החסידות ולנהוג בכל ההנהגות, אולם ה'כסף' - התוכן והמהות הפנימית אינם בנמצא.

בנותן טעם להביא את דברי ה'חידושי הרי"ם' המובאים בספר מאיר עיני הגולה: כשנעשה אחד מנהיג הדור, ממילא מוכרח להיות כל הדברים הנצרכים לענין ההנהגה, נצרך בית מדרש וחדרים ושלחנות וספסלים ואחד נעשה גבאי ואחד נעשה משמש

---

439. את המשל השלישי "ואם אין מחני נא מספרך" מביאים ר' קדיש ראקאץ בספר 'שיח שרפי קודש' וכן ר' ישראל'קע אראטן בספר 'אמת ואמונה', אולם יש לציין כי ר' יוסל מנדלקורן אשר בספרו 'וילקט יוסף' מביא את שלושת המשלים כפי ששמע מרבי בן-ציון אוסטרובר, מביא במקום "ואם אין מחני נא מספרך", את משלו הידוע של המגיד מדובנא על דברי הגמרא ד"לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על ה' יהבך" - על אדם שנשא חבילה כבידה על כתפו ונקרא על ידי סוחר לעלות למרכבתו, וגם בעלותו לא הניח החבילה מידיו שלא להכביד על הסוסים (וילקט יוסף, ילקוט רבא, מערכת הרבי מקוצק אות ח').

וכדומה כמה ענינים, אבל אחר כך בא הבעל דבר וחוטף הנקודה הפנימית ואת השאר משאיר שיסובב כמקודם (=און דאס רעדיל דרייט זיך ווייטער)[440].

על החסיד רבי יואל שרייבר שהיה דבק ברבו ה'אמרי אמת' בחסידות אמת, היה חביב בעיניו לספר, כי באחת הפעמים בהיות הרבי ה'אמרי אמת' במעיינות המרפא בחו"ל שהה שם גם ר' יואל, ובאחד הימים כאשר נפנה הרבי לרדת מהכרכרה, הבחין ר' יואל כי הרבי מניח את ידו על התיק שהביא עמו. רץ מיד ר' יואל ברוב חסידותו ונטל את התיק מידו של הרבי לנשוא אותו עבורו.

באותה עת נוכח במקום נכד נוסף של החתם סופר שהיה רב נודע בישראל ומראשי המשפחה, והוא נפנה לומר לר' יואל בתוכחה: תלמיד חכם ומיוחס שכמוך, אינו חס על כבודו? אין זה לכבוד המשפחה, והנך גורם במעשיך מורת רוח לאביך וסבך בגן עדן.

כאשר שמע זאת רבי יואל נתקנא לכבוד רבו, אחז בזקנו בשני ידיו - והבית ישראל בתוך דיבורו החווה זאת בידיו - ואמר בחריפות: איך קען שווערן בייַ מיין בארד, אז טאטע און זיידע האבן מער נחת אין גן עדן אז איך טראג די וואליזקע פון רבי'ן, מער ווי דיין גאנץ לערנען [=אני יכול להישבע בזקני שלאבא וסבא יש יותר נחת בגן עדן מכך שאני נושא את המזוודה של הרבי יותר מכל תורתך גם יחד].

"טאטע און זיידע האבן מער נחת אין גן-עדן"
מקום מנוחתו של החסיד רבי יואל שרייבר
בביה"ח בווארשא

לבלתי ידח ממנו נדח

באחד הקידושים התרחש מאורע מסעיר שנחרט בזכרוני: היה יהודי שבימי נעוריו נמנה בין החסידים, ולאחר מכן סר מדרך אבותיו. הוא הזדמן פעם לביתו של הבית ישראל בשעת הקידושא רבא, ואמר כי כעת נזכר הוא בערגה בטעמם של מאכלי השבת הערבים שכבר מזמן לא באו אל פיו. הכניסו הבית ישראל במאור פנים והגיש לפניו לאכול מכל טוב. לאחר ששבע ודשן נפנה אליו הבית ישראל ואמר: נו, דער טשולנט

440. ראה שם באריכות בחלק ב' אות ק"ל.

איז גוט? דער קוגל איז גוט? בעסער ווי צו מאכן עבירות, יא?! [=הטשולנט טוב, הקוגל טוב? יותר טוב מאשר לעשות עבירות, אכן?!].

לאחר שאותו יהודי סיים ויצא מביתו, קם הבית ישראל ממקומו, והסתובב הלוך ושוב בסערה שקוע ברעיוניו. נשמתו התועה של אותו יהודי כמו דפקה על דלתות לבבו הטהור. לפתע ננער ואמר: דער קאצקער רבי האט צוגעזאגט, ווער ס'האט אָנגעריט זיין קלאמקע וועט נישט שטארבן אָן תשובה, איך קען נאך דאס אויכעט איינרעדן [=הרבי מקוצק הבטיח כי מי שיגע בדלת חדרו לא ימות בלא תשובה, גם אני יכול להעלות דבר זה ברעיוני].

ככלותו לדבר האדימו פניו ואמר: איך האב גאר נישט געזאגט, איך האב גאר נישט געזאגט [=לא אמרתי דבר].

חסידים הראשונים

בשעת הקידושא רבא היו מתדפקים על דלתות ביתו חסידים שחפצו אף הם להשתתף בקידוש. באחת הפעמים כאשר ניגשנו לפתוח את הדלת, מצאנו במפתן את החסיד המופלג ר' איטשע מאיר שוחט (גרינבַּל) מת"א. מיד הורה הבית ישראל להכניסו באמרו: ער האט גיקענט חסידים [=הוא הכיר חסידים].

"ער האט גיקענט חסידים"
החסיד רבי יצחק מאיר גרינבל מת"א

ומענין לענין יסופר, כי פעם התדפק חסיד על דלתו והעתיר: לאז מיך אריין, איך האב גיקענט חסידים [=יניח לי מר להיכנס, עוד הכרתי חסידים]. הגיב על כך הבית ישראל: אמאל איז נאך גיווען אזעלעכע וואס זיי האבן גיקענט חסידים, היינט איז שוין דאס אויך נישטא [=לפנים עוד היו כאלו שהכירו חסידים, כיום גם דבר זה איננו[441]].

441. מפי דודנו ר' ברוך יצחק צישינסקי הי"ו.

בימי הרחמים והסליחות

בימי הרחמים והסליחות, באמירת הסליחות הראשונים ובסליחות 'זכור ברית' בהם נאמרו הסליחות כנהוג בגור מקדמת דנא בשעת חצות הלילה, היה מנין מיוחד עבור הרבי ה'אמרי אמת' בשעה תשע וחצי (=האלב צעהן), כאשר רוב הציבור אמר בשעת חצות.

במנין הראשון בשעה תשע וחצי היה הבית ישראל ניצב לצד אביו הרבי, במנין השני שנערך בשעת חצות היה נוכח בשעת אמירת הסליחות עם הציבור, ולאחר מכן היה פונה לפעמים לבית הכנסת הספרדי 'אוהל רחל' שברחוב יוסף בן מתתיהו פינת דוד ילין, בו קבע את תפילתו המקובל רבי יהודא פתיא זצ"ל, שם ניצב הבית ישראל בינות למתפללים ואמר עמם את הסליחות. היה ואף מסר לידי סליחות והורה לי שאומר אף אני[442].

באותו בית הכנסת כדרכם של אחינו הספרדים, האריכו באמירת הסליחות והתחנונים בנעימה משעה שתים וחצי (=האלב דריי) עד סמוך לשעה ארבע. התלוויתי אל הבית ישראל מהכא להתם, כך שכל אותו הלילה לא ראיתי שינה בעיני. כמו כן גם בשאר ימי הסליחות, מפעם לפעם היה מקדים ללכת לבית הכנסת הספרדי לאמירת הסליחות ולאחר מכן פונה לבית המדרש.

לך אכול בשמחה לחמך

סעודת מוצאי יום הכיפורים במעונו היתה סעודה מיוחדת מאד, המלחין ר' יענקל תלמוד היה עולה למעונו להשתתף בסעודה, והיה משורר עמנו במשך שעות את כל הניגונים החדשים.

בימים טובים ובעיתות שמחה, היה מוציא לא פעם בקבוק יין ישן נושן עבור הנוכחים ולפעמים אף כיבד את אחד מבני החבורה בברכת 'הטוב והמטיב'. פעם בעת עריכת השולחן בפורים מזג לאבי ר' יעקב יואל יין עתיק יומין, באומרו לו בשנינות: ער איז עלטער ווי דיר [=הוא עתיק ממך בשנים] וכיבדו בברכת הטוב והמטיב[443].

---

442. לבית הכנסת זה היה הבית ישראל מגיע בזמנים שונים. המתפללים דשם היו מכוונים תפילתם על פי הקבלה והתפללו במתינות, והבית ישראל היה נותן עין בוחנת אחריהם.

443. בשנים מאוחרות יותר היו פעמים בטיש'ן בפורים ובחג השבועות שהיה מכבד את בן אחותו ר' אהרן נח יוסקוביץ לברך ולהוציא את הציבור בברכת הטוב והמטיב. כן היה נוהג לכבד זקנים וישישים בכוסות יין באומרו: דאס איז עלטער ווי דיר.

בקידושא רבא בימים טובים היה פותח באמירת הפסוק: "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם".

צלותהון בכן מקבל

כבר סופר לעיל כי בנסיעתי לפולין בשנת תרח"ץ, רכשתי בחצר ביהמ"ד אצל ר' דוד בנו של רבי משה בצלאל סט מחזורים מהודרים מהוצאת רעדלהיים, עליהם רשם את שמי בכתב ידו: נכד ר' חיים מאיר מגור.

לימים בירושלים, בימים הסמוכים לחג השבועות תש"א, ביקשני הבית ישראל שאביא לו את המחזור לשבועות, על מנת להתפלל בו ביום מתן תורתנו[444]. כעבור שנה-שנתיים רכש הבית ישראל מחזור רעדלהיים חדש ומסר לי את שלי בחזרה. כאשר פתחתי את המחזור חלף בי רעד, כאשר נוכחתי כי הדפים בהם נדפסו ה'אקדמות' היו ספוגים ורטובים מדמעותיו. גם כיום כחלוף למעלה משבעים שנה, ניתן עדיין להבחין כי המחזור נותר כמות שהיה, אולם דפי האקדמות מוכתמים בדמע[445].

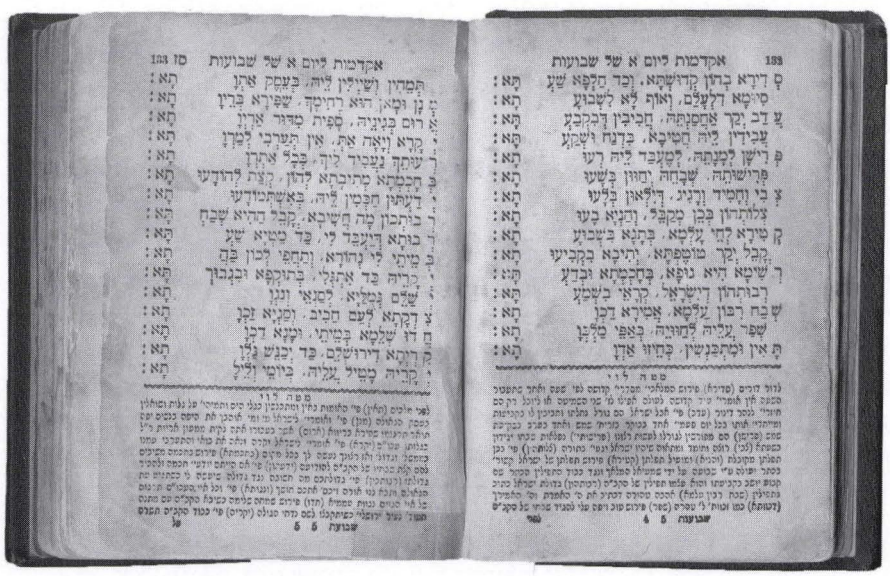

"דפי האקדמות מוכתמים בדמע"
המחזור בו התפלל הבית ישראל בחג השבועות תש"א

444. גם הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע היה מתפלל במחזורים מהוצאת רעדלהיים.

445. יש הנותנים עיניהם גם בתפילת יזכור לומר שהיא מוכתמת מדמעות.

ולא ידום

עוד מאורע סוער חקוק בעצמותי וממאן למוש מליבי. היה זה בשמחת תורה של שנת תש"ד, כאשר הסבנו בני החבורה יחד עם הבית ישראל לסעודת היום, שנמשכה על פני שעות ארוכות. ולפתע בתוך השמחה נשתנו פתאום פניו והוא פנה לסובבים בכאב מר: עטץ האט דען געקענט מיין לייבלה? [=ההכרתם את לייבלה שלי?], נבהלנו מאוד מדיבורים האלה והבנו היטב את משמעותן, אך לא ידענו להשית עצות בנפשנו. עיניו זלגו דמעות מרות והוא שאל שוב: עטץ האט דען געקענט מיין לייבלה?

מאחר ובתחילת הסעודה השקני הבית ישראל בכוס מלאה יי"ש (זעקס און ניינציגע) והייתי שרוי בגילופין, הרהבתי עוז בנפשי והקמתי את כל החבורה לריקוד חסידי נלהב. בתחילה ישב הבית ישראל דקות ספורות מכונס ביגונו הגדול ולא הצטרף, ולאחר כמה דקות התגבר כארי ונעמד לרקידה, כאשר אנו רוקדים סביבו שעה ארוכה, והמשיך בסעודת החג בשמחתה של תורה, בבחינת 'ולא ידום'[446].

לימים כאשר פגו עניני העשן מעל משרפות אושביץ, נתחוור מפי עדי ראיה שבאותם רגעים נחרץ הגורל על בנו הבחור המופלא לייבל ואמו הי"ד, להובילם ממחנה ברגן-בלזן בגרמניה בו שהו כבעלי נתינות זרה, אל גיא ההריגה שבאושביץ[447].

---

446. התפארת שלמה מבאר כי באהרן הכהן נאמר "וידום אהרן", אולם בדוד המלך מצינו מדרגה יותר גדולה, שעוד זימר לקב"ה באמרו "למען יזמרך כבוד ולא ידום". ווארט זה אמרו החסיד רבי ליפמן ראדומסקער חתן התפארת שלמה לרבי מקוצק בשם חותנו.

447. בספר 'סיפורי חסידים על השואה' שנכתב בשפה האנגלית ע"י י. אליאך, מובאת עדותה של הרבנית מבלוז'וב ע"ה על ימיו האחרונים של לייבל הי"ד, וכיצד נחרץ הגורל ברגע האחרון, וכה סיפרה: בשנת תש"ג תקופה קצרה לפני מרד גיטו ווארשא, אספו הגרמנים את כל היהודים שהיו ברשותם פספורטים של מדינות זרות, ושיכנו אותם בכלא הוורשאי פַאוויאַק הנודע לשימצה. בחודש אב של שנת תש"ג הועברו בני הקבוצה למחנה ברגן בלזן, בו שהו באגף מיוחד על מנת להחליפם בשבויים גרמנים, ובכך תינתן להם נפשם לשלל. בקבוצה זו היו הרבנית חיה שרה הי"ד זוגתו של הבית ישראל וכן בנה לייבל הי"ד, שהיו בידם מסמכים מזוייפים של נתינות זרה. בערוב יום הושענא רבא סמוך להתקדש חג שמיני עצרת, הודיעו הגרמנים שאלו מהקבוצה שיש בידם מסמכים של מדינות דרום אמריקה או פלסטינה, שיתאספו בנפרד במגרש הגדול.

כל הלילה שהו שם תחת כיפת השמים, ובבוקר של יום שמיני עצרת - הוא יום שמחת תורה בא"י החלו למיין אותם לשתי קבוצות, דרום אמריקה בצד אחר ופלסטינה בצד שני. לרבנית ובנה היו מסמכים של שני המדינות אולם לא ידעה איזה מהם יש להציג, והיה ברור שמסמך אחד עליה להציג והשני להשמיד, אולם אף אחד לא ידע לייעץ לה מה עליה לעשות, איזה לחיים ואיזה למוות. כאשר הבחינה כי הקבוצה של מדינות דרום אמריקה היא גדולה בהרבה מהקבוצה של פלסטינה, החליטה להצטרף לקבוצה זו, היא קרעה את המסמכים של פלסטינה והשמידה את פיסות הנייר. למחרת ביום שמחת תורה נלקחו בעלי הפספורטים של דרום אמריקה לאושביץ, ואילו בני הקבוצה השניה בעלי הדרכונים של פלסטינה נותרו בחיים. ראה שם באריכות את כל הקורות.

"ולהתרשם עמוקות מנפשו העדינה ומפניו הזכות והמאירות"
הבח' לייבל הי"ד בנו של הבית ישראל נראה מאחורי הלב שמחה

פעם אף התבטא הבית ישראל באזניי: וועו מיין לייבלה לעבט, וואלט ער דאך פארשיינט די וועלט [=אילו חי כיום בני לייבלה, היה הרי מאיר את העולם]. למעשה ברוב עיתותיו שהה לייבל הי"ד בשטיבל בווארשא, אולם בבואו לגור הזדמן לי להכירו קמעא, לראות את התמדתו הנפלאה ולהתרשם עמוקות מנפשו העדינה ומפניו הזכות והמאירות. כן ראיתי בנסיעתי בשנת תרח"ץ את חתנו של הבית ישראל ר' אהרן רפפורט הי"ד, שתואר פניו ודמותו הרשימו את כל רואיו[448].

כאשר נודע לאחר מכן לאבי ר' יעקב יואל מה שאירע בסעודת החג במעונו של הבית ישראל, אמר לי: דו ווייסט גארנישט וואס פאר א זכות האסטו גיהאט וואס האסט איהם משמח גיווען [=אין לך כל מושג איזו זכות היתה לך בזאת ששימחת אותו].

בשעה בה נקרעו המסמכים בברגן בלזן - ישב הבית ישראל זי"ע בירושלים, עיניו צופיות וזולגות דמעות על גזר הדין שנחתם.

448. סבינו העיר, כי בכמה ספרים נשתרשה טעות אודות שתי תמונות אלו בהם נראה הרבי ה'אמרי אמת' בקרעניץ מהלך יחד עם ה'בית ישראל', ועמהם בחור נוסף בעל קומה תמירה וארשת פנים חריפה, כאשר הם מציינים תחת התמונה שלצד הבית ישראל נראה בנו לייבל הי"ד, למרות שנראה ברור שאין זה לייבל שהיה בעל קומה מזמוצעת ותווי פנים עדינות.

יש לציין כי תמונות אלו צולמו בשנת תרצ"ב כאשר לייבל היה ילד בן י"א שנים בלבד, וכפי התאריך המופיע ע"ג אחת התמונות: ג' פנחס תרצ"ב. גם ממראה פניהם של רבוה"ק ה'אמרי אמת' וה'בית ישראל' ניתן להבחין שתמונה זו צולמה בשנים מוקדמות יחסית.

באותה תקופה רוויית צער, הלכתי פעם לצד הבית ישראל במשעולי ירושלים. בדרכנו חלפנו סמוך לבעל מסעדה שעמד וצלה בשר על האש. התבונן הבית ישראל במלאכתו בעיניו היוקדות, ולפתע אמר סתומות בעצב: אזוי פארברענט מען יעצט יידן אין פולין [=כך שורפים כעת יהודים בפולין]. באותם ימים טרם ידעו בעולם את היקף ההשמדה בפולין, ובוודאי לא מה'פתרון הסופי' והקמתם של המשרפות, ויהיו הדברים בעיני לפלא.

צדיק גוזר והקב"ה מקיים

כאמור לעיל עוד בימי ילדותי בגור שימשתי רבות את הבית ישראל בכל אשר שלחני, והוא זכרני על כך לטובה. בחורף של שנת תש"ג חלתה בתי בת השנה ורבע בדלקת ריאות חריפה, וחומה עלה עד ארבעים ושתיים מעלות חום. הרופא הידוע ד"ר כהן שהיה יהודי שומר תורה ומצוות הגיע לבקרה ביום שישי, ופכר את ידיו באמרו שאין שום מזור למחלתה. טרם צאתו הפטיר ד"ר כהן באנחה: הלוואי שהלילה יעבור בשלום.

באותה עת טרם ניתן היה להשיג אנטיביוטיקה, וסיכוייה לשרוד היו אפסיים. היא שכבה במיטתה בעינים עצומות ולא הגיבה כלל לסובב, ולמותר לציין את גודל החרדה. סמוך הייתי כל אותה עת למיטתה ולא יצאתי לתפילה בביהמ"ד.

בליל שבת יצא הבית ישראל בליווי כמה מבני חבורתו ל'שלום זכר' שערך אחד מאברכי חסידי גור בשכונת בית ישראל. בדרך הליכתו הבחין הבית ישראל בהעדרי, כיון שלא ראה אותי בביהמ"ד, וכן לא הגעתי לביתו לאחר הסעודה עם שאר בני החבורה. פנה לר' מאיר גולדפלם באמרו: בערל האב איך נישט גיזעהן היינט [=את בערל לא ראיתי היום]. השיב לו ר' מאיר כי בתי חלתה קשות, והנני שוהה על יד מיטתה.

ביני לביני חלפו בסמוך לביתי שברחוב המבי"ט בשכונת אחוה, והבית ישראל הורה לר' מאיר גולדפלם שיכנס לקרוא לי. בבואי לפניו שאלני: וואס האסטו מורא גיהאט מיר צו דערציילן? [=מדוע חששת לספר לי כל זאת], ושב ואמר ברחימאיות: פון מיר מורא גיהאט צו דערציילן? [=ממני תחשוש לספר?].

נתרחקו מעט בני החבורה ואני נותרתי עם הבית ישראל, שהראה לי חביבות והאריך לשאול ולהתוודע לכל פרטי המחלה, ולשמוע את חוות דעתו החמורה של ד"ר כהן. כאשר סיימתי אמר לי: יעצט איז צו שפעט מזכיר זיין בארן טאטן [=כעת מדי מאוחר על

מנת להזכיר אצל הרבי], ופסק לי באחת: א מוֹפֶת קען איך אויך באווייזן [=מופת גם אני יכול להראות]. מדי דברו הורה לי לבל אשוב לביתי, אלא אתלווה עמו יחד עם החבורה ל'שלום זכר'.

כאשר שבתי לביתי בחלוף שעה וחצי, נשתוממתי לגלות כי חומה של בתי ירד פלאים, והיא נמה בשלווה ובמנוחה. ראיתי מול עיני מופת של תחית המתים ממש. למחרת באשמורת הבוקר של יום השבת הגיע ד"ר כהן, פניו דאוגות ביותר, ושאל בחשש: היכן היא הילדה החולה? החוותי על בתי, שבינתיים כבר קמה ממיטת חליה והיתה שקועה במשחקה כאילו לא אירע דבר, ואילו ד"ר כהן אמר לי בהחלטיות: הנך משטה בי, ברצוני לראות את הילדה החולה ששכבה כאן ביום שישי! רק לאחר שנאמר לו שברכת צדיקים עמדה לה, נחה דעתו.

העוסק בתורה לשמה

באחד מלילות השבת בימות החורף בשעה מאוחרת, חלף עמנו בסמוך לביתו של החסיד ר' מוטל אוסטרובר שברחוב אלפנדרי 5, והנה פונה אלינו הבית ישראל: עטץ ווילן זעהן ווי מ'לערנט תורה לשמה? [=רצונכם לראות כיצד לומדים תורה לשמה?], ובאמרו לנו זאת החווה מהחלון כיצד יושב אותו חסיד מופלג ר' מוטל אוסטרובר כאשר ראשו ורובו בספר הפתוח לפניו, דבוק בתורה הקדושה משאת חייו.

לאחר מכן נפנה להיכנס עמנו לביתו של ר' מוטל, אשר נבהל ונשתומם בחרדת קודש מביקורו הבלתי צפוי של הבית ישראל. התיישב הבית ישראל בביתו עם בני החבורה, ור' מוטל מיהר להטעים את בני החבורה ממאכלי השבת. לאחר מכן נפרד מאיתנו הבית ישראל באומרו, אלע קענען שוין אהיים גיין, אבער פינעוועג זאלן אלע זיין צוריק [=כולם יכולים ללכת לביתם אולם בשעה חמש בבוקר שיהיו כולם בחזרה]. בבוקר התייצבתי כחייל נאמן לקיים רצונו.

ערבות וידידות בצל קדשו

בקרב החבורה, שררה תמיד אהבת רעים וידידות אמת, ושמחו כל אחד בשמחת רעהו. בהכוונתו ובדרך שהתווה לנו, היינו כערבים אחד לשני, ונתנו ליבנו כל אחד לצרת חבירו.

אחד מבני החבורה, הוא ניהו ר' מאיר גולדפלם, סחר במצרך שנאסר לסחורה על ידי הבריטים, יתכן והיה זה סוכר. באחת הפעמים הוא נתפס על ידיהם וקבעו לו משפט שיערך בעוד תקופה. הוא היה שרוי במתח וחשש ונכנס לבית ישראל להתאונן על כך. דחהו הבית ישראל ואמר לו שיגיע מאוחר יותר. מפעם לפעם הגיע ר' מאיר לבית ישראל להזכירו, ואילו הבית ישראל הלך ודחהו, כך עד הלילה הסמוך למועד המשפט. כאשר בא ר' מאיר באותו לילה, הוציא לו הבית ישראל מספר מטבעות מאמתחתו ואמר לו שלא יחשוש. לאחר מכן קרא לי הבית ישראל וביקשני שאתייצב למחרת במשפט להעיד עבורו.

בעת המשפט הודיעו השופטים, כי אם יקבלו עליו עדות אופי שהוא ישר דרך וזה לו פעם ראשונה שנכשל בכך, יקלו בדינו וישלם קנס כספי מועט - הסכום המדוייק שמסר בידו הבית ישראל. ואכן כך היה, העדתי בעבורו שאני מכירו היטב, איש נאמן ונקי כפיים, וכעת נכשל לראשונה. ר' מאיר יצא זכאי בדינו ושילם את הקנס בלבד, וכאשר בא לבשר זאת לבית ישראל, אמר לו: יכולתי לתת לך סכום מועט יותר, אולם חששתי שלא תסמוך עלי לבטח.

והיה גם מעשה בו שלח הבית ישראל את ר' מאיר גולדפלם להעיד עבורי. באותם שנים של שנות המנדט הבריטי, נאסרה האפיה בקמח לבן והותרה רק האפיה בקמח שחור. היות וחלות יכלו לאפות רק מקמח לבן, על כן נאלצו כולם לאכול בשבת לחם מקמח שחור במקום חלות.

הדבר היה בנפשנו לענג את השבת כראוי בחלות ולא להסתפק בלחמים, ועל כן למרות האיסור אפינו בהחבא תחת עיניהם הבולשות של הבריטים חלות מקמח לבן, אותם הועדנו בעיקר עבור בני המשפחה, הבית ישראל, ר' איטשע פישל היינה, ר' שלמה יוסקוביץ, ר' איטשע מאיר לוין, ר' שמעון אלתר וכדו'. בנוסף גם מכרנו בהחבא מעט לחסידים.

היה זה בליל שישי סמוך לימי הפורים של שנת תש"ה, ימים ספורים לאחר נישואיו של אחי ר' שמעון. שכרתי את מאפייתו של ר' בעריש פורטוגל, והבאתי לשם את שלושת אחיי ר' יהושע, ר' לייבל ור' משה שיסייעו באפיה. באותם ימים לא היתה בידי מאפיה משלי ועל כן שכרתי מאפיות לשעות הלילה, ואפינו במשך כמה שעות.

באחד הלילות פשטו הבריטים על המאפיה ועצרו את אחיי יהושע ולייבל והניחום במעצר. אחי הצעיר ר' משה הספיק עוד להימלט מן המקום, והגיע במרוצה לספר לי את שאירע.

מיהרתי למעונו של הבית ישראל שהרגיעני באמרו שלא אחשוש, הוא שלחני לעורך דין מומחה שהוא יסדר את הדבר על הצד הטוב ביותר, והורה לר' מאיר גולדפלם שבעת המשפט יעיד בעדי. תחילה פעל עורך הדין לשחררם מן המעצר, עד לעת המשפט שנקבע לבוקרו של יום ראשון הקרוב.

בעת המשפט התייצב ר' מאיר גולדפלם והסביר לשופטים בטוב טעם, כי בימים אלו התקיימה חגיגת נישואין במשפחתנו, והמנהג הוא לאפות עבור כל משתתף שתי חלות. השופט קיבל את דבריו והסתפק בקנס סמלי של עשרים פונט.

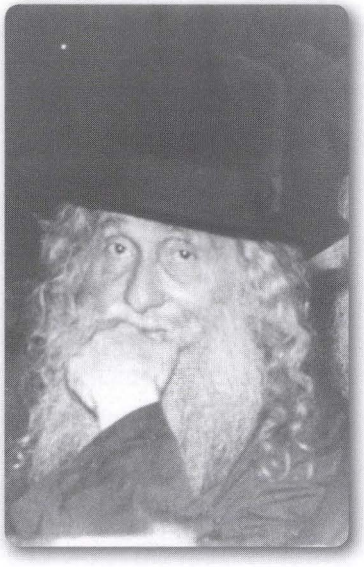

כי לא מחשבותי מחשבותיכם

פעם עמד שעון על משקוף חדרו כשהוא נע אילך ואילך, ושח עמי על דברים שבעיני היו נראים כפשוטים. כנראה שחש בהרהור שחלף בלבי, ולפתע התנער מדיבוריו ופנה לומר לי בנעימה מעוררת תוך כדי תנועתו מצד לצד על משקוף החדר: דו מיינסט, דו פארשטייסט עפעס [=אתה חושב שהנך מבין דבר מה], כי לא מחשבותי מח-ש-בו-תי-כם.

כאילו הקריב ביכורים

כאשר קיבל הרבי ה'בית ישראל' זי"ע את ההנהגה בחודש סיון של שנת תש"ח, כבר קבעתי מעוני בבני ברק, אולם גם בשנים אלו הראשונות להנהגתו הייתי שולח מבני ברק בערב שבת חלות לירושלים עבור הרבי, ובעת בואי לירושלים אף הייתי אוכל בקביעות על שולחנו. פעם בערב שבועות בבואי להקביל פניו עם החלות, אמר לי בחיבה: נו בערל, האסט מיר געברענגט ביכורים?! [=נו בערל, הבאת לי ביכורים?!][449].

לבד מהחלות הרגילות הכנתי גם חלה כעין באגט, עמה היה הבית ישראל מחלק את ההערינג בסעודה שלישית.

---

449. במסכת כתובות דף ק"ה ע"ב נאמר בגמרא: "ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלקים לחם בִּכּוּרִים עשרים לחם שעורים וכרמל בצקלונו" - וכי אלישע אוכל ביכורים הוה, אלא לומר לך כל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים.

פעמים רבות היה הבית ישראל מצניע את החלות הטריות ואוכלם רק לשבת הבאה, ואילו בשבת הנוכחית היה אוכל את החלות משבוע שעבר, וכפי ששמעתי ממנו פעם: נאמר בפסוק "ואכלתם לחמכם לשובע", וברש"י שם "אוכל קמעא ומתברך במעיו", איך האלט אז מ'מיינט אַן עלטער שטיקל ברויט [=אני סבור שהכוונה לחתיכת לחם ששהתה מעט].

אירע פעם שבערב שבת לאחר אפיית החלות כאשר התכוננתי לעלות לירושלים, התפרסמה ידיעה בעיר כי נוצר חשש מסוים על השמן ששווק באותם ימים. בבואי לירושלים נכנסתי לבית ישראל והרציתי לפניו את הדברים, כאשר את השקית אחזתי בינתיים מאחורה. כאשר שמע את דברי אמר לי: ברענג דאס אהער [=הביאם הנה]. הוא סגר את דלת חדרו, ופנה לחלון שם בחנם היטב לאור היום והריחם שוב ושוב, ולאחר מכן אמר באחת: איך זעה גארנישט [=אינני רואה דבר].

בליל שבת לאחר הסעודה מיהרתי לשאול את אחד המשמשים כיצד נהג הרבי בסעודה, והוא השיב לי: הרבי בצע על החלות שהבאת. בחזרתי לבני ברק ביום ראשון אורו עיניי, כאשר נודע כי החשש היה לשוא והכל בטל ומבוטל.

בשבתות בהם שהיתי בביתי בבני ברק, הייתי תר אחר חסיד שמועיד פניו לשבת לירושלים, ומוסר בידו את החלות עבור הרבי ארוזים בתיק יד מיוחד לכך, ולמוצאי שבת היה הבית ישראל שולח אלי בחזרה את התיק הריק. באחת השבתות שהה בירושלים אחד מחשובי המתפללים בשטיבל הוא ניהו ר' לייבל רוזנשטרוך, ובעת שנכנס לקודש על מנת לברכת פרידה אמר לו הבית ישראל: אתה נוסע לבני ברק, תפגוש הרי את בערל, המתן רגע, ומדי דברו הוציא לו את תיק החלות הריק ומסרו בידו. בשובו לבני ברק, כאשר אך ירד מהאוטובוס והנה הוא מבחין בי צועד בסמוך. ר' לייבל נפעם ימים רבים כיצד אפילו משיחת חולין שלו כביכול, לא נפל דבר ארצה.

היה ובימי חודש ניסן פנה אלי הבית ישראל, וביקשני שאכין עבורו עוגת מזונות עשויה מקמח מצה עם ביצים, והוסיף להזהירני שוב ושוב שאשגיח מאוד בהכנתה מפני כל טיפת מים לבל תיעשה העוגה שרויה - 'גיבראקס'. זוגתי הצדקנית ע"ה הכינה זאת במיוחד עבורו כפי בקשתו, ושלחתי את העוגה לירושלים.

באותה שנה חל יו"ט ראשון ביום השבת, ושביעי של פסח ביום שישי. במשך כל ימי הפסח לא נגע הבית ישראל בעוגה, והוציאה רק בשבת שלאחר פסח, כשהוא מטעים: אינני יודע מדוע שלא לאכלה, והרי מכינים זאת לפני ימי הפסח ללא תערובת טיפת מים בהשגחה יתירה, אולם ליבי איננו מניח לי לאכול (=אבער עס נעמט מיר נישט צו עסן).

באחת משנות ההנהגה הראשונות, חל שביעי של פסח ביום רביעי, ולעת צאת החג, אור ליום חמישי, התכוננתי לגשת לתור לברכה הפרידה ולמהר לבני ברק להתחיל את המלאכה[450]. באותה עת יצא מחדרו של הרבי אחד המשמשים שקראני לקודש, ואז פתח הבית ישראל ואמר לי: פארסט קיין בני ברק? האסט פארקויפט די חמץ? [=הנך נוסע לב"ב? האם מכרת את החמץ?]. לאחר מכן אמר לי, כי אין צורך להתעכב ולהמתין עם כל החסידים בתור, כיוון שעלי להתחיל באפיית חלות לשבת עבור הציבור, והוא פטרני בברכת פרידה.

יותר מאב ואם

הקרואים לסעודה בבית הרבי הבית ישראל בימי הנהגת העדה היו להם רמזים מיוחדים ממנו על כך. כאשר נכנסתי 'שלום נעמען' יש והיה אומר לי: איך האב אָנגעגרייט פאר דיר [=הכנתי עבורך]. ב'נסיעות' הגדולים כאשר לא היה שהות לדבר, אזי בעת שעברנו על פניו לאחר התפילה היה מסמן בידו, כאומר שנשאר במחיצתו. אירע פעם שבעת ה'שלום נעמען' לא אמר לי דבר וכן בליל שבת לא רמז לי מאומה, והבנתי מכך שבשבת זו אינני מבין הקרואים.

יצאתי מבית המדרש ופניתי לביתו של אבי בשכונת בית ישראל לסעוד שם על שולחנו. ויהי אך הגעתי לחצר הבית והנה המשמש ר' בונם קורניק מגיע בריצה בהולה מתנשם בכבדות, באמרו שהרבי קורא לי. חזרתי במהירות לבית הרבי ובבואי לפניו אמר לי: וויא ביסטו אוועק געקומען [=היכן נעלמת], השבתי לו כי לא היה לי כל סימן ממנו שעלי לבוא, נו, ולהיכן הלכת - שאלני, אמרתי לו: צום טאטן [=לאבי].

אזי קרא לעברי הרבי ה'בית ישראל' בחיבה ובאהביות: און איך בין נישט קיין טאטע?! [=ואני אינני אבא?!].

כידוע היה מורה ומעורר ביותר שיברכו כל ברכה בקול רם ולא יבליעו את המלים. המשגיח ר' גד'ל אייזנר עלה למעונו של הבית ישראל לקידושא רבא, יחד עם כמה

450. מעיון בלוח השנה עולה, כי המעשה אירע בשנת תש"ט או תש"ב.

מחשובי הבחורים מישיבת 'חידושי הרי"ם'. כאשר כיבדם הבית ישראל בשיריים, מאימת וכבוד רבם אמרו את הברכה בלחש. נפנה הבית ישראל ושאל את ר' גד'ל: האסט גיהערט פון זיי א ברכה? [=שמעת אותם מברכים?]. כדרכם של חסידים להמליץ טוב, השיב ר' גד'ל לרבי: איך האב גיזעהן... [=ראיתי]. דהיינו, ראיתי את שפתותיהם נעות.

שפת אמת בפיהו

בבני ברק התגורר החסיד הישיש ר' משה בוים זקן בית אלכסנדר ואמשינוב. ר' משה היה חסיד בר דעת אשר מלפנים שימש ראש הקהל בפשיסחא, ובחורים ואברכים היו עולים למעונו שברחוב רבי עקיבא 72 לשאוב מאוצרותיו[451]. נוכחתי באחת הפעמים בהם הגיע הבית ישראל לבקר במעונו, ובין השיחים נפנה הבית ישראל לשאלו אודות זקנו השפת אמת ור' משה השיבו שזכה להכירו. אזי התבטא הבית ישראל, כי איה האיש אשר יכול היה להכירו[452].

לאחר מכן הוסיף לשאלו: קענסט אויסמשל'ן ווי ער האט אויס געקוקט? [=היכול אתה לתאר כיצד היה מראהו?], השיבו ר' משה: אביסלע העכער ווי איר זענט [=מעט יותר גבוה ממכם]. נרגש הבית ישראל וקרא: אביסל? אסאך אסאך העכער! [=קצת? הרבה הרבה יותר גבוה], כאשר הוא מחווה בידיו לעילא ולעילא.

אחד מפארי החסידים בירושלים היה החסיד הישיש וזך הרעיון ר' ישראל'קע אראטן מעולי קראקא, אשר התגורר בשכונת בית וגן. בימי חורפו זכה לקירבה יתירה מהרבי ה'אמרי אמת' ואף היה בין המשתתפים הספורים במעמד ה'קבלת פנים' של הרבי לפני החופה. תדיר היה שונה ומספר באזני השומעים על המעמד המרטיט כאשר לפני צאתם לחופה ניגש בעל ה'שפת אמת' זי"ע לבנו החתן, והניח עליו את ידיו בקראו: ואהבת את ה' אלוקיך וכו'.

אודות כך שמעתי מפה קדשו של הבית ישראל: איך גלייב נישט אז דער זיידע האט

---

451. החסיד ר' משה אהרן הלוי בוים נולד בפשיסחא ביום כ"ג אייר תרל"ה לאביו החסיד ר' קלמן חיים בוים בהיותו בן ס"ג שנים (ר' קלמן כידוע זכה בנערותו להסתופף בצל הרבי ר' בונם מפשיסחא ונקרא בפי רבוה"ק 'דער קליגער קלמן') ולאמו מרת דבורה ליבצא לבית וולפמן בהיותה בת ארבעים. ר' קלמן האריך ימים ונפטר בעיר ראדום ביום כ' שבט תרס"ט בשנת הצ"ח לחייו. בנו ר' משה האריך ימים כימי אביו ונפטר ביום ח"י סיון תשל"ב לאחר שמלאו לו צ"ז שנים ונטמן בבית החיים שומרי שבת בבני ברק.

452. בספר 'סיפוריו של איש פשיסחא' עמ' כ"ט כותב ר' אברהם ברסלר ז"ל מפיו של ר' משה: "אתם האברכים שואלים אותי אם יש לי משהו לספר לכם על חסידות גור? - נענה בהזדמנות אחת החסיד הישיש שבישישים - בגור לא הייתי, אבל בפניו הזוהרות של בעל השפת אמת זכיתי להציץ במו עיני". ראה שם את פרטי המעשה.

ארויף געלייגט די הענט. דער טאטע האט נישט ארויף געלייגט מיט די הענט, דער שפת אמת האט נישט געירט מיט די הענט, נאר א שטייגער ווי ער האט אראפ געבויגען האט ער געזאגט "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך". [=אינני מאמין שאבא הניח עליו את ידיו, אבא לא היה מניח את ידיו, השפת אמת לא נגע בידיו, אלא כאשר נרכן לעברו אמר ואהבת וכו'].

פעם הוסיף לי ר' ישראל'קע אראטן בחדוותא, כי מלבד מה שזכה להשתתף בנישואי הרבי הראשונים כאשר נשא את הרבנית חיה ראדא, זכה גם כחלוף למעלה מארבעים שנה להשתתף בנישואין השניים, בעת שנשא את הרבנית פייגא מינטשע[453].

הנסיעה למירון

"שם ערך עבורנו סעודה כיד המלך"
מעונו של הרב וינגוט בצפת שנשתמר בשלמותו.
כאן גם התארח ה'אמרי אמת' בשנת תרצ"ב

בראש חודש אלול תש"י נלוויתי לרבי ה'בית ישראל' זי"ע בנסיעתו למירון, יחד עם החסידים הנאמנים ר' רפאל יעקב שפירא ור' זעליג שטיצברג. בבואנו לציון הרשב"י מצאנו שם את הרבי ה'לב שמחה' זי"ע כשהוא פוסע הלוך ושוב שקוע בשרעפים בהיכל רבי אלעזר ברשב"י (באותם ימים טרם הוקמה המחיצה). הבית ישראל נשמר שלא להפריעו ופנה לשפוך שיח בציון הרשב"י. לאחר שסיימו נתראו אהדדי, ובין השיחים אמר הלב שמחה לבית ישראל, שהאוויר בהר כנען שבצפת הוא משובח כמו בהרים שבשוייץ.

בעקבות דברי הלב שמחה יצאנו עם הבית ישראל להר כנען, ובבואנו לשם הבחנו שהלב שמחה כבר הקדימנו ושוהה שם אף הוא. צעדנו עם הבית ישראל בראש ההר, כאשר רוח עזה נושבת בחזקה על פנינו ומחיה נפשות. לאחר מכן המשכנו לצפת שם ערך עבורנו ה'צפת'ער רב' רבי אפרים שרגא וינגוט במעונו, סעודה כיד המלך מכל טוב. היה זה בשנת חייו האחרונה של הרב מצפת, אשר פטירתו היתה בשנה שלאחר מכן ביום ז' בתמוז תשי"א.

---

453. בזיוו"ר נשא הרבי את הרבנית חיה ראדא ביום ד' תשא י"ז באדר א' תרמ"א, ובזיוו"ש נשא את הרבנית פייגא מינטשע ביום א' שמות ט"ו בטבת תרפ"ה.

לימים כאשר באתי בקשרי משפחה עם בנו ר' יעקב מאיר, הזכרתי לו את אותה סעודת מלכים שהיתה לנו בביתם, ושאלתיו אימתי הספיקו לערוך כל זאת. השיב לי ר' יעקב מאיר: וכי מה תחשוב, הלילה שלפניו היה עבורי ליל שימורים, עמדתי על רגלי כל אותו הלילה וטרחתי עבור הרבי.

כחלוף יובל שנים בשיח רעים עם רבי מאיר גולדפלם

כפי הנזכר, בין בני החבורה שררה אחדות מופלאה וקירוב לבבות. גם כאשר עברתי מירושלים לבני ברק נותרה בינינו אהבת רעים, ותמיד כאשר נתראנו יחדיו, היה זה עת חדוותא של ממש. כאשר נפגשתי עם ר' מנדל ויסבוים היה אוחז בידי בשמחה ויצא ממש ברקידה, תוקף ימים הראשונים השאירו חותמם גם כחלוף יובל שנים ויותר.

עם בני החבורה רבי מנדל ויסבוים ורבי מאיר גולדפלם

פרק עשרים וחמשה

מגורי בירושלים ובבני ברק

שמחת הנישואין

נישואי נערכו בשנת תרצ"ט בירושלים, עם נוות ביתי מנב"ת האשה הצדקנית מרת רבקה רחל ע"ה, בתו של החסיד ר' מרדכי יודל איינפלד מדמויות חסידי קמאי בשכונת בתי וורשא שבירושלים. לחותני היתה ההזדמנות לתת עלי עין לטובה עוד שנים קודם הנישואין בעקבות מעשה שהיה.

באותם שנים התפרנס חותני לימים ביגיעה מפרכת כמחלק כדי חלב, והיה מטפס ועולה מבית לבית במאמץ רב, כפי שהיה נהוג אז להביא את החלב לפתח הבית, בנוסף חילק גם לָבֶן שהכין ביצור עצמי. כן היה מספק חלב ולבן עבור בחורי ישיבת שפת אמת, כאשר בכל פעם היה נושא עמו כדים מלאים ונוטל בחזרה את הריקים מהפעם הקודמת.

באחת הפעמים נטרדה לו שעתו, וכאשר הגיע לבנין הישיבה להכניס את הסחורה וליטול את הריקים היו כבר דלתות המטבח נעולות. אותה שעה לא שהיתי בבנין הישיבה, ובבואי מצאתי את חותני לעתיד עומד בחוץ עם הסחורה ולא יודע להשית עצות בנפשו.

היה קשה בעיני לראות יהודי חסיד נכבד עומד בצערו, נער זריז הייתי, טיפסתי אל החלון הקטן שמעל הדלת (='לופטשיג' - כפי שנקרא אז) וכהרף עין עמדו רגלי בפנים, כשאני פותח בפניו את הדלת לרווחה. בחורי הישיבה עמדו אז בסיום הסעודה טרם ברכת המזון, ונהנו מצנצנות הלבן שהגיעו זה עתה לקינוח הסעודה. לימים כאשר עלו הצעות שידוכים עבור בתו הבכירה ושמי הוצע לפניו, יכל לסמוך את ידיו נאמנה.

ברכת מז"ט

הננו מזמינים את כבודתנו ברכת מזל"ט חסת ונלבבה
לידידינו וחבדנו הבחור החתן המופלג
מר יהודא דוב צישינסקי נ"י
ליום חתונתו ושמחה לבו
יהי' שהורה ונדולה יהא מנת חלקו, ותהי דרכך
טונה בשושנים.
כבדכת ידידיך ומוקיריך
אברהם יצחק ויצמן, יחיאל מרדכי סנקביץ
יהודא אדי' ליב וידוסלבסקי, משה דוד
ולייקוביץ, מאיר בנש, משה הרצברג,
מנחם מאיר
תלמידי ישיבת שפת אמת בירושלים עיהיק
נם אני בין המברכים
אברהם אלי' ינקלביץ

ברכת מז"ט לנישואין מבני החבורה

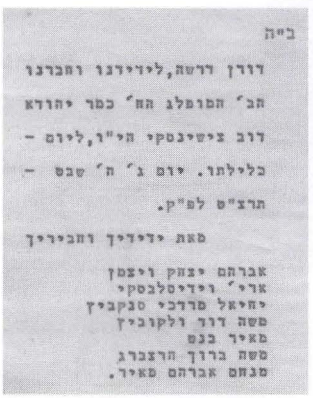

ב"ה

דורן דרשה, לידידנו וחבדנו
הב' המופלג הת' כמר יהודא
דוב צישינסקי הי"ו, ליום -
כלילתו. יום ג' ח' שבט -
תרצ"ט לפ"ק.

מאת ידידיך וחבידיך

אברהם יצחק ויצמן
אדי' וידיסלבסקי
יחיאל מרדכי סנקביץ
משה דוד ולקוביץ
מאיר בנש
משה ברוך הרצברג
מנחם אברהם מאיר.

סט ספרי השפ"א - דורון דרשה מבני החבורה

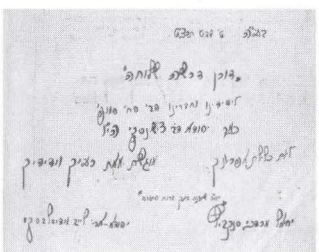

מדרש-רבה - דורון דרשה מר' יחיאל נרקיס-סנקביץ ור' לייבל וידיסלבסקי

האויפריפין נערך בש"ק וארא ר"ח שבט תרצ"ט בבית החסידים הקישון בת"א, מקום מגורינו באותם ימים. בעת הקידושא רבא לאחר אכילת החמין, נעמד ר' איטשע והכריז: וישכם אברהם בבוקר - זריזין מקדימין למצוות, והקים את כל החבריא לסעודת הברית שערך באותה שבת אחד מחשובי המתפללים בבית החסידים, הוא ניהו ר' לייבל קורניק[454].

יום לפני הנישואין לקתה סבתי מרת חיה שרה בליבה (=זי האט באקומען א הארץ-אַטאַק). בני המשפחה חששו לעלות לירושלים ולהותירה לבדה במצב כזה, אולם הסבתא אמרה להם נחרצות: סעו כולכם לחיים ולשלום, אין ברצוני להפריע לשמחה. ואכן היא חזרה לאיתנה וחיתה עוד כחודש ימים, עד לפטירתה הפתאומית כפי שסופר לעיל[455].

הגה"ח רבי ישראל יצחק רייזמן במחיצת גדולי ירושלים ודייני העדה החרדית

הנישואין נערכו ביום שלישי שנכפל בו כי טוב ד' שבט תרצ"ט, הימים היו ימי מאבק בין ארגוני המחתרת היהודים והבריטים ובאותו לילה אמור היה להתקיים עוצר, לפיכך נערכה החופה מבעוד יום ובסידור קידושין כובד הרב ישראל יצחק רייזמן מדייני העדה החרדית, שהיה מחשובי המתפללים בביהמ"ד דגור באותם שנים[456]. אולם למרות העוצר, לסעודת המצוה שנערכה בליל ה' שבט יומא דהילולא של ה'שפת אמת' הגיעו חסידים רבים, ודודי ר' שמחה צישינסקי ור' מתיס מינץ כדרכם שימחו את המשתתפים בשירים ורון.

באחד מימי השבע ברכות נערכה הסעודה בצוותא חדא עם שמחת האירוסין לידידי מה'חברה' בישיבת שפת אמת, הוא ניהו ר' אברהם יצחק ויצמן שנעשה לחתנו של בעל

454. הרך הנימול היה ר' ירוחם קורניק הי"ו.

455. ראה בהרחבה לעיל בפרק 'אז תרצ"ה הארץ'.

456. אביו רבי נתנאל הסתופף עוד בצילו של החידושי הרי"ם, ורבי ישראל יצחק היה כידוע ממקימי ישיבת שפת אמת וחבר הנהלתה, ובמשך שנים התפלל בביהמ"ד דגור.

ה'סולם'. השבע ברכות נערך בביתו של בעל הסולם שהתגורר אז בשכונת הבוכרים, ובעל הסולם בירך על הכוס באמירת 'שהשמחה במעונו' וכמו יצא ידי שניהם.

הדוד ר' שמחה בשמחת חתן
משמאלו נראה הדוד ר' איטשע ומימינו ר' לייבל איטשע'ס. מאחור נראה בנו ר' מנדל

בימי השבע ברכות השתתף בכל יום האברך המופלג ר' לייבל לוין הי"ד בנו של הרב מבענדין (=לייבל בענדינער-רב'ס). ר' לייבל התגורר באותה תקופה בירושלים, ובאותם ימים הדריכני רבות כאשר הוא משמיע לי דברי חסידות. הוא לא זכה להיפקד בזרע של קיימא והרבי ייעצו לעלות לאר"י, כאן התגורר מספר שנים. הוא נסע לפולין באניה האחרונה שיצאה לפני המלחמה ונספה על קידוש ה', הי"ד.

ר' לייבל לוין "לייבל בענדינער-רב'ס" ואחיו ר' פיניע במחיצת הרבי במארינבאד תרצ"ז

את התפילין כתב עבורי אחד מאנשי מעלה והמדקדקים בין סופרי הסת"ם שבירושלים, הוא ניהו החסיד ר' נחמן פפירנא שנודע בשערי ירושלים כ'ר' נחמן סופר'. לא בנקל עלה בידי לזכות בכך עד שנעתר לכתוב עבורי, גם תפילין דרש"י וגם דרבינו תם. לימים כתב רבי נתן לוברט עבורי כאות ידידות תפילין נוספות של רש"י[457].

457. סבינו הוסיף על כך כי בהיותו בשנת תשמ"ח בקראקא, כאשר פנה ללכת למקוה נגנבו ממנו תפילין אלו של ר' נתן לוברט, ואז כתב עבורו חתנו א"מ ר' משה קנובלביץ ז"ל תפילין מהודרות חדשות.

בקרב האברכים

לאחר נישואי התפללתי בבית החסידים של האברכים שהיה אז בירושלים, אשר נוסד על ידי בני חבורתו של ר' מתיס מינץ. בית החסידים היה ליד ביהמ"ד זכרון משה, באותו בנין בו התגורר ר' אברהם יוסף פרסטר. הגבאי היה ר' יוסל סקולסקי ובין המתפללים נמנו האברכים החסידים: ר' אלימלך לוקסנבורג, ר' נחמיה ברגמן, ר' שמואל גרוסמן, האחים ר' אלעזר ור' מאיר הנדלס, ר' מתיס מינץ, ר' לייבל יוסקוביץ, ר' לייבל זיידמן, ר' אריה ליפשיץ, ר' בונם לב, מפעם לפעם הגיעו גם אחיו ר' העניך ור' אהרן, וכן ר' מוטל איבנבוים. אני ור' אריה ליפשיץ נישאנו בשנת תרצ"ט והיינו צעירי המתפללים.עמנו התפללו גם כן כמה מזקני וחשובי החסידים כר' בעריש שיינֶרט[458], ר' איטשע מאיר פיש, ר' העניך הלמר ור' איטשע מאיר גולדהמר שנהנו בחברתנו וכמים הפנים לפנים החיונו בנוכחותם. סעודות המלוה מלכה היו נערכים כל שבוע בתורנות בבית אחד המתפללים. בהגיע הרבי לירושלים לאחר פסח של שנת ת"ש נסגר השטיבל, ועברנו להתפלל בביהמ"ד דישיבת שפת אמת במחיצת קדשו של הרבי.

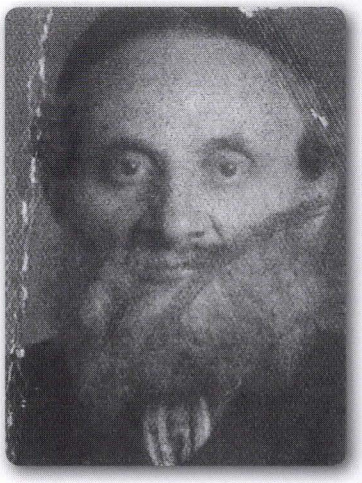

רבי בעריש שיינערט

בין נכבדי החסידים בירושלים באותם שנים, היה החסיד ר' איטשע מאיר פיש נינו של החידושי הרי"ם ואחיו הבכור של ר' אברהם פיש מנהלו של כולל פולין[459]. ר' איטשע מאיר התגורר לפנים בוואדיסלוב שם עסק בצרכי ציבור בהיותו יו"ר סניף אגודת ישראל המקומי, ובימי זקנתו עלה להתגורר בירושלים עיה"ק.

ר' איטשע מאיר היה בעל מספר גדול ומקור נאמן למעשיות חסידים שנבעו מפיו לרוב. אחיו ר' אברהם היה עורך כל שנה בביתו סעודת הילולא ביום כ"ג אדר - יום

---

458. ר' בעריש נפטר ביום כ"ב באב תשי"ג ונטמן בבית החיים שומרי שבת בבני ברק. במודעות על פטירתו נכתב שמו: הרב ר' דב שינהרט מלודז', ור' גד'ל אייזנר שהגיע ארצה באותה תקופה התאונן מה זאת ועל מה זאת, הרי הכרתיו היטב עוד מלודז' ואילו כתבו 'דער געלערער בעריש' הייתי יודע שנפטר אותו חסיד ומשתתף בהלוויתו, אולם איך אדע מיהו 'דב שינהרט'... - מפי ר' מאיר קוטיינר הי"ו.

459. אביהם רבי ישעיה קשוינזער היה חתנו של ר' זנוויל ברודר חתן החידושי הרי"ם, בזיווש"נ נשא ר' ישעיה את מרת פרימטשע אחותו של השפת אמת שהיתה אלמנת רבי בנימין בן השרף מקוצק. אח נוסף של ר' יצחק מאיר ור' אברהם היה ר' העניך, שנפטר בימי המלחמה בגיטו לודז'.

היארצייט של החידושי הרי"ם ובה היה משתתף גם ר' איטשע מאיר שבישם את החסידים באמרותיו[460]. אמרו עליו שהיה 'דער ערשטער איטשע מאיר' - הראשון בין צאצאי החידושי הרי"ם שנקרא על שמו, ובבוא עיתו אף נפטר ביום היארצייט כ"ג אדר תש"א שחל בשבת קודש פרשת פרה, בדיוק כפטירת זקינו החידושי הרי"ם.

"מקור נאמן למעשיות חסידים שנבעו מפיו לרוב"
רבי איטשע מאיר פיש

אחיו הצעיר ר' אברהם פיש היה במשך שנים במצב בריאותי רופף, אולם ר' איטשע מאיר היה בבריאות איתנה. בליל שבת כאשר חזר ר' איטשע מאיר מביהמ"ד שברחוב שפת אמת לביתו בשכונת זכרון משה, הבחין בקבוצת אברכים העומדים באיזור רחוב רלב"ח ואמר להם: געפינט זיך דא אַן עולם, ס'קומט אמאל צונוצן פאר א מנין [=נמצאים כאן ציבור גדול, הדבר יכול לבוא לידי שימוש ל'מנין']. ניבא ולא ידע מה ניבא. לאחר שעות ספורות, בשעה שתיים לפנות בוקר העירו אברכים אחד את השני והודיעו שר' איטשע מאיר במצב אנוש, ועד שהגענו לביתו כבר היתה שעת יציאת נשמה.

בבית המדרש באותם שנים היו חסידים ואברכים רבים שחבשו בשבת 'שפיציקע שטריימלך' - שטריימלך נמוכים כמנהג ירושלים ובני גליציה, כיון שרבים מהם נלקחו לחתנים בבתים ירושלמיים, וחותנם העניק להם שטריימל. כן היו חסידים שעלו ארצה עוד בשנות ה'תר"ס וה'תר"ע, וחלקם אף היו מילידי ירושלים, והיו מתעטרים בלבושם מלא החן של בני ירושלים. ביניהם החסיד הישיש ר' הרש דוד'ל הירשביין והגה"ח ר' יענקל שובקס.

לאחר נישואי התפרנסתי ממלאכת האפיה, ולשם כך הייתי שוכר מאפיות לשעות

460. בביתו של ר' איטשע מאיר גדלו שתי נכדותיו בנות חתנו ר' אליעזר מאיר פֶּרֶנְס מבענדין, אשר נישאו לימים האחת לר' ישראל משה ב"ר אברהם הכהן שפירא ז"ל מת"א, והשניה לר' אברהם חננאל מונטג ז"ל מי-ם שנפטר בשיבה טובה ביום ו' בכסלו תשע"ו.

הלילה ואופה בהם לחמים וחלות. תקופה אף אפיתי חלות בחצר ביתי בתנורים קטנים שהאפיה נערכה בהם באמצעות פרימוסים ופתיליות.

בשנים אלו שקדמו למלחמת השחרור - כיהן הרב וואזנר זצ"ל כרבה של שכונת כרם אברהם. בהיותו ממונה על הכשרות מטעם העדה החרדית, היה מגיע לבדוק את כשרות המאפיות, ובעיקר את נפות הקמח האם הם בשלמותם כהלכה.

באחת התקופות עבדתי במאפיה ששכנה סמוך ונראה למעונו של הרה"ק רבי שלומ'קה זוועהילר זי"ע. רבי שלומ'קה לא היה מחסיר אף יום מתפילת המנחה בכותל המערבי, אולם בתקופות העוצר היה מנוע מכך בעל כרחו ועל כן קיים מנין בביתו. לעת המנחה הייתי יוצא בריצה שפופה וממהר לכיוון ביתו.

וחסידים ברינה יגילו

לאחר המלחמה, כאשר החלו לנהור לירושלים פליטי המחנות, הופיעו בשערי ירושלים בשנת תש"ז בני חבורתו החסידית של ר' לייבל קוטנר, אודים מוצלים מאש, וכן החסידים ר' שמואל לוקובר, ר' הרש לייב גרינשטיין ור' אהרן לייב אבוביץ. היות ור' אהרן לייב היה שאר בשר של חותני, על כן ביקשה זוגתי החשובה ע"ה שאזמין אותו לביתינו להיות אורח כבוד במעוננו. באותם ימים טרם נעשה לחתנו של דודי ר' איטשע וקשרי המשפחה היו דרך בית חותני.

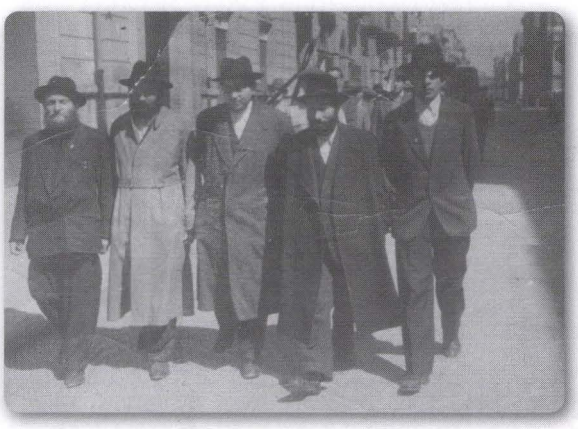

"החלו לנהור לירושלים פליטי המחנות"
משמאל לימין: ר' אהרן לייב אבוביץ, ר' שמואל לוקווער, ר' הרש לייב גרינשטיין, ר' אריה גולדברג ור' משה טרויבע

כאשר ניגשתי להזמינו אמר לי שהוא כאן עם בני החבורה, וכיון שעדיין אין להם היכן לסעוד אין ברצונו להיפרד מחבורתם. כאשר שמעתי זאת אמרתי לו שיודיע לכל בני החבורה כאיש אחד, שאת סעודות השבת יאכלו בביתי שברחוב המבי"ט בשכונת אחוה.

לקראת שבת הכינה זוגתי ע"ה מאכלים ערבים מכל טוב עבור החסידים, ובני החבורה התיישבו לסעודה כהלכה בהתרוממות הנפש, בשירה ובזמרה ורקידה של שמחה שעות

ארוכות, עמוק אל תוך הלילה, כשאליהם מצטרף ר' יהודה ליב רוזנווסר מחיפה שתדיר נתן אל ליבו לעודד את הפליטים. לאחר הסעודה כטוב ליבם, יצאו ברקידה ברחוב המבי"ט. למחרת היום שוב הארכנו בסעודה שנמשכה עד עת המנחה. כך היה בשבת זו וכך היה בשבת שלאחריה.

היו אלו שבתות רוויות וגדושות שלא ישכחו. חסידים אלו עברו את כל מוראות המלחמה, וכעת התקוממו מאפרות, וזכו להגיע לירושלים בחיי חיותו של הרבי ה'אמרי אמת'. החדווה והשמחה פרצו את כל הסכרים.

"בני חבורתו החסידית של רבי לייבל קוטנר"
רבי לייבל בימי השיבה

השמועה על אודות בני החבורה הגיעה לאזניו של הבית ישראל שנמלא קורת רוח, והוא קראני כשהוא פוסק לי בחביבות: וואס איז די מעשה דא ביי דיר, פאר וואס האסט גארנישט דערציילט אויף די חברה? [=מה התרחש בביתך, מדוע לא סיפרת לי כלום על החבורה?].

אותה עת כמו סימלה את התקוממות והחייאת רוח החסידות מחדש, כאשר טובי החסידים פליטי המלחמה החלו לחדש כנשר נעוריהם ולעורר תוקף חסידות כבראשונה.

רבי לייבל קוטנר

רבי שמואל לוקווער

רבי הרש לייב גרינשטיין

רבי אהרן לייב אבוביץ

מירושלים לבני ברק

בעצתו ובעידודו של ה'בית ישראל' זי"ע, ולאחר ששאלתי בקודש פנימה את פיו של הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע, העתקתי מגורי מעיר הקודש ירושלים לבני ברק, לאחר ימים נוראים של שנת תש"ח. בעוד שבית אבי ובית חותני וחצר בית רבי שהייתי כה מקושר

אליו נותרים מאחורי, התחלתי בהכנות למעבר המתוכנן. במוצאי יום הכיפורים נפרדתי לשלום מהרבי, ולאחר ימי הסוכות העברתי גם את בני המשפחה.

תקופה קצרה לאחר שעקרתי מגורי לבני ברק, בחורף של שנת תש"ח, נולד בני ר' חיים מאיר הי"ו. באותם ימי מעבר טרם היתה לי דירה מסודרת, ובני המשפחה שהו עם הרך הנולד בת"א בבית דודי ר' שמחה[461]. לשבת פרשת ויצא עליתי לירושלים להסתופף בצל הרבי ה'אמרי אמת', וכאשר ראני הלב שמחה שאלני: וויא גייסטו מאכן דעם 'זכר'? [=היכן בדעתך לערוך את ה'שלום זכר']. עודי עומד ותוהה השיב מיד הלב שמחה בהחלטיות: דעם זכר וועט זיין בארן טאטן אין שטוב [=ה'זכר' יערך בביתו של הרבי].

היה זה בחודשים האחרונים לחיי חיותו של הרבי. הבאתי עמי ארבעס ובירה וכן פירות, ועלינו למעונו של הרבי לאחר שסיים את אכילת הבשר, כאשר הרבי מיסב עמנו ומחלק פירות לנוכחים.

החסיד רבי משה בוים מגיע לשפוך שיח בכותל המערבי עם שחרור הכותל בשנת תשכ"ז בלווית רבי יהודה מנחם בוים

לאחר כשנתיים ימים, כאשר נולד בני ר' שלמה הי"ו בחול המועד סוכות תש"י, בראשית ימי הנהגתו של הבית ישראל, עליתי לירושלים לשמחת תורה, כדרכי שלא להחסיר משמחתה של תורה במחיצתם של רבוה"ק. אותה שנה חל שמחת תורה ביום השבת, ובבואי למעון הרבי שהתגורר אז ברחוב יוסף בן מתתיהו, קיבל הבית ישראל את פני ושאלני מה זאת עלתה בדעתי לבוא הנה, וכי היכן בדעתי לערוך את ה'זכר'. מדי דברו הזמינני לערוך את ה'שלום זכר' בשולחנו הטהור בליל שבת קודש שהוא ליל שמחת תורה, וכך נפל בחלקי הזכות לממן את כל צרכי הטיש: פירות, יין, בירה ועוד.

מאפיות 'יהודה' ו'הנחתום'

בבואי לבני ברק שכרתי לפרנסתי את מאפייתו של ר' שמואל וינטראוב, ברחוב רבי

461. בביתו של ר' שמחה נערכה אף סעודת הברית, כשזוגתו ע"ה טורחת ומבשלת את כל צרכי הסעודה.

עקיבא 58 מול בית החרושת 'דובק' וביהכנ"ס הגדול שברחוב אחיעזר, והמאפיה ניקבה מעתה בשם 'מאפיית יהודה'. החסיד ר' משה בוים שהתגורר לא הרחק ברחוב רבי עקיבא 72, היה מרבה לבוא בשעריה, מפיו היו מתבדרין דברי תורה וחסידות מכבשונם של חצרות החסידים ובית ווארקא בפולין, והשרה סביבותיו אווירה חמימה.

במשך תקופה שהה הרבי מבעלזא זי"ע למנוחה בבני ברק במרומי 'הר השלום' לא הרחק ממקום משכנה של המאפיה. היתה לי זכיה מיוחדת כל ימי שהותו בבני ברק לאפות עבורו חלות ולעלות לאכסנייתו להביאם לפניו.

כחלוף מספר שנים הקמתי ברחוב הרב שך 32 את מאפיית 'הנחתום'. רבם של חסידי גור בבני ברק באותם ימים, רבי יחיאל מאיר וינגורט זצ"ל, צירף בין השמות וקראני בחביבות 'יהודה הנחתום'[462]. לפני פסח הכשרנו את כל המאפיה והתנורים לאפיית מצות מצוה בערב פסח אחר חצות כנהוג, ובליל בדיקת חמץ לאחר שאיבת מים שלנו הגיעו הרב לנדא וכן הרב הרב וואזנר זצ"ל שהתמנה באותם ימים כרבה של שכונת זכרון מאיר, לבדוק את התנורים האם הוכשרו כהלכה ולהשגיח שיהיו 'ניצוצות ניתזין'.

לאחר תקופת מה נכנסו כשותפים במאפיית 'הנחתום' ר' מאניס ז'יטניצקי ור' הרשל פרסול. ר' מאניס היה איש חסיד מחשובי המתפללים בבית החסידים שלנו בגבעת רוקח ות"ח מובהק. הוא איבד בשואה את כל משפחתו, זוגתו וששת ילדיו, ונותר יהודי מלא תעצומות נפש ובעל מאור פנים מיוחד. עסקן לשם שמים שהקים במסירות את הבנין הגדול עבור ישיבת 'אמרי אמת' דחסידי גור, אשר נקראה ע"ש זכרו הטהור של הרבי זי"ע, ונשא בעולה[463].

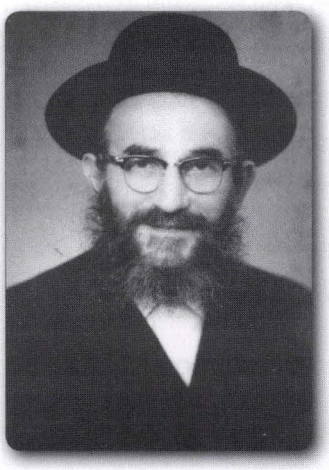

"אראפ גיין איין סטאציע פארן סוף"
הרה"ח ר' מאניס ז'יטניצקי

באחד הימים פתח לפני ר' מאניס את סגור ליבו והשיח באזני חלום פלא אותו חזה. בחלומו נראה אליו הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע אשר בירכו שיזכה לגבורות.

הוסיף ר' מאניס ואמר לי: איך בעט פון רבוש"ע, איך וויל אראפ גיין איין סטאציע פארן סוף [= בַּקָּשָׁתִי מהקב"ה שאוכל לעזוב את העולם 'תחנה אחת לפני

462. רבי יהודה הנחתום היה אחד מעשרה הרוגי מלכות לגירסת המדרש תהלים פ"ט.

463. כאשר הקים ר' מאניס את ישיבת אמרי אמת, תרמו סבינו ור' מאניס יחדיו את ארון הלחם של המאפיה עבור הישיבה ושימש כארון לספרים.

הסוף']. משאלתו של ר' מאניס היתה ברורה ומובנת, התחנה האחרונה בחיים, רצופת מהמורות ומלאת סבל, ביקש איפה ר' מאניס להיפטר מתוך דעה צלולה ובריאות הגוף. חלפו שנים בהם נצרתי את הדברים בליבי, ואכן נפעמתי להיווכח כאשר בפטירתו החטופה של ר' מאניס ביום ר"ח שבט תשמ"א היה בן ע"ח שנים, ונתמלאה משאלתו.

אמרה דומה לזו שמעתי רבות מפ"ק של הבית ישראל בשם רבי שלמה ליב מלענטשנא, על הפסוק בפרשת ויצא, שביקש יעקב אבינו "אם יהיה אלוקים עמדי וכו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. שאל הבית ישראל: מהי הכפילות, לחם - לאכול, בגד - ללבוש, וכי עבור מה ניתן לחם אם לא לאכלו, ולשם מה נצרך לבגד אם לא ללובשו? וביאר, כי יש אדם שהפרוטה בידו וברשותו לחם רב, אבל אינו בבריאות ואינו יכול לאכלו. יש בידו בגדים רבים אולם אינו יכול ללבשם, וזאת ביקש יעקב אבינו שיהיה לו לחם - שיוכל לאכלו, ובגד - אשר יוכל ללובשו. לפעמים היה הבית ישראל מתרץ מדיליה: לחם לאכול ובגד ללבוש, היינו שיהיה אפשר לאכול ולא להתגשם.

השותף השני במאפיית הנחתום, ר' הרשל פרסול, היה יהודי יקר, ממתפללי בית החסידים דגור ברחוב אור החיים, בן אחיו של ר' יצחק פרסול מבענדין-ירושלים, משקם מקום מנוחתם של רבוה"ק בעיירה גור.

היתה לנו הזכיה להעלות מלחמנו וחלותנו על שולחנם של גדולי הדור. ביניהם הרבי הקדוש מלעלוב רבי משה מרדכי זי"ע, שבית מדרשו שכן ברחוב רבי עקיבא בסמוך לרחוב ירושלים. עבורו הכנתי חלה מיוחדת במינה: חלת י"ב חלות. הכנתי שתים עשרה בילקעס כרוכים כעין חלת ימים נוראים, שניים במרכז, ומשני צידיהם מכל צד חמש בילקעס - יחדיו י"ב, וסביבם הקפתי ברצועה גדולה, ואפיתי אותם יחדיו בגוש אחד.

לאחר שנים רבות, הוחלפה מאפיית 'הנחתום' בה אפיתי רק לחמים וחלות - ב'קונדיטורית צישינסקי', בה אפיתי במשך שלושים שנה עוגות וכל טוב ממיני המאפה.

במחיצת גדולים וצדיקים

מקום מגורי הראשון בבני ברק, היה למרגלות גבעת רוקח ברחוב עבודה [=מיימון], ב'מעברת פייבלמן' - בלוק המגורים שבנה ר' משה פייבלמן מראשוני העיר. לאחר תקופה קבעתי מגורי ברחוב סלנט 7 במרומי גבעת רוקח, במעונו לשעבר של מרן הסטייפלער זי"ע שבבנין ישיבת בית יוסף דנובהרדוק, מקום בו קבעה את משכנה ישיבת 'אמרי אמת' בימיה הראשונים בין השנים תשי"ט-תשכ"ז. ברחוב סלנט התגוררתי קרוב ליובל שנים, עד לפטירתה של זוגתי החשובה ע"ה.

"דמות מיוחדת שהאירה את הסביבה"
כ"ק אדמו"ר בעל ה'דבר חיים' מנדבורנא זצוק"ל

דמות מיוחדת שהאירה את הסביבה היה הרבי מנדבורנא רבי חיים מרדכי זצ"ל, שקבע את משכנו ברחוב הראשונים שבשיפולי רחוב סלנט. בעת עריכת השולחן בבית מדרשו, היתה השירה נישאת ועולה בכל הסביבה בחן ובחסד במשך שעות ארוכות. זכורני את בנו רבי בער'ניו (לימים בעל ה'באר יעקב' מנדבורנא זצ"ל), אשר באותה עת עוד היה בימי נעוריו, כיצד שילהב את קהל המשתתפים, כאשר הוא פוצח בשירה אדירה: ק-ל אח-ד בר-א-ני, וא-מ-ר חי א-ני, כי לא ירא-ני ה-א-דם וח - - - י, שירה שטעמה הערב נשאר לאורך ימים ושנים.

"הורגשה קדושה עילאית כאצל חד מקמאי"
בעל ה'חזון אי"ש' זצוק"ל

באותם שנות בראשית, התגורר בבני ברק מאורם של ישראל בעל ה'חזון איש' זי"ע. במחיצתו הורגשה קדושה עילאית כאצל חד מקמאי, ורבים מאנ"ש היו פוקדים את מעונו לעצה ולברכה. הבאים במחיצתו התקבלו כל אחד בנועם ומאור פנים, והיה ניתן להרחיב ולפרש את שיחתנו לפניו.

יש כאן מן המקום להביא הוראה מפי קדשו שנשתמרה בידי שנים רבות. בשנה האחרונה לחיי החזון איש, הופיע בשערי מאפייתי ר' וועלוול בלומנקרנץ, יהודי חסיד ביאלא שהיתה לו מכולת ברחוב רבי עקיבא, ואמר לי: כאשר הנך מפריש חלה מן העיסה, תן בדעתך להפריש עבור אלו ששכחו ולא נטלו חלה, ותוציאם ידי חובה בחלה שאתה נוטל. היה זה נפלא בעיני בקשה שכזו, להפריש לכתחילה חלה 'שלא מן המוקף'? כאשר ראה עד כמה אני תמה, הניח לי להבין שאינו דורש כן מדעתו, אלא נשלח עבור כך[464].

פניתי למעונו של בעל החזון איש, לשאול אותו כיצד עלי לנהוג בדבר. השיב לי החזון איש: וואס הארט עס אייך, אז מ'זאגט אייך דארפט איהר אָננעמען [=מה איכפת לך מכך,

---

464. ר' וועלוול בלומנקרנץ הנזכר, היה שכנו של הרב יחיאל מאיר וינגורט, ופעל נמרצות להכתרתו כרבם של חסידי גור בב"ב. אחיו של ר' וועלוול היה החסיד ר' אשר ניסן בלומנקרץ מחשובי חסידי ביאלא - מפי ר' שרגא וינגורט מירושלים.

יהודי מבקש ממך דבר מה - קבל דבריו]. מיד הבנתי במה דברים אמורים ורמזתי כי עתה נתחוור לי מהיכן יצאה השליחות. נתחייך החזון איש ואמר: יא יא, זיי מקיים... [=כן כן, תראה לקיים][465].

מספר שנים לאחר בואי לב"ב, בליל ש"ק ט"ו בחשון תשי"ד נסתלק בעל ה'חזון איש', ולהלוויתו שנערכה בבוקרו של יום ראשון הגיע להשתתף הרבי ה'בית ישראל'. בעת מסע הלוויה ניצבתי בסמוך אליו וראיתי כיצד עיניו זולגות דמעות על האבידה הגדולה[466].

ביהח"ס דגור ברחוב רבי עקיבא

בהגיעי לבני ברק בראשית שנת תש"ח קבעתי תחילה מקום תפילתי בבית החסידים המרכזי והיחידי דגור ששכן אז ברחוב רבי עקיבא 34 פינת ירמיהו[467], בראשות הגבאי ר' דוד דב גולדווסר, חסיד מופלג וענוותן שהסתופף בשחר ימיו בצל ה'שפת אמת'. גם בימי זקנותו היה ר' דוד דב טורח בעצמו לכל הנצרך, ואף כרך בשטיבל במו ידיו את ספרי הלימוד שנתבלו ונקרעו.

המשוררים בביהח"ס ר"ע 56
מימין לשמאל: ר' אברהם יצחק מאירוביץ, הגבאי ר' אלחנן מרגליות, ר' אהרן שינובר, ר' מנחם שקלנובסקי, ר' אברהם יצחק הכהן מאירוביץ, ר' יודל אברמוביץ, ר' משה אהרן בולקה ור' יענקל מלנוביצר

בבית החסידים התפללו חסידים יקרים ממתיישבי העיר בימי בראשית, שהשקיעו כל אונם בבנין העיר. ביניהם הבעל קורא הישיש ר' העניך

---

465. בכדי להציל אחרים מאיסור טבל מותר להפריש לכתחילה שלא מן המוקף (עפ"י עירובין ל"ב ע"ב), ויכול אדם להפריש עבור חבירו מדין זכין לאדם שלא בפניו (רמ"א יו"ד שכ"ח ס"ג).

466. חסידים סיפרו כי למרות שבכל שבוע במוצאי שבת היה שרוי ה'בית ישראל' בחדוותא ורומזמות רוח, אולם במוצאי השבת שנפטר בה החזו"א, לאחר שירת המבדיל החזיר הרבי פניו מהסובבים והטה את ראשו על הקיר, למרות שטרם הגיעה הידיעה מב"ב.

467. מקום זה היה נקרא 'בית שיננסקי'. לימים בשנות התש"י עבר בית החסידים למשכנו הקבוע ברבי עקיבא 56.

ליפשיץ שנפטר בן צ"ז שנים[468], הבעל תפילה ר' יוסל גרבינר שהיה שגור על לשונו בע"פ כל תפלות ר"ה, ר' העניך בירנשטוק, ר' שמשון רזניק, ר' אברהם יצחק רוזנטל, ר' לייבל רוספשר, ר' וולף ליפשיץ, ר' יעקב מנדל ליברמן, ר' חיים יוסל ליכט, ר' אברהם מיזלר, ר' יענקל מלנוביצר, ר' אלתר צוקר, ר' דוד ירחמיאל קוזלובסקי, ר' בערל ארליך, ר' אליעזר יסקולקה-דרורי, ר' ליבוש גורליצקי, ר' אברהם שמואל כץ, ר' אפרים ויסמל, ר' שלמה בלוטניק, ר' אברהם הרש לבקוביץ חתנו של הגבאי, ר' משה זלמן הוניגסברג, ר' ישראל דוד קוזלובסקי, ר' יצחק זאב וילהלם, ר' שאול וינברג, ר' יצחק זילברברג, ר' ירחמיאל ידוב, ר' אפרים יוסקוביץ מנהל הגמ"ח וחסידים נוספים, וכן ציבור האברכים.

את בית החסידים פיארו הרב מנדל וולף קוֹפֶּה מתלמידי האבני נזר, והרב יחיאל מאיר וינגורט שלימים נתכהן כרבם של חסידי גור בעיר, והיה בצעירותו אף הוא מתלמידי האבני נזר.

יסוד ביהח"ס דאברכים 'גבעת רוקח'

לאחר כשנתיים ימים מעת בואי לבני ברק, חנכנו קבוצת אברכים את בית החסידים דאברכי חסידי גור בגבעת רוקח, שלימים קבע את משכנו ברחוב רבי יהושע, וכפי שיסופר בהרחבה.

ימים אלו היו ימי סער, רוחות זרות נשבו בכל פינה ורבים חללים הפילו, ראינו צורך גדול להתאגד יחד צעירי האברכים, ולהקים בית לתורה ולתפילה ולאסיפות מרעים, באופן שנוכל לחנך ולהדריך את צאצאינו ביתר שאת ובחבורה חדא בדרך המסורה לנו מאבותינו ורבוה"ק, וכפי שנהגו האברכים בפולין להתאגד בנפרד.

ברחוב בן פתחיה פינת רחוב עבודה [=מיימון] ניצב באותם שנים מלון 'גבעת רוקח', שהיה בבעלותו של ר' אליהו ליפשיץ, יהודי 'יקה' - מעולי אשכנז, נמוך קומה וחביב. בקומת המסד של המלון העמיד ר' אלי' חדר עבור מקום תפילה. כיון שהתגוררנו בסמיכות, היינו מתאספים שם קבוצת אברכים ללמוד 'פארטאגס' בשעות הבוקר המוקדמות, ולאחר מכן פנינו להתפלל בשטיבל ברחוב רבי עקיבא.

כאשר ראה אותנו ר' אלי' בעל המלון שמח עמנו בכל ליבו, והציע לנו לקבוע מקום תפילתנו אצלו ולבוא גם בשבתות. ששנו על ההזדמנות שנקרתה לנו, והשבנו לו בחיוב כי אכן משבת זו ואילך נקבע תפילתנו במקום. וכך, בשבת סליחות של ערב ר"ה, כ"ג

468. היה נקרא בשולחן הטיש אצל הבית ישראל: העניך בני ברק'ער פון בני ברק, להבדילו מר' העניך סטריקובסקי מבני ברק - ירושלים שהיה נקרא: העניך בני ברק'ער דער היגער [=המקומי].

באלול תש"ט, נפתחו שערי בית החסידים גבעת רוקח. בשבת הראשונה טרם עלה בידינו לארגן סעודה שלישית כראוי, ור' אלי' שהיה מאושר מן הזכיה הביא עבורנו מכל טוב.

לימי ראש השנה נסענו לירושלים, לראות וליראות אצל הרבי ה'בית ישראל' זי"ע. לאחר תפילת שחרית המתנתי ברחוב שפת אמת, וכאשר יצא הבית ישראל מביהמ"ד לכיוון מעונו ברחוב יוסף בן מתתיהו, יצאתי בעקבותיו. כאשר הבחין בי הבית ישראל, הבין שברצוני לשאול דבר מה ונפנה אלי. מיד אמרתי לו בהתנצלות במטבע לשון חז"ל: עבדי בישא בתר דעבדין מתמלכין[469], מ'האט אויפגעמאכט א שטיבל און מ'האט נישט געפרעגט [=הקמנו שטיבל ולא שאלנו בעצת הרבי].

כאשר שמע זאת הבית ישראל נהנה ואמר לי בקורת רוח: זייער גלייך, ס'איז דא זאכן וואס איך קען נישט הייסן, אז מ'פארשטייט מיך, בין איך זעהר צופרידן [=הדבר ראוי ביותר, ישנם דברים שאינני יכול לצוות בפירוש, אולם כאשר מבינים את רצוני, יש לי קורת רוח מרובה מכך][470].

כפי שהבנתי אז מדעת קדשו, כי אילו היינו שואלים מלכתחילה בעצתו היה נמנע מלהורות אישית דבר זה, שלא לעורר תרעומת, אולם כעת שעשינו על דעת עצמינו - היתה נוחה דעתו מכך ביותר, והוא ראה בכך צו השעה. לאחר מכן התעניין על מתפללי השטיבל והאריך לשוחח עמי בחביבות משך זמן ניכר.

לאחר תקופה קצרה הוכתר הרב יחיאל מאיר וינגורט כרבם של חסידי גור בבני ברק. מעמד ההכתרה נערך בליל ה' שבט בשטיבל 'גבעת רוקח', כאשר מתפללי השטיבל המרכזי והותיק מסבים עמנו יחד לסעודת הילולא של בעל ה'שפת אמת' זי"ע ומעמד ההכתרה.

בקרב המתפללים

בתקופה הראשונה לפתיחת בית החסידים דגבעת רוקח, שימשו מתפללי השטיבל בתורנות כגבאים, ובכל חצי שנה התחלפו. תחילה שימשתי אני כגבאי, ולאחר מכן כמה מחשובי המתפללים ומדמויות השטיבל. ביניהם זכורים ר' בנימין טננבוים, ר' יודל פרסטר ויבלחט"א ר' חיים ישראל וינשטיין הי"ו, אשר עמד על המשמר ובדרשותיו תמידין כסדרן הבעיר ליבות המתפללים לתורה ותפילה. אחת מדרשותיו החוצבות היתה

---

469. מקור הדברים במסכת בבא בתרא דף ד' ע"א בענין בנין וסתירת בית המקדש בימי הורדוס, והדברים נדרשו כאן כמין חומר.

470. היה ידוע שדעתו הקדושה היתה תדיר בעד הקמת בתי חסידים נוספים לאברכים, וכך גם סיפר המשגיח ר' גד'ל אייזנר.

על דברי ה'אור החיים' בפרשת אחרי בענין שמירת המחשבות. גם לאחר שסיים לשמש כגבאי נשאר הממונה על קריאת העליות בעת קריאת התורה.

בימים ראשונים היה בית החסידים ממוקם בקומת המסד, והכניסה בשעריו היתה מרחוב מימון, כאשר באותה קומה שכנה פנימיה עבור תלמידי ישיבת חכמי לובלין. עם הזמן הגדיל ר' אלי' את שטח בית החסידים יותר ויותר, וכחלוף השנים הוקם חדר מיוחד עבור השטיבל במרומי המלון ברחוב בן פתחיה, אליו היה צורך לרדת מדרגות מועטות בלבד.

הגבאי הרה"ח ר' מאיר לוין

בין חשובי המתפללים היה ר' מאיר לוין ז"ל, שהתגורר בתקופה זו ברמת גן, והיה מגיע מדי שבת בשבתו להתפלל עמנו. כחלוף תקופה כאשר קבע מקום מגוריו בבני ברק העברנו לו את שבט הגבאות, בראותינו בו איש חזון ומעש, והוא זה שדאג וטרח אישית במסירות גוף ונפש שלא יחסר למתפללים דבר.

ר' מאיר קומם כראוי את השטיבל וחיזק היטב את ביצורי החומה. תדיר היה מעורר את המתפללים ומכריז: רבותי, כאן זה שטיבל ולא שוהל ובשטיבל צריך להשקיע כמו בעסק. לבוא ללמוד בהשכמת הבוקר, לקבל את גדרי החסידות, וכמו בעסק כן כאן - מי שמשקיע רואה פירות.

כבר באותם ימים היה זה מקום תורה מופלא, כאשר בשעה חמש לפנות בוקר היה השטיבל מלא עד אפס מקום כדרכם של חסידים ותיקים, ואף בשולחנות שעמדו בחצר לא נותר היכן לשבת. שמו הטוב של 'גבעת רוקח שטיבל' יצא לפניו כבית ועד לאברכים חסידיים ובני תורה, המשיבים עטרה ליושנה, שטיבל מלא חמימות וטעם חסידי, וכפי שנראו ה'יונגעלייט שטיבלער' בפולין.

בין המתפללים שררה אחדות וחדוה חסידית, ולעתים תכופות היו מתאספים בשבתות וימים טובים לקידושא רבא ולסעודות. ביניהם זכורים הסעודה בחג הסוכות בסוכתו של ר' אברהם משה זילברברג, ה'קידושים' אצל ר' נח פרום ור' יואל ויסמל. הסעודות בשבת זכור ובשמחת תורה אצל ר' שלמה גלזר ה'בעל תוקע', וכן משתה היין בפורים במעונו של ר' יצחק מנדרזיצקי ה'בתים-מאכער' - יצרן בתי התפילין שהתגורר

ברחוב עבודה בסמוך לשטיבל. סעודות אלו שנערכו מתוך שמחה וידידות אמת הותירו את טעמם הטוב והשפיעו רבות על האווירה המיוחדת של ביהח"ס.

זכור לטוב אחד מחשובי המתפללים, ר' גדליה יודקביץ מניצולי הכבשנים, אשר בליל יו"ט ראשון של פסח לאחר סיום עריכת הסדר, כאשר התאספו האברכים בבית החסידים יחדיו, ניצב ר' גדליה וכשעיניו עצומות בדבקות החל לשורר ב'ברען' חסידי את השיר הידוע באידיש 'כתר - עשר ספירות', כשהוא סוחף אחריו את המתפללים ומעורר אותם בניגון שובה לב.

בחודש אייר תשכ"ו עברנו למבנה קבע למרגלות הר השלום ברחוב רבי יהושע פינת רבי טרפון. בית החסידים הזה שנישא שמו בחיבה כ'מאיר לוינ'ס שטיבל', היה אבן שואבת לחסידות ויידישקייט, ובאי שעריו נודעו כחסידים מלאים זיו ועובדי ה'[471].

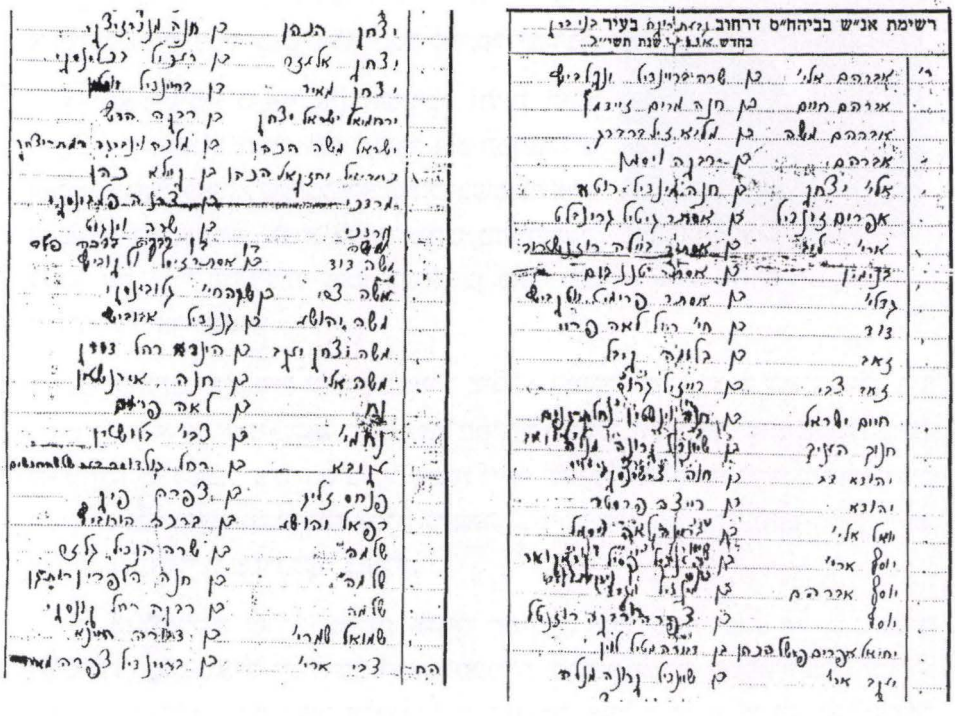

תשי"ב - רשימת מתפללי ביהח"ס גבעת רוקח

471. לזכרונות אלו הוסיפו מידיעותיהם דודינו האחים החסידים בני סבינו ז"ל ותשוח"ח להם.

שער שביעי

אשא עיני אל ההרים

תמו פרקי הזכרונות שמסר לנו סבינו בחן שפתותיו. אמרנו כי מחובת השעה והמקום, להעלות כאן עלי גליון שני פרקים נוספים מפועליהם והליכותיהם של ראשי ופארי משפחתנו, אביו החסיד ר' יעקב יואל וחותנו החסיד ר' מרדכי יודל איינפלד זכרונם לברכה, ממה שראינו בעינינו ושמענו מזקנינו וכפי שמסרו דודינו היקרים הי"ו לאוי"ט, בני המשפחה וחסידים שהכירום ונתנו עין בוחנת אחר הליכותיהם. בין השיטין ישולבו פרטים רבים, מהתקשרותם והתבטלותם בפני רבוה"ק מגור זי"ע, אשר מוצא פיהם ודברי קדשם, היו נר לרגלם ואור לנתיבתם.

פרק עשרים וששה

אהבת תורה ויראת שמים

החסיד ר' יעקב יואל צישינסקי ז"ל

דבקות בתורה

כבר הובאו למעלה זכרונות ראשונים מחיי זקננו החסיד המופלג והצדיק ר' יעקב יואל זכרונו לברכה, בימי נעוריו ובימי שבתו באוטווצק ובגור, ודברי ימי עלותו ארצה.

"כיצד רבי יעקב יואל רכון באהבה על גמרתו יומם ולילה"

באנו בזאת להשלים את היריעה, ולהוסיף פנינים מזהירים באור יקרות מימי שבתו בירושלים. לעקוב אחר ארחות חייו של אותו חסיד וירא שמים שהיה דבוק בתורה בהתמדה מפליאה, והתהלך כל ימיו בתמימות וישרות ללא סטיה קלה מדרכו. ממנו יראו הדורות הבאים דרכם של חסידים הראשונים וילכו בעקבותיהם.

כאמור, עלה זקננו ר' יעקב יואל ארצה בשנת תרצ"ה והתגורר תחילה בת"א, שם קבע את מקום תפילתו בבית החסידים הקישון לצד אחיו ר' איטשע ור' שמחה. בחודש סיון של שנת ת"ש, תקופה קצרה לאחר בואו של הרבי לאר"י ובו בזמן שנערך פדיון הבן של דודנו ר' משה אברהם הי"ו, עלה ר' יעקב יואל להתגורר בירושלים וקבע משכנו בדירה צנועה בדמי מפתח בשכונת בית ישראל, בה התגורר קרוב לחמישים שנה עד לפטירתו בשיבה טובה.

עם הגיעו ירושלימה מצא את שאהבה נפשו, והתחבר עם בני ירושלים של מעלה. מקום של תורה מצא לו כחפצו ב'בית יעקב שוהל' - ביהמ"ד 'בית יעקב' ששכן מעל ה'שטיבלאך' בשכונת בית ישראל, שם היה לומד בהתמדה נפלאה, בעיקר עם רעו כלבבו הלמדן החסיד ר' אהרן וינטרויב זצ"ל מפארי עדת בית סטריקוב.

הגה"ח רבי אהרן וינטרוב

שם בבית המדרש היתה חבורה מובחרת של תלמידי חכמים שהמיתו עצמם באהלה של תורה יומם ולילה ובראשם גדולי ירושלים שכיהנו ברבנות בשכונת 'בית ישראל' רבי שמשון אהרן פולונסקי ה'טעפליקער רב' ורבי גרשון לפידות 'דער ירושלימער מתמיד'.

בכדי שלא תחטפם שינה היו הלומדים נוקטים בפעולות שונות, יש שהיו אוחזים בידם נרות שעוה נוטפים, וכאשר נתנמנמו, נטה מעט הנר, וטיפת שעוה רותחת היתה צורבת את ידם ומעוררתם. יש מהם שהיו שורים רגליהם בקערה עם מים צוננים להפיג שינה מעיניהם. אוירת התורה ליהטה במקום יומם ולילה.

מי שנזדמן פעם לשטיבלאך בשכונת בית ישראל או לביהמ"ד דגור, וראה כיצד ר' יעקב יואל רכון באהבה על גמרתו יומם ולילה מנותק לחלוטין מתבל ומלואו, בוודאי לא ימוש המראה החי הזה מזכרונו.

סיפר עד ראיה כי בימי נעוריו ראה פעם ברחובות ירושלים את הגאון רבי חיים קרייזווירט זצ"ל אבד"ק אנטוורפן, מתהלך אנה ואנה כמחפש דבר מה. לשאלתו מה יבקש, ענהו ר' חיים שיש לו שאר בשר בירושלים איש חסיד בשם ר' יעקב יואל צישינסקי, ומחפש הוא את ביתו. השיב לו הנער: לשוא תבקשו בביתו, אראה לך אותו בשטיבלאך של בית ישראל, שם הוא יושב יומם ולילה.

כאשר הגיע הגר"ח קרייזווירט עם מלווהו לפתח השטיבלאך, היו ר' יעקב יואל ור' אהרן וינטרויב שקועים עמוק בלימודם, כאשר זה מקשה ומשנהו מתרץ. ר' חיים התיישב מן הצד והאזין ללימודם בהשתאות זמן ניכר. לאחר מכן קם ממקומו כולו סוער מהתרגשות, והכריז בקול: געוואלד און געשריגן [=נורא נוראות], מי יאמין שלאחר ימי חורבן שכאלו עוד נזכה לראות שני יהודים תלמידי חכמים המתפרנסים מיגיע כפיהם יושבים והוגים כך בתורה בעמקות נפלאה. שואלים קושיות ששאלום הראשונים, ואף מכוונים לתירוציהם של הראשונים, וכל זה תוך כדי לימוד גמרא ללא עיון במפרשים כלל. כך הכריז רבי חיים קרייזווירט ולא יכל לשקוט.

רבי חיים היה לפני המלחמה מטובי הצורבים והלמדנים וגלה למקומות תורה ברחבי ארץ, וראה את עולם התורה בהודו והדרו. ברגעים אלו כאשר ראה שני יהודים חסידים

העמלים על פרנסתם, איך בטבעיות גמורה הם צוללים לעומקה של תורה, התעוררו נימים חבויים בליבו, ולנגד עיניו כמו נתנער מעפר עולם התורה מלפני החורבן[472].

בשנת תש"ז, באחרית ימיו של הרבי ה'אמרי אמת', אמר הרבי לר' יעקב יואל, שיש צורך לחזק את הציבור להרבות בתורה בכדי לקרב גאולתן של ישראל. ואכן, ר' יעקב יואל רכש גמרות, עורר את הקהל לבוא לקבוע ולהוסיף עתים לתורה, ארגן שיעורים וחברותות להגדיל תורה ולהאדירה והרחיב ספסלי דבי מדרשא, ואף נשא על כך דברים מעוררים לפני מתפללי ביהמ"ד.

באחד הימים נקלע ר' יעקב יואל לאחד מבתי המדרש בירושלים, ומצא חבורה של תלמידי חכמים בני תורה השוקדים בצוותא על תלמודם. בראותו שהמקום הינו מקום תורה, התיישב אף הוא ללמוד שם במשך תקופה. הלומדים באותו בית מדרש, היו יהודים מופלגים שעסקו במשך כל היום בלימוד התוה"ק, וקיבלו למחייתם בכל חודש תמיכה כספית.

לא עברו ימים רבים והנה ניגש אליו הגבאי ושואל בפליאה: הרי הנך לומד כאן בקביעות, מדוע אינך בא לקבל את התמיכה החודשית כשאר הלומדים. השיב ר' יעקב יואל לגבאי כי לא בא כאן כלל לשם קבלת מעות, והוסיף בכמין מליצה: ואם לא אטול מעות, לא אתקבל כאן ללימוד? למרות שבאותם ימים הוא היה דחוק מאוד בפרנסה, אך לא העלה על דעתו לקבל תמיכה על לימודו. היות ולא חפץ לגרום אי נעימות לגבאים על כך שאינו מקבל דבר, החליט לוותר על מקום זה שחשקה בו נפשו, ושם פעמיו ללמוד בהיכל תורה אחר.

שקוד ללמוד תורה

בעת לימודו היה שקוע בספר ולא חש בסובב כלל. כאשר רצה אי מי מנכדיו לגשת אליו היה צריך לפעמים להמתין זמן רב עד שהבחין בו. וסיפר אחד מהחברותות שלו מימים קדמונים: אודה ואתוודה על האמת, כי מפעם לפעם באמצע הלימוד המעמיק נצרכתי להפסיק מעט, והייתי קם מן הספר ויוצא לשאוף אויר צח. כאשר חזרתי לאחר זמן מה התיישבתי במקומי, ור' יעקב יואל כולו שקוע בתורה, לא שם לב לא בהליכתי ולא בחזרתי.

היה יושב במקומו ושונה יום ולילה בהתמדה נפלאה, משל הוא והגמרא והספסל הינם מקשה אחת, כאשר עיניו נתונות בצמאון עז באותיות הגמרא. מיעט מאוד בדיבור

472. מפי ר' אלימלך גרליץ הי"ו מב"ב נכדו של רבי אהרן וינטרויב.

ודברי חסידות חריפים לא נשמעו מפיו, אולם די היה לכל רואיו להביט איך יושב היהודי הזה בפשטות אצל הגמרא ובאהבתה ישגה תמיד. היה זה תענוג רוחני של ממש.

ומלבד מה שהיתה בו אהבת תורה מופלגת, בעיקר עמד לנגד עיניו כפשוטו מצות עשה של 'ודברת בם' המוטלת על כל יהודי בכל עת, וכמו שדרשו חז"ל - בם ולא בדברים בטלים. מתוך יראת שמים ויראת חטא שבערו בעצמותיו, היה נזהר מלבטל רגע מזמנו לשוא ועשה כל עתותיו קודש לה'.

כאשר היושבים בקרבתו נמשכו לשיחה, תחילה היה נראה כאילו אינו מבחין במאומה, אולם היתה לו רגישות לדיבורי סרק, ולפתע היה מרים את גביני עיניו ופונה לעברם בטוהר לבב: נִי! - - - וברגע זה פגה מליבם כל הנאה של שיחת חולין לשעה ארוכה.

ומספר אחד הנכדים אשר שהה רבות במחיצתו וקבע עמו שיעורים בתורה: פעם למדנו יחדיו במסכת שבת והגענו לסוגיא של מאימתי התחלת דין משיתעטפו הדיינין, וברש"י שם: דיינין מתעטפין כשפותחין בדין מאימת שכינה ושלא יפנו ראשן לכאן ולכאן.

כאן נתלהטה נפשו ואמר ברגש: אזוי דארף זיין בארן לערנען - 'מאימת שכינה'.

עוד מספר: למדתי עמו יחדיו בשעת ההפסקה הנהוגה בין שחרית לקריאת התורה. כאשר סיימנו את הסוגיה הבחנתי כי נותרו שתי דקות בלבד לסיום ההפסקה ונפניתי לסגור את הגמרא. תמה הסבא ר' יעקב יואל ואמר לי: ס'איז נאך גאבליבן גאנצע צוויי מינוט! [=נותרו עוד שתי דקות תמימות!], ומיד החל ללמוד ברגיעה את הסוגיא הבאה.

ס'איז א שאד די צייט - היו אלו מילים שהיו נשמעים מפיו השכם והערב.

בדרך לימודו היה נראה כאילו לומד פשוט, אולם היה עוסק רבות בעיון, והוגה רבות בראשונים ובמפרשים כמהרש"א ומהר"ם וכו'. למדתי עמו רבות ונוכחתי שתוך כדי לימוד הפשט של הגמרא, היה מכניס כלאחר יד דברי ראשונים שידעם על בוריים. [כפי שאכן מסופר לעיל מרבי חיים קרייזווירט, וכדברים האלו ממש הפליא בו רבי מנחם מנדל מנדלזון אבד"ק קוממיות שהיה לו עמו שיעור בעת שעבד במאפיה בקוממיות].

ובפשטות הזאת הוא הגיע להכל. לנגלה בבקיאות ובעיון, לתורת הנסתר ולתורת החסידות. היה עוסק רבות בינו לבין קונו בספרי חסידות הראשונים מהבעש"ט ותלמידיו, והיו שגורים על לשונו. אולם כדרכם של חסידים קדמונים היה נזהר לבל תהא חכמתו מרובה ממעשיו. דברי חסידות נועדו לעבודה בינו לבין קונו, לא היה בהם בכדי לצבור ידיעות בחסידות או בכדי שיהיה מה למכור. אמת קנה, וליבא לפומא לא גליא. רק לעתים

נדירות כאשר ראה צורך מסויים לחיזוק ולתועלת, היה פורץ מכבשנו זעיר שם זעיר שם ובקיצור אומר לאנשי בריתו הקרובים אליו[473].

סיפר בן אחיו ר' יודל צישינסקי ז"ל, שהיה נוכח כאשר ה'בית ישראל' זי"ע דיבר בקדשו עם יהודי נוסף אודות דרך הלימוד הראוי, ואז נפנה הבית ישראל לר' יודל ואמר לו: דאכט זיך מיר אז דיין פעטער לערנט גוט א שטיקל גמרא, איך האלט פון דעם מעהר ווי אלעס [=כמדומני שדודך מטיב ללמוד קטע גמרא, אני אוחז מכך יותר מכל]. כמדומה שהוסיף לו גם: ער לערנט אויפן אֶרט [=הוא לומד על המקום].

כך היה אכן דרך לימודו בישוב ובמתינות להבין דברי הגמרא בפשטותם אל נכונה, וכמו שכבר הובא לעיל שבימי נעוריו בקורטשב נתן נפשו על הדבר. הטיב להגדיר זאת אחד מחשובי החסידים שאמר אודות דרך לימודו ועבודתו: ער איז גיוועזן א מעמיק בפשטות.

הסתפק כל ימיו כדרכה של תורה, בפת במלח ומים במשורה כפשוטו ממש, והיה מפעים להיווכח באיזו פשטות וצנעה חי את חייו. היה די לו למאכלו במשך ימי השבוע בשיירי חלות משבת וקפה שחור, כאשר לפעמים היה מוסיף תבשיל דל שהכין 'כמן ימא לטיגנא', וכפי שהתבטא: פאר מיר איז געווען א שילינג א וואך [=למחייתי די לי להתפרנס במטבע בודדת של 'שילינג' לשבוע][474].

ביתו שבשכונת בית ישראל הוותיקה היה בפשטות שבפשטות, עד אשר מי שלא חי ונשם זאת, לא יוכל להבין. כאשר הוקם הבנין, נבנה כמקובל אז חדר נוחיות משותף עבור כל בני החצר. במשך השנים כל אחד התקין לעצמו בביתו, אולם ר' יעקב יואל אינו נזקק למותרות. בוילר לחימום המים לא היה נחוץ לו, טלפון בבית - מאן דכר שמיה. הקירות בצבע פשוט כיום כניסתו לדירה לפני כיובל שנים, אין עליהם שום תוספות של וילונות או כל עיטורים ותמונות[475]. אפילו שעון לא תלה על הקיר, ודי היה לו בשעון מעורר שולחני הנמתח על ידי קפיץ. הבאים בשעריו חשו ונשמו מה שאמרו על החסידים המסולאים, שדי להם בסטנדר וגמרא לחיי עולם הבא.

יראת השם לא משה מפניו, יושב היה רובו של יום בכובד ראש בשני כיסויים לראשו,

---

473. ע"כ מפי הנכד ר' שמחה ב"ר לייבל צישינסקי הי"ו, שהעשיר את היריעה רבות בדברים של טעם, כפי שספג מזקנו ר' יעקב יואל.

474. שילינג היה מטבע של חמש גרוש וחמישים פרוטות. הפרוטות היו נקראים ג"כ מיל.

475. הסבא ר' יעקב יואל אמר פעם משמו של ה'אמרי אמת', כי הוילון בבית תכליתו הוא בעיקר שיהודי לא יביט החוצה ויכשל בראיה שאינה הוגנת, ולא כפי שחושבים להיפך, שהוילון נעשה על מנת שלא יביטו לפנים.

כאשר מלבד כיפתו מגבעת רחבה מעליה, בכדי שיראת ה' תחפוף עליו בכל עת, וכך כשהוא "מתעטף ויתיב" היה עוסק בתורה ועבודה.

כאשר נישאו נכדיו בבני ברק, היה שוהה בבני ברק בכל ימי הנישואין והשבע ברכות ומתארח אצל אחד הנכדים. סיפרו בני הבית כי הסבא ר' יעקב יואל היה קם השכם בבוקר כדרכו ופונה לבית החסידים, וכאשר היה חוזר מהתפילה היה טועם דבר מה, מוציא גמרא מהארון ומתיישב בסלון ללימוד עד עת המנחה, כל אותה עת לא היה צריך מאומה ולא ביקש דבר.

שקוע היה כולו בעולמה של תורה ומיעט בדיבור, אך כאשר באו לפניו צאצאיו היה שמח שמחה גדולה עם כל אחד, מקבלם בסבר פנים יפות ומאור פנים, וכאשר בישרוהו על שמחה שנערכה במשפחה, היה ליבו עולה על גדותיו בהלל והודיה.

דף של ספינה

היה מלומדי הדף היומי למן היום הראשון בו החלו ללומדו, ועד היום האחרון לחייו, במשך קרוב לתשעה מחזורים. אף בערב האחרון לחייו, שעות ספורות לפני פטירתו, למד עם בנו ר' שמעון את הדף היומי במסכת זבחים. כידוע, בשלהי שנת תרפ"ג בעת הכנסיה הגדולה הראשונה, הכריז רבי מאיר שפירא על ייסוד הדף היומי. בליל ראש השנה הסמוך של שנת תרפ"ד, כאשר נכנס הרבי מהתפילה לחדרו אמר כי כעת הוא הולך ללמוד את הדף היומי[476], ומיד מיהרו כל החסידים לחפש מסכת ברכות בכל מקום אפשרי, והחלו ללמוד בהתלהבות "מאימתי קורין את שמע בערבית". מאז אותו יום ועד יום מותו, לא פסק ר' יעקב יואל מלימוד הדף היומי פעמים רבות בכל יום.

בביהמ"ד דגור ברחוב רלב"ח בהיכל שבקומת המסד, היה מתקיים בכל יום בערב שיעור בדף היומי. לפנים היה השיעור נמסר על ידי המשגיח והמג"ש דישיבת שפת אמת ר' יענקל נייהויז, אולם כאשר נחלש ולא יכל להמשיך, הורה הבית ישראל שר' יעקב יואל ימסור את השיעור מיום זה ואילך, כשהוא מחווה עליו את דעת קדשו: ער לערנט גאנץ גוט [=הוא לומד טוב מאוד]. בין היתר כאשר פעם בשעת בוקר מוקדמת ישב ר' יעקב יואל ושנה תלמודו בביהמ"ד כדרכו, פנה אליו הרבי באמרו: פארוואס לערנסטו נישט מיטן עולם [=מדוע אינך מלמד את הרבים]. על אמירת השיעור לא היה מוותר כלל, וגם כאשר נערכה בערב שמחה משפחתית היה מקדים לומר את השיעור.

בשעות הבוקר המוקדמות היה שונה את הדף היומי בחברותא עם ר' חיים בער

476. לשונו של הרבי האמרי אמת היתה זהב שקולה ומדודה, הוא לא פנה בצורת הוראה, אלא השמיע דברתו שהוא גופו הולך ללמוד, והמבין יבין, כי מי רואה אותו יוצא ואינו יוצא.

ליכטנשטיין ור' אברהם דוד ברגמן, ובערב היה מוסר את השיעור, וכן במשך היום היה ראשו ורובו מונח בדף היומי, כשהוא חוזר עליו שוב ושוב. מלבד שיעוריו בביהמ"ד היה מקדיש גם שעות לימוד בבית, כדרך חסידים, ובשעות הערב היה לומד בקביעות 'שולחן ערוך הרב'.

נודע בשערים

כדרכו מימי נעוריו, לאורך כל ימיו היה משכים קום בעיצומו של לילה לעבודת הבורא. כשעתיים ומשהו לאחר חצות הלילה היה מקיץ משנתו ומכין עצמו לאמירת ברכות התורה, שתה משקה חם, ולאחר מכן יצא בזריזות לבית המדרש.

כאשר היה מגיע לביהמ"ד בהשכמת הבוקר, פעמים רבות היו עדיין שערי ביהמ"ד נעולים, והיה ללא שהות מטפס מעל השער וקופץ לחצר ביהמ"ד. גם כאשר התקרב לגבורות היה כעלם צעיר מטפס על השער כאשר אף מכשול לא עמד בדרכו לעסוק בתורה. באחת הפעמים הבחין בכך הבית ישראל, וציווה למסור בידו מפתח של שערי ביהמ"ד[477].

בקרב החסידים היה מפורסם מעשה זה, ותדיר כאשר העלו את זכרו של ר' יעקב יואל, הזכירו סיפור זה, שהיה כסמל לפשטותו ולמסירות נפשו לתורה.

סיפר אחד מצאצאיו, כי כחלוף מספר שנים, כאשר באחד הימים הגיע בסמוך לביהמ"ד באשמורת הבוקר כדרכו, גילה כי המפתח אינו עמו. היה זה בשנת תשל"ה, בהיותו כבר זקן ובא בימים בן פ"ג שנים. טבע האדם הוא להתרגל במהרה לנוחות, אולם מסירות נפשו של ר' יעקב יואל לא עומעמה כלל, וכדרכו מאז כן עתה טיפס על השער וקפץ לצידו השני. נכדו שחרד לשלומו שאלו לאחר מכן, האם לסבא לא היה קשה לעשות זאת, ור' יעקב יואל בפשטותו הפלאית השיב לו: וכי מה קשה, תנסה גם אתה ותראה שאפשר.

כיוצא בזה סיפר אחד הצורבים, שהזדמן לבית המדרש בערב פסח, בשעה שכל הציבור עדיין טרוד בביתו להכנות החג וה'סדר'. בית המדרש היה ריק מאדם אותה שעה והספסלים היו מורמים על השולחן לאחר שההיכל נוקה ומורק לכבוד החג. והנה צדה עינו את דמותו של החסיד הישיש ר' יעקב יואל שאין לו בעולמו אלא חוק לימודו. אחר שאפה מצות מצוה עבור הרבי, סיים בזריזות את ההכנות לחג מבעוד יום והזדרז להקדים לביהמ"ד. הוא לא שת ליבו לגילו המופלג, ניגש לאחד הספסלים הכבדים של ביהמ"ד והורידו במאמץ רב מהשולחן, ומיד ניגש ללימוד התורה להרוות צמאונו.

---

477. יצויין כי באותם ימים לא היה מצוי שיהיה מפתח בידי איש ממתפללי ביהמ"ד מלבד האחראים לכך.

הבית ישראל שהעריכו עד לאחת ראה בו חייל נאמן וראה בנוכחותו בביהמ"ד דוגמא של יגיעה בתורה לצעירי הצאן. לא פעם החווה לבחורים שילמדו דרך מר' יעקב יואל המתייצב כל יום לפנות בוקר בביהמ"ד, כאשר הוא מפליא בו דבר זה, שמיד בקומו ממיטתו בעוד ליל הינו מוכן ומזומן ליום הבא, וממהר בחשיכה בצינת הלילה ובכפור הירושלמי, להגות בתורה הקדושה משאת נפשו.

"יעקב יואל שאקלט זיך שוין"
בשובו מביהמ"ד מתפילת הנץ

פעם בהבחינו בשעת ליל בר' יעקב יואל הממהר לתלמודו אמר למלווהו: יעקב יואל שאקלט זיך שוין [כאומר: יעקב יואל כבר מנוער משנתו, מוכן ומזומן ליום הבא]. בביהמ"ד הריק היה יושב ללא כל חימום, מתעטף בדבר מה להגן על גופו מהקרה, ונפשו דבוקה בתורה.

פרחי החסידים שרצו לשמוע מפיו מעט מאשר ראה ושמע אצל רבוה"ק, ידעו כי בביהמ"ד לא יעלה הדבר בידם כלל, כיון שמיד בבואו התיישב וכבר היה שקוע בלימודו, ועל כן היו מתלווים אליו בעת הליכתו לביתו או לסעודת מצוה, ואז היה מעלה מעשיות מזכרונו בדייקנות ובפשטות.

דרכו היתה לערוך כל דבר בישוב הדעת, וכל הליכותיו היו במתינות ונשקלו בפלס. על כן גם כאשר פתח פיו לספר מזכרונותיו, היה בורר אחד לאחד, ומספר מתוכם מעשיות שיש בהם לקחי מוסר ויראת שמים, כפי שניתן להיווכח מכל אחד מהם. ואף זאת, היה בוחן סביבותיו לראות מי ומי השומעים, ומתיישב בדעתו האם לומר, מה לומר וכיצד לומר.

תפילתו היתה מלאה זוך ובעת שהיה מתפלל שמו"ע היה דבוק בשרעפיו, והבחינו בו שהוא שקוע בעבודה נעלית. הקפיד והשגיח היטב שלא ישוחו כלל בעת התפילה. היה ואחד המתפללים נפנה לשאלו, מילא בשעת חזרת הש"ץ ואמירת 'ברכו', נפסק בשולחן ערוך שאין לשוח כלל, אבל מה הנך כל כך מקפיד על המדברים בשעת אמירת קרבנות או 'הודו'. השיב לו ר' יעקב יואל בכמין חומר: ס'איז דאך פשוט, בשעת חזרת הש"ץ כאשר השליח ציבור עובר לפני התיבה ואתה יושב בטל, או אז צריך להורות שלא תשוח שיחה בטלה, אבל בשעה שאתה בעצמך מתפלל לפני בוראך - וכי צריך לומר לך שלא תדבר?!

כן היה מרבה לעורר שלא יעיינו בספרים בשעת חזרת הש"ץ או בשעה שמאריכין לזמר ב'קל אדון'. עסק התורה לחוד ועבודת התפילה לחוד.

באמונת אומן

היה מדבר הרבה על אמונה ובטחון להאמין שהכל מהש"י, וכל המתנהל כך צריך להיות, ולא לחשוב מחשבות שאילו היה כך וכך היה יותר טוב, אילו היה כך הייתי מצליח יותר וכדומה ממחשבות אלו. כאשר היה לו כעין נסיון בענין זה שהפסיד דבר מה או שהשיחו בפניו על איזה צער ועגמת נפש הנסבב, היה מראה את דבריו של הבעש"ט הק' בפרשת עקב עה"פ "וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל", דברים שהיו חביבים בעיניו ביותר.

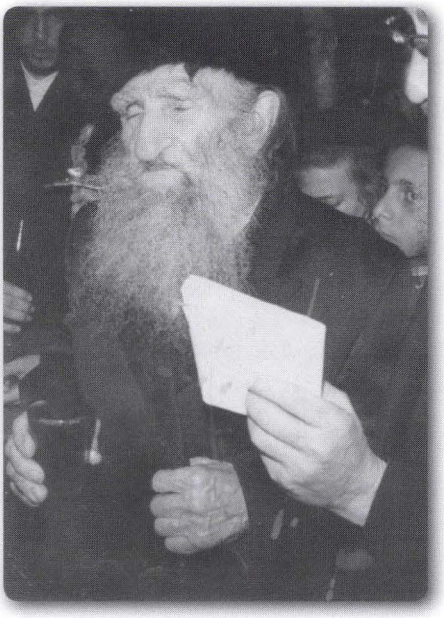

בברכה בחופה

בבדיקת ארבעת המינים. לצידו נכדו הרה"ח ר' שלמה שיליץ ז"ל

הבעש"ט הק' מבאר שם על המאמר שהרשעים מלאים חרטות, שהרי קשה, אם יש להם תמיד הרהורי חרטה על עבירות שבידם מפני מה קורא להם רשעים, והלא איתא בקידושין שאם הרהר חרטה בליבו אינו רשע, ופירש שאין הכוונה על מילי דשמיא שחוזרים בתשובה אלא על מילי דעלמא, שאם היה כך וכך, הייתי מצליח. וצריך כל אדם לידע שכל מאורעותיו וכל מעשיו הכל הוא בהשגחת ה' יתברך, והוא נותן לו במחשבתו לעשות כל מה שהוא עושה, וכמו שנאמר: "וזכרת כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל", ותרגם אונקלוס "ארי הוא יהיב לך עיטא [=עצה] למקני נכסין"[478].

דברי אלקים חיים אלו מהבעש"ט זי"ע שהם יסוד גדול לאמונה היו נר לרגליו. על פיהם ניהל את דרך חייו, והיה מרבה לעורר עמהם את המבקרים בביתו לחיזוק באמונה ובטחון בהש"י. דברים אלו היה מרגיל הן לילדים מקטנותם ועד לזקנים הבאים בימים. זכור לבאים במחיצתו, כאשר כבר כהה מאור עיניו שהיה שולח להוציא מארון הספרים את הספה"ק 'בעל שם טוב' עה"ת והיה אומר: געב א קוק דארטן פרשת עקב אות יו"ד.

כאשר היו מדברים לפניו בכאב מענין דברים שארעו היה אומר: באם ניתן לתקן הדבר - ניחא, הבו עצה. אולם באם את הנעשה אין להשיב, אז ס'איז שוין גיוועז, לאז אפ, רעד נישט, ס'איז דברים בטלים [=אם הדברים כבר התרחשו, הנח להם, זה דברים בטלים].

ישנם יהודים המעידים על עצמם כי עד היום הם חיים באמונה ובטחון עפ"י הדברים שהנחיל להם. היה יהודי שפגעה בו מידת הדין, ועבר מאורעות רבות בחייו שהיו למודי סבל. סמוך לפטירתו העיד על עצמו, כי הצליח להחזיק בכל המצבים באמונת אומן ולקבל יסורים באהבה ושמחה, בזכות האמונה והבטחון שינק בשהותו במחיצתו של ר' יעקב יואל.

היו לו תקופות בחייו בהם עבר מאורעות קשים, ושאב חיזוק רב מאמרתו של רבי חנינא במסכתא שבת, שם מובא כי כאשר נפטרה בתו של רבי חנינא, לא ראוהו בוכה, וכאשר שאלוהו בני הבית על כך אמר: תיכלא ועיורא? לא די לי ששיכלתי את הבת, עוד צריך אני לסבול מעוורון העינים הנגרם מבכיה[479]?! כאומר, די לי בצער עצמו, ולמה לי להוסיף על כך בבכיה. כן היה פעם שנכנס להזכיר אצל הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע על

---

478. ראה בהרחבה בספה"ק בעש"ט על התורה פרשת עקב אות י' עה"פ וזכרת את ה' אלקיך.

479. במס' שבת דף קנ"א ע"ב בסופו: רבי חנינא שכיבא ליה ברתיה, לא הוה קא בכי עלה. אמרה ליה דביתהו: תרנגולתא אפיקת מביתך? - אמר לה: תרתי, תכלא ועיורא? סבר לה כי הא דאמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן קצרתה: שש דמעות הן, שלש יפות ושלש רעות. של עשן ושל בכי ושל בית הכסא - רעות, של סם ושל שחוק ושל פירות - יפות. וברש"י, תיכלא ועיורא: שיכול בנים ועיורון הדמעה.

דברים לא קלים שעבר, והרבי ענהו: מ'דארף אדורך גיין [=כאומר, ישנם דברים שצריכים לעבור בחיים].

בשנת תש"ח, בימי מלחמת השחרור, חלף קו הגבול בסמוך לביתו שבשכונת בית ישראל והאיזור היה חשוף להפגזות. על כן באותם ימים העתיק משכנו והתגורר בישיבת שפת אמת, כשהוא מתחבב על הבחורים ומשמש להם משען של אמונה פשוטה וחמימה. ומספר רבי מוטל מיירנץ הי"ו כי באותם ימים היה לבחורי הישיבה הרבה תועלת ממנו, ובפרט בענייני אמונה פשוטה. היה חוזר ומשנן באזניהם את הפסוק: "על כן לא נירא בהמיר ארץ".

בתקופה שלאחר פטירת זוגתו, תכפוהו הצרות והקשיים בזה אחר זה. כאשר הרגיש שזה מזיק לבריאותו, החליט שיותר לא שם לב למאומה והשקיע חושיו בתורה הקדושה.

לפרנסתו בירושלים המשיך במלאכת האפיה, ממנה התפרנס כל ימיו. היתה תקופה בה נותר ללא כל מטה לחם, והיה מתחזק בה' אלקיו. באחד ממוצאי שבת ישב ואמר 'ויתן לך' וזמירות כדרכו בכל מוצאי שבת, בין היתר אמר באמונה זכה את תפילת רבון העולמים. בהגיעו לתיבות "שערי קוממיות" נקש יהודי על דלתו, ובכניסתו היתה בפיו הצעה לפרנסה: שיבוא לאפות לחמים במאפיה של... מושב קוממיות.

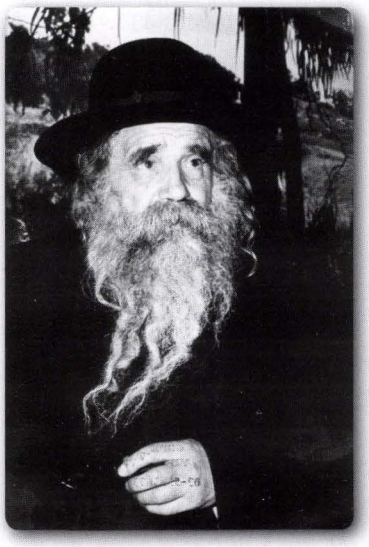

הרב מקוממיות הגה"צ רבי בנימין מנדלזון זצ"ל

הוא קיבל את ההצעה, וכך במשך תקופה היה שוהה בכל ימי השבוע בקוממיות, שם מצא רע כלבבו את הרב דמתא הגה"צ רבי בנימין מנדלזון זצ"ל, והיה שב לביתו רק בערב שבת. בין היתר קבע חברותא עם בנו רבי מנחם מנדל זצ"ל שלימים עלה לכהן על מקום אביו כרבה של קוממיות.

בדרך הישר

היה ירא חטא בכל נדנוד של הלכה וזהיר עד מאוד במאמרי חז"ל ללא כל התחכמויות, אלא כדרכו בכל דבר: פשטות שבפשטות, דבר שיש בו חשש, אין לעשותו. עורר הרבה על דברים שנפסקו בפשטות בשו"ע והוקלו בעיני הציבור, כמו מה שהחלו לשלב בשירה פסוקים ותפילות, והיה מחווה בדברי הגמרא בסנהדרין: "עשאוני

בניך ככינור שמנגנין בו לצים". כמו כן עורר על קלטות עם תזמורת, בציינו שמאז חורבן בית המקדש הותרו כלי זמר רק עבור שמחת חתן וכלה, וכדברי הגמרא בגיטין: "שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנלן דאסור, שרטט וכתב להו: "אל תשמח ישראל אל גיל בעמים".

כן לא היתה דעתו נוחה מתמונות רבנים שאנשים תולים בביתם, ואכן בביתו לא תלתה אף תמונה של אף דמות. אף הוא עצמו היה נזהר שלא יצלמוהו והיה מראה רבות את דברי ה'יערות דבש' המובא ב'פתחי תשובה' הל' עבודת כוכבים החושש לאיסור עשיית תמונה גם בצורה שאינה בולטת, ואמר שאי' שם שעל כל תמונה שורה רוח[480].

"וחשתי שבכך אני מתנתק מהחבריא". מסב פניו מהצלם

בהקשר לכך סיפר בערוב ימיו, כי כאשר נזקק לצורך אשרת עליה לעשות תמונת פספורט, לא מצא מנוח כל אותו הלילה שלפניו. והיה מפטיר בענוה: לבל תחשבו שהייתי כזה 'שארפע חסיד', אלא שאצל חסידים היה זה דבר מאוס ביותר וחשתי שבכך אני מתנתק מה'חבריא'.

במשך תקופה קבע חברותא עם אחד מחריפי הצורבים בביהמ"ד בגור. באחת הפעמים כאשר נפנו לסגור את הגמרא, אמר הלה לתומו: מ'וועט ממשיך זיין מארגן [=נמשיך מחר]. ר' יעקב יואל שהיה כה זהיר וירא חטא השיבו שיש להימנע מלומר בלשון זו, כיון שהוא בכלל אומרם ז"ל: האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לאלקי ישראל[481].

---

480. בשו"ע יו"ד סי' קמ"א ס"ק ז' כותב ה'פתחי תשובה': עיין בספר יערות דבש ח"א דרוש ב' שמזהיר מאד שלא להיות בתוך הבית צורה מצוייר בכותל או בלוח, אף דע"פ הדין אין איסור רק בצורה בולטת, מכל מקום יש להזהר. מקור הדברים בספר יערות דבש דרוש ב' דף י"ט ע"ב בשם זוה"ק ומקובלים.

481. מפי ר' יוסף לנדאו הי"ו מירושלים, שקבע עמו חברותא במשך כשלוש שנים מדי יום ביומו, והוסיף לנו בתשואות חן כמה מרגליות נפלאות ששמע מפיו וראה במחיצתו.

אחד מבאי ביתו שדאג למזונו, הביא לו דבר מאכל עטוף בנייר עיתון חילוני, כדרך שהיה מקובל אז בעידן של טרום השקיות. כאשר הבחין בכך ר' יעקב יואל ביקשו מיד שיזרוק את העיתון מהבית. הלה יצא מהבית ופנה למטבח שהיה ממוקם מחוץ לדירה בדלת נפרדת היוצאת הישר מהגזוזטרא, ושם השליך את העיתון בפח האשפה. כאשר נכנס ר' יעקב יואל למטבח וראה את העיתון מוטל באשפה, הזדעזע, קרא לבנו ר' משה, וביקשו שיטול את פח האשפה עם העיתון ויוציאנו לגמרי מן הבית באמרו: ס'איז א מזיק אין שטוב [=דבר זה הינו היזק בבית].

היה מרבה לדבר על ביאת המשיח באמונה שלימה, וכל דבר היה קשור אצלו לקירוב גאולתן של ישראל. כך כאשר התרחש משהו בסוריה, מיד קישר: צפון - טבריה, והלא על טבריה איתא בגמרא "ומשם עתידין להיגאל". דאס איז דאס, ער איז שוין דא. אָט אט אט משיח קומט [=זהו זה, הוא כבר כאן, תיכף ומיד משיח בא]. כך נע כל ציר חייו: סביב התוה"ק, השם יתברך, הרבי, וגאולה העתידה, ומלבד זאת לא התעניין במאומה.

מקום תורתו כאמור במשך שנים רבות היה בשטיבלאך שבשכונת בית ישראל בסמוך לביתו, שם התרועע עם בני תורה מופלגים וחסידים משכמם ומעלה מיקירי ירושלים. היתה תקופה שחזקה עליו דעתם של חבריו לבוא עמם להשתתף בשיעורי קבלה. מספר פעמים השתתף שם בשיעורים ולבסוף גמר בדעתו להפסיק שיעורים אלו.

לאחר מכן הסביר לשומעי לקחו כי מטבעו הינו לומד כל דבר בהמחשה חיה, לשם דוגמא כאשר למד עם צאצאיו מסכת עירובין היה עורך לפניהם ציורים מוחשיים עד שהכל היה נהיר לפניהם בבירור. בעת שישב בין החבריא בישיבת שער השמים וראה בספרי הקבלה את השרטוטים הממחישים את כל נושאי הקבלה, נקפו ליבו שלא יבוא בעקבות כך להגשמה. על כן פרש מלימוד הקבלה עם החבריא, ואמרו על כך: גדולה היתה הפרישה מן הדרישה.

כאשר השתתף פעם בקידושא רבא אצל ה'בית ישראל' והרבי הזכיר בין דבריו ענין מקבלה הפטיר: יעקב יואל האט דאך א ידיעה אין די קליינע אותיות [=ליעקב יואל יש הרי ידיעה ב'אותיות הקטנות'].

לעורר הלבבות

כדרכם של חסידים ראשונים ממעט היה בדיבור, אבל המעט שדיבר היה באמיתיות וברגש רב מפנימיות ליבו והיו הדברים חודרים לעצמות. לרוב היו אלו דברי יסוד פשוטים שאינם לבעלי מדרגה אלא נחלת כל איש ואיש, אלא שדוקא לרוב פשטותם אדם דש בהם בעקביו. ועל דברים אלו היה מעורר ומשריש בקרב באי ביתו.

דיבר רבות על חומר הדיבור בבתי מדרשות אף שלא בשעת תורה ותפילה, ואמר: בשלמא במקום שאין בו ספר תורה כמו חדר שני - מילא, אבל בביהמ"ד שיש בו ארון קודש?! בפרט הרבה לעורר שלא לשוח שיחה בטלה בעת הלימוד, והיה אומר בשם הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע, אשר "חסידות אינמיטן לערנען איז אויך ביטול תורה" [=חסידות באמצע הלימוד, אף היא ביטול תורה][482].

בשנותיו האחרונות היה ר' יעקב יואל שב ומעורר תדיר באזני כל באי ביתו שלא לדבר באמצע הלימוד. אם תשמרו מלדבר באמצע בלימוד - יחזור הרבי [ה'לב שמחה'] לאיתנו ולכוחותיו. בזה כיון לדעת קדשו של ה'פני מנחם' שהתבטא פעמים רבות בלשון דומה.

בענין זה היה מרגלא בפיו לבאר את דברי הגמרא בברכות: אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא - יתלה בביטול תורה. וידועה הקושיה, וכי ביטול תורה אינו עוון? אם ביטל מתורתו מה הפירוש פשפש ולא מצא? אלא הדברים אמורים כלפי יהודי שיושב ומנצל כל דקה ללימוד תורה, אך הוא שח דברים בטלים באמצע הלימוד ומקלקל בזה את כל לימודו, ולכן לא נאמר "יתלה בבָּטֵל מתורה" אלא "יתלה בביטול תורה", שבדיבורו מבטל את כל מה שלמד. והרי נאמר בגמרא "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר", ממילא כאשר מפשפש במעשיו אינו מבחין כלל בעבירה זו, על כן נאמר לו: יתלה בביטול תורה.

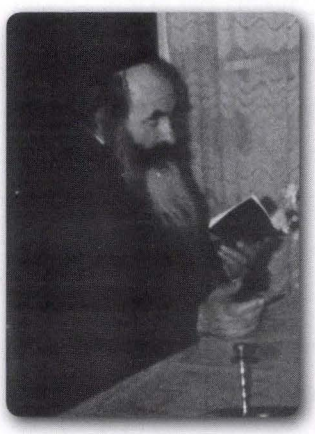

בנו רבי משה

בהדי פניא דמעלי שבתא

אם בכל ימות השבוע היו עיתותיו קודש לתורה, הרי שבשבת היו עיתותיו קודש קדשים, כולו קודש לה'. בערב שבת בעוד היום גדול היה ניגש להכנות אחרונות, מכין ומטיב את הנרות וממנה את בנו ר' משה שיהיה שליח עבורו להדליק את הנרות בכניסת השבת. לאחר מכן היה עוטה בגדי שבת ויוצא לדרכו לביהמ"ד, שם ישב שעות ארוכות לפני כניסת השבת ועוסק בתורה כהכנה רבא לשבתא.

---

482. הערת רבי מוטל מיירנץ הי"ו: אם מדברים מענין קדושת התורה, דבר שיש בו בכדי לסייע ללמוד אולי אין לזאת הכוונה. כוונת הרבי היתה אולי לחסידישע ווארט על הפרשה או חסידישע מעשה. ויש להוסיף, כי לפעמים מדברים על תהלוכות חיצוניות של החסידות וחושבים שגם זה חסידות.

המשגיח רבי גד'ל אייזנר היה אומר משמו של הבית ישראל על דברי הרמב"ם בהלכות דעות: אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטלה כל ימיו - ער האט נישט געשמוסט קיין 'חסידות'.

חסידים רבים זוכרים, אשר בעת בואם לביהמ"ד ל'שלום נעמען' אצל הרבי - והיה זה שעות מספר לפני כניסת השבת כאשר כולם עדיין בבגדי חול - ראוהו על מקומו בבגדי שבת שקוע בספרו, ומנותק לגמרי מכל הסובב אותו. המשגיח ר' גד'ל אייזנר כאשר היה עולה לירושלים להסתופף בצל הקודש, היה ניצב בשעת ההפסקה בדרך כלל כשהוא נשען על מעקה הטיש. ביני לביני היה מתבונן בענין רב בדמותו של ר' יעקב יואל השקוע בתורתו.

בעוד שבכל ימות השבוע היה מקפיד שלא לדבר שום שיחה בטילה, קל וחומר היה אצלו יום השבת. כאשר היו עולים למעונו בשבת לשמוע מעשיות מצדיקים, היה מפטיר בתמימות ובפשטות: שבת - מעשיות? והתפלא ביותר כיצד יש זמן בשבת לביקורים, והלא 'שבת יעשה כולו תורה'.

השבת היתה אצלו מעין עולם הבא, והמושג 'כאילו כל מלאכתך עשויה' קיבל אצלו משמעות מוחשית. היה מתנתק כולו מימי החול, וכפי שהיה שגור על לשונו דברי הרש"י בפרשת כי-תשא: "מנוחת מרגוע ולא מנוחת ארעי", השבת אינה הפסקה בין השבוע החולף לשבוע העתיד לבוא, אלא בשבת קודש פשוט נגמר העולם, הכל מתבטל וכמאמרו הידוע של האור החיים הק' בפרשת בראשית.

הקפיד שלא לטלטל ביום השבת אף במקום שיש עירוב. בשנת תשל"א בהיותו בקידושא רבא בקודש פנימה אצל הבית ישראל כיבדו הרבי במיני מאפה על מנת שיקח עמו לביתו, אך ר' יעקב יואל התנצל באמרו שאינו מטלטל בשבת. נהנה מכך הבית ישראל ואמר שאף אביו האמרי אמת נהג כך, לא משום חשש, רק בכדי שלא להסיח דעת מהשבת[483], וכמו דאיתא ששבת לאו זמן תפילין, ואם כן שבת היא כמו תפילין שאסור להסיח דעת. סיים על כך הבית ישראל, כי כאשר שמע דבר זה מאביו האמרי אמת - הפסיק גם הוא לטלטל.

במוצאי שבת היה עולה אליו לבקשתו אחד מנכדיו, וחוזר לפניו על השמועס שאמר הרבי בשולחן הטהור, כשהוא מאזין בדחילו לכל תיבה ותיבה.

גם בימות השבוע הקפיד מאוד על קדושת הדיבור ומיעט בשיחה, וכאשר דיבר לנכדיו שלא הבינו את שפת האידיש היה מדבר אליהם במבטא של לשון הקודש מלא חן. וסיפר אחד מצאצאיו, כיצד החדיר הסבא לנשמתו בילדותו חיות חסידית. היה זה כאשר הבחין בו משתובב כדרך הילדים, קראו ואמר לו, כי נאמר בפסוק: "ודברת - בם", והוסיף לו בלשון הקודש: אִם אַתָּה רוֹצֶה לְדַבֵּר - בָּם, תְּדַבֵּר בְּדִבְרֵי תוֹרָה.

---

483. מפעם לפעם היה האמרי אמת מטלטל טלטול דרבנן להראות שניתן לסמוך על העירוב, וכמובא לעיל.

אחד מטובי תלמידי החכמים וברי הדעת שבין חסידי גור בירושלים, התמנה תקופה להיות הבעל קורא דבית המדרש, אולם בהיותו מילידי ירושלים היו שפתו והגייתו בהברה ירושלמית של יוצאי ת"ת וישיבה 'עץ חיים', ולא הובנו כל הצורך לציבור המתפללים שלא היו מורגלים בכך. כאשר נכנסו אודות כך לקודש פנימה לרבי הבית ישראל שלחם לשאול את ר' יעקב יואל מהי חוות דעתו על כך. ר' יעקב יואל גופו אף הוא כנראה התקשה לשמוע כראוי את קריאת התורה, אולם הבין את כוונת הרבי ששלחם אליו והשיב להם על אתר: אז מ'זיצט מיט א חומש פארשטייט מען וואס ער ליינט [=אם מעיינים בחומש בעת קריה"ת מבינים מה הוא קורא][484].

במעלי יומא דכיפורי, היה אחד מהעומדים לצד השליח ציבור בעת אמירת 'כל נדרי' עוד בימי הבית ישראל. תחילה היה עומד עם החסיד ר' יוסל מנדלקורן ולאחר מכן עם החסיד ר' דוד שוחט-קרקובסקי[485].

בליל יום הכיפורים שבת שבתון, לא היה נותן כלל תנומה לעפעפיו, מערב עד ערב, וישב כל העת ועסק בתורה ותפילה בהתלהבות וחיות, כאשר הצום וחוסר השינה לא מפריעים לו מאומה. לעת אשמורת הבוקר היה ניגש לפני התיבה לאמירת כל ספר התהלים עם ציבור חסידים כשקולו נישא בהתלהבות. גם כאשר הזקין ונאלץ לנוח מעט, היה ראשית לכל שונה יחד עם בנו ר' שמעון במתינות את משניות יומא, ולאחר מכן היה נפנה למנוחת עראי על ספסל בביהמ"ד.

זכה לשמש כ'שיבר' באפיית מצות עוד בפולין אצל ה'אמרי אמת' וכן באר"י באחרית ימי האמרי אמת וכל שנותיו של הבית ישראל יחד עם בנו ר' שמעון. הן בערב פסח בנוכחות הרבי, והן כשבועיים קודם לכן בעת שאפו את המצות עבור הטיש של שבת חול המועד.

באחת השנים השתתף בעת האפיה אחד מנכבדי העדה מחו"ל, וניצב לצד הרבי שעה שעמד והתבונן במלאכת ה'שיבער'. פנה הרבי לאותו יהודי והחווה על ר' יעקב יואל

484. מפי ר' אברהם נחום לב הי"ו ששמע מדודו ר' אברהם בנימין ז"ל. הבית ישראל גופו התבטא שאצלו זה 'מאמע לשון', שכך דיברה אמו הרבנית חיה ראדא, אשר היתה מילידי ביאלא בה דיברו כעין אידיש ליטאית.

485. ר' יוסל מנדלקורן נפטר בשנת תשל"ו, עוד בחיי הבית ישראל. אגב, בשנת תשמ"ו היתה הפעם האחרונה בה עמדו ר' יעקב יואל ור' דוד שוחט לצידו של השליח ציבור ר' אברהם הרש. באותה שנה נפטר בחודש חשון ר' דוד שוחט, ובשלהי השנה הבעל תפילה ר' אברהם הרש, ואילו ר' יעקב יואל פסק מלבוא לביהמ"ד מפאת חולשתו, כך שבשנה שלאחריה התחלפו כל שלושת הנמנים על הבי"ד, הבעל תפילה ושני העומדים לצידו.

באמרו: זעהסט דער יוד וואס שטייט בארן אויוון, ער איז שוין איבער אכציג און ער קומט אין בית מדרש יעדער טאג דריי אזייגער פארטאג'ס [=הנך רואה את היהודי העומד ליד התנור, הוא כבר לאחר גיל שמונים ומגיע כל יום לביהמ"ד בשעה שלוש לפנות בוקר].

כאשר בין השנים תשי"ד-תשט"ו עמדו להקים על תילו את ביהמ"ד דגור ברחוב רלב"ח, היתה על הפרק הצעה נוספת לבנות את ביהמ"ד ברחוב שרי ישראל. כאשר שאלו את פי קדשו של הבית ישראל פסל את ההצעה השניה כשהוא אומר: יעקב יואל וועט קענען גייען ביז דארטן? [=וכי יעקב יואל יוכל ללכת עד לשם?]. אילו נבנה בית המדרש באותו מקום, היה על ר' יעקב יואל ללכת דרך כפולה ומכופלת מביתו בשכונת בית ישראל שבפאתי מאה שערים עד לסוף מעלה רחוב מלכי ישראל בואכה שרי ישראל.

כן התבטא אודותיו הבית ישראל בהזדמנות על משקל דברי הגמרא (יומא פ"ו.): היכי דמי חילול השם וכו' אמר רבי יוחנן כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תורה - כי לגבי ר' יעקב יואל, גם אם יעמוד לקרוא בלוח המודעות ברחוב הרי זה חילול השם.

ולא נצחה הרוח את עמוד העשן

באחת השנים סמוך ליום ה' בשבט - יומא דהילולא של השפת אמת, קראו הבית ישראל וביקשו שבעת סעודת ההילולא הנערכת בהיכל ביהמ"ד ישא דברים לפני הציבור לעוררם בדברים נחוצים, כשהוא מורה לו את עיקרי הדברים שיעלה בדרשתו:

א. לעורר את בני הבית בענייני צניעות. ב. התחזקות בקביעת עתים לתורה. ג. חומר הדיבור בשעת התפילה. והוסיף לומר לו שלא יאמר בפירוש את חומר האיסור, כיון שאי' מוטב יהו שוגגין וכו', אלא שיתן מראי מקומות ויעורר הלבבות.

בהזדמנות אחרת פתח הבית ישראל לפניו את הספה"ק 'עבודת ישראל' להמגיד מקוז'ניץ, והראה לו דברים בוערים כלהבות שכותב על המשנה באבות בפרק עשרה מאמרות: עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש וכו' "ולא נצחה הרוח את עמוד העשן". ותורף דברי המגיד הק', כי ביהמ"ק שלמטה מכוון כנגד ביהמ"ק שלמעלה, וכאשר עמוד העשן עולה עד למעלה נעשה נחת רוח לפניו ית', ואילו היתה הרוח מסיטה את העשן - לא היה עמוד העשן מגיע עד ביהמ"ק שלמעלה. והרי אי' "ואהי להם למקדש מעט" - אלו בתי כנסיות שבבל, וכאשר מדברים דברים בטלים בתפילה, אין התפילה עולה למעלה. לאחר מכן אמר לו הרבי: ס'איז א מצוה לפרסם.

מני אז ראה ר' יעקב יואל כשליחות קודש לעורר ללא הרף על ענין הזהירות משיחה בשעת התפילה, והיה מבעיר את הלבבות על דברי הספה"ק עבודת ישראל (=האט שטארק גיקאכט מיט דעם שטיקל), והיה מוסיף שמשמע משם, כי כאשר מדברים בעת שהציבור מתפללים, אף מי שאינו מתפלל עתה עמהם, הרי הוא כמפריע לכהן הגדול בעבודת הקודש בתפילתו וגורם חסרון ח"ו בתפילתם של הצדיקים.

ככלל, שלושה דברים אלו היו לו לחוק ימים רבים, והיה חוזר ושונה עליהם בפני שומעי לקחו, ובפרט דברי קדשו של המגיד הק' מקוז'ניץ על 'לא נצחה הרוח'. זו היתה עיקר הנקודה שנגעה עמוק בנפשו של ר' יעקב יואל, ולכן הרבה לעורר על כך, אשר יהודי השח בשעת התפילה, פוגם בתפילת הציבור.

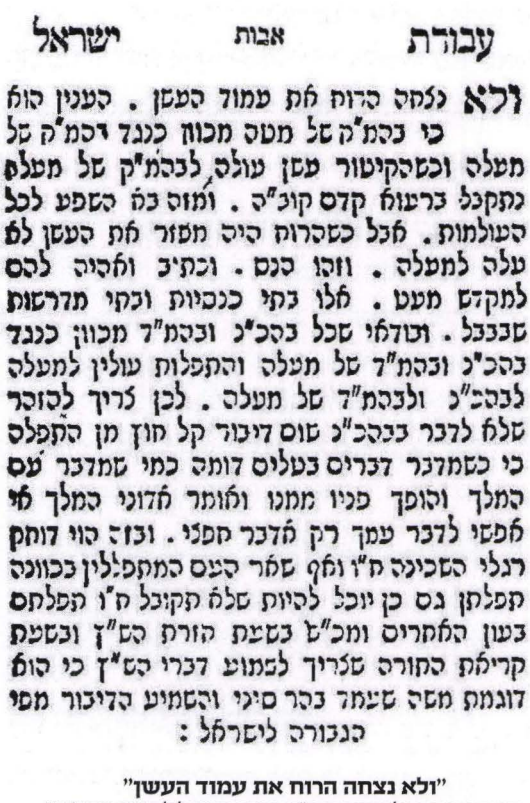
עבודת אבות ישראל

ולא נצחה הרוח את עמוד העשן . הענין הוא
כי בהמ"ק של מטה מכוון כנגד דהמ"ק של
מעלה וכשהקיטור עשן עולה לבהמ"ק של מעלה
מתקבל ברצון קדם קונ"ה . ומזה בא הפעם לכל
העולמות . אבל כשהרוח היה מפזר את העשן לא
עלה למעלה . וזהו כעס . וכתיב ותהיה להם
למקדש מעט . אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות
שבבבל . וכודאי שכל בהכ"נ ובהמ"ד מכוון כנגד
בהכ"נ ובהמ"ד של מעלה והתפלות עולין למעלה
לבהכ"נ ולבהמ"ד של מעלה . לכן צריך להזהר
שלא לדבר בבהכ"נ שום דיבור קל חוץ מן התפלה
כי כשמדבר דברים בטלים דומה כמי שמדבר עם
המלך והופך פניו ממנו ואומר לחדוני המלך מי
שפתי לדבר עמך רק מדבר שפתי . וזה הוי רוחק
רגלי השכינה ח"ו ואף שאר בעם המתפללין בכוונה
תפלתן גם כן יוכל להיות שלא תתקבל ח"ו תפלתם
בשון החריש ומכ"ש בשעת הזרת הס"ת ובשעת
קריאת התורה שצריך לשמוע דברי הס"ת כי הוא
דוגמת משה שעמד בהר סיני והשמיע הדיבור מפי
הגבורה לישראל :

"ולא נצחה הרוח את עמוד העשן"
דברים בוערים כלהבות בספה"ק עבודת ישראל להמגיד מקוז'ניץ

בימי מלחמת ששת הימים

מלחמת ששת הימים פרצה ביום ב' לפרשת נשא כ"ו אייר תשכ"ז. בימים שלפני פרוץ המלחמה, כאשר פחד ואימה אפפו את הכל, הסתובב ר' יעקב יואל שלו ושאנן בבטחונו בהשי"ת ואמר שאין מה לירא ובוודאי יהיה ה' בעזרנו, ועם כל זאת לא חדל מלהתפלל. מנהגו היה לעלות לתורה בכל שנה ביום שמחת תורה, לרגל היארצייט של אביו ר' יהודה בער, ואילו בשאר ימות השנה כמעט ולא היה עולה לתורה רק בפעמים בודדות לרגל שמחה.

בשבת פרשת בחקותי, בעת ההפסקה שלפני קריאת התורה, יצא הגבאי ר' יהושע

נח בינקה מחדר הרבי לביהמ"ד, ניגש לר' יעקב יואל ואמר לו: דו האסט היינט מפטיר, דו קענסט אויסבעטן [=תעלה לתורה למפטיר, הנך יכול להעתיר][486].

כמו כן הורה הבית ישראל לקרוא לעליה עבור כך לר' יחיאל רוזנצוייג, מיקירי מתפללי ביהמ"ד ומיחידי סגולה, עובד ה' בסילודין, אשר מביני דבר החוו עליו כדוגמא חיה לעבודת התפילה כראוי. בנוסף שלח לומר לר' אברהם ישעיה רוזנברגר שיתפלל עבור כלל ישראל. ר' אברהם ישעיה נודע כעובד ה' מופלג ושקדן עצום, שהגה בתורה ללא ליאות.

באותו יום בו פרצה המלחמה, לאחר שסיים ר' יעקב יואל את תפילתו וחק לימודיו, פנה לביתו בכדי לסעוד את ליבו בפת שחרית ולנוח מעט אחר סדר יומו שהתחיל מהשעות הקטנות של הלילה. לאחר מכן סיפר: איך האב גיזעהן אז עס שלאפט זיך נישט [=נוכחתי שהשינה ממני והלאה]. ואכן ירד מיד מביתו לעבר שטיבלך בית ישראל בכדי ללמוד שם.

כאשר יצא מחצר הבית שמע מעוברים ושבים שפרצה מלחמה, מיד סב על עקבותיו ופנה לעבר ביהמ"ד דגור ברחוב רלב"ח, שם נפגש עם ר' זעליג שטיצברג ור' רפאל יעקב שפירא, ויחד עודדו זה את זה להגביר חשקם בתורה ולמדו בקול רם, וכך סחפו את כל יושבי ביהמ"ד שהיו שרויים באוירה של מתח וחרדה, לאוירה של לימוד תורה מתוך בטחון בהשם יתברך.

לומדי ביהמ"ד מאותה תקופה זוכרים, כיצד בתכוף המלחמה ומטוסי הפצצה מרעישים חגו בשמי ירושלים, רבים נמלטו למקלטים ואחרים יצאו לראות את המטוסים, ואילו ר' יעקב יואל יושב עם גמרתו ומעיין בה בחשק, כאילו מאום לא מתרחש.

מענין לציין כי דווקא ר' יעקב יואל, שעבר על בשרו כמה מלחמות, החל ממלחמת העולם הראשונה, עם כל זאת בימים שעפו פגזים מעל הראש, הסתובב הוא רגוע ושלו, ועודד את החסידים בפסוקי אמונה ובטחון, באמרו כי בוודאי נראה ניסים ונפלאות ואין מה לחשוש, ויחד עם זה לא חדל מלהתפלל לישועתן של ישראל.

בסוד קדושים

פרק בפני עצמו היה הקשר המיוחד שהיה לו עם הרבי מטאלנא רבי יוחנן זי"ע. הרבי מטאלנא ברוב ענוותנותו הידועה, קיבל על עצמו שנים מחשובי החסידים

---

486. עוד זכור היטב לחסידים, כיצד בעת קריאת התורה הרים הבעל קורא הישיש ר' משה דוד רוטשילד את קולו וקרא בעוז: "ונתתי שלום בארץ".

להיוועץ עמם בדברים מסויימים ונקראו בפיו 'קומדאנטן'. היה אומר כי הינו חסיד, וכי לכל חסיד ראוי שיהיה 'קומדאנט' - מדריך ומורה דרך, ולכן אף הוא מקבל על עצמו כך. הראשון היה הרב הצדיק רבי בנימין מנדלזון זצ"ל הרב מקוממיות, והשני היה זקננו ר' יעקב יואל ז"ל.

כ"ק האדמו"ר מטאלנא זצוק"ל

פעם נכנס הרבי מטאלנא לבית ישראל לשאלו האם ללכת לתיקון שובבי"ם שעורכים אחינו הספרדים, אחז בו הבית ישראל בחביבות ואמר: אלע דארפן תשובה טוהן [=כולם צריכים לעשות תשובה].

ביציאתו פנה לשאול את פי הרב מקוממיות זצ"ל, שביאר לו כי כוונת הרבי כי עליו אכן ללכת לתיקון שובבי"ם. כאשר שאל את ר' יעקב יואל חיוה לו דעתו, כי אילו היה הרבי רק משיב לו תשובה ולא יותר - היה עליו ללכת להשתתף עמהם, אולם כעת שגם אחז בו הרי כוונתו כאומר: 'היה עמי ואינך צריך ללכת'. הרבי מטאלנא קיבל את דברי שניהם לסירוגין, והיה שבוע משתתף בתיקון שובבי"ם ובמשנהו נמנע מללכת.

בשנת תשמ"א בתקופת הפורים נצרך הרבי מטאלנא לעבור ניתוח בעיניו, והרופאים קבעו לו את הניתוח ליום ל"ג בעומר. ביום הפורים נכנס לרבי הלב שמחה להזכיר את עצמו שיהיה לו רפואה בזכות רבי שמעון. הביט הלב שמחה בקוויטל ואמר: אויגן? איך זעה גארנישט [=עינים? אינני רואה דבר]. לאחר שנפנה לצאת קראהו הלב שמחה שוב ואמר לו: ר' שמעון האט גיהאט לעכטיגע אויגן [=לר' שמעון היו עינים מאירות]. לא הוסיף הרבי מטאלנא שאלות ויצא בענוה מחדר הרבי.

באותה תקופה כבר נסתלק הרב מקוממיות זצ"ל למתיבתא דרקיעא, והרבי מטאלנא נפנה לשאול את ר' יעקב יואל למה ירמזו דברי הרבי, והוא השיב לו: די כוונה איז צו לערנען ר' שמעונ'ס תורה [=הכוונה היא ללמוד את תורת ר' שמעון][487]. כשמוע זאת הרבי

---

487. ונראה שהיתה כוונתו על פי מה שיסד הפייט: תורתו מגן לנו היא מאירת עינינו.

מטאלנא ביטל על אתר את התור לניתוח, וביום ל"ג בעומר קרא לנכדו ושנו יחדיו את המימרות של רבי שמעון במסכת שבת[488].

באחרית ימיו

בשנות זקנתו כבדה עליו ראייתו, ובהיותו בן צ"א כהה מאור עיניו באופן שכבר לא יכל לראות את הנכתב בספר ולהכיר את הסובבים. היה זה בשנת תשמ"ג וכאשר נכנסו לשאול את הלב שמחה האם לעשות ניתוח להסרת 'קטרקט' כפי שעשה בעבר, שאל הלב שמחה לגילו והורה שלא יעשה את הניתוח.

לאחר זמן מה תינה בפני הלב שמחה שאינו רואה את תלמודו, השיב לו הרבי: לערן פון אויסנווייניג [=תלמד בעל פה]. וכך המשיך במשך שש שנים עד ליום פטירתו ממש ללמוד את שיעוריו בעל פה. את הדף היומי היה בנו ר' שמעון מקריא לפניו כל יום, והוא ישב בריכוז רב והעביר מול עיניו את דברי הגמרא שהיו טבועים וחקוקים בעצמותיו.

באותם ימים התאונן בכאב: דער קאפ ארבעט נישט ווי א מאהל, ס'איז מיר שווער צו לערנען בעיון [=הראש איננו פועל כבעבר, קשה לי ללמוד בעיון].

בימים אלו נתגלתה בדרך אגב ידענותו העצומה בתורה. כאשר היה המקריא נעצר רגע כמימריה בראשי תיבות או במילה קשה או סתם אתנחתא כלשהי, הוא היה ממשיך אגב שיגרא, מפענח ראשי תיבות ומצטט את הלשון במדוייק כקורא מתוך הכתב. אם היו מחסירים בטעות מדברי רש"י, היה מעיר על המקום: פארפעלט א רש"י [=החסרת רש"י], עד שהיושבים לפניו יכלו להעיד שידע ש"ס עם רש"י בעל פה מילה במילה. כך גם בפירוש הברטנורא על פרקי אבות, שעל המקום היה מציין שהחסירו מספר תיבות. גם ספרי חסידות הראשונים כמו דגל מחנה אפרים, באר מים חיים וערבי נחל, היו שגורים על לשונו בעל פה.

לא חריפות מוח עמדה לו בזאת ולא בנקל עלה לו כך, אלא מיגיעת נעורים כאשר היה יושב ושונה דף אחר דף ביגיעה עצומה, וכמו שהתבטא באחרית ימיו: איך האב אָפּ געהאָרעוועט אויף א בלעטל גמרא [=התייגעתי רבות על כל דף גמרא]. דף הצטרף לדף ומסכתא למסכתא, כשהוא שב וחוזר בעמל פעם אחר פעם, עד שכל הש"ס היה נהיר

488. כחלוף מספר שנים מפטירתו של זקננו ר' יעקב יואל, הגיע הרבי מטאלנא זצ"ל להשתתף בשמחה משפחתית אצל אחד מצאצאי סבינו ר' בערל, וכאשר אמרו לו כי הוא הינו בנו של ר' יעקב יואל שמח עמו הרבי מטאלנא ביותר וברכו נרגשות באמרו: וועסט צו קומען צום טאטנ'ס יאהרן [=שתגיע לשנות אביך]. את ברכת הרבי מטאלנא נצר בזכרונו כל ימיו, ברכה שהתקיימה במלואה ממש, כאשר בפטירתו השלים שנות אביו ועוד י"ד ימים.

לפניו. הטיבו אשר דיברו, כי יתכן והוא גופו בפשטותו לא ידע ולא נתן אל ליבו כי הוא יודע את כל הש"ס, אולם בכל מקום ששאלוהו היה עונה בבהירות נפלאה.

בשנים אלו היה כבר זקן מופלג וחלוש ביותר, והשיבה נתנה בו את אותותיה מיום ליום, עד שכבר לא יצא מפתח ביתו, אולם בהגיע עת הלימוד כמו נשתנה לגמרי, והחל ללמוד בחיות ובריכוז כעלם צעיר. כל סדר יומו התנהל ללא כל ויתור וללא פשרות. במו ידיו הקים לעצמו סטנדר מקרשים ועל גביו השקיע את כל מאוויו בתורה הקדושה.

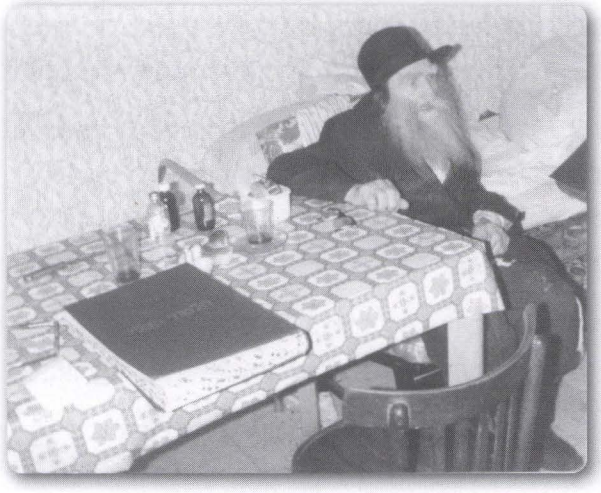

בשנות שיבתו בסיום השיעור היומי עם בנו ר' שמעון. נראים על השולחן שיירי מאכלו בילקעס משבת וכוס קפה שחור

אחד מאלו שעלו למעונו באותם ימים סיפר על מעשה שהיה עד לו, ועד כמה עשו הדברים רושם בנפשו על ערך וחשיבות ניצול הזמן ללימוד התורה. בנו ר' שמעון קבע עמו שיעור לתורה מדי יום ביומו כמה שעות. פעם נצרך ר' שמעון לענין רפואי ובכדי שלא להפסיד את שעות הלימוד עם אביו קבע את התור סמוך לשעת סיום השיעור הקבוע. לאחר שעות ארוכות של עסק התורה, כאשר קרבה שעת הסיום הזדרז ר' שמעון לסיים את הלימוד והתכונן ליציאה. כאשר שאלו אביו ר' יעקב יואל להיכן הוא הולך, ענה ר' שמעון שיש לו דבר מה נחוץ לסדר (=א וויכטיגע זאך).

תמה ר' יעקב יואל וקרא מעומק ליבו: וואס איז דא וויכטיג פון לערנען? ומיד פסק בנחרצות וכפל ושנה: ס'איז נישט דא וויכטיג פון לערנען! ס'איז נישט דא וויכטיג פון לערנען! [=מה יותר חשוב מלימוד התורה? אין חשוב יותר מלימוד התורה!].

באותה תקופה נוסד המפעל החשוב 'קול הדף', שהפיצו קלטות של הדף היומי המוסברים בטוב טעם. הציעו אז לפניו שניתן כתחליף לחברותא יביאו לו מכשיר טייפ וקלטות, ובצורה כזאת לא יצטרך להתייגע ויוכל להאזין במנוחת הנפש לשיעור תוך כדי לגימת משקה חם. נזדעזע וקרא מנהמת ליבו: היתכן כזאת? והלא דברי תורה צריכים להיות באימה וביראה ברתת ובזיע.

בחורים ואברכים רבים מבקשי ה' היו עולים באותם שנים למעונו, לראות בעיניהם פארצייטישע חסיד מדורות קודמים ושריד מרואי פני השפת אמת. חסיד מופלא בפשטותו ומרומם מהבלי העולם הזה, אשר דמותו המיוחדת וכל ישותו השפיעו רבות על כל רואיו. מעולם לא הרבה בדברים, ומי שביקש לשמוע לשונות חריפים וזכרונות מסעירי לבבות, מוטב היה לו שלא יטרח לטפס לבית הקטן שבשכונת בית ישראל. כאן באו בעיקר להזין עינים בדמותו של החסיד הישיש, היושב על מיטתו וכולו תורה ועבודה, להביט סביב ולראות עד היכן הגיעה תכלית הפשטות והסתפקות במועט של חסידים בימים עברו, וגם לשמוע מילים ספורות הנוקבות את הלב בפשטותם, מלאות יראת שמים ותמימות הדעת ללא כל התחכמות.

כאשר ביקשוהו שיעלה זכרונות מגור ענה בפשיטות: וואס איז גיווען אין גער, מ'האט גילערנט און גילערנט און איבער גע'חזר'ט און נאך א מאל גע'חזר'ט [=וכי מה היה בגור, למדו ולמדו, שיננו וחזרו], וכאשר דיברו סביבו מעניני דעלמא היה פוטר בידו באמרו כדרכו: מילא, מילא, מ'דארף לערנען.

באחת השבתות לאחר הסעודה פנה למיטתו למנוחה, ותוך כדי שוחח כדרכו בתורה ועבודה עם נכדו שישב בסמוך אליו. לאחר זמן מה התרומם בנחרצות ואמר: שוין, איך האב שוין גענוג נאך געגעבן דער יצר הרע [=כבר נתתי בזאת מספיק עבור היצה"ר].

היה מרבה לדבר מענין ישועתן של ישראל, והיה מרגלא בפומיה משמיה דהרה"ק רבי אהרן מקארלין, שבאם כל ישראל היו מצפין למשיח בכוונה ש'יתגדל ויתקדש שמיה רבה' - או אז היינו זוכים מיד לגאולה. והיה אומר: ווען אלע יידן בעטן אויף איין מטרה פון כבוד שמים - שוין פון לאנג גיווען משיח געקומען [=אילו כל היהודים היו מתפללים למטרה אחת של כבוד שמים - כבר מזמן היה משיח בא].

עוד היה אומר משמו על הפסוק "תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם", פתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים. כי לגבי החולה נאמר בלשון יחיד עד דכא - עד דכדוכה של נפש, חולה הוא ואין בכוחו לשוב. אולם אתם העומדים סביבו ורואים לאיזה מצב יכול אדם להגיע - שובו נא בני אדם.

כן היה מעורר לומר תהלים ולצפות לרגלו של משיח, כשהוא מראה מקום לדברי המהרש"א בפרק חלק על הגמרא (צ"ח:) "אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל שנאמר: וכרת הזלזלים במזמרות", וכתב המהרש"א: "במזמרות ר"ל בתפלה שעושין ישראל במזמורים של תהלים שנאמרו על הגלות". ככלל, ביאור המהרש"א על הש"ס

היה לו תמיד כקילורין לעינים, והיה מרבה ללמוד ולעיין בפירוש המהרש"א בנועם ובמתיקות. לימים היתה פטירתו ביומא דהילולא של המהרש"א - ה' בכסלו.

כאשר היו מבקשים ממנו שיעתיר לישועה, היה מברך ומוסיף לומר, כי עיקר המבוקש מן האדם בעת אשר צר לו שיפנה האדם בעצמו להשי"ת, וזה מה שאמרו חז"ל "יפה תפילת החולה".

בשנים אלו, כאשר שערי היכלו של הרבי ה'לב שמחה' לא היו פתוחים כמימי קדם לקבלת הקהל, היה ר' יעקב יואל מתעניין תדיר בשלום הרבי. הוא גופו כבר היה ישיש מופלג, ראשו יגע בתורה וגופו שרוי באפס כח, אולם כאשר עלה אי מי למעונו וסיפר לו שהיום נפתחה דלת חדרו של הרבי לקבל את הקהל, היה מתמלא בשמחה כאילו נעשה צעיר בשנים רבות. כמו כן בכל פעם שהוטב אצל הרבי תלה זאת בכך שנמנעים מלדבר בעת הלימוד. היה זה לימוד מאלף מהו התקשרות לצדיקים עד כלות.

כאשר תכפוהו מכאוביו התעודד לקבלם באהבה, והיה חוזר על דבריו של רבינו יונה על הפסוק בתהלים "כי חמת אדם תודך שארית חֵמוֹת תחגור" - כי אם כאשר יהיה על איש מישראל כעס וחֵמָה ממרום ולמרות זאת יקבל היסורים באהבה ויודה להשי"ת - יעצור הקב"ה את שארית החמה בידו ולא ימשיך להענישו[489]. אמרות אלו שהיו חוזר ושונה לא היו בפיו כמילתא טבא ואמרות שפר בלבד, אלא היו עצם מעצמיותו וכל הוויתו בבחינת "הוא היה אומר". ככלל היה הוגה רבות בספרי רבינו יונה.

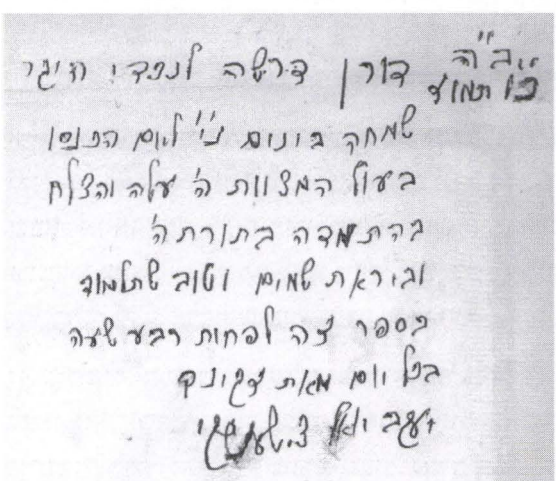

הקדשה על ספר רבינו יונה שנתן לנכדו דורון דרשה

בין הדברים שהיו שגורים על לשונו, היה ביאורו של הגה"ק רבי עזריה פיגו בספרו 'בינה לעתים' על הפסוק "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך". וידועה הקושיה, אם לא אשים עליך מחלה מפני מה צריך לרופא? אלא דרש את הדברים כמין חומר: בפסוק לא נאמר "אני ה' מרפאך" כי

489. ראה לשונו הזהב של רבינו יונה בספרו שערי תשובה שער רביעי אות י"ב.

מאחר שאין מחלה אין צריך לריפוי, אלא "אני ה' רופאך", הריני כמו רופאך האישי אשר יודע היטב מה טוב לבריאותך ומה יכול למנוע ממך מחלות, ומאידך גיסא מה יגרום לך ח"ו סבל וחולי, על כן סמוך בבטחה על דברי כי בקיימך את דברי התורה, תמנע חלאים קשים מגופך.

כמחצית שנה טרם פטירתו, נחלש מאוד עד שלא היה מסוגל להציג כף רגלו על הארץ. הוא חש יסורים ברגלו, וביקש שיזכירוהו לברכה בקודש פנימה אצל הרבי ה'לב שמחה' זי"ע. הרבי ברכו לרפואה והוסיף: אין שפיטאל אריין - נישט [שלא יכניסוהו לבית החולים]. ואכן דברי הרבי נתקיימו כאשר לא נצרך להתאשפז בבית חולים עד יומו האחרון והיה באפשרותו לנהל בביתו סדר יום של תורה ותפילה עד לפטירתו בשיבה טובה על מטתו שבביתו.

עם סבינו ר' בערל ובן הנין ר' שמואל קלמן

בתקופה זו נחלש מאוד אולם המשיך בסדרי תורה ותפילה, הרבה לדבר מענין גאולתן של ישראל, ומענין משיח בן דוד ואליהו הנביא זכור לטוב. כה ציפה והאמין לישועתן ישראל והתחנן לפני באי הבית שבאם ישמעו קול שופרו של משיח שיזדרזו ויודיעוהו.

בתקופה זו שכבר לא יכל לרדת ממטתו נערכו בחירות, והוא עמד על כך בכל תוקף לצאת ולהצביע. כאשר ניסו למנעו מכך ולומר לו שאין הדבר בכוחו, ענה: לרדת במדרגות ולהגיע לקלפי בוודאי אוכל, אבל בחזרה לעלות במדרגות אינני יודע, כאומר: מאי נפקא מינא אם אוכל לחזור הרי את חובת השעה אוכל לקיים. יש לציין שהיה זה לאחר כשלוש שנים שלא יצא משערי ביתו וכן תקופה ארוכה שלא ירד כלל ממטתו.

בעת התפילה לא העלה על דעתו להתפלל בעל פה, ועל כן כאשר שהו לצידו היו מקריאים לפניו את התפילה תיבה בתיבה. היו אלו עיתים מלאים זוך שהרוו את נפשו של הזוכה בכך. לעת סעודות השבת היו קוראים ומזמרים לפניו את זמירות השבת והוא היה

אומר יחד עם המקריא. כשבוע לפני פטירתו, לעת רעוא דרעוין לא היה עמו מי שיאמר עמו את הזמירות. לאחמ"כ במוצאי שבת התאונן: הפסדתי דיבורים כה יקרים בזמר יום שבתון, זכורני שהרבי ה'אמרי אמת' לעת רעוא דרעוין היה אומר ושונה כמה פעמים בדחילו "לבל יעבר בם מקרי רעה".

בחודש אלול תשמ"ח נתמנה אחד מצאצאיו לכהן כמשגיח רוחני בישיבה. בטרם החל בתפקידו עלה למעונו של הסבא ר' יעקב יואל, ושאלו איזה מסר חשוב ראוי להעבירו לבחורים. אמר לו ר' יעקב יואל: אמור לבחורים כי עיקר ההצלחה בתורה - תלויה ועומדת בחזרה, כאשר חוזרים - יודעים.

היתה זאת אמירה שהיה בה תמצית דרך חייו. כך נהג לאורך כל ימיו, ולאחר צ"ו שנות חיים, כאשר התבונן במהלך חייו, תלה בכך את אשר קנה ורכש[490].

פטירתו וזכרו הטוב

ביום ה' בכסלו תשמ"ט נסתלק זקננו ר' יעקב יואל בשיבה טובה והוא בן צ"ו שנים וחמשה ירחים. זכה לקיים מאמר הכתוב "אדם כי ימות באוהל", הן בחייו כאשר המית עצמו באהלו של תורה, והן במותו כאשר בערב האחרון לחייו עוד שנה את הדף היומי, מסכת זבחים דף ק"א, ופנה לשינה מתוך לימודו. בשעה תשע בערב עוד ביקש כוס מים מבנו ר' משה, ולאחר שעלה על יצועו השיב את נשמתו לבוראה.

בעת הלוויה השתתף הרבי ה'פני מנחם' זי"ע אשר ספד לו נרגשות על יד ביהמ"ד דגור מקום בו קבע תורתו ותפילתו. כאשר השתתף בנשיאת המיטה שמעוהו הסובבים אומר: מיתת צדיקים מכפרת.

אחר מיטתו שחו הכל בערכו. חסיד בר דעת אמר שיש לו סיפור אחד לספר מר' יעקב יואל, סיפור ארוך ומרתק של תשעים שנה: ער האט גילערנט און גילערנט און גילערנט [=הוא למד ולמד ולמד].

ביום פטירתו היה אמור הרבי מטאלנא לנסוע למנוחה בטבריה, וכאשר שמע מפטירתו איחר את הנסיעה בכדי שיוכל להשתתף בהלוויתו[491].

---

490. מפי בעל המעשה דודנו ר' יוסף צישינסקי הי"ו.

491. בספר 'דתשרי על עמיה' - מחייו ופעלו של הרבי מטאלנא זצ"ל, מובא כדלהלן: יום שני ה' בכסלו הלווית הרה"ח הישיש ר' יעקב יואל צישינסקי ז"ל. רבינו השתתף בהלוויתו של אחד מן החבורה מזקני וחשובי חסידי גור, אמר עליו שזכה להכירו והיה לו ממנו טובה בזה שהתייעץ עמו כמה פעמים והפטיר רבינו שהיה מקורב אליו ושיבח אותו שהיה מתמיד עצום חסיד אמת מדור ישן, וסיים עליו דברי הגמרא: חבל על דאבדין ולא משתכחין. בנוסח שונה מעט אנו מוצאים בספר 'חיים הם למוצאיהם': "מרן משתתף בהלוויה

הוא הובא לקבורה בהר המנוחות בירושלים, משמאל לאחיו הצעיר ר' שמחה. היה זה בעצת הבית ישראל שהורה בעת פטירת ר' שמחה להשאיר לצידו קבר נוסף עבור ר' יעקב יואל.

כמסופר לעיל נפטר אחיו ר' שמחה באופן פתאומי בירושלים במוצאי שבת חנוכה אור לכ"ז כסלו תש"ל. כאשר התחילו לדון האם לקברו בסמוך לזוגתו בבית הקברות נחלת יצחק או בהר הזיתים מקום מנוחת אמו, הורה הבית ישראל לטמנו בהר המנוחות ולהשאיר בסמוך אליו קבר נוסף עבור ר' יעקב יואל, אולם בניו לא ידעו מכך דבר.

פטירתו של ר' יעקב יואל היתה כעשרים שנה לאחר מכן ובניו חפצו לקברו בהר הזיתים, שם מקום קבורת אמו מרת חיה שרה וכן זוגתו מרת חוה. אלא שאז הופיע ר' חיים קפלושניק חתנו של ר' שמחה וסיפר שזה מכבר שמורה עבורו חלקת קבר בהר המנוחות לצד ר' שמחה. נכדו ר' שמואל דב שיליץ הי"ו פנה לבדוק את הדברים ברישומי החברה קדישא, ומצא שמשמאל לקברו של ר' שמחה ישנה חלקת קבר שמורה תחת השם 'צישינסקי' ללא פירוט. הדברים היו לפלא, שכן במשך כל אותם שנים לא שולם עבור החלקה ולמרות שחלקה זו היתה מאוד מבוקשת, לא דרשו עד כה לרוכשה, ואכן נטמן ר' יעקב יואל בחלקה זו שהועיד עבורו הרבי ה'בית ישראל'.

המצבה שעל קברו בהר המנוחות

על קברו נחקקו שורות מועטות שנכתבו בפשטות, וכה מטיבות לתת מבט לחייו של אותו חסיד, וכה נכתב: פ"נ החסיד המפורסם ירא ושלם בעל מדות תרומיות נהנה מיגיע כפיו שייף עייל שייף נפיק לא פסק פומיא מגירסא דבוק ברבותיו הק', הרה"ח ר'

ואומר: הוא היה חסיד אמת מדור ישן, היה מתמיד ואדם חזק, הייתי קרוב אליו מאוד, כמה פעמים אף התייעצתי עמו, חבל עד דאבדין ולא משתכחין".

יעקב יואל ז"ל בהרה"ח הר' יהודא דוב ז"ל צישינסקי מגור מזקני וחשובי חסידי גור נלב"ע ה' כסלו תשמ"ט תנצב"ה.

בימי ה'שבעה' עלו רבים מבני ירושלים ונקיי הדעת לנחם את בני המשפחה, או אז נודע קשריו האמיצים עם יקירי קרתא דשופריא בתורה ועבודת השם. הרבי ה'פני מנחם' שעלה לנחם דיבר עליו ארוכות בהערצה ואמר שמכירו היטב זה שישים שנה. כן התבטא הפני מנחם תקופה לאחר פטירתו: ער איז גיווען א חשוב'ער יוד - והוסיף - גאר א חשוב'ער יוד [=הוא היה יהודי חשוב, יהודי חשוב ביותר].

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בבואו לנחם דיבר על זכותו הגדולה שזכה להגות בתורה עד לרגעיו האחרונים (=ביז די לעצטע מינוט).

לימים הפטירו אחריו רבים וטובים בערגה: ר' יעקב יואל איז גיווען א זאך. ועוד רבות יסופר על שקדנותו, פשטותו וריחוקו מכל הבלי העולם הזה, ועל 'ערלעכקייט' וישרות מופלאה אשר מי ימצא דוגמתם.

שקמתי אם בישראל - מרת חוה צישינסקי ע"ה

זוגתו החשובה של זקנינו ר' יעקב יואל, היתה הסבתא מרת חוה ע"ה בתו של ר' חיים מאיר בנט מגור. היתה אשת חיל זריזה במלאכת כפיה ומלאת מעש, שעל כתפיה היה ניהול המאפיה בגור. אשה יקרה במעשיה שירשה את תכונותיהם הנפלאים ורוחב ליבם של הוריה ר' חיים מאיר ומרת פריידא בעלי האכסניה בגור, וממנה עמדו לו לסבינו זריזות ומעש ללא ליאות שליווהו כל ימיו.

משפחה ממכריה שהתגוררו אותם שנים בסמיכות לביתם בירושלים שחו לימים, כי באותה תקופה היו נתונים בחרפת רעב, ויד נעלמה היתה מטילה לחלונם מספר ככרות להחיות את נפשם. נתנו עיניהם בזהות המסתורית, ומצאו כי היתה זאת מרת חוה צישינסקי זוגתו של ר' יעקב יואל.

תקופה קצרה לאחר עלותם לירושלים חלתה במחלה הידועה ל"ע, ובימי חוליה באו לבקרה בכל שבת הרבנית פייגא מינטשע ומרת מאטיל לוין שהיו מכריה מגור. בשלהי שנת תש"ג כאשר נולד דודנו ר' ברוך יצחק הי"ו נערכה סעודת הברית בביתם וסבתנו מרת חוה בישלה את הסעודה בשארית כוחותיה למרות מחלתה.

קשים ומרים היו ימי מחלתה, והיה צורך בכל עת לחבוש את מכאוביה ולסעדה. באותם ימים התמסרה אליה בצורה מפליאה כלתה היא סבתינו הצדקנית מרת רבקה רחל ע"ה, אשר אף שהיתה אז אם צעירה מטופלת בשלושה ילדים, הקדישה מזמנה ועמדה

מצבת קבורתה של מרת חוה צישינסקי ע"ה

לימינה לסעדה ולעשות כל שביכולתה על מנת להקל על מכאוביה.

מרת חוה ע"ה נפטרה בדמי ימיה בשנת הנ"ב לחייה ביום שבת קודש פרשת נצבים כ"ח באלול תש"ד. הלוויה רווית היגון נערכה במוצאי שבת להר הזיתים, בה בשעה שיהודים צעדו לסליחות 'זכור ברית'. למחרת ישבו 'שבעה' עד סמוך לכניסת החג. בנה ר' שמעון בא בברית האירוסין עוד בחייה, אולם נישואיו נערכו בחודש אדר תש"ה כמחצית השנה לאחר פטירתה. השאירה אחריה שלושה בנים ובת שלא זכתה להובילם לחופה, אולם זכר מעשיה הטובים והארת פניה ליוום וניחמום לאורך ימים. מכריה בירושלים מאותם הימים עוד העלו זכרה הטוב בצער כיובל שנים ויותר, ונאנחו על חסרונה של אשת חיל אמיתית שזוהר דמותה והליכותיה המיוחדות לא סרו מנגד עיניהם כל הימים[492].

זרעו לברכה

מן הראוי להזכיר כאן לטובה את בניהם ובנותיהם זרע ברך ה', אולם כיון שאין המקום כאן להאריך, נעלה זכרם במילים ספורות.

בנם הגדול היה ר' יהושע אפרים. בימי שבתו בגור היה טורח רבות לסייע להוריו במאפיה וקבע עתים לתורה בביהמ"ד. לראשו היה חובש כובע משי (=זיידענע היטל) כדרך חריפי הבחורים. לאחר נישואיו עסק לפרנסתו במלאכת האפיה באומנות וזריזות מופלאה. היה בעל לב טוב מיוחד במינו, אשר כפי הנזכר מסר את כל הנדוניה שקיבל לנישואיו לידי אביו, על מנת שיוכל לעלות לאר"י, וכן כל ימיו חילק כל אשר לו, פיזר נתן לאביונים ולא הותיר פרוטה בכיסו. נפטר לאחר שנות סבל ויסורים ביום כ"ב תמוז

492. סבינו ר' בערל היה מכבדה במותה עד זקנה ושיבה, ובכל שנה בשבת הסמוכה ליארצייט של אמו וכן בשבת הסמוכה ליארצייט של אביו, היה עורך קידושא רבא ביד רחבה עבור צאצאיו, וביום היארצייט היה מחלק 'לחיים' ומזונות בשפע עבור כל המתפללים בשטיבל.

סבינו הרה"ח ר' בערל

הרה"ח ר' שאול שיליץ

תשמ"ו ונטמן בעיר גדרה. הותיר אחריו בת יחידה תבלחט"א שנישאה לרבי נתן לובשיץ הי"ו ממשפחת תלמידי חכמים, ויחדיו הקימו בית נאמן בישראל.

בנם סבינו ר' בערל ז"ל - ימי מגוריו ודברי ימיו מופיעים בארוכה בספר זה.

בתם מרת טאובה ע"ה ובעלה זך הלבב ר' שאול שיליץ ז"ל, אשר יחד עם בנם יבלחט"א ר' שמואל בער הי"ו התמסרו לזקננו ר' יעקב יואל ביותר ולא משה ידם מתוך ידו בכל שנות אלמנותו הארוכות. סידרו עבורו את כל ענייניו והכינו עבורו את סעודות השבת, וזכו לכלכל את שיבתו בכבוד גדול. מרת טאובה נפטרה ביום כ"ד שבט תשע"ג ובעלה ר' שאול נפטר ביום י"ז שבט תשס"ו[493].

ר' שאול היה נכדו של החסיד המופלג ר' שלמה מרוקו מפאביאניץ, מיושבי השולחן אצל ה'שפת אמת' זי"ע (=טיש זיצער). כאשר עלו בני משפחתו ארצה והתיישבו בת"א, עלה ר' שאול לירושלים ונכנס ללמוד בישיבת שפת אמת בה נמנה בין חשובי הבחורים. התבלט בטוהר מידותיו ושקדנותו, ובהגיעו לפרקו שם עליו זקנינו ר' יעקב יואל עינו לטובה והשתוקק לזכות בו כחתן לבתו. נתן ליבו ונפשו לשמח את הבריות, וכל ימיו כיתת רגליו לבקר חולים ולהרנין לב נדכאים. היה עוסק ללא הרף בתורה הקדושה, ואף בלכתו ברחוב נראה כשהוא אוחז משניות ושונה מתוכם.

בנם ר' שמעון ז"ל היה איש טוב ומטיב, צנוע ומעלי ומהלך בצידי הדרכים. שמר פיו ולשונו מכל דיבור אסור וקבע עיתותיו לתורה. בענוותנותו ביקש שלא יכתבו שבחים על מצבתו אלא דבר אחד בלבד, שעמד על משמר הכשרות במאפיית המצות בידרמן. כן היה משגיח מסור ונאמן בשמיטה מטעם ועד הרבנים של אגודת ישראל[494].

---

493. השאירו אחריהם שני בנים, ר' שמואל דב הי"ו ור' שלמה ז"ל.

494. ומספר בן אחותו ר' שמואל דב שיליץ הי"ו: האחות יוכבד ע"ה נפטרה בשנת תשמ"א שהיתה שנת מוצאי שביעית. כידוע לכל, ובפרט לעוסקים בתחום הכשרות, מבחינה כשרותית השמיטה בפועל נמשכת עד לעומק השנה שלאחריה, וכיון ששנת תש"ם היתה שנת שמיטה, היה ר' שמעון עסוק גם בשנה שלאחריה בהשגחה והסתובב בכפרים ערביים. בעידן ההוא טרם היו טלפונים ניידים ולא היתה אפשרות ליצור עמו קשר, וכך לא

הרה"ח ר' שמעון

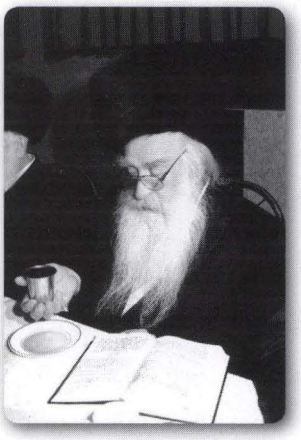

הרה"ח ר' לייבל

מסירותו של ר' שמעון לאביו ר' יעקב יואל היתה מופלאה, נתן כל כולו עבור אביו והיה יוצא ובא לפניו בכל יום לכל צרכיו. במיוחד בשנים האחרונות לחיי אביו כאשר כהה מאור עיניו היה יושב עמו בביהמ"ד ומקריא לפניו את התפילה מילה במילה וכן היה שונה לפניו בכל יום את הדף היומי. ר' שמעון נפטר בשם טוב אור לנר ה' דחנוכה כ"ט כסלו תשס"ג ונטמן בהר המנוחות. זוגתו מרת מרים אסתר מלכה היתה בתו של ר' אברהם ליברמן ז"ל מיקירי חסידי אמשינוב וגור בירושלים ומצאצאי בעל ה'תפארת שלמה' מראדומסק זי"ע, נפטרה ביום כ"ו אדר תשנ"ג ונטמנה בהר המנוחות[495].

בנם ר' לייבל ז"ל מבני ברק ולאחר מכן בעמנואל. תלמיד חכם חריף ובר דעת ועוד בבחרותו היה מגדולי החבורה בישיבת שפת אמת, וזכה ליצוק מים על ידי כ"ק מרן אדמו"ר ה'אמרי אמת' זי"ע בערוב ימיו. איש אמת הדבוק בקונו, עובד ה' בפנימיות ויגע ביגיעה עצומה בנגלה, בנסתר ובחסידות. 'בעל מחשבה' כאורח חסידי קמאי ודבוק בספה"ק 'שפת אמת', הולך בצידי דרכים ובז לכל מחמדי תבל. נפטר ביום ה' באלול תשנ"ו לאחר מלאות לו שבעים שנה ונטמן בהר תמיר.

זוגתו מרת רבקה לאה היתה בתו של ר' שמואל אלחנן

ידע מפטירת אחותו עד הערב כאשר שב לביתו. אנחנו נסענו יחד עם הסבא ר' יעקב יואל לבית העלמין בחולון להלווייתה, ולאחר סתימת הגולל החלו האבלים לשבת שבעה לפני השקיעה בבית החיים בחולון, וכאשר חזרו לירושלים המשיכו לשבת בבית הסבא בשכונת בית ישראל. בשעת ערב בא ר' שמעון והצטרף לאבלים.

כאשר קמו מן השבעה היה ליבו של ר' שמעון נוקפו שהרי החל לשבת רק בלילה ואולי עליו להוסיף עוד יום לימי השבעה. גם כאשר אמרו לו שישנה הלכה שהולכים לפי 'גדול הבית', שכאשר גדול הבית מתחיל לשבת מבעוד יום נמשכים כולם אחריו, לא מצא מנוח, ואף לאחר שאמרו לו זאת מפי אחד מרבני קרתא דשופריא. הוא שלח לשאול את פיו של הרב אלישיב זצ"ל ומסר את פרטי המעשה. השיב הרב אלישיב: היות שגדול הבית לא החל לשבת בביתו אלא בבית החיים בחולון, אם כן אין כאן 'בית' של גדול הבית ואין כאן דין של 'גדול הבית', ואם יש יחיד שהחל לשבת מבערב עליו להוסיף יום לאבלותו.

495. שני חתניהם הינם שלוחא דרבנן ר' יעקב נח ליצמן הי"ו ור' מאיר נתן ביינברכר הי"ו.

הרה"ח ר' משה

(חָנא) בליז'ינסקי מחשובי חסידי פוריסוב וגיסו של בעל ה'סולם' זי"ע. נפטרה ביום כ"ג תשרי תשע"ג ונטמנה בהר תמיר[496].

בתם יוכבד גיטל ע"ה, נפטרה בדמי ימיה בת נ"ג שנים ביום ט"ו טבת תשמ"א ונטמנה בביה"ח בחולון.

הצעיר שבאחים יקר נפש בנם ר' משה ז"ל שהתגורר עם אביו בכל שנות אלמנותו, שהה תדיר במחיצתו ושימשו בנאמנות. נער פיקח היה ובעל מוח, מהמצויינים שבין תלמידי ישיבת חיי עולם באותם ימים, ומטובי התלמידים בישיבת שפת אמת ועדיו לגדולות, אולם החיים לא האירו לו פנים וכל ימיו היו סבל ודווי. נפטר ביום כ"ו אב תשס"ה ונטמן בהר המנוחות.

זכר מעשיהם הטובים והליכותיהם ספוגות הפשטות שנוצקו בצל אביהם ר' יעקב יואל, יעמדו לעד בלבבות מכיריהם, וימליצו טוב עבור ילדיהם וצאצאיהם.

496. בניהם: ר' אברהם מנחם מב"ב, ר' יהודה מאיר מעמנואל, ר' שמחה בונם מאשדוד ור' אשר יהושע מערד. חתניהם: הרב נפתלי פרידמן ממירון, ר' נפתלי ישראל ביננשטוק מעמנואל, ר' מתתיהו לב מב"ב, ר' יצחק מאיר רוזנוולד מאשדוד ואיש החסד ר' ראובן גשייד מאשדוד.

פרק עשרים ושבעה

איש חסיד היה

החסיד ר' מרדכי יודל איינפלד ז"ל

בית חותנו

אבינו זקננו חותן סבינו ר' בערל, היה החסיד הנודע ר' מרדכי יודל איינפלד ז"ל מירושלים, שהתפרסם בשער בת רבים בחסידותו הנלהבת לרבותינו הקדושים מגור, ובמסירותו ללא חת עבור כל דבר שבקדושה. באנו בזאת בשורות אלו להביא מתולדותיו, תהלוכותיו ודמותו החסידית מלאת הניחוח שהשאירה חותמה לדורות. כמו כן להשלמת היריעה הוספנו תולדות אבותיו וזקניו למשפחותם[497].

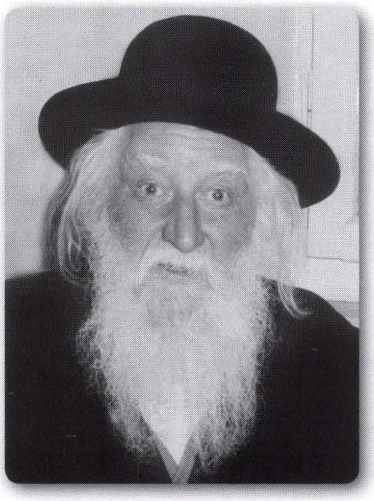

"דמותו החסידית שהשאירה חותמה לדורות"

החסיד ר' מרדכי יודל איינפלד ז"ל נולד בחודש אלול תרנ"ה בעיירה סקרנביץ, לאביו ר' משה אברהם ז"ל נין ונכד לבעל ה'נודע ביהודה' זי"ע מגזע בן ישי ולאמו מרת פראדל ע"ה. הסבא ר' משה אברהם התגורר שנים רבות בסקרנביץ שם היה מדמויות החן בבית החסידים דגור, וקבע שיעור בין מנחה למעריב עם פאר החסידים בעירם הדיין דמתא רבי יוסל הורביץ[498].

בימי מלחמת העולם הראשונה עקרו ר' משה אברהם וזוגתו לפלאצק שם התגוררו חלק מבניו ובה קבע את מושבו, עד שנים מועטות לפני פרוץ המלחמה, כאשר בנם זקננו ר' מרדכי יודל פעל להעלותם ארצה, ואף נסע לפולין על מנת לסייע בידם. בעלותם לירושלים התגוררו ר' משה אברהם וזוגתו בבתי וורשא, במעון הדירה שהתגורר לפנים החסיד

---

497. חלק ניכר מפרק זה שמענו מפיהם של דודינו ר' משה אברהם ור' ברוך יצחק צישינסקי הי"ו וכן ש"ב ר' משה אברהם ב"ר בן ציון איינפלד הי"ו, שהעשירו את היריעה בטוב טעם.

498. בספר יזכור לקהילת סקרנביץ עמ' 289-288 אנו מוצאים תיאור מיוחד על דמותו של רבי יוסל הורביץ זקנו של הרב יוסף הורביץ שליט"א ראש ישיבת חידושי הרי"ם, ושם מופיע: "בין מנחה למעריב לערנט ר' יוסף אין שטיבל צוזאמען מיט זיינע היימישע חסידים ר' אברהם שמואל געצעל און ר' משה אברהם איינפעלד, זכרונם לברכה".

הסבא רבי משה אברהם איינפלד בשנות העמידה

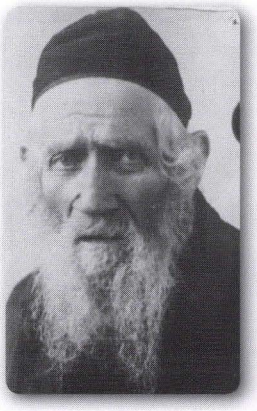

רבי משה אברהם בשנות השיבה

הישיש ר' מאיר'ל ווארשאווער. בשנה האחרונה לחייו עוד השתתף הסבא ר' משה אברהם בשמחת הנישואין של סבינו ר' בערל שנערכה ביום ד' שבט תרצ"ט, ולאחר קרוב לשנה נפטר ביום י"ב בכסלו ת"ש, ונטמן סמוך ונראה למערת רבוה"ק דבית גור בהר הזיתים.

אמו של ר' מרדכי יודל מרת פראדל, היתה בתו של ר' מאיר עובדיה ויינאכט מסקרנביץ, אשר האריכה ימים אחרי בעלה ר' משה אברהם. היא נפטרה בשנת הפ"ג לחייה ביום שישי ד' סיון תש"ח סמוך לכניסת השבת, יומיים לפני פטירתו של הרבי ה'אמרי אמת', ומפאת השבת והחג הסמוכים התקיימה הלוויתה רק למחרת חג השבועות בבוקרו של יום שני. היא הובאה למנוחת עולמים בבית הקברות סנהדריה, מכיון שלא היה ניתן להגיע להר הזיתים בתקופה זו[499].

נין ונכד מדבית יהודה

אביו של ר' משה אברהם היה החסיד ר' מרדכי יהודה ליב איינפלד מווארשא, מתלמידי הרה"ק רבי יחיאל מאיר מגוסטנין זי"ע, והיה עובד ה' שהתפלל בדביקות מופלגת[500]. זוגתו היתה היחסנית מרת חנה שרה בתו של ר' דב בעריש הלוי לנדאו שנפטר באבי ימיו, והוא בנו של ר' צבי הירש בנו של רבי יהושע לנדא (המכונה רבי יאָשע) אבד"ק אלקוש

499. זוגתו של ר' מאיר עובדיה ויינאכט היתה מרת רייזל לבית הרשקוביץ.

500. הוריו של ר' מרדכי לייב היו ר' אברהם ב"ר יוסף שנפטר ע"פ תעודת הפטירה ביום ז' תמוז תרט"ו בדמי ימיו ומרת לאצא מירל בת ר' יצחק. ראש המשפחה בווארשא היה הסבא ר' יוסף ב"ר זלמן איינפלד, שעל פי הרישומים נולד בחבל פּוֹדְלַשֶׁה להוריו ר' זלמן ומרת שרה, הוא נפטר ביום א' טבת ת"ר בווארשא בהיותו בן שבעים. מחוז פודלשה הוא חבל ארץ מזרחית לווארשא, ובה ניצבים בין היתר הערים ביאלא-פודלַסקה וסוקולוב-פודלַסקי, להבדיל מחבל פודוליה הממוקם בסמוך למזרח גליציה, דרומית לחבל וולהלין.

בזיווי"ר נשא את מרת רבקה רחל וממנה נולד בנו הגדול ר' יוסף, בשנית נשא את מרת חנה שרה ממנה נולדו רוב בניו וביניהם הסבא ר' משה אברהם, ולאחר פטירתה נשא בשלישית בשנת תרמ"ט את מרת רבקה בת ר' זאב הוברמן שנפטרה ביום י"ח אדר תרפ"ב ונטמנה בווארשא.

וראדום, אשר הוא ואחיו רבי אלעזר בעל 'יד המלך' על הרמב"ם היו בניו של רבי ישראל סגל לנדא צעיר בניו של בעל ה'נודע ביהודה'[501].

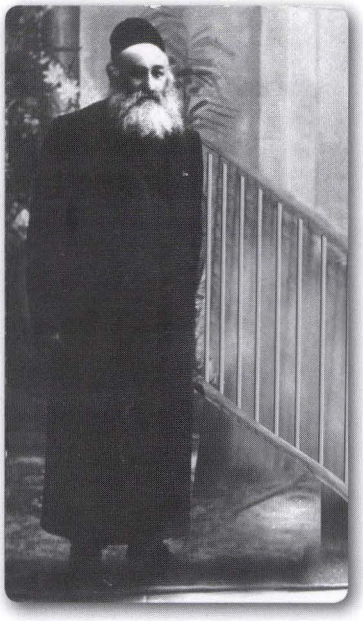

החסיד רבי מרדכי לייב איינפלד

זוגתו של רבי ישראל וכלתו של הנודע ביהודה היתה הרבנית שפרינצא טויבא שהיתה אף היא נצר למשפחת לנדא, בהיותה נכדת רבי צבי הירש לנדא מאפטא הנקרא רבי הירש וויטישיס זקינו של בעל הנודע ביהודה. היתה אשה צדקת ויראה, בימי נעוריה נתגדלה בפולין ולאחר נישואיה עברה לפראג.

באותם שנים ברוכות שכיהן בה פאר בעל הנודע ביהודה היתה פראג עיר גדולה לאלקים, אולם בהיותה מורגלת לדרך החיים של יהודי פולין שהיו מחמירים יותר, חששה בצדקותה לשלום ילדיה, נפרדה מבעלה וחזרה עם שני בניה רבי אלעזר ורבי יהושע למדינת פולין, ומהם נפוצו בפולין צאצאים רבים לבעל הנודע ביהודה שדבק ליבם בדרך החסידות. גם בנו של רבי אלעזר הוא ניהו ר' יודל לנדא מבראד נמשך ליבו לחסידות, והיה מחסידי הרבי מקוצק ורעו של ה'חידושי הרי"ם', וישנו מכתב מלא בדברי חסידות ששלח לו בעל החידושי הרי"ם לבראד.

בעל ה'נודע ביהודה' זי"ע

תואר פני רבי יוסף הצדיק חתנו החביב של ה'נודע ביהודה'

על שני אחים מופלגים אלו מספר שלקחו תורה מפי אביהם חורגם החסיד

501. הסבא ר' מרדכי יודל סיפר, כי המשפחה התייחסו כנכדי רבי יוסף הצדיק מפוזנא חתנו הגדול של הנודע ביהודה. יתכן כי היחוס נשנה ועובר משני הצדדים, הן מצד רבי ישראל בנו של הנודע ביהודה, והן מצד חתנו רבי יוסף הצדיק.

מתי תבל	פה עמודו
היללו מר	וכה ספודו

ציון הלז ציון איש המעלה ממשפחה רמה בא למלון אבותיו לקדושים אשר בארץ המה יראת ד' אוצרו אבן פנתה שם מראשותיו היתה לו מורשה אחוזת נחלת אבותיו יללת פטירתו חרב חודרת בלב מיודעיו שמו הנעים משמן הטוב אשר מרחוק יריח למנוחת אבותיו נפשו דבקה אצלם ינוח ה"ה הרבני המופלא גזע היחס הולך תמים פועל צדק מו"ה צבי הירש לאנדא סג"ל בן הרב מו"ה יהושיע סג"ל אב"ד דק"ק ראדום נכד הגאון בעל נודע ביהודא לבית אבות גם נכד הגאון בעל שפתי כהן נפטר בש' טוב י"ב טבת תר"י לפ"ק תנצב"ה

מצבת רבי צבי הירש לנדאו
בחלקת הרבנים בווארשא
מאחוריו נראית מוטלת מצבת בנו רבי דב בער

דלים ורשים לשועת ...

ובתורת ... חפצך

... תחנתיך

ה"ה הרבני האברך המופלג

בתורה וביראת ה' ובמעשים

טובים מו"ה דב בער ב"ר צבי

הירש סג"ל נין ונכד להגאון

בעל ... נודע ביהודא

... סג"ל אב"ד

דק"ק ... נפטר ביום

... תר"ה לפ"ק

תנצב"ה

מצבתו של רבי דב בער לנדאו

רבי משה, וכאשר בעל הנודע ביהודה ראה בקורת רוח מרובה כיצד נכדיו עושים חיל בתורה, שלח לאמור לרבי משה כי הוא קורא עליו במליצה: וזאת התורה אשר שם **משה** לפני בני **ישראל**.

בנו של רבי יהושע היה כאמור ר' צבי הירש מווארשא אבי ר' דב בעריש הלוי לנדאו, אשר דרכו נטוותה שלשלת הזהב למשפחתנו[502]. בהגיע ר' בעריש לפרקו נשא את מרת איטקה בתו של ר' יעקב אוליבנשטיין הנקרא בווארשא 'ר' יעקיל סראָקע'[503]. לאחר פטירת בעלה ר' בעריש בימי חורפו, נישאה בשנית לר' משה קליגמן מווארשא. היא נפטרה בשיבה טובה ביום כ"ח בטבת תרנ"ה, כחמישים שנה לאחר פטירת בעלה הראשון ר' דב בעריש.

מצבת מרת חנה שרה איינפלד בת ר' בעריש לנדא
מימין מצבת בתה מרת פריידל פלונסקי

רבי בעריש איינפלד מגריצא אחיו של ר' משה אברהם

דורות חסידים ואנשי מעשה

חתנו של ר' בעריש, הוא זקנינו החסיד ר' מרדכי לייב איינפלד, נפטר ביום ח' אד"א תרנ"ד בהיותו בן ס"ד שנים ונטמן בבית החיים גענשא בווארשא[504]. זוגתו היחסנית מרת חנה שרה נפטרה בדמי ימיה ביום י"ג אב תרמ"ד כעשר שנים לפני פטירת בעלה, ומקום מנוחתה בבית החיים בווארשא. ילדיהם היו החסידים הנאמנים דבית גור: ר' דב בעריש מגריצא (חותנו של ר' זאב קולה), זקננו

---

502. ר' צבי הירש נפטר ביום י"ב טבת תר"י כבן חמישים שנה בחיי הוריו. בנו ר' דב בעריש נפטר עוד בחיי אביו וזקינו בחודש טבת תר"ה ונטמן בחלקת הרבנים שבווארשא, סמוך למקום מנוחתו לימים של אביו ר' צבי הירש. כאשר ביקשנו למצוא את קברו של הסבא ר' דב בעריש, לא מצאנו בכל רישומי בית הקברות הגדול כי אם 'דב בער בן צבי הירש' שנפטר בשנת תר"ה. כאשר חיפשנו את מקום מנוחתו של אותו דב בער, מצאנו כי מצבתו מוטלת למראשות אביו ר' צבי הירש ולאחר עיון מדוקדק בנכתב עליה ראינו כי המדובר בזקננו ר' בעריש.

503. זוגתו היתה מרת רבקה ב"ר נפתלי צבי הכהן סלומון.

504. תאריך הפטירה הוא על פי רישום הפטירה בווארשא ולא הושווה עם הכתוב על המצבה, כיון שרובה מכוסה באדמה ולא ניתן לראות את הכתוב.

בה"י

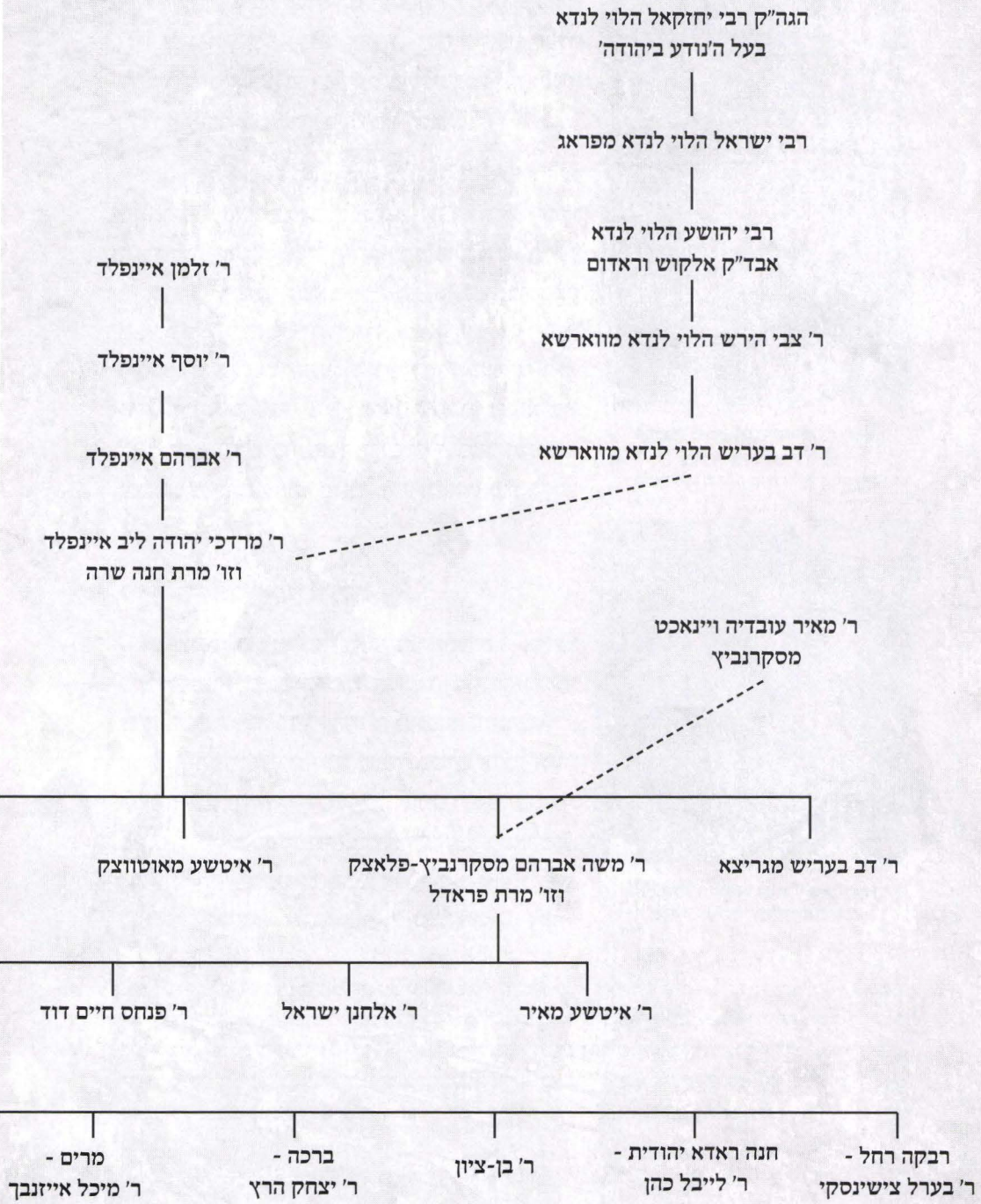
הגה"ק רבי יחזקאל הלוי לנדא
בעל ה'נודע ביהודה'
רבי ישראל הלוי לנדא מפראג
רבי יהושע הלוי לנדא
אבד"ק אלקוש וראדום
ר' צבי הירש הלוי לנדא מווארשא
ר' דב בעריש הלוי לנדא מווארשא
ר' זלמן איינפלד
ר' יוסף איינפלד
ר' אברהם איינפלד
ר' מרדכי יהודה ליב איינפלד
וזו' מרת חנה שרה
ר' מאיר עובדיה ויינאכט
מסקרנביץ
ר' דב בעריש מגריצא
ר' משה אברהם מסקרנביץ-פלאצק
וזו' מרת פראדל
ר' איטשע מאוטווצק
ר' איטשע מאיר
ר' אלחנן ישראל
ר' פנחס חיים דוד
רבקה רחל -
ר' בערל צישינסקי
חנה ראדא יהודית -
ר' לייבל כהן
ר' בן-ציון
ברכה -
ר' יצחק הרץ
מרים -
ר' מיכל אייזנבך

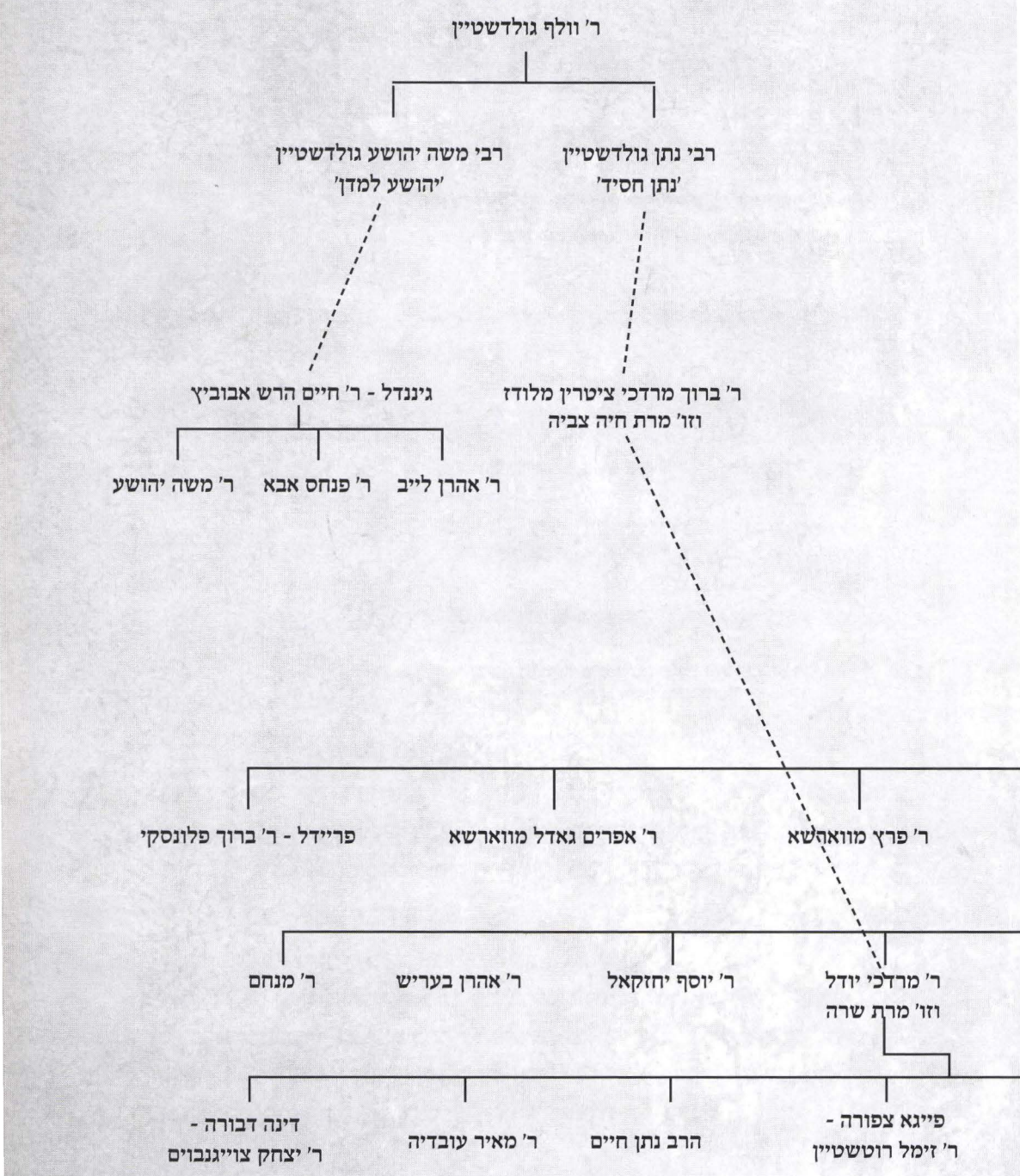
ר' וולף גולדשטיין
רבי נתן גולדשטיין
'נתן חסיד'
רבי משה יהושע גולדשטיין
'יהושע למדן'
ר' ברוך מרדכי ציטרין מלודז
וזו' מרת חיה צביה
גינגדל - ר' חיים הרש אבוביץ
ר' אהרן לייב
ר' פנחס אבא
ר' משה יהושע
ר' פרץ מוואהשא
ר' אפרים גאדל מוואהשא
פריידל - ר' ברוך פלונסקי
ר' מרדכי יודל
וזו' מרת שרה
ר' יוסף יחזקאל
ר' אהרן בעריש
ר' מנחם
פייגא צפורה -
ר' זימל רוטשטיין
הרב נתן חיים
ר' מאיר עובדיה
דינה דבורה -
ר' יצחק צוייגנבוים

ר' משה אברהם מסקרנביץ-פלאצק, ר' איטשע מאוטווצק, הנגיד והבעל צדקה ר' פרץ מוואַרשא, ר' אפרים גאדיל מוואַרשא[505] ואחותם מרת פריידל אשת ר' ברוך פלונסקי.

נרחמים, נרעשים ואחרוי פלצות, מחשוך והרצה המתריר שפרה לנו: בעלי ואבינו, עמרת תפארת ראשנו, נרכן ובעל-צדקה, פיתח בית-סרוש לתורה ולתפלה בחומתו ברחוב משערניא-קאסטוקא 113, בעל בית-הטפה, סותר באת רבות בשנים, למען ירא-אלקים, פתחידי נר,

דכהוש ר' **פרץ איינפעלד** ז"ל

בשנת התששים חמש ליסי חייו נרצח נפש באומן מרני המקטיא את הרם מהעולם. שוחרים נרוצחים חיתו-ערב, חירו לתוך חנותו באחן. ברחוב משערניאקאסטוסקא 113, בליל מוצש"ק ג' וישב בשעה 7, והמיתוהו ושדדוהו. אוי, נרול ביום שברנו, מי ירפא לנו!?

מתי יובא לקברות ניתנו הרוש, חיפר והחביב לנו — מרם נרע, ואת זה נודיע ביתור.

אשתו, בניו, בנותיו, חתניו, כלותיו, נכדיו ומשפחתו

פטירתו הטראגית של רבי פרץ איינפלד

בשבתון לבנו ובדוב צער מהאסון הנורא
שקרה עם דודינו החסיד מר

פרץ איינפעלד נ"ע

אנו מנחמים לאבינו מר **משה אברהם נ"י**
ולדודינו מר **איטשע ונאדיל נ"י** ולכל
ב"ב של הנפטר המקום ינחם אותם בתשאצו"י
אלחנז ישראל שו"ב, פנחס חיים דוד
יוסף יחזקאל פלאצק

מודעת תנחומים שכתבו אחיו של רבי מרדכי יודל לאביהם ולדודים

פטירתו הטראגית של הדוד ר' פרץ בשנת תרפ"ט היתה אסון מר ופרשיה שהרעישה את וואַרשא במשך תקופה, כאשר במוצאי שבת פרשת וישב אור לכ"ו כסלו פרצו פורעים לחנותו בוואַרשא והמיתוהו, והוא בשנת הנ"ה לחייו. במכתבי רבי משה בצלאל משנת תרפ"ט לבנו ר' מוטל שהתגורר בירושלים מבקש לברר, האם ר' פרץ שנהרג בוואַרשא הינו קרוב משפחה של ידידנו ר' מרדכי יודל.

הדוד ר' איטשע היה מהנאמנים והקרובים לפני הרבי ה'אמרי אמת' (=פון דעם רבינ'ס גווארדיא). שימש את בית הרבי באמונה, וסיפר הפני מנחם זי"ע כי כאשר היו נוסעים בני המשפחה מגור לוואַרשא וכדומה, היה ר' איטשע ממתין בתחנת הרכבת על מנת לשאת בעבורם את המזוודות.

שבעת בניו של זקננו ר' משה אברהם, היו האחים החסידים ר' איטשע מאיר, ר' אלחנן ישראל שו"ב, ר' פנחס חיים דוד, הסבא ר' מרדכי יודל, ר' יוסף יחזקאל, ר' אהרן בעריש ור' מנחם. כאמור נמנו בני המשפחה על צאצאיו של בעל הנודע ביהודה זי"ע, ואכן כפי שהעידו רואי פניהם היו אנשים של צורה, אשר זיו איקונין שלהם וחוסנם כאלונים היו דומים להפליא לתווי פניו של זקנם בעל הנודע ביהודה.

---

505. נפטר ביום כ"ה אדר תש"ב בגיטו וואַרשא ונטמן בבית החיים שברחוב גענשא.

בהיות ר' מרדכי יודל ילד רך כבן שבע שנים, זכה לראות את פני קדשו של ה'שפת אמת' זי"ע, בעת שהרכבת בה נסע השפת אמת חלפה בסמוך לעירם.

בימי בחרותו, בתקופת מלחמת העולם הראשונה, שהה ר' מרדכי יודל בווארשא ואילו הוריו בפלאצק. כאשר פנה לנסוע לבית הוריו, נכנס להיפרד מהרבי. היה זה בשלהי שנת תרע"ה, ערב חתונת הלב שמחה. הרבי מסר לו מספר הזמנות ואמר לו: דו פארסט דאך קיין פלאצק, וועסט געבן דעם פארן טאטן ער זאל אויס טיילן פאר די היימישע עולם [=הנך נוסע לפלאצק, מסור זאת לאביך שיחלק לאנשי שלומינו].

בעול מלכות - שטרי קודם

מעט לאחר מכן, בחורף של שנת תרע"ו בהיותו בשנתו הכ"א, נקרא להתייצב לגיוס במפקדה בווארשא. היה זה בעיצומם של ימי המלחמה, ובאותם חודשים כבר לא היה ניתן לנסוע מווארשא לפלאצק. הוא היה בודד בווארשא מהוריו ומשפחתו וחשש מהבאות. הרבי האמרי אמת באותם חודשים עדיין שהה בווארשא טרם מעברו לאוטווצק, והוא פנה למעון הרבי להזכיר עצמו לישועה.

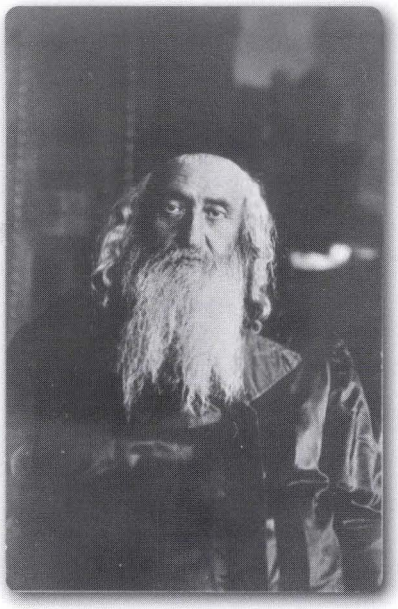

"נתן עיניו וליבו לסייע ולהושיע את בחורי ישראל מגזירת המלכות"
הרה"ק רבי שמעון מסקרנביץ זצוק"ל

בחורים רבים שנכנסו לרבי בענייני הצבא, היה הרבי משיב להם: מ'דארף פרעגן געניטע מענטשן [=יש לשאול אנשים מנוסים בדבר]. בין החסידים באותם ימים היה ידוע שכוונתו להרה"ק רבי שימעלה מסקרנביץ בנו של הרה"ק רבי מנדל מווארקא, אשר באהבת ישראל הטבועה בעצמותיו, נתן עיניו וליבו לסייע ולהושיע את בחורי ישראל מגזירת המלכות. הרבי מסקרנביץ היה מייעץ להם מנסיונו ומברכם, ובחצרו ראו נפלאות.[506]

כאשר נכנס ר' מרדכי יודל לחדר קדשו של הרבי ה'אמרי אמת', פתח הרבי ואמר לו: מרדכי יודל, דו ביסט דאך א סקערנעביצער, קענסט דאך גייען צו ר' שימעלה [=הרי הינך מילידי סקרנביץ, אתה יכול ללכת לרבי

---

506. החסיד הישיש ר' משה דוד פאלוך היה מספר כי בשנים מאוחרות יותר לאחר פטירתו של הרבי מסקרנביץ, כאשר אמר הרבי לשאול 'געניטע מענטשן', היתה כוונתו לאחיו רבי מנדלי פאבניצער.

שמעון מסקרנביץ]. באותם ימי מלחמה שהה הרבי מסקרנביץ אף הוא בווארשא ור' מרדכי יודל עשה את דרכו למעונו.

בבואו לבית הרבי מסקרנביץ וראה את מראהו וגבה קומתו של ר' מרדכי יודל, נוכח הרבי מסקרנביץ שלא על נקלה יעלה בידו להיפטר מהצבא, ואמר לו, כי ישנה שיטה להטיל בגוף מומים שונים בכדי להיפטר מהצבא. הוא נפנה לשאול את הרבי האמרי אמת שאמר לו נחרצות: ישראל קדושים, מ'טאר נישט מטיל זיין מום בקדשים, בשום אופן נישט [=אסור להטיל מום בקדשים, בשום אופן לא].

כאשר שב לרבי מסקרנביץ, אמר לו רבי שימעלה, כי ישנה עצה נוספת, לעקור את השיניים, אולם כיום עצה זו אינה עוזרת וכל אלו העושים זאת נלקחים לבסוף לצבא. ר' מרדכי יודל שב לרבי ה'אמרי אמת', וכאשר שמע הרבי את עצתו של הרבי מסקרנביץ אמר: מהיכי תיתי.

אלו שחפצו להתחזות כבלתי כשירים לצבא, היו פונים לרופא ומשחדים אותו בתשלום הגון, כדי שיסייע להם בכך. כאשר רצה ר' מרדכי יודל לעשות כפי שהורה לו הרבי, לא היו בידו מעות, כיון שהיה בודד בווארשא. ניגש הרבי לארון והוציא לו ממעטפה חמש זלוטיס, אשר היו סכום מועט ביותר ור' מרדכי יודל נותר לעמוד נבוך, כיון שלא ניתן היה לעשות בכך מאומה. כאשר נוכח הרבי בכך אמר לו: איי, אז ס'איז נישטא מעהר, וועט ער נישט וועלן מעהר [=אם אין יותר - הוא לא יחפוץ ביותר], ושלחו לאחד מעסקני הציבור בווארשא.

אותו עסקן לא נמנה בין חסידי גור והתפלא לנוכח הסכום המועט, אולם ר' מרדכי יודל דחק בו שכך אמר הרבי. לבסוף נעתר העסקן לפנות עמו לרופא, ואכן אותו רופא אף לא פתח את המעטפה, ורק רשם 'איינפלד' לדעת מי מסר את הכסף. לבד מתחבולה זו עשה רבות על מנת להיראות חלוש וחולה, ושתה מאכלים משלשלים כמי שריית דגי מליח, אולם כל זה לא הועיל. מראהו היה חסון ומרשים, ואף הרבי מסקרנביץ אמר לו בדאגה: דו זעהסט דאך אזוי גוט אויס [=הרי אתה נראה כ"כ טוב].

זמנו להתייצבות בפני וועדת הביקורת של הצבא נקבע ליום השבת. אותה שבת התפלל הרבי במנין מצומצם, ובבוקרה של השבת בעת ההפסקה, ניתנה לו הרשות להיכנס לקודש. הרבי עמד בצד החדר, והוא נפנה להזכיר עצמו בחיל ורעד, כי עוד שעה קלה הוא אמור להתייצב בפני ועדת הביקורת.

פתח הרבי ואמר לו דברים נכוחים: א יוד איז מקבל אויף זיך עול תורה ועול מלכות

שמים, זאגט דער אייבישטער עבדי הם, שטרי קודם, א גוטן שבת [=כאשר יהודי מקבל על עצמו עול תורה ועול מלכות שמים, אומר הקב"ה: עבדי הם - שטרי קודם].

באותו יום נקראו לגיוס עשרים וחמשה בחורים יהודים, כאשר הוא האחרון מביניהם ברשימה[507]. שנים עשר מביניהם עשו כמוהו תחבולה זו של הוצאת השיניים, אולם לא הועיל דבר. בזה אחר זה הם יצאו מלפני הועדה ונודע כי כולם מגוייסים. כאשר נוכח בכך ר' מרדכי יודל, נתקף בפחד נוראי, וכאשר קראו את שמו, מרוב חרדה לא יכל לקום, עד שטלטלוהו ממקומו. בבואו לפני הרופא, קרא מיד בכעס: איינפלד? אתה לא שווה מאומה, לך מפה! וסיים הסבא ר' מרדכי יודל: ברחתי כל עוד נפשי בי, ומרוב פחד לא הבטתי לאחורי, כי חששתי שמא יתחרטו ויקראו לי שוב.

זקננו - רבי נתן חסיד[508]

בהגיעו לפרקו נשא ר' מרדכי יודל את זוגתו החשובה מנב"ת היא סבתנו מרת שרה, בתם של ר' ברוך מרדכי ציטרין מלודז' וזוגתו מרת חיה צביה, שהיתה בתו של החסיד המופלג רבי נתן גולדשטיין מלודז' אשר נודע בשערים בשמו 'נתן חסיד'. אף הרבי ה'אמרי אמת' כאשר שלח עבורו הזמנה לשמחה הוסיף בכתב יד קדשו: לכבוד נ"ח[509].

המשגיח ר' גד'ל אייזנר בימי חורפו התחמם לאשו של ר' נתן חסיד, והיה מרבה לשוחח אודותיו. רובם של הפרטים המובאים להלן, מקורם מפיו של ר' גד'ל. כמו כן בספר 'במחיצת ר' גד'ל' מובאים כמה מעשיות נוספות שסיפר מדרך חסידותו, בהם הטעים לתלמידיו מכובד הראש, שליטת הרגשות והלך המחשבה שליווהו לאותו חסיד בכל הליכותיו[510].

---

507. באותיות הא' ב' של הרוסים השם 'איינפלד' הינו בסוף הרשימה, כיון שהם כותבים זאת באות э שאינה בסדר האותיות, אלא מקומה באותיות החותמות את הרשימה, כמו אותיות מנצפ"ך בלשה"ק.

508. יצויין, כי רבי נתן חסיד הנזכר כאן, אין הכוונה לחסיד הנודע רבי נתקע חסיד מזוואלין מקורבו מנוער של השפת אמת, אשר סיפרו רבות על פרישותו וחסידותו, ואשר השים את בית המדרש דגור לביתו למעלה משלושים שנה, עד לפטירתו בערב פרוץ מלחמת העולם הראשונה. זקננו רבי נתן חסיד מלודז' היה צעיר בימים מרבי נתקע, וחי בתקופה מאוחרת יותר.

לר' נתקע היתה בת יחידה, היא מרת שרה אשת ר' ישראל מנדל ביינברכר, הוריו של ר' אליהו ביינברכר ז"ל מבני ברק, שהיה נקרא בטיש אצל הבית ישראל: "אלי' נתקע'ס אייניקל".

509. דבר זה סיפר המשגיח ר' גד'ל אייזנר בתוספת נופך, שאירע כאשר הזכירו לפני האמרי אמת את אחד מחשובי החסידים בתוספת הכינוי 'חסיד', הגיב הרבי על אתר: חסיד? איי, ונקב בשם משפחתו כשם הראוי לקראו בו, אולם כאשר שלח הזמנה לר' נתן חסיד כתב בר"ת 'לכבוד נ"ח'.

510. ראה בספר הנ"ל עמ' כ"ג-כ"ד אודות ר' נתן חסיד.

הורתו ולידתו של רבי נתן חסיד היתה בלודז' בשנת תרט"ז, בה נולד לאביו ר' וולף מחריפי האברכים בחצרו של הרבי מקוצק, ולאמו מרת גיננדל בתו של ר' צבי הירש מושקוביץ[511]. אביו ר' וולף נפטר בקיצור ימים בליל ש"ק קדושים כ"ט ניסן תרכ"ז בהיותו בן ל"ו שנים, ונטמן בבית החיים הישן דלודז'. ר' נתן היה אז ילד כבן י"א שנים, והחסיד הנודע ר' חיים איטשע ברסלר מלודז' מחשובי האברכים בקוצק אספו לביתו, ור' נתן נתגדל במחיצתו[512].

מצבות בית הקברות הישן בלודז

* * *

תרכ"ז

393 נפט' ער'ח אייר... זאב ב'ר ארי' Goldsztejn, l. 36

תרמ"ה

1876 נפט' כ'ז שבט... גינענדע' בת צבי הירש Goldsztajn l. 60

רישום פטירת החסיד רבי וולף גולדשטיין וזוגתו בספר 'מצבות בית הקברות הישן בלודז'

תעודת הלידה של הסבא ר' מרדכי יודל

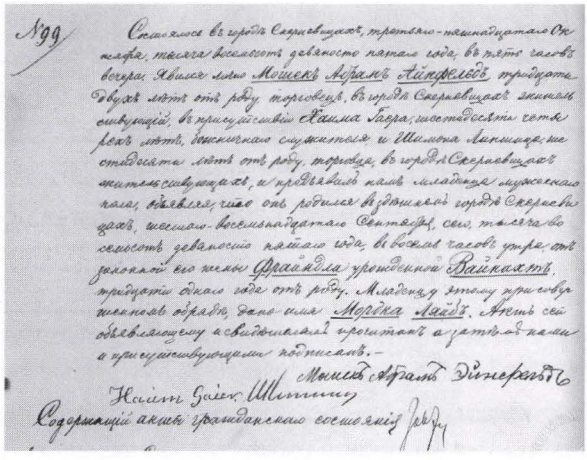

№99

Составлено в городе Сосновицах, третьего-шестнадцатого Октября, тысяча восемьсот девяностого пятого года, в пять часов вечера. Явился лично Мошек Абрам Динерштейн, тридцати двух лет от роду, торговец, в городе Сосновицах житель, с предъявлением Хаима Зайца, шестидесяти четырех лет, женского сословия, и Шимона Лихтмахера, семидесяти лет от роду, торговца, в городе Сосновицах жителей, и представил нам младенца мужского пола, объявляя, что он родился в вышеназванном городе Сосновицах, шестого-восемнадцатого сентября сего тысяча восемьсот девяностого пятого года, в восемь часов утра, от законной его жены Фрайдл урождённой Вайнахт, тридцати одного года от роду. Младенцу этому присвоил имя Мойше Аарон. Акт сей объявляющему и свидетелям прочитан и ими вместе с нами и присутствующими подписан.-

Мошек Абрам Динерштейн

Хаим Заец Шимшон

Содержащий акты гражданского состояния

התקיים בעיר סקרנביץ בשלישי / ה-15 באוקטובר שנת 1895 בשעה 5 בערב. התייצב האיש משה אברהם איינפלד בן 32 שנים סוחר המתגורר בעיר סקרנביץ בנוכחות חיים גייער בן 64 שנים שמש ביהכנ"ס ושמעון ליפשיץ בן 60 שנה סוחר המתגוררים בעיר סקרנביץ והציג בפנינו תינוק ממין זכר והצהיר כי הוא נולד בעיר סקרנביץ בשישי / ה-18 בספטמבר שנת 1895 [כ"ט אלול תרנ"ה] בשעה 8 בבוקר מבת-זוגו החוקית פריידל לבית ויינאכט בת 31 שנה, אשר לילד בשעת הטקס הדתי ניתן השם מרדכי לייב.

(הערה: תאריך הלידה שנרשמה באיחור איננה מדוייקת וכפי הידוע הוא נולד מספר שבועות קודם).

511. אביו ר' וולף נולד באלכסנדר ביום י"ז בכסלו תקצ"א להוריו ר' לייב ומרת חיה מעיר אלכסנדר.

512. אמו מרת גיננדל נפטרה ביום כ"ז שבט תרמ"ה ונטמנה אף היא בבית החיים הישן דלודז'.

אח נוסף של ר' נתן היה החסיד והתלמיד חכם ר' משה יהושע גולדשטיין שכונה בלודז' 'יהושע למדן'. בתו של ר' משה יהושע היתה מרת גינגדל אשת ר' חיים הרש אבוביץ מלודז', הורי האחים החסידים ר' אהרן לייב, ר' פנחס אבא ור' משה יהושע אבוביץ, שהיו כל ימיהם משמחי אלוקים ואנשים.

בהגיעו לפרק האיש מקדש, נשא ר' נתן את זוגתו החשובה מרת צפורה פייגל בת ר' שמעון שימקוביץ מלודז'[513]. ר' נתן כאביו היה חסיד חריף נאמן לרבותיו, אך נזהר בכבודם של שאר הצדיקים.

פעם בעת עומדו ב'שורה' נוכח שולחן הרבי, הבחין ר' נתן כי החסיד ר' בן-ציון אוסטרובר שהיה בין יושבי השולחן מעביר כוסית יין שיריים לאחד מהחסידים. החסיד ר' בן-ציון היה מבוגר ממנו בשנים רבות, אולם ר' נתן פנה אליו בלהט: ס'איז דא א רבי בארן טיש אדער נישט?! [=ישנו רבי בשולחן או לא]. נהנה ר' בן-ציון מחריפותו ואמר לו בקורת רוח: דיין פיסק האט געפאסט פאר קאצק [=נוסח דיבורך מתאים לקוצק].

לפרנסת נפשות ביתם עסקה זוגתו במכירת חלב, ואילו הוא היה ראשו ורובו בתורה ועבודה. רק כאשר אירע מכשול והתברר שהחלב הנמכר ביום זה לא עמד ישראל על גביו בשעת החליבה כמובא בהלכה, חש אחריות גדולה על כתפיו והיה רץ מבית לבית להתריע שאין להשתמש בחלב. בערבי פסחים היה שולח ידו במסחר מצות וכך נוספו לו פרוטות מעטות[514].

זוגתו של ר' נתן חסיד אם הבנים מרת צפורה פייגל נפטרה ביו"ט ראשון של חג הסוכות תרפ"ז בשנת הס"ט לחייה, והובאה למנוחות בבית החיים בלודז'. בעת חוליה ביקשו בניה וצאצאיה להישאר בסמוך למיטתה, אולם ר' נתן באחת: עשו דרככם לגור, והישארו שם אף בימי הסוכות, ואין צורך להישאר כלל[515].

הלווייתה נערכה לכיוון בית החיים הגדול שבלודז', ביו"ט שני של גלויות, כאשר לאחר מטתה צעד דומם בעלה החסיד. לאחר מכן השמיע מילות פרידה קצרות: דו קענסט גייען גלייך, דו האסט הונדערט אייניקלעך וואס שטיפן זיך יעצט אין די שורה [=הנך יכולה ללכת ישר, יש לך מאה נכדים שמצטופפים כעת סמוך לשולחן הרבי בגור].

---

513. על מצבתה מופיע השם פייגל בלבד, ואילו במסמכים הממשלתיים מופיע שמה צפורה. אמה היתה מרת רבקה לבית אייזיקוביץ.

514. כן סיפר ר' ישראל משה וינברגר ז"ל מלודז', חותנו של ש"ב ר' ראובן איינפלד הי"ו.

515. ר' הרש לייב גרינשטיין ז"ל סיפר, כי חסידים גדולים היו נוסעים לגור לימי הסוכות, ואף הוא נסע לגור כמה פעמים לימי הסוכות.

בְּנֵי נתן

ביום ש"ק ואתחנן שבת נחמו י"א באב תרפ"ח בהיותו בן ע"ב שנים, נסתלק רבי נתן חסיד לבית עולמו והובא למנוחות בבית החיים בלודז'[516]. השאיר אחריו זרע ברך ה' בניו ובנותיו: מרת חיה צביה אשת זקננו ר' ברוך מרדכי ציטרין, ר' וולף, מרת אסתר חנה, ר' יצחק מאיר חתן ר' יעקב משה אלטמן, ר' חיים אלעזר חתן ר' יצחק ליפשיץ, ר' שמואל, ר' אברהם מנדל חתן ר' וולף בסרגליק, מרת שרה לאה ומרת גינגדל, מהם ראה דורות של חסידים יראים ואנשי השם.

בניו של רבי נתן היו בדומה לו אברכים מופלגים שיצא שמם כחסידים בני עליה וחושבי שמו, ובקהל החסידים נקראו בהערצה: 'בְּנֵי נתן'. אחד מהם ר' וולף היה ידידו מנוער של המשגיח ר' גד'ל אייזנר, והיה מספר בשבח חסידותו. בין היתר סיפר ר' גד'ל כי באחד הימים הגיע ר' וולף לבית החסידים וסיפר בפנים שוחקות, שנכנס עתה להתגורר בדירה חדשה ורחבת ידים, מאוררת היטב ומוארת ככל הצורך. התפלאו בני החבורה מנין לאברך דל בממון מציאה שכזאת, עד שהוסיף לומר להם: חסרון אחד יש בדירה זו, שאין בה היכן לתלות את המנורה. או אז הבינו אשר ר' וולף ברוב דלותו הושלך על ידי בעל הדירה לרחוב עם כל משפחתו ומטלטליו, והוא נשאר תחת כיפת השמים, מקום רחב ידים שלא חסר בו אור ואוויר, אלא שתקרה אין לו לתליית המנורה[517].

פעם דיבר משנינותו של ר' וולף וכה סיפר: אברכי השטיבל וביניהם ר' גד'ל ור' וולף ובני חבורתם היו

"עניו וחבר לחרדים"
מצבת קברו של רבי נתן חסיד
בבית החיים בלודז'

"דו קענסט גייען גלייך"
קברה של מרת פייגל אשת רבי נתן חסיד
בבית החיים בלודז'

---

516. קברו ניצב בחלקה d בשורה השניה, חלקה זו ניצבת משמאל השביל המרכזי המוביל משער בית החיים לחלקת משפחת פוזננסקי. זוגתו מרת פייגל נטמנה בחלקה g קבר מס' 8, חלקה זו ניצבת בסמוך לגדר בית החיים והיא הרביעית מימין השביל המרכזי.

517. מעשיה זו מובאת באריכות ובטוב טעם בספר 'במחיצת ר' גד'ל' עמ' נ"ג-נ"ד.

שוקדים על תלמודם במשך שעות היום. היו בין המתפללים גבירים אחדים נכבדים בעיני עצמם ובעיני הבריות שהיו להם מקומות קבועים, וכאשר הגיעו לשטיבל היה מקומם תפוס בידי האברכים. נשארו האברכים זמן מה על מקומם אולם לאחר מכן סוף כל סוף, נתרוממו ופינו את המקום עבור הגבירים.

באחת הפעמים בהם חזר הדבר על עצמו, פתח ר' וולף את פיו ואמר: אונז פֿענטאַקעס, וואס האבן אונז מורא פאר די גבירים, וואס כאפן מיר פון זיי א ציטער, נאר פארפאלן [=אנו כקבצנים, מה אנו כה חוששים מהגבירים, מה אנחנו נתקפים מהם ברעד, אלא שהפסדנו], כתוב בפסוק עבד לוה לאיש מלוה, וכי מדוע לא נכתב עבד לוה למלוה? אלא כאן מדובר ב'איש מלוה' - גביר שביכולתו להלוות, יתכן שבחייו לא הלווה לאיש, 'מלוה' איננו, אולם הנהו 'איש מלוה' כיון שהינו בעל יכולת להלוות, ולכאלו אנשים אנו לעבדים.

בקרב יוצאי חלציו סיפרו כי בעל ה'שפת אמת' ברך את ראש המשפחה ר' נתן חסיד, שצאצאיו ימשיכו בדרך התורה והחסידות ללא כחל וללא שרק ולא ילכו ב'געשטאַפטע קאָלנער' [=צווארון מגוהץ ונוקשה], כדרכם של ה'מתקדמים' באותה עת.

בית נאמן בישראל

לאחר נישואיו התגורר ר' מרדכי יודל לצד חותנו בעיר הגדולה לודז', עיר שמלאה חסידים מופלגים ובני תורה, וחבורות מבקשי ה'. כבר בימי אברכותו יצא שמו כחסיד נאמן, המוכן למסור נפשו עבור רבוה"ק ולקבל כל דבריהם ללא שיור.

היה ונכנס אברך לרבי בתלונה אודותיו, והרבי ענהו באחת: מרדכי יודל מיינט ערליך [=מרדכי יודל מתכוון כראוי וכנכון]. כן אירע ואחד מבני משפחתו בפולין חפץ לעשות עמו שותפות, אולם ר' מרדכי יודל לא הגיע עמו לעמק השווה. נסע הלה לגור לרבי והרצה את הדברים. שאלהו הרבי: מה אומר מרדכי יודל? השיב לו הלה כי הנהו עיקש בדעתו. אמר האמרי אמת: נו, עקשנות איז דאך גוט צו יידישקייט [=עקשנות הריהי טובה ליהדות].

ואכן, היה נודע לכל עד כמה היה חזק כחומה בצורה למען דברים שבקדושה, וזכה לדור ישרים יבורך, כולם שתולים בחצרות השם, וחסידים ותיקים כמקדמת דנא, עד אשר רבוה"ק הפליאו בו שזכה לכך שבאותם ימים קשים ברוחניות, לא סר אחד מהם כחוט השערה מדרך התורה והמסורה.

הרבה לנסוע לגור לחסות בצל הקודש אצל הרבי. באחת השנים ערך נסיעה לש"ק פרשת ויחי, ולמחרת ביום א' שמות יצא מבית המדרש בדרכו לתחנת הקולייקע. כאשר

ישבו כבר כל החסידים בתוך הקולייקע, דקה לפני מועד צאתה, הופיע הרבי בתחנה ועלה על הקרון. האברכים מיהרו לפנות לו את הקרון, וכמה מהם נעמדו מן הצד והתבוננו בחרדת קודש.

הרבי התיישב בזריזות, הוציא מכיסיו פתקאות שונות והחל לעיין בהם. לאחר מכן, לעיניהם המשתאות של החסידים, הוציא הרבי שני דפים, והחל לכתוב בשני ידיו בו זמנית שני מכתבים שונים. עודם מתבוננים ברבי, הרים לפתע האמרי אמת את עיניו ונתחייך למראה האברכים.

לאחר מכן פתח ושאל: נאמר בפסוק בפרשתן: "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", דהיינו אף גויים, ואילו התרגום אומר: "כל ברא דיתיליד **ליהודאי** בנהרא תרמינה", ומה ראה כן התרגום לומר מה שלא נאמר בפסוק. ותירץ הרבי בצחות: פרעה כוונתו הרי היתה כנגד היהודים, אלא שלא רצה לומר בפירוש - והמתרגם כבר יבין כוונתו.

ממאורעות ימי אברכותו היה ר' מרדכי יודל מספר, כי באחת מישיבות מועצת גדולי התורה בפולין הבחינו הנאספים, כי ישנם מחברי מועצת גדולי התורה שאין דעתם שלמה עם דעת קדשו של ה'אמרי אמת'. אמנם לא אמרו דבר בפירוש, אולם הכרת פניהם ענתה בם. לאחר האסיפה ניגש ר' יוסל כץ אל הרבי וסיפר לו דבר זה. השיב הרבי נכוחה: אויב זיי וועלן מיט גיין איז גוט, אז נישט - "אני וביתי נעבוד את השם" [=אם ברצונם ללכת יחד עמו הרי טוב, ואם לא - אני וביתי נעבוד את ה'][518].

'תפרה' ונחלת את הארץ

בחודש כסלו תרפ"ב נולדה לזקננו ר' מרדכי יודל בלודז' בתו הבכירה, היא סבתנו החשובה מנב"ת מרת רבקה רחל ע"ה, ולאחריה נולדה אחותה מרת חנה כהן ע"ה. בשנת תפר"ה נטל ר' מרדכי יודל את זוגתו ושתי בנותיו, ועלה להתגורר בארה"ק, על פי צו קדשו של הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע, בעקבות מעשה שהיה.

בחורף של שנת תרפ"ד חלה ר' מרדכי יודל קשות ואף אושפז בבית החולים, ולאחר זמן מה הבריא וחזר לאיתנו. בראשית חודש אדר ב' תרפ"ד חזר הרבי ממסעו השני בארץ ישראל, ובשובו עבר דרך ביליץ, שם ערכו עבורו בני משפחת רפפורט סעודה גדולה, והמוני חסידים הגיעו לקבל את הרבי השב מאר"י. ר' מרדכי יודל עמד אז בין החסידים שניצבו בשני שורות מצידי הרבי על מנת ליטול 'שלום', וכאשר הגיע אליו הרבי הושיט

518. לשון הפסוק ביהושע כ"ד פסוק ט"ו.

לו ידו באמרו: בריך רחמנא דיהבך ניהלן. סיפר ר' מרדכי יודל לימים, שרק אז נתן אל לבו עד כמה היה חמור מצבו בעת חוליו.

מעט לאחר מכן הגיע נסיעה לגור והרבי אמר לו: נו, מרדכי יודל, ביסט דאך געזונט געווארן, ס'איז א סברא זאלסט פארן קיין ארץ ישראל [=הרי נעשית בריא, זוהי 'סברא' שתיסע לאר"י].

בדרך נסיעתם, בעיר טריאסט שבאיטליה, נולד ביום ט' בסיון תרפ"ה בנם הראשון ר' בן-ציון ז"ל, אשר נקרא על שם עלייתם לאר"י ולירושלים, ציון המצוינת. תחילה התגוררו מספר חודשים בתל אביב, ולקראת ימים הנוראים של שנת תרפ"ו עלו להתגורר בירושלים. בימי שבתם בירושלים נולדו יתר ילדיהם: מרת ברכה הרץ ע"ה, מרת מרים אייזנבך ע"ה, תבלחט"א מרת פייגא צפורה רוטשטיין תחי', יבלחט"א הגאון רבי נתן חיים שליט"א, ר' מאיר עובדיה ז"ל ובת הזקונים מרת דינה דבורה צוייגנבוים ע"ה.

נאמן ומסור לבית רבוה"ק

החסיד ר' מרדכי יודל היה נאמן ומסור אצל כל רבותינו הקדושים שהוקירוהו. גם רבי משה בצלאל הוקירו ביותר, ובמכתביו לבנו ר' מוטל שהתגורר בירושלים הרבה לדרוש בשלום 'ידידנו ר' מרדכי יודל'[519]. כן נתקשר בקשר הדוק לרבי נחמיה'לי בשנות מגוריו בירושלים, ובעת שובו של רבי נחמיה'לי לפולין מסר לר' מרדכי יודל את הרהיטים שרכש בירושלים וביניהם ארון הספרים.

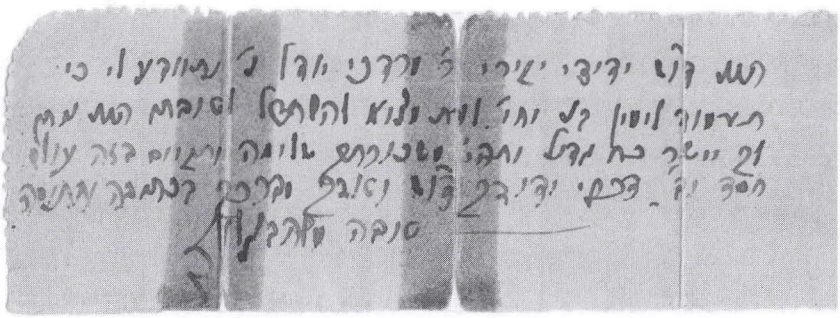

"דו"ש ידידי יקירי ר' מרדכי יודל"
מכתב מרבי משה בצלאל לעיה"ק ירושלים

519. באחת משמחות ה'שבע ברכות' לצאצאיו של רבי משה בצלאל שנערכו בשולחן הרבי בגור, הכניס רמב"צ את שמו של ר' מרדכי יודל בין רשימות המוזמנים. ר' מרדכי יודל היה באותה עת אברך צעיר ואמר לרמב"צ שככל הנראה נשתרבב שמו בטעות. אמר לו רבי משה בצלאל: אין זה טעות, רצוני שתשב בשמחתי בשולחן הטיש.

באותה תקופה עשה ר' מרדכי יודל כל שביכולתו לפעול כדי שרבי נחמיה'לי ישאר להתגורר בירושלים, וכאשר נאלץ רבי נחמיה'לי לשוב לפולין מסר את הרהיטים לידי ר' מרדכי יודל. כאשר קיבל זאת ממנו, אמר לו ר' מרדכי יודל: ידע מר שאין בכוונתי להשתמש בהם כלל, אלא יהיו שמורים עמדי עד שתשוב אי"ה לארץ הקודש בשנית. דבר שכידוע לא זכינו שיתממש, ורבי נחמיה'לי נותר בפולין הדוויה, בה נסתלק בשנת תש"ב בגיטו ווארשא. כן היה ר' מרדכי יודל מכבד ומוקיר מאוד את כל נכדי האמרי אמת, ואף היה קם מפניהם ביראת הכבוד מלוא קומתו התמירה.

מפעם לפעם היה עושה דרכו מירושלים עיה"ק לגור שבפולין על מנת לחסות בצל הקודש. בשלהי שנת תרצ"ה בעת בואו של הרבי לירושלים, שהה ר' מרדכי יודל בפולין, כאשר נסע להעלות את הוריו ארצה. הוא בגולה, וליבו בירושלים, הוא מיהר לשלוח מכתב לבני משפחתו בירושלים, תוכו רצוף געגועים לרבו. במכתב הוא מבקש מזוגתו שאם יהיה ביכולתה, תכין עבור הרבי שתי חלות, ותשלחם למעון הרבי על מנת להקביל פניו.

בעלות הרבי לארץ ישראל בשנת ת"ש בברחו בימי צר ומצוק, בעת שהגיעו לנמל חיפה, לא הניחו הבריטים כידוע להכניס ארצה את כ"ק אדמו"ר שליט"א, שהיה אז עולל כבן י"א חדשים, היות שנולד כשנה קודם לכן בפולין ונתיני פולין הינם אזרחי מדינה עוינת, אשר קיימת לגביהם הוראה ברורה שאין להכניסם ארצה. כאשר שמע מכך הרבי ה'אמרי אמת' אמר כי אינו יורד מן האניה עד שיסודר הענין.

כאשר נודע זאת לחסידים בירושלים, יצא ר' מרדכי יודל בסערה לביתו של הרב הראשי הרב הרצוג זצ"ל והתחנן בפניו: מלך ישראל בצרה, אנא ללא שהות עשה כל שבאפשרותך לפעול להכניסם ארצה. אכן כידוע, הרב הרצוג פעל אז אישית אצל הקונסול הבריטי עד שהוסדר הדבר, והבריטים הניחו להכניס ארצה את כולם.

לאחר מספר ימים בעלות הרבי מחיפה לירושלים, יצא ר' מרדכי יודל לקבל את פניו בבגדי שבת - עטור בשטריימל וקפוטה, כאשר כולו מלא חדוה מגודל הנס.

בין הבאים עם הרבי באותה נסיעה היתה נכדתו של רבי משה בצלאל היא הגב' בורז'יקובסקי ע"ה, שאביה ר' מוטל אלתר התגורר בירושלים ושנים ספורות לפני המלחמה נסעה ללמוד בפולין, שם שהתה בצל סביה רבי משה בצלאל. ר' מרדכי יודל בשעתו סייע לנסיעתה לפולין, וכאשר פרצה המלחמה לא מצא מרגוע לנפשו ולא עלה על יצועו תקופה ארוכה, עד שנוכח במו עיניו שהיא הגיעה בשלום עם בני משפחת הרבי.

כבר נזכר לעיל כי בעקבות צו קדשו של הרבי, עזב ר' מרדכי יודל את כל אשר לו בפולין ועלה לאר"י, בה עמל קשות לפרנסתו כמחלק מוצרי חלב. היה מטפס ועולה לבתים עם כדי החלב, וקיבל עליו חבלי אר"י באהבה. במסירותו הגדולה לרבי ומשפחתו, היה בימי מלחמת השחרור מחרף את נפשו תחת שריקות הפגזים, להביא מוצרי חלב לבית הרבי במסירות נפש.

היה מעניק לכל חתן מצאצאיו את סט הספה"ק 'שפת אמת', וכן נדב את ספרי השפת אמת לכל בתי החסידים דגור שהיו קיימים אז בארץ ולמקומות נוספים, על מנת לזכות את הרבים.

כן היה 'דורש ומבקש' ותר אחר כל אפשרות של התקרבות לצדיקים שדרו בארה"ק בתקופה ההיא, והיה מרבה לפקוד את מעונם. ביניהם הרה"ק מבעלזא, ה'אמרי חיים' מויזניץ, ה'חלקת יהושע' מביאלא, רבי מאיר'ל מאמשינוב והרבי מלעלוב, אשר הראו לו אותות קירבה וחיבה ושמחו עמו תמיד.

במסירות ונאמנות

לב חם היה לו לזקננו ר' מרדכי יודל, עולה על גדותיו, ונפשו היתה ספוגה באהבת הבריות. הרבה במעשי חסד עם כל יהודי באשר הוא ולא אחת היה עמל קשות לשם כך. ניחון באומץ לב וכח רצון חזק, וכאשר חסידים נזקקו לייצוג בפני השלטונות, היה יוצא בגפו ומסדר את כל הדרוש על הצד הטוב ביותר, ללא צורך בעורכי דין וכדו'.

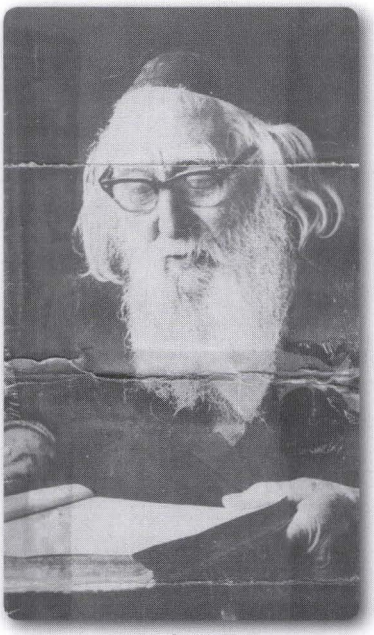

שוקד על התורה
מתוך פרוספקט שי"ל מטעם הנהלת בתי וורשא

נפשו לא ידעה שבעה מלהעניק, אם לבוש חם לימות החורף או מאכל ערב לחסר כל. באותה תקופה ידעו רבים מחסור ועוני, ונתינתו היתה עבורם כטל תחיה. מסירות מיוחדת היתה לו עבור צאצאיו, אשר לא יכולים לשכוח כיצד היה דואג להם כבניו ממש וסידר עבורם כל צרכיהם.

היה מקבל את כל אורחיו בסבר פנים יפות ובחמימות. באותם ימים הנסיעה לירושלים ארכה שעות ארוכות של טלטולים מפרכים, וכאשר הגיעו נכדיו לביתו היו מותשים מהנסיעה. הוא קיבלם במאור פנים מיוחד, שאל בשלומם ומיד

בימי הזקנה חוזר מלשפוך שיח ליד הכותל המערבי

השגיח שיפנו להחיות את נפשם בארוחה חמה ומזינה. במסדרון ביתו היה מעמיד כוסות עם חלב לייצור לֶבֶן וכאשר היה אי מי נקלע לביתו היה מגיש לו גביע לבן ואומר לו בחדוותא בלשון נופל על לשון: נעם א לבן און מאך א לעבן... [=קח לבן ותעשה חיים].

איש חסיד היה, מלא חדוותא, ותדיר שפעו מפיו ברכות ואיחולים מעומק הלב. בכל עת בואו לשמחה היה רגיל על לשונו לומר: זאל זיין שמחות מיט שמחה [=שיהיו שמחות מתוך שמחה]. הבית ישראל זי"ע אמר פעם לבנו דודנו ר' בן ציון: אברכך כמו שאביך רגיל לברך, ס'זאל זיין גוט ארום און ארום [=שיהיה טוב מכל הצדדים].

שמח תדיר בשמחתם של אחרים ונהג להגיע לכל שמחות ה'שלום זכר' שערכו אנ"ש, כשהוא מתייצב מראשוני הבאים, טועם דבר מה, ומיד פוצח בשירה. בשמחות 'שבע ברכות' היה משורר "ויהי בישורון מלך, בהתאסף ראשי עם" וכן "עוד ישמע" כשהוא מטפח בעוז על השולחן ומרנין את לב הקהל בשמחה חסידית. ככלל סעודות השבת במחיצתו היו מלאים שמחה ועונג שבת, ושירתו המרוממת התנשאה סביב והשרתה אווירה נפלאה.

כל ימיו היה שם נפשו בכפו כדי למנוע חילולי שבת, וסיפר ר' עלי לרנר ז"ל מיקירי בית מודז'יץ כי את מסירות נפשו של ר' מרדכי יודל ראה היטב עוד בימי אברכותו בלודז'. בימי ראשון בכל שבוע היה מבלה בדרך כלל בבית המעצר העירוני, כיון שבשבתות היה יוצא למחות בכל תוקף על בעלי עסקים יהודים שפתחו את דלתות עסקיהם בשבת, עד שהללו עירבו את המשטרה שהובילה אותו לבית המעצר. אך ר' מרדכי יודל לא חת מדבר, ולשבת הבאה יצא שוב להפגין וכך חוזר חלילה. כן בימי מגוריו בירושלים, בימי שישי אחר הצהריים היה יוצא לתחנה המרכזית של אגד ברחוב יפו, בכדי לעמוד על המשמר שלא יצאו אוטובוסים בשעה סמוכה לשבת.

עד לימי מלחמת ששת הימים עוד נסעו בשבתות רכבים ברחוב גאולה-מלכי ישראל, והיה לו חלק גדול בכך שהופסקו חילולי השבת במקום, כאשר בשליחות הבית ישראל

דיבר על ליבו של נשיא המדינה מר זלמן שז"ר, שהתרשם ממסירות נפשו והורה לסגור את המקום בשבתות, ואף הוקירו על כך. גם בנו הוא דודנו ר' בן-ציון, היה מחרף נפשו למנוע פתיחת חנויות בעיר מגוריו תל אביב.

בצל רבוה"ק זי"ע

בכל שנה סמוך ליום ל"ג בעומר, היה נוסע בקביעות עם קבוצה מישיבת 'אנשי מעמד' מיקירי קרתא דשופריא לציון הרשב"י במירון. בשנת תשכ"ז בה פרצה מלחמת ששת הימים היתה כבר כוננות, ובעם ישראל בארץ ובגולה הורגש מתח עצום במשך כחודש ימים. הוא נכנס לשאול בעצת הבית ישראל האם לנסוע כבכל שנה והבית ישראל השיבו: דערווייל איז דאך שטיל [=בינתיים הרי שקט] והורה לו: זאלסט אין זינען האבן כלל ישראל נאך פאר זיך אליינס [=תן דעתך בתפילה על כלל ישראל לפני צרכיך האישיים].

בדרכו למירון שמע שאחד מצדיקי הדור אשר חשש לבאות ירד מהארץ, והדבר גרם לר' מרדכי יודל חרדה גדולה. כאשר נכנס ר' מרדכי יודל לרבי ה'בית ישראל' וסיפר זאת. השיב לו הבית ישראל: ער איז נישט דא, אבער דער רבונו של עולם איז דא, וועסט נאך זעהן מרדכי יודל, ס'וועט זיין גרויסע ניסים, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות [=הוא עזב את הארץ אולם הרבוש"ע הנו כאן, עוד תראה מרדכי יודל שיהיו נסים גדולים, כימי צאתך וכו']. היתה זו פעם ראשונה שנשמע מפי הרבי דיבור מעודד בדבר המצב. ביצאו מחדר הרבי סיפר לנוכחים את תשובת הרבי, ובו במקום התפוגג המתח ונעשה שמחה בין החסידים. מפי קדשו של הבית ישראל נשמע אז: אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס - בוודאי ירגיש המקום ויעשה לנו נס.

כפי שנזכר, היה הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע רוקד בהקפות ביום שמחת תורה בס"ת קטן מירושת היהודי הק' מפשיסחא. את ספר התורה הביא עמו הרבי ארצה בשנת ת"ש, והיה יוצא עמו מחדרו להקפות בכל שנה. לאחר הסתלקותו נשאר ספר התורה בחזקת ה'פני מנחם' זי"ע, ובכל שנה ביום שמחת תורה נערך מנין בביתו והיו קוראים בו את קריאת היום.

במנין זה השתתפו רבוה"ק ה'לב שמחה' וה'פני מנחם', הבעל קורא היה ר' ישראל מאיר קליינלרר, ואת המנין ניהל ר' מרדכי יודל ששימש בו כגבאי. בעת שניגש לקרוא לחתן תורה, אמר: יעמוד, יעמוד, והביט סביבותיו לראות איך יפול דבר. הלב שמחה נענה מיד ואמר: ראש ישיבה חתן תורה, וכך התכבד הפני מנחם בקביעות בחתן תורה, הלב שמחה בחתן בראשית ור' מרדכי יודל היה עולה למפטיר.

במשך שנים רבות היתה לר' מרדכי יודל 'חזקה' לשכור את מאפיית המצות של ר' לייב סלונים בשכונת 'בית ישראל', בימים שלפני פורים ובערבי פסחים. כאשר הגיע הרבי ה'אמרי אמת' ובני משפחתו לירושלים בשנת ת"ש, שמח כמוצא שלל רב, והעמיד את המאפיה שהיתה בחזקתו עבור רבוה"ק.

לצד ה'פני מנחם' בנישואי ר' אברהם מרדכי דודק
נראה משמאל העומד מצד החתן ר' מאניס ז'יטניצקי

בערבי פסחים היה מקבל מדי שנה חרוסת מהבית ישראל, והיה נוהג בעין יפה ומחלקם לחסידים שהתדפקו על דלת ביתו שבבתי וורשא בליל התקדש החג.

עם ה'פני מנחם' בנישואי ר' משה אברהם איינפלד
משמאל המחותן ר' שלמה ויצמן ומימין הסבא ר' משה דוד ויצמן

באחת השנים כאשר חל ל"ג בעומר במוצאי שבת, בסיום סעודה ג', לבקשתו של ר' מרדכי יודל, אמר הבית ישראל שישוררו 'בר יוחאי', ומני אז החלו לשורר 'בר יוחאי' בכל פעם כאשר חל ל"ג בעומר במוצאי שבת.

זכור לטוב ה'קידושא רבא' שהיה עורך כיד המלך מדי שנה בחג השבועות לכבוד יומא דהילולא של הרבי ה'אמרי אמת' זי"ע.

בביהמ"ד שבשכונת מאה שערים היו מתקיימים בכל יום שלושה משמרות תהלים, בהם סיימו את כל ספר התהילים. המנין הראשון בערך בשעה ארבע לפנות בוקר, השני

משמונה עד עשר בבוקר, והשלישי משתים עשרה ועד שתים. ר' מרדכי יודל היה משתתף כל יום בכל שלושת המנינים וגומר את התהילים בכל יום שלוש פעמים.

פעם פגשו הבית ישראל ברחוב בשעת בוקר מוקדמת ושאלו בחביבות: מ'האט שוין געִ'ענדיגט? [=האם כבר סיימו], השיב לו ר' מרדכי יודל: מ'דארף דאך כסדר אָנהייבן [=צריך הרי להתחיל שוב], הפטיר הבית ישראל באמרו: א ודאי דארף מען אָן צו הייבן, אולי יֵרֵא בעני עמו.

כאשר מלאו לו ס"ח שנים בחודש אלול תשכ"ג, נכנס לקודש אל הבית ישראל זי"ע להתברך. פתח הבית ישראל ואמר לו: מרדכי יודל, דאכט זיך מיר אז ביסט שוין א בן שבעים, מ'דארף אויפשטיין פאר דיר [=כפי הנראה מלאו לך שבעים, צריך לעמוד מפניך]. השיב ר' מרדכי יודל כי מלאו לו עתה כמנין 'חס' [=ס"ח שנים]. ענהו הבית ישראל: נאך פיר יאהר וועסטו זיין חסד מ'וועט ווייטער שמועסן [=בעוד ארבע שנים כאשר ימלאו לך 'חסד' - ע"ב שנים - נמשיך בדברינו].

ר' מרדכי יודל שמח בברכת הרבי שברכו לכל הפחות בארבע שנים נוספות. באותם ימים נישא נכדו ר' משה אברהם כהן הי"ו, ובאחת מסעודות השבע ברכות אמר ר' מרדכי יודל כי סעודה זו תהיה עבורו כסעודת הודיה.

זכרו כריח הניחוח

זקננו ראש המשפחה ר' מרדכי יודל נפטר בשנת הפ"ד לחייו, ביום ד' דחוה"מ פסח י"ט בניסן תשל"ט בעת שהותו בבני ברק.

ימים ספורים קודם פטירתו, בהיותו עדיין בירושלים בערב פסח נכנס לבקרו הרבי ה'לב שמחה' זי"ע. המשמשים ניסו להניאו מכך, כיון שהיה צורך להיכנס רגלית לשכונת 'בתי ורשא', וכל הרחוב היה אפוף מעשן שריפת חמץ, אולם הלב שמחה באחת: היינט מוז איך זיין ביי איהם [=היום מוכרח אני להיות אצלו]. לאחר ביקורו של הרבי לקחו נכדו ר' שלום ברוך איינפלד הי"ו ברכבו לבני ברק, שם שהה בבית חתנו ר' יצחק צוייגנבוים וביום ד' דחוה"מ פסח השיב את נשמתו לבוראה.

בעת הלוויתו השתתף הלב שמחה בעת הלוויה וכן לאחר מכן בעת סתימת הגולל בהר הזיתים. הוא נטמן בסמוך לאביו ר' משה אברהם בקירוב למערת רבוה"ק בהר הזיתים. כאשר חזר הלב שמחה מהלוויה אמר, כי בפרשת קורח ישנה אמרה חריפה מבעל הספורנו עה"פ בקורח: "וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה" ואיתא כי אפילו מחט שביד הכובס נבלעה אף היא, וכי מה הטעם בכך, מה היה מתרחש אם היה נשאר

מהם דבר מה? אלא איתא בגמרא כי אם נפלה סלע מחיקו ומצאה עני ונתפרנס בה יש לו מכך זכות, וזאת רצו משמים, שלא יהיו להם זכויות אלו, ולא ייעשה בממונם צדקות.

סיים על כך הלב שמחה: מרדכי יודל האט געטוהן אסאך גוטע זאכן, ס'איז נאך נישט די צייט צו דערציילן [=מרדכי יודל עשה הרבה דברים טובים, עדיין אין זה הזמן לספרם]. כן הוסיף, כי ישנו גם 'א שארפע שפת אמת' על הפסוק "כל היקום אשר ברגליהם", זה ממונו של אדם המעמידו על רגליו, מיינט מען אויף יענע וועלט [=הכוונה שממונו של אדם מסייע לו לעולם הבא].

כאשר הגיע הלב שמחה לנחם את בניו האבלים אמר, כי נאמר אצל יעקב אבינו: "ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו", כי כאשר כל בניו וכל בנותיו הולכים בדרך הישר - זה עצמו הניחום.

סיפר חתנו הוא דודנו ר' זימל רוטשטיין ששמע מהרבי ה'פני מנחם' זי"ע כהאי לישנא: טאטע זכרונו לברכה האט נישט געטיילט קיין קאָפּלעמענטן, אבער אויף דיין שוועסטער האט ער גיזאגט: מרדכי יודל איז אַן ערליכע יוד [=אבא ז"ל ה'אמרי אמת' לא היה רגיל בחלוקת מחמאות, אולם על חותנך הוא התבטא שהינו ערליכע יוד].

וכאשר נכנס אחד מבני המשפחה אל הקודש פנימה אל הרבי הפני מנחם זי"ע, אמר לו הרבי: יש לך ממי ללמוד, היה לך סבא גדול, ר' מרדכי יודל ז"ל, ירא שמים.

סיפר נכדו ר' אליהו הרץ הי"ו כי אמו מרת ברכה ע"ה שהיתה בתו של ר' מרדכי יודל ביקשה ממנו, כי כאשר יוולד לו בן, אזי יקרא לו על שם אביה. בינתיים נסתלק ה'לב שמחה' זי"ע למתיבתא דרקיעא, וכאשר נולד בנו נ"י בשנת תשנ"ג בתוך השנה לפטירת הלב שמחה לא ידע מה עליו לעשות, האם לקרוא לרך הנולד 'שמחה בונם' על שם הרבי או 'מרדכי יהודה' על שם הסב לכיבוד אם. נכנס ר' אליהו לרבי ה'פני מנחם' זי"ע שאמר לו: מרדכי יודל איז גיוואן א גוטע פריינד פון די משפחה, וועסט געבן א נאמען נאך איהם וועט דער לב שמחה זיין צופרידן [=מרדכי יודל היה ידיד המשפחה, תקרא את בנך על שמו והלב שמחה יהיה מרוצה].

המשגיח ר' גדל אייזנר זצ"ל התבטא עליו: ס'איז א פארצייטישע זאך, היינט איז נישטא אזעלעכע, אזא ווי מרדכי יודל [=זהו יהודי מדורות קודמים, היום אין בנמצא כאלו, כמו מרדכי יודל].

זוגתו היתה סבתנו המצוינת במידות טובות מרת שרה איינפלד ע"ה[520]. אשה עדינת לב

520. נפטרה כשבע שנים לפני בעלה ביום ט"ז אלול תשל"ב ונטמנה בבית הקברות סנהדריה.

בנישואי דודנו ר' משה אברהם צישינסקי הי"ו
נראים מימין לשמאל: ר' מנדל ויסבוים, ר' שאול שיליץ, ר' מיכל איזנבך, ר' בן ציון איינפלד מרקיד את הקהל, ר' שמחה צישינסקי (יושב מאחור), המחותנים הגה"צ רבי בנימין זילבר וסבינו ר' בערל צישינסקי

ונפש ויקרה במעשיה, כיבדה את הסבא באופן מעורר השתאות כיאה לראש המשפחה, עמדה לימינו בחן ובאצילות והשרישה בכל צאצאיה כיצד להוקיר את ראש המשפחה, חסיד נאמן לרבותיו וירא חטא.

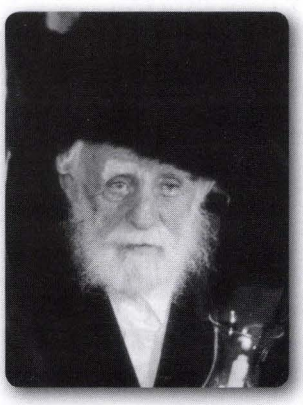

סבינו הרה"ח ר' בערל צישינסקי

בנים ובני בנים

את האוירה החמימה והנעימה ששררה תדיר במעונם, זכו להוריש לכל צאצאיהם הרבים, כולם זרע ברך ה' מאירי פנים ושמחים בשמחת השני בקירוב לבבות. אנשי חסד ועשיה, אשר מפארים את חצרות הצדיקים לבית גור, בעלזא, צאנז, סדיגורא ובויאן ועוד[521].

בניהם ובנותיהם המה: הבכירה סבתינו מרת רבקה רחל צישינסקי ע"ה - דברי ימיה ופעליה הנשגבים מופיעים להלן.

---

521. שאר קורותיו ופועליו הברוכים של זקנינו החסיד ר' מרדכי יודל, כבר נכתבו בספר 'זקניך ויאמרו לך' לדמותם של זקני וחשובי חסידי גור, ח"א עמ' 235-228, כפי שהעלם על הכתב בטוב טעם בן משפחתנו ונכדו ר' ראובן איינפלד הי"ו.

הרה"ח ר' לייבל כהן

בתם מרת חנה ראדא יהודית ע"ה אשת ר' יחיאל אריה לייב כהן, הנודע כ'ר' לייבל כהן'. דמות נפלאה מיקירי קרתא דשופריא בירושלים ומחשובי החסידים של הרה"ק מבויאן זי"ע. היה בנו של החסיד ר' חיים יצחק סופר זלאטיפולר מגזע היחס. מרת חנה נפטרה ביום ה' שבט תשמ"ד, ובעלה ר' לייבל ביום כ"ב טבת תשנ"ב ונטמנו במרומי הר הזיתים בסמיכות מקום לציון הרבי מבויאן.

הרה"ח ר' בן-ציון

בנם ר' בן-ציון ז"ל מת"א - בני ברק. חסיד מלא חיות ושמחה אשר קיבל הכל בסבר פנים יפות ומשמח אלוקים ואנשים. היה ראש המשמחים והיוצאים ברקידה של שמחה בכל חתונה. זכור לכל איחוליו וברכותיו בחמימות מלב עולה על גדותיו, ומילה טובה שהיתה שגורה על לשונו לכל אדם. ר' בן-ציון נפטר ביום כ"ז ניסן תשמ"ח ונטמן בהר הזיתים. זוגתו מרת איטה בת ר' זאב ולצ'ר ז"ל מעיר קוצק ומחסידי סוקולוב נפטרה בשיבה טובה ביום י"ח שבט תשע"ג ונטמנה בבית החיים ויז'ניץ בבני ברק.

הרה"ח ר' יצחק הרץ

בתם מרת ברכה ע"ה אשת ר' יצחק הרץ ז"ל, איש טוב לבב הדבוק ללא שיור ברבוה"ק מגור, תם וישר דרך, נוצר פיו ולשונו. השכים קום לעבודת הבורא וקבע עתים לתורה בבית החסידים שברחוב רבי יהושע בבני ברק שם היה מיקירי המתפללים. ה'פני מנחם' זי"ע העיד בו כי הינו 'ירא שמים'. כיבד הוריו באופן מופלא והיה מצאצאי החסיד ר' אליהו הרץ מוואורשא בנו של החסיד הנערץ רבי שמואל חמעלניקער מוואורשא[522]. מרת ברכה נפטרה ביום י"א טבת תש"ס, ובעלה ר' יצחק ביום ז' תשרי תשס"ט ונטמנו בהר הזיתים סמוך ונראה לפתח מערת רבוה"ק מגור.

בתם מרת מרים ע"ה אשת ר' מיכל אייזנבך ז"ל מדמויות החן של חסידות בעלזא בבני ברק. חסיד ירא ושלם, מתמיד

522. הוא היה אחד משני החסידים אשר בין קברותיהם ראה החידושי הרי"ם זי"ע לנכון לטמון את בנו רבי אברהם מרדכי זצ"ל, באמרו שהיו 'היימישע' בחייהם. בין צאצאי ר' שמואל חמעלניקער נמנה גם ר' יחיאל מנדל הרץ הי"ו מפאביאניץ - ירושלים.

בתורה ובעל הליכות מרוממות, אשר חי כל ימיו מתוך מסירות נפש. עבר את אימי המלחמה ונותר שריד יחיד מכל בית אביו שמנו ט"ו אחים ואחיות, ובעלותו ארצה דבקה נפשו בהרה"ק מבעלזא זי"ע. אביו היה רבי וולף אייזנבך הי"ד מקרעניץ, מחסידי רבי חנא מקאלאשיץ זי"ע וריש מתיבתא בעיר צאנז. מרת מרים נפטרה ביום ב' דר"ח תמוז תשס"ה ובעלה ר' מיכל ביום שושן פורים תשנ"ג ונטמנו במרומי הר תמיר בחלקת מחזיקי הדת.

הרה"ח ר' מיכל אייזנבך

תבלחט"א מרת פייגא צפורה אלמנת ר' ישראל זימל רוטשטיין ז"ל מלוגאנו - ירושלים, אשר היה דוגמא של 'חסידישער יוד' בברען ולהט נעורים שלא פג רושמו. היה עוסק רובו של יום בתורה, הגה רבות בספר 'שפת אמת' וקרוב ביותר לרבי הפני מנחם זי"ע. כיתת רגליו להשתתף בשמחות אחרים, ורקידתו החסידית ואיחוליו הלבביים זכורים לכל בחן וחסד. אביו היה החסיד ר' בעריש רוטשטיין הי"ד שו"ב ומיקירי חסידי גור בעירו שצ'מישיץ שבחבל זגלמביה, ומצד אמו היה מצאצאי רבי יעקב צבי מקלנבורג זי"ע בעל 'הכתב והקבלה'. ר' זימל נפטר ביום כ"ו אד"א תשס"ח ונטמן בהר הזיתים סמוך למקום מנוחת חמיו ומערת רבוה"ק.

הרה"ח ר' זימל רוטשטיין

יבלחט"א רבי נתן חיים שליט"א, מחשובי התלמידי חכמים בבני ברק ומבאי ביתם של גדולי וצדיקי הדור. מחבר ספרי 'מנחת נתן'. בנעוריו היה מחשובי הבחורים בישיבת שפת אמת וממצווייני השקדנים בישיבת סלבודקה. הקים בנגב את 'ישיבת באר שבע' לשם ולתפארת ועמד בראשותה, כיום מראשי כולל 'חזון איש' בבני ברק. חתנו של ר' שמואל אלימלך הכהן לוינטל ז"ל מנאמני החסידים אצל הרבי בעל הבית ישראל, אשר נפטר בעת הכנתו לנסיעה לימי ר"ה.

הגאון רבי נתן שיבלחט"א

הרה"ח ר' מאיר עובדיה

בנם ר' מאיר עובדיה ז"ל מירושלים, אשר היה חביב ביותר מנעוריו אצל הרבי ה'בית ישראל' זי"ע, האיר פניו בחביבות לבריות ואהוב על הכל. הרביץ תורה לעדרים בישיבה לצעירים בירושלים, ומסר נפשו באמונה בשליחות רבוה"ק לבסס ולקומם את מוסדות התורה והחינוך בימי כהונתו בראשות 'איחוד מוסדות גור', כאשר הוא מטלטל עצמו לכל קצווי ארץ במשך שנים רבות. חתנו של ר' משה פלדמן ת"ח חשוב ומיקירי חסידי ראדזין. ר' מאיר עובדיה נפטר ביום כ"ו תשרי תשס"ט ונטמן בהר המנוחות.

הרה"ח ר' יצחק צווייגנבוים

בת הזקונים מרת דינה דבורה ע"ה אשת ר' יצחק צווייגנבוים ז"ל מת"א ולאחמ"כ בבני ברק. דבק ברבוה"ק מגור, פזר נתן לאביונים וזכה לארח בביתו רבות את הסבא ר' מרדכי יודל ז"ל בערוב ימיו. מרת דינה נפטרה ביום י"ב סיון תשנ"ח, ובעלה ר' יצחק ביום א' דר"ה תשס"א ונטמנו בהר המנוחות.

מאור פניהם והופעתם הלבבית, שספגו בנעוריהם בבית שבשכונת בתי וורשא, יעמדו לנצח בלבבות רואיהם, וימליצו טוב עבור ילדיהם וצאציהם הממשיכים דרכם כמיטב המסורת.

נספח

שער שמיני

גורה קלווריה
תולדותיה ודברי ימיה

נספח

גורה קלווריה - תולדותיה ודברי ימיה

מפי ספרים וסופרים

העיירה גורה קלווריה, שיצא שמעה בכל קצווי ארץ כמקום משכנם ומעיינם הנובע של מרנן האדמורי"ם לבית גור זי"ע, לא היתה מראשיתה פנינת חן יהודית. בדברי ימיה אנו מוצאים כי מיום היותה לעיר, במשך שנים רבות נאסר על יהודים לדרוך בגבולה. מייסדיה ייעדו אותה כעיר מקודשת לגויים, והיא נקראה בפיהם 'ירושלים החדשה'. כנסיות רבות ובתי טומאה מילאו אותה ונוצרים מכל הסביבה היו עולים אליה ברגליהם.

כחלוף שנים רבות, ירדה קרנה של העיירה בעיני הגויים, יהודים החלו להתיישב בה וחיי יהדות החלו לפכות בקרבה. בעיירה זו, קבע האדמו"ר הראשון לבית גור בעל ה'חידושי הרי"ם' את מושבו, והפיץ בה קדושה וחסידות[523]. ועל תולדותיה ודברי ימיה - להלן.

מפת איזור וורשה גור

הכפר 'גורה' - כמרכז איזורי

בשנותיו הראשונות של הכפר השקט 'גורה' השוכן על הגבעה (גורה=הר) שעל

---

523. בעיירה זו שימש לפנים אביו רבי ישראל רוטנברג כרבה של הקהילה ואף נטמן במקום, כפי שיובא להלן, ובעקבות כך קיבל עליו החיד"ה את הצעת התושבים לבוא ולכהן בעירם.

שרידי הטירה בטשרסק ממעוף הציפור

שפת הויסלה, בסמוך לעיר העתיקה טְשֶׁרְסְק שבמאזוביה, לא היו כל סימנים לכך שהוא יזכה לימים בפרסום, לא רק בחבל מאזוביה, אלא בכל פולין. בתקופה זו היה מרכז השלטון האיזורי בטשרסק הסמוכה ששימשה כעיר הנפה באותם ימים, ובה ישבו דוכסי מזוביה[524]. במשך זמן רב לא היתה לגורה עילה להתפתח, ושירתה אך ורק כמקום נוח לחצות לעברו המזרחי של נהר הויסלה.

המסמך הראשון הידוע בנוגע לגורה הוא מהבישוף דפוזנן בּוֹגוּפאַל השני בשנת ה' י"ב (1252), בו הוא כותב כי לקהילה הקתולית המקומית של כפר גורה משתייכים גם תושבי הכפרים הסמוכים נְיעֶשְׁצָ'ה, מְנִישֶׁב[525], וַרְשַׁבִיצָ'ה. באותם ימים היתה עדיין עיר הבירה ורשה כפר דייגים קטן (ורשה הוכרזה כעיר רק בשנת ה' קע"ט (1419) ונקראה עד אז כפר וַרְסוֹבָה), עד שיש מכותבי קורות הימים הסוברים שהיא ורשביצ'ה האמורה שהשתייכה לקהילה הקתולית בגורה, אולם אחרים שוללים זאת מכל וכל.

מכפר לעיר[526] - ירושלים החדשה

בשנת תי"ז (1657) בימי מלחמת השוודים נחרב הכפר על ידי הקוזקים וההונגרים.

---

524. פולין היתה מחולקת לחבלי ארץ ומחוזות גדולים כמו מאזוביה [=מחוז ורשה], פּוֹדְלַשֶׁה [=מחוז שדלין], לובלין, אורדינצקה [=מחוז זאמושץ], ויילקו-פולסקה [=פולין גדול, מחוז פוזנן], מאלו-פולסקה [=פולין קטן, מחוז קרקוב], מחוזות אלו נקראו בשפה הפולנית: וויֶיווּדְסְטְבוֹ או גוּבֶּרְנִי. כל אחד ממחוזות אלו נחלקו למספר נפות שנקראו בשפה הפולנית: פּוֹבְיאַט, כאשר בכל נפה היתה עיר מרכזית אליה השתייכו עיירות הסביבה. בנוסף לכל עיירה היה מרכז קהילתי - 'גמיני' אליו השתייכו הכפרים בסביבה.

שמות העיירות בפולין חוזרים ונשנים פעמים רבות ברחבי הממלכה, ובכדי להבדיל ביניהם נקראו על שם המחוז או על שם העיר הסמוכה, לשם דוגמא: טומשוב-לובלסק וטומשוב-מאזובייצק, ביאלא-פודלסקה וביאלא-ראווסקה (דהיינו: הסמוכה לראווא).

525. לא זוהי מאגנישוב הידועה בה כיהן רבי ישראל רוטנברג כרב אלא עיירה נוספת על אם הדרך שבין מאגנישוב לגור.

526. בתולדותיה שדלהלן תיקרא גור עיר ולא עיירה, וזאת בהתאם לזכויות העיר שהוענקו לה ולמעמדה

מספר שנים לאחר מכן בשנת תכ"ו (1666) נרכש המקום על ידי הבישוף החדש של פוזנן, סטפן וייז'בובסקי שנכנס לתפקידו זה עתה. הוא רכש את הכפר החרב מבעלי האחוזות המקומיים, האחים ניקולאי וקונסטנטין גורסקי ושותף נוסף, והקים במקום את העיר החדשה שנקראה על ידו מעתה נוֹבִי יְרוּזָלֶם [=ירושלים החדשה].

רוח הימים ההם של המאה השבע עשרה ששלטה אז בקרב הגויים בכל רחבי אירופה, התאפיינה בעריכת טקסי דת, ודבר זה בא לידי ביטוי בפעילותו הנמרצת של הבישוף. הוא סבר כי הנוף המקומי מזכיר את נופה של ירושלים, ושם עינו על מקום זה לבניית 'ירושלים החדשה'. העיצוב העירוני התבסס על מפות של ירושלים מימי הביניים, ובמרכז תוכניתו היתה הקמת ה'קלווריה' - מרכז קתולי אשר יוקדש לדמותו של אותו האיש ימ"ש ולטקסים שרווחו באותה עת, ובכך להפוך את המקום לאתר קדוש לנוצרים[527].

יישומה של התכנית החלה מבניית מנזרים וכנסיות לרוב, וכדי לגייס כספים פנה ל'סיים' - הוא הפרלמנט הפולני - להקמת קרן מיוחדת. הוא הזמין כיתות של אנשי כמורה בעלי דתות שונות להתיישב בה, והמקום שימש כמוקד עליה לרגל להמוני נוצרים מאמינים מכל הסביבה. הבישוף ברוב להטו אף הביא חול מירושלים בשקים, אותו ציווה לפזר לאורך הכבישים הראשיים של היישוב.

לכנסיות ולמנזרים שבנה נתן שמות הקשורים לירושלים כמו: ציון, בית לחם, קדרון ועוד, וחלק משמות אלו נמצאים בשימוש גם כיום. אחת הגבעות נקראה על ידו בשם 'קלווריה' ועליה נבנתה כנסיה, אלא שלא ארכו ימיה וכאשר נחרבה הוקם במקום בית הקברות העירוני הקתולי.

בשנת ת"ל (1670) עלה רשמית ערכו וחשיבותו של הכפר על ידי מלך פולין מיכל קוריבוט וישנובייצקי[528], בהעניקו לגורה מעמד של עיר. העיר קיבלה את השם האמור 'נובי ירוזלם' ועבודות הבנייה צברו תנופה. לעיר הוענקה החוקה הגרמנית והורשו להתיישב בה סוחרים ובעלי מלאכות. נבנה בית העירייה והוקם שוק עירוני שפעל באותם ימים בימי שני ושבת[529], ובנוסף ארבעה ירידים שנתיים.

באותם ימים כעיר נפה.

527. קלווריה הינה שמה הקתולי של גבעה בירושלים המקודשת לנוצרים, אשר עליה נבנתה כנסיית הקבר של אותו האיש שר"י ושורת אתרים לזכרו. השם 'קלווריה' בשפה היוונית פירושו "דרך הייסורים". בנוסף גם סמלה של העיירה מסמל את מותו, ומעיד על כוונת מייסדיה.

528. ממשיכו של יאן השני קז'ימייז' וקודמו לתפקיד של יאן סובייסקי.

529. לימים הועברו ימי השוק לשלישי ושישי וכדלהלן.

איסור למגורי יהודים

בין ההטבות שנתן המלך וישנובייצקי למקום היתה הפחתת מסים לתושבי העיר, והודות לכך יכלה העיר להתפתח. זמן קצר לאחר מכן - בי"ב שבט תל"ב (הראשון לינואר 1672), גם כן זכויות לעיר. בין הזכויות שנתן המלך וישנובייצקי לעיר היה "דה נון טלרנדיס יודיס", דהיינו - איסור התיישבות יהודים בעיר. העיר היתה נוצרית טהורה ויהודים לא הורשו להתיישב בה, אלא התגוררו בכפרים הסמוכים. בעיקר התגוררו בכפר לובקוב-ליפקוב ששכן בסמוך לעיירה מצד צפון[530].

הדרך המובילה מגור לכפר לובקוב מקום מגורי היהודים לפנים

בשנה שלאחר מכן אושרו זכויות העיר גם מטעם ה'סיים'. התפתחות העיר היתה בעיקר בשנים ת"ל-תמ"ז (1670-1687), כאשר הבישוף וייז'בובסקי שהה בעיר לעתים קרובות וזכה לתמיכה כספית ממלכים, אדונים ואצילים. אולם ימי פריחתה של נובי ירוזלם לא ארכו, לאחר מותו של מייסד העיר חלה נסיגה מתמדת בחשיבותה של העיר ונסגרו רוב הכנסיות.

בשנת תקנ"ד (1794) בעת מרד קושצ'ושקו, גיבורה הלאומי של פולין, נפגעה העיר קשות, מכיון שהיא שוכנת במקום המעבר שעל נהר הויסלה, והקרבות חזרו ונשנו בה. בין השנים תקנ"ה-תקס"ז (1795-1807), היתה העיר תחת שלטון פרוסיה והשתייכה למחוז מאזוביה.

בין השנים תקס"ז-תקע"ה (1807-1815) בשנות שלטון נפוליון השתייכה ל'דוכסות ורשה', כפי שנקרא בפיו סניף שלטונו שהוקם בורשה, ולאחר תבוסת נפוליון בתקע"ה (1815) היתה עור נתונה תחת שלטון הצאר הרוסי, שלטון ללא מיצרים שנמשך ימים ארוכים, כמאה שנה, עד למלחמת העולם הראשונה.

530. מקום הכפר לשעבר נכלל כיום בשטח העיירה ונקרא רחוב ליפקובסקה.

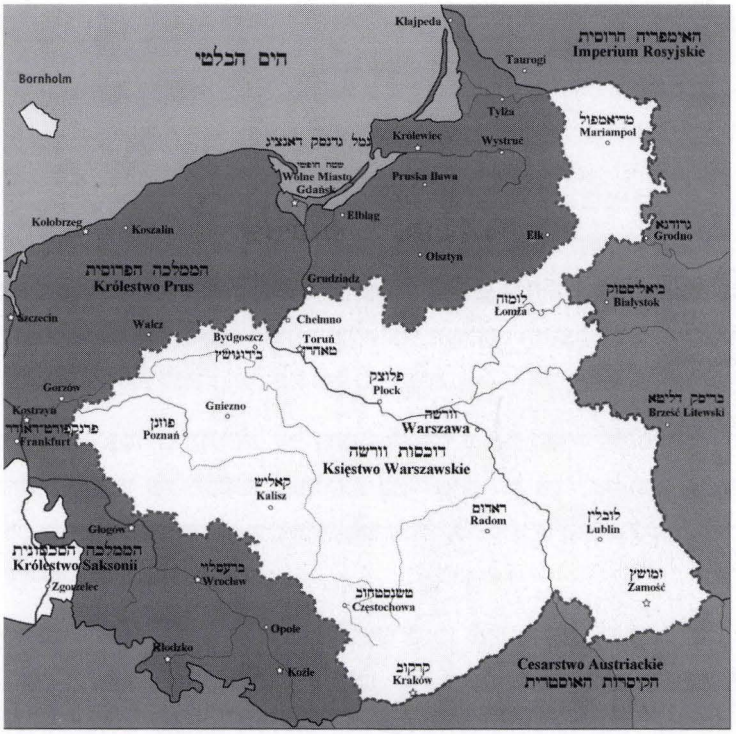

מפת דוכסות ורשה

בראשית ימי שלטון הרוסים הקימו בשטח המרכזי של פולין את 'פולין הקונגרסאית'[531], כאשר הפולנים מקבלים עצמאות במידת מה ובית מחוקקים משלהם. במשך השנים בעקבות מרידות הפולנים צמצמו הרוסים בהדרגה את סמכויותה של פולין, ובשנת תרכ"ג (1863) בוטלה כליל פולין הקונגרסאית, והיא סופחה לרוסיה תחת השם החדש: נסיכות הוויסלה. עם סיום מלחמת העולם הראשונה בחורף של שנת תרע"ט (נובמבר 1818), הוכרזה עצמאותה של פולין. תקופה קצרה לאחר מכן התרחשה ברוסיה המהפכה הבולשביקית, והבולשביקים ביקשו לכבוש בחזרה את שטחי פולין. לאחר תקופה נוספת של מאבקים עיקשים בראשותם של המצביאים פילסודסקי ושיקורסקי שלחמו נגד הבולשביקים, נקבעו בשנת תרפ"א (1921) גבולותיה היציבים של פולין.

---

531. בשנת תקע"ה (1815) לאחר תבוסת נפוליון, התקיים בוינה קונגרס שכלל דיפלומטים ומנהיגים מכל מדינות אירופה (למעט האימפריה העות'מאנית). מטרת הקונגרס היתה להשיב את הסדר הטריטוריאלי והפוליטי שנשתבש כליל בימי מלחמות נפוליון. בין היתר הוחלט על הקמתה מחדש של הממלכה הפולנית בשטח מוקטן, ניתנו לה זכויות עצמאיות באמצעות ממשלה ו'סיים' - בית מחוקקים נפרד, אך היא היתה תחת חסות רוסיה הצארית שבהנהגת אלכסנדר הראשון, ומכאן שמה של מרכז פולין: קונגרס פולין - פולין שהוכרזה בקונגרס וינה.

לימים חזרה העיר לשמה המקורי 'גורה', אולם נקראה מעתה 'גורה קלווריה' על שם ה'קלווריה' שנבנתה בה.

מרן ה'בעל שם טוב' בגור

מפורסם המעשה על מרן ה'בעל שם טוב' זי"ע, אשר יצא בימי חודש ניסן מביתו והגיע בקפיצת הדרך לעיר רחוקה ממקום מושבו, בו ביום שהנוצרים ערכו במקום את חגאותיהם. יהודי האיזור הסתגרו בבתיהם בחשש ובחרדה פן יתנכלו להם, ואילו הבעש"ט שנכנס לשהות באחד הבתים שלח את משמשו החוצה על מנת לקרוא לראש הכמרים בעצמו לביתו, לגודל חרדתם של בני הבית.

כאשר ראש הכמרים התייצב על הבמה להשמיע את דבריו ולהסית נגד היהודים, הגיע במרוצה שליחו של הבעש"ט והוראה בפיו שיתלווה אליו אל הרבי. תחילה ניסה הכומר לדחותו לאחר הדרשה, אולם המשמש עמד על דעתו שיבוא ברגע זה, עד שלבסוף נתרצה וירד מהבמה.

בבוא הכומר לפני הבעש"ט, הוציא הבעש"ט כל איש מעליו, ובהיותו עמו ביחידות הזכיר לו את מוצאו היהודי ועורר את ליבו, ולא זז משם עד שהחזיר אותו בתשובה שלימה. אותו כומר לא שב עוד אל ההמון, הוא נעשה בעל תשובה והפליג הרחק מגבולות פולין עד לאיטליה, שם החל את חייו מחדש כיהודי ירא ושלם.

לפני פטירתו ציווה הבעש"ט לאחד מתלמידיו לסובב בין כפרים ועיירות, ולספר מעשיות מרבו. כך נהג תקופה ארוכה, עד שנתגלגל ובא למדינת איטליה, ושם סיפר לפני מארחו מעשיה שאירעה לפני שנים רבות, כאשר הבעש"ט הגיע לעיר רחוקה והסתגר עם ראש הכמרים, ואז פתח מארחו את פיו וסיבר את אוזנו כי הוא הינו אותו כומר לשעבר, וגילה את אשר היה סתום עד אז בפני החסידים, מה היתה מטרת הבעש"ט באותה נסיעה.

על פי מסורת שעברה בגור מדור לדור, היתה עיר זו גורה קלווריה, העיר שרבו כמריה ובתי הטומאה שבה, ולשם בא הבעש"ט ממרחק רב, ממעז'יבוז' שבאוקראינה עד לגור שבפלך ורשה, על מנת להילחם בכוחות הטומאה ולהוציא יקר מזולל. אבן היתה בעיירה בדרך לבית החיים עליה הורו אנשי גור שעל גבה ניצב מרן הבעש"ט בעת שניהל ויכוח עם אנשי הכמורה המקומיים[532].

---

532. בשם מוה"ר ר' פיניע לוין ז"ל וכן מוה"ר ר' שמעון אלתר ז"ל. מענין לציין שבספר 'גורה קלווריה - ירושלים החדשה' עמ' 65-66 שי"ל בשנת תרי"ד בוורשה מופיעה מסורת עתיקה המקובלת בין הגויים, אודות יהודי שנלכד ברשת הטומאה של הכנסיה המקומית והמיר את דתו, ואפשר שיש קשר בין הדברים.

מעשה זה המופיע לראשונה בספר 'קהל חסידים' לתולדות מרן הבעש"ט זי"ע, נרשם גם כן בקונטרס תולדותיו של בעל ה'חידושי הרי"ם' הנקוב בשם 'תולדות הרי"ם', אותו חיבר נינו רבי יצחק מאיר ברודר, ושם מביא את הנוסח אשר היה מקובל בקרב יהודי גור: אצל העיר הבירה ווארשא יש עיר הסמוכה ד' פרסאות ונקראת גור, שם היה מקודם מקום טומאה ומקום לכומרים ואין שום איש ישראל היה דר שם, והנה נודעת המעשה מבעש"ט ז"ל שהלך בקפיצת הדרך אל כומר אחד והחזירו לתשובה **וזה המעשה היה בעיר גור** וקבלה בידינו כי אצל עיר גור בדרך הסמוך לווארקי יש כפר הנקראת שְׁפְּרָעך[533], שם היה הבעש"ט ז"ל מתפלל ועדיין אותו הבית עומד[534].

"ועדיין אותו הבית עומד"
מראה בית עתיק בסביבות העיירה גור

התיישבות היהודים בגור

מיום הווסדה של העיר בשנת ת"ל (1670) ועד לשנת תקס"ב (1802), במשך כמאה ושלושים שנה, נשמר בקפדנות הצו האוסר על מגורי היהודים בעיר. בשנת תקס"ב

---

533. הכפר נקרא בפולנית שְׁפְּרוּך, וניצב דרומית לגור אחרי טשערסק, על אם הדרך בואכה ווארקא על שפת נחל צ'רנה. כפר זה משתייך רשמית לקהילת גור, וסיפר מוה"ר ר' בנימין אלתר ז"ל כי לבית החיים בגור היו מביאים נפטרים מכל כפרי הסביבה, וביניהם אף את תושביו היהודים של כפר שפרעך. בנוסף, בספר הזכרון לעיירה גור 'מגילת גער' עמ' 176 מובא, כי בכפר זה התגוררו ביחידות משפחת הויצילים שהיו מצאצאי החידושי הרי"ם (...און ווייטער פון טשערסק איז געלעגען פארטייעט אין דער שטילקייט פון א יונגען וואלד, דער דארף ספרעך, וואו ס'האט אין איינזאמקייט געלעבט די משפחה הויצילים, אֶן אָפשטאמיקע פון ערשטן געראר רבין, פון דעם גרינדער פון דער חסידישער דינאסטיע, וועלעכע האט בארימט געמאכט דאס שטעטל גער אין דער גאנצער יידישע וועלט". בכפר שפרעך גם היה קרעטשמע - אכסניית דרכים שניהל ר' מאיר בער פרייס מגור.

534. אמנם בספר 'קהל חסידים' מובא המעשה בנוסח שונה מעט מן המסורת שהיתה בין תושבי גור. כפי המסופר שם הגיעו "לעיר אחת גדולה לאלקים" ויהודי העיר הסתגרו בבתיהם, בעוד שבגור בימי הבעש"ט עדיין היה בתוקפו איסור מגורי יהודים (הבעש"ט נסתלק בשנת תק"ך ואיסור המגורים בוטל כמ"ב שנים לאחר מכן בשנת תקס"ב). אולם יש מקום לומר שהבעש"ט נתארח באחד הכפרים הסמוכים בהם כאמור התגוררו יהודים, וכמובא בקונטרס תולדות הרי"ם שהבעש"ט התפלל בכפר שפרעך הסמוך לגור.

(1802), בראשית המאה התשע עשרה למנינם, החל פרק חדש בדברי ימיה של גורה קלווריה, כאשר הותר ליהודים להתיישב בעיר. היה זה כאשר השלטון הפרוסי ששלט באותם ימים בפולין[535], ביטל את מעמדן המיוחד של ערים פרטיות וכנסייתיות, ושינוי מעמדן הביא עמו את ביטול האיסור על מגורי היהודים. בעקבות כך החלה הגירה של יהודים מהכפרים לעיר, והם החלו להתפרנס ממלאכות שונות ומסחר.

שמה של העיר נקרא כידוע בפי היהודים 'גור' ולא גורה קלווריה, ככל הנראה הדבר נבע מהאמור שהעיר נקראה תחילה בשם 'גורה' לבד, ורק לאחר שנבנתה בה ה'קלווריה' והפכה למקום טומאה לגויים הוחלף שמה לגורה קלווריה, אך היהודים נמנעו מלהזכיר שם טומאה שלא לצורך[536]. אמנם למעשה גם הגויים קראוה לפעמים בקיצור 'גורה'.

איזכורים ראשונים להתיישבותם של יהודים בגור, אנו מוצאים כבר בשנתיים הראשונות להתיישבותם, ב'חתומים' שבראש ספר יראים אשר נדפס בשנת תקס"ד בזאלקווא, בין החתומים בורשה מופיע 'ר' ליבוש מגיר קאלווירעה', כמו כן בחתומים לספר גדולי תרומה שנדפס אף הוא בזולקווה בשנת תקס"ט - כחמש שנים מאוחר יותר - מופיעים 'ר' אריה ליבוש מגיר קאלווריאה' וכן 'ר' ברוך בר' מתתי' מגיר קאלווירה'.

בין ראשוני המשפחות המתיישבות בשנות ה'תק"ס, אנו מוצאים את ר' פסח שטיין ובניו, ר' ליבוש נוסבוים מווארקא ובניו והאחים קליין בני ר' מתתיהו. אחד מהם, ר' אהרן בן מו"ה מתתיהו, הנקרא במסמכים 'אהרן מַתּוּשֶׁבִיץ', מופיע בין הראשונים שהגישו עצומה לנסיך ורשה ובה בקשה להצהיר אמונים לשלטונות הנסיכות, על מנת ליהנות מזכויות אזרחיות על פי חוקת הנסיכות משנת תקס"ז. בשנת תקס"ח הושעה מתן זכויות אזרחיות ליהודים בנסיכות למשך עשר שנים, אך למעשה נמשכה ההשעיה הזאת במלכות פולין כולה עוד שנים רבות לאחר מכן עד שנת תרכ"ב (1862).

עדות מעניינת על תחילת ההתיישבות אנו מוצאים בין השנים תקס"ח-תק"ע, ברישומים הממשלתיים על לידות ופטירות, רישום שהחל ברחבי המלכה בשנת תקס"ח (1808). "התייצב שמעון מטיס,

"מיאסטה גורה, נאום שמעון בן כהר"ר זאב וואלף כץ"
חתימותיהם של ראשוני המתיישבים על תעודה לידה משנת תקס"ט

535. במשך המאה ה-18 נחלקה ונבתרה אדמת פולין שלוש פעמים בין שלושת המעצמות שהקיפוה: הממלכה הרוסית ממזרח, הקיסר האוסטרי מדרום שנטל לרוב את אדמת גליציה, והממלכה הפרוסית ממערב. בחלוקה השלישית שמביניהם השתייך כמעט כל מחוז מאזוביה לשלטון פרוסיה - היא גרמניה.

536. וכדאי' לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד ע"ז פלונית שנאמר ושם וכו' לא יעלה על פיך.

יהודי בן 37, התגורר בריטשיוואל וכעת תושב גור". "התייצב היהודי שמעון מושקוביץ [=ב"ר משה] בן 29, התגורר בעיר מאגנושב, ובעיר גור מתגורר שנה אחת". "הרש יאכיל, חייט, מתגורר שנתיים בעיר גור, לשעבר תושב כפר ליפקוביץ נפת גורה". "אהרן נוסבוים המתגורר בעיר גור שנתיים". "אליהו אברמוביץ יליד ריטשיוואל ומתגורר בגור חמש שנים". "זלמן לבקוביץ [=זלמן ב"ר לייב] יליד כפר בודזישין בנפת טשרסק, ומתגורר בעיר גור שש שנים". "וולף גבריאל המתגורר בעיר גור שמונה שנים"

האוכלוסיה

על פי רישומי פנקס הקהילה בשנת תקס"ח (1808) נמנו בגור כשישים נפשות יהודיות, שהיוו כעשירית מכלל התושבים. בתקופת הכיבוש הפרוסי (עד לשנת תקס"ז) ולאחר מכן בתקופת נסיכות ורשה (תקס"ז-תקע"ה), השתקעו בגור משפחות יהודיות רבות, וגורה קלווריה התפרסמה כעיירה יהודית.

בשנותיה הראשונות של הקהילה, בה מנתה כעשרים משפחות, יכלה להחזיק רק שוחט ובודק - ר' שמואל אהרן בן מו"ה שלמה זלמן זינגער, אולם משנות התק"ע המאוחרות ואילך, כבר החזיקה הקהילה רב משלה, וככל הידוע רבה הראשון היה רבי ישראל רוטנברג אביו של החידושי הרי"ם.

רשימת יהודי העיירה
בימי כהונתו של רבי ישראל רוטנברג כאבד"ק גור

אברהם בן מו"ה צבי הירש דרעזנער
אברהם לעמבערגיר, סוחר
אברהם מרגליות, סוחר
אברהם נוסבאום
אהרן בן מו"ה יצחק, חייט
אהרן בן מו"ה פסח שטיין, חנווני
אהרן בן מו"ה אליקים געציל שאָהל ריפער, שמש בית המדרש
אהרן בן מו"ה מתתיהו קליין, סוחר
אהרן פילער, חייט
אהרן פעלץ, יצרן
אהרן בן מו"ה ליבוש נוסבאום מווארקא, חנווני
אייזיק בן מו"ה בער רובין, מנקה ארובות
אליהו דאָרין שטיין, מוזג
אליהו בן המנוח כהר"ר אברהם ז"ל מריטשיוואָל
אליהו בן מו"ה מאיר, חנווני
אליהו בן מו"ה שמואל צענטנער, מורה
אליעזר בן מו"ה אברהם טיל, יצרן
אליעזר שלעזינגער, חייט
אליעזר ליפמן בן מו"ה שלמה זלמן זיידמאן, חנווני
בער בן מו"ה יעקב, שוחט
בער בן מו"ה דוד גאלדמאן חנווני
בער שעכנבערג, סוחר
ברוך בן מו"ה שמואל לאופר
ברוך רוזין באום, יצרן
ברוך בן מו"ה מתתיהו קליין, סוחר
גאדיל בן מו"ה אברהם אבראמוויץ, ספר וחובש
גאדיל פוץ, עגלון, חתן מו"ה אליעזר קורצבערג
דוד בן מו"ה ישכר בער גאלדמאן, מוכר סדקית, חתן מו"ה הרש אלטמאן
דוד בן מו"ה פסח שטיין, אופה

דוד קערשין באום, חייט אומן
דוד רופרעכט חנווני
דוד שטולצמן, חייט
דן בן מו"ה שמואל דאנקיער, עגלון
זאב וואלף ב"ר ישכר בער גאבריאל, אופה
זאב וואלף בן מו"ה מיכל הערמאן, יצרן
זאב וואלף בן מו"ה משה
זאב וואלף אלטמאן
זאב וואלף פאסטערנאק, חנווני
זיסקינד בן מו"ה שמשון שאָמאַכער, חנווני
זלמן בן מו"ה יהודה, חייט אומן
זלמן בן מו"ה מענדל, חנווני
זלמן בן מו"ה מתתיהו, סוחר
זעליג גאָרפינקעל, סוחר
זלמן בן מו"ה ליב קאופמן מכפר בודזשעשין, חייט
זלמן דאָמב
חיים בן מו"ה יעקל, מנקה ארובות
חיים טאומן חתן מו"ה וואלף מאַרדיקס
יהודה בן מו"ה יהושע, מלומדי בית המדרש
יהודה ליב בן מו"ה ברוך
יהודה ליב בן מו"ה מאיר ממעזריטש, אופה
יהודה ליב בן מו"ה משה, חנווני
יהושע בן מו"ה ליבוש נוסבאום, חנווני
יוסף בן מו"ה צבי הירש סקשיפעק
יוסף ליבא
יוסף פייגלוביץ, חתן מו"ה ליב קאפוסט
יחיאל מעכל בן מו"ה דוד, אופה
יעקב בן מו"ה אליהו, מנקה ארובות
יעקב בן מו"ה יהודה בלום
יעקב פליישער, חייט
יצחק בן מו"ה אברהם שאץ, חתן מו"ה ליב קורצבערג
יצחק בן מו"ה צבי הירש כץ, מלומדי בית המדרש
יצחק בן מו"ה פסח שטיין, מתווך
יצחק מאן, חנווני
יצחק שערער, חייט
יצחק אייזיק בן מו"ה יוסף יאסקאוויץ, מלומדי בית המדרש
יצחק אייזיק לעמבערגיר, חנווני
ישכר בער בן מו"ה גבריאל
ישראל בן מו"ה אברהם ליבל, מוזג
ישראל בן מו"ה אליהו דארין שטיין
ישראל בן מו"ה גדליה רובין, מוזג ופרנס הקהל
ישראל בן מו"ה דניאל, סוחר
ישראל בן מו"ה יוסף
ישראל בן מו"ה צבי וועדבער, חנווני
ישראל בן מו"ה צבי הירש שולער
ישראל בן מו"ה מרדכי ראטין בארג, רבין
ישראל מעסינג, זגג
ישראל שלאָקיר, חנווני
ליב בן מו"ה יעקב ווישנייבסקי, חייט, חתן מו"ה שלמה שלאקיר
ליב מילר, סופר
ליב פעלץ, אופה
ליב קורצבערג אופה
ליב ראזין טאהל, מוזג
ליב רייכמאן, חנווני
ליב שפערמאן, חייט
ליבוש בן מו"ה ניסן נוסבאום מווארקא, סוחר
מאיר בן מו"ה זעליג/זינדל טאָהמאַן, סוחר
מאיר בן מו"ה יעקב דיטמן יצרן
מאן שלאָקיר, יצרן
מיכל טאובה, יצרן
מענדל בן מו"ה אליעזר ליפמן זיידמאן, חנווני, חתן מו"ה בער שעכנבערג
מענדל בן מו"ה יהודה, מלומדי בית המדרש
מענדל זאלץ מאן, יצרן
מענדיל פערמאן, סוחר
מענדל שימחוביץ-פערלמוטער ממאגנישעוו
מרדכי בן מו"ה ליבוש נוסבאום מווארקא, סוחר
מרדכי בן מו"ה שמשון מאַרדיקס, חתן מו"ה אהרן נוסבאום
מרדכי רעכנסמאן, חנווני
מרדכי יצחק בן מו"ה יוסף ראָבין שטיין, חנווני, חתן מו"ה וואלף גאבריאל
משה בן מו"ה דוד גאלדמאן, חנווני
משה בן מו"ה יעקב ניימאן, סוחר
משה בן מו"ה מענדל
משה בן מו"ה שלמה שלאָקיר, יצרן
משה בן מו"ה שלום זאכעראוויץ, חנווני
משה בן מו"ה צבי הירש גריימאן יצרן

משה מאַן, חנווני
נטע בן מו"ה יהודה ליב קורץ בערג, חנווני
נטע בן מו"ה משה ריין בערגיר, אופה
נטע שוואַרץ, חנווני
פסח בן מו"ה דוד שטיין, מוזג
צבי בן מו"ה אברהם, חייט אומן
צבי הירש בן מו"ה יהודה ליב נוסבאום, אופה
צבי הירש בן מו"ה משה, חנווני
צבי הירש בן מו"ה חיים בארין באום, חנווני
צבי הירש בן מו"ה מיכל דרייפוס, יצרן, חתן מו"ה ברוך לאופר
צבי הירש בן מו"ה חיים פינט, רכב
צבי הירש בן מו"ה מרדכי
צבי הירש בן מו"ה מיכל טאובה
צבי הירש רוזין טאהל, עגלון
צבי הירש אלטמאן
צבי הירש אספיס-סקשיפעק
צבי הירש גריימאן, מנקה ארובות
צבי הירש דרעזנער, יצרן
צבי הירש זורמאן, עגלון
צבי חיים בן מו"ה נפתלי מליקאַווי, חייט אומן
צבי יוסף שפילער, חייט
קלמן בן מו"ה ליב רוזין טאהל, חנווני
שלמה שלאַקיר, אופה
שלמה שלאַמאַוויץ
שמואל בן מו"ה יעקב גאלדשטיין, חתן מו"ה אליהו דארין שטיין
שמואל בן מו"ה משה קארפמאן, סוחר, חתן מו"ה זעליג גרין שטיין מוואַרקא
שמואל בן מו"ה קלמן, אופה אומן
שמואל רייכמאן, סוחר
שמואל אהרן בן מו"ה שלמה זלמן זינגער, שוחט
שמעון בן מו"ה מרדכי, חנווני
שמעון בן מו"ה מתתיהו שאַמאַכער מריטשיוואַל, חנווני
שמשון בן מו"ה זאב וואלף מאַרדיקס, מוזג ופרנס הקהל
שמשון בן מו"ה צבי הירש אלטמאן חייט

בסביבות שנת תקצ"ה (1835) כבר נרשם רוב יהודי בעיר, בשנת תרי"ב (1852) אנו מוצאים ברישומים 1,161 יהודים לעומת 589 נוצרים (שני יהודים כנגד כל נוצרי), ועד לסוף המאה ה-19 (תר"ס) היו בגור קרוב ל-3,000 יהודים שהיוו כמחצית מכלל האוכלוסיה. בשנת תרצ"ט (1939) סמוך לפרוץ מלחמת העולם השניה, מנו היהודים בגור לפי מרשם התושבים הרשמי כ-3,300 נפש מתוך 7,000 תושבים.

חשוב להדגיש כי לאמיתו של דבר, כל ימיה של הקהילה עד לחורבנה היה בגור רוב יהודי, אלא שהנוצרים בכדי להשיג רוב יצוגי במוסדות השלטון העירוניים, צירפו לרשימת התושבים נוצרים מתושבי ערים אחרות, וכן חישבו אף את החולים ששהו בבית החולים המקומי, וכך הוסיפו כאלף נפש שהכריעו את הכף לטובתם.

תעשיה ומסחר

מרבית המשתקעים היהודיים היו סוחרים זעירים ובעלי מלאכה. הגויים, לעומת זאת, עסקו בעיקר בחקלאות, ועל כן הגויים התגוררו יותר בפאתי העיר ואילו היהודים במרכזה. היהודים הם שיזמו הקמת מפעלי תעשיה זעירה בעיר. בשנת תקפ"ז (1827) ניסה יהודי להקים בגור בית חרושת לסוכר, אולם השלטונות סירבו לאשר את הקמתו של המפעל.

בתקופה ההיא השתנו פני העיר. הוקמו דוכנים וחנויות, הוקמו מבשלות בירה ומשרפות יין, בית מלאכה לייצור חומץ, מפעל לייצור טליתות ומפעל לייצור נרות חלב.

בשנת תקצ"ד (1834) הועידו שטח מוגדר למגורי היהודים שנקרא 'הרובע היהודי'. שטח זה היה בין הרחובות פיארסקה (דעם רבינ'ס גאס), סטרַז'צקה (לשעבר ברק יוסלביץ), סייני (לשעבר סָנַטורסקה) ופילסודסקי (לשעבר פְּשִׁירינק - רחוב השוק). עם הזמן החלו היהודים להתגורר גם מחוץ לתחום, עד שבשנת תרכ"ג-תרכ"ד ניטשטו הגבולות ושטח הרובע היהודי כבר לא הוכר.

המבנה בו שכן בית המשפט המחוזי של נפת גורה קלווריה נפה שהיתה קיימת בין השנים תקע"ה-תרל"ט

תמונה עתיקת יומין בה נראה גדוד חיילים רוסיים במחנה הצבא בגור

בית הקברות הוקם לפי הערכה בשנת תקפ"ו, ואם כן רבי ישראל רוטנברג שנפטר בשנת תקפ"ז היה בין הנטמנים הראשונים בשטחו. תחילה הוקם בית הקברות בשטח מצומצם, וכאשר התמלא בית הקברות, הגישה הקהילה היהודית בקשה להקצאת שטח נוסף, ורק אז הוגדל שטח בית הקברות.

בין השנים תקע"ה-תרל"ט (1815-1879) היתה גור לעיר נפה, במקום טשרסק הסמוכה שירדה מגדולתה, וכאשר הקימה הממשלה הרוסית בשנים תקע"ט-תק"פ (1819-1820) מחנה צבא גדול בגור, הועבר לשם גם בית משפט השלום המחוזי של נפת טשרסק.

בנוסף, הוקם בשטח מחנה הצבא מאגר ממשלתי למלח. בשנת תר"ז (1847) נמסר על קיומו של הקדש - אשר בתעודות הרשמיות הוא קרוי בית החולים היהודי. בשנת תר"י (1850) הקימו השלטונות בית ספר יסודי לילדי ישראל, אחד משלושה שהוקמו אז בערי השדה במלכות פולין. המימון של בית הספר והפיקוח עליו נמסרו לידי ראשי ועד הקהילה היהודית במקום. רושמי קורות העיתים מציינים כי לא ידוע כמה זמן פעל בית הספר וכמה תלמידים למדו בו.

בשנת תרל"ט (1879) בוטלה נפת גורה קלווריה, וצורפה לנפת גריצא. בשנת תרמ"ג (1883) בעקבות התקוממות הפולנים נגד הצאר, הושעו זכויותיהם של ערים שונות, וביניהם נשללו זכויותיה של גור כעיר והיא קיבלה מעמד של מושבה. זכויות העיר הוחזרו לגור רק בשנת תרע"ט (1919), עם השחרור מעול הרוסים והקמת הממשלה הפולנית.

עד למלחמת העולם השניה התגוררו רוב התושבים בחלקה המזרחי של העיירה הסמוך לויסלה, ממזרח לרחובות פיארסקה ודומיניקנסקה, מקום בו נמצא גם כיום המרכז הקהילתי ומרכז חיי העיירה. תושבים מועטים גרו גם בחלק המערבי לכיוון בית הקברות, לאורך הרחובות קלווריסקה, קילינסקגו וחלקו המערבי של רחוב פיארסקה. אולם מלבד זאת היה כל השטח המערבי ריק מבתים, והיו בו רק שדות ושטחים ריקים.

תיאור מבנה העיר בשנת תרי"ב (1852)

והנה ציטוט מתוך הספר 'גורה קלווריה - ירושלים החדשה' המגולל באריכות את תולדות העיר ודברי ימיה:

> העיר, על פי החלוקה הארצית הפוליטית, ניצבת בנפת וגליל ורשה, מחוז טשרסק, בגדה השמאלית של שפת הויסלה, ומשתייכת לערים מן הדרגה החמישית בממלכה. שוכנת על אם הדרך בכביש ורשה-קוז'ניץ, מרחק 35 ויורסט[537] מורשה, 30 ויורסט מגריצא היכן שממוקם בית המשפט המחוזי, 16 וחצי ויורסט מפיאסצנא, 16 ושלושת רבעי ויורסט ממְנִישֶׁב. גור גובלת ממזרח בכפר אוסטרובקי ובמעבר נהר הויסלה, מדרום בעיר טשרסק, ממערב במושבה קאנטי ומצפון בכפרים מוצ'ידלוב[538] ולובקוב.
>
> על פי נתונים סטטיסטיים ממשלתיים לשנת 1852 (תרי"ב), קיימים בגור 26 בתי אבן, 63 בתי עץ, 589 נוצרים ו-1,161 יהודים. ביטוח כל הבתים בעיר עולה לחשבון

537. ויורסט היא מידה רוסית המקבילה לקילומטר, ליתר דיוק מעט יותר, כ-1,077 מטר.

538. בעת השריפה הגדולה בגור בשנת תרס"א, שהתה הרבנית חיה ראדא ע"ה אשת הרבי האמרי אמת בכפר זה עם ילדיה במשך מספר שעות עד חלוף הסכנה.

89,730 רובל כסף. לפי התקנון המאושר לשנים 1853/4 קופת העיר מכילה הכנסות שנתיות של 1,575 רובל כסף ו-83 קופיקות. בגורה קלווריה ישנם ארבעה ירידים בשנה, הנערכים לאחר החגאות. שווקים נערכים פעמיים בשבוע, בימים שלישי ושישי.

חלוקת התושבים לפי המקצועות הינה: 14 חקלאים, 110 בעלי מלאכה, דהיינו: 2 יצרני חביות, 4 יצרני כובעי צ'פקה, 1 צבעי, 3 עגלונים, 1 יצרן מסמרים, 1 מעבד עורות, 1 כורך, 1 מנקה ארובות, 4 נפחים, 15 חייטים, 3 יצרני כובעים, 2 טוחנים, 6 סיידים, 2 חזנים, 10 אופים, 1 יצרן קופסאות, 1 יצרן חבלים, 4 דייגים, 6 קצבים, 4 זגגים, 11 סנדלרים, 6 יצרני עגלות וגלגלים, 3 נגרים, 1 תופרת, 1 משחיז, 2 חרטים, 3 יצרני צמר גפן, 1 קדר, עד כאן בעלי מלאכה. 7 פקידים, 8 לבלרים ושמשים, 51 סוחרים, 6 אנשי דת רומית-קתולית, 1 רב יהודי, ועל ידו 3 עוזרים לסידור עניני הדת היהודית. לבד משני מפעלים קטנים שהינם חומץ ויצור כותנה דהיינו טליתות ליהודים, גור אינה מחזיקה שום מפעלים חשובים אחרים.

בעיר גורה ישנם כיום את המוסדות הממשלתיות הבאות: עיריה, בית הדואר, מאגר מלח, בית ספר יסודי, בנוסף מוסד מרווח ופעיל היטב לזקנים ונכים ומחנה צבאי חשוב[539].

GÓRA KALWARYA

Miasto, podług teraźniejszego politycznego podziału kraju, położone w gubernii i powiecie Warszawskim, okręgu Czerskim, na lewym brzegu Wisły, i należy do piątego rzędu miast w Królestwie. Leży przy bitym trakcie Warszawsko-Kozienickim o wiorst 35 od Warszawy, o 30 wiorst od Grójca, gdzie sąd powiatowy, o 16½ wiorst od Piaseczna, o 16¾ wiorsty od Mniszewa. Rozległość miasta w gruntach i ogrodach zajmuje około 14 włók chełmińskich; Góra graniczy od wschodu z wsią Ostrówkiem i korytem rzeki Wisły, od południa z miastem Czerskiem, od zachodu z kolonią Kąty, a od północy z wsiami Moczydłowem i Łubkowem. Podług urzędowego wykazu statystycznego za rok 1852, Góra ma obecnie domów murowanych 26, drewnianych 63, ludność chrześciańska wynosi dusz 589, starozakonnych 1,161, ubezpieczenie wszelkich budowli miasta wynosi rsr. 89,730. Wedle etatu na lata 185¾ zatwierdzonego, kassa miejska ma rocznie dochodu 1,575 rsr. 83 kop.

Jarmarków ma Góra Kalwarya cztery i te odbywają się: 1-szy we środę po trzech Królach; 2-gi po Wielkiej Nocy; 3-ci po Zielonych Świątkach; a 4-ty po Bożem Ciele.

Targi odbywają się dwa razy w tydzień, to jest: we wtorek i piątek.

Mieszkańcy ze względu na swoje zatrudnienie, dzielą się następnie: Rolników w Górze jest 14, Rzemieślników 110, a mianowicie: bednarzy 2, czapników 4, farbiarz 1, furmanów 3, gwozdziarz 1, garbarz 1, introligator 1, kominiarz 1, kowali 4, krawców 15, kapeluszników 3, młynarzy 2, mularzy 6, muzykantów 2, piekarzy 10, puszkarz 1, powroźnik 1, rybaków 4, rzeźników 6, szklarzy 4, szewców 11, stelmachów 6, stolarzy 3, szwaczka 1, szlifierz 1, tokarzy 2, waciarzy 3, zdun 1. — Urzędników 7, officyalistów i posługaczy 8, handlarzy 51, duchownych rzymsko-katolickich 6, rabin żydowski 1, a przy nim trzech pomocników do obrządków religijnych wyznania mojżeszowego.

Oprócz dwóch małych fabryk, t. j. octu i wyrobów bawełnianych, mianowicie tałesów żydowskich, Góra nie posiada żadnych innych znakomitszych fabryk.

Miasto Góra ma obecnie następujące instytucye rządowe; Magistrat, stacyę pocztową, magazyn soli, szkołę elementarną; nadto: obszerny zakład dobroczynny dla starców i kalek, koszary wojskowe zostające pod zarządem Inżenieryi i przez nią w czasie konsystencyi wojska zajmowane.

Góra posiada obecnie: kościół parafialny, kościół i klasztor księży Bernardynów, kościół księży Maryanów, kościołek czyli kaplicę św. Antoniego.

Przystępując do opisu szczegółowego ważniejszych dzisiejszych zakładów Góry, wymieniamy przedewszystkiem najobszerniejszą instytucyę t. j.

תיאור מבנה העיר בשנת תרי"ב בספר גורה קלווריה - ירושלים החדשה

539. הספר נדפס בשנת תרי"ד (1854).

רבני העיר

רבה הראשון של גור היה ככל הנראה רבי ישראל רוטנברג אביו של החידושי הרי"ם, אליה עקר מעירו מאגנישוב ושימש בה כרב ואב"ד עד לפטירתו ביום י"ז באייר תקפ"ז. לאחר פטירתו התמנה תחתיו הרב יהודה ליבוש רוטביין, שהיה אז צעיר לימים ביותר, בראשית שנות העשרים לחייו, הוא שימש כאבד"ק גור עשרים שנה עד לשנת תר"ז, ולאחר מכן עבר לכהן כאבד"ק גריצא ועל שמה התפרסם כ'גריצער רב'[540]. רבי ליבוש רוטביין נפטר בעיר הולדתו ורשה ביום י"א אדר תרכ"ג ומנוחתו כבוד בבית החיים הנודע שברחוב גענשא. בשנים תר"ז-תר"ט חותם על תעודות הנישואין הרב שמואל נורטמן בתור הרב המקומי, ולא נודע האם שימש כאב"ד או כמורה הוראה.

תעודת הפטירה של רבי ישראל רוטנברג אבד"ק גור אביו של בעל ה'חידושי הרי"ם'

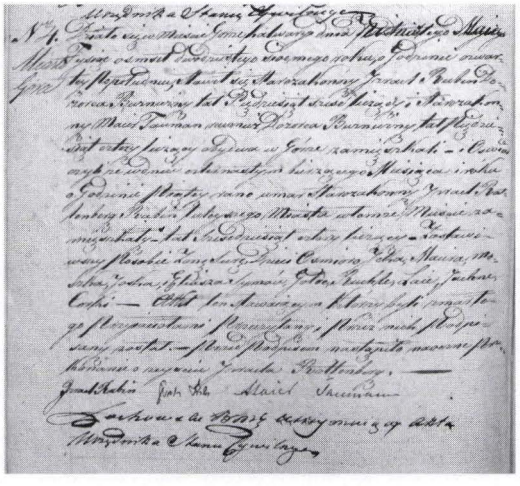

התרחש בעיר גורה קלווריה ביום 15 במאי 1827 בשעה 4 אחה"צ התייצב היהודי ישראל רובין פרנס הקהילה היהודית בן 56 והיהודי מאיר טאומן אף הוא פרנס הקהילה היהודית בן 54 שניהם תושבי עיר גור והצהירו כי ביום ה-14 בחודש ושנה הנוכחיים [י"ז אייר תקפ"ז] בשעה 5 בבוקר נפטר היהודי ישראל רוטנברג רב העיר כאן, ובעיר זו מתגורר, בן 64, השאיר אחריו אשה שרה ושמונה ילדים: יצחק מאיר, משה, יוסף, אליהו, - הבנים, גולדה, רחל, לאה, יאכנע, - הבנות.

מסמך זה נקרא בפני המתייצבים אשר היו ממכרי הנפטר ונחתם על ידיהם.

לפני החתימה נוכחנו שהעדים ראו במו עיניהם את פטירתו של ישראל רוטנברג.

ישראל רובין מאיר טאומן (-) הממונה על התעודות, פקיד-משרד המצב האזרחי

(הערה: רבי יצחק מאיר בעל החידה"ר, ר' משה חיים מחנטשין, ר' יעקב יוסף מווארשא, ר' אהרן אליהו מיאנוב, מרת גולדה, מרת רחל אשת הרב יחיאל משה פרל אב"ד גרודזיסק, מרת לאה אשת ר' יונה אייזנברג, מרת יוכבד אשת ר' צבי חנוך שטרלינג).

---

540. בשו"ת חידושי הרי"ם חו"מ סימן ה' נמצאת תשובה הממוענת אליו: "להרב דק"ק גור מו' ליביש נ"י".

בשנת תר"ט נתמנה לרבה של גור הרבי הראשון מאמשינוב רבי יעקב דוד קאליש זי"ע בנו בכורו של רבי יצחק מווארקא זי"ע. באותם ימים כבר כיהן רבי יעקב דוד בראש עדת חסידים לאחר שאביו הרבי הזקן מווארקא נפטר כשנתיים ימים קודם לכן, וחסידי בית ווארקא נסעו לעיירה גור להסתופף בצילו[541]. שנים ספורות ישב רבי יעקב דוד בגור ולאחר מכן עבר לכהן כאבד"ק פשיסחא.

פג) הרב הגאון הצדיק מ' ליבוש אבד"ק גריצא בהרב ר' יוסף ז"ל (מבא אות מ"ו). נ"נ י"א אדר תרכ"ג, וז"ל מצבתו.

פה

הגל הזה מנוח, ירא ד' נפש עדינה זכה ומהורה, הוא הגבר אשר מימי עלומיו יגע בתורה, ועוד לא הגיע לשנות עשרים נתקבל לרב ומורה, דוה לבות יראי ד' טר צרחו מי לנו יורה, הלך מורינו אשר היו לנו לאורה, זכה ברוב עמלו לחדש הדושים אור חיל, לו יאספו תלמידים לשמוע דברי חיים. ה"ה הפאהנ"ה החריף החסיד המפורסם כש"ת מו"ה יהודא ליבוש ז"ל האבד"ק גריצא בסוף ימיו, בנו של הרב החסיד מו"ה יוסל ז"ל נאסף אל אבותיו בעיר מולדתו באחד עשר יום להודש אדר תרכ"ג לפ"ק, תנצב"ה.

נוסח מצבת רבי ליבוש רוטביין בספר נחלת עולמים אות פ"ג

לא ידוע לנו מי כיהן אחרי רבי יעקב דוד עד לשנת תרי"ט בה התמנה בעל החידושי הרי"ם זי"ע לרב העיר. על המסמכים הממשלתיים חתום כרב העיר הנגיד ר' יעקב אביעזר בלאס בנו של הפרנס ר' איטשע בלאס, אשר מילא תפקיד זה גם בימי כהונתו של החידושי הרי"ם בשנים תרי"ט-תרכ"ו, וכנראה שימש כעין רב מטעם[542].

ביום א' דר"ח אייר תרי"ט יצאו מעיר גור משלחת מטעם פרנסי הקהילה לעיר ורשה למעונו של בעל החידושי הרי"ם, והגישו לפניו כתב רבנות חתום בידי פרנסי ונכבדי העיר, והזמינוהו אחר כבוד לכהן כרב ואב"ד בעירם - מקום בו כיהן כל"ב שנים קודם לכן אביו רבי ישראל כרב ואב"ד. היה זה כשלושה חדשים לאחר שנתמנה לרבי ומנהיג עדת ישראל ודלתות בית מדרשו נפתחו בוורשה.

---

541. מענין לציין שהרבי הראשון שהנהיג עדה בגור היה רי"ד מאמשינוב, כעשר שנים לפני שהתיישב בה החידושי הרי"ם, וכן סיפר החסיד הישיש ר' משה בוים שאביו ר' קלמן נסע נסיעות לרי"ד מאמשינוב לעיירה גור. מגור עבר הרי"ד לכהן כאבד"ק פשיסחא, שם מוצאים אנו את חתימותיו על התעודות הממשלתיות למן שנת תרי"ד, ולימים קבע משכנו באמשינוב בה התגורר עד לפטירתו ושם מנו"כ.

542. החידושי הרי"ם עצמו לא חתום כלל על מסמכי העירייה, ואף בתעודת הפטירה שלו בשנת תרכ"ו מופיע כסגן הרב (=פּוֹד ראַבִּין), כיון שמטעם השלטונות הוכר כרב ר' יענקל בלאס.

חשוב להדגיש כי אין הכוונה לרב מטעם שהיה בארצות שונות, בהם הוכר מטעם השלטונות רב שלא ידע איסור והיתר, הימרה את פי האב"ד והכשיל את הרבים, אלא כיון שחוקי הממשלה חייבו את הרבנים לעבור בחינות ולהיות בקי בשפת המדינה על מנת לקבל תעודת 'צענז', על כן העמידו אחד מחשובי הקהילה שהיה מלומד בשפות ונימוסי המדינה והוא הוכר מטעם השלטונות, אך היה כפוף למרותו של רב העיר ולא הורה הלכות. דבר זה ניתן לראות בחתימות על מסמכים שונים בערי פולין בהם חתומים חשובי החסידים כ'ראבין טוּטְיִישְׁטִי' [=הרב המקומי].

חתימותיהם של רבני גור לדורותיהם על מסמכים ממשלתיים

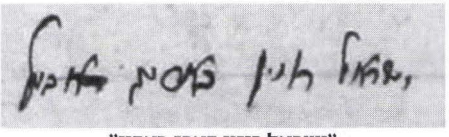

"ישראל רוטן בארג ראבין"
חתימתו של רבי ישראל רוטנברג אבד"ק גור
על מסמכי נישואין בעיירה סמוך לפטירתו

"ישראל רוטנברג ראבין" - חתימה נוספת

רבי יהודה ליבוש רוטביין

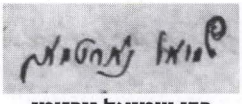

רבי שמואל נורטמן

רבי שמואל נורטמן - חתימה נוספת

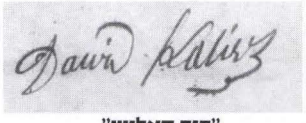

"דוד קאליש"
חתימתו של רבי יעקב דוד מאמשינוב זצוק"ל

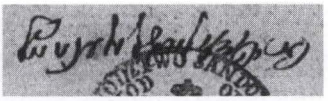

רבי יהודה ליבוש לילנטהל מו"צ דגור

רבי יהודה ליבוש לילנטהל מו"צ דגור - חתימה נוספת

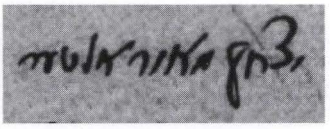

בעל ה'חידושי הרי"ם' זי"ע

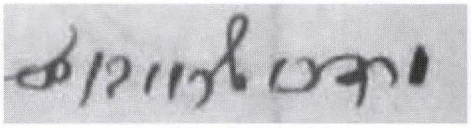

רבי מרדכי שרייבום מו"צ דגור

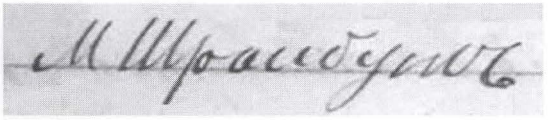

רבי מרדכי שרייבום מו"צ דגור - חתימה נוספת

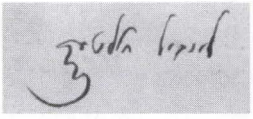

בעל ה'שפת אמת' זי"ע

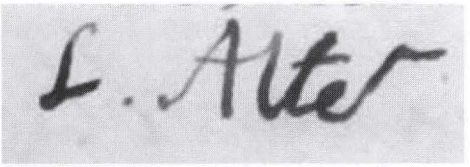

בעל ה'שפת אמת' זי"ע - חתימה נוספת

"דוד וינברג רבין גורה קלווריה - הקהילה הדתית"
חתימתו וחותמו של רבי דוד וינברג רבה
האחרון של גור

באותה תקופה התבטא החידושי הרי"ם כי אין ראוי עבור החסידים לשהות בעיר גדולה כמו וורשה, וכאשר באו פרנסי קהילת גור למעונו, נעתר מיד לבקשתם, והעביר את חצרו מוורשה עיר מגוריו רבות בשנים לעיירה הסמוכה גור, בה כיהן כרב העיר וחסידים לרבבותיהם החלו לנהור לגור.

עם מעברו של החידושי הרי"ם לגור החל פרק חדש נוסף ומשמעותי בחיי העיירה, שהפך את פניה עד לבלי הכר למשך שמונים השנים הבאות. העיירה שהיתה עד כה כאותם מאות רבות של עיירות ברחבי פולין, הפכה באחת למוקד משיכה והתעניינות ואלפי חסידים מבקשי תורה ויראה פקדו אותה במשך ימי השנה והמועדים.

לאחר הסתלקותו של בעל החידושי הרי"ם ביום ש"ק כ"ג באדר תרכ"ו, נמסרה אדרת הרבנות לנכדו בעל ה'שפת אמת' ששימש ברבנות גור קרוב לארבעים שנה, החל משנת תרכ"ו, כארבע שנים עוד בטרם החל בהנהגת החסידים, ועד להסתלקותו ביום ה' בשבט תרס"ה[543]. בין הבאים לפניו, היו גם תושבי העיירה שלא נמנו על חסידי גור, אשר באו לשאול פיו בענייני הלכה[544].

בעת הסתלקותו של בעל ה'שפת אמת' הוטלה אדרת הרבנות על בנו בכורו וממשיך דרכו בעל ה'אמרי אמת', ולאחר כשנה בלבד פשט הרבי ה'אמרי אמת' את עטרת הרבנות דק"ק גור, ומסרה לרבי דוד וינברג נינו של רבי ישעיה מפשעדבורז שכיהן כאבד"ק גור משנת תרס"ו ועד יומה האחרון של הקהילה בפרוץ השואה, בה נהרג על קידוש ה'.

מורי הוראה

בתקופת בעל ה'חידושי הרי"ם' זי"ע שימש כמורה הוראה בעיירה רבי יהודה ליבוש לילנטהל, שלאחר מכן עבר לכהן כאבד"ק אופוטשנא[545]. רבי יהודה ליבוש נפטר בן ס"ב שנים ביום ג' חשון תר"ם באופוטשנא, ואחריו מילא את מקומו באופוטשנא בנו הרב המפורסם מגדולי בית גור רבי יוסף נחמיה לילנטהל הנודע ברוב תומתו[546].

---

543. בעל השפת אמת החל בהנהגת העדה בשנת תר"ל, לאחר פטירתו של הרבי ר' חנוך העניך מאלכסנדר זי"ע.

544. כך סיפר זקננו ר' יעקב יואל צישינסקי ז"ל. אמנם היה בעיירה את המורה הוראה דמתא רבי מרדכי'לה שרייבום אליו פנו עם 'שאלות' - כשרות עופות וכדומה, אולם כוונת הדברים הינה ככל הנראה במשא ומתן של הלכה ועניני הקהילה.

545. הוא הנזכר בספר 'מאיר עיני הגולה' ח"א אות רצ"ח.

546. רבי יוסף נחמיה שימש ברבנות אופוטשנא כמ"ד שנים, נפטר באוטווצק ביום ש"ק ט"ו אב תרפ"ג בשנת השמונים לחייו ונטמן בבית החיים געגשא בווארשא

בימי השפת אמת שימש לצדו כמורה הוראה רבי מרדכי שרייבום. רבי מרדכי עוד הסתופף בשחרית ימיו בצל החידושי הרי"ם, ובספר מאיר עיני הגולה (ח"א אות רע"ז) מובא מעשה שסיפר מהחידושי הרי"ם בעת היותו בחג הסוכות בגור. כמו כן האמרי אמת היה רגיל לומר מה ששמע רבי מרדכי מהחידושי הרי"ם, על הפסוק "אלקים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות", כי בכל חתונה יהודית כשרה, מוציאים נשמה מהגיהנם[547].

בניו ר' שמחה ור' נפתלי התגוררו אף הם בגור ונקראו על שמו 'שמחה מורה הוראה'ס' ו'נפתלי מורה הוראה'ס'. ר' שמחה היה בעל אכסניה ששימשה את נכבדי החסידים, ולאחר פטירתו המשיך בניהול האכסניה בנו ר' מנדל שרייבום מנכבדי חסידי גור שנקרא בגור 'מנדל שמחה'ס', עלה ארצה בשנת תרצ"ז, נמנה בין חשובי המתפללים בביהח"ס אחד העם בת"א והאריך ימים.

משפחת ברודר - צאצאי ה'חידושי הרי"ם'

תקופה קצרה לאחר מעברו של החידושי הרי"ם לגור, עבר להתגורר לצידו חתנו ר' שמואל זנוויל ברודר, שהתגורר עד אז בעיר מגורי אביו ווארקא. צאצאיו של ר' זנוויל ברודר התגוררו בעיירה במשך דורות עד לחורבנה. בפי המשפחה מסופר כיצד זכה אביו הנגיד ר' ברוך ברודר להשתדך עם החידושי הרי"ם. ר' ברוך התגורר בווארקא מקום בו התגוררו גם אביו ר' יוסף וזקינו ר' אביגדור והיה שם מחשובי הקהל. בשנת תקצ"ז חלתה הרבנית גליקל זוגתו של הרבי מקוצק, ובתקופת מחלתה האחרונה שהתה בווארקא בה נפטרה ושם מנוחתה כבוד[548].

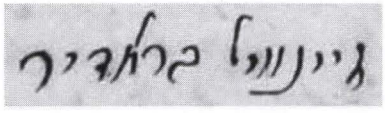

חתימתו של רבי זנוויל ברודר חתנו של בעל ה'חידושי הרי"ם'

בעת מחלתה שהה הרבי מקוצק בווארקא במשך מספר שבועות[549], וכל יום בדרך הילוכו נאלץ להאריך דרכו ולהקיף בית שהיה בבעלותו של ר' ברוך. כאשר נודע לו הדבר מיהר ר' ברוך ועל אתר החריב את הבית עד היסוד, והכשיר את הדרך עבור הרבי. כנגד זה זכה והקים בית צדיקים, כאשר נעשה למחותנו של בעל החידושי הרי"ם ובנו ר' שמואל זנוויל נשא את מרת לאה הדסה בתו של החידושי הרי"ם.

---

547. כאשר הזכירו אמרה זו לפני הרבי האמרי אמת זי"ע הוסיף: והקרוב קרוב קודם. מעדות מוה"ר ר' לייבל ב"ר שמעון אלתר ז"ל ששמע מפי הרבי.

548. הרבנית מקוצק מרת גליקא ע"ה נפטרה ביום ה' אב תקצ"ז ומנוחתה כבוד בווארקא.

549. בספר שיח שרפי קודש ח"ד אות ס"ו נכתב שהרבי מקוצק היה אז בווארקא שמונה שבועות, ואילו בספר 'דער קאצקער רבי' נכתב, בערך כששה שבועות.

ר' זנוויל ברודר נפטר בקיצור ימים ביום ד' בתמוז תרמ"ג, ונטמן בבית החיים גענשא בוורשה. זוגתו מרת לאה הדסה (שנקראה בבית גור 'מומע הדס'ל' - הדודה הדס) האריכה ימים ונפטרה לאחר גיל שמונים, ביום ל' סיון בראשית שנות התר"ע.

בנם הגדול היה החסיד ר' ישראל יוסל ברודר בן גילו ומקורבו של השפת אמת. הוא נפטר בחיי אמו למחרת חג השבועות תרס"ה. ישנם שני מכתבים ידועים שכתב לו השפת אמת, על משנת 'עקביא בן מהללאל' ובענין פסח. לאמו מרת הדס'ל היה חנות לממכר יינות, ור' ישראל יוסל ניהל את החנות, שם היו החסידים קונים יין להעמיד על השולחן הטהור - וויין שטעלן.

בנו וחתניו של ר' ישראל יוסל היו ידועים בעיירה וכונו 'ישראל יוסל'ס' על שמו. בנו ר' ינענקל ברודר (=ינענקל ישראל-יוסל'ס), וחתניו ר' מנדל גלבפיש (=מנדל ישראל-יוסל'ס), ר' אייזיק שפירא (=אייזיק ישראל-יוסל'ס) ור' פייבל דנציגר (=פייבל ישראל-יוסל'ס)[550]. שאר בני ר' ישראל יוסל התגוררו בערים אחרות.

בנם הצעיר של ר' זנוויל ומרת הדס'ל היה הרב הצדיק רבי דוד'ל ברודר שנקרא בעיירה 'ר' דוד'ל זנוויל'ס', חתנו של ר' אלחנן אונגר מפיאנטקי הנודע כר' חָנא פיאָנטקער. בנו של ר' דוד'ל היה הרב יצחק מאיר ברודר אשר נזכר לעיל.

לר' שמואל זנוויל ומרת לאה הדסה היו ילדים נוספים שהתגוררו בערים אחרות, והם: א. ר' שמחה בונם ברודר חתן ר' אליהו זיסקינד מפשעדבורז. ב. מרת מרים אשת רבי ישעיה נפתלי פיש מקשוינז הנודע כר' ישעיה קשוינזר[551], אבי האחים החסידים ר' איטשע מאיר, ר' חנוך העניך ור' אברהם. ג. מרת שרה ריבה אשת הרב הגאון רבי אברהם אבלי טוביאס אבד"ק פארצווא ואוסטרוב-מאזובייצק, לאחר פטירתו נישאה בזיווג שני לחסיד המופלג רבי גבריאל סיטנער מקויל מגדולי החסידים בבית גור. ד. מרת חוה בריינדל אשת ר' שמואל ברוך זילברברג. ה. בת הזקונים מרת פייגא הי"ד שהיתה בזיווג ראשון אשת ר' יוסף מנדל הלוי גפילהויז, ובשנית נישאה לר' אברהם אשר זליג ארליך אבי ר' יונה ארליך מת"א.

ר' אהרן אליהו רוטנברג מיאנוב

שלושה אחים היו לו לבעל ה'חידושי הרי"ם': הגביר ר' משה חיים שהתגורר בחנטשין (ר' משה'לי) חותנו של ר' יודל קמינר, ר' יעקב יוסף שהתגורר בוורשה (ר' יוסל'ה) אביו

---

550. בן אחיו של ר' פייבל היה ר' משה יוסף דנציגר ז"ל, גבאי בית החסידים דגור ברחוב חפץ חיים בבני ברק.

551. לאחר פטירת זוגתו נשא בזיווג שני את מרת פרימטשע מורגנשטרן אלמנת רבי בנימין בן הרבי מקוצק ואחותו של השפת אמת.

של רבי פינטשע מפילץ[552], וצעיר האחים ר' אהרן אליהו מיאנוב-לובלסק שנפטר בימי עלומיו. לאחר פטירתו של ר' אהרן אליהו עברה אלמנתו מרת גולדה להתגורר בגור עד לפטירתה, ובביתה היה אכסניה לגדולי החסידים, כרבי פינטשע פילצער ורבי אברהמ'לה פוריסובר. לאחר פטירתה ביום כ"ט כסלו תרמ"ו ניהלו את האכסניה בנה ר' אלעזר וזוגתו מרת רחל שנקראה בגור 'רחל די יאָנעווער'[553].

בימי השפת אמת התגוררו בגור כל בני משפחתו, בניו, חתניו ויוצאי חלציהם, רבי אברהם מרדכי בעל ה'אמרי אמת', רבי משה בצלאל, רבי נחמיה'לי, רבי מנחם מנדל ששימש בגור כראש ישיבת דרכי נועם ולאחר מכן כאבד"ק פאביאניץ וקאליש, חתניו רבי יעקב מאיר בידרמן לימים מרבני וורשה ורבי חנוך צבי לוין לימים אבד"ק בענדין.

ה'שפתי צדיק' זי"ע

בעל ה'שפתי צדיק' זי"ע מפילץ

בגור התגורר כמו כן הרב הצדיק רבי פנחס מנחם יוסטמן בעל השפתי צדיק מפילץ, נכדו של החידושי הרי"ם וגיסו של השפת אמת[554], וכן צאצאיו, ביניהם חתניו ר' איטשע מאיר מינץ בנו של ר' לייזר מוורשה, רבי דב בעריש איינהורן לימים רבה של אמסטוב שהיה חתנו בזיווג ראשון, ור' מאיר יוסקוביץ.

למעשה השפתי צדיק רוב ימיו התגורר בגור, ורק לאחר פטירת השפת אמת בשנת תרס"ה עבר להתגורר בפילץ, ולאחמ"כ בויערשוב וטשענסטחוב. בכל שלושת מקומות אלו גם יחד התגורר ט"ז שנים, בעוד שבגור עצמה התגורר קרוב לשלושים שנה,

552. בעוד שבספר מאיר עיני הגולה נכתב כהלכה כי ר' יעקב יוסף התגורר בורשה, במקומות רבים נכתב כי מגוריו היו בערים אפטא ויאנוב. הדברים בטעות יסודם, ובאפטא התגורר לימים בנו ר' פינטשע ולא ר' יעקב יוסף גופו. מה גם שמעת לידת בנו הגדול ר' פינטשע בשנת תקע"ח ועד לידת בן זקוניו הרב מוואדיסלוב בשנת תר"ט נרשמו כל ילדיו במרשם התושבים של ורשה, עם ציון מפורט של בית מגוריהם בורשה, וכמו כן ר' יעקב יוסף עצמו נפטר ונטמן בעיר ורשה בה התגורר כל ימיו, ומקום מנוחתו ניצב עד היום בחלקת הרבנים.

553. ר' אלעזר נפטר ביום י"א כסלו תרנ"ט, וכאשר אלמנתו לא היה בכוחה לנהל את האכסניה, עבר רבי פינטשע בהוראת השפת אמת להתאכסן בבית חתנו הרב מבענדין.

554. אמו מרת צינא פעסיל היתה בתו הבכירה של החידה"ר, וזוגתו הרבנית הענדל לאה היתה אחותו הצעירה של השפ"א.

והוכר בפי כל כ'רבי מנדל יוסטמן מגור'[555]. במשפחת בית גור נקרא 'דער גרויסער מענדלע', להבדיל מרבי מנדלי מפאביאניץ בן השפת אמת שהיה צעיר ממנו בשנים רבות, ומשום כך נקרא 'דער קליינער מענדלע'[556].

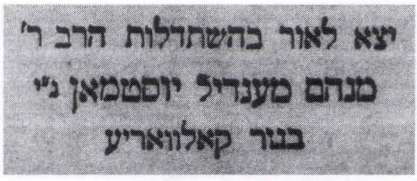
יצא לאור בהשתדלות הרב ר'
מנחם מענדיל יוסטמאן נ"י
בנר קאלוואריע

הספה"ק 'באר מים חיים'
מהדו' ווארשא תרס"א

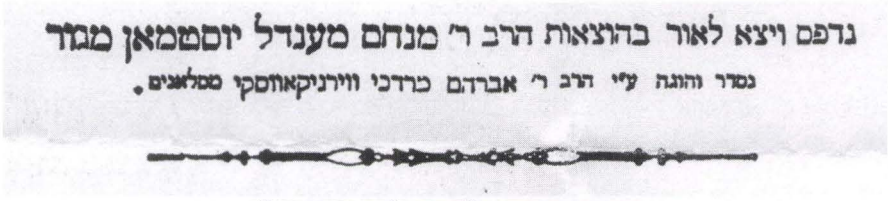
נדפס ויצא לאור בהוצאות הרב ר' מנחם מענדל יוסטמאן מגור
נסדר והוגה ע"י הרב ר' אברהם כרדכי ווירניקאווסקי מסלאנים.

פסיקתא רבתי דר"כ מהדו' ווארשא תרנ"ג

פרנסי הקהילה

בין נכבדי המשפחות שהתגוררו בגור מימיה הראשונים של הקהילה היהודית במקום ועד לחורבנה, היו בני משפחת טאומן, שהיו פרנסי הקהילה וסוחרי טבק וטיטון. ראש המשפחה היה ר' מאיר טאומן, שנמנה בין ראשי הקהל בגור עוד בימיו של רבי ישראל רוטנברג אביו של החידושי הרי"ם וחתום על תעודת הפטירה שלו בשנת תקפ"ז. ר' מאיר נפטר ביום ד' תשרי תרי"ב בגור[557].

בין בניו בלטו בנו ר' ישראל משה טאומן שהיה ראש הקהל בגור בימיו של השפת אמת, ואחיו הצעיר ר' אהרן פנחס (פיניע) טאומן גיסו הגדול של השפת אמת. שני האחים מופיעים זה לצד זה בין ראשי החתומים על כתב הרבנות שניתן לחידושי הרי"ם ביום א' דר"ח אייר תרי"ט, כמו כן בראש החתומים מופיע גיסם ר' איטשע הכהן בלאס מנאמני החידה"ר, חתנו של ר' מאיר טאומן.

ר' איטשע בלאס נפטר שנתיים ימים לאחר החידה"ר ביום ב' בכסלו תרכ"ח, ונטמן בסמוך לאוהלו. גיסו ר' ישראל משה טאומן נפטר ביום ט"ו כסלו תרנ"ו בגור. בנו של ר'

555. לשם דוגמא בספר שיח שרפי קודש מביא בשמו: "שמעתי בשם הרה"ק הרמ"ם מגור האבד"ק פילץ זצללה"ה" (ח"ב אות רנ"ב).

556. ומענין לענין, גם הרב הצדיק רבי פנחס אליהו רוטנברג אבד"ק פילץ בן אחיו של החידושי הרי"ם אשר נודע בשערים כ'רבי פינטשע פילצער', הוכר שנים רבות כ'רבי פינטשע מאפטא' על שם עיר מגוריו אפטא, ורק לאחר שקיבל עליו את רבנות עיר פילץ יצא שמו כרבי פינטשע מפילץ. ראה בין היתר בפרענומעראנטין [=חתומים] לספר חידושי הרי"ם גיטין, ווארשא תרל"ז וכן במקורות נוספים.

557. בחלק מהמסמכים בעיירה גור מופיע כי שם אביו זעליג ובחלקם מופיע זינדל.

ביגון קודר מודיעים אנחנו על האסון אשר קרת לנו בלקח מאתנו עמרת ראשנו אבינו ומקננו הרבני הגדול מחסידי קשישאי מקאצק חתן הרב הקדוש מהר"ך זצ"ל מקאצק

נ. ע. ר' רפאל תארמים (טאהמאן)

בן ר' ישראל משה ז"ל מגור

נפטר בש"ק פרשת וילך תרצ"ט, בשנת התשעים וחמש לימי חייו.

תהלתו תהי' תמיד. תיום א' האזינו בשעה 2.30 מסעונו בשלעזיי 43.

המתאבלים בניו, חתנו, נכדיו וניניו

"מחסידי קשישאי מקאָצק חתן הרב הקדוש מהר"ד זצ"ל מקאָצק"

ישראל משה היה החסיד הישיש ר' רפאל טאומן מוורשה, חתנו של רבי דוד מקוצק. ר' רפאל נפטר בזקנה מופלגת סמוך לפרוץ מלחמת העולם השניה[558].

בשנים מאוחרות יותר שימש כראש הקהל בגור ר' יענקל טאומן אף הוא מבני המשפחה. משפחת טאומן היתה בין המשפחות הענפות בעיירה, ונמנו על חסידי סקרנביץ-וורקה.

בנוסף, בין ראשי הקהל נמנו ר' פיניע ווארם שעבר בימי מלחמת העולם הראשונה להתגורר בורשה[559], וכן החסיד ר' בונם ראווסקי, שהיה סוחר במשקאות חריפים ובירה. משפחת ראווסקי היו אף הם מחסידי בית סקרנביץ-וורקה ובני משפחות טאומן וראווסקי ניהלו בעיירה שטיבל של חסידי סקרנביץ. בנו ר' פיניע נעקדה"ש בימים הראשונים לכיבוש העיירה, בעת לכתו בימי הסוכות של שנת ת"ש לתפילה בבית המדרש. בתו של ר' פיניע עלתה ארצה לפני השואה ונישאה לר' יעקב מאיר פלינט, אשר חתנו הוא ר' שמעון וקשטוק הי"ו מבני ברק.

בשנים האחרונות לפני המלחמה נמנו בין ראשי ונכבדי הקהל הדאָזאר ר' דוד קָלמנוביץ, הדאָזאר ר' מאיר בירנבוים, ר' משה בלאס, ר' ישראל בער גולדברג, ר' מנדל געלבפיש, וכן ר' מאיר פלדמן שהיה ראש לחסידי קוז'ניץ בעיירה, וארגן את הנסיעות לימים נוראים לחצר הרבי מקוז'ניץ.

בין המשפחות הענפות בעיירה ניתן למנות את משפחות: גאָלדהעָכט, הָלמאן, זאַכאַראָוויץ, טיל, מעסינג, סמאָלאַרצ'יק, ערנבערג, פאָלאָניעצקי, צאַלקי, קאַלמאַנאָוויץ, ריבאַק ונוספים. רובם ככולם נספו על קידוש ה' בימי הזעם, הי"ד.

---

558. ר' רפאל נפטר בווארשא בשנת הצ"ה לחייו בש"ק פרשת וילך ו' תשרי תרצ"ט. לפי הנכתב עליו בפטירתו 'מחסידי קשישאי מקוצק' ובנפרד 'חתן הרב הקדוש מהר"ד זצ"ל מקאצק' נראה שהסתופף בנעוריו עוד בצל השרף מקוצק, ואם כן היה מאחרוני רואי פני השרף מקוצק. ר' חנניה קוז'יץ סיפר כי סמוך לפרוץ המלחמה ביקר בלובלין אצל חסיד ישיש בשם ר' יעקלי קוצקער, אשר התגורר בימי נעוריו בקוצק בשכנות לרבי, ובכל שבת היה הרבי מקוצק שולח להם קוגל.

559. מראשי המשפחה היה ר' דוד שלמה ווארם, מנכבדי הקהילה בימיו של החידושי הרי"ם ואף נמנה בין ראשי החתומים על כתב הרבנות שמסרו לידו. בנו של ר' פיניע היה ה' שלמה ווארם מת"א.

מעות קדימה על ספרים שונים שניתנו בעיירה גור

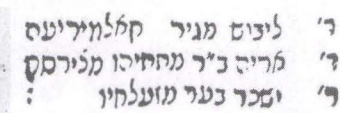

תקס"ד - ספר יראים זולקווה

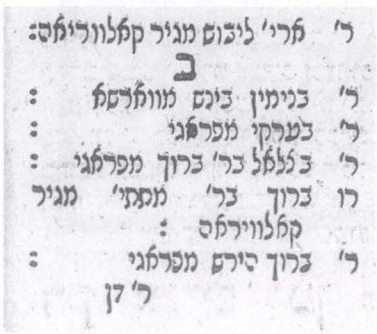

תקס"ט - גדולי תרומה זולקווה

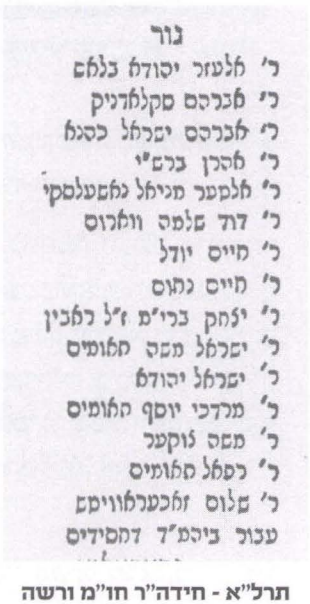

תרל"א - חידה"ר חו"מ ורשה

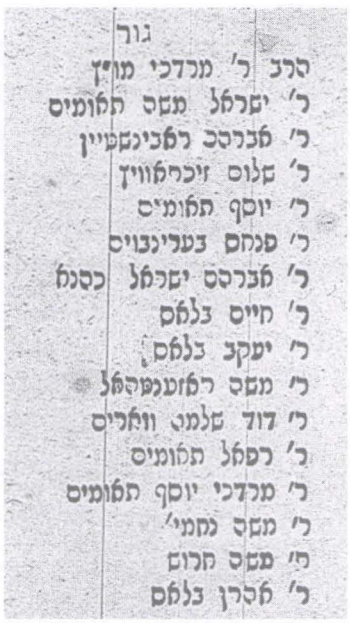

תרל"ז - חידה"ר גיטין ורשה

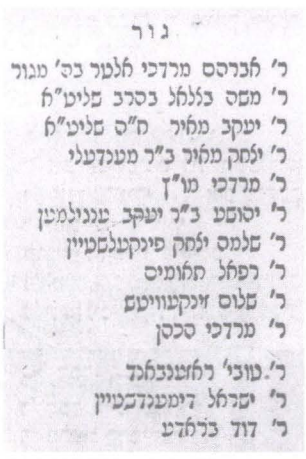

תרמ"ז - אלה המצות ורשה

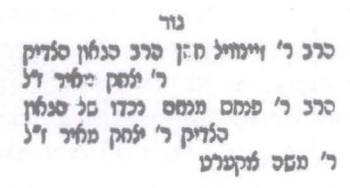

תרמ"ח - חשק שלמה ורשה

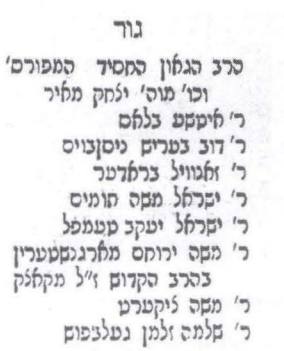

תרכ"ד - נודע בשערים ורשה

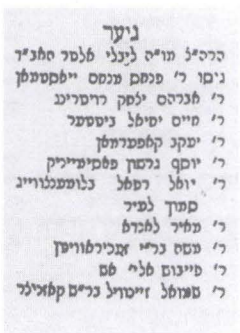

תרל"ט - דעת משה למברג

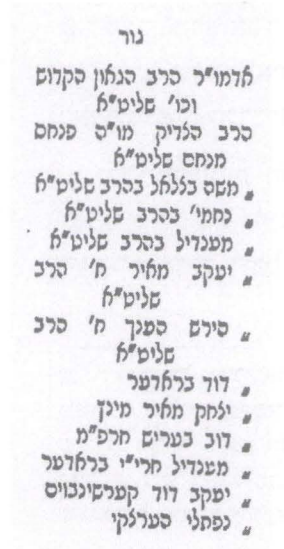

תרנ"ז - טהור רעיונים ורשה

עיר גור

הרב החסיד ר' מנחם מענדיל שליט"א יאסטמאן
הרב החסיד ר' אברהם מרדכי שליט"א,
הרב החסיד ר' משה בצלאל שליט"א,
הרב החסיד ר' נחמי' שליט"א,
הרב החסיד ר' מנחם מענדיל שליט"א,
הרב החסיד ר' יעקב מאיר שליט"א,
הרב החסיד ר' צבי חנוך העניך הכהן שליט"א,

תרנ"ז - המכריע לובלין

גור

הס"ג ר' חרי' ליב שליט"א. נ' כ"ק האדמו"ר מגנחם שליט"א נ' כ"ק ר' אברהם מרדכי שליט"א נ' כ"ק ר' משה בצלאל שליט"א נ' כ"ק ר' נחמי' שליט"א נ' כ"ק ר' מנחם מענדיל שליט"א. מ' כ"ק ר' יעקב מאיר שליט"א נ' כ"ק ר' חנוך צבי הכהן נ' אברהם מרדכי שלום יאסטמאן נ' משה ליקערט נ' חיים מאיר מעסינג נ' מרדכי שרוימאן נ' משה"ד הקהל נ' דוד צבי לובלינער. נ' מנחם מענדיל נעלבפים. נ' יהושע לייזינגטאק נ' דוד מענדיל לייזינגטאק משולמיט נ' יחזקאל אלטענגלר נ' מרדכי מענדיל זימכוויץ נ' יוסף האמוויכר נ' שלום זיכרוימים נ' יצחק מאיר מלוכים. מ' נ' יעקב שלום מלוכינגטאן.

תרנ"ט - חסד לאברהם ורשה

גור

הרה"נ הגה"ק ר' חרי' ליב שליט"א
בנו הרה"ח ר' אברהם מרדכי שליט"א
בנו ר' נחמי' שליט"א
בנו ר' מנחם מענדיל שליט"א
אחינו ר' חנוך צבי הכהן לעווין
גיסו הרה"ח ר' מנחם מנחם
יאסטמאן שליט"א

תרס"א - פרי צדיק לובלין

גור

הרב שלמה המפ' רפס כו' כו' כ"ק
מוהר"ר חרי' ליב מגור שליט"א
הרב כו' מוה' מנחם מנחם גיסו של הרב
הקדיש המפורסם כו' שליט"א מגור
הרב מוה' אברהם מרדכי אלטר בן הרב
שליט"א מגור
הרב מוה' משה בצלאל בן הרב שליט"א מגור
הרב מוה' נחמי' בן הרב שליט"א מגור
הר' מוה' יעקב מאיר ז' הרב שליט"א מגור
הר' מ' חנוך העניך צבי ז' הרב שליט"א מגור
ר' יוסף מענדל
ר' רפאל תאומים
ר' דוד בנימין זאכרן

תרנ"ד - תורת נתן ורשה

גור

שרב שלדיק ר' פינחס מנחם שרב סאסיד ר' אברהם
מרדכי בשרב שליט"א ר' משה בצלאל בשרב שליט"א
ר' נחמי' בשרב שליט"א ר' מנחם בשרב שליט"א
ר' יעקב מאיר חנן שרב שליט"א ר' השרם שעניך
חנן שרב שליט"א ר' דוד בראדער ר' דוב בעריש
חנן שרב פינחס מנחם ר' נפחלי השרלקי

תר"ס - טהור רעיונים ורשה

צאצאי קודש זרע אמת מנאמני
קדושי עליון **מגור** שלים"א

גם חתי נחתי מ"ק וחבקם לקבל ספ'
ממוכ"ז כי לוים נכח רוח וננכבד סגנו.
פנחם מנחם מגור
גם חתי נחתי מ"ק לקבל ספסר ח"ס
ממוכ"ז גם שמעתי שכקה"ק מו"ר זצ"ל
יקח ספר ח' כשורשים ממוכ"ז.
אברהם מרדכי אלטר
נאום כסה"ק גור
גם חתי נחתי מ"ק כו' משה בצלאל
גם חתי נחתי מ"ק כו' צבי הירש הענוך
גם חתי נחתי מ"ק כו' מנחם מענדל אלטר
גם חתי נחתי מ"ק כו' יעקב פאיר ביידרמאן
גם חתי נחתי מ"ק כו' ישראל יוסף בראדער
גם חתי נחתי מ"ק כו' דוד בראדער

ואת לכל נגיי ספה"ק שליט"א בפלטו לרוב עטמטוחו כנגלו אינגו כותב ספסתם
על ספרים וחס נמנא לפפמוס אחס מינוים של מחברם אחם ושפוס סיס ס"ל
סיכה וסכרם כימוש למיוחדיו וכפפמרתי מאחו לשלוס אמר לי מי קדשו סי' מגלית
וכשחניה לי סס' אחיק לך טוכה כי ס' יקר הוא.

תרנ"ח - מאיר תהלות ורשה

גור

בני אדמו"ר שליט"א
ר' יחזקאל אלטער
ר' ניסן אלטער
ר' יצחק מאיר אלטער
בנו ר' שמעון נפחלי
ר' לייבל קאמינער
ר' שלמה יאסקאוויטש
אחינו ר' יעקב דוד קאלוש
ר' לייבל לעווין
ר' ניסן אפמס
ר' לבי פרחוזלט

תרפ"ט - אהל אבות ורשה

גור

חתב ר' פנחם מנחם יאסטמאן שליט"א ר' אברהם
יעקב הכהן ר' אברהם העלמאן ר' שליעזר
גאלדהעבר ר' אהרן זימכאוויץ ר' דוד צבי לובלינער
ר' דוד גאלדשטיין ר' חיים חרי' ב"ר ליפא ר' יוסף
הכהן גרשום ר' ישראל זיינמאן ר' יאסקי מעסינג
ר' יעקב מנחם פיסנטוים ר' יעקב משה הכהן
פיירשטיין מסטרנק ס"ב ר' מאיר לייבוש מפאוויץ
ס"ב ר' מרדכי מענדיל מיינהעמער ר' משה
וואלדערמאן ר' מנחם מענדיל נאחעריס ר' מענדיל
סריייברמאן ר' נחן נטע פאלטוקי ר' שלום הימעלשטיין.

תרס"ד - קול הרמ"ז ורשה

תולדות הקוֹלֶייקע

בימיו של בעל ה'שפת אמת' זי"ע, היו החסידים הבאים בשערי גור מפליגים מווארשא לגור עם ה'סְטאַטִיק' - סירה פתוחה ללא גג שנקראה גם 'דאַמְפֶּער'. סירה זו הפליגה על נהר הויסלה עד לגור, ומשפת הויסלה היה על החסידים לעלות רגלית כברת דרך מערבה עד העיירה.

הידיעות בעיתון הצפירה על הפלגות הסטאטיק בימי השפ"א

בעקאנטמאכונג

הירמיט ווירד בעקאנט געמאכט דאס פאן כ"ח סיון 20-טען יוני פענגט אן צו קורסירען איין דאמפף-שיף צווישען ווארשא אונד מאנגישעווא. ער ווירד ארויס געהן פאן ווארשא יעדען טאג אם 1 אוהר נאכמיטאג אונד ווירד קוממען נאך גור קאלווריא אם 5, נאך מישעוו אם 7, נאך מאנגישעוו אם 8 אוהר אבענדס. צוריק ווירד ער געהן פאן מאנגישעוו אם 4 אוהר דעם מארגענס אונד ווירד קאממען נאך מישעוו אם 5, נאך גור קאלווריא אם 6, נאך ווארשא אם 8½ דעם מארגענס. דער אנהאלטם פונקט איוט בייא פשיסטאן דעם ה' פאיאנס. שיפ אייגענטיטער מ. ל. לבטוב.

א' תמוז תרמ"ז

בעקאנטמאכונג

ער"ה וועט ארויסגעהן דער דאמפפער (סטאטעק) „נאַווא-פראנא" פון ווארשא קיין גער 6 אוהר פריה, אונד צווייטער סטאַטעק 8 אוהר פריה. מיטוואך צוריק פון גער קיין ווארשא 5 אוהר פריה; אונד דער צווייטער סטאַטעק 6 פריה.

כ"ד אלול תר"ן

בעקאנטמאכונג דאס דער סטאטעק נאווע פראנע ווירד קורסירען ערב ר"ה נאך נורא-קאלווריא (גיר) 9½ אוהר מארגענס. לבטוב עט נאסטינסקי

כ"ד אלול תרמ"ט

עם השנים, הלך וגדל זרם החסידים הנוהרים לגור להסתופף בחצר הקודש. לצורך זה בעיקר, נבנתה בשנת תרנ"ח מסילת רכבת צרה מווארשא לגור, עליה נסעה ה'קוֹלֶייקע' - רכבת זוטא בעלת קרונות קטנים, שנקראה בשפת המדינה: קוֹלֶיי וּוָנְסקוֹ-טוֹרוֹבַה[560]. המסלול החל בשכונת מוקוטוב שבדרום ורשה, והוליך עד לגורה קלווריה. רכבת זו נקראה בפי היהודים בחיבה 'דער גערער קולייקע', ועמה נסעו רובם של הבאים בשערי גור.

560. בשפה הפולנית נקראת רכבת: קוֹלֶי, ואילו רכבת זוטא נקראת: קוֹלֶייקה. יצויין שהקולייקע לגור לא היתה היחידה בפולין, אלא קווים דומים שנסעו על מסילת רכבת צרה הוקמו בערי השדה, במקומות בהם לא עברו קווי הרכבת הראשיים. הקולייקע לגור נקראה גם 'טשוכטשע'.

הידיעות בעיתון הצפירה על הקמת קו הקולייקע

שלטון מסלת הברזל

ווארשא—גורא-קאלוואריא—גריצא

מודיע בזה, כי מיום 8 אפריל ש"י יקבע מהלך המסעות של אירחים לימי הקיץ לפי הרשימה אשר בלוח הזה:

מווארשא	יוצאים	בשעה	6,55	בבוקר	לגורא-קאלוואריא,	באים	בשעה	9,13 בבוקר.
"	"	"	9,57	"	"	"	"	12,13 בלילה.
"	"	"	1,26	בצהרים	"	"	"	3,43 אחרי הצהרים.
"	"	"	— 4	אחרי הצהרים	"	"	"	6,43 " "
"	"	"	7,31	בערב	"	"	"	9,34 בערב.
מגורא-קאלוואריא	"	"	6,13	בבוקר	לווארשא	"	"	8,30 בבוקר.
"	"	"	10,06	"	"	"	"	12,10 צהרים.
"	"	"	12,43	בלילה	"	"	"	— 3 אחרי הצהרים.
"	"	"	4,45	אחרי הצהרים	"	"	"	6,57 " "
"	"	"	7,38	בערב	"	"	"	10,05 בערב.

"שלטון מסילת הברזל מודיע" - ט' ניסן תר"ס

די פערוואלטונג דער שמאהלער אייזענבאהן וואַרשא-גורא-קאלוואריא-גריצא מאכט הירמיט בעקאנט דען אינטערעסאנט טען אז פיר די קינפטינע ימים-טוֹבים ווירד לויט בעדערפניש פערנרע-סערט ווערען די צאהל פון די קורסירענרע צינע אין די טאָג: דעם 23 סעפטעמבר אונ דעם 2 אקטאבר פין וואַרשא נאך גורא-קאלוואריא אונ דעם 25 (ניינאכט) אונ דעם 26 (בייטאג) סעפטעמבר אונ דעם 3 (ניינאכט) אונ דעם 4 (בייטאג) אקטאבר ד. י. פון גורא-קאלוואריא נאך וואַרשא.

הודעה על תגבור הקו לקראת ימי ר"ה תרס"א

סדר מהלך המסעות בימי החרף

במסלת הברזל וואַרשא—גורא-קאלוואריא—גריצא

הנקבע מיום 1 דצמבר שנת 1900.

מספ' בי-דואר № 1		מספ' אורחים № 3		מספ' אורחים № 5		מספ' אורחים № 7		התחנות	מספ' אורחים № 2		מספ' אורחים № 4		מספ' אורחים № 6		מספ' בי-דואר № 8	
באים	יוצאים	באים	יוצאים	באים	יוצאים	באים	יוצאים		באים	יוצאים	באים	יוצאים	באים	יוצאים	באים	יוצאים
בבקר		אח"צ		אח"צ		בערב			בקר		אח"צ		ערב			ערב
	9,49		12,30		4,00		7,50	ווארשא	8,30		1,11		6,36			8,13
8,19	8,52	12,56	12,53	4,20	4,23	7,52	7,56	סלושעוו-ען	8,7	8,10	12,48	12,51	6,43	6,46	7,41	7,47
8,34	8,42	1,10	1,14	4,49		8,24	8,19	פיאסקשנא	7,36	7,41	12,17	11,22	5,17		7,21	7,26
9,4	9,8	1,49	1,45			8,49	8,45	באניאָא	7,11	7,15	11,58	11,56			6,51	6,55
9,25			2,06				9,16	גורא-קאלוואריא		6,54		11,35				6,34

"מהלך המסעות במסלת הברזל וואַרשא - גורא קאלוואריא" - ז' כסלו תרס"א

בארכיוני התקופה נשתמר תיאור מעניין, על תולדותיה ושלבי הקמתה:

"בשנת תרנ"ה התקבלה הודעה ראשונה לעתונות, על תוכניות לבניית 'קו גרוּיֶיץ' - מסילת רכבת צרה מוורשה לנפת גרוייץ. בי"ז תמוז תרנ"ז נתקבל הרשיון להפעלתה. בכ"א אייר תרנ"ח הונחה אבן הפינה בתחנת המוצא, בפינה הדרומית-מערבית של כיכר אוני לובלסקה, במקום מוצאו של רחוב פולבסקה במוקוטוב פרבר ורשה. לאחר חמישה ימים, בכ"ו אייר, החלו העבודות לבנייתה. בכ"ו חשון

תר"ס הושלמה בנייתה עד פיאסצנא, והקו החל לפעול בקטע זה. בחודש סיון תר"ס הסתיימה בניית הרכבת עד לגורה קלווריה דרך פיאסצנא, וכן קטע נוסף מפיאסצנא לגולקוב הסמוכה לה".

"ביום כ"ד באב תר"ס יצאה הרכבת הציבורית הראשונה מורשה לגורה קלווריה. בשנים שלאחר מכן, יצא קו נוסף מורשה דרך פיאסצנא לגריצא, מוגלניצא, ועד לניישטאט-פיליצה. בכ"ט שבט תרצ"ה, נתקבלה החלטה בבית המשפט המחוזי, להסיר את מסילות הרכבת מהעיר. בעקבות כך פונו מסילות הרכבת בחודש תמוז תרצ"ה מכיכר אוני לובלסקה, והועברו דרומה יותר, לרחוב אודינצא פינת פולבסקה"[561].

כיכר אוני לובלסקה במוקוטוב-וורשה
מכאן יצאה הקולייקע לכיוון גור

תחנת המוצא של הקולייקע היתה כאמור, במוקוטוב פרבר ווארשא, שכונה שנקראה בפי היהודים 'מונקיטוב', סמוך לכיכר אוּנִי לוּבְּלְסְקַה, בתחילת רחוב פּוֹלַבְּסְקַה, לצד המבנה הקטן של בית הנתיבות הדרומי של הרכבת. כאשר התרבו כלי הרכב בעיר, והכיכר המרכזית נעשתה צרה מהכיל גם את הקולייקע, הועתקה התחנה משם דרומה יותר, בפאתי העיר.

בהמוט מוסדות תבל

עד לימי מלחמת העולם הראשונה נשמרו דרכי התורה והיראה בקרב כלל התושבים, זקנים עם נערים. 'בשורות' המפלגות ותנועות הנוער טרם חילחלו בשעריה, בני הנעורים מילאו את בית המדרש המקומי, והדור הצעיר הלך בדרכי התורה והמסורה. בתקופת המלחמה נתגלגלו פליטים רבים מערי ליטא לפולין, ובשערי גור הופיעו כמה מאות פליטים מהערים פינסק וקוברין, שם ההשכלה עשתה מכבר שמות ביהודיה, והם אשר הביאו לעיירה את 'בשורת' המפלגות הציוניות ואת רוח ההשכלה והכפירה.

---

561. בשנת תשל"ב (1971) בוטלה כליל הקולייקע המוליכה לגור. כפי שאנו מוצאים בעיתון 'הצפירה' מאותם שנים, החל הקו לפעול כבר בשנת תרנ"ט ויתכן כי שגגה נפלה בתיעוד הקולייקע הנ"ל.

בבואם לגור פתחו בה לראשונה לתקופת מה בית ספר במקומו של התלמוד תורה וכן מוסדות ציוניים והמיטו חורבן בכל פינה. אמרו: "ובשגוב צעירו הציב דלתיה"[562] - באותה תקופה השתוללה מגפת טיפוס בעיירה ועשתה שמות בתושבים. אחד החללים היה צעיר מפינסק בשם גלויברמן שהיה ראש וראשון למייסדים של הארגונים הציוניים בעיירה.

למרות שרובם ככולם מבני הדור המבוגר היו יראים ושלמים ושמרו על קלה כבחמורה, אך רבים מהנוער הצעיר - ובעיקר אלו שבגרו בתקופת מלחמת העולם הראשונה - סרו מן הדרך ולמרבה הצער נטשו לחלוטין דרכי אבותיהם. היו בעיירה יהודים רבים ישרי דרך ומופלגים במצוות שבניהם רחקו מדרכם מרחק ניכר, והצער היה רב.

אחרית ימי הקהילה

ביום השישי, י"ז באלול תרצ"ט (הראשון לספטמבר 1939) פרצה מלחמת העולם השניה, וכשבוע לאחר מכן, יום השישי, כ"ד באלול תרצ"ט (שמיני בספטמבר 1939), נכנסו הגרמנים בשערי גור. בחמת זעם שטנית התפרצו לבתי העיירה הסמוכים לבית המדרש כשהם מחפשים את ה'וואוֹנדער רַבִּין' - הרבי המופלא, ומנסים לדלות מידע מפיהם של התושבים להיכן נמלט, אולם התושבים מילאו פיהם מים. לאחר מכן הביאו הרשעים ימ"ש משאיות והטעינו עליהם את אוצר הספרים הגדול ששכן במעון קדשו.

הגזירות החלו בזה אחר זה. תחילה יצאה פקודה שעל כל היהודים מגיל עשר ומעלה לענוד על זרועם סרט לבן רחב לסימן היכר. כחלוף שבועיים יצאה פקודה לאסור על היהודים ללכת על המדרכות, ומעתה ואילך יצעדו רק באמצע הכביש. לאחר מכן יצאה פקודה שכל יהודי החולף על פני גרמני חייב להסיר לפניו את כובעו. כמו כן יום יום נלקחו יהודים מכל הגילאים לעבודות פרך קשות.

ביום ה' שבט ת"ש (15 בינואר 1940), הוקם היודנראַט - מועצת היהודים תחת שלטון הגרמנים, ארגון שתפקידו העיקרי היה לספק אנשים באופן מסודר לעבודת כפיה. ארגון שכלל כשנים עשר נציגים, אשר מחציתם שימשו כבר בעבר כחברי ועד הקהילה. לאחר כחודש ימים, באדר א' ת"ש, הוקמה בהוראת הגרמנים המשטרה היהודית. היכלי הקודש נסגרו ובבית המדרש הגדול של רבוה"ק שוכנו תחילה שבויי מלחמה ולאחר מכן שימש המקום כאורוות סוסים וכן מחסן תבואה, בעוד שבבית המדרש של הקהילה הוקמו חדרי

562. בנביא מלכים מסופר כי בימי אחאב בנה חיאל בית האלי את חומת יריחו: "באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה" (מלכים א' ט"ז ל"ד) - כאשר החל לייסדה מת בנו בכורו, וכאשר סיים מת צעיר הבנים שגוב.

רחוב פשירינק בגיטו בגור, כיום רחוב פילסודסקי

בידוד לחולים במחלות מדבקות, כאשר היודנראט נדרש לממן זאת, ולאחר תקופה הוקם בו בית מרחץ עירוני, אותו החריבו הגרמנים תקופה קצרה לפני מפלתם.

כמחצית השנה לאחר פרוץ המלחמה - בחודש אדר א' של שנת ת"ש - הוקם הגיטו בגור. הגרמנים הוציאו צו כי על כל היהודים המתגוררים ברחבי העיירה להתפנות מבתיהם, וכי עליהם להתגורר מעתה רק בגיטו - שטח מגורים מוגבל המיועד ליהודים. באחד מימי ששי בשעה 9 בבוקר נאלצו כל התושבים היהודיים ליטול עמם את חפציהם, לעזוב את בתיהם ולעבור לגיטו.

כ"ח-כ"ט שבט תש"א - גירוש יהודי גור
נראים בתמונה יהודי העיירה צועדים לאורך רחוב פיארסקה לכיוון תחנת הקולייקע. מסומן בחץ: ביהמ"ד הכללי

שטח הגיטו היה סביב לבית המדרש דגור, וגבולותיו היו הרחובות: פיארסקה ממערב, סטרַז'צקה מצפון, סייני ממזרח

ר"ח אדר תש"א - יהודי גור מגיעים לגיטו ווארשא

ופילסודסקי מדרום, המתחם בו שכן לפנים המרכז היהודי, ושם שוכנו בצפיפות למעלה מ-3,000 נפשות. בנוסף הובאו לשטח זה כמה מאות נפשות מהכפרים הסמוכים וכן פליטים מערים אחרות ובשל כך הצפיפות היתה גדולה. הגיטו אמנם לא גודר אולם נאסרה היציאה ממנו. לאחר תקופה הועבר הגיטו לרחוב טשארני-דוואָהר, שם בין בתים מטים ליפול שכן איזור העוני של העיירה.

ימיו של הגיטו בגור לא ארכו, וכעבור פחות משנה, בעיצומו של חורף סוער, בימים כ"ח-כ"ט שבט תש"א (ה-25 וה-26 בפברואר 1941), גורשו כל יהודי גור לגיטו ורשה שהיה אז בחודשים הראשונים להקמתו. תחילה רוכזו כל יהודי העיר בכיכר השוק השוכן בין בית העיירה לבית יראתם, ומשם הצעידו אותם לעבר תחנת הקולייקע, כאשר הם נושאים עמם בגדים ומעט מזון. ביום כ"ח שבט גורשו 1,600 איש ולמחרת עוד 1,943 נוספים.

מצבת זכרון לעיירה גורה קלווריה במרתף השואה בהר ציון

עם חיסול גיטו ורשה בימי הפסח של שנת תש"ג ושילוח יושביו למחנות ההשמדה, בא הקץ על מרבית יהודי גור, והם עלו בלהבות השמימה.

העיירה שוחררה מידי הגרמנים ביום ב' שבט תש"ה (16 בינואר 1945), ואז נתחוור כי מכל יהודי גור שרדו בחיים כעשרים נפש בלבד, חלקם שבו מהמחנות וחלקם התחבאו בכפרים סביב, ואילו שאר כל בני הקהילה נספו בחורבן הנורא. ארץ אל תכסי דמם.

במשך ימי המלחמה נעקרו על ידי הנאצים מרבית המצבות מבית הקברות בגור, והם נטלו אותם על מנת לרצף את הכניסה לבנין המפקדה הגרמנית, ששכנה במחנה השבויים הרוסי הסמוך לגור[563]. כמובן שבנוסף על כך, כמו בכל בתי הקברות בפולין נטלו פולנים רבים מצבות על מנת להשתמש בהם בבתיהם לצרכים שונים, כמו לריצוף, לחיזוק תעלות ואף כאבני ריחיים[564], עד שבבית הקברות לא נשארו כלל מצבות.

כאשר שבו פליטי המלחמה לגור והגיעו לבית הקברות לפקוד את קברי אבותיהם, נחרדו לראות את החורבן הגדול ששרר במקום, כאשר עצמות התגלגלו בכל שטח בית הקברות. הם נטלו על עצמם מלאכת קודש, במשך תקופה הגיעו כל יום עם שחר לבית הקברות ואספו במסירות את כל העצמות, והביאום לקבורה. כאשר הגיע ר' יצחק פרסול להקים מצבה על ציונם של רבוה"ק ה'חידושי הרי"ם' וה'שפת אמת', סייעו הפליטים בידו להשלים את המלאכה, ולאחר מכן התרפקו בגעגועים על ציוני הקודש. אחד הפליטים, יהודי בשם איטשע סמאָלאַרז, ששב מהמחנות חולה וחבול, נפטר בעיירה לאחר השחרור, והובא לקבורה בגור.

יכולה היתה איפוא גורה קלווריה להיות כעיירות רבות ברחבי פולין שלא נודע שמם וזכרם, אלמלא קבע בה את משכנו בעל ה'חידושי הרי"ם' זי"ע, והקים בה את שושלת בית גור. זכתה גורה קלווריה ושמעה נפוץ בכל העולם, ובאותם דרכים שמילא הבישוף עפר מירושלים משאיפותיו שלו - התאבקו להבדיל לימים רגליהם של חסידים לרבבות, שעשו את דרכם לגור בקדושה וטהרה. במקום העליה לרגל שנהגו בה הגויים לפנים, הפכה להיות מוקד עליה לרגל לבית מקדש מעט - בית רבינו שבבל, עבור אלפים ורבבות שחפצו לטהר נפשם בסילודין במעיין מים חיים.

עיירה זו שקראוה הגויים 'גורה' על שם הגבעה, נעשתה לגבעת הוריה, שממנה יצאה יראה והוראה לכל קצווי ארץ. ממנה יצאה רוח קדושה וטהרה שעמדה להם לישראל בכל התקופות והמאורעות, ואורה הולך ומאיר עד היום הזה.

---

563. הדבר נזכר גם בספר מגילת גער עמ' 89 על ידי י. לן. לאחר המלחמה פעל שומר בית החיים בגור ה' וועלוול קרפמן ז"ל להביא את המצבות שנותרו במחנה השבויים המצוי כ-3 קילומטר סמוך לגור ולהשיבם לשטח בית הקברות, והם אלו המצבות הבודדות הניצבות כיום בבית הקברות.

564. בבית החיים בקוצק משמאל השביל המוליך לציון הרבי מקוצק זי"ע, ניתן להבחין בכמה מצבות שהוחזרו בשנים האחרונות לבית החיים, לאחר ששימשו שנים רבות כאבני ריחיים, המצבה משוייפת בעיגול ובמרכזה חור מרובע עבור המוט המרכזי.

שרידי מצבות בבית החיים בגור

"אוי סיפדו על רך וצעיר שוכב פה".
ר' יצחק ב"ר דוד

"אשר חשקה נפשה לעשות צדקה
כל ימיה". מרת גיטל ב"ר מאיר

"ונשא רנה ותפלה בבית הכנסת פה"ק
ערך ל"א שנים". ר' יצחק יהושע ב"ר יהודא

"ועבד ד' עד כלות כחו".
ר' אברהם יצחק ב"ר משה

מרת אסתר הדסה
אשת ר' אביגדור זמבה

מרת חיה גיטל
בת ר' הערש ליב חסיד

מרת מינדל ברודר
אשת ר' יענקל ישראל יוסל"ס

"נפטר שבת שבועות תרס"ה".
ר' דוד לייב הלפגוט

ר' מנדל טיק
"הנקרא ר' מענדלי שפאנימאכער"

לא נוכל לסיים את פרקי הזכרון לעיירה וחצר הקודש מבלי להזכיר לשבח את החסידים יקרי הנפש שהתמסרו ללא ליאות למען בית המדרש הגדול של רבוה"ק בגור וציוני הקודש בבית החיים. בראשם הרה"ח ר' **מאיר מאנדל** ז"ל אשר נתן נפשו לגאול ולשמר את בנין בית המדרש בגור בצוותא חדא עם הרב **מנדל יוסקוביץ** ז"ל, וכן זכה לקומם את אהלם של רבוה"ק בצוותא חדא עם הרה"ח ר' **מנדל צישינסקי** ז"ל ויבלחט"א הרה"ח ר' **נחמן אלבוים** הי"ו לאוי"ט.

להלן מתועד בתמונות הקמת האוהל בשנת תש"ן ופתיחת שערי בית המדרש בשנת תשנ"ד.

ט"ו חשון תש"ן - לאחר פירוק היציקה העליונה מעל גבי הציון
נראים מוטות הברזל עליהם יצק רבי יצחק פרסול בשנת תש"ו את היציקה העליונה

ט"ז חשון - רבי מאיר מאנדל ורבי נחמן אלבוים ניצבים בתוך שטח האוהל לעת ערב לאחר חשיפת רצפת האוהל ומקום הקברים

י"ז חשון - רבי מאיר מאנדל ורבי מנדל צישינסקי עוקבים בעירנות אחר מלאכת שבירת הקיר העבה הפנימי והרחבת האוהל
כעת ניתן להבחין כי הקיר הוקם משתי שכבות, פנימית עבה וחיצונית דקה יותר

בתחתית האוהל נראה ריצוף הלבנים הסדורות אחת לצד השניה סביב מקום הציונים ואילו במרכז מעל מקום הציונים יש חול בלבד

ההכנות ליציקת בטון על מקום הציונים
רבי מנדל צישינסקי משרטט תרשים

יציקת הבטון מוכנה. בקדמת האוהל נותר על מכונו השלט 'פ"נ'
הקיר הפנימי שבתוך האוהל פורק ומימין לאוהל פתחו מעבר

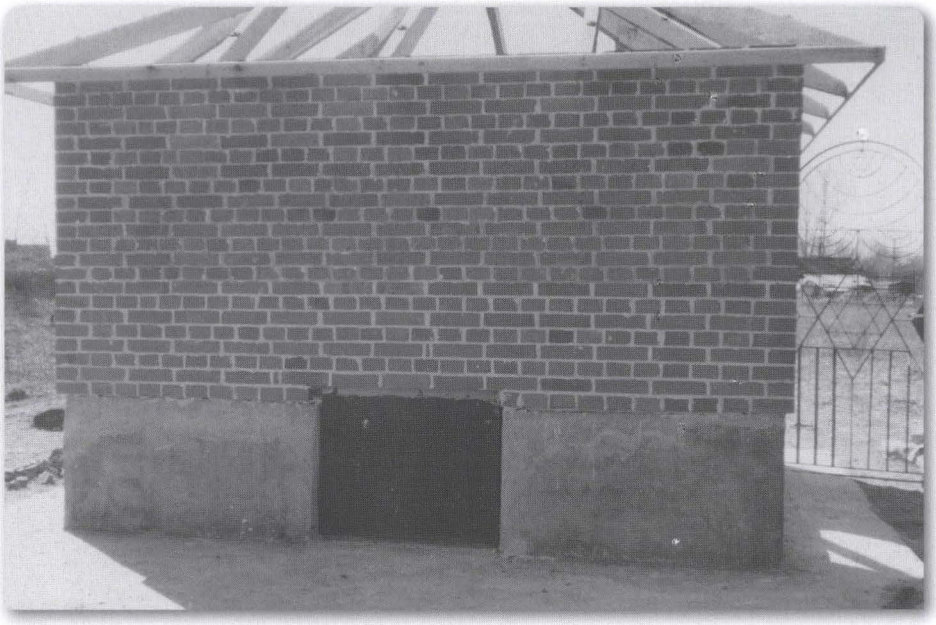

י"ח אדר תש"ן - האוהל ללא הגג, ימים ספורים לפני סיום המלאכה

כ"ג אדר תש"ן - יומא דהילולא של בעל ה'חידושי הרי"ם', מתפללים ראשונים באוהל עם הקמתו
נראים בין היתר הרב מנדל יוסקוביץ רבה של פולין ורבי מאיר מאנדל

כ"ג אדר תשנ"ד - לאחר תפילת שחרית ראשונה בביהמ"ד
עם גאולתו מידי זרים ופתיחת שעריו מחדש
נראים בין היתר: הרב מנדל יוסקוביץ, רבי מאיר מאנדל ויבלחט"א רבי נחמן אלבוים

הוסר הקיר שחילק את ביהמ"ד לשניים
נראה משמאל הרה"ח ר' נחמן אלבוים הי"ו

נר תמיד לזכרון נשמות רעים האהובים

בני החבורה מגור

שעסקו יחדיו בתורה ועבודת ה' בהיכל בית המדרש הגדול בגור

ראש החבורה **פנחס אליהו** ב"ר **יצחק אייזיק שפירא** - הנקרא **פינטשע אייזיק'ס**

ראש החבורה אחריו **דוד** ב"ר **אביגדור אריה זעמבא** - הנקרא **דוד'טשע**

חיים מאיר בן רבי **יצחק פישל היינה**

נח בן רבי **יצחק אלטר** - נח איטשע'ס

פנחס אליהו בן רבי **יצחק מאיר אלטר** - פינטשע

נכדי כ"ק אדמו"ר בעל ה'אמרי אמת' זי"ע

אהרן נכדו של ר' **מוטל חיים-נחומ'ס**,

אלטר ב"ר **עזריאל פאָפאָוויץ**

בנו של ר' **בונם לעבל**

בנו של ר' **מנדל משמש-אלטשולער**

יהושע ב"ר **יצחק מאיר האמבורג** שו"ב

יהושע ב"ר **מנדל שרייבאום**

יעקב ב"ר **מנדל שימחאוויץ**

לייבל ב"ר **אורי מאָרדאוויץ** - לייבל אורי'ס

לייבל ב"ר **יוסל גרונמ'ס צאלקא**

לייבל ב"ר **מאיר בירנבוים**

לייבל ב"ר **שלום פלינט**

מנדל ב"ר **מאיר צוקער**

משה ב"ר **יעקב** - משה יענקל'ס

פנחס ב"ר **יוסף** - פיניע יוסל פיניע'ס

שלום ב"ר **מאיר זאכאראוויץ**

שמואל גרונם ב"ר **מנדל צאלקא**

הבה"ח למשפחת **צעבולא**

ושאר בני החבורה שנשתכחו שמותיהם בצוק העיתים

נהרגו עקדה"ש בשנות הזעם ת"ש-תש"ה

יזכרם אלקים לטובה עם שאר צדיקי עולם

שרידי החבורה שנפטרו לימים באה"ק ובחו"ל

אהרן נח בן רבי **שלמה יוסקוביץ** - נכד הרבי, ירושלים

טוביה ב"ר **נפתלי גרינבאנד-גרין**, טורונטו

אהרן ב"ר **דוד סופר שינובר**, בני ברק

זכרון נצח לחסידי גור

מתפללי בית המדרש הגדול של רבוה"ק
בעיירה גור

ר' **אביגדור אריה** ב"ר **מנחם גבריאל זעמבא**
נפטר כ"ב אב תש"ב בגיטו ווארשא

ר' **אברהם סקורניק**

ר' **אברהם יצחק בערנהאלץ** -
מנקר ונאמן הכשרות

ר' **אברהם שיימא פסח** ב"ר **שמעון אפלבלאט** - שו"ב ומוהל דגור
נפטר ל' כסלו תש"ד בירושלים

ר' **אורי** ב"ר **שמואל מארדאוויץ**

ר' **אליהו אהרן** -
נפטר ביום ה' שבט שנים ספורות לפני המלחמה

ר' **אלימלך** -
חתן ר' **פייבל דאנציגער**

ר' **בונם** ב"ר **שלמה ישראל לעבל** - משב"ק
נעקדה"ש י"ג תשרי ת"ש בווארשא

ר' **בערל** דעם קנייפער

הרה"צ רבי **דוד** ב"ר **שמואל זנוויל בראדער**
נפטר ל' שבט תרצ"ט בפאלניץ ונטמן בווארשא

ר' **הרשל פראָווודע**

זקננו ר' **חיים מאיר** ב"ר **ישראל בענעט**

ר' **יוסף** ב"ר **פנחס** - יוסל פיניע'ס

ר' **יוסף** ב"ר **שמואל גרונם צאלקא** - יוסל גרונמ'ס

ר' **יעקב** הסגי נהור

ר' **יעקב** רַאפָאפָארט

ר' **יעקב בנימין** ב"ר **זלמן שפירא**

ר' **יעקב דוד** ב"ר **אהרן שיניאווער**
סופר סת"ם דמתא

ר' **יעקב מנחם אריה** ב"ר **ישראל יוסף בראדער**
נכד ה'חידושי הרי"ם'

ר' **יצחק** ב"ר **שמואל גרונם צאלקא** - איטשל גרונמ'ס
נפטר ביו"ט ראשון של סוכות סמוך למלחמה

ר' **יצחק אייזיק** ב"ר **חיים לייב שפירא**
אייזיק ישראל-יוסל'ס

הרב **יצחק מאיר** בן רבי **דוד בראדער**
לימים אבד"ק פופובה קושצ'לנה הסמוכה לסרוצק

ר' **יצחק מאיר** ב"ר **זעליג**
איטשע מאיר זעליג'ס

ר' **יצחק מאיר** ב"ר **ישראל האמבורג**
איטשע מאיר שו"ב 'בעל מתחיל' דגור

דודנו ר' **יקותיאל** ב"ר **חיים מאיר בענעט**
נפטר לפני המלחמה

ר' **לייבל** ב"ר **אברהם אפלבלאט** - מוהל דגור

ר' **מאיר** ב"ר **מנחם מנדל בירנבוים**
פרנס הקהילה, נעקדה"ש בחודש אלול תש"ב בטרבלינקה

ר' **מאיר זאכאראוויץ**

ר' **מאיר צוקער**

ר' **מאיר בער** ב"ר **חיים פריים**
נפטר לפני המלחמה

ר' **מאיר יהודה** ב"ר **אברהם אבא קארנוואסער** - לייבל אבא'ס
נפטר י"ב אלול תרצ"ג ונטמן בפראגא

ר' **מנדל נחמן** ב"ר **זלמן געלבפיש**
מנדל ישראל-יוסל'ס

ר' **מנדל פאַסטערנאק**

ר' **מנדל שימחאוויץ**

ר' **מנחם מנדל** ב"ר **שמחה בונם שרייבאום**
נפטר ט"ז חשון תשכ"ה בת"א

ר' **מרדכי** ב"ר **יצחק לעווקאוויץ** - מוטל חיים-נחום'ס
נפטר לפני המלחמה

ר' **מרדכי הכהן מארדיקס**

ר' **מרדכי מנחם** ב"ר **מאיר דוד מאנהיימער**
מנדל סודה מאכער

ר' **משה אמשינאווער**

ר' **משה'לי שפירא**

ר' **נפתלי** בן הרב **מרדכי שרייבאום**

ר' **עזריאל** ב"ר **אריה פאָפּאָביץ**
יו"ר ועד הכשרות ומלמד תשב"ר

ר' **פנחס** ב"ר **יעקב בנימין שפירא**

ר' **צבי דב** ב"ר **שמואל יורקעוויץ**
הנקרא הרש בער

ר' **שכנא וואקסמאן**

ר' **שלום פלינט**

ר' **שלמה קעניגשטיין,**
נפטר תקופה קצרה לפני המלחמה

ר' **שמואל בער**

ר' **שמחה בונם** ב"ר **יעקב פייבל וואַרשאוויאק**
משב"ק ונכד ה'חידושי הרי"ם' - נעקדה"ש בגיטו וואַרשא

ושאר המתפללים באי הבית הגדול
שנשתכחו שמותיהם

נהרגו עקדה"ש בשנות הזעם ת"ש-תש"ה

יזכרם אלקים לטובה עם שאר צדיקי עולם

לב שמח ייטיב פנים (משלי ט"ו י"ג)

קווים לדמותו הנלבבת והליכותיו הנעימות של זקננו הרה"ח ר' בערל צישינסקי ז"ל

מאור פנים וטוב לבב

עד כה, הבאנו מעשיות רבות וזכרונות מעוררים מפיו של זקננו, את אשר שמע ואשר ראה. עתה הגיעה העת להתבונן במהותו שלו בעצמו. לתת מבט לדמותו הנלבבת, לנועם הליכותיו, ולדרך חיים ישרה שיבור לו האדם, כפי שראינו וספגנו במחיצתו לאורך שנים רבות.

אוטווצק, י"א אדר ראשון תרע"ט

אותותיה של מלחמת העולם הראשונה עדיין ניכרים בכל פינה, פליטים מתהלכים מורעבים ברחובות. רבים מבחורי חסידי גור נמצאים באוטווצק וחפצים להיות בקרבתו של הרבי הקדוש השוהה באוטווצק - מקום מגוריו הזמני עקב המלחמה. האופה החסיד ר' יעקב יואל צישינסקי, מכניס היום את בנו בבריתו של אברהם אבינו ע"ה. הרבי מתכבד בסנדקאות ובאמירת הברכות ונקרא שמו של הרך הנימול בישראל: יהודה דוב, ע"ש סבו אבי-אביו ר' יהודה בער, חסיד בעל נפש, דבוק בתורה ומכניס אורחים, אשר החסידים העריכוהו והוקירוהו.

לאחר הברית נערכת סעודת המצוה בבית אבי הבן בהשתתפות הרבי. בפתח הבית עומדים חסידים רבים הצובאים על הפתח בהשתוקקות לראות פני צדיק. מביט הרבי בהם ובפניהם המורעבות, ופונה למופקדים על הסדר: הלא בעל הסעודה הינו הנחתום ולחם לא חסר כאן, למה זאת נמנע טובה מן החסידים.

דלתות הבית נפתחות לרווחה והמון החסידים מקבלים די סיפוקם בעין יפה בגשמיות וברוחניות.

כמה סמלי הדבר שמדה זו של עין טובה בה פתח הרך הנימול את חייו עלי אדמות - שלא בידיעתו, ממשיכה עמו ומלווה אותו מנעוריו ולאורך שנות חייו עד זקנה ושיבה מופלגת, ומעטרת את כל הליכותיו כלווית חן.

ישנם מעשים טובים שלא מתגלים לעולם ושמורים כאוצרות יקרים לשם שמים, וישנם המתגלים באקראי כחלוף תשעים וכמה שנים. כמו זה אשר שמענו זה עתה מפיו של הישיש בן המאה אברהם פרייס הי"ו לאוי"ט, שריד אחרון ליהודי העיירה גור המתגורר בה עד עצם היום הזה:

מיודד הייתי עם בנו הגדול של ה'בעקער' ר' יעקב יואל. עמו צעדתי יחדיו מדי יום ביומו לבית המלמד ר' מאיר מעסינג. בהיותי כבן שנתיים הוכה אבי ר' דוד עד מוות בידי ערלים בכפר שפרעך בקרעטשמע של סבי ר' מאיר בער פרייס, ובביה"ח בווארשא השיב את נשמתו למגינת לב המשפחה. ילד יתום הייתי וחייתי חיי עניות - 'אַן אָרעם קינד'. בן צעיר יותר היה לו לר' יעקב יואל, אשר נכמרו רחמיו עלי ומפעם לפעם קראני לשערי המאפיה ונתן לי 'זעמאלע' - לחמניה טריה להחיות את נפשי...

קרוב לשני יובלות שנים חלפו, במהלכם נתראה אברהם פרייס הישיש עם סבינו שלוש פעמים, אך טרם העלה בדעתו כי זהו הילד, אשר החיה את נפשו בילדותו. רק כאשר נשאל אודות המאפיה של ר' יעקב יואל, סיפר זאת באקראי כמשיח לפי תומו.

בקידושא רבא שערך ה'לב שמחה' זי"ע באר"י בש"ק פרשת נח תרח"ץ, לרגל שמחת הולדת בתו מרת רבקה פייגא ע"ה, לאחר שנים ארוכות של ציפייה, חפץ היה הרבי שיהיה כיבוד בשפע ובכבוד לכל המתאספים והאורחים שהגיעו ממרחק לשמוח בשמחתו והורה לאשר על ביתו: בערל זאל זיך פאָרען - בערל יהיה עומד ומשמש, הוא נותן בעין יפה.

ואכן ניצב סבא במרץ רב, הכין והגיש את הכיבוד, והיה ה'לב שמחה' עומד מן הצד ומתבונן בו בקורת רוח מרובה.

הנתינה בעין יפה היתה טבועה בו. בכל ביקור אקראי אצלו, היה מכבד את האורח בארוחה עשירה משפע מעשי ידיו כשהוא עומד וטורח, עומד ומשמש. לא ניתן היה לצאת את מפתן הבית ללא 'צידה-לדרך' - פרי עסיסי וכדו', כאשר אינו משגיח על גילו אלא מלוה את האורח עד לפתח המעלית וממתין עד לסגירת הדלת תוך כדי שהוא מנופף בידו לשלום בתנועה מלאת חן.

לא ניתן לשכוח את אותן השבתות כאשר היה פוסע מביהח"ס שבשיפולי הר השלום ומטפס לביתו שבמעלה גבעת רוקח או לימים לביתו שברחוב ירושלים, כיצד כל נכד שהיה נקלע בדרכו היה מוזמן על אתר ל'קידושא רבא' וטעימה בשפע מכל טוב, כאשר הוא - הסבא, 'עומד ומשמש' בטבעיות את הנכד הצעיר, ויהא זה נער או בחור. ולא נחה דעתו עד שטרח והשיב למטבח את הצלחות המשומשות כאשר הוא מכריז בניצחון: כובדתי ב'הוצאה והכנסה'...

חוויה מיוחדת היה ה'קידושים' העמוסים בכל טוב שהיה עורך בימי היארצייט של הוריו, כאשר היו נאספים בזה אחר זה בניו, חתניו וצאצאיו, והוא מקבלם בשמחה ובהארת פנים, תוך כדי שאינו נח לרגע, ומוציא ממטבחו הקטן תבשילים מהבילים ושוב סב על עקביו בהליכה מהירה להביא עוד ועוד במרץ וחדווה.

בשמחות צאצאיו, כאשר הגיע לשבת ל'קידוש' של דור רביעי, לא השגיח על גילו והיה נכנס למטבח וכאברך צעיר משתלב בין המכינים את ה'קידושא רבא' ומסייע בפריסת העוגות, סידורם בצלחות והגשתם בזריזות ובשמחה.

מרגלא היה בפומיה אמרתו של בעל ה'חידושי הרי"ם' זי"ע שמורו ורבו רבי יוסל מנדלקורן היה שונה לתלמידיו, כי גם על 'קעלנער' [=מלצר] אשר המנות אשר מגיש לאורחים אינם שלו, ניתן להכיר בו אם טוב עין הוא. המלצר טוב העין יחלק תחילה את המנות היפות והמשובחות, ורק כאשר לא נותרת ברירה בידו יחלק את המנות הגרועות. ואילו המלצר שאינו טוב עין, יחלק תחילה את המנות הגרועות למרות שיודע כי בסופו של דבר לא יוותרו היפות בידו, ורק כאשר לא תישאר ברירה בידו יחלק את המנות היפות שנותרו אצלו.

כמה ציפו ושמחו הצאצאים לקראת בואו להתארח. מעולם לא היה בא ריקם, ותמיד בבואו היו ידיו עמוסות בשפע של מגדנות, מאכלים משובחים ומתנות. יותר מכל המתינו למאור פניו וליחס האישי שהיה נותן לכל אחד ואחד בהתאם לגילו ולאוירת השמחה וההתרוממות שהיה משרה בכל מקום בואו, וה'גוט-שבת' מלא החדוותא שהיה מאחל לכל אחד בכניסתו.

בסעודות השבת היתה הזדמנות מיוחדת להתבונן בהליכותיו והנהגותיו כפי שספג בנערותו בחצר הקודש. בליל שבת היה עורך את הקידוש בדבקות וקול חרישי כשעיניו עצומות, והיה דואג מראש להוסיף בילקע בכדי שלא ימתינו עליו ל'לחם משנה'. לאחר נטילת ידים היה מתיישב בקצה השולחן ולא בראשו, וכל עת הסעודה היה יושב בשלווה וברוח נעימה. בכל מנה ומנה היה ממתין בסבלנות עד שכולם יקבלו מנתם ואף הקטן שמבין המסובים. האכילה במתינות והשירה בהתעוררות והתרוממות, וכל זאת בהשקט ובצנעה. השתדל מאוד שלא להכביד ולא להטריח, וכן לא ביקש שיקרבו לו דבר מאכל.

התנהג בחביבות לכל, בעממיות ובפשטות. בעלי מלאכה ופועלים, נהגי מוניות ובעלי מכולות - אנשי עמל ויזע, התרשמו עמוקות מאישיותו הנלבבת, ומההרגשה הטובה שהשרה במחיצתו, על העודף שהשאיר לרוב אצל הנהג בטוב לבב, על התודה האמיתית

"בכל עת הסעודה היה יושב בשלווה וברוח נעימה"
עם מו' רבי נחמיה אלתר בשמחה

ומחממת הלבבות בסיומה של כל נסיעה. כי גם אם אתה עובד בכך לפרנסתך ומקבל תשלום עבור כך, מגיע לך יחס נעים והרגשה טובה.

בשטיבל שברחוב רבי יהושע בו קבע מקום תפילתו ותורתו במשך למעלה מיובל שנים, היה מסתובב בלבביות בין המתפללים, מהם מופלגים בזקנה שתש כוחם ובריאותם רופפת, וטורח להכין להם שתיה חמה כרצונם. הוא מתעניין בלבביות בשלומו של כל אחד ואחד ומשתדל להכניס בהם תקוה ושמחת חיים.

כאשר אחד המתפללים נזקק חלילה לאשפוז או שהיה רתוק למיטתו, היה מרבה לסור ולבקר, להתעניין ולסייע, כאשר הוא נושא עמו שפע מתוצרת מהמאפיה שברשותו עבור החולה ומשמשיו.

בימי בראשית נמנה בין מייסדיו ומקימיו של השטיבל, ולאורך השנים היה הרוח החיה בין המתפללים, אך הוא גופו לא היה זקוק כלל למקום משלו. מנהג של קבע נהג לעצמו לאחר את כניסתו לתפילה, ולאחר זמן נתברר באקראי כי נהג כך עקב הצפיפות שהיתה אז בביהח"ס, ואמר לעצמו, ימצאו תחילה שאר המתפללים את מקומם, והוא יכנס באחרונה ויעמוד במקום שנותר פנוי.

בעלותו ירושלימה לימים טובים, הבחינו ילדיו כיצד הוא משגיח בזהירות שלא

לדחוף, ואף כאשר עוד התפללו בישיבת 'שפת אמת' והדוחק והצפיפות היו עצומים, נשמר מאוד שלא לדחוק אחרים.

ככלל, נזהר היה מלהטריח איש, ויהיה זה אף נער, במדה והיתה בידו האפשרות לבצע לבדו, והיתה הנהגה זו אבן יסוד באישיותו. כאשר עשו עבורו דבר מה, היה מודה ואומר בחן מיוחד בלשון הקודש: תּוֹדָה רַבָּה.

גם לעת זקנותו המופלגת כאשר היה נצרך להרים דבר מה מהרצפה היה מתאמץ בעצמו להתכופף ולהרים ולא נתן לטרוח עבורו. בהומור השמור לו הוא מסביר בחיוך מנצח שזכות ההתכופפות שמורה לו: נמוך קומה אני וקרוב לרצפה יותר ממך...

מזדרז היה לשלם על כל הוצאה שהוציאו עבורו, מוכן תמיד ומזומן לחשב כמה מגיע לכל אחד לפי טרחתו. אף בתקופה האחרונה, ביום שנפל למשכב וחלה באופן חמור, לא שכח לשלם עבור הוצאה שהוציאו עבורו. בשבתות בהם התארח מחוץ לביתו היה מיד לאחר הבדלה מזדרז לשלם את דמי הנדבה של העליה לתורה.

אלו דברים פשוטים שאדם דש בעקביו, אבל היו אלו רסיסי אור שהקיפו את כל ישותו. הנהגות פשוטות אך קבועות היו בנפשו בקנין נצח שקנה בעמל רב של עבודת המידות לאורך השנים.

נהנה מיגיע כפו

איש עמל היה, בזיעת אפו הביא את לחמו וכל ימיו עמל קשות לפרנסתו ללא הפוגה. עוד בראשית ימי בואו לבני ברק, במאפית 'יהודה' שברחוב רבי עקיבא, היה ניצב במרץ במשך שעות רבות ליד התנור לאפות לחמים, תוך כדי שהוא מפזם לעצמו שירים עתיקים מלאי טעם וגעגועים: "לא, לא, לא למעננו - אלא למענך פעל". לחמים נכנסים לתנור ולחמים יוצאים והשירה גוברת בלהט: "אם אמרתי, מטה רגלי - חסדך ה' יסעדנו", כאשר כולו שירה ורננה.

לאחר מכן היה מעמיס את הסחורה על עגלת הלחם, מטפס על המושב, ועם הלבוש החסידי האותנטי 'מיט די הויזן אין די זאקן', היה יוצא לחלוקה בחנויות, כשהוא מעפיל בחדוה ובזריזות במעלה ההר ופיו מפזם ניגונים.

לא בחל בשום יגיעה ומאמץ והעצלות היתה ממנו והלאה. שקי קמח של כ-60 ק"ג עומדים מחוץ למאפיה, הספקים יגעים והפועלים עצלים, אך הוא לא חושב פעמיים, ניגש אל השקים הכבדים ומניפם אל על, ובזריזות אופיינית מכניסם בזה אחר זה למקומם.

במאפיה נתגלתה במלוא עוזה מידת הנתינה שניחן בה. לא אחת כאשר סיים כבר

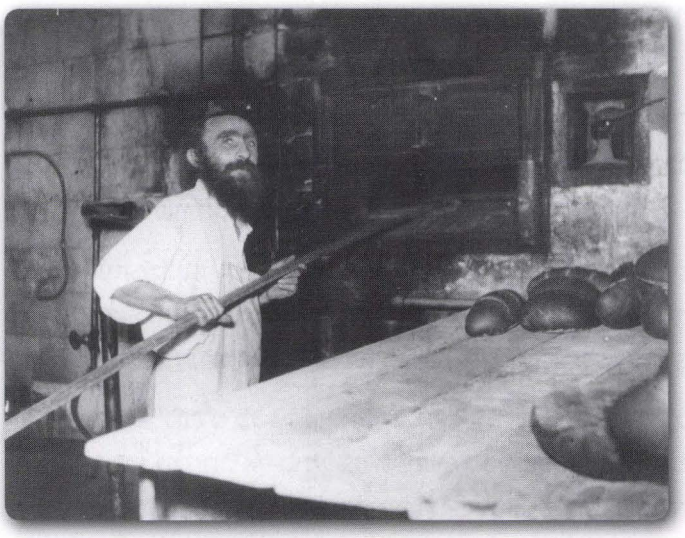

בשנות בראשית בבני ברק, במלאכת האפיה

לקוח את קנייתו ושילם, היה מעצמו בטוב לבב 'מוסיף' עוד עוגת טורט, עוד חלה לשבת, ואומר: נעם, פארזוך - קח, תטעם...

נהגי מוניות עמהם היה נוסע מפעם לפעם - אף להם היה מעניק בערבי שבתות חלות ועוגות משובחות מתוצרת המאפיה לכבוד שבת קודש ובכך הכניס את אור השבת לבתיהם והטעימם מעונג השבת.

משאו ומתנו היה ביושר ובאמונה. לא היתה זו מלאכה לשם רווח ממון גרידא, אלא היה משתדל לייצר ולהגיש ללקוחותיו את תוצרתו באופן המעולה ביותר. בעת הכנסת החלות לתנור, היה מסדר אותם בצורה מרווחת שלא ידבקו זה לזה מקום ותיווצר ללקוחות שאלה של 'שלימה', וכן היה מותיר את החלות בתנור זמן ראוי באופן שייאפו היטב, ולא חס על העלויות הכרוכות בכך. אכן לא בכדי זכה שהיתה פתו עולה על שולחן מלכים.

שילב בתוכו את החן המיוחד שנלווה לחסידים מהדור ההוא, פשטות ונעימות הליכות ויגיעה במלאכת כפיים, יחד עם עקרונות חיים ועבודת השם, להט קודש ודבקות בצדיקים בכל עוז. השילוב המיוחד הזה היה שמור אצל יהודים מהדור הקודם, אשר בפשטותם פתחו צוהר להתבונן בדרכי חייהם המאירים.

ולישרי לב - שמחה

סבינו ר' בערל היה מלא וגדוש בחיות חסידית וברעננות מלאת חן. מצויין היה כל ימיו בשמחת חיים שהקרינה על סובביו, והומור לבבי שהאפיל על קשיי החיים. השמחה והרננה לא משו ממנו, הן בימי עלומיו, והן בשנים המאוחרות - בשנות בדידות ובימי חולשה. בכל המצבים ולמרות הכל היתה צהלתו על פניו.

באיזו חביבות היה מקבל את הבאים כשהוא מושיט ידו בלבביות וקורא: אַה, זעה נאר ווער איז דא - ראו מי נמצא עמנו כאן, ש---לום עליכם! חביבות שלא פג טעמה ולא נס ליחה עד זקנה ושיבה.

כמה מתרפקים הנכדים על דמותו הנלבבת ועל שמחת החיים שהקרין סביבו. כולו מלא חדוות עשיה ורוח צעירה, מעניק בשפע ומשרה רוח טובה. משיב בשנינות ודואג לרווחתו של כל אחד.

ברקידה של מצוה

כמה טבעי היה זה כאשר היה מגיע לביקור אצל בני המשפחה היה פוצח בשיר תוך כדי שהוא סוחף עמו את הנכדים לרקידה של שמחה. נכנס למטבח וללא דיבורים מיותרים ניגש לסייע במלאכה, להכין ולהעמיד, לעזור ולהקל.

היה דוגמא מיוחדת ומוחשית לפתגמם הידוע של חסידים, כי יהודי בן שמונים אינו זקן - אלא שלושה-ארבעה אברכים צעירים. כאשר לעת חולשתו שאלוהו: ר' בערל, מה לך נזקק למקל, והלא שלושה-ארבעה אברכים הנך, הוא משיב בהומור חסידי מנצח מיניה וביה: אכן בגלל כך, שעלי לשאת עמי כמה וכמה אברכים...

לא ניתן לשכוח את הקלילות והרעננות המיוחדת, כיצד ממרומי שנות התשעים המאוחרות לחייו, נעצר הוא ליד שולחן שלצידו יושבים יהודים צעירים ממנו בארבעים וחמישים שנה, ניצב על עמדו ומאריך בשיחה כשהוא מעלה לשומעים זכרונות מימי קדם. זמן ניכר חולף עד שהשומעים מתעשתים וממהרים לקום לכבודו בחוסר נעימות, אך הוא עצמו לא מבין מה זאת היתה להם שקמו פתאום לחלץ את עצמותיהם.

דבקותו בצדיקים

מופלא היה באמונת חכמים ודבקות בצדיקים שיקדה בקרבו. באיזו חיבת הקודש היה

מתייחס לכל הקשור לקדשי בית הצדיקים, באיזו חדוה מרוממת היה עולה להסתופף בחצר הקודש בשבתות ובמועדים בעתות שמחה ורצון. כיצד היה נכנס ביראת הרוממות אל הקודש פנימה.

דבוק היה עד לאחת בגעגועים עזים לעבר המפואר, קשור לרבי ה'אמרי אמת' זי"ע, ובאותה יראת הכבוד המשיך אצל כל רבוה"ק. גם בשבוע לפני שנפל לחוליו האחרון ממנו לא קם עוד זכה להסתופף בחצר הקודש.

הופעתו בביהמ"ד בהתרוממות הנפש לעת זקנותו המופלגת עוררה השראה בקרב פרחי חסידים שהביטו על שריד שראה דור דעה והכיר גדולי עולם וחסידים הראשונים, והנה ממרום שנותיו בא הוא הנה בשמחה ובהכנעה. נעמד הוא בשורה בינות לבני התשחורת כשאינו מניח שיפנו עבורו מקום על חשבונם של אחרים. נכנס ובא אל הקודש בביטול מוחלט - שייף ועייל, ואף אם בשל הגיעו לשיבה מופלגת הוא מתכבד בכבוד גדול, הוא ממהר בזריזות וחרדת קודש ויוצא במורא - שייף ונפיק.

חסיד יוקד ונלהב היה לרבותיו וכל מעייניו בגור, ויחד עם זאת בהערצה רבה כיבד והעריך כל תלמיד חכם באשר הוא, והיה שש ושמח לקראת כל חסידישער יונגערמאן, ומעריך כל וואוילע חסידישער בחור מכל חוג שהוא.

הללו עבדי ה'

שורשיו של סבינו ר' בערל נטועים בגור שבפולין בה עשה את ימי נעוריו ובחרותו, וכל שמונים שנותיו בארה"ק היו נפשו וליבו נתונים 'שם' בחצר הקודש. ואם תמצי לומר: את כל מבואות העיירה עם חצר הקודש העלה עמו לארה"ק והוליכם עמו לכל פניות שפנה.

חן מיוחד היה יצוק על שפתותיו והיה שופע כמעיין המתגבר עם כל העסיסיות והרעננות, והחיות החסידית, כאשר על כל צעד ושעל מתלוה אַ מעשה, אַן עובדה, אַ 'תורה' פון גער.

כאשר דיבר על העבר המפואר - והיה זה מעשים שבכל יום ובכל שעה, היה באחת סוחף את השומעים שמונים-תשעים שנה לאחור, משל עומד הוא ברגע זה שם בבית המדרש שבפולין בשנות ה'תר"פ.

בביהמ"ד בירושלים או במאפיה בינות לתנורים ושקי הקמח, בסעודה של שבת ויו"ט או בפגישה אקראית ברחוב, בהפסקה שקודם התקיעות או באמצע חודש טבת על מטת בית החולים, למעלה ממקום וזמן היה הכל שווה לטובה. כאשר פתח שערי אוצרותיו שמענו וראינו את החיל ורעדה של רבי משה בצלאל בתקיעת שופר כמו זה מתרחש

כאן לנגד עינינו, וכמו עומדים אנו בביהמ"ד בפולין בקרבתו של הרבי בליל שמחת תורה ושומעים את הנועם בניגון רווי ערגה וחודר לבבות: 'אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים א-י-ן ע-ו-ד מ-ל-ב-ד-ו'...

והנה ניצבים אנו במרומי ה'סליפן' - עמודי ביהמ"ד לעת 'רעוא דרעוין' כאשר כל ביהמ"ד חשוך כנהוג בימים ההם, ורק מנורה אחת קטנה כמו מתעקשת ומרצדת בחשיכה אל מול פניו של של הרבי, הלופת את גביעו גביע הכסף ואוחז בו כאוחז בדבר גשמי שלא יגיע להתפשטות הגשמיות, הס מושלך בביהמ"ד כבמתן תורה, קולו של הרבי הולך ומתגבר בחלל בית המדרש, נאנח באנחה המשברת את תאוות הלב ואומר בנימה מתחננת, תובעת ומעודדת בשם השפת אמת: "הפותח שער לדופקי בתשובה, דופקי בתשובה דאס איז די אבות וואס קלאפן אריין אין יעדען נפש תמיד...".

"על כל צעד ושעל מתלוה אַ מעשה,
אַן עובדה, אַ 'תורה' פון גער"
י"ב אלול תשס"א עם מו' רבי יעקב מאיר אלתר
ביציאה מאוהל רבוה"ק מפשיסחא

לימים שב לעירו גור שלוש פעמים, להראות ולספר לדורות, ולהתעורר בזכרונות נעורים ספוגים קדושה וטהרה. בשלושת פעמים אלו החווה והורה באצבע בהתרגשות יתירה על כל צעד ושעל, כאשר כל מפתן וחלון טומנין בחובן מעשיות ספוגות בדמע וגיל. מתבונן הוא עמוקות בשערי בית המדרש וכבר עולים וצפים הזכרונות: זוכר אני כמו אירע הרגע, כיצד ניגש הבית ישראל לחלון זה מיד בהגיעו לגור במוצאי שבת וירא תרצ"ה

והביט שעה ארוכה לתוככי החדר, בו נתון היה אחיו המנוח רבי איטשע זצ"ל. בחלון זה השני משמאל היתה בעבר דלת הכניסה לחדר ההמתנה שנקרא 'די ערשטע שטוב', ואילו בחלון הימני שבקומה העליונה עמדתי יחד עם הלב שמחה בחג השבועות תרח"ץ, כאשר המתינו אלפי החסידים לראות את פני הרבי והיו עיניו צופיות למרחוק עד שאנחה מרה פרצה מליבו הטהור: ווי נעמטמען דאס אריבער צו אונז...

"להתעורר בזכרונות נעורים ספוגים קדושה וטהרה"
כ"ו תמוז תשמ"ח - בביהמ"ד בגור עם רבי נחום קרנבייסר ורבי מאיר מאנדל

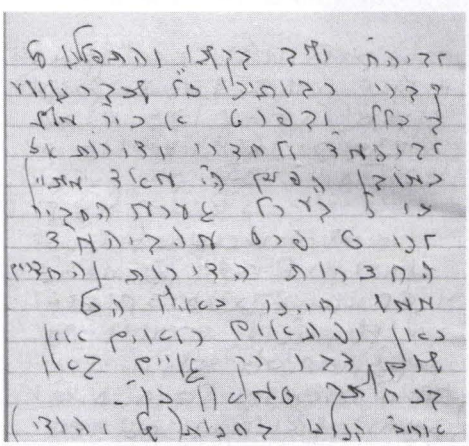

"הפעם היה מאוד מעניין כי ר' בערל געררער הסביר לנו כל פרט, ממש חיינו כאילו הכל כאן"
דף מיומנו של רבי מאיר מאנדל שנכתב בעת הנסיעה בשלהי תשמ"ח

כל הוויות חצר הקודש וקדושי עליון שהילכו בה עשו רושם עמוק בנפשו ונחרטו בזכרון לבבו כמו ארעו ברגע זה. לימים יסבבוהו בני תשחורת ואף ילדים של שנת תשע"ה והוא בנועם יטעימם מאותו הווי עילאי ומניחוח עתיק היומין של תַּ"ר פֵּ"א חֵ"ת.

מעבר לסיפורים והזכרונות לכשעצמם, הנאה מיוחדת היתה לשמיעת ה'שפראך' - השפה מלאת החן השמורה ל'פוילישע יידן' ואווירת הימים ההם שנשבה באותה שעה ושבתה בקסמה את כל השומעים.

כ"ג אדר תשע"א במרפסת ביתו של הרבי
נראים: דודנו ר' שלמה צישינסקי, מו' רבי ישראל מנחם אלתר, ר' יצחק יהושע גבריאלוב,
ר' חנוך צבי רובינשטיין, ר' יחיאל צישינסקי ור' חנוך קופילוביץ

עוד לפני עשרות שנים, בפינתו הקבועה בחדרו שבפאתי המאפיה, היו מגיעים חסידים וידידים משכבר הימים, הן להעלות יחדיו זכרונות מגור, והן לשמוע מעשה קצר משובב נפש מפיו של איש חסיד, שידיו נתונות במלאכת כפים והגיגיו נתונים בגור.

"איש חסיד שידיו נתונות במלאכת כפים"

מתפנה הוא לרגע מעיסוקיו ליד התנור המעלה ניחוחות ונשען על קיר המאפיה בינות לשקי הקמח, וכשפניו מפיקות רעננות ופקחות מרצה הוא אמרת שפר שנונה או מעשיה רבת תוכן. לאחר מכן נפרד בלבביות וטוב לב מאורחיו, כאשר הוא מעניק להם 'צידה לדרך' מאפה ממעשה ידיו, ושב למלאכתו בינות לפועליו שכה חיבבוהו.

עממיות ופשטות וטוב לב

השילוב הכה מיוחד של חסיד נאמן וירא חטא שופע מעשיות וזכרונות, ומנגד עממיות ופשטות וטוב לבב, משכו אליו כבחבלי קסם חסידים מכל הגילאים, ואף יהודים מכל שכבות הציבור שחיבבוהו והאזינו לאמרותיו בקשב.

כך היה בימות החול, וקל וחומר בשבתות בפינת יקרת - השטיבל משוש חייו ברחוב רבי יהושע, בינות לחסידים בני תורה ספוגים בחסידות, וביניהם ידידי נעורים מבני החבורה בישיבת 'שפת אמת'.

כך לאורך שנים גם כאשר נסגרו שערי המאפיה ועד מלאות צ"ו ומעלה שנותיו, לא נס ליחו וביראת כבוד שב ומספר ללא ליאות מהליכות הקודש. בינות לאברכים בבית החסידים 'בית ישראל חיים' או בבית החסידים 'רמת אהרן', באשדוד בעת שָׁבַת בה שבתו, בימים טובים בירושלים כאשר היה עולה לחצרות בית ה' בחדוותא ובהתרוממות רוח ונפש, בחיפה וברמות, או בעיתות שמחה, תדיר היה זה עת רצון למשוך כסא מאי שם ולשמוע מלא חפניים מאוצרותיו.

ולא רק שופע סיפורים היה, אלא איש שיחה שניתן לשאול ולשמוע, לדבר ולשוחח. עונה לכל אחד על שאלתו במאור פנים וברוח נפלאה, מתעניין לשמו של השואל ואומר לו: איך גידענק דיין זיידע, א וואוילע איד גיווען, א משהו מיוחד - זוכר אני את סבך, יהודי יקר היה. בכך נתן הרגשת שייכות לבני הדור החדש עם הדורות הקודמים.

ואם כי איש דברים היה, 'בעל מספר' בהרחבה ובהמחשה לפרטי פרטים, אך עם זאת זהיר היה מאוד לברור מילותיו והיה נוצר לשונו מכל דבר שאינו ראוי לספר. ידוע ידעו השומעים כי מה שלא חפץ לספר - לא יוציאו מפיו בעד כל הון.

נאה מקיים

סיפורי מעשיות מרבוה"ק ומדרכיהם בקודש שהיה שב ומספר תדיר, היו ספוגים ומלאים במסרי יראת שמים והנהגות ישרות. אך הוא לא סיפר אותם כזכרון בעלמא או כדי להתענג על חריפותם, ואף לא כי כך נהג הרבי. ראו אצלו את החן המיוחד של שרידי הדור ההוא, כיצד זה חדר לליבותיהם. ה'אמרי אמת' התבטא כידוע בלשון חריפה אודות המכנה שם לחבירו כפי שכינו באותה עת שני חסידים בירושלים בשמות 'שווארצער

מוטל' ו'געלער מוטל' [=מוטל השחור ומוטל הצהוב]. המעשה ידוע, אך אצלו לא נותר הדבר כאמרה חריפה וכסיפור לחינוך הילדים גרידא, אלא אכן היה זה לו לצו חיים להישמר שלא לקרוא איש בכינויים מעין אלו.

כך גם כל ההנהגות הטובות שראה בחצר הקודש אצל הרבי ובניו הקדושים. הם לא נותרו אצלו כמעשיה ולא עשאם כי כך נהג הרבי, אלא כקנייני נצח לדרך ישרה שיבור לו האדם.

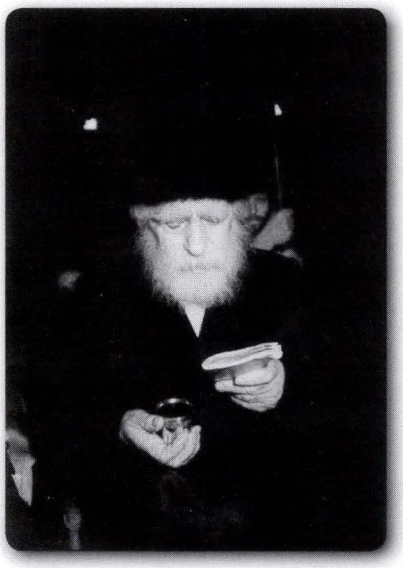

בברכה בחופה

ישנם זכרונות והנהגות טובות שראה בחצר הקודש אותם הטיב להנחיל בסיפורו ובהמחשתו, אך יותר מכל הנחיל ללא אומר את ההווי הזך והטהור שספג בגור, ודי היה במראה עינים. כמו לראות ולחוות במחיצתו מהי אמונת צדיקים בלא מתום, השכמת הבוקר כארי וזריזות בתכלית השלמות כאשר כל דבר נעשה ומבוצע על אתר, ללא שהיות וללא דחיות.

מפעים היה לראות אצלו איך מתקיים אצלו 'לרגעים תבחננו' כמשנתה של גור ושמירת זמנים מדוקדקת. שעה שמחולקת לשישים דקות וכל דקה ספורה ושקולה בפני עצמה, כל דבר לעשות בעתו ובזמנו הקצוב, וכן להתייצב תדיר כחייל עבור כל מטרה מבעוד מועד. כך לתפילה בציבור ובזמנה, כך לשיעורי התורה הקבועים, וכך לכל מטלה ולכל מקום שנקרא.

ומן הראוי לציין את זהירותו המופלגת שלא לעיין כלל בשום עיתון או חוברת ביום השבת, ואף באלו המכילים מאמרים תורניים. מילים ספורות שזכה לשמוע מהרבי בילדותו "ס'איז שבת היינט, גייטס עפעס לערנען" - והלא שבת היום, לכו ללמוד דבר מה - עשו חריש עמוק בנפשו.

באיזה חן ונעימה היה שונה מסכתא ברכות כדרכם של חסידים, המסכתא שהיתה חביבה על הרבי ה'אמרי אמת', אשר היה מורה לבחורים ללמוד 'ברכות מיט רבינו יונה', לימוד המסוגל ליראת שמים. מגיל רך ספגו הנכדים את הנעימה והדחילו בהם היה שונה את אמרותיהם המעוררות של חז"ל, כאשר ביני לביני היה מושיב נכד לצידו ומקנה לו קנין נצח. היה זה לימוד רווי, שנוצק ונספג בהווי הימים ההם.

בני המשפחה מתענגים עד היום על קול לימוד המדרש בניגון ובהטעמה השמורים לחסידים מפולין אשר היה משתפך בחלל הבית לעת מצוא ובפרט בצפרא דשבתא בשעות המוקדמות טרם הפציע השחר.

עוד ינובון בשיבה

פרק מיוחד היו ימי שיבתו כאשר הצטרף וקבע מקום תורתו ותפילתו בביהח"ס 'בית ישראל חיים' יחד עם אברכים הצעירים ממנו בשישים ושבעים שנים ויחד עם בנש"ק מו' רבי ישראל מנחם אלתר שליט"א. בחבורתם כמו נתנערו מעפר ימי עלומיו ונתעוררו מעייניו לפכות מים חיים בשופי וברהיטות, בעירנות ובשנינות. כמים הפנים לפנים התקשרו אליו האברכים בעבותות של אהבה וחיבה, העריכוהו והוקירוהו ביותר, והתבוננו בשׂום לב אחר הליכותיו ונועם מידותיו שלא עומעם זוהרם, ובלטו שבעתיים על רקע שנות זקנה ושיבה.

בהשכמת הבוקר היה פותח את דלתות שערי ביהמ"ד, ודאג לצרכיהם של המשכימים לעסוק בתורה שלא יחסר המזג. גם ילדים קטנים שאינם מבני המתפללים הקבועים אלא מתגוררים בקרבת מקום ונכנסים ללמוד בביהח"ס בשעה שלפני התפילה, היה מכבדם ודאג עבורם לשתיה חמה באמרו כי ילדים קטנים המשכימים לעסוק בתורה - יש להוקירם ולכבדם.

חורף תשע"ה בשטיבל, בחודשים האחרונים לחייו

אף אם בלילה שלפני כן שב בשעה מאוחרת משמחה משפחתית ועלה על יצועו בשעה מאוחרת מאוד, לעת הבוקר היה משכים קום ופותח את שערי בית המדרש, כשהוא טורח ומכין את המקום ללומדים לבל יחסר דבר.

לפני התפילה היה מקדים ומכין את עצמו בכדי שיוכל לומר את פרשת העקידה והקרבנות ולהתחיל את התפילה יחד עם הציבור, כפי שהיה נזהר בכל מקום שלא להשתלב במנין שהחל כבר את התפילה. בשעת התפילה היה מונה התיבות

שוקד על תלמודו בשטיבל 'בית ישראל חיים'

אחת לאחת במתינות ונועם, ובתפילת שמו"ע היה מתפלל בכובד ראש ויראת בוראו.

בביהח"ס קבע חברותא במשך למעלה מעשור עם המג"ש רבי יוסף בנימין פומרנץ הי"ו, ובלימוד זה זכה לסיים את כל הש"ס. על שיעור זה וכן על שיעורים נוספים שהרבה לעת זקנותו, שמר מכל משמר, והודה להש"י שנתן לו אריכות ימים בצלילות הדעת באופן שיוכל להשלים שעות של לימוד של תורה שנבצרו ממנו בימים בהם היה טרוד במלאכתו.

במנחה דשבתא לעת סעודה ג', היה נוטל את ידיו רק לאחר שכל האברכים היו ישובים כבר במקום, ונוכח שלא חסר מקום לאיש, וגם זאת רק לאחר שהכין לעצמו במתינות לחם משנה, סכין ומלח.

היה משתתף כשוה בין שוים בהכנת הסעודות כאשר הוא ניצב ומכין בשפע רב עבור כל חברי ביהח"ס, ואף זכה לארח בביתו את מתפללי השטיבל כמה פעמים לסעודות בביתו.

בהיותו בחברת אברכים הצעירים ממנו בשנים רבות מטבע הדברים הליכותיהם וצרכיהם שונים, אך רוחו היתה טובה עליו תדיר, טופח היה ידיו זו על גבי זו כשעל שפתיו מרחפת בבת שחוק נעימה.

בשבתות היה מחלק שוקולדים ותופינים לילדי השטיבל, והיה לוקח בחשבון את כל אחד ואחד עם צרכיו הפרטיים. זוכר מי הוא הילד אשר נאסר עליו סוכר, ומי אשר נאסר עליו גלוטן, והיה מעניק לכל אחד מילדי השטיבל באופן אישי ובמאור פנים מיוחד. ילד שהבחין בו כי התאמץ בתפילה מעבר לרגיל זכה לקבל מנה נוספת, אולם בצנעה, בכדי שלא לעורר קנאתם של אחרים. כמו"כ כשהבחין בילד שאביו נעדר מהשטיבל בעקבות

'נסיעה' לירושלים וכד' קיבל הילד תוספת בכדי להנעים לו ולהשלים לו את החסר של הקירבה לאבא.

בערבי שבתות, למרות טרדותיו הרבות לכבוד ש"ק, היה מקדיש מזמנו ופותח את כל אריזות הופלים שעתיד לחלק ביום השבת, בכדי שלא יכשלו חלילה בחילול שבת בעת פתיחת האריזה.

לעת מצוא

בשנותיו האחרונות חלה ונחלש, אולם כמעט ולא הכירו עליו דבר. התאמץ ביותר לנהל סדר יום כרגיל, הן בהשכמת שחרית וערבית לבית החסידים וקביעת עתים לתורה, והן ב'נסיעות' תמידין כסדרן לחצר הקודש. גם בזמנים אלו לא סר מאור פניו, ובכל עת שהיה נצרך לטיפול רפואי בבית חולים היה מודה על כל שירות שנעשה עבורו בלבביות, ושוב בצאתו מהמחלקה הולך לכל אלו שטיפלו בו ושוב מודה להם. גם בני משפחה שנלוו אליו היה שב ומודה ומשלם מיידית על הוצאות הנסיעה וכל הוצאה שהוציאו עבורו.

באחד הימים כאשר המתין זמן רב לטיפול רפואי שלא כמתוכנן ולא בא אוכל לפיו משעת קימתו. למרות רעבונו לא נשאו ליבו להטריח איש עבורו, הוציא שטר מכיסו ואמר לבן לוויתו: הרי לא טעמת מאומה היום, חפש אם ניתן לרכוש בקרבת מקום מזונות כשרים למהדרין. בבנין הסמוך שכן ארגון חסד ושם היה מזונות כשרים למהדרין. רק לאחר שבן לויתו סעד ושבע הואיל הוא לטעום ג"כ מהשיריים.

כאשר היה יוצא ובא בבתי חולים היה מרבה להזכיר את המובא בשם צדיקים שהקב"ה 'אריך אפיה וגבי דיליה', כל מעשה בא בחשבון אלא שהקב"ה רחום וחנון ודוחה את הפרעון לסוף ימיו של האדם. והיה תמה: מילא אני משלם על מעשי, אולם אלו שנזקקים לסעדני - מה חטאו. רק כאשר השיבו לו את אמרתו של הרבי ר' בונם על הפסוק "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו" שגם כל הסובב נלקח בחשבון - נחה דעתו.

בחודש ניסן הכבידה מחלתו ביותר והוא נפל למשכב ממנו לא קם. בארבעת החודשים הבאים פקדוהו יסורים וסבל רב, ועכ"ז בכל עת מצוא כאשר הוטב לו מעט, ניתן היה לשמוע ממנו זכרונות קודש.

בליל ח"י באב תשע"ה כאשר הגיעה עת פרידה התאספו סביב מטתו מנין מבני משפחתו ואברכים מביהח"ס 'בית ישראל חיים' וקראו את פסוקי היחוד, וכאשר הגיעו ל'אחד' יצאה נשמתו.

אחר מיטתו קרא עליו הרה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א את הפסוק: "ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה", עפ"י אמרתו של הרה"ק מלעלוב זצוק"ל שיש לבקש שהזקנים מדורות קודמים ישארו עמנו בכדי שהדור החדש יראה כיצד היו נראים יהודים של פעם, א פארצייטישע זאך, אַן אמת'ע זאך.

נקבר ונטמן במרומי הר המנוחות בחלקת החסידים הותיקה בה נטמנו אביו החסיד ר' יעקב יואל ובני המשפחה, חסידים ואנשי מעשה וביניהם מלמדו מימי נעוריו החסיד ר' יוסל מנדלקורן מאוסטרוב.

חלל עצום נפער עם פטירתו, מקור נדיר לעולם שהיה ואיננו - נדם. כמו באחת נפרדנו מאותם ימים של פולין בתפארתה.

זקני החסידים, ידידים ותיקים שהתרועעו עמו ימים רבים בשטיבל ברחוב רבי יהושע וכן לומדי הכולל שברחוב אור החיים בו קבע את מקום לימודו ותורתו בשנותיו האחרונות, נראו שחוחים וממאנים להיפרד מדמותו, וקראו אחריו בצער: לן יאי למבכי, חבל על דאבדין ולא משתכחין.

דמותו מלאת החדוותא, השרויה וספוגה בחסידות ודבקות בצדיקים עומדת לנגד עינינו, ומשאלתנו לזכות לאותם קנינים טובים שראינו ונוכחנו במחיצתו.

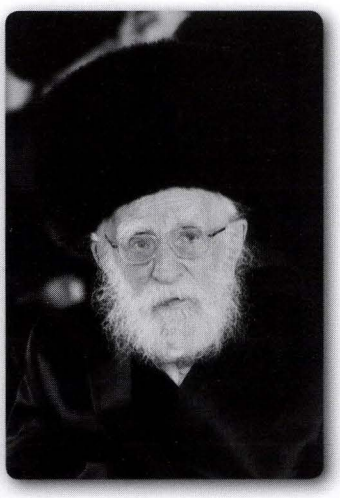

אדר תשע"ה - בשמחת הנישואין האחרונה בה זכה להשתתף

חתנו הרה"ח ר' משה קנובלביץ ז"ל

"והעביר לדורות בחן ובעין יפה ממורא רבו והליכות קדשו"
המצבה שעל קברו בהר המנוחות

ושם אשה גדולה

בחתימת הדברים ראוי להזכיר לשבח את סבתנו החשובה רבת פעלים ומעש, האשה הצדקנית מרת רבקה רחל ע"ה אשת סבינו ר' בערל ז"ל, אשר עסקה כל ימיה במסירות נפש בהפצת תורה ויידישקייט. מעשיה הטובים ראויים להיכתב עלי גויל בארוכה, אולם נזכיר כאן במילים ספורות.

כבר בימי ילדותה ובנעוריה, ניכר היה לכל רואיה כי כל כולה מלאה בשאיפה לרוחניות, וכי היא נועדה לגדולות. מיום ליום גדשה באסמיה אוצרות רוח, השקפה יהודית צרופה וטהורה ואמרות חז"ל ללא שיעור. ספגה בבית הוריה חסידות אמת ואמונת צדיקים ללא שיור.

מספר שנים לאחר נישואיה, העתיקה המשפחה את מושבה מירושלים לבני ברק. באותם שנות חבלי בראשית - ימי קום המדינה, הגיעו עולים מתימן ושוכנו במעברות פרדס כץ שבשולי העיר, שם היו ללא משען וסעד, וללא ניצוץ של רוחניות. כאשר נוכחה בזאת, שינסה מתניה עבורם, והיתה מכתתת רגליה ללא הרף לעבר מקום מגוריהם על מנת לעודד את רוחם ולשַׁמֵר את מסורת אבותיהם. היתה קוראת עם ילדיהם 'שמע ישראל' בחמימות, מלמדת אותם את המצוות המזככות את נפשות ישראל, ומאירה להם באור יקרות כאשר סיפרה להם בחן על המועדים הבאים לטובה.

דאגה שיהיה לילדים אלו כיפה וציצית, והיתה נוטלת אותם לשהות ממושכת בביתה הקטן והצר, בו שהו ארוכות וספגו תורה וחמימות לכל דבר שבקדושה. היו ביניהם אשר אף התארחו בביתם בשבתות, ובאחת הפעמים בעת עלות סבינו ירושלימה נטלם עמו על מנת שיספגו מחיי הרוחניות שפיכו במחיצת קדשו של ה'בית ישראל' זי"ע.

יסדה וכוננה בעמל רב את הסתדרות נשי אגודת ישראל, ארגון שכלל את 'המועצה לחיזוק הדת בארץ הקודש' וכן מעונות יום וגני ילדים. לשם כך הקימה בדמים מרובים את הבנין הנאדר 'בית נשי אגודת ישראל' המתנוסס לתפארת ברחוב סוקולוב 15 בבני ברק, עבור מעונות יום לחינוך ילדי ישראל בדרך התורה.

היה זה לאחר שבמעון הילדים של ההסתדרות, שהיה אז המעון היחידי בבני ברק, הסירו לילדים בעזות את הכיפה והציצית. או אז נרתמה להקים מעון ילדים בדרך התורה, כאשר מרן בעל ה'חזון איש' מעניק לסבינו עבורה תרומה הגונה ביותר של חמש מאות לירות, סכום עצום באותם ימים, וכן סכום זהה מסר ר' איטשע מאיר לוין. החזון איש בראותו את מסירות נפשה אף התבטא עליה: זי ארבעט לשם שמים [=היא עובדת לשם שמים]. אף הרבי ה'בית ישראל' זי"ע היה מפליא בצדקותה.

כל חפצה היה לכוון לדרך התורה והצניעות, שמירת הלשון מכל משמר ולצפות לרגלו של משיח. לדבר זה השקיעה את כל כוחה ואונה.

פרק מיוחד בדברי ימי חייה ופעליה הברוכים היה בהפצת היהדות. היתה מכתתת רגליה ברחבי ארה"ק למושבים ועירות נידחים בכדי להזריח בהם את אור האמונה והיהדות והיתה מעוררת את הקרובים והרחוקים.

הרצאותיה ודרשותיה היו רוויות וספוגות יראת חטא וצדקות - דברים היוצאים מן הלב, והרבתה לצטט בעל פה ממדרשי חז"ל ודברי אגדה, בהם היתה בקיאה היטב. כל דיבורה והנהגתה היו סביב דברים שבקדושה, תורה ותפילה, מצוות ומעשים טובים. משתתפי ההרצאות מעידים, כי עד היום כאשר נזכרים בדרשותיה, הם מתעוררים לתיקון המעשים ולירא שמים.

עמדה בקשרים הדוקים עם גדולי הדור וחשובי הרבנים מהם היתה נוטלת עצה לפעילויותיה הנשגבות. בעידודם אירגנה כינוסי התעוררות בראשות גדולי הרבנים לחיזוק בעניני צניעות, תשובה ומעש"ט. תופעה זו שהיתה בימים ההם חידוש הפכה ברבות הזמן לנחלת הדורות כאשר כינוסי חיזוק רבים מתקיימים בכל עת ובכל מקום.

היתה מזמינה גדולי הדרשנים לעורר הלבבות, ביניהם את המגיד רבי שלום שבדרון, המגיד רבי יעקב גלינסקי, ויבלחט"א הרב יהודה יוספי שליט"א.

אחד הכינוסים שעורר הד רב ואשר עד היום הינו חקוק בעצמותיהם של המשתתפים היתה העצרת שאירגנה בשנת תשל"ב לפני חג מתן תורה במלון וגשל. בכינוס גדול לתשובה ולשיפור המעשים זה נשאו דברים ברגש רב הגאונים הצדיקים רבי יעקב לנדא אב"ד ב"ב, רבי שמואל הלוי וואזנר אב"ד זכרון מאיר, רבי יצחק שלמה אונגר אב"ד 'חוג חת"ם סופר', רבי בנימין יהושע זילבר הנודע כ'רבי בנימין הצדיק', רבי שלום שכנא זאהן, ויבלחט"א כ"ק האדמו"ר מקאליב שליט"א.

גדולי הדור שהכירו מקרוב את פעילויותיה, סייעו בידה והוקירו את פעליה ביותר. הרב וואזנר זצ"ל שהיה שותף לפעולותיה הנשגבות, העיד בה לאחר פטירתה כי היתה מלאת רגש ומלאת התעוררות לתורה, לחסד, לצניעות וגמילות חסדים.

היתה מפליגה מעבר לים לארה"ב שם היתה רוכשת כמות גדולה של מלבושים הראויים לבנות ישראל, ומכרה אותם בארץ ישראל בפרוטות, על מנת להראות דרך עד היכן צריך להשתדל לשם שמירת עקרונות היהדות. 'הרבנית רבקה צישינסקי' היה שם דבר של מסירות נפש בדם וביזע ליידישקייט באותם ימים שטרם נפוצו הדרשות והכנסים.

חלקה בביצור חומת היהדות על תילה היה רב, והנהגות שבאותם שנים לא היו נחלת הכלל, כיום בעזרת פועלה הברוך הם פשוטים וברורים בכל בית בישראל. לשם פעלה אף הוציאה לאור עלוני חיזוק שניקבו בשמות 'איילת השחר' ו'מאורות' - פּוֹעַל שהיה בגדר חידוש מזהיר בימים ההם.

ב"ה

מאורות

ירחון להזריח אור האמונה בחיינו

8

תוכן

- על דורנו להתחיש את מעמי הגאולה
  מאת הרב ב. אהבטמן
- עם לבדד ישכן
  ב. קנובלביץ
- גזירה על התפילה
  הרב שריה דבליצקי
- על התפילה
  הרב י. פליישמן
- נרות חנוכה ביער
- למד בינה מאויבך!
  מאת ב. לויסקי
- האדם קובע את ענשו
  י. בראנ
- קול דודי דופק
  הרבנית רבקה צישינסקי
- תיקונו של צרן שנאם מגם
- ברכת הצדיק ותמורתה
- הצניעות
  שיר מאת מ. ברמן
- קבורתו של רב עמרם
- המאור הקטן

מנורת חנוכה מהמאה החמישית

ירושלים, טבת תשל"ד

שער הירחון 'מאורות' בהוצאת הרבנית צישינסקי ע"ה

כאשר אירעה צרה לכל יהודי באשר הוא היה הדבר מצערה עד עמקי נפשה. השכנים מאותה תקופה לא יכולים לשכוח את תפילותיה שנבעו מלב טהור, בהשתפכות הנפש ובבכיות שהרעידו את הנימין שבנפש עד שנמס לב השומעים, ובפרט בתפילות המוספין בימים טובים שהיו בכמיהה עצומה לגאולתן של ישראל ובנין בית המקדש.

ביתם ברחוב סלנט שכן כאמור במשך שנים באותו בנין יחד עם ישיבת 'אמרי אמת' דחסידי גור. תלמידי הישיבה מאותם ימים מעלים על נס את צדקות הליכותיה, והחינוך הטהור עליו השתיתה את ביתה. למעשה, אותו גרם מדרגות ששימש לעליה להיכל הישיבה שימש גם עבור ביתם. מכורח המציאות אמורים בני הבית לרדת ולעלות

במדרגות אלו, אך בחורי הישיבה מעולם לא נתקלו בילדי הבית, עד שהיה נראה בעיניהם כאילו לא מתגוררים שם כלל. גם כאשר הוצרכה הסבתא לצאת מביתה, הקפידה לעשות זאת בשעות התפילה או בשעת האוכל, כאשר כלל בחורי הישיבה שוהים בביהמ"ד או בחדר האוכל.

דלתה היתה פתוחה לרווחה בפני כל איש צר ומצוק, שהיו מגיעים לשפוך לפניה ליבם ולבקש את עזרתה. גם כאשר היתה תשושה ועייפה מעומס מייגע של פעילות ומעשי חסד והיתה מוטלת במיטתה באפס כח, היתה מבקשת מבני המשפחה שיכניסום לחדרה ושומעת את כל אשר ליבם, על מנת לטכס עצה כיצד לסייע בידם.

נפטרה שבעת מעשים וחסד לאחר שנות חולי ודווי בת ס"ו שנים ביום י"ג בשבט תשמ"ח, ונטמנה בהר הזיתים בירושלים. זכר פועלה המבורך עומד ברטט בלבבות מוקיריה, וראויה היא שישמר לה מקום של כבוד בכותל המזרח של נשים צדקניות בישראל.

תפארת מעשיה הטובים יגידו צדקתה, תהא נשמתה צרורה בצרור החיים, ותהא מליצת יושר עבור משפחתה הממשיכים בדרכה - דרך התורה ללא כחל, אותה טוותה בעמל רב, אכי"ר.

דברי חיזוק

בדבר שלום ואחדות בין יראי ה'

שנמסרו בשליחות כ"ק מרן אדמו"ר בעל ה'אמרי אמת' מגור זצוק"ל

ע"י הרה"ח ר' יעקב יואל צישינסקי ז"ל

בביהמ"ד דישיבת שפת אמת בירושלים בשלהי שנת תש"ג

(בתרגום מאידיש ללשה"ק)

הנני מתנצל מאוד בפני הקהל הקדוש על שאני מוסר את נפשי לדבר בפני העדה הקדושה הנאספים דברים שאיני ראוי להם, אולם נשלחתי ע"י כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א והנני מבקש את רשות הנאספים.

איתא בגמרא אם רואה אדם שיסורים באים עליו (=יפשפש במעשיו). כל כלל ישראל כאיש אחד המה. ובכן רבותי בואו חשבון מה קורה עמנו, מה היא הקרירות והאדישות השוררת אצלינו, כפי שעכ"פ אני מרגיש אצל עצמי אם כי איני חושד באחרים.

אני מאמין ובטוח שכל אחד בתוך ליבו נשבר ליבו מכל המאורעות, אך האם די בזה.

חייבים לעשות חשבונו של עולם מה זאת עשה ה' לנו. אכן ב"ה שאנו יושבים בשלוה בכזה זמן. אולם עוד טרם פרצה המלחמה כבר היו כאן מאורעות ואף בזו השנה ומי יודע מה ילד יום ח"ו* וכדכתיב אשרי אדם מפחד תמיד.

מלפנים זאת בישראל כאשר דנו יהודי אחד היו כל כלל ישראל ברעד ופחד כי כל אחד הרגיש עצמו כמו אבר מתוך כלל ישראל, וכהיום נפלנו עשר מעלות אחורנית שהאש בוערת ללא הפסקה ואין אנו עושים מאומה, איש איש טרוד בעסקיו אם בלהרבות ממון ואם עבור פרנסת יום יום, ואילו לעשות דבר מה עבור הכלל דהיינו עבורינו כי כלל ישראל זה אנחנו ואנחנו הכלל - אין עושים מאומה. - אם בארזים נפלה שלהבת.

אמנם יכולים להרגיע עצמינו שעושים כי כל אחד נשבר ליבו מהמצב ואומר תהלים כפי יכלתו, אך אנו מרמים את עצמנו...

מה איפוא ניתן לעשות?

הרבי שליט"א אמר בכנסיה הגדולה בוויען: ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם, ברש"י הקדוש: בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם.

*הערה שהוסיף בכתב ידו: אל תפתח פיו לשטן וד"ל ברמז.

כל אחד מבין בנפשו החילוק בין תפילת ציבור המתפללים ח"ו בפירוד הלבבות לבין תפילת ציבור כאיש אחד ובלב אחד באופן אשר מתקיים דברי רש"י הקדוש ש"הוא מלכם".

הרבי שליט"א כתב לנו ביום א' במדבר דברים הידועים לכל... עצות להצלת כלל ישראל.

אני מאמין שכל הנאספים כאן מאמינים שהרבי שליט"א מנהיג דורנו הרי הוא כמו משה רבינו ע"ה בדורו. וא"כ כאן המקום לשאול האם לא ראוי שכל המסתופף בצילו חייב לבטל בכל יום כמה שעות מעסקיו בכדי לקיים בכל כוחו רצון הרבי שליט"א.

בפרשת קרח כתיב שמשה רבינו אמר לאהרן הכהן קח את המחתה וגו' ושים קטרת והולך מהרה וגו' וכפר עליהם וגו' החל הנגף, ואח"כ נאמר ויעמוד בין וגו' ותעצר המגיפה.

יש לנו כאן מחתה עם קטורת שנתן בידינו הרבי שליט"א, וכי אי אפשר למצוא את תלמידיו בחי' אהרן הכהן אוהבי שלום ורודפי שלום שיקחו את המחתה ויוליכו מהרה להציל את שארית הפליטה...

על הפסוק ופרעה הקריב איתא במדרש הקריב ליבן של ישראל לתשובה יותר ממאה צומות ומאה תפילות. זה לקח זמן מועט מאוד. ואילו קושי השיעבוד לקח שמונים ושש שנים וכתיב שם ויצעקו בני ישראל אל ה' ויצעקו מן העבודה. היה להם יסורים כל כך קשים ולמה לא פעלו כפי שפעלו על הים בזמן מועט.

ר' אברהם רוסט אמר לי בשם ה'חידושי הרי"ם' זצ"ל דכתיב לא תאסיפון לתת להם תבן. תאסיפון באל"ף לשון אסיפה. וזו היתה עצת פרעה שלא יוכלו בני ישראל להתאסף יחד ואז לא יוכלו למצוא עצה לנפשם, ואילו בים סוף שהיו יחד כאיש אחד בלב אחד מיד נושעו.

אצל המן הרשע כתיב "בקש להשמיד" וכו'. היהודים היו בעת צרה גדולה י"ד שנים וכתי' אצל מרדכי "וילבש שק ואפ"ר וכן אצל היהודים נאמר "שק ואפר יוצע לרבים". הם לא יוכלו למצוא עצה לנפשם, ופירשו את עצת המן באומרו ישנו עם אחד מפוזר ומפורד. גם הוא כפרעה היתה עצתו שלא יוכלו היהודים להתאסף יחד ואז יפק זממו לאבדם ח"ו. אך צדיקי הדור נתנו עצה: לך כנוס את כל היהודים, וזה הועיל מיד כיון שנתאחדו כאיש אחד בלב אחד.

זה עתה כתב לנו הרבי שליט"א: עכשיו שהכל חרוב עלינו להתאחד באגודת ישראל לעבוד שכם אחד לחיזוק היהדות ובפרט בארה"ק.

אף כאן בזמננו כמו בני ישראל במצרים והיהודים בימי אחשורוש. אחינו שבגולה

אינם יכולים להתאסף יחד, אולם אנחנו כאן באר"י היכולת בידינו להתאסף יחד ולהתפלל על כלל ישראל ואיזה אמתלא יהיה לנו, כאשר כל אחד ילך לבדו ללמוד ולהתפלל יומם ולילה מאוד מעט יפעל.

אני כבר כאן בארה"ק שמונה שנים וישנם עמנו פה שכבר עלו לארה"ק מלפנים ומבקשים עצות לחזק את היהדות אבל מצליחים להציל מעט מאוד. ומאידך ההתנגדות מתגברת ללא גבול. קורעים מאתנו את כל הקדוש והיקר לנו. ואם יעלה ביד מי לגדל בניו בדרך התוה"ק הרי זה כרוך במסירות נפש וכל זה מפני שקהל היראים המה מפוזרים ומפורדים ואינם מתאחדים באגודה אחת.

אשר על כן רבותי שומה עלינו להתחזק ולהתאחד כאיש אחד בלב אחד ובזכות זו ינצל כלל ישראל.

הלא האמת לאמיתה ידועה לנו שאי אפשר למצוא עצה כנגד ה'בעל דבר', בורא עולם ב"ה יודע שהשטן עומד לנו למכשול על כל צעד ושעל ואינו מניח לנו לעשות רצונו יתברך וכדאיתא בגמרא שביום הדין אומר הקב"ה שהשטן מחטיאו בעל כרחו, והעצה שלנו היא לבקש מבורא עולם: יגער ה' בך השטן, ואל ישלוט בנו יצר הרע. ונעשה אנו ככל שבכוחותנו וה' יגמור בעדנו ויצליחנו.

כדאי להתבטל ולהיות כעפרא דארעא להשליך מעמנו גאוה כבוד ומחלוקת ומהיום ולהלאה ישרור ביננו אהבה אחוה שלום ורעות בכדי להציל את כלל ישראל וכרצון כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.

יודעים אנחנו שכפי שאנו מתאספים כאן ומחשבים עצות לקיים רצון השי"ת כך גם לבעל דבר ישנם עצות לשבור ולפלג. אך אחת ולתמיד שיותן לו מכה אשר בין כך הוא חייב לקבלה כי בין כה ובין כה לעתיד לבוא יתבטל היצה"ר ויתבטלו כך המחלוקות. א"כ שכבר עתה יקבל את מכתו מפני חילול ה' וחילול התוה"ק ועבור כלל ישראל. נישא לבבנו אל כפים ונבקש ואל ישלוט בנו יצר הרע עוד להרבות מחלוקת כי אם כאיש אחד בלב אחד ואז ודאי יעזרנו השי"ת.

חוב קדוש הוא בכל מקום שנמצאים ב' אנשים או יותר שידברו יראי ה' איש אל רעהו לחיזוק התורה והדת להרמת קרן התורה ואהבת ישראל.

חוב קדוש הוא לרכוש חברים למשימה ולמשוך את כל היראים והיחידים אף אלו שאינם מאנ"ש חסידי גור, למשוך את כל המאמינים והכשרים מכל ירושלים עיה"ק ומכל ארץ ישראל.

אנו אין לנו אלא ה' אחד ותורה אחת.

מי לה' אלי! לעבוד יחד להרמת קרן התורה והדת ואז יהיה לנו כח כנגד המהרסים מחריבי התורה והדת.

חוב קדוש הוא למי שבידו עצה או רעיון טוב בענין הרמת קרן התורה והדת, בענין אהבת ישראל ושלום, שיכתוב הדברים לבית ועד של חוג הפעילים של אגודת ישראל והם ישתדלו להוציא הדבר מכח אל הפועל.

ולבקש מהשי"ת יומם ולילה שלא יוכל היצה"ר יותר לעשות מחלוקת בין היראים ושמהיום ולהלאה ישרור ביננו אהבה אחוה שלום ורעות ואז בוודאי יעזרנו השי"ת בישועה שלימה.

כיון שנתאספנו כאן יחדיו נתפלל לבריאותו של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א שיתחזקו אבריו בזכות אסיפתנו וכינוסנו יחד לעשות רצון הבורא וישלח לו מהרה רפואה שלימה אכי"ר.

מכתב התחזקות ואודות חזוק האגודה

בעזהי"ת, א' במדבר תש"ג,

עת צרה היא ליעקב שלא הי' כמוהו בישראל ואין עצה אחרת אלא התחזקות באמונה ובטחון בהשי"ת, עם ה' חזקו ונתחזקה, אם הצרות מתגברות הם חבלי משיח וצדיק באמונתו יחי', עלינו לחזק ולהתחזק בקיום תורה ומצות בחינוך בנים ובנות בדרך התורה והמסורה ובאהבת ישראל, במד' תנחומא אתם נצבים היום כלכם מה היום מאפיל ומאיר אף אתם כשאפלה לכם והוא עתיד להאיר לכם אור עולם שנאמר והי' לך ה' לאור עולם אימתי בזמן שתהי' כלכם אגודה אחת, הרבה עבודה השקעתי להתחזקות היראים באגודה אחת ביסוד וחיזוק אגודת ישראל ביחוד בפולין להרמת קרן התורה והיהדות, עכשיו שהכל חרוב עלינו להתאחד באגודת ישראל לעבוד שכם א' לחיזוק היהדות ובפרט בארה"ב ודעתי והשקפתי כמאז כן עתה אך ורק להחזקת אגודת ישראל ודעתי נגד מפלגות אחרים הנוטות מדרך הסלולה לנו מדור דור ידוע מכבר, ואבקש מכל אחד לסייע לאגודת ישראל הן בגופו הן בממונו, גם לעזור למפעל למען ילדי ישראל שהתחילה כדי להציל שארית הפליטה לחנכם במסו' אבותינו והשי"ת יהי' בעזרתינו ויחוש פדות נפשינו וגאולתינו.

ידידכם הדו"ש ומצפה לישועה

אברהם מרדכי אלטר

בשולי המכתב שהתפרסם גם בעיתונות החרדית צויין כי את המכתב הנ"ל כתב הרבי בעצם כתב ידו, באומרו כי אף שקשה עליו הכתיבה, אולם מפני נחיצות הענין כתב בעצמו כל המכתב.

לעילוי ולזכרון נשמת הורי וחותני היקרים

אבי מורי עטרת ראשי ה"ה **משה שני** ז"ל

בן ר' **מרדכי מנחם** ומרת **חוה צישינסקי** ז"ל מפאלניץ

איש ישר דרך ובעל מידות תרומיות

שהתהלך כל ימיו בחסד ותפארת

נפטר ביום ב' אדר תשנ"ט

ונטמן בבית העלמין קרית שאול

אמי מורתי היקרה מרת **צפורה שני** ע"ה

בת ר' **מאיר** ומרת **שרה הפנר** ז"ל מוורשא

אם המשפחה שהאירה דרכי ונתיבותי בחכמה

נפטרה ביום כ"ו כסלו תשמ"ט

ונטמנה לצד בעלה בבית העלמין קרית שאול

חותני הרה"ח ר' **דוד ארליך** ז"ל

בנם של ר' **אברהם** ומרת **הדסה דבורה** הי"ד

מעיר ביאלא-ראווסקה

בנערותו היה מתלמידי רבי **מנדל פריים** זצ"ל אב"ד דביאלא-פשוט

ובשליחותו העלה בקביעות נר תמיד באוהל הרה"ק רבי **אברהם משה מפשיסחא** זי"ע

תלמיד חכם, למד ולימד רבים תורה ותלמוד

מיקירי חסידי גור בתל אביב וגבעתיים

נפטר ביום כ"ה חשון תשנ"ג

ונטמן בבית העלמין נחלת יצחק

חמותי מרת **מלכה ארליך** ע"ה

בתם של ר' **משה חיים הלוי איש-הורוביץ** וזוגתו מרת **רחל** הי"ד מלודז'

ונינת רבי **נח שחור** זצ"ל חותנו של כ"ק אדמו"ר בעל ה'אמרי אמת' זי"ע מגור

אשה צנועה ויקרה אשת חיל שעמדה לימין בעלה

נפטרה בשיבה טובה ביום כ"א אב תשס"ז

ונטמנה לצד בעלה בבית העלמין נחלת יצחק

הונצח על ידי בנם וחתנם היקר איש חסד ואציל דרך

מאיר שני הי"ו

ימי מגורי

מחנה צבא
לאוטוסטרדה מילבאוקי
דומיניקנסקה- קאשארן גאס
לקוזלין וסאנישוב
לגריצא

ימי מגורי - סיפורה של עיירה, תיעודה של תקופה וקדושיה - פולין בתפארתה.

שמונים שנה היתה העיירה גור מוקד משיכה רוחני לאלפי רבבות ישראל, קרוב לשמונים שנה חלפו מאז עלה עליה הכורת יחד עם כל קהילות הקודש שבפולין, ונשמו הדרכים.

שרידי הדור שהותיר השי"ת לפליטה וחיו עמנו בכל פינה ובכל שטיבל, היו עדות חיה לאותם ימי הוד ואותו דור מפואר. די היה לראות את הרטט שעבר בהם בהזכירם בכיסופין ובמורא: 'דער רבי זכרונו לברכה'.

צו קודש הוא לנו לתעד ולשמר לדורות את דברי ימי התקופה. להציב זכרון ושארית למבקשי ה' אשר בעבותות אהבה ובלהט קודש נמשכו לאור הקריאה הגדולה אשר קרא רבינו ה'חידושי הרי"מ' בבואו בשערי העיירה: "עד אמצא מקום לה'".

הרה"ח ר' בערל געראר ז"ל שורשיו נטועים היו בעיירה גור סמוך ונראה לחצר הקודש. מנעוריו לא מש מתוך האהל. בהשתוקקות חסידית התחקה אחר הליכות באי חצר הקודש אשר זנחו כל הבלי עולם ודבקו ברבי הקדוש השוכן בקרבה.

לימים יקיפוהו בני תשחורת בשקיקה והוא בלהט חסידי ובניחוח קדומים ישיבם באחת לעבר המפואר. מדי דברו היינו חשים שייכות לאותם ימי הוד. כמו שמענו וראינו את האש הגדולה של "והכן לבבם אליך", את קולו של הרבי מהדהד בין עצי היער באוטווצק וקורא לפרחי החסידים: "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו". כמו חשנו מאותה יראה עילאה שהורגשה במחיצתו של הרה"ק רבי משה בצלאל.

לא ניתן לצמצם ולהעביר עלי-ספר את החיות והרטט. לא נותרו בידינו כי אם אותיות דוממות המנסות להעיד על הוד הימים ההם.

בהדרת קודש נבואה בשערי ההיכל, נחוש מעט מאותה רוח טהרה שנשבה בו בעת שהילכו בו עובדי ה' ובני עליה לאורם של רבוה"ק, אשר מכאן האירו לכל קצוות ארץ.